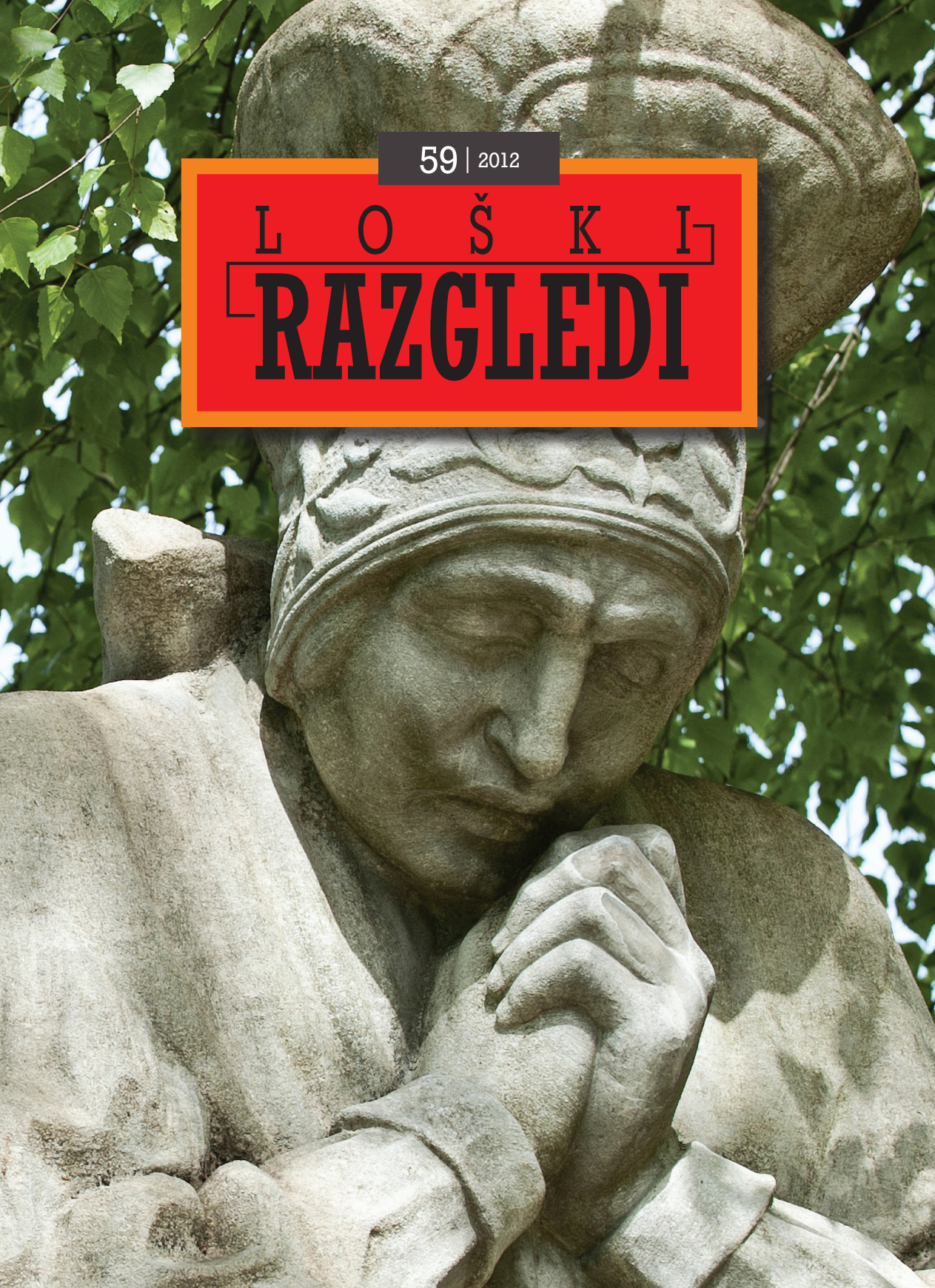

59 | 2012

L O Š K I
[RAZGLEDI]

Loški razgledi

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

LOŠKI RAZGLEDI 59

Škofja Loka 2013

LOŠKI RAZGLEDI
59 – 2012

Uredila:

Judita Šega

Uredniški odbor:

Helena Janežič

mag. Tone Košir (tehnični urednik)

Ivica Krek

Marija Lebar

Judita Šega (glavna urednica)

dr. France Štukl

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Redakcija zaključena marca 2013.

Jezikovni pregled:

mag. Alenka Klemenc

Prevodi:

Martin Cregeen (angleščina)

Alenka Vojsk (nemščina)

Oblikovanje in priprava za tisk:

Barbara Demšar, Nives Lunder,

Studio Grad Škofja Loka

Fotografija na naslovnici:

Tomaž Lunder

Tisk:

Littera picta, Ljubljana 2013

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Škofja Loka

zanj mag. Aleksander Igličar, predsednik

www.mdloka.si

Naklada:

700 izvodov

Izdajo Loških razgledov je finančno podprla Občina Škofja Loka.

ISSN 0459-8210

Drage bralke in bralci Loških razgledov!

Rdeča nit letošnjih Loških razgledov je znanje – dobrina, ki so jo spoštovali že antični misleci, jo nadgrajevali srednjeveški učenjaki in jo s sodobnimi spoznanji in metodami razvijamo v današnjem, modernem času. Znanje je tisto veliko bogastvo, ki ga nosimo s seboj in nam ga nihče ne more vzeti. Omogoča nam razumeti zakonitosti narave in družbe ter nam iz dneva v dan, iz leta v leto odpira nove poti, ki nas vodijo do novih spoznanj in tehničnih rešitev. Znanje je bilo in bo gonilna sila človekovega napredka. Kako je že rekel Galileo Galilei, eden največjih fizikov in astronomov, ko je s svojimi izsledki prehitel čas, v katerem je živel, in prišel zaradi tega pred inkvizicijo, ki ga je hotela utišati in izsiliti priznanje, da se moti? »In vendar se vrtil!« Mislil je seveda na Zemljo, ki je takrat zmotno veljala za središče vesolja, Galileo pa je vanj postavil Sonce, Zemljo pa na krožnico, po kateri potuje okoli njega. Ali sloviti Leonardo da Vinci, ki je že pred petsto leti konstruiral modele letal in naskrivaj seciral človeška trupla, da bi videl, kako je zgrajeno človeško telo. Del njegovih kodeksov in naprav, izdelanih po njegovih načrtih, smo si letos lahko ogledali tudi v Sloveniji. Kar je bilo v umetnikovem času čista znanstvena fantastika, je postalo z razvojem znanosti nekaj povsem vsakdanjega, samo po sebi umevnega. Vozimo se z letali, z raketami tudi v vesolje, prek svetovnega spleta lahko vsak trenutek dostopamo do neskončnega števila podatkov, kirurgi so večji najbolj zapletenih posegov v naše telo, z razvojem biomedicine se nam razkrivajo nove in nove skrivnosti genskega zapisa, s kloniranjem pa lahko ustvarimo nove organe, celo povsem enake osebkem. Znanost in razvoj sta nam v marsičem olajšala delo in življenje, a nas po drugi strani za marsikaj oropala; ne le za medsebojne stike in prijateljska druženja, za katere ne najdemo več časa, mačehovsko se obnašamo tudi do narave, ki nam za udarce vrača z neurji, poplavami, potresi ... Najti pravo ravnotežje med naravnimi danostmi in našim hlepenjem po vse večjem napredku bo zahtevna naloga tudi za prihodnje rodove.

Čeprav v znanosti prednjačijo visoko razvite države, smo ponosni na dosežke naših ljudi, tudi tistih, ki šele vstopajo na raziskovalno pot, mladih nadarjenih ljudi, ki se na zunaj prav v ničemer ne razlikujejo od sovrstnikov, imajo pa željo, da svoje znanje razvijajo in nadgrajujejo. Stojmo jim ob strani in podpirajmo njihovo nadarjenost, kot to že vrsto let delajo prizadevni profesorji škofjeloške gimnazije. Kajti, kot je zapisal njihov profesor: »Nadarjenost je redka ptica, ki ji pri nas le pomagamo vzleteti. Tja kamor spada – pod modro nebo prihodnosti.«

Judita Šega
glavna urednica

Vsebina

Contents

<i>Judita Šega</i>	Uvodne misli <i>Foreword</i>	5
Razgledi		11
<i>Jože Štukl</i>	Inventarni popisi z Loškega gradu z začetka 14. stoletja <i>Inventories from Loka Castle from the beginning of the 14th century</i>	13
<i>Irena Gajič</i>	Elektrifikacija Škofje Loke v letih od 1894 do 1920 <i>Electrification of Škofja Loka from 1894 to 1920</i>	33
<i>Elizabeta Eržen Podlipnik</i>	Državna meščanska šola dr. Ivana Tavčarja v Škofji Loki <i>Dr. Ivan Tavčar Secondary School in Škofja Loka</i>	51
<i>Tone Košir</i>	Od zdravstvenega okrožja do Zdravstvenega doma Škofja Loka <i>From medical district to Škofja Loka health centre</i>	71
<i>Stanislav Južnič</i>	Znameniti fiziki - matematiki iz loške okolice v preteklosti (2. del) <i>Famous physicists and mathematicians from Škofja Loka surroundings in the past (Part 2)</i>	81
<i>Dejan Vončina</i>	Fotografinja Julijana Šelhaus (1892–1975) <i>The photographer Julijana Šelhaus (1892–1975)</i>	99
<i>Damir Globočnik</i>	Spomenika padlim v 1. svetovni vojni v Škofji Loki in Stari Loki <i>Monuments to the fallen in the First World War in Škofja Loka and Stara Loka</i>	111
<i>Matija Križnar, Davorin Preisinger</i>	Bakrova orudjenja v Bodoveljski grapi <i>Copper mineralization in the Bodovlje valley</i>	125

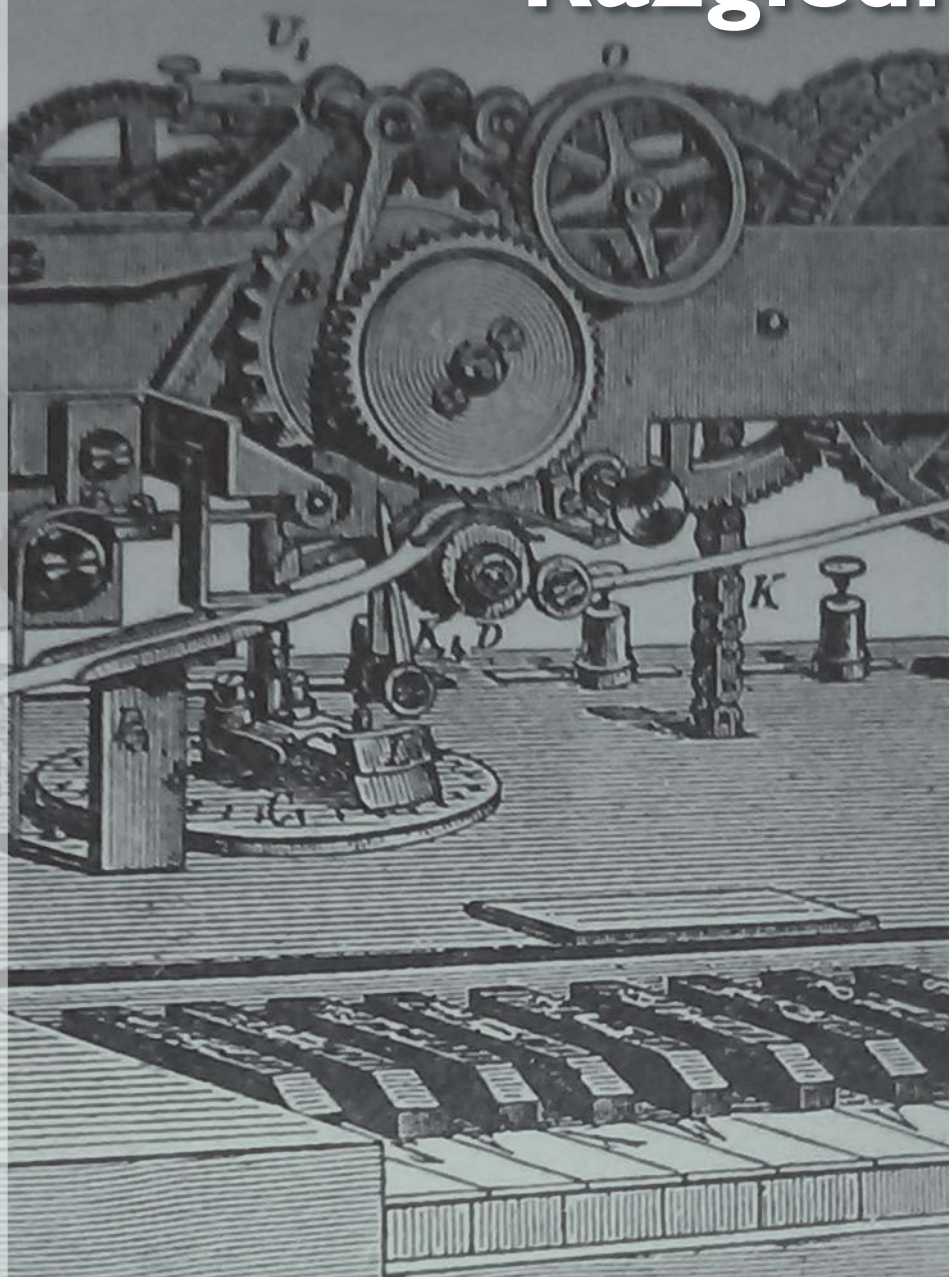
<i>Bojan Kofler</i>	Kaplin jajčar (<i>Aphaobius kaplai</i>) – nov slovenski endemit <i>Aphaobius kaplai – a new Slovene endemic beetle</i>	135
Jesenkovo popoldne v Škofji Loki <i>Jesenko afternoon in Škofja Loka</i>		141
<i>Polona Jamnik</i>	Življenjska pot prof. dr. Frana Jesenka <i>The life of Prof. Dr. Fran Jesenko</i>	143
<i>Darja Kocjan Ačko</i>	»Rojstvo« tritikale in njen današnji gospodarski pomen <i>The »birth« of triticales and its economic importance today</i>	150
<i>Marta Novljan</i>	Gobe na območju Škofje Loke <i>Mushrooms in the area of Škofja Loka</i>	158
Občina in občinski nagrajenci <i>The municipality and municipal award winners</i>		167
<i>Andreja Ravnihar Megušar</i>	Občina Škofja Loka z izkušnjami v mednarodnem sodelovanju (5. del) <i>The Municipality of Škofja Loka and its experience of international cooperation (Part 5)</i>	169
<i>Jernej Tavčar</i>	Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2012 <i>Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2012</i>	174
<i>Jernej Tavčar</i>	Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2003 <i>Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2003</i>	180
<i>Tina Dolenc</i>	Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2012 <i>The Municipality of Gorenja vas - Poljane in 2012</i>	189
Leposlovje <i>Literature</i>		197
<i>Marija Stanonik</i>	Kaj je poljanskega v poeziji poljanskih avtoric (1. del) <i>What reflects Poljane in the poetry Poljane authors</i>	199
Gospodarstvo <i>Economy</i>		213
<i>Biljana Ristić</i>	Kratek pregled razvoja industrije na Loškem <i>Brief review of the development of industry in the Škofja Loka area</i>	215

Gradivo in spomini <i>Material and memoirs</i>		229
<i>Miha Preinfalk</i>	Puštalski baroni Wolkenspergi – danes in nikoli več <i>The Barons Wolkensperg of Puštal – today and no more</i>	231
<i>Vida Košmelj</i>	Jožef in dr. Pavel Grošelj v zapiskih dr. Rudolfa Andrejke <i>Jožef and Dr. Pavel Grošelj in the records of Dr. Rudolf Andrejka</i>	243
<i>Goran Schmidt</i>	Rudnik nad Sorico – dopolnilo <i>The mine above Sorica – supplement</i>	251
<i>Ciril Zupanc</i>	Levičniki v Železnikih <i>The Levičnik family in Železniki</i>	254
<i>Janez Pavel Arhar</i>	Vodovod Trnje <i>Trnje water supply</i>	262
<i>Matjaž Hafner</i>	Resnica o münchenskih in freisinških arhivih <i>The truth about the Munich and Freising archives</i>	271
<i>Marko Vraničar</i>	Zgodba o Groharju še zadnjič <i>The story of Grohar for the last time</i>	277
<i>Jože Bogataj</i>	Nadarjeni škofjeloški gimnazijci – udeleženci olimpijad znanj <i>Talented pupils of Škofja Loka gymnasium – participants in the Olympiad of knowledge</i>	280
<i>Jana Mlakar</i>	»Taka je moja domovina. Pozdrav Iv. Grohar« <i>»Such is my homeland. Greetings Iv. Grohar«</i>	293
<i>Jana Mlakar</i>	Arhitekt Robert Potokar <i>Architect Robert Potokar</i>	297
<i>Marjan Luževič</i>	Muzejska zbirka o športu v Škofji Loki <i>Museum collection on sport in Škofja Loka</i>	299
<i>Katka Žbogar</i>	Rokodelski center domače in umetnostne obrti v Škofji Loki <i>Handwork centre of local and art crafts in Škofja Loka</i>	304

<i>Alojzij Pavel Florjančič</i>	Škofjeloški pasijon, živa mojstrovina državnega pomena, njegov položaj v Evropi in svetu <i>The Škofja Loka Passion, a living masterpiece of importance to the state and its position in Europe and the world</i>	308
<i>Matjaž Eržen</i>	150 let delovanja javne splošne knjižnice v Škofji Loki <i>150 years of operation of the general public library in Škofja Loka</i>	315
<i>Doris Kužel, Elizabeta Proj, Saša Čadež, Kristina Strnad, Andreja Hafner</i>	Šolska palača v Šolski ulici ima 80 let <i>The school building in Šolska ulica celebrates 80 years</i>	319
<i>Igor Drakulič</i>	Tek štirih mostov je »začaral« udeležence in prebivalce Škofje Loke <i>Running the four bridges »charmed« both the participants and the people of Škofja Loka</i>	326
<i>Judita Šega</i>	Dr. France Štukl – dobitnik Aškerčeve nagrade za življenjsko delo za leto 2012 <i>Dr. France Štukl – winner of the Aškerc Award for life work for 2012</i>	330
<i>Mojca Ferle</i>	Ddr. Marija Stanonik – Štrekljeva nagrajenka za leto 2012 <i>Ddr. Marija Stanonik – winner of the Štrekelj Award for 2012</i>	333
<i>Miha Naglič</i>	Janez Ramoveš dobil Jenkovo nagrado 2012 <i>Janez Ramoveš won the Jenko Award for 2012</i>	336
<i>Tone Košir</i>	Alfonz Zajec – utrinki ob njegovi 80-letnici <i>Alfonz Zajec – thoughts on his 80th anniversary</i>	339
<i>France Štukl</i>	Spomini na Poldeta Polenca <i>Memories of Polde Polenec</i>	341
<i>Alojzij Pavel Florjančič</i>	Hommage à Tone Logonder <i>Hommage à Tone Logonder</i>	345
<i>Damir Globočnik</i>	Janez Hafner (1950–2012) <i>Janez Hafner (1950–2012)</i>	349
<i>Marko Črtalič</i>	Janez Eržen (1939–2012) <i>Janez Eržen (1939–2012)</i>	355
<i>Peter Pipp</i>	Miloš Mlejnik (1921–2012) <i>Miloš Mlejnik (1921–2012)</i>	357

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka <i>Activities of the Škofja Loka Museum Society</i>		359
<i>Uredništvo</i>	Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2012	361
<i>Editorial Board</i>	<i>Assembly of the members of the Škofja Loka Museum Society for 2012</i>	
<i>Aleksander Igličar</i>	Blaznikovi večeri in drugi pomembni dogodki v letu 2012 <i>Blaznik's evenings and other important events in 2012</i>	371
<i>Helena Janežič</i>	Novosti v zbirki Doneski <i>Novelties in the Doneski collection</i>	380
<i>Mojca Ferle</i>	Izlet Muzejskega društva Škofja Loka v München in Freising <i>Excursion of the Škofja Loka Museum Society to Munich and Freising</i>	383
Predstavitve knjig in kronika <i>Presentation of books and the chronicle</i>		387
<i>Snežna Taler</i>	Izšlo je v letu 2012 <i>Published in 2012</i>	389
<i>Franc Podnar</i>	Kronika občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas - Poljane <i>Chronicle of the municipalities of Škofja Loka, Železniki, Žiri and Gorenja vas - Poljane</i>	393
Objave virov <i>Publication of sources</i>		407
<i>Matjaž Bizjak</i>	Srednjeveški obračuni freisinške škofije 7. del: Obračuni gospostva Škofja Loka 1486–1491 in Klevevž 1486–1487 <i>Medieval accounts of the Freising Diocese Part 7: Accounts of the Škofja Loka estate 1486–1491 and Klevevž estate 1486–1487</i>	409
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Avtorji prispevkov <i>Authors of contributions</i>	443
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Navodila avtorjem člankov <i>Instructions to authors of contributions</i>	448
<i>Uredništvo</i> <i>Editorial Board</i>	Nakup knjig in Loških razgledov <i>Purchase of books and Loški razgledi</i>	450

Razgledi

Inventarni popisi z Loškega gradu z začetka 14. stoletja

Izvilleček

V prispevku predstavljamo tri inventarne popise z Loškega gradu, ki so nastali v letih 1315, 1318 in 1321, v času vlade freisingškega škofa Konrada III. (1314–1322). V vsakem izmed prostorov so popisovalci natančno zabeležili ves premični inventar, ki je ostal na gradu vsakič, ko se je škof z obiska v Škofji Loki vrnil domov v Freising. Ti popisi nam danes predstavljajo dragocen vir za proučevanje srednjeveške materialne kulture. Poleg tega imajo neprecenljivo zgodovinsko vrednost, saj predstavljajo najstarejše ohranjene popise grajskih inventarjev z današnjega slovenskega področja.

Abstract

Inventories from Loka Castle from the beginning of the 14th century

The contribution presents three inventories from Loka Castle, written in 1315, 1318 and 1321, during the rule of Bishop of Freising Konrad III. (1314–1322). All movable property in every room, which remained in the castle each time that the bishop returned home to Freising from a visit to Škofja Loka is precisely recorded. These inventories today provide us with a valuable source for studying medieval material culture. They have additional incalculable historical value since they represent the oldest preserved inventories of castle movable property from the area of today's Slovenia.

Začetki Loškega gradu segajo vsaj v drugo polovico 12. stoletja. Nanj se nanaša omemba iz leta 1202, ki omenja *castrum firmissimum in loco qui dicitur Lonca*,¹ kar dokazuje njegov obstoj od konca 12. stoletja dalje. Iz dokumenta, datiranega v leto 1270, ki govori o gradovih in utrdbah na freisingškem ozemlju, lahko sklepamo, da so oskrbnikov sedež najkasneje do tega časa prenesli z Zgornjega stolpa na spodnji Loški grad. Še eno omembo in hkrati zelo zgovoren

1 Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, 5. knjiga (1201–1246), str. 7; Zahn, *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, Band XXXI, str. 124–125.

dokaz o obstoju Loškega gradu srečamo v prvem popisu grajskega inventarja iz leta 1315, kjer se v povezavi z gradiščansko službo omenja Zgornji stolp, in sicer kot *turris antique super castrum*.²

Od prvotnega Loškega gradu,³ v katerem so popisovalci v začetku 14. stoletja (1315, 1318 in 1321) popisali ves premični inventar, se ni ohranilo popolnoma nič. Njegov izgled lahko vsaj delno rekonstruiramo na podlagi proučevanja ohranjenih inventarnih popisov. Iz njih je moč razbrati, da je bil v tem času grad dokaj preprost. Šlo je za visok, večnadstropni stolp kvadratnega tlorisa, močno podoben tistemu, ki je stal na Kranclju. Popisi omenjajo številne prostore (škofova soba, spodnja soba pod škofovo sobo, upravnikova (oskrbnikova) soba, Lavrinova soba, kaplanova soba, Janezova soba, kapela, soba na oboku stolpa, velika in manjša soba, obednica, kuhinja, zgornja in spodnja klet, kašča, konjušnica in soba poleg konjušnice). Omenjeni prostori so se večinoma nahajali v stolpu, nekateri pa zaradi velikosti ali specifičnih potreb izven stolpa znotraj grajskega dvorišča, ki je bilo vsaj od začetka 14. stoletja utrjeno z obzidjem. Med objekti s specifičnimi zahtevami imamo v mislih predvsem kaščo in konjušnico, morda bi k njim lahko prišteli tudi kuhinjo, saj je bil to objekt, ki je zaradi stalnega opravljanja z ognjem predstavljal potencialno nevarnost za požar. Prav zato so kuhinje, kjer je bilo to le mogoče, izločili iz stanovanjskih ambientov. V vsakem od naštetih prostorov so popisovalci natančno zabeležili ves premični inventar, ki je ostal na gradu vsakič, ko se je škof z obiska v Škofji Loki vrnil domov v Freising. Ti popisi nam danes predstavljajo dragocen vir za proučevanje srednjeveške materialne kulture iz začetka 14. stoletja. Poleg tega imajo neprecenljivo zgodovinsko vrednost, saj predstavljajo najstarejše ohranjene popise grajskih inventarjev z današnjega slovenskega področja.

Omenjene inventarne popise je v izvirniku objavil J. Zahn, leta 1871.⁴ Doslej se je z njimi ukvarjalo več raziskovalcev srednjeveške materialne kulture. France Štukl⁵ je objavil celoten prevod inventarja iz leta 1315, medtem ko je Ferdinand Tancik⁶ obdelal zgolj orožje in bojno opremo, zabeleženo v vseh treh popisih. Prvi je vse tri inventarne popise predstavil Ivan Stopar, in sicer v knjigi *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*.⁷ Pri tem nas preseneča dejstvo, da je Stopar omenjene inventarje, v nasprotju z vsemi znanimi zgodovinskimi dejstvi, umestil na Wildenlack in ne na Loški grad, čeprav lahko že v uvodu prvega inventarnega popisa (1315) najdemo trdne dokaze o obstoju Loškega gradu.⁸ Njegovi začetki so

2 Zahn, *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, Band XXXVI, str. 122; za več podatkov o zgodovini Loškega gradu glej: Štukl, *Loški grad skozi stoletja*, str. 73–88.

3 Grad je bil prizadet v potresu leta 1511, škof Filip ga je v letih 1511–1527 obnovil in mu dal novo podobo.

4 Zahn, *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, Band XXXVI, str. 122–124, 142–149.

5 Štukl, *Inventar škofjeloškega gradu iz leta 1315*, str. 205–208.

6 Tancik, *Orožje v Škofjeloškem gradu v prvi četrtini 14. stoletja*, str. 44–66.

7 Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, str. 119–131.

8 Loški grad se posredno omenja v zvezi z gradiščansko službo na Zgornjem stolpu na Kranclju,

seveda neprimerno zgodnejši, saj segajo vsaj že v drugo polovico 12. stoletja⁹ in so izpričani v zgodovinskih virih. V inventarnih popisih je omenjen tudi Wildenlack, in sicer v zadnjem iz leta 1321, kjer so popisali težke kavljaste samostrele in ugotovili, da tam hranijo tri, dva pa še v stolpu.¹⁰

V zadnjih letih se je z orožjem in bojno opremo, zabeleženo v omenjenih popisih, ukvarjalo več raziskovalcev. Tomaž Nabergoj se je v svojem prispevku¹¹ popisov zgolj dotaknil, medtem ko se je Nenad Plemeniti ukvarjal z izborom osebnega vojaškega orožja, zabeleženega v popisu iz leta 1315.¹² Tomaž Lazar je v doktorski disertaciji¹³ vse obstoječe razlage loških inventarnih popisov poskusil revidirati v kontekstu poznosrednjeveške oborožitve in vojaške opreme, ob upoštevanju sorodnih pisnih virov, kjer se pojavlja podobna terminologija.¹⁴

Orožje in bojna oprema sta, v primerjavi z ostalimi predmeti srednjeveške materialne kulture (bivalna oprema, orodje, gospodinjski pripomočki), zabeleženi v inventarnih popisih, zastopana v razmeroma majhnem številu in doslej najbolj temeljito obdelana. Izrazoslovje, za katerega je danes, zaradi časovne oddaljenosti, v številnih primerih zelo težko najti ustrezne rešitve, je bolj ali manj uspešno poslovenjeno in s prevodi se lahko v večini primerov strinjamo; kljub vsemu pa smo na nekaterih mestih predlagali drugačno rešitev.

Ker smo napake, nedoslednosti in težave pri interpretaciji zabeležili predvsem med ostalim, večinsko zastopanim gradivom v inventarnih popisih, smo se odločili, da svoje ugotovitve predstavimo v celoti.

Pri prevajanju smo si pomagali s številnimi latinskimi in nemškimi slovarji, ki pa so bili večinoma neuporabni. Srednjeveški popisovalci so namreč izraze za posamezne predmete večkrat zapisali nepravilno ali popačeno v latinščini oziroma nemščini ali celo v kombinaciji obeh jezikov. Če k temu prištejemo še veliko časovno oddaljenost od nastanka popisov, je povsem razumljivo, zakaj so nekateri izrazi težko prevedljivi.

Ob pomoči Lexserjevega slovarja in Kostrenčičevega leksikona srednjeveške latinščine, obilici etimološko-detektivskega dela, drugih sorodnih pisnih virov ter v nekaterih primerih tudi primerjalnega gradiva, ohranjenega v širšem evropskem prostoru, nam je v večini primerov uspelo izslediti originalne pomene za tovrstne zagonetne izraze, jih razumeti in nato prevesti v slovenski jezik. Naš prevod inventarnih popisov predstavlja še enega v nizu poizkusov, da te dragocene dokumente približamo strokovni in zainteresirani laični javnosti.

ki se omenja kot *turris antique super castrum* – stari stolp nad (Loškim) gradom.

9 Kosi, Freisinški škofje kot ustanovitelji mest in začetki Škofje Loke, str. 98.

10 Zahn, *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, str. 148.

11 Nabergoj, *Habent sua fata gladii, habent sua fata arma*, str. 1–22.

12 Plemeniti, Loški grad, leto 1315 in bojna oprema posameznika, str. 11–29.

13 Lazar, *Vojaška zgodovina slovenskega ozemlja od 13. do 15. stoletja*, 2009.

14 Lazar, *Poznosrednjeveška orožarna na Loškem gradu*, str. 8–45.

10. februar 1315

Anno domini millesimo CCC. quintodecimo, feria secunda post Dominicam Inuocaut, domino Ch. episcopo recedente de Lok instituit castellanos ibidem dominos Marquardum et R. de Pilihgrecz quibus ad anni spacium deputata est hec burchûta, pro custodia castri in Wildenlok et turris antique super castrum siliginis et avene cl modii chastnales, item casei dc, item denariorum xx marce. Nota quod predicti castellani in eisdem municionibus providere per se debent vigilibus et portulanis.	V letu gospodovem 1315, v ponedeljek po prvi postni nedelji, ko je gospod škof Konrad zapuščal Loko, je tam namestil za gradiščana gospoda Markvarda in gospoda R. Polhograjskega, ki jima je bila za dobo enega leta dodeljena plača za čuvanje gradu v Divji Loki in starega stolpa nad gradom, [v višini] 150 kaščarskih modijev rži in ovs, 600 sirov in 20 mark. Pomni, da se morata omenjena gradiščana v vsaki izmed utrdb sama oskrbeti s čuvaji in vratarji.
Item eodem anno et die dominus recedens de Lok reliquid (!) ibidem conseruanda subscripta.	Prav tako je istega leta in dne gospod (škof), ko je odhajal iz Loke, pustil tam v hrambo spodaj naštetu.

Primo in camera Laurini xliiii balistas, quarum xliiii sunt antique,	Najprej v Lavrinovi sobi 43 samostrelav, od katerih je 14 starih,
item xii taetschen,	prav tako 12 ščitov,
item clipeos xxxvi,	prav tako 36 ščitov,
item ii morser, ¹⁵	prav tako 2 možnarja,
item xii cerfer (!) ¹⁶ ad balistas et ad arcus,	prav tako 12 tetiv za samostrele in loke,
item sellas iiii magnas quarum tantum due sunt coriate,	prav tako 4 velika sedla, od katerih sta samo dve usnjeni,
item iiii spanbench et i cum cica,	prav tako 4 klopi za napenjanje tetive na samostrelni lok, od teh ena s (pripadajočo) opremo,

- 15 Omenjana možnarja bi lahko nekoliko drzno interpretirali kot vrsto zgodnjega topniškega ognjenega orožja, verjetneje pa gre za orodje, za terilna možnarja.
- 16 Pomen izraza cerfer, ki ga srečamo tudi v oblikah cerf, cerif, zerf, gezerfe, v primeru naših popisov ni povsem točno definiran in lahko pomeni tako tetivo za samostrel oziroma lok kot tudi nosilni jermen za pušični tul. V prvem primeru ga prevajamo kot tetiva za lok in samostrel, saj se pojavlja v kontekstu kot sestavni del obeh orožij. Govoriti o kakršnemkoli strelskem pasu (Lazar 2012, 13) je v tem primeru povsem neumestno. V drugem primeru ga lahko razumemo bodisi kot tetivo oziroma nosilni jermen za pušični tul. V ostalih primerih pa ga prevajamo izključno kot nosilni jermen za pušični tul, kar je več kot očitno tudi iz spremnih kontekstov.

item iiii po ^c kel et ii magnas feretras,	prav tako 4 dolga kopja oziroma sulice in 2 velika tula,
item ii draelad,	prav tako 2 vitla za bojne stroje,
item ii stehzevg,	prav tako 2 turnirska oklepa,
item iii helmparten,	prav tako 3 helebarde,
item x eybein balistas,	prav tako 10 samostrelav iz tisovine,
item i vegsach de corio,	prav tako usnjena potovalna vreča,
item i saumschreyn.	prav tako tovarna skrinja oziroma zaboj.

Item in camera capellani relictæ fuerunt subscripta, i plat,	Prav tako je bilo v kaplanovi sobi puščeno naslednje, prsna plošča oziroma prsni oklep,
item v scrinia et iii longe truce,	prav tako 5 skrinj in 3 dolge skrinje oziroma zaboji,
item xi piz ¹⁷ et i tranel ¹⁸ et ii grosse speislaegln,	prav tako 11 vrčev in sod oziroma večja mera za vino ter 2 veliki shrambni posodi,
item i polstertuch,	prav tako tkanina za vzglavnik,
item xiiii stegraif et xvii chrapen,	prav tako 14 samostrelnih stremen in 17 kavljcev za napenjanje samostrelav,
item xvii rinken parue,	prav tako 17 majhnih obročev,
item instrumentum aurifabri,	prav tako zlatarsko orodje,
item i sera lignea,	prav tako lesen zapah,
item paruun rete,	prav tako majhna mreža,
item ii truce depicte ad priuilegia,	prav tako 2 poslikani skrinji za privilegijske listine,
item parua mensa.	prav tako majhna miza.

Item in testudine turris remanserunt subscripta,	Prav tako je bilo na oboku stolpa puščeno naslednje,
primo ii platen,	najprej 2 prsni plošči oziroma prsna oklepa,
item iiii faretre,	prav tako 4 tuli,
item xvi piz,	prav tako 16 vrčev,
item i saltzvas,	prav tako posoda za sol,

17 Izraz piz izhaja iz okrajšane in popačene besede *piccarium*, *picarium*, *pictarium*, *pekarium*, *m* – poculum, calix – vrč, čaša.

18 Zelo zanimiv in enigmatičen je izraz tranel, ki ga je v tej obliki zelo težko prevesti. Gre za popačeno obliko besede *tunella*, f - dolium, vini mensura, v pomenu sod oziroma mera za vino.

item iii galee, ¹⁹	prav tako 3 usnjene čelade,
item iiiii flasce,	prav tako 4 posode (vrči),
item vi cirotece ferree,	prav tako 6 železnih oklepni rokavic,
item i chrugel ferrea,	prav tako železen vrč,
item i fusorium ferreum,	prav tako železna livarska posoda,
item iiiii eysenhuet et i de corio,	prav tako 4 železni in usnjen klobuk,
item i hirshoren,	prav tako jelenov rog,
item paingeraet vii paria,	prav tako 7 parov golenic oziroma nožnih ščitnikov,
item i pekelhaub,	prav tako kotlasta avba,
item tu ^c zen (!) lignee xx albe et iii depicte et i flasca,	prav tako 20 belih lesenih in 3 poslikane čaše in vrč,
item ciffi vnus valde bonus,	prav tako zelo dragocena čaša (kupa - scyphus),
item ii cornua beslagen,	prav tako dva okovana rogá,
item ii lüder,	prav tako 2 mehova za tekočine (voda, vino),
item iiiii strepe ad equos et iiiii ad balistas,	prav tako 4 konjska stremena in 4 samostrelna stremena,
item iiiii ampulle parue de stanno,	prav tako 4 majhne kositrne stekleničke (ampule),
item lucibulum de auricalco,	prav tako medeninast svečnik,
item i sniczerzevg,	prav tako rezbarsko orodje,
item i rosenhût,	prav tako kapa - hladilna posoda destilacijskega aparata,
item i weingarthaw ^c ,	prav tako rovnicca za okopavanje vinograda,
item i raevschslos magnum,	prav tako velika ključavnica,
item i poy et vi ring pro captiuis,	prav tako ovratni okov in 6 jetniških okovov,
item ccc fûzeysen, ²⁰	prav tako 300 ježev oziroma trnov,
item baculi xii,	prav tako 12 palic, gorjač ali kije
item coclearium,	prav tako kovinska posoda za taljenje in vlivanje kovine (kovinska livarska posoda),
item i contos, ²¹	prav tako bojni bat s peresi,
item tela magna mille et cccc,	prav tako 1400 velikih puščic,
item parue (!) duo milia et I,	prav tako 2050 majhnih puščic,

19 V tem primeru so to usnjene čelade, ki so si jih bojevniki nadeli na glavo preden so nanjo poveznili težko jekleno bojno čelado. Preprečila je odrgnine, omogočila večje udobje in boljše prileganje jeklene čelade bojevnikovi glavi.

20 Protikonjeniške oziroma protipehotne ovire, ki so jih pred bitko raztresli po bojnem polju, z namenom, da so si sovražni konji ali pešci ob napadu poškodovali noge in tako postali nesposobni za nadaljnji boj.

21 Izraz contos bi po Lazarju lahko prevedli tudi kot konjeniško kopje (Lazar 2012, 20).

item ii plechantschuch,	prav tako 2 ploščni oklepni rokavici,
item ii eysentaschen,	prav tako 2 železni torbi,
item follis paruus,	prav tako majhen kovaški meh,
item i rochplat,	prav tako prsna plošča oziroma prsni oklep,
item i sporta.	prav tako košara.

Item in camera domini episcopi remanserunt ii lectus (!) magni et i de corio et ii spanbet,	Prav tako so v sobi gospoda škofa ostali 2 veliki postelji in ena usnjena in 2 postelnjaka polnjena z lesenimi ostružki,
item ii stu ^c tzen depicte,	prav tako 2 poslikani čaši,
item x platen,	prav tako 10 prsnih plošč oziroma prsnih oklepov,
item i ciffus de stanno et i stu ^c tz,	prav tako kositrna čaša (kupa) in (še ena) čaša,
item iiii ciffi viehtein.	prav tako 4 čaše (kupe) iz borovega lesa.

Item in capella i messgewant et ii altertûch.	Prav tako v kapeli mašno oblačilo in dva oltarna prta.
--	---

Item in cellaria iiii vasa magna et ii parua, iiii scaffule et i quartale,	Prav tako v kleti 4 velike posode in 2 majhni, 3 merilne posode (za suhe drobne stvari in tekočine) ter merilna posoda v velikosti četrтинke,
item sagme xx,	prav tako 20 tovornih sedel,
item spina ferrea et i swenchel pertinens ad vnam ru ^c tten,	prav tako železna konica in nihajna utež oblegalne naprave,
item xx laitvas,	prav tako 20 transportnih sodov (za prenašanje ali prevažanje tovora),
item iiii pro ceruisia vasa,	prav tako 4 (posode) sodi za pivo,
item iiii vasa ad olera,	prav tako 4 posode za olje,
item ii ligones,	prav tako 2 motiki,
item i pichel,	prav tako kramp,
item scaffula i,	prav tako lopata,
item sternium i.	prav tako rovnica.

Item in granario sunt mille tela.	Prav tako je v kašči 1000 puščic.
-----------------------------------	-----------------------------------

Item in magna stupa iiii mense,	Prav tako so v veliki sobi 3 mize,
---------------------------------	------------------------------------

item in minori i mensa,	prav tako je v manjši [sobi] miza,
item xv lecti pro domo.	prav tako 15 postelj za domače.

Item in coquina ii caldaria, iii patelle, ii haheln et caldare magnum,	Prav tako [so] v kuhinji 2 kotla, 3 skodele, 2 kavlja za obešanje kotla nad ognjišče in velik kotel,
item ii haken, i ribeyesen, ii cultelli, i craticula, i pamschab et i chra ^{cl} .	prav tako 2 kljuki, strgalnik, 2 noža, rešetka, strgalnik in klešče.

14. novembra 1318

Anno domini millesimo CCC.XVIII., in crastino Bricii facta est annotacio rerum relictarum in camera inferiori olim Laurini ,	V letu gospodovem 1318, naslednji dan po sv. Brikciju, so zabeležili stvari, ki so jih pustili v spodnji, nekdanji Lavrinovi sobi ,
primo ad cistam ibidem posite sunt due polstercziech de serico et corio, pannus integer de serico, peczia de rubeo schamlat,	najprej so v tamkajšnji skrinji puščene [naslednje] stvari, 2 prevleki za vzglavnik (blazino) iz svile in usnja, nova svilena tkanina, kos rdečega sukna iz kamelje volne,
item duo vaenel et panirium de cendato,	prav tako 2 zastavici in svilen prapor,
item stabdwehel iii, ²²	prav tako 3 prapori,
item manutergia v Lombardica simplicia,	prav tako 5 lombardskih preprostih robcev oziroma brisač,
item cultelli ibi vii et viiii cultelli in vna vagina,	prav tako je tu 7 nožev in 9 nožev v eni nožnici,
item in vna magna bursa viridi sunt posite iii burse sericæ maiores et vna minor et i fevrgewant et due pixides pro hostiis et alia pixis sollempnis pro hostiis et corporale deauratum,	prav tako so v veliki zeleni torbi (mošnji) shranjene 3 večje svilene mošnje in ena manjša in svečano oblačilo in dve škatlici za hostije in še ena praznična škatlica za hostije in z zlatom okrašen prt,
item i ceruical deauratum,	prav tako z zlatom okrašen (mašni) ovratnik,
item sera bona mirabilis,	prav tako zelo imeniten zapah,
item balneamen glaucum,	prav tako modrosiva oziroma sivozelena kopalna kad,
item aliud balneamen,	prav tako še druga kopalna kad,

²² Izraz bi lahko prevedli in razumeli tudi kot pahljača.

item mensalia quinque,	prav tako 5 namiznih platnenih prtov,
item pecia parua panni rubei,	prav tako majhen kos rdečega blaga,
item culcitrum sericeum,	prav tako svilen vzglavnik,
item in eadem camera sunt xx wafenroech cum capitibus Ethiopum, ²³	prav tako je v isti sobi tudi 20 bojnih srajc s freisinškim grbom z zamorčavo glavo,
item cortina pulchra de Veneciis varii coloris,	prav tako lepa raznobarvna beneška čeladna pregrinjala,
item platne in vniuerso xiii et ii parue,	prav tako 13 običajnih prsnih oklepov in 2 manjša prsna oklepa,
item iiii plehhantschûch et duo ferree et i gollir,	prav tako 4 ploščne oklepne rokavice in 2 železni [verižni oklepni rokavici] in oklepni ovratnik,
item duo stechgezevg de quibus habet i dominus Ch. miles de Voelchenmarcht et debet rederre,	prav tako 2 turnirska oklepa, od katerih ima enega gospod Ch., vitez iz Velikovca, in ga mora vrniti,
item magnum tapetum,	prav tako velika preproga oziroma tapiserija,
item iiii alee,	prav tako 4 druge [preproge],
item fotrum pro cifis vacuum et duo fotra cum ligneis picariis,	prav tako prazen tok za čaše (kupe) in 2 toka z lesenima čašama,
item vi strepe pro sellis,	prav tako 6 sedelnih stremen,
item cathena ferrea pro canibus,	prav tako železna pasja veriga,
item ouum struzzionis,	prav tako nojevo jajce,
item lucerna cuprea,	prav tako bakrena svetilka,
item gladii vi noui, taetschen xii,	prav tako 6 novih mečev, 12 ščitov,
item yrhein iiii pelles,	prav tako 4 strojene ovčje ali kozje kože,
item cifi iiii lignei,	prav tako 4 lesene čaše (kupe),
item angstar de Wienna v,	prav tako 5 dunajskih angsterjev – steklenic z ozkim vratom,
item i anpoz, daechsel et clauem baliste,	prav tako nakovalo, tesarska sekira in prožilni vzvod samostrela,
item strepe v et quoddam longum ferrevm instrumentum,	prav tako 5 stremen in nekakšna dolga železna priprava,
item clipei ii,	prav tako 2 ščita,

item in camera inferiori sub camera domini relictæ sunt iiii wagarmbrust, ²⁴	prav tako so v spodnji sobi pod gospodovo sobo ostali 4 obzidni samostreli,
item vberchrapigev baliste xxvi,	prav tako 26 kavljastih samostrelav,

23 Bojna srajca je bila ohlapno pregrinjalo oziroma tunika, ki se je nosila preko oklepa in je bila navadno okrašena s heraldičnim simbolom.

24 Gre za samostrel na velikem stojalu, ki se je uporabljal za obrambo utrjenih položajev.

item i balista strepalis,	prav tako stremenski samostrel,
item de Friderico balisterio empte sunt balista wagarmbrust et due vberchraepigev et stegrafarmbrust vii,	prav tako so od samostrelarja Friderika odkupili obzidni samostrel in 2 kavljasta samostrela in 7 stremenskih samostrelov,
item rossaetel vi et vna raissatel et due saumsaetel,	prav tako 6 povodniških sedel in vojaško sedlo in 2 tovorni sedli,
item iiii spanbench et instrumenta pertinencia,	prav tako 4 klopi za napenjanje tetiv na samostrelne loke s pripadajočim priborom,
item clipei xxxiiii, due helmiparten,	prav tako 34 ščitov, dve helebardi,
item gezerfe viii et due eysentaschen,	prav tako 8 tetiv oziroma [nosilnih] jerme- nov za puščične tule in dve železni torbi,
item iiii paria capsarum ducendo argento,	prav tako 4 enake majhne skrinjice okovane (prevlečene) s srebrom,
item in vna truca sunt sagitte maiores,	prav tako so v eni skrinji oziroma zaboju velike puščice,
item duo strafleder et vnum brustleder,	prav tako 2 usnjena nožna oklepa in usnjen prsni oklep,
item balista domini dicta chraemichel.	prav tako gospodov samostrel imenovan chraemichel.

In camera domini mei episcopi sunt relicta hec,	V sobi mojega gospoda škofa je bilo puščeno,
primo duo lecti domini et i matraz,	najprej dve gospodovi postelji in pernica,
item vna schalavn,	prav tako odeja,
item culcitrum rubeum et waffenbambes,	prav tako rdeča blazina (vzglavnik) in podložen bojni jopič,
item arma domini, videlicet pekelhavb cum slapa, gollyr, item duo greysnvr, pantziri- um et schoezz et due cyrothece ferree et clipeus,	prav tako gospodovo orožje oziroma bojna oprema, kot je razvidno (očitno) kotlasta avba z vizirjem, oklepni ovratnik, 2 ščitnika za ude, oklep s krilom, 2 železni oklepni rokavici in ščit,
item ii parua puluinaria,	prav tako 2 manjši pernati odeji,
item peluis magna,	prav tako velik umivalnik,
item cornu venaticum,	prav tako lovski rog,
item vitrum viride in fotro et duo calcaria,	prav tako posoda (steklenica, kozarec) iz zelenega stekla v toku in dve ostrogi,
item libri videlicet Thomas super evangelium Johannis,	prav tako, kot je očitno, Tomaževe knjige o Janezovem evangeliju,
item varia scripta super iure vtroque, incipiencia Quoniam vt etcet.	prav tako razni pravni spisi o tem in onem, kakor si že sledijo itd..

Item in camera domini Vlrici capellani notarii sunt iiii scrinia et iii truce magne,	Prav tako so v sobi gospoda kaplana in notarja Ulrika 4 skrinje in 3 veliki zaboji,
item xi piz et traenel, duo speislaegel, duo polsterschüch.	prav tako 11 vrčev in sod oziroma večja mera za vino, 2 shrambni posodi, dvoje podloženih čevljev,
item vetus panczirium, duo vrinalia, duo [sere] platsloz,	prav tako star oklep, dve nočni posodi, 2 nenameščena [zapaha],
item una statera et alia Lombardica, duo ring pro captiuis, sera lignea, laterna et xiiii stegraeyf et xvii chrapen, cuspides iii et xvii parue rinken,	prav tako tehtnica in druga lombardska tehtnica, dva jetniška okova, lesen zapah, svetilka in 14 samostrelnih stremen in 17 samostrelnih kavljcev, 3 kopja oziroma sulice in 17 majhnih obročev,
item rete paruum et faretra cum sagitis, due truce depicte ad priuilegia, mensa parua,	prav tako majhna mreža in tul s puščicami, 2 poslikani skrinji za privilegije, majhna miza,
item pergameni cutes cxlviii,	prav tako 148 pergamentnih kož,
item instrumenta sev priuilegia diuersa prius annotata.	prav tako instrumenta - listine oziroma različni privilegiji, prej zabeleženi (omenjeni).

6. april 1321

Anno domini M.CCC.XX primo subscripta sunt relictia post recessum domini qui fuit proxima secunda feria post dominicam Judica,	V letu gospodovem 1321 so popisali, kar je ostalo po gospodovem odhodu v ponedeljek, po tihi nedelji,
primo in camera Laurini duo vaenel et panirium de cendato,	najprej v Lavrinovi sobi 2 zastavici in svilen prapor,
item iii stabdwehel et manuteria quinque Lombardica simplicia,	prav tako 3 mali prapori oziroma pahljače in 5 preprostih lombardskih robcev oziroma brisač,
item cultelli octo in vna vagina et cultelli duo in altera vagina,	prav tako 8 nožev v eni nožnici in 2 noža v drugi nožnici,
item cultelli duo in tercia vagina,	prav tako 2 noža v tretji nožnici,
item singulariter iiii cultelli,	prav tako 4 posamezni noži,
item bursa viridis magna et ii parue,	prav tako velika zelena torba (mošnja) in 2 manjši,
item vnum fivrgwant,	prav tako svečano oblačilo,
item due pixides pro hostiis et alia pixis sollempnis etiam pro hostiis,	prav tako dve škatlici za hostije in še ena praznična škatlica, prav tako za hostije,
item sera bona mirabilis,	prav tako zelo imeniten zapah,

item balneamen glaucum,	prav tako modrosiva oziroma sivozelena kopalna kad,
item mensalia tria,	prav tako 3 platneni namizni prti,
item mensale nouum et bonum,	prav tako nov in dober namizni prt,
item pannis (!) sericeus,	prav tako svilena tkanina,
item in eadem camera sunt viginti waffenro ^c ch cum capitibus Ethiopum,	prav tako je v isti sobi 20 bojnih srajc s freisinškim grbom z zamorčevo glavo,
item cortina pulchra de Veneciis varii coloris,	prav tako lepa raznobarvna beneška čeladna pregrinjala,
item vnum stechziug, et reliquum habet dominus Ch. miles de Vo ^c lchenmarcht et debet reddere.	prav tako turnirski oklep, (preostalega) ima gospod Ch., vitez iz Velikovca, in ga mora vrniti,
item magnum tapetum,	prav tako velika preproga oziroma tapiserija,
item tres alee,	prav tako 3 druge (preproge),
item fo ^r trum pro ciffis vacuum,	prav tako prazen tok za čaše (kupe),
item duo votra cum ligneis peccariis,	prav tako 2 toka z lesenima čašama,
item sex strepe pro sellis,	prav tako 6 sedelnih stremen,
item sex strepe ad balistas rusticales,	prav tako 6 stremen za preproste (navadne) samostrele,
item catena ferrea pro canibus,	prav tako železna pasja veriga,
item ouum struzzionis,	prav tako nojevo jajce,
item lucerna cuprea,	prav tako bakrena svetilka,
item taetschen magne xi,	prav tako 11 velikih ščitov,
item ciffi magni iiii de vieht et ii parui ciffi,	prav tako 4 velike čaše (kupe) iz borovega lesa in 2 majhni čaši (kupi),
item vnus ciffus de puxso,	prav tako čaša (kupa) v skrinjici oziroma škatlici,
item iiii angstaria de Wienna,	prav tako 4 dunajski angsterji – steklenice z ozkim vratom,
item i anpoz,	prav tako nakovalo,
item vnum dechsel,	prav tako tesarska sekira,
item clauem (!) balistariam,	prav tako prožilni vzvod samostrela,
item ii malleos,	prav tako 2 kladivi,
item forceps ad incidendum ferrum,	prav tako klešče za rezanje železa,
item quinque ferole de arte fabrilis et vnum cieheisen et poyn et tres ring pro captiuis,	prav tako 5 kosov kovaškega orodja in klešče in ovratni okov in 3 jetniški okovi,
item iii ring cum stangen,	prav tako 3 koli z obroči (prangerji),
item angstarium depictum de Akers magnum,	prav tako velik poslikan angster iz Akersa – velika poslikana steklenica z ozkim vratom iz Akersa,
item in quodam fotro vitrum viride,	prav tako zelena steklena (posoda, steklenica, kozarec) v nekem toku,

item in alio vitro duo parua vitra ad modum scutellarum,	prav tako v drugem toku dve majhni stekleni posodi v obliki skodele,
item angstarium magnum (!),	prav tako veliki angster – velika steklenica z ozkim vratom,
item duo parua,	prav tako dva majhna [angsterja – steklenici z ozkim vratom],
item ii meyal et vnum paruuum,	prav tako 2 majoliki in ena manjša,
item vna schalovn ad sedilia,	prav tako sedežna odeja,
item spongiarum magnam (!),	prav tako velika goba (spužva),
item duo frena,	prav tako 2 uzdi oziroma 2 vajeti,
item carrigea (!) integra Vngarica,	prav tako povsem cel štirikolesni voz madžarskega tipa oziroma kočija,
item vna pecia non integra,	prav tako ne več povsem cel (načet) kos blaga (platna ali sukna),
item iiii polsterschûch,	prav tako 4 podloženi čevlji (dva para podloženih čevljev),
item duo panni virgulati schalaun ad sedilia,	prav tako dve sedežni odeji iz progaste tkanine,
item vnum payngret de murrone et alterum vetus,	prav tako nožni ščitnik iz murvinega lesa in še en star,
item sellam (!) nouam Vngaricam,	prav tako novo madžarsko sedlo,
item ii magne pfaretre ad sagittas,	prav tako dva velika tula za puščice,
item iiii taschen ad argentum,	prav tako 4 torbe okovane s srebrom,
item iiii spanbench et iii po ^c chel,	prav tako 4 klopi za napenjanje tetive na samostrelni lok in 3 kopja oziroma sulice,
item cista parua cum sera et ii rosenhv ^c t,	prav tako majhna skrinja z zapahom in 2 kapi – hladilni posodi destilacijskega aparata,
item ii coklearia ferrea ad purgandum stagnum,	prav tako 2 železni livarski posodi za čiščenje kositra,
item ii caligas (!) nigras,	prav tako 2 črna škornja,
item sagittas magnas ad wagarmbrust et ad chraeparmbrust,	prav tako velike puščice za obzidni samostrel in kavljasti samostrel,
item ii lampades ferreas,	prav tako 2 železni bakli,
item i stateram et duo malhenuaz,	prav tako tehtnica in 2 mlevni posodi (posodi za mletje),
item morsarium [f]e[r]reum confractum.	prav tako razbit železen možnar.

In camera domini mei episcopi duo lecti et vnum matreis,	V sobi mojega gospoda škofa [sta] dve postelji in pernica,
---	---

item arma domini, videlicet ein waffenwameis et vna peckelhaub, item gollirium cum schoepel, item ii grevsnyr, item pantzium vnum et ii armleder, item vna schozz, item duo flekch, item cyrotecas de cathenis cum suis preparamentis,	prav tako gospodovo orožje oziroma bojna oprema, kot je razvidno (očitno) bojni jopič in kotlasta avba, potem oklepni ovratnik z zastorcem, potem 2 nožna ščitnika, potem verižni oklep in 2 usnjena podlaktična ščitnika, potem oklepno krilo, potem 2 golenična ščitnika, potem 2 s kožo podloženi verižni oklepni rokavici,
item peluis magna et duo minora,	prav tako velik umivalnik in 2 manjša,
item cornu vacuum et cornu de testudine,	prav tako prazen rog in rog s podstrešja,
item vnum piz cum rosis,	prav tako vrč z vrtnicami (rožami),
item aliud piz Lombardicum,	prav tako še en lombardski vrč,
item vitrum in fotro,	prav tako steklena posoda (steklenica, kozarec) v toku,
item duo vrinalia,	prav tako dve nočni posodi,
item tabulam depictam,	prav tako poslikana namizna plošča,
item tabulam depictam super pannum lineum,	prav tako poslikana namizna plošča, prekrita z lanenim platnom,
item gladium ad arma,	prav tako bojni meč,
item antiquum pileum,	prav tako stara klobučevinasta čepica,
item ciffum de vieht,	prav tako čaša iz borovega lesa,
item ciffum vnum de...	prav tako čaša iz ...
item crateram,	prav tako vrč,
item strosach ad lectum plumbacium (!),	prav tako slamnjača za pernato posteljo,
item duo rasoria in vna truca,	prav tako 2 britvi v eni škatli (šatulji),
item coriale album antiquum, ²⁵	prav tako belo staro usnje (usnjen pas za ostrenje britev),
item culcitrum viridis et rubei coloris,	prav tako zelena in rdeča blazina,
item vnum vaenel de cendato,	prav tako svilen prapor,
item ii zilpeltz et tria spereisen (spor-?), ²⁶	prav tako 2 vadbeni puščici in 3 osti kopij oziroma sulic (lahko tudi 3 železne ostroge),
item equinum saccum ad purgandum arma,	prav tako konjska vreča za pribor za čiščenje orožja,
item ii flabella cirrea,	prav tako 2 resasti pahljači,
item chrevslinum de Reno,	prav tako Renojev vrč,
item duo poelster plumbacei,	prav tako 2 vzglavni blazini, napolnjeni s perjem,

25 Če to naše staro belo usnje navežemo na prejšnji dve britvi, shranjeni v šatulji, gre mogoče za star usnjen trak oziroma pas, ki se je uporabljal za ostrenje britev.

26 Izraz spereisen lahko prevedemo kot ost sulice ali kopja (sper, m – sulica, kopje); v primeru, da gre za izraz sporeisen, je to železna ostroga.

item i asserem ad ludum,	prav tako igralna deska,
item i asserem pro mensa,	prav tako deska za mizo – namizna plošča,
item mensam vnam cum stipitibus,	prav tako miza z nogami,
item ianuam lingneam (!) que fuit ante cameram domini habens seram et ligamen ferreum,	prav tako imajo lesena vrata, ki drže v gospodovo sobo, železen zapah in okovje,
item duo schragen ad predictum asserem,	prav tako dve kozi za prej omenjeni deski – namizni plošči,
item ii scabella ad sedilia.	prav tako 2 pručki oziroma podnožnika za (pri) sedenje(u).

Item in reflectorio iuxta capellam platne xv,	Potem v obednici zraven (v bližini) kapele 15 prsnih plošč oziroma prsnih oklepov,
item iiii plechhantschûch,	prav tako 4 ploščne oklepne rokavice,
item ii chetenhantschûch,	prav tako 2 verižni oklepni rokavici,
item pantzirium,	prav tako oklep (verižni oklep),
item sex sellas ad dextrarios,	prav tako 6 povodniških sedel,
item sellam vnam ad spadonem domini,	prav tako sedlo za gospodovega skopljenca,
item clipeos xxxvi integros et iii fractos,	prav tako 36 celih ščitov in 3 polomljeni,
item ii saumsaetel integros et ii sellas confractas,	prav tako 2 celi tovrni sedli in 2 polomljeni sedli,
item iiii chnieling et iiii payngrat et ii armleder,	prav tako 4 kolenski ščitniki in 4 golenični ščitniki in 2 usnjena podlaktična ščitnika,
item ii pharetras sufferatas sine cerif,	prav tako 2 okovana (puščična) tula, brez pripadajočega [nosilnega] jermena,
item vi pfeiltaschen cum sagittis et cerf,	prav tako 6 puščičnih tulov s puščicami in pripadajočim [nosilnim] jermenom,
item tria paria capsarum,	prav tako tri enake skrinjice oziroma škatlice,
item iii helmparten,	prav tako 3 helebarde,
item galeam vnam et cassidem,	prav tako usnjena čelada in kovinska čelada,
item duo straifleder,	prav tako dva usnjena nožna oklepa,
item vnum brustleder,	prav tako usnjen prsni oklep,
item viii balistas rurales,	prav tako 8 preprostih (navadnih) samostrellov,
item i chomat ad equos plaustales,	prav tako konjski prevozniški komat,
item iii sellas prauas ad plaustra,	prav tako 3 prevozniška sedla,
item ii funes machinarum cum suis capsis, ²⁷	prav tako 2 vrvi s torbama za naboj,
item i stechsattel.	prav tako turnirsko sedlo.

27 Gre za dve torbi oziroma ležišča za naboj, skupaj z vrvmi. To je bil del oblegalne naprave visoke konstrukcije, in sicer triboka oziroma frondibole.

Item in cellari superiori iiii clauca ad machinas,	Potem v zgornji kleti 4 bruna oziroma vzvodi za barobalistične lučalne naprave,
item viii vasa cum vino,	prav tako 8 posod polnih vina,
item viii vasa vacua.	prav tako 8 praznih posod.

Item in celari inferiori sex vasa vacua,	Prav tako v spodnji kleti 6 praznih posod,
item vasa duo cum vino et duo antiqua occupata cum medone,	prav tako dve posodi polni vina in dve stari, [posodi] napolnjeni z medico,
item xlviii laytvas,	prav tako 48 transportnih sodov (za prenašanje ali prevažanje tovara),
item iiii vasa cum ceruisia,	prav tako 4 posode (sodi) s pivom,
item i leytvas cum ceruisia,	prav tako transportni sod s pivom,
item iiii dolea cum oleribus.	prav tako 4 sodi polni olja.

Item iuxta marstallum x dolea ad olera,	Prav tako poleg konjušnice 10 sodov za olje,
item x lagene pro cerusia,	prav tako 10 vrčev za pivo,
item sex lagene pro vino.	prav tako 6 vrčev za vino.

Item in coquina iii caldaria et vna con-fracta et vna patella,	Prav tako [so] v kuhinji 3 kotli in en polomljen in ena skodela oziroma skledica,
item noua craticula et antiqua,	prav tako nova in stara rešetka,
item duo mortaria quarum (!) i est lapide-um et reliquum [f]er[r]eum,	prav tako dva možnarja, od katerih je eden kamnit, drugi pa železen,
item duo hachen.	prav tako 2 kljuki.

Item in camera Johannis longa truca sufferrata siue cysta,	Prav tako [je] v Janezovi sobi dolga okovana skrinja ali zaboj,
item d pfeileisen magne,	prav tako 500 velikih puščičnih osti,
item vna truca siue saumschrein et altera parua sufferrata,	prav tako skrinja ali tovarna skrinja oziroma zaboj in druga manjša okovana,
item catapulte duo milia ad stegraif armbrust,	prav tako 2000 puščic za stremenski samostrel,
item baliste parue et magne lxxxvii inclusis vi fractis,	prav tako 87 majhnih in velikih samostrelav, med katerimi je 6 polomljenih,
item xii pfaretre et totidem zerf,	prav tako 12 puščičnih tulov, s pripadajočim [nosilnim] jermenom,
item mille I angeschift pfeil,	prav tako 1050 nasajenih puščic,

item vnam magnam seram,	prav tako velik zapah,
item v slegel ferreas,	prav tako 5 železnih bojnih batov s peresi,
item vi slangen,	prav tako 6 prač,
item nouem haun,	prav tako nova motika,
item wek ²⁸ xi,	prav tako 11 sodčkov,
item maizzel x,	prav tako 10 dlet,
item schoufelu viii ferree.	prav tako 8 železnih lovskih kopij za metanje.

Item sunt in Wildenlok iii baliste chraepigev et in turri ii.	Prav tako so v Divji Loki 3 kavljasti samostreli in 2 v stolpu.
---	---

Item in camera quondam domini Vlrici iii scrinea et quartum datum est ad cameram dispensacionum,	Prav tako so v nekdanji sobi gospoda Ulrika 3 skrinje, četrto pa so dali (prestavili) v upravnikovo sobo,
item ii truce et xi piz,	prav tako 2 skrinji in 11 vrčev,
item vnum tranel,	prav tako sod oziroma večja mera za vino,
item ii sere platsloz,	prav tako 2 nenameščena zapaha,
item libra vna,	prav tako tehtnica,
item ii ring,	prav tako 2 jetniška okova,
item sera lingnea (!)	prav tako lesen zapah,
item lucerna vna,	prav tako svetilka,
item iii cuspites (!),	prav tako 3 kopja ali sulice,
item xvii rinken,	prav tako 17 obročev,
item xiiii strepas ad balistas rusticales,	prav tako 14 stremen za preproste (navadne) samostrele,
item paruun rete piscacionum et pfaretra cum sagittis ad arcum,	prav tako majhna ribiška mreža in tul s puščicami za lok,
item statera Lombardica,	prav tako Lombardska tehtnica,
item ii truce depicte ad priuilegia,	prav tako 2 poslikani skrinji za privilegije,
item vnus ciffus stangneus.	prav tako kositrna čaša (kupa).

Item relicte sunt hic Henrico clauigero xxi ventres capree viles et tres berne similiter viles.	Prav tako je tu ostalo za ključarjem Henrikom 21 malo vrednih srninih mehov in 3 enako ceneni svinjski mehovi.
---	--

28 Izraz wek je popačenka besede vecha oziroma uecha, f (ital. veggia) – doliolum, kar bi v prevodu pomenilo manjši sod oziroma sodček.

LITERATURA:

- Bizjak, Matjaž (ur.): *Blaznikov zbornik. Znanstveni prispevki s simpozija ob dvesto letnici sekularizacije freisinške in briksenske posesti na Slovenskem*. Ljubljana : Založba ZRC, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005.
- Bizjak, Matjaž: Razvoj, uprava in poslovanje freisinške in briksenske posesti na Kranjskem v srednjem veku. V: *Blaznikov zbornik*, 2005, str. 111–124.
- Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, 5. knjiga (1201–1246)*. Ljubljana : Leonova družba, 1928.
- Kosi, Miha: Začetki Škofje Loke in freisinški škofje kot ustanovitelji mest. V: *Blaznikov zbornik*, 2005, str. 83–110.
- Kostrenčič, Marko (ur.): *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*. Vol. I (A–K). Zagrabiae, 1973.
- Kostrenčič, Marko (ur.): *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*. Vol. II (L–Z). Zagrabiae, 1978.
- Lazar, Tomaž: Poznosrednjeveška orožarna na Loškem gradu: nova dognanja v luči terminološke analize. *Zgodovinski časopis* 66, 2012, 1–2 (145), str. 8–45.
- Lazar, Tomaž: *Vojaška zgodovina slovenskega ozemlja od 13. do 15. stoletja*. Doktorska disertacija, Ljubljana, 2009.
- Lexer, Matthias: *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*. Stuttgart : Hirzel, 1992.
- Likar, Darko: Nova odkritja na Loškem gradu ob prenovi starega vhoda. *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 61–76.
- Makarovič, Gorazd: Grad Vodriž – spomenik zgodnjegotske viteške stanovanjske kulture. *Etnolog* 1 (LII), 1991, str. 30–80.
- Makarovič, Gorazd: Kuhinjska oprema, kuhinje, kuharice in prehrana v XVII. stoletju na Slovenskem. *Glasnik etnografskog muzeja Beograd* 50, 1986, str. 43–73.
- Makarovič, Gorazd: Pričevanje gotskega stolpa Keblja o stanovanjski kulturi. *Etnolog* 5 (LVI), 1995, str. 143–206.
- Nabergoj, Tomaž: Habent sua fata gladii, habent sua fata arma! Prispevek k izrazju za orožje in bojno opremo v srednjeveških pisnih virih za slovenski prostor. *Kronika* 49/1–2, 2001, str. 1–22.
- Plemeniti, Nenad: Loški grad, leto 1315 in bojna oprema posameznika. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 78, n. v. 43/4, 2007, str. 11–29.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji: I. Gorenjska*. Knjiga 3: Med Polhovim Gradcem in Smlednikom. Ljubljana : Viharnik, 1998.
- Stopar, Ivan: *Ostra kopja, bridki meči*. Ljubljana : Viharnik, 2006.
- Stopar, Ivan: *Svet viteštva. Življenje na srednjeveških gradovih na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2005.
- Štukl, France: Inventar škofjeloškega gradu iz leta 1315. *Loški razgledi* 11, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1964, str. 205–208.
- Štukl, Jože: Loški grad skozi stoletja. *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 73–88.

- Tancik, Ferdinand: Orožje v škofjeloškem gradu v prvi četrtini 14. stoletja. *Loški razgledi* 13, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1966, str. 44–66.
- Zahn, Josef: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, Fontes rerum Austriacarum. II. Abteilung. Diplomataria et acta. Oesterreichische Geschichts - Guellen, XXXI. Band. Wien, 1870.
- Zahn, Josef: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, II. Band, Fontes rerum Austriacarum. II. Abteilung. Diplomataria et acta. Oesterreichische Geschichts - Guellen, XXXV. Band. Wien, 1871.
- Zahn, Josef: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, III. Band, Fontes rerum Austriacarum. II. Abteilung. Diplomataria et acta. Oesterreichische Geschichts - Guellen, XXXVI. Band. Wien, 1871.

Summary

Inventories from Loka Castle from the beginning of the 14th century

The beginnings of Loka Castle go back at least to the second half of the 12th century, since it is already mentioned in written sources from 1202 as »castrum firmissimum in loco qui dicitur Lonca«.

Nothing has been preserved of the original Loka Castle, in which all movable property was listed at the beginning of the 14th century (1315, 1318 and 1321). Its appearance can be partially reconstructed on the basis of the preserved inventory lists. It is possible to infer from them that the castle had the appearance of a multi-storey square tower. The inventories mention many rooms. All movable property in each room is precisely listed. These inventories are a valuable source for studying medieval material culture at the start of the 14th century. They also have incalculable historical value, since they are the oldest preserved inventories of castle movable property from the area of today's Slovenia.

These inventories were published in the original by J. Zahn in 1871. France Štukl published a complete translation of the 1315 inventory, while Ferdinand Tancik dealt only with weapons and battle gear, recorded in all three inventories. Ivan Stopar first presented all three inventories in his book on castle buildings in central Slovenia.

In recent years, Tomaž Nabergoj, Nenad Plemeniti and Tomaž Lazar have dealt with the weapons and battle gear recorded in these inventories, so this theme, in comparison with other items of medieval material culture (living furnishings, tools, household accessories) is the most thoroughly treated to date. The terminology, for which it is difficult in many cases to find suitable solutions today because of the distance in time, is more or less successfully translated. Since we noted inconsistencies in the interpretation of items, mainly among the remaining most commonly represented material, we decided to present our findings in full.

We were assisted in the translation by numerous Latin and German dictionaries, but which are very often entirely unhelpful since medieval inventory makers often

used expressions for individual items incorrectly or in corrupt form in Latin or German or even in a combination of the two languages.

With the aid of Lexser's dictionary and Kostrenčič's lexicon of medieval Latin, an abundance of etymological detective work, other related written sources and, in some cases, also comparable material preserved in the wider European space, in the majority of cases we succeeded in tracing the original meaning of such enigmatic terms and to translate them into Slovene language. Our translation of the inventory lists is another in a series of attempts to make these valuable documents available to the professional and interested lay public.

Elektrifikacija Škofje Loke v letih od 1894 do 1920

Izvleček

V prispevku je predstavljen začetni del razvoja elektrifikacije Škofje Loke. S pomočjo arhivskega gradiva in literature, ter omejene z letnicama 1894 in 1920, so prikazane glavne faze napeljave električne energije v mesto. Leta 1894 je tovarnarju Alojziju Krennerju po pogodbi z mestno občino njegova elektrarna na istosmerni tok omogočala elektrifikacijo neposredne okolice, nato se je leta 1904 ob pomnoženih potrebah napeljava še nekoliko razširila, po 1. svetovni vojni pa so potrebe mesta in okolice toliko narasle, da jim stara elektrarna ni bila več zmožna slediti, in ustanovljena je bila nova zmogljivejša moderna elektrarna na izmenični tok, ki je Škofji Loki omogočila tudi nadaljnji gospodarski razvoj.

Abstract

Electrification of Škofja Loka from 1894 to 1920

The contribution presents the first part of the electrification of Škofja Loka. With the aid of archive material and literature, and bounded by the years 1894 and 1920, the main phases of the installation of electricity in the town are shown. In 1894, the factory owner Alojzij Krenner, by contract with the urban municipality, was able to provide electrification of the immediate surroundings with his direct current power station and then in 1904, with increasing needs, installation was slightly extended. After the First World War, the needs of the town and its surroundings had expanded so much that the old power plant was no longer able to keep pace and a new modern and more efficient power plant on alternating current was established, which also enabled the further economic development of Škofja Loka.

Elektrifikacija Škofje Loke v letih od 1894 do 1920

Začetki elektrifikacije Škofje Loke spadajo v čas, ko se je v slovenskih deželah šele začela pojavljati in uporabljati nova oblika energije. Sprva so prevladovala elektrarne, ki so elektriko uporabljale za razsvetljavo in tudi moč v lastnih obratih, t. i. *individualne industrijske elektrarne* (povečini s tujimi lastniki), ki so takrat uporabljale enosmerni sistem. Prvi tak primer je bil mlin Karla Scherbauma v Mariboru (1883). *Javnih elektrarn*, ki bi oskrbovale neindustrijske potrošnike, je bilo konec 19. stoletja malo, zato pa se je postopoma začelo povečevati število t. i. *mešanih elektrarn*, ki so del svojih zmogljivosti za industrijske namene dajale tudi v javno uporabo in prvi tak primer je bil leta 1894 v Škofji Loki.¹

Škofja Loka je bilo torej prvo mesto na Slovenskem z javno električno razsvetljavo. Za to je bil zaslužen predvsem Alojzij Krenner, lastnik tovarne sukna ob Selški Sori (današnji Šešir). Za pogon tovarne so mu sprva služila vodna kolesa, ki so izkoriščala vodno silo Selščice. Na prigovarjanje knjigovodje Kalana (ki se je zanimal tudi za novosti v naravoslovju in tehniki in je med ljudmi zaradi teleskopa, s katerim je gledal v nebo, dobil vzdevek »šternkuker«) pa se je Krenner odločil zamenjati vodna vretena s turbino. Po pridobitvi oblastnega dovoljenja (1889) je dal vgraditi Girardijevo turbino, z močjo 24 KM.² Ta je izkoriščala vodni padec

Krennerjeva tovarna na razglednici z začetka 20. stoletja.

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

1 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 14, 24.

2 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 30–31.

Selške Sore in do leta 1894 služila le za pogon elektrarne.³ Kalan pa je vztrajal, da je gospodar leta 1894 nabavil tudi dinamo⁴ z napetostjo 110 V in učinkom 15 KW; to je bil generator za istosmerni tok.⁵ Janez Gašperšič sicer omenja, da se glede nastanka elektrarne omenjajo različne letnice, najbolj verjetna pa je po njegovem letnica 1893.⁶ Elektrarna je služila za pogon⁷ in razsvetljavo⁸ lastnega obrata, ker pa »je razpolagala s presežki električne energije, /.../ je g. Krenner ponudil loškim občinskim možem del proizvedene električne energije v odkup. Na srečo je imela mestna občina pametnega župana g. Sušnika in svetovalce, ki so pravilno ocenili prednosti električne razsvetljave.«^{9, 10}

Potek elektrifikacije v letu 1894

Potek elektrifikacije, kot je zabeležen v uradnih dokumentih in časopisih

5. aprila 1894 sta »Mestna občina Škofja Loka (župan Valentin Sušnik, op. a.) in gospod Alojzij Krenner, tovarnar od tam« sklenila pogodbo o odvzemu električne energije za razsvetljavo mesta. V pogodbi, sestavljeni iz štirih členov, je bilo določeno, da se Krenner zaveže za »trideset let razsvetljevati ulice mesta Škofja Loka vsaki dan od pričetka mraka do pol dveh čez polnoč in ob tričetrti na šest zjutraj do belega dne s štiridesetimi električnimi žarnicami vsaka po šestnajst normalnih sveč«, napravo razsvetljave pa se je Krenner obvezal »od svoje tovarne na svoje stroške v ulice mesta upeljati«. Pogodba je določala s strani občine tudi vsakoletno plačilo 360 goldinarjev (720 kron) gospodu Krennerju, ta pa je bil zato dolžan poskrbeti za vsakršno popravilo napeljave, poškodovane v elementar-

3 Gašperšič, Razvoj, str. 15.

4 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 31.

5 Gašperšič, Razvoj elektrifikacije ..., str. 15.

6 Gašperšič, Razvoj elektrifikacije ..., str. 15.

7 Gašperšič, Razvoj elektrifikacije ..., str. 15.

8 *Slovenski narod*, 8. 8. 1894, str. 3.

9 Gašperšič, Vozel, Škofja Loka, str. 23.

10 Škofja Loka je tako dobila javno električno razsvetljavo kot prvo mesto na Slovenskem (1894). V zvezi s tem ne smemo spregledati še (poskusov) elektrifikacije dveh drugih slovenskih mest pred tem: Maribora in Kranja. Maribor velja za mesto s prvo *slavnostno* električno razsvetljavo na Slovenskem. Tu je namreč lastnik parnega mlina Karl Scherbaum v svojem obratu že leta 1883 vpeljal električno razsvetljavo. Isto napravo so leta 1888, ob obisku prestolonaslednika Rudolfa Habsburškega, uporabili za razsvetljavo Grajskega trga. Vendar se ulična razsvetljava tedaj ni obdržala; Maribor se je še do leta 1920 razsvetljeval s plinskimi svetilkami, v spomin na Rudolfov obisk pa so nad vrati neke hiše pustili eno svetilko, ki jo štejemo za *prvo javno električno svetilko* pri nas. V Kranju je lastnik mlina na Savi, Vinko Majdič, leta 1893 želel poleg svojega mlina elektrificirati tudi mesto, vendar so občinski možje tedaj te električne novotarije iz Majdičeve ponudbe odklonili (Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 24–25, 28–29).

nih nezgodah, ter nadomestiti vse uničene ali izrabljene žarnice; razen tistih, ki so bile poškodovane »*vsled zlobnosti*« – te bi zadele občino. Nadalje je bila v pogodbi določena njena veljavnost za trideset let, po preteku pa bi prišla naprava razsvetljave v last občine. V zadnjem členu je Krenner jamčil zase in za svoje naslednike z vsem svojim premoženjem, da se bodo vse določbe pogodbe ves čas izpolnjevale, poleg tega pa je tovarnar v primeru, da bi razsvetljava za osem zaporednih dni prenehala delovati, obljubil občini za vsak dan plačevati 2 kroni odškodnine.¹¹

V arhivskih dokumentih lahko nato sledimo naslednjemu toku dogodkov, od podpisa pogodbe do odobritve s strani kranjskega deželnega odbora (8. maja 1894):

10. aprila 1894 je zastop mestne občine Škofja Loka o sklenjeni pogodbi obvestil »veleslavni deželni odbor v Ljubljani«. V dopisu je župan Valentin Sušnik tudi poudaril, da je Krennerjeva ponudba za »*občino jako ugodna*«, kajti dotedanja razsvetljava mesta z osemindvajsetimi petrolejnimi svetilnicami (po 8 normalnih sveč – 8 NK, *normal Kerzen*) je občino letno stala 310 gld, »*odslej pa bode plačevala le za 50 gld več, imela pa bo v mestu 40 električnih luči, ki bodo svetile še enkrat tako močno kakor stare svetilnice*«. Deželnemu odboru se je predložila še vljudna prošnja, naj blagovoli potrditi omenjeno pogodbo.

Z deželnega odbora so 19. aprila 1894 odgovorili, da nimajo pomislekov glede odobritve pogodbe in s tem dali »zeleno luč« za začetek pripravljalnih del. Vendar so še pred odobritvijo zahtevali pojasnilo županstva o tem, kaj »*bode počelo*« z napravo po preteku tridesetih let in kaj bodo storili, če se izkaže, da je potrebnih več luči.

Na to je župan Sušnik 30. aprila 1894 odgovoril, da bo mestni zastop po preteku tridesetih let bodisi sklenil s takratnim posestnikom tovarne novo pogodbo bodisi vpeljal zopet staro petrolejsko razsvetljavo, morda pa bo občina tedaj postavila celo svoj lasten dinamo - stroj in električno razsvetljavo prevzela nase. Župan je tudi pojasnil, da se bo občina v primeru, da se po tridesetih letih pokaže potreba za pomnožitev luči, pogodila s Krennerjem – bodisi bodo plačevali več ali pa postavili petrolejke. »*Veleslavni deželni odbor blagovoli naj torej pridjati zdaj priloženi pogodbi odobrilni dostavek.*«

In res je kranjski deželni odbor 8. maja 1894 dokončno odobril pogodbo z dne 5. aprila tega leta.¹²

Vest o napeljavi električne razsvetljave po škofjeloških ulicah se je hitro razširila po Kranjski. *Novice* so že 30. marca 1894 objavile notico o predlogu Alojzija Krennerja mestni občini, »*da je pripravljen razsvetljavo napeljati po mestu*«. Novičar je navedel tudi (sicer napačen) podatek o številu električnih luči: 36 svetilk, za katere Krenner zahteva 320 gld za dobo 30 let, ter namignil, da »*bode*

11 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, prva pogodba.

12 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopisi med Občino Škofja Loka in deželnim odborom v Ljubljani.

Prva in zadnja stran pogodbe o dobavi električne energije za potrebe mestne razsvetljave, podpisana med Alojzijem Krennerjem in Občino Škofja Loka.

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

mestna občina najbrše sprejela ponudbo in prijazna Loka bo dobila najmodernejšo razsvetljavo – elektriko».¹³ Tudi *Slovenec* je 16. aprila 1894 obveščal o pogodbi med mestnim odborom in gospodom Krennerjem o napeljavi elektrike po mestu, tako bodo »Ločani imeli v deželi prvi električno razsvetljavo po mestu».¹⁴ *Slovenski narod* pa je 18. aprila objavil podrobnejše poročilo, kot ga je uredništvo prejelo iz Škofje Loke in je bralce obveščalo o sklenjeni pogodbi, ki je v tistem trenutku čakala na potrditev pri deželnem odboru. Iz poročila izvemo, da je »tudi za privatno razsvetljavo /.../ zanimanje splošno in ni dvoma, da bodo vsi zavednejši posestniki posegli po novi, prijetni in ceneni električni svetilnici«. Pisec je veselje Ločanov ob tej moderni pridobitvi izrazil še z naslednjimi besedami: »Ne moremo si kaj, da bi ob tej priliki ne izrekli svojega zadovoljstva in svoje zahvale našemu vrlemu občinskemu odboru, ki se je s toliko razumnostjo in eneržijo poprijel te zadeve ter tako v kratkem času dognal vse dogovore z g. podjetnikom Krenner. Vsak stanovnik našega prijaznega mesteca je

13 *Novice*, 30. 3. 1894, str. 125.

14 *Slovenec*, 16. 4. 1894, str. 3.

*uverjen, da bode nova razsvetljava na vse strani ugodno vplivala na naše razmere; bivanje v mestu bode vsekakor prijetneje in poletni gostje bodo rajši izbirali Loko za svoje bivališče, ker jim bode podajala mnogo več užitka in komoditete, kakor do sedaj. Bog daj srečo!*¹⁵

Medtem pa je v Škofji Loki županstvo 12. aprila 1894 objavilo *Razglas* o sklepu občinskega odbora z dne 5. aprila tega leta, da se bo po mestu uvedla električna razsvetljava; »napeljali se bodo dratovi po hišah kakor za telegraf«. Občina je ponudila možnost ugovora napeljavi, ki ga morajo meščani naznaniti v srenjski pisarni v roku osmih dni, kasnejših ugovarjanj pa ne bodo jemali v ozir.¹⁶

10. maja 1894 se je na ta oklic odzvala skupina meščanov, ki je v pismu županstvu oznanila, da sami pritrditvi napeljave na svojo hišo nihče ne nasprotuje, jih pa zato motijo drogovi, ki so se tedaj začeli postavljati po novem trgu, saj ti »ovirajo promet in lepšavo mesta«. Zato so podpisani prosili, naj se drogovi, kjer

je le možno, odstranijo in »naj se na hiše priterdi«. Občina je že naslednji dan njihovo prošnjo odbila, kajti »napeljava drugače kot po drogovih vsled neprikladnosti hiš ni izpeljiva«. ¹⁷

20. aprila se je slavnemu mestnemu uradu Škofja Loka oglasil tudi c. kr. okrajni sodnik s prošnjo, naj ob skorajšnji napeljavi javne električne razsvetljave občina ne pozabi tudi na sodno hišo, namreč »[d]a gori na taki hiši luč, ne zahteva samo potreba, ampak tudi dostojnost«. ¹⁹

Z dne 28. julija 1894 najdemo v arhivskih virih zanimiv *Razglas* mestnega urada Škofja Loka, v katerem ob skorajšnjem začetku električne razsvetljave opozarjajo, naj ljudje pustijo žice na vsak način pri miru, se jih ne dotikajo in nanje ničesar ne obešajo ali mečejo.

Krennerjev jez na Selški Sori in del tovarniškega objekta (na levi), kjer je bila Krennerjeva elektrarna; kmalu po letu 1900. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

15 Slovenski narod, 18. 4. 1894, str. 3.

16 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Razglas.

17 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, pismo občanov.

18 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, odgovor občine.

19 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, pismo sodnika.

»Če se luč ne potrebuje, naj se le odvije oziroma ugasne, sicer ni pri električni napeljavi in napravi ničesar počenjati.« Pristavili so še, da bo kdorkoli, ki »bi na napravi električne razsvetljave iz nagajivosti ali hudobnosti kaj pokvaril, /.../ postavnem potom ojstro kaznovan«. ²⁰

Slavnost »o priliki otvorjenja električne razsvetljave v prijazni Škofji Loki«

3. avgusta 1894 je mestno županstvo objavilo *Razglas*, s katerim je povabilo »slavno občinstvo«, naj »o priliki slavnosti blagoslovljenja električne razsvetljave okraši hiše z zastavami«. ²¹

Natanko štiri mesece po podpisu pogodbe med tovarnarjem Krennerjem in Občino Škofja Loka so 5. avgusta 1894 po mestu zasvetile električne luči. Ob tej priložnosti se je v Škofji Loki odvijala skoraj celodnevna slovesna prireditev, ki so jo predhodno najavili in o njej obširno poročali tudi slovenski časopisi. *Novice* so otvoritev električne razsvetljave napovedale že 13. julija 1894, ²² 27. julija pa objavile še »vspored« prireditev za slavnostni dan, 5. avgust 1894. ²³ V *Slovenskem narodu* so tiste ljudi, ki se ne nameravajo udeležiti sokolske slavnosti v Postojni, napovedane za isti dan, pozvali na slavnostno otvoritev električne razsvetljave v »prijazno Škofjo Loko«, kjer »sicer ne bo tako šumno kakor v Postojni, prijetno in zabavno pa bo gotovo«. V isti številki (4. avgusta 1894) je bilo objavljeno tudi *Vabilo k slavnosti*, z natančnim razporedom poteka dogodkov. ²⁴

O tem, kako se je odvijala slavnostna nedelja, 5. avgusta 1894, izvemo iz omenjenih časopisov naslednje podrobnosti: 8. avgusta je *Slovenski narod* objavil *Dopis* iz Škofje Loke, v katerem je pisec osvetlil pomen nedeljskega dogodka in napredka, ne le za Škofjo Loko, pač pa za celotno Kranjsko in tudi širšo slovensko domovino. Po nekaj mesecih je bilo delo napeljave dovršeno in v nedeljo je napočil čas za sijajno praznovanje. V ta namen je mestni zastop v dogovoru z loškimi »ognjegasnimi društvom« pripravil program, ki se je v nedeljo, kljub nepričakovanemu številu udeležencev (namesto 400 je prišlo kar trikrat toliko gostov), »prav lepo izvršil /.../ [M]esto je bilo lepo okičeno s cesarskimi in narodnimi zastavami in ob vhodih v mesto postavili [so] bili tri čedne slavoloke.« Ob tretji uri se je odvil na Štemarjih vojaški koncert, po njem je na glavnem trgu sledila javna tombola. Nato pa se je pričela »oficijelna slavnost otvoritve«. Pred kužnim znamenjem na glavnem trgu, »ukusno okrašen[im] z zelenjem in 40 raznobojnimi električnimi svetilkami«, je ob pol osmi uri zvečer mestni župnik g. Tomažič blagoslovil novo luč. Pisec ocenjuje, da je bilo v tem trenutku na Placu zbranih nad 2000 ljudi,

20 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Razglas.

21 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Razglas.

22 *Novice*, 13. 7. 1894, str. 275.

23 *Novice*, 27. 7. 1894, str. 296.

24 *Slovenski narod*, 4. 8. 1894, str. 3–5.

med njimi tudi deželni glavar Detela, deželni poslanec Tavčar s soprogo ter domačin, g. kanonik Sušnik. Po cerkvenem blagoslovu je župnik v »*zares duhovito sestavljenem*« nagovoru naglasil pomen nove luči, v tistem trenutku pa so zblestele luči na znamenju (Marijinem kipu). Z manjšim zamikom so zasvetile električne svetilke tudi po celem glavnem trgu. Župnik je z zahvalo zaslugam g. Krennerja končal svoj govor, nato so nastopili cerkveni pevci s kantato, čemur so sledili še tisočeri »*živio-klici*« iz občinstva. Gasilci, »*noseči ukusne lampijone*«, so z vojaško godbo na čelu in v spremstvu nepregledne množice zakorakali po mestu. Slavnost se je končala s koncertom in plesom na Štemarjih, veliko gostov se je zaradi pomanjkanja prostora razšlo po okoliških gostilnah, »*kjer je povsod vladala živahna veselost, dokler nam ponočna vlaka (navadni gorenjski in separadni ljubljanski) nista odpeljala milih in dragih gostov*«. Avtor je svoj prispevek v časopisu zaključil slovesno: »*Naj bi prinesla nova luč Škofjeločanom v resnici novo dobo vsestranskega napredovanja in povzdige blagostanja, novo dobo jedinstva in sloge. Naj bi zmagoslavno prodrla zlasti v vse tiste kraje, kjer kraljujejo dosihdob še tema zmote, razpora in nesloge. Fiat lux!*«²⁵

Podobne podatke sta v teh dneh objavila tudi *Slovenec*²⁶ in *Novice*²⁷, le da v nekoliko skromnejšem tonu. V *Slovencu* z dne 17. avgusta 1894 izvemo še, da se je veselica tudi finančno »*prav ugodno obnesla*«, ob preračunavanju dohodkov in izdatkov so ugotovili 54 goldinarjev in 22 krajcarjev čistega dobička, »*ki se je izročil blagajnici gasilnega društva v Škofji Loki*«.²⁸

Tehnični vidik elektrifikacije mesta leta 1894

Kot rečeno, je bila električna napeljava zgrajena hitro; štiri mesece po podpisu pogodbe so že zasvetile električne luči po Škofji Loki. V tem poglavju si bomo ogledali tehnično plat graditve električne napeljave.

Novice so 18. maja 1894 objavile vest, da so »*[s] polaganjem podzemskih žic za električno razsvetljavo /.../ v Škofji Loki že pričeli. Delo napreduje vrlo in pričakuje se, da bode že vse gotovo do konca meseca junija*«.²⁹ Gašperšič in Vozel navajata, da so v štirih mesecih položili 2.230 metrov napeljave, ki je potekala po železnih konzolah, pritrjenih na hišna pročelja, pri čemer je bilo treba obiti veliko vogalov, saj hiše v mestu niso postavljene v ravni vrsti. V kamnite hiše je bilo težko vgrajevati nosilne konzole, saj takrat niso poznali modernih vrtnih strojev in so morali luknje ročno vrtati v kamen. Ponekod so žice vpenjali tudi na strešna stojala.³⁰

25 *Slovenski narod*, 8. 8. 1894, str. 3–4.

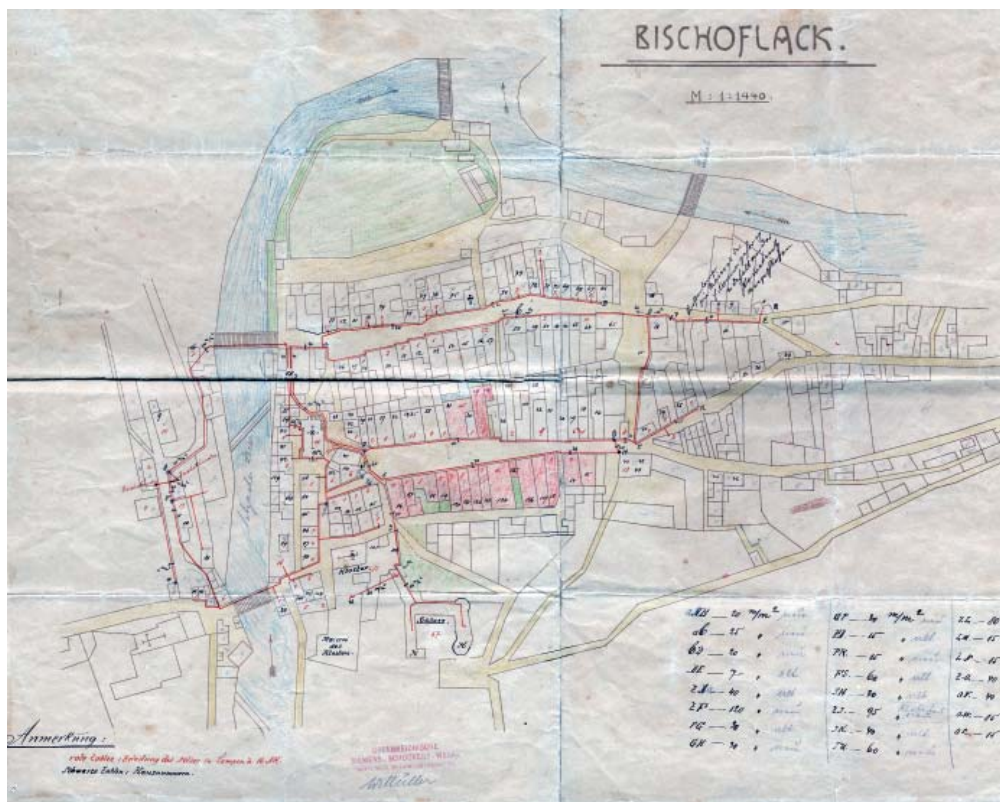
26 *Slovenec*, 6. 8. 1894, str. 3.

27 *Novice*, 10. 8. 1894, str. 315.

28 *Slovenec*, 17. 8. 1894, str. 3.

29 *Novice*, 18. 5. 1894, str. 196.

30 Gašperšič, Vozel, Škofja Loka, str. 23.

Za dobavo elektrike v mesto so iz elektrarne speljali tri glavne vode. Prvi je potekal iz tovarniške stavbe in se je na začetku Lontrga razcepil na dva dela; odcep je šel po levi strani Spodnjega trga, glavni vod pa naprej po desni strani, do konca Lontrga, kjer se je spet razcepil; odcep je vodil na Studenec, glavni vod pa se je nadaljeval po Grabnu navzgor, do Pepetove gostilne na vrhu klanca. Drugi glavni vod je šel iz elektrarne mimo šentjakebske cerkve do Homanove hiše, kjer se je razcepil na dva dela, ki sta peljala po obeh straneh Mestnega trga. Tretji glavni vod je potekal iz elektrarne po Lahovem mostu mimo Balantove gostilne (današnja avtobusna postaja) in čez Kapucinski most v mesto, kjer se je nadaljeval po Blaževi ulici do Homanove hiše, od njega je vodil tudi odcep za razsvetljavo klanca mimo nunske cerkve. Gašperšič in Vozel ugotavljata, »da so bile že v prvi fazi gradnje omrežja javne razsvetljave osvetljene skoraj vse pomembne ulice v mestu«, ³¹ Od tehnične dokumentacije navajata montažni načrt električnega

31 Gašperšič, Vozel, Škofja Loka, str. 23–24.

omrežja, ki ga hrani enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki.³² Načrt je brez datuma, a avtorja sklepata, da je iz leta 1904,³³ ko so zaradi večjih potreb povečali električno napeljavo po mestu, uporaben pa je za uvid v potek elektrifikacije tako v letu 1894 kot 1904.

O tem, kdo so bili potrošniki električne energije oziroma ali je bila elektrika že v prvi fazi napeljana tudi k privatnim odjemalcem ali je služila le za razsvetljavo mestnih ulic, najdemo v virih in literaturi različne podatke.

V časniku *Novice* je bilo 10. avgusta 1894 zapisano, da so na dan, ko so po mestu prvič zagorele električne svetilke, »Škofjeloški meščani /.../ večinoma tudi v svoje stanovanja, gostilne in delavnice« dobili električno luč.³⁴

Tudi *Slovenski narod* je v že citiranem članku zapisal, da po sklenitvi pogodbe med tovarnarjem Krennerjem in županom Sušnikom o javni razsvetljavi mesta obstaja v Škofji Loki tudi interes za privatno razsvetljavo, navedel je celo cene: »Jedna luč v privatni hiši bode stala na leto 10 gld, če bode imela 25 n. s. (normalnih sveč, op. a.), 8 gld pri 16 n. s. in 5,50 gld pri 10 n. s. Vpeljava v hiše velja 7 do 8 gld za svetilnico, ako se vzamejo vsaj 3 luči.«³⁵ 8. avgusta je isti časnik zapisal, da je Krenner ne le mestnemu županstvu (kot o tem priča pogodba z dne 5. avgusta 1894), pač pa »tudi zasebnikom stavil /.../ za instalacijo in vzdrževanje tako lojalne in nesebične pogoje, da je upeljana danes nova luč malone po vseh javnih lokalih, mnogih delavnicah in celo v prostorih C. kr. okrajnega sodišča ter uršulinskega samostana in penzionata – skupaj nad 400 svetilk s svetilno močjo od 10–32 sveč.«³⁶

Ti citati potrjujejo tudi nekatere navedbe iz literature, da je Škofja Loka »prvo mesto na Slovenskem, kjer je hkrati dobilo elektriko večje število meščanov pa tudi cestno električno razsvetljavo, ki je imela v prvi fazi 40 žarnic po 16 sveč.«³⁷

Sklepamo torej lahko, da je že leta 1894 elektrika služila tudi zasebni rabi. Vendar pa moramo omeniti tudi nekatere druge navedbe, kot jih najdemo v literaturi in virih. Gašperšič in Vozel tako v članku »Škofja Loka – mesto s prvo javno razsvetljavo v Sloveniji« za leto 1894 opisujeta le potek napeljave po mestnih ulicah, glede električne luči v domovih prebivalcev pa sklepata, da jo je Krennerjeva tovarna omogočila šele ob širitvi napeljave leta 1904.³⁸

Iz leta 1937 imamo ohranjen dopis Kranjskih deželnih elektrarn loškemu županu Matevžu Ziherlu, v katerem je podano mnenje o lastništvu omrežja, zgrajenega od leta 1894 dalje. Dopis med drugim vsebuje tudi kronološki pregled izgradnje omrežja od leta 1894 (ko je prvič stekla napeljava) mimo leta 1904

32 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, montažni načrt.

33 Gašperšič, Vozel, Škofja Loka, str. 25.

34 *Novice*, 10. 8. 1894, str. 315.

35 *Slovenski narod*, 18. 4. 1894, str. 3.

36 *Slovenski narod*, 8. 8. 1894, str. 3.

37 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 30.

38 Gašperšič, Vozel, Škofja Loka, str. 25.

(ko je Krennerjeva tovarna povečala javno razsvetljavo) do leta 1920 (ko je bila zgrajena nova elektrarna na trifazni tok in je elektrifikacijo Škofje Loke prevzela Elektrarna Škofja Loka in okolica, d. z o. z.). Več o tem bomo povedali nekoliko kasneje, avtor dopisa pa je na podlagi razpoložljive dokumentacije o elektrifikaciji leta 1894 ugotovil naslednje: *»Leta 1894. je bila v Škofji Loki napeljana javna razsvetljava iz tovarne Krenner, ni pa bilo takrat zgrajeno omrežje za privatne konzumente. Tovarna je takrat imela istosmerni tok 110 voltov, za napeljavo javne razsvetljave sta bili potrebni 2 žici po celem mestu.«* V tem dokumentu je torej izključena zasebna raba elektrike že leta 1894, vendar je avtor sam poudaril, da je *»[m]aterijal /.../ pomanjkljiv in ni mogoče iz njega razvideti točen potek cele zadeve«*.³⁹

Omenimo še, da je 19. avgusta 1894 skupina meščanov slavnemu občinskemu odboru v Škofji Loki poslala prošnjo, da bi jim v predmestju Karlovec *»vžigalno luč nazaj perpravili«*, ker imajo tam *»namesto svetlobe temo [in] so že ponočnjaki jim staro svetilnico poškodovali«*. Njihovo prošnjo je mestni odbor 12. septembra 1894 zavrnil.⁴⁰

Alojz Krenner in tovarna sukna / elektrarna v Škofji Loki

28. marca 1895 je bila v *Slovenskem narodu* objavljena spoštljiva vest o smrti *»tamošnj[ega] tovarnar[ja] in ustanovnik[a] mestne električne razsvetljave«*, ki je umrl *»v najlepši moški dobi«* (star 54 let, op. a.). *Slovenski narod* je zapisal, da so pokojnika, ki *»sicer ni bil narodnega mišljenja«*, čislali vsi meščani, *»ker svojega političnega mišljenja nikomur ni vsiljeval«*, bil pa je tudi naklonjen svojemu rojstnemu kraju in dober gospodar svojim delavcem. *»Škofjeloška občina je s pokojnikom izgubila najodličnejšega branitelja in pospeševalca svojih gospodarskih interesov! N. v m. p.«*⁴¹

Alojz Krenner je prihajal iz bogate škofjeloške rodbine posestnikov. Po očetu Francu je podedoval mlinske stro-

Škofjeloški tovarnar Alojzij Krenner.
(v zasebni lasti)

39 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopis Kranjskih deželnih elektrarn škofjeloški občini.

40 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, prošnja občanov.

41 *Slovenski narod*, 28. 3. 1895, str. 3.

je na Selški Sori.⁴² V koraku s tehničnim napredkom tedanjega časa je na tem mestu počasi zgradil industrijsko podjetje, tj. bila prva loška (tekstilna) tovarna.⁴³ Pomembna prelomnica v razvoju tovarne in hkrati pomemben korak h modernizaciji samega mesta sta nastopila v 90. letih 19. stoletja, ko so v tovarni postavili generator in začeli proizvajati električni tok, ki je razen za potrebe tovarne služil tudi za razsvetljavo mesta.⁴⁴ To pa ni bil edini doprinos Alojza Krennerja mestu Škofja Loka, saj je tekom svojega življenja v občini opravljal vrsto pomembnih funkcij, ki jih Judita Šega navaja takole: bil je občinski odbornik in svetovalec in tako sodeloval pri reševanju proračunske, »komunalne, gradbene, zdravstvene, socialne, šolske, protipožarne in druge problematike«, leta 1892 je bil predlagan v odsek za ustanovitev Mestne hranilnice Škofja Loka,⁴⁵ vidno vlogo je opravljal tudi kot član Krajevnega šolskega sveta.⁴⁶

Zaradi vseh naštetih zaslug mu je občina leta 1894 podelila naziv častnega meščana Škofje Loke.⁴⁷ O tem je bila 8. avgusta 1894 v *Slovenecu* objavljena naslednja novica: »(Častno meščanstvo.) Povodom otvoritve električne razsvetljave v Škofji Loki izvolil je mestni zbor škojfeloški fabrikanta in posestnika g. Alojzija Krennerja za častnega meščana zaradi zaslug, ki si jih je pridobil z vpeljavo električne luči za Škofjo Loko. Odposlanstvo mestnega zastopa (župan Val. Sušnik in mestna odbornika Fr. Kašman in Avg. Sušnik) izjavilo mu je v nedeljo ob 11. uri častno imenovanje.«⁴⁸

Po Krennerjevi smrti je tovarna prišla za štiri leta pod vodstvo njegove vdove Eme, nato pa sta jo prevzela sinova Alojz ml. (1899) in Viktor (1919).⁴⁹ Viktor se je ukvarjal s pridobivanjem elektrike, Alojz pa s suknarstvom, kar je opustil leta 1913, leta 1919 pa je bratu prodal tovarno, skupaj z vsemi elektroinštalacijskimi napravami.⁵⁰ O nadaljnji usodi Krennerjeve elektrarne od leta 1919 dalje bomo več povedali nekoliko kasneje, sedaj pa se vračamo v leto 1904, ko je potekala druga faza elektrifikacije mesta.

Razširitev električne razsvetljave leta 1904

V desetih letih od prve napeljave elektrike v Škofji Loki je odjem toliko narasel, da se je morala elektrarna povečati, v ta namen so postavili še en dinamo

42 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 51.

43 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 52–53.

44 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 58–59.

45 Šega, Štiri generacije, 1. del, str. 57–58.

46 Šega, Štiri generacije, 1. del, str. 59.

47 Šega, Štiri generacije, 1. del, str. 58.

48 *Slovenec*, 8. 8. 1894, str. 4.

49 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 53, 59, 61.

50 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 60–61.

(generator), moči 12 kW, 110 V.⁵¹ Tako generator iz leta 1904 kot tistega iz leta 1894 je dobavilo nemško podjetje Siemens-Schuckert; večji generator (1894) je napajal tovarno in mesto, manjši (1904) pa samostan.⁵²

V arhivskih virih lahko ponovno sledimo razvoju dogodkov v letu 1904, ki so prek raznih uradnih pisem privedli do podpisa druge pogodbe med občino in tovarnarjem Alojzom Krennerjem ml. o pomnožitvi električne razsvetljave.

Že 31. decembra 1903 je škofjeloški mestni urad obvestil gospodarski odsek o Krennerjevem namenu pomnožitve električne moči njegove elektrarne in odvodu večjega števila žarnic v mesto. Gospodarski odsek naj se zato »posvetuje, kje in koliko novih luči naj se ob tej priliki vpelje« ter svoje sklepe posreduje županstvu v treh tednih.⁵³

10. januarja 1904 se je »slavnemu županstvu v Škofji Loki« že oglasila skupina meščanov, ki je prosila za svetilko v Karlovcu, kjer je bilo v mraku zaradi voznikov nevarno za ljudi in živino. Dva dni kasneje je županstvo prošnjo posredovalo v pretres gospodarskemu odseku.⁵⁴

24. februarja je okrajno glavarstvo v Kranju objavilo *Oklic*, s katerim je sporočilo, da je g. Krenner »s predložitvijo načrtov prosil dovolitve za razširjenje njegove obstoječe naprave za električno razsvetljavo v Škofji Loki, in sicer se bode povečala napetost od 110 volt na 150 volt, tako da bode za poprek 170 žarnic zadostovalo«. C. kr. okrajno glavarstvo je ob tem razpisalo »komisijskelno obravnavo na lice mesta« za 15. marec, ob 11. uri. Tedaj je bilo tudi možno podati morebitne ugovore, sicer bi bila dovoljena izvršitev naprave.⁵⁵

5. marca je izšel *Razglas* o skorajšnji razširitvi elektrarne in ob tem tudi poziv, naj se za razsvetljavo zainteresirani občani v naslednjem tednu oglasijo v tovarniški pisarni, »da se natančno dogovori, kaj bo treba naročiti«. ⁵⁶

V juliju 1904. leta je potekal naslednji dialog med mestnim uradom Škofja Loka ter deželnim odborom Vojvodine Kranjske: 4. julija je loško županstvo obvestilo deželni odbor v Ljubljani o potrebi po postavitvi drogov zaradi širitve mestne razsvetljave in razsvetljave deželne ceste. Ker bi Krenner že začel s pripravi, je župan Lenček vljudno prosil, naj deželni odbor vzame to poročilo na znanje, po potrebi pa v štirinajstih dneh odredi tudi komisijski ogled. Deželni odbor je 12. julija odgovoril z napovedjo komisijskega ogleda za določitev krajev ob deželni cesti, kjer naj bi postavili drogove. Ogled je bil napovedan za 19. julij, ob 8. uri zjutraj. 31. julija je deželni odbor na podlagi predhodnega ogleda mestni občini končno poslal dovoljenje za njihovo postavitev.⁵⁷

51 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 50.

52 Gašperšič, *Razvoj*, str. 15.

53 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, obvestilo mestnega urada.

54 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, prošnja občanov.

55 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, *Oklic* št. 4837.

56 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, *Razglas*.

57 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopisi med škofjeloškim mestnim uradom in kranjskim deželnim odborom.

28. septembra je mestno županstvo v zvezi z obstoječo potrebo po pomnožitvi električne razsvetljave na javnih prostorih s štirinajstimi novimi lučmi obvestilo deželni odbor v Ljubljani o podpisu omenjene pogodbe ter zaprosilo za njeno odobritev.⁶⁰ Deželni odbor je pogodbo potrdil 3. oktobra.⁶¹

Omenili smo že Gašperšičevo navedbo, da je novi generator 12 KW napajal nunski samostan,⁶² medtem ko Gašperšič in Vozel v drugem članku pišeta, da je bilo z omenjeno pogodbo na novo zgrajeno še 290 metrov napeljave, ki je omogočila osvetlitev dela Kopališke ulice, današnjega Cankarjevega trga in območja današnje trgovine Nama, iz elektrarne pa je bil zgrajen še poseben vod na Loški grad, v dolžini 230 metrov.⁶³

Današnja ulična svetilka v obliki laterne na Mestnem trgu. (foto: Irena Gajić)

Razširitev električnega omrežja na mestno klavnico leta 1906

V tretji pogodbi med Krennerjem ml. in občino, 1. junija 1906, preberemo, da je Krenner »po naročilu mestne občine od svoje električne naprave v tovarni vpeljal električno vodbo v mestno klavnico«. Šlo je za osem svetilk. Veljavnost pogodbe je bila določena za deset let (od 1. julija 1906 do 1. julija 1916), če pa se »pogodba šest mesecev pred pretekom zadnega pogodbenega leta ne odpove, velja za daljno leto kot molče podaljšana«. Določeno je bilo, da bi stroški zamenjave luči in popravil napeljave tokrat padli na mestno občino.⁶⁴

24. novembra 1915 je Krenner v pismu občini razveljavil to pogodbo in izjavil, da bi »nadaljnjo razsvetljavo od 1. julija 1916 zaradi splošnega povišanja cen /.../ prevzel le ob« na novo določenih cenah /.../.⁶⁵

Leti 1909 in 1910

Kot je razvidno iz arhivskih dokumentov, se je leta 1909 pojavil predlog, da bi se za razsvetljavo mesta vpeljale *Tantal žarnice*. Krenner je bil v pismu občini z dne 12. decembra 1909 pripravljen vpeljati javno razsvetljavo z dvainpetdesetimi

60 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopis mestnega urada Škofja Loka, št. 2004.

61 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, odgovor deželnega odbora, št. 12 501.

62 Gašperšič, Razvoj, str. 15.

63 Gašperšič, Vozel, Škofja Loka, str. 25.

64 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, tretja pogodba.

65 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Krennerjevo pismo, 24. 11. 1915.

Tantal žarnicami, po 25 normalnih sveč, proti plačilu »1 K 60« na žarnico, pri čemer bi poškodovane ali pregorele žarnice plačala občina.⁶⁶

Do 1. februarja 1910 je Krenner po naročilu župana na glavnem trgu v enajstih svetilkah že zamenjal stare ogljene žarnice s kovinskimi Tantal žarnicami ter občinno tega dne obvestil, da je tudi v ostalih triinštridesetih svetilkah potrebna zamenjava. Občinski zastop je prosil za odgovor, ali naj tudi v preostalih svetilkah zamenja ogljene žarnice s Tantalovimi ali naj za to porabi še stare ogljene žarnice.⁶⁷

Iz 2. junija 1910 je ohranjeno še eno Krennerjevo pismo občini, v katerem sprašuje, ali bo »*občina tudi v bodoče obdržala razsvetljavo mesta (javnih prostorov) s Tantal žarnicami, ker bo v kratkem treba zamenjati ostali del žarnic z novimi*« (do tedaj je zamenjal 26 žarnic).⁶⁸

V zvezi s tem najdemo v virih še zadnje Krennerjevo pismo občini, 1. september 1910, v katerem je sporočil, da bi za dobo treh let prevzel razsvetljavo 52 svetilk s Tantal žarnicami, proti plačilu 140 kron na leto. Občina je odgovorila, da bi jo Tantal žarnice na leto stale preveč, zato naj se žarnice nadomestijo s starimi, po 16 normalnih sveč.⁶⁹

V tem času (1909) je Krenner za boljše izkoriščanje svoje elektrarne poleg dveh omenjenih generatorjev nabavil še akumulatorsko baterijo,⁷⁰ s čimer je bil uveden »sistematičen način obratovanja«; čez dan je manjši (12 KW) generator napajal akumulatorje, od mraka do dveh ponoči »*sta napajala omrežje generatorja, od dveh do šestih zjutraj pa so potrebo po električni energiji /.../ krili akumulatorji*«. ⁷¹ Postavili so tudi parni stroj, ki je služil »*kot pomožni pogon ob času nizkega vodostaja*«. ⁷² Selške Sore – tako je bila odjemnikom zagotovljena zanesljiva dobava elektrike.⁷³

Elektrifikacija po I. svetovni vojni

Po 1. svetovni vojni je začela naraščati potrošnja elektrike v Škofji Loki in okolici, pokazala se je »*nujnost po večji električni proizvodjalni napravi*«. ⁷⁴ Krennerjeva elektrarna, ki je proizvajala enosmerni tok, ni več zadoščala povečanemu povpraševanju v mestu in okoliških vaseh. Brata Krenner sta se zato leta 1919 pridružila družbi *Elektrarna Škofja Loka in okolica, družba z o. z.*, ki jo je skupina premožnih meščanov ustanovila 1. julija 1919. Družba se je lotila

66 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Krennerjevo pismo, 12. 12. 1909.

67 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Krennerjevo pismo, 1. 2. 1910.

68 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Krennerjevo pismo, 2. 6. 1910.

69 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, Krennerjevo pismo, 1. 9. 1910.

70 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 50.

71 Gašperšič, *Razvoj*, str. 15.

72 Gašperšič, *Razvoj*, str. 15.

73 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 50.

74 Gašperšič, *Razvoj*, str. 15.

Elektrarna v Skalcah na Selški Sori. (foto: Irena Gajić)

izgradnje nove elektrarne v Skalcah na Selški Sori.⁷⁵ Na mestu starega lesenega jeza nekdanje žage Ignacija Guzolja so zgradili betonski jez, s skupnim padcem 6,90 metrov, in postavili dvojno Francisovo turbino. Ker je Selška Sora hudourniškega značaja in v sušnih mesecih zaradi nizkega pretoka problematična, so morali postaviti rezervno napravo – dizelski motor, z močjo 150 konjskih sil. S turbino in dizelskim motorjem sta bila povezana dva generatorja, napetosti 250 kVA in 180 kVA. Pomemben napredek pri novi elektrarni je bila proizvodnja vrtilnega oziroma trifaznega izmeničnega toka (za razliko od istosmernega toka, ki so ga proizvajali v stari Krennerjevi elektrarni). Prednost izmeničnega toka je, *»da se ga lahko transformira na višjo napetost in z mnogo manjšimi toplotnimi izgubami bolj ekonomično prenaša do potrošnikov«*. Za prenos električnega toka v mesto in okolico so zgradili še visokonapetostni daljnovod do Trate z odcepom v mesto in štiri transformatorske postaje.⁷⁶ Elektrarna je začela obratovati leta 1920.⁷⁷ S prevzemom preskrbe mesta z elektriko je ta nova moderna elektrarna Škofji Loki omogočila *»določen napredek in /.../ pogoj za razvoj industrije v tem mestu«*.⁷⁸ To pa je že tema, ki presega okvirje tega prispevka.

Leta 1921 se je Elektrarna preoblikovala v delniško družbo, v kateri je Viktor Krenner do leta 1931 opravljal funkcijo poslovodje, staro Krennerjevo elektrarno pa je kupila njena današnja lastnica, delniška družba Šešir.⁷⁹

⁷⁵ Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 63–64.

⁷⁶ Gašperšič, Razvoj, str. 16.

⁷⁷ Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 164.

⁷⁸ Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 50.

⁷⁹ Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 64–65.

VIRI:

Časopisni viri:

Novice, 1894

Slovenec, 1894

Slovenski narod, 1894, 1895

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

ŠKL 63, Občina Škofja Loka, t. e. 104.

LITERATURA:

Fras, Stanislav (ur.); Valenčič, Boris (ur.): *Razvoj elektrifikacije Slovenije do leta 1945*. Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 1976.

Gašperšič, Janez: Razvoj elektrifikacije konzumnega področja občine Škofja Loka. V: *Sto let električne razsvetljave v Škofji Loki, Loški razgledi, Doneski 3*, Kranj 1995, str. 14–22, (Ponatis iz *Loških razgledov 3/1956*).

Gašperšič, Janez; Vozel, Mile: Škofja Loka – mesto s prvo javno razsvetljavo v Sloveniji. V: *Sto let električne razsvetljave v Škofji Loki, Loški razgledi, Doneski 3*, Kranj 1995, str. 23–25.

Šega, Judita: Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 1. del. V: *Loški razgledi 47*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 45–68.

Šega, Judita: Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 2. del. V: *Loški razgledi 48*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2001, str. 51–66.

Summary

Electrification of Škofja Loka from 1894 to 1920

The contribution on the electrification of Škofja Loka from 1894 to 1920, on the basis of archive sources, is an attempt to provide an exact chronological reconstruction of events in this period, both from the point of view of official documents and on the level of the response of the population to the new advances. A series of documents is preserved in the Škofja Loka unit of Historical Archive Ljubljana, which testify to the course of electrification. Contracts between the urban municipality and the Krenner factory on the purchase of electricity for lighting the town were among the most important documents for my review, together with various letters between the municipality and the provincial committee, which ultimately issued all important permits for electrification. Letters of citizens, in which they report to the municipality their wishes or requests for lighting, and newspaper articles from that time, meanwhile provide an image of popular interest in technical innovation.

Insofar as these archive documents allow and contemporary newspaper reports refer to it, and with the aid of the literature, I thus attempt to depict the exciting time of electrification at the turn of the century.

Državna meščanska šola dr. Ivana Tavčarja v Škofji Loki

Izvleček

Prispevek osvetljuje delovanje Državne meščanske šole v Škofji Loki, ki jo spremljamo od njene ustanovitve v letu 1932 do prenehanja leta 1945. V uvodu je podan kratek razvoj meščanskih šol. Predstavljena je gradnja šolske stavbe, katere 80-letnico letos obeležujemo. Opisana so prizadevanja za ustanovitev meščanske šole, njene stalne težave s financiranjem in vzdrževanjem ter slabim vpisom. Na kratko so predstavljeni šolski okoliš, življenje in delo na šoli, učitelji ter socialni položaj učencev.

Abstract

Dr. Ivan Tavčar Secondary School in Škofja Loka

The contribution sheds light on the operation of the four-year lower secondary school in Škofja Loka, which is followed from its foundation in 1932 to its closure in 1945. The introduction provides a brief review of the development of four-year lower secondary schools. The construction of the school building is presented, the 80th anniversary of which is marked this year. Endeavours to found a lower secondary school are described, together with its constant difficulties with financing and maintenance and poor enrolment. The school district, life and work in the school, the teachers and the social position of pupils, are briefly presented.

Pred ustanovitvijo Državne meščanske šole dr. Ivana Tavčarja sta v Škofji Loki že delovali dve osnovni šoli, osemrazredna ljudska šola za dečke in zasebna ljudska šola za deklice pri sestrah uršulinkah. Poleg slednjih so pri uršulinkah delovali še dekliska meščanska šola, žensko učiteljske in različni trgovski, kmetijski in gospodinjski tečaji ter tečaji nemškega jezika, ki so trajali od treh mesecev do enega leta. V Škofji Loki je bila še obrtna nadaljevalna šola, ki se je leta 1927 razdelila na občo obrtno nadaljevalno šolo in gremijalno trgovsko nadaljevalno šolo, v Puštalskem gradu pa Banovinska mlekaršna šola – strokovna šola, ki je izobraževala mlekaršne strokovnjake iz vseh banovin takratne kraljevine Jugoslavije.

Splošno o meščanskih šolah

Meščanske šole so začeli ustanavljati po letu 1869, ko je bil sprejet nov šolski zakon, ki je uvažal dva tipa ljudskih šol, tj. osnovne in meščanske. Slednje so imele po tri razrede in so jih ustanavljali v večjih industrijskih in trgovskih središčih. Vanje so se lahko vpisovali učenci po končanem 5. razredu osnovne šole. Namen meščanskih šol je bil usmerjanje mladine v praktične poklice. Spadale so v nivo nižjih srednjih šol. Ob koncu šolanja na teh šolah je bil predpisan zaključni izpit, absolventi so šolanje lahko nadaljevali na srednjih strokovnih šolah in učiteljskišću. Prehod na višje gimnazije ni bil mogoč.

Tudi po razpadu Avstro-ogrske monarhije je zakon iz leta 1869 veljal še naprej. Šele po sprejemu vidovdanske ustave (1923) je prišlo do manjših sprememb. S šolskim letom 1923/24 je bil uveden še en letnik meščanske šole, postale so štirirazredne. Po novem so se vanje lahko vpisovali učenci s končanim 4. razredom osnovne šole. Meščanske šole so dajale obsežnejšo splošno izobrazbo kot višje osnovne šole, imele so položaj nižje srednje šole ter se med vsemi vrstami šol najbolj razširile. Zakon o meščanskih šolah, ki je izšel 28. decembra 1931, jih je glede na učni načrt razdelil na industrijsko-obrtno, trgovinske in kmetijske šole. Predpisal je tudi osnovnošolski uspeh, ki je bil potreben za vpis v meščansko šolo.¹ Število meščanskih šol se je na račun državnih do začetka 2. svetovne vojne vztrajno večalo. Po podatkih statističnega pregleda šolstva je bilo v Dravski banovini v šolskem letu 1936/37 38 državnih in 8 zasebnih meščanskih šol.² V šolskem letu 1939/40 je število državnih meščanskih šol naraslo na 43, medtem ko je število zasebnih ostalo enako.³

Meščanske šole so bile ukinjene z uredbo o ukinitvi meščanskih šol z dne 8. avgusta 1945, ker so učencem preprečevale nadaljevanje šolanja na gimnazijah.⁴

Ustanovitev in ime državne meščanske šole v Škofji Loki

Priprave na ustanovitev državne mešane meščanske šole v Škofji Loki so se začele v letih 1926 in 1927. Zaradi pomanjkanja ustreznih prostorov se je ustanovitev šole odmikala. Krajevni šolski odbor je ustanovitev državne meščanske šole vseskozi podpiral. Na seji 24. februarja 1928 je predsednik krajevnega šolskega odbora Josip Hafner ponovno poudaril »*pomen meščanske šole za izobrazbo najširših slojev, posebno pa še koristi, ki jih bo imela od šole občina Stara Loka.*«⁵

Šolski upravitelj ljudske šole Jakob Rojic je že julija 1931 na Kraljevsko banško upravo Dravske banovine v Ljubljani vložil prošnjo za ustanovitev meščanske

1 Šolski sistemi na Slovenskem, str. 12–16.

2 Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1936/37, str. 33–41.

3 Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1939/40, str. 33–41.

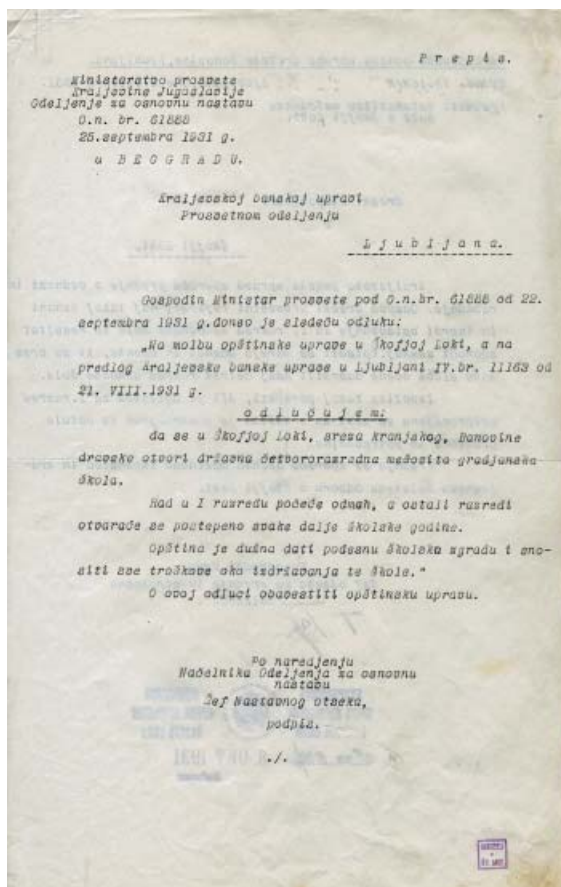
4 Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, str. 50–51.

5 ZAL-ŠKL, ŠKL 86, t. e. 2, a. e. 6, Zapisniki šolskega odbora.

šole, in sicer že s šolskim letom 1931/32.⁶ Na predlog predsednika Krajevnega šolskega odbora Škofja Loka je Ministrstvo za prosveto Kraljevine Jugoslavije 22. septembra 1931 sprejelo sklep o ustanovitvi in dovolilo vpis v Državno štirirazredno mešano meščansko šolo v Škofji Loki.⁷ Šele leta 1932, z dograditvijo novega šolskega poslopja, so bili dani vsi pogoji za ustanovitev meščanske šole in v šolskem letu 1932/33 je bil vpisan prvi razred.

Odredba Ministrstva za prosveto z dne 3. oktobra 1934 je predvidevala, da morajo *»učiteljski zbori vseh državnih meščanskih šol staviti predloge, glede posebnih imen, ki naj bi jih nosile njihove šole«*⁸ Na seji upravnega odbora, 6. novembra 1934, je šolski upravitelj Karel Sovre v imenu učencev, učiteljev in upravnih občin predlagal, naj se šola imenuje po kralju Aleksandru I. in upravni odbor je s predlogom soglašal. Enako so predlagali tudi za ljudsko šolo, ki je dobila dovoljenje, da se imenuje Državna deška narodna šola Viteškega kralja Aleksandra I. Ujedinitelja. Iz virov ni razvidno, ali je enako dovoljenje dobila tudi meščanska šola. Šolo so slednjič poimenovali po Ivanu Tavčarju. Kdo je dal predlog, in s kakšno utemeljitvijo, tudi ni mogoče ugotoviti. Ministrstvo za prosveto je z odločkom z dne 12. junija 1935 odobrilo, da se Državna meščanska šola v Škofji Loki lahko imenuje po pisatelju, pravniku in ljubljanskem županu dr. Ivanu Tavčarju.⁹ V ta namen so v vsakoletno vidovdansko proslavo ob koncu šolskega leta vključili še proslavljanje novega imena šole in na proslavo povabili vdovo dr. Ivana Tavčarja, dvorno damo Franjo Tavčar.

Odločba o ustanovitvi štirirazredne mešane meščanske šole v Škofji Loki. Izdalo jo je ministrstvo za prosveto v Beogradu, 22. 9. 1931. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

6 ZAL-ŠKL, ŠKL 86, t. e. 2, a. e. 6, Zapisniki šolskega odbora.

7 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 1.

8 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14.

9 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 17, a. e. 282.

Gradnja, vzdrževanje šole in upravljanje

Leta 1926 je na predlog Vinka Zahrastnika, takratnega začasnega upravitelja ljudske šole in odbornika krajevnega šolskega odbora, Občinski odbor mesta Škofja Loka v Kapucinskem predmestju kupil od kovača in posestnika Franca Demšarja poslopje »Na Vili« in 6000 m² stavbnega prostora za novo šolsko poslopje.¹⁰ Občina Škofja Loka je omenjene stavbe in zemljišče v sedanji Šolski ulici odstopila za gradnjo šole, v zameno pa je dobila staro šolsko poslopje v sedanji Klobovsovi ulici, s pripadajočim zemljiščem in inventarjem.

27. aprila 1927 je krajevni šolski svet soglasno sprejel sklep o nujnosti gradnje novega šolskega poslopja za potrebe osnovne in meščanske šole.¹¹ 30. septembra 1927 je krajevni šolski odbor po pregledu osnutkov za novo šolsko stavbo sprejel sklep, naj se z gradnjo čim prej začne.¹² V ta namen je krajevni šolski odbor pri Mestni hranilnici Škofja Loka najel posojilo v znesku 4.650.000 din, s tridesetletnim odplačilnim rokom.¹³ Izdelavo načrtov so poverili inženirju Vladimirju Šubicu, gradbenemu svetniku v Ljubljani. Sprva je inženir Šubic zamudal z izdelavo načrta, potem pa ga gradbena direkcija v Ljubljani zaradi »neodgo-

Meščanska šola Škofja Loka je imela prostore v levem delu nove šolske stavbe.

(hrani: Gorenjski muzej)

10 ZAL-ŠKL, ŠKL 168, t. e. 10, a. e. 526, Šolska kronika 2.

11 ZAL-ŠKL, ŠKL 86, t. e. 2, a. e. 5, Zapisniki šolskega odbora.

12 ZAL-ŠKL, ŠKL 86, t. e. 2, a. e. 6, Zapisniki šolskega odbora.

13 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 10.

bili skupni za obe šoli. Šola je imela centralno kurjavo in angleška stranišča. Stanovanje šolskega upravitelja je bilo v sosednji stanovanjski hiši. Risalnica je morala biti na voljo tudi ljudski šoli, s čimer se uprava meščanske šole ni strinjala, saj je menila, da je osnovnošolci ne potrebujejo. Decembra 1934 so jo dodelili v izključno uporabo meščanski šoli.¹⁸

Takrat sta ljudska in meščanska šola želeli tudi zemljiškoknjižno urediti uporabo šolskih prostorov in zemljišča. Zaradi previsokih stroškov vknjižbe služnostne pravice v zemljiško knjigo ali sklenitve pogodbe so se »zadovoljili« z zapisnikom. Lastnica šolske stavbe in zemljišča je postala ljudska šola oziroma krajevni šolski odbor. Meščanski šoli oziroma njenemu pravnemu nasledniku so bile priznane pravice uživanja.

Ob otvoritvi šolskega poslopja (1932) je bila meščanska šola slabo opremljena. Končana je bila le učilnica za 1. razred, pisarna, zbornica, dva kabineta, risalnica, delavnica in učilnica za 3. razred pa so bili decembra 1933 še neopremljeni. Po dolgih in večkrat burnih debatah v krajevnem šolskem odboru je upravitelj Sovre dosegel, da sta bila spomladi 1934 opremljena še en kabinet in risalnica. V prihodnjih letih so sproti in po potrebi opremljali nove učilnice. Stalno težavo je povzročalo pomanjkanje sredstev za nabavo učnih pripomočkov. V šolskem letu 1936/37 so za potrebe obveznega poučevanja petja kupili rabljen klavir. Pouk strojepisja je obiskovalo 26 dijakov, šola pa je imela le en pisalni stroj za potrebe pisarne, pouka in vaj. Upravni odbor je sklenil, da kupijo še enega; nakup so realizirali tri leta pozneje.

Državno meščansko šolo v Škofji Loki so prek šolskega odbora vzdrževale tri okoliške občine. Za vzdrževanje so uporabili davčno osnovo in občinske doklade občin. Največji delež, 70 %, je prispevala Občina Škofja Loka, v kateri je bilo šolsko poslopje, 25 % je prispevala Stara Loka in preostalih 5 % Občina Zminec. Občine so se zavezale, da bodo finančno podpirale izgradnjo šolskega poslopja za meščansko in osnovno šolo. Sistem financiranja šol je bil podoben, kot ga za osnovne šole poznamo danes. Za izgradnjo in vzdrževanje šolskega poslopja in uslužbenskih stanovanj so bile dolžne skrbeti občine. Šolske potrebščine in inventar je z banovinskimi dokladami plačevala banovina, učitelje pa država.¹⁹

Za vzdrževanje meščanske šole je sprva skrbel krajevni šolski odbor, ki je bil skupen upravni organ Državne meščanske šole in Ljudske šole. Odlok banske uprave z dne 17. januarja 1934 je predvideval ustanovitev šolskih upravnih odborov, ki naj bi prevzeli skrb za vzdrževanje šol. Upravni odbor Državne meščanske šole v Škofji Loki je bil potrjen 28. aprila 1934. Sestavljali so ga: predsednik Stevo Šink, javni notar in predsednik upravne občine Škofja Loka, poslovodja Karel Sovre, šolski upravitelj, dr. Ivan Hubad, banovinski zdravnik, in izvoljeni občinski odborniki. Občino Škofja Loka sta zastopala Oto Burdych, lekarnar, in Viktor

18 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 5.

19 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 7.

Žužek, pek in slaščičar, Občino Stara Loka Stanko Heinrihar, lesni industrialec v Starem Dvoru, in Ivan Jenko, posestnik v Pevnem, Občino Zminec pa Franc Gaber, zidarski mojster iz Puštala.

Proračun meščanske šole je bil vseskozi varčevalno naravnan. Za šolsko leto 1932/33 je znašal 45.022 din, naslednje leto pa le 30.200 din.

Vzdrževanje šole je povzročalo stalna nesoglasja med občinami ustanoviteljicami. Svoje obveznosti je dosledno izpolnjevala le Občina Škofja Loka, zadovoljivo tudi Stara Loka, medtem ko je Občina Zminec dogovor o 5 % vzdrževanju šolskega posloplja vseskozi kršila. Denar je nakazovala s precejšnjo zamudo in v premajhnih zneskih. Poleti 1935 je zminška občina dolgovala prispevek že za dve šolski leti, in sicer za preteklo šolsko leto 1934/35 in tekoče šolsko leto 1935/36, v skupnem znesku 15.221 din. Takrat je Karel Sovre pozval Sresko načelstvo Škofja Loka, naj obvesti davčno upravo, da doklade nakaže direktno meščanski šoli. Zamude pri plačilu so ovirale redno poslovanje meščanske šole in odplačevanje najetega dolga za izgradnjo šolskega posloplja. Zaradi neplačila dolga so nastajale precejšnje zamudne obresti. Občina Zminec je sicer nakazala del denarja, vendar je še vedno ostala dolžnica. Zato je poleti 1936 šolski upravitelj Karel Sovre v obsežnem pismu Sresko načelstvo Škofja Loka ponovno pozval naj ukrepa. V tem času je Občina Zminec še vedno dolgovala 10.545 din, kar je bilo precej več, kot je znašala njena enoletna obveznost (med 6.800 in 8.300 din na leto).²⁰ Naslednje leto je sicer nakazala denar za nazaj, dolžna pa ostala za redni letni obrok. Tudi Občina Stara Loka je leta 1938 želela, da ji banska uprava na račun škofjeloške občine zniža prispevke za vzdrževanje šole, kar je povzročilo precej negotovanja in oster protest Občine Škofja Loka. Neplačevanje je postalo tako kritično, da je bil upravni odbor meščanske šole primoran z Mestno hranilnico v Škofji Loki skleniti nov dogovor o plačevanju dolga za izgradnjo šole. Zaradi zamudnih obresti se je do takrat dolg le še povečal in ne zmanjšal. Mestna hranilnica je zvišala letno obrestno mero s 7,5 % na 7,75 %, roka za odplačilo dolga ni podaljšala. Tudi nov dogovor ni vplival na rednejše plačevanje dolga. Občini Zminec in Stara Loka sta nadaljevali s staro prakso in zamujali s plačevanjem svojih obveznosti.²¹

Karel Sovre je bil ravnatelj škofjeloške meščanske šole skoraj ves čas njenega obstoja. (iz: *9 let gimnazije v Škofji Loki*, str. 12)

20 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 9.

21 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 8, a. e. 55.

Šolski okoliš

Ob začetku delovanja Državne meščanske šole v Škofji Loki formalno meščanske šole niso imele določenih šolskih okolišev. Tega so v skladu z navodili sporazumno določili predstavniki občin Škofja Loka, Stara Loka in Zminec, krajevnega šolskega odbora in državne meščanske šole v Škofji Loki, in sicer na seji 14. decembra 1932. Šolski okoliš obeh meščanskih šol (privatne dekliške in državne mešane meščanske šole) je bil uradno potrjen 24. aprila 1933. Obsegal je srez Kranj (od 1936 tudi novonastali srez Škofja Loka), brez sodnega okraja Tržič (imel je svojo meščansko šolo), Občino Žiri (srez Logatec) in Občino Črni Vrh (srez Ljubljana okolica, od novembra 1936 je bila Občina Črni Vrh vključena v srez Škofja Loka). Žiri in Črni Vrh sta bila v šolski okoliš Državne meščanske šole v Škofji Loki določena zato, ker sta oba kraja gravitirala proti Škofji Loki.²²

Novembra 1936 je prišlo do kratkotrajne spremembe šolskega okoliša. Na predlog kraljevske banske uprave je minister za prosveto iz okoliša Državne meščanske šole in zasebne uršulinske šole izločil vasi Reteče in Gorenja vas in ju priključil okolišu meščanske šole v Šentvidu.²³ Na predlog šolskega upravitelja je bil 1. aprila 1937 ta odlok razveljavljen. V letu 1938 je končno zaživela še Državna mešana meščanska šola v Kranju in tako je iz šolskega okoliša škofje-loške meščanske šole odpadel okraj Kranj. Meje šolskega okoliša se od takrat niso več spreminjale.

Vpis v Državno meščansko šolo

Ministrstvo za prosveto je že 22. septembra 1931 dovolilo vpis v prvi razred državne meščanske šole, vendar je bil začetek pouka zaradi premajhnega odziva staršev, vpisanih je bilo le 12 otrok, prestavljen na začetek šolskega leta 1932/33. Bile pa so še druge ovire. Učilnica za 1. razred je bila sicer pripravljena, manjkali pa so oprema in učila, ravnateljevo stanovanje naj bi bilo vseljivo šele naslednje leto, šolski sluga še ni bil imenovan. Poleg naštetega v šolskem proračunu ni bila predvidena postavka za njeno vzdrževanje.²⁴

Kot pogoj za vpis kraljevska banska uprava Dravske banovine v svojem dopisu navaja: »*Vpisati se morejo učenci in učenke, ki so brez kake slabe ocene dovršili vsaj četrti razred osnovne šole.*«²⁵ Poleg tega je pravilnik o vpisu in sprejemanju v meščanske šole določal še, da se smejo v 1. razred vpisati tudi učenci, ki so končali višje ljudske ali srednje šole, če niso bili starejši od 14 let.²⁶

Občine Škofja Loka, Stara Loka in Zminec so najprej samovoljno spremenile

22 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 7.

23 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 8.

24 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 1.

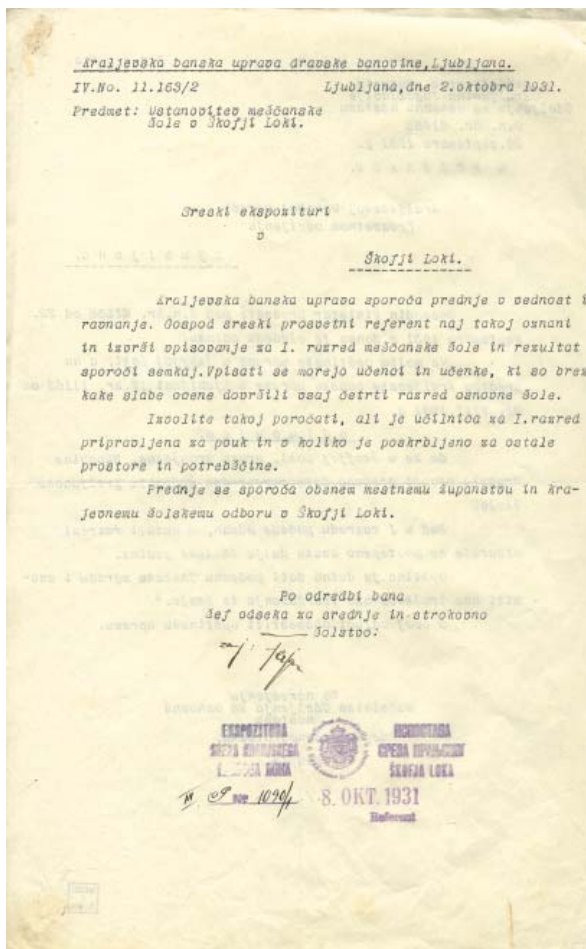
25 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 1.

26 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 6.

razpis in vabile k vpisu v meščansko šolo le dečke, saj je v Škofji Loki že delovala uršulinska dekliška meščanska šola. Šele po posredovanju banske uprave »... naj uradno priobči po občinah, da je v Škofji Loki ustanovljena državna meščanska šola, v katero se vpisujejo dečki in deklice. Redno vpisovanje na meščansko šolo je 1. septembra«, so razpis ustrezno popravili.²⁷

Kljub uradno mešani šoli se je pogosto uporabljal termin Državna deška meščanska šola. V zapisniku o stanju, oddaji in prevzemu šolskih prostorov in šolskega inventarja, ob nastanitvi vojaštva v šolskih prostorih (2. aprila 1941), se navaja kot Državna deška meščanska šola in Državna mešana meščanska šola.²⁸ Dekleta so bila sicer ves čas v manjšini. Prvo leto so šolo obiskovali samo dečki, drugo leto pa so se poleg 30 dečkov na novo vpisala tudi 3 dekleta. Dijaki so bili po večini doma iz občin Škofja Loka in Stara Loka, teh je bila več kot polovica. Delež dijakov iz starološke občine je stalno naraščal. V šolskem letu 1937/38 je delež znašal: 45 % Stara Loka, 20 % Škofja Loka, 11 % Zminec, 10 % Kranj in 14 % ostale občine.²⁹

V prvem šolskem letu (1932/33) je bilo v meščansko šolo vpisanih 41 dijakov, v letu 1933/34 66 (na novo 33), v letu 1934/35 92 (na novo 28), v letu 1935/36 109 (na novo 27) in v šolskem letu 1937/38 134 (na novo 60).³⁰ Tega leta je meščanska šola postala popolna. Imela je štiri razrede brez vzporednic. Banska uprava je, skupaj z odobritvijo proračuna za šolsko leto

Poziv kraljevske banske uprave k začetku vpisovanja v 1. razred škofjeloške meščanske šole, oktober 1931. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

- 27 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 1.
- 28 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 13.
- 29 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 11.
- 30 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14.

1936/37, upravnemu odboru naročila, naj skuša dvigniti število otrok »*vsaj na 150, da bodo prispevki koristnejše izrabljeni*«. Ob tem so člani upravnega odbora na 6. seji, 2. aprila 1936, ugotovili: »... *nenormalno dejstvo, da je število učencev, ki jih vpiše meščanska šola v I. razred, vsako leto manjše (42, 33, 29, 26), šestrazredna deška osnovna šola pa pod isto streho odvarja leto za letom nove vzporednice in šteje danes 12 oddelkov.*« Z ugotovitvijo, da je takšno stanje v nasprotju z obljubami ob ustanovitvi meščanske šole, češ da se bo po otvoritvi slednje višja ljudska šola kot nepotrebna ukinila, so odborniki soglasno sklenili opozoriti kraljevo bansko upravo na nekatere ovire pri prestopu učencev iz osnovne v meščansko šolo in prositi, naj banska uprava še tekom šolskega leta izda potrebna navodila meščanski in osnovnim šolam. V isti zadevi naj posredujejo pri prosvetnem oddelku banske uprave člani upravnega odbora še osebno.³¹

Prizadevanja niso dosegla pričakovanih rezultatov. V naslednjem šolskem letu je število učencev padlo na 102. Najvišji vpis je šola dosegala v šolskem letu 1937/38, in sicer 134 dijakov. Takrat je imela šola 4 razrede in prvič, kot se je pozneje izkazalo, tudi zadnjič, vzporednico. V 1. razred se je na novo vpisalo 60 dijakov, od tega 14 deklet. Sledila so leta stagnacije. V šolskem letu 1938/39 se je na novo vpisalo 30 dečkov in 3 deklice, v vse razrede je bilo vpisanih 119 otrok, leto pozneje 44 otrok in v zadnjem šolskem letu, za katerega imamo podatke (1940/41), le 29 otrok (od skupaj 111). K manjšemu vpisu je zagotovo prispevala v letu 1938/39 odprta Državna meščanska šola v Kranju; takrat se je iz škofjeloške šole izpisalo 6 otrok.

Na skromen vpis je vplivalo tudi dejstvo, da so bili absolventi meščanskih šol v primerjavi z absolventi višjih ljudskih šol na slabšem pri vpisovanju na višje šole. Meščanska šola v Škofji Loki, kljub temu da je bila uradno mešana, ni uspela privabiti večjega števila deklic. Te so še vedno v velikem številu obiskovale meščansko šolo pri uršulinkah. V šolskem letu 1939/40 je bilo od 120 vseh vpisanih dijakov le 17 deklic. V vseh letih je šola obiskovalo le 25 deklic. Poleg vsega naštetega tudi ne gre zanemariti dejstva, da je bilo šolanje na meščanski šoli precej dražje od šolanja na ljudski šoli. Otroci, ki so obiskovali meščansko šolo, so bili v 1. razredu lahko stari od deset do štirinajst let. Prevelike razlike v starosti in precej različno predznanje otrok je ustvarjalo nehomogene razrede.

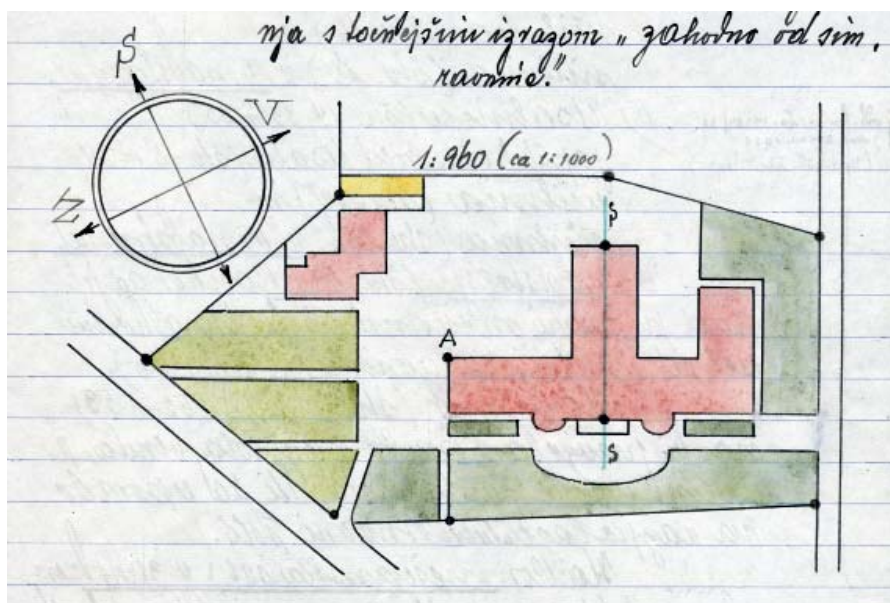
V osmih letih delovanja Državne meščanske šole v Škofji Loki, če zadnjega leta ne štejemo kot celotnega, ker je bilo zaradi vojne nasilno prekinjeno, je bilo skupno število odprtih oddelkov 28. V njih je bilo vpisanih 804 dijakov in dijakinj, od katerih je 57 fantov in 8 deklet uspešno opravilo zaključni izpit. Mnogi od teh so šolanje nadaljevali na učiteljskih in srednjih tehničnih šolah. Ostali, ki so šolanje zaključili prej, so se zaposlili v obrti in industriji.³²

31 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14.

32 Poročilo za šolsko leto 1953/54.

Smer meščanske šole

Šola je bila sprva kmetijsko-obrtna smer, saj so občine zahtevale poljedelski značaj šole. Zakon iz leta 1931 je sicer predvideval tri smeri: kmetijsko, trgovinsko in obrtno-industrijsko smer. Z odlokom z 31. avgusta 1936 je Ministrstvo za prosveto določilo poljedelsko smer. Občine so bile proti in so najprej zahtevale ohranitev obrtno-kmetijske smeri. Enako je zahteval upravni odbor združenja obrtnikov v Škofji Loki, vendar to ni bilo mogoče, ker ta smer po novem zakonu ni več obstajala. Ta je dopuščal le meščanske šole kmetijske, obrtno-industrijske in trgovske smeri. Obrtno-industrijski značaj šole so podprli starši učencev, občine ustanoviteljice, upravni odbor državne meščanske šole, učiteljski zbor, združenje obrtnikov ter Zajednica doma in meščanske šole. Na predlog upravnega odbora državne meščanske šole je šolski upravitelj Karel Sovre kraljevski banski upravi Dravske banovine oktobra 1936 predlagal, naj šola dobi obrtno-industrijski značaj. Zahteve je utemeljeval z dejstvom, da na šoli nimajo niti najosnovnejših pogojev za kmetijski pouk. Takole pravi: »Med drugim manjka šoli poizkusno zemljišče za kmetijski pouk. Ni to najvažnejši pogoj, pa vendar je treba pomisliti, kako naj učitelj koristno porabi po štiri tedenske ure v III. in IV. razredu brez praktičnega udejstvovanja. Da pa na pridobitev takega zemljišča niti misliti ni, dokazuje vloga Krajevnega šolskega odbora št. 23 z dne 29. julija t. l.

Situacijska skica umestitve novega šolskega poslopja v prostor in predlagana delitev prostorov med meščansko šolo (levo od glavnega vhoda) ter osnovno šolo (desno od glavnega vhoda).

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

(odn. upravnega odbora št. 109. od istega dne), ki vsebuje prošnjo za brezobrestno posojilo, ker bodo sicer bremena za novo šolo občini Škofja Loka in Stara Loka gospodarsko upropastila. Iz te vloge naslovljene na kr. bansko upravo, je razvidno, da občine niti obstoječih obveznosti ne morejo več zmagovati, kaj šele da bi se zahtevalo od njih novih žrtev. »Dopisu je bila dodana še obsežna priloga, ki dokazuje naraščajoč vpis otrok obrtnikov in skromno zanimanje kmečkih otrok, saj jih je bila le dobra petina. Večino so predstavljali otroci obrtnikov in trgovcev, teh je bilo leta 1936 skoraj polovica. Ostalo so bili otroci staršev svobodnih in drugih poklicev. Delež vpisanih kmečkih otrok se je manjšal, delež otrok obrtnikov in trgovcev pa je naraščal. Od 24 (od 26 vpisanih) učencev prve generacije, ki so v šolskem letu 1935/36 končali šolanje, se je le eden posvetil kmečkemu poklicu, pa še ta »pogojno, če ne bo mogel drugam«. Sedem učencev se je po končanem šolanju posvetilo trgovini, štirinajst obrti oziroma industriji in dva svobodnim poklicem. Šolski upravitelj v svojem dopisu Krajevnemu šolskemu odboru piše: »Statistika priča, da pošlje kmet v meščansko šolo le one svoje otroke, za katere ni mesta na kmetiji (doma) in ki jih namerava spraviti v obrt, industrijo ali trgovino, nima pa razumevanja za izobrazbo kmetskega naraščaja in si takega razumevanja – za enkrat – še ne pusti vsiliti. (To stanje velja le za Gorenjskega kmetovalca v okolici Škofje Loke in Kranja.)«³³ V nadaljevanju svoj predlog utemeljuje s tem, da je propadla tudi ustanovitev Kmetijsko nadaljevalne šole v Škofji Loki; prijavljeni so bile trije otroci. Ravnatelj Sovre zaključí dopis z besedami: *Prošnja je s tem nujnejša in bolj upravičena, ker je oprta na trdno prepričanje, da je nastal plan z učnim načrtom za mešč. šole OBRTNO-INDUSTRIJSKE smeri mnogo bližji pravim gospodarskim potrebam pokrajine in razmeram, v katerih živi prebivalstvo, nego oni kmetijske smeri. Predpisi, veljavni za šole obrtno-ind. smeri nudijo dobremu učitelju največ možnosti, prilagoditi pouk in vzgojo resničnim krajevnim potrebam in to brez zapostavljanja kmetskega in katerega koli stanu.*«³⁴ Tako je na podlagi odloka št. 41.640, izdanega 30. novembra 1936, šola postala industrijsko-obrtna.³⁵

Socialni status učencev

V prvih letih delovanja šole so bile socialne razmere večine učencev zadovoljive. V letih, ki so sledila, pa je splošna gospodarska kriza vplivala tudi na premoženjsko stanje večine družin, katerih otroci so obiskovali meščansko šolo v Škofji Loki. Ne le, da je imela šola težave z vpisom, saj se število vpisanih otrok ni zadovoljivo dvigalo, ampak tudi s plačevanjem šolnine in nakupom knjig. Karel Sovre je na seji učiteljskega zbora 21. decembra 1933 ternal nad slabim vpisom otrok.

33 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 2.

34 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 2.

35 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 15.

Za to je krivil neurejene razmere v prvem šolskem letu in krajevni šolski odbor, ki je šolo slabo podpiral in ji namenjal premalo sredstev za pomoč učencem. Po njegovem je bila zaradi previsoke šolnine in prevelikih izdatkov za nakup knjig ter šolskih potrebščin nedosegljiva tistim, ki jim je bila v osnovi namenjena. To so bili otroci malih kmetov, skromnih obrtnikov in delavcev. Nadalje je utemeljeval: *»Dokler poseča otrok osn. šolo, dobi, ako se izkaže z občin. ubožnim listom, vse knjige in šol. potrebščine brezplačno na račun tistega kraj. šol. odbora, ki je dovolil mešč. šoli v ta namen le 500 Din in še to z brezsrdno predsednikovo pripombo »naj plača kdor hoče hoditi v meščansko šolo.««*

Na splošno se je socialni status družin učencev vpisanih v meščansko šolo z leti slabšal. Le malo staršev je za svoje otroke zmoglo plačati šolnino. Šolski upravitelj je na seji upravnega odbora 4. novembra 1937 poročal *».../o skoraj obupnih socialnih razmerah letošnjih učencev in njih roditeljev.«* V svojem poročilu je nadaljeval: *»Velika večina živi v tako bednih razmerah, da bo mnogo izmed njih primoranih zapustiti to šolo, če se ne bodo našla sredstva za nabavo knjig in drugih samoučil. Iz omenjenih uradnih potrdil je razvidno, da je na naši šoli 30 učencev, katerih starši ne plačajo davka, ker nimajo nikakih dohodkov, ne premoženja.«*³⁶ Najrevnejši otroci so bili sicer upravičeni do brezplačne tople malice in šolskih potrebščin, nekateri so si s počitniškim delom zaslužili za nakup šolskih potrebščin, vendar je ob naraščanju števila upravičencev za ta namen začelo primanjkovati denarja. Le za tretjino učencev so ga lahko zagotovili iz namenske postavke šolskega proračuna, ostalo so morali zagotoviti iz drugih sredstev. Revnim učencem so skušali pomagati tudi z obleko in obutvijo iz sredstev, ki so jih zbrali z »meščanskošolskimi socialnimi akcijami, ki jih je organiziralo učiteljstvo v sodelovanju s Zajednico doma in meščanske šole«.

V šolskem letu 1939/40 se je socialni položaj učencev na splošno še poslabšal. Od 120 vpisanih učencev meščanske šole jih je šolnino plačalo le 16. Kar 46 otrok je bilo *»izrazitih revežev«*. 30 oziroma 25 % vseh vpisanih otrok je bilo oproščenih plačila takse za zdravstveno zaščito. To so bili sirote, ki so jih vzdrževali iz javnih sredstev, otroci nezaposlenih staršev in otroci vdov s tremi ali več otroki. Proračunska postavka za nakup šolskih potrebščin najrevnejšim učencem se je v primerjavi z preteklim letom zvišala za 2.500 din, in sicer s 1.000 din na kar 3.500 din. Za nakup šolskih potrebščin so porabili tudi 2.220 din sredstev, zbranih v nabiralni akciji. Ta denar je bil prvotno namenjen šolski kuhinji in učiteljski zbor je zanjo moral izvesti novo nabiralno akcijo. Premožnejši starši so svoje otroke raje pošiljali v gimnazije in meščanske šole v Ljubljano, Šentvid in Kranj.³⁷

36 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14.

37 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14.

Učitelji

Marija Djurkin je učiteljsko mesto na škofjeloški meščanski šoli zasedla poleti 1940. Usposobljena je bila za poučevanje slovenskega jezika, zgodovine in zemljepisa.
(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Od ustanovitve do januarja 1941, ko je bil razrešen in kot učitelj premeščen na državno meščansko šolo v Celju, je državno meščansko šolo vodil Karel Sovre. Po njegovi premestitvi v začetku marca 1941 je bila za vršilko dolžnosti upravitelja imenovana učiteljica Marija Djurkin.³⁸

Tako, kot so občine Škofja Loka, Stara Loka in Zminec pogojevale prispevke za meščansko šolo le, če bo le-ta kmetijsko-obrtni smeri, so prav tako želele, da je učiteljski zbor sestavljen samo iz moških. To so utemeljevali s tem, da bodo zavod obiskovali le dečki. Ker je bila na učiteljsko mesto že dodeljena (imenovana) ženska, je krajevni šolski odbor na seji 2. avgusta 1931 sklenil: *»Vsled tega se sklene soglasno naprositi kraljevsko bansko upravo dravske banovine v Ljubljani, naj blagovoli ukreniti potrebno, da se zamenja že prideljeno učiteljico Kecelj Marijo z moško učno močjo, ki bo sposobna poučevati dijake meščanske šole tudi*

v telovadbi in drugih deških ročnih delih, česar ženska učna moč ne more. V nasprotnem slučaju odklanja krajevni šolski odbor vse prispevke za meščansko šolo.«³⁹

Kljub grožnji, da krajevni šolski odbor ne bo prispeval k vzdrževanju meščanske šole, če bodo nameščene ženske učiteljice, se to ni zgodilo.

Učiteljski zbor so poleg šolskega upravitelja Sovreta in kateheta dr. Vilka Fajdige sestavljali še učitelj Alojzij Peterlin, ki je službo nastopil šele decembra 1932, nato pa bil od srede maja do konca šolskega leta na dopustu.⁴⁰ Tudi v prihodnjih letih se je šola ubadala s pomanjkanjem, prepoznimi imenovanji in pogostim menjavanjem učiteljev. V prvih dveh mesecih šolskega leta 1933/34 so se v 1. razredu zamenjali trije razredniki, v drugem dva. Podobno so se menjali učitelji in učiteljice posameznih predmetov. Na šoli sta takrat začeli poučevati Zlatka Albert in Danica Potokar, ki sta na šoli ostali do začetka šolskega leta 1937/38. Danica Potokar je bila zaradi prešibkega zdravja premeščena na ljudsko šolo v Škofji Loki. Zlatka Albert pa je svoje delo nadaljevala v svojem domačem kraju, na meščanski šoli v Ljubljani.

S naraščanjem števila razredov je raslo tudi število učiteljev na šoli. V šolskem letu 1934/35 so učili štirje redni učitelji in trije honorarni. Pouk v drugem

38 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 16.

39 ZAL-ŠKL, ŠKL 86, t. e. 2, a. e. 6, Zapisniki šolskega odbora.

40 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 15.

polletju šolskega leta 1935/36 je prvič od ustanovitve šole potekal brez prekinitev. Vsa učiteljska mesta so bila zasedena s kvalificiranim kadrom. Enako je bilo le še eno šolsko leto. V šolskem letu 1937/38 so vladale na šoli zelo kaotične razmere. Skoraj vsi kvalificirani učitelji so bili premeščeni na druge šole, na meščansko šolo pa so bili »proti lastni volji« dodeljeni »neusposobljeni učitelji domače ljudske šole«. ⁴¹ Vzporedno z menjavanjem učiteljev je sledila stalna menjava razrednikov in urnikov.

Poleg že omenjenih učiteljev so na šoli v času od ustanovitve do okupacije leta 1941 poučevali še: Franc Babič, Ana Celjar, Albert Debeljak, Viktorijan Demšar (katehet), Marija Djurkin, Melhior Golob (katehet), Josip Gorišek, Andreja Grum, Janez Grum, Marija Hafner, Joško Havliček, Rudolf Horvat, dr. Ivan Hubad (zdravnik), E. Humer, Minka Kokot - Kecelj, Franc Košca, Reginald Migić, Miroslava Mihailovič, Marija Milakara, Erna Leichleitner, Vida Levstik, poročena Rant, Janko Siherl, Josip Stancer, Eva Stopar, Jože Volk (katehet) in Ljudmila Žigon.

O medvojnem delovanju meščanske šole, takrat Hauptschule für Knaben und Mädchen in Laak, ne vemo veliko. Obiskovali so jo dijaki obeh dotedanjih škofjeloških meščanskih šol. Znano je, da so se učitelji pogosto menjavali. Iz gradiva, ki je ohranjeno, je razvidno le, da so na šoli poučevali: Wili Emberger, Luise Husar, Elli Müller, Marta Peternell in Grete Stabentheiner, ⁴² Kristl Marchisetti, Maria Huber, Kathe Urschitz, Christl Stray, Maria Marecek, G. Ivanusa, Hertha Hinnerth in še nekateri drugi. ⁴³

Pouk in predmetniki

Pouk je na meščanski šoli potekal od ponedeljka do sobote. V prvem šolskem letu je zaradi okrnjenega učiteljskega zbora potekal v polnem obsegu le pet mesecev. Podobne razmere so bile tudi v prihodnjem šolskem letu. V prvih dveh mesecih je zaradi pomanjkanja učiteljev pouk potekal vsak drugi dan. Krajše in daljše prekinitve pouka so bile še naprej stalnica. Posamezne predmete so odpovedovali zaradi bolniških odsotnosti ali nezasedenosti učiteljskih mest. Večinoma so

Ljudmila Žigon je bila na Meščansko šolo v Škofji Loki premeščena leta 1939. Bila je hči Mateja Žigona, škofjeloškega trgovca z mešanim blagom. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

⁴¹ ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 17.

⁴² ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 17, a. e. 277.

⁴³ ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 11, a. e. 175-196.

poučevali v skrajšanem obsegu, rezultat je bila nepredelana snov. V šolskem letu 1934/35 so imeli pouk zaradi »varčevanja, krajevnih in socialnih razmer naših učencev in njihovih roditeljev samo dopoldne«⁴⁴, kar je pomenilo 6 ur skupaj, brez odmora za kosilo. Leto zatem je pouk potekal v dopoldanskem in popoldanskem času.⁴⁵ Pozimi 1936/37 so pouk ovirale izredno nizke temperature v učilnicah; zaradi temperatur med 8 °C in 13 °C so za en dan odpovedali pouk.⁴⁶ Pozimi je bil pouk telovadbe oviran. Ker v telovadnici ni bilo peči, so ure telovadbe nadomeščali s teorijo telovadbe, njeno zgodovino itd.. Poleg rednega in praktičnega pouka so se učenci udeleževali tudi različnih ekskurzij in proslav. Ekskurzije so bile del učnega načrta in namenjene spoznavanju tovarn, obrti ter naravnih in kulturnih znamenitosti. Učenci so obiskovali različne tovarne in obrtnike v Škofji Loki in okolici. Ogledali so si tudi živosrebrni rudnik v Ločnici, kamnolom Kamnitnik, elektrarno in Krevsov mlin v Škofji Loki. V okviru zemljepisnih in kulturno-zgodovinskih ekskurzij so nižji razredi obiskovali okoliške hribe in kulturno-zgodovinske znamenitosti, višji razredi pa so odhajali v nekoliko oddaljene kraje; na Ratitovec, Kofce in Cerknjsko jezero, v Kranj in Ljubljano. 4. razredi so se ob koncu šolskega leta odpeljali na Jadran.

Predmetnik je prvo leto obsegal 16 predmetov: verouk, slovenščino, srbohrvaščino, nemščino, zemljepis, zgodovino, botaniko in zoologijo, higieno, računstvo, geometrijo z geometrijskim risanjem, prostoročno risanje, pisanje, ročna dela, petje, telovadbo, gospodinjstvo. Edini predmet s štirimi urami na teden je bil slovenski jezik. Telovadbo in ročna dela so imeli dečki in deklice ločeno. Predmetniki so se spreminjali. Precejšnje spremembe je prinesla nova obrtno-industrijska smer. Na šoli so po novem v vseh razredih poučevali verouk, slovenski, srbohrvaški in nemški jezik, računstvo, geometrijo in zemljepis, zgodovino in fiziko od 2. do 4. razreda, geometrijo, mineralogijo in kemijo s tehnologijo v 4. razredu, botaniko in zoologijo v 1. in 2. razredu, higieno enako kot obrt in industrijo ter državoznanstvo v 3. in 4. razredu, knjigovodstvo je bilo v programu za 4. razred.⁴⁷ Poleg naštetih predmetov so imeli še obvezno telovadbo in ročna dela.

Organizacije na šoli

Učenci meščanske šole so se vključevali v različne organizacije, ki so delovale na šoli: Podmladek Rdečega križa, Podmladek Jadranske straže in Ferjalni savez. Poleg naštetih je delovala še Zajednica doma in meščanske šole, ki je združevala učence, njihove starše in učitelje. Otroci so se v velikem številu vključevali tudi v organizacijo Trezna mladež. Člani so se s svečano zaprisego in pismeno zaobljubo odrekli uživanju alkoholnih pijač, kajenju tobaka in uporabi kakršnih

44 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14, str. 12.

45 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 14, str. 27.

46 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 15.

47 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 16.

koli mamil. Zelo malo otrok je bilo vključenih v Počitniško zvezo. Vključevali so se tudi Marijino kongregacijo in Sokolsko deco in naraščaj, ki sta sicer delovali izven šole, vendar so učitelji na konferencah redno poročali o njunem delovanju.

Več kot polovica otrok je bilo vključenih v Podmladek Jadranske straže. Na šoli so podmladek ustanovili v šolskem letu 1932/33. S predavanji in propagandnim materialom so »*gojili smisel za lepoto in važnost Jadranskega morja za naš narod in državo*«. V šolskem letu 1938/39 je v okviru organizacije pričel delovati še orkestralni odsek, vanj se je vključilo 11 dečkov in deklic, od skupno 83 tedanjih članov.

Člani podmladka Rdečega križa so sodelovali v različnih humanitarnih akcijah ter zbirali sredstva za pomoč revnim in bolnim učencem. Revnim družinam so pomagali z živili, bolnim učencem pa kupovali zdravila. Ob prazniku vseh svetih so urejali vojaške grobove. V ta namen so izdelovali vence in jih polagali na grobove ter zbirali sveče.

Zelo dejavna je bila Zajednica doma in šole. Prirejali so različne nabiralne akcije za pomoč učencem pri nakupu šolskih potrebščin. Najrevnejšim so pomagali tudi z oblačili. Za stik med domom in šolo so skrbeli tako, da so organizirali roditeljske sestanke in predavanja za starše; predvsem o vzgoji, razvoju in zdravju otrok. V šolskem letu 1935/36 so prvič organizirali po ugodni ceni oziroma brezplačno prodajo mleka in črnega kruha za malico. Odziv je bil dober, saj je približno polovica otrok redno naročala tovrstno malico. Pozneje so skupaj s Podmladkom Rdečega križa uspeli razširi ponudbo še s brezplačnim razdeljevanjem kosil revnim učencem.

Za Ferialni savez ali Počitniško zvezo med učenci meščanske šole ni bilo zanimanja. V šolskem letu 1934/35 je bil včlanjen le 1 učenec, leto pozneje je število naraslo na 8. Učiteljski zbor je bil prepričan, da je zanjo treba najprej zainteresirati starše, šele potem lahko v organizacijo privabijo tudi učence.

Glavni namen Marijine kongregacije je bila versko-nravna vzgoja in gojitev cerkvenega petja. Člani Sokola Kraljevine Jugoslavije so obiskovali telovadbo in mladinske prireditve. Na predavanjih so se seznanili z idejami in cilji sokolstva.

Zaključek

Usodne spremembe v delovanju državne meščanske šole v Škofji Loki je prineslo leto 1941. 1. maja 1941 je šola z vsem inventarjem prevzela nemška komisija. Ta dan je bil zadnjič pouk, 2. maja je bil slovenski pouk ukinjen. V šolskem poslopju se je namestil nemški politični komisariat, slovenski učitelji so bili odstavljani. Ravnatelja Karla Sovreta je zaradi povezav s Sokolom 6. maja 1941 zaslišal gestapo, odpeljali so ga v Begunje.⁴⁸ Takrat je meščanska šola dejansko prenehala delovati. Za medvojno obdobje o pouku na meščanski šoli nimamo natančnih podatkov. Verjetno je v presledkih delovala dve leti. Takoj po osvobo-

48 ZAL-ŠKL, ŠKL 168, t. e. 10, a. e. 527, Šolska kronika 3.

ditvi (10. maja 1945) je Karel Sovre, sporazumno z okrajnim in okrožnim referentom za prosveto, začel z organiziranjem šolstva in obnovo šolskega poslopja. Škoda je bila velika, čeprav je na zunaj poslopje ostalo celo. Pohištvo so odnesli, delno uničili, stekla so bila razbita, stene umazane. Šolsko pohištvo so zbirali po vsem mestu. Vse prostore so razkužili in na novo prepleskali. Obnovitvena dela so potekala od srede maja do začetka junija. Pouk je po osvoboditvi potekal v obliki tečajev vse poletje 1945, saj je bilo zamujeno treba nadoknaditi. Dopolnilne tečaje je obiskovalo več kot 200 otrok.⁴⁹

Formalno je bila državna meščanska šola v Škofji Loki ukinjena šele z uredbo o ukinitvi meščanskih šol z 8. avgusta 1945. S to uredbo je bila ukinjena meščanska šola kot tip šole, ki ni omogočala prestopa dijakov v višje srednje šole. Namesto meščanske šole je bila v Škofji Loki na novo odprta nižja gimnazija, ki je bila ustanovljena 2. julija 1946.

V svojem kratkem delovanju državna meščanska šola ni pustila vidnejših sledi v spominu in zavesti Ločanov, vzrokov je verjetno več. Glavnega moramo iskati v kratkem obdobju njenega obstoja, saj je dejansko delovala le slabih devet let. V tem kratkem času ji ni uspelo poseči v tradicionalno miselnost in privabiti k vpisu večje število otrok, še posebej deklet, saj so te vse do njene ukinitve v večini obiskovale zasebno dekliško meščansko šolo pri sestrah uršulinkah.

VIRI:

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

ŠKL 168, Osnovna šola Škofja Loka, 1818–1973, t. e. 10.

ŠKL 86, Krajevni šolski odbor Škofja Loka, 1792–1941, t. e. 2.

ŠKL 271, Državna meščanska šola, 1929–1945, t. e. 1, 8, 11, 17.

LITERATURA:

Ostane, France (ur.): *Šolski sistemi na Slovenskem od 1774–1963*, Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1964.

Poročilo Gimnazije v Škofji Loki za šolsko leto 1953/54, Škofja Loka, 1954.

Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1936/37, Ljubljana, 1938.

Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1939/40, Ljubljana, 1941.

Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1992.

Zgodbe naše šole : Osnovna šola Škofja Loka – 70 let, Škofja Loka 2002.

49 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, t. e. 1, a. e. 16.

Summary

Dr. Ivan Tavčar Secondary School in Škofja Loka

The Ministry of Education of the Kingdom of Yugoslavia adopted a decree on 22 September 1931 on the foundation and permission for enrolment in a state four-year lower secondary school in Škofja Loka. However, only in 1932, with the completion of the new school building were all the conditions provided for its actual founding and the first class was enrolled in the 1932/33 school year. From 1935, the school was named after the writer, lawyer and Ljubljana mayor, Dr. Ivan Tavčar. The formal opening of the new, at that time modern school building was on 29 November 1932. Both the lower secondary school and the primary school had premises in the new school building.

The school was at first designated as a trade and agricultural school but because of an amendment to the law, which no longer allowed such an orientation, in November 1936 it became a trade and industrial school.

The school district of both Škofja Loka lower secondary schools (private girls' school and state mixed secondary school) was officially confirmed in April 1933. It included the political district of Kranj (later also the newly created political district of Škofja Loka) without the Tržič court circuit (it had its own lower secondary school), the municipality of Žiri (Logatec political district) and Črni Vrh municipality (political district of Ljubljana outskirts, from November 1936 Škofja Loka political district).

The State Lower Secondary School in Škofja Loka was maintained by three surrounding municipalities through a school council. Škofja Loka municipality, which contained the school building, contributed the largest share, 70 % Stara Loka contributed 25 % and the municipality of Zminec the remaining 5 %. A local school council at first looked after the maintenance of the school and, from 28 April 1934, the administrative council of the State Lower Secondary School in Škofja Loka. Maintenance of the school caused constant disagreement among the founding municipalities. Only the municipality of Škofja Loka consistently fulfilled its obligations, Stara Loka did so satisfactorily, while the municipality of Zminec throughout violated the agreement on the 5 % of maintenance and thus prevented regularly payment of the debt incurred for building the school to Mestna hranilnica in Škofja Loka.

The school was faced with modest enrolment throughout the time of its existence. Despite great efforts, the leadership did not succeed in attracting a larger number of children. Girls in particular were modestly represented. Only 25 girls attended the school in all the years of its functioning. The operation of the school was interrupted with the occupation of Yugoslavia in 1941. The State Lower Secondary School in Škofja Loka was finally closed by the Decree on terminating lower secondary schools on 8 August 1945.

Od zdravstvenega okrožja do Zdravstvenega doma Škofja Loka

Izvleček

Tokratni prispevek zaključuje obravnavo razmer na področju zdravstvenega varstva na Loškem po letu 1870. Opisane so razmere na območju Škofje Loke z okolico. Predstavljeni so nekateri novi podatki o doktorjih medicine, ki so delali v Škofji Loki do 2. svetovne vojne. Ko je zaživela Protituberkulozna liga v Škofji Loki, se je začela resna priprava na ustanovitev protituberkuloznega dispanzerja, ki je bil prva organizacijska enota prihodnjega zdravstvenega doma. V njem je od ustanovitve do leta 1944 delala Angela Boškin, prva šolana zaščitna medicinska sestra na ozemlju nekdanje prve Jugoslavije. Opisane so aktivnosti za ustanovitev Zdravstvenega doma Škofja Loka v letih 1938–1940.

Abstract

From medical district to Škofja Loka health centre

This contribution concludes the presentation of conditions in the field of healthcare in Škofja Loka after 1870. Conditions are described in the area of Škofja Loka and surroundings. Some new data are presented about physicians who worked in Škofja Loka up to the Second World War. When the Anti-tuberculosis League was founded in Škofja Loka, serious preparations began for the creation of an anti-tuberculosis dispensary, which was the first organisational unit of the future health centre. The first trained preventive nurse on the territory of the former Kingdom of Yugoslavia, Angela Boškin, worked in it from its foundation until 1944. Activities aimed at the founding of a Škofja Loka health centre in 1938–1940 are described.

O zdravstvenem okrožju Škofja Loka

S tem prispevkom dopolnjujemo obravnavo začetkov organizirane zdravstvene službe na Loškem do začetka 2. svetovne vojne. V Loških razgledih smo leta 2009 poročali o razmerah v Selški dolini,¹ v Poljanski dolini in na Žirovskem pa leto kasneje.² V obeh smo se dotaknili tudi razmer v Škofji Loki, kjer je bila zdravstvena služba z veljavnimi predpisi usklajena prej kot v obeh dolinah. Žiri so bile vključene v zdravstveno okrožje Idrija. Zdravstveno okrožje Škofja Loka je opisal tudi Štukl,³ zato bomo v tem prispevku navedli le tisto, kar smo našli v arhivih po letu 2002 in večinoma še ni bilo obravnavano.

Na podlagi zdravstvenega zakona iz leta 1870 so ustanovili zdravstvene okraje, znotraj katerih so delovale zdravstvene komisije, te so skrbele za zdravljenje revežev in babiško službo. 30. 4. 1870 so na deželni ravni sprejeli *Postavo o uredbi zdravstvene službe v občinah*. Na osnovi tega dokumenta je *Deželni odbor* pri *Deželnem zboru* v Ljubljani na Loškem ustanovil zdravstvena okraja v Škofji Loki in Železnikih, babiška mesta pa v vseh občinah z najmanj tisoč prebivalci. Številna zdravniška in babiška mesta niso bila zapolnjena, tudi plačilo okrajnih zdravnikov in babic ni bilo urejeno. Pomanjkljivosti je odpravil šele novi državni zakon o zdravstveni službi (1887). Istega leta so sprejeli tudi nov zakon za Vojvodino Kranjsko. Uzakonili so *zdravstveno okrožje*, ki ga je vodil *zdravstveni zastop* (odsek). Že okoli leta 1890 so na čelo okrožja postavili *okrožni zdravstveni svet*, na čelu katerega je bil načelnik, med člani pa tudi okrožni zdravnik. Poleg prejšnjih nalog (cepljenje otrok, babiška služba in skrb za zdravljenje revežev) je okrožje dobilo še nekaj drugih. Svet je upravljal finančna sredstva, ki so jih občine plačevale iz *zdravstvene doklade*. Skrbel je za plačilo okrožnega zdravnika in babic ter preglede mesa pred prodajo. Po tem zakonu je *Deželni odbor* za zdravstveno okrožje Škofja Loka znova določil zdravniška mesta – po enega za Škofjo Loko in Poljansko dolino. Mesti so znova razpisali, saj so bili z zakonom za nastavitve predpisani strožji pogoji. Zdravnik je moral imeti diplomu medicinske fakultete in v bolnišnici opravljen dveletni sekundariat, obvladati je moral slovenski in nemški jezik. Med prijavljenimi kandidati je vodstvo zdravstvenega okrožja izbralo najustrežnejšega. Če je z njim soglašal okrajni glavar v Kranju, ga je potrdil deželni odbor, ki je zanj določil tudi višino letne plače.

V Škofji Loki se je prijavil dr. Arko, ki je predpisane pogoje izpolnjeval, zato z imenovanjem ni bilo težav. Določili so mu letno plačo 400 goldinarjev. Ker za drugo mesto ni bilo zanimanja, so dr. Arku dodali še občine v Poljanski dolini, seveda s pripadajočo letno plačo.⁴ Leta 1905 so ustanovili zdravstveno okrožje za Poljansko dolino, ki naj bi zaživel s 1. 1. 1906, ob tem pa škofjeloškemu priključi-

1 Košir, Od ranocelnikov do šolanih zdravnikov v Selški dolini, str. 141–154.

2 Košir, Začetki organizirane zdravstvene službe na Poljanskem in Žirovskem, str. 66–80.

3 Štukl, Zdravstvene zadeve v Škofji Loki do druge svetovne vojne, str. 102–114.

4 ARS, AS_38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, t. e. 1528.

li Občino Soro, ki je bila do takrat v okrožju Šentvid nad Ljubljano. Novo okrožje, s sedežem na Trati, ni zaživel vse do leta 1908, pa še takrat le deloma. Zato je do dejanske vključitve Sore v loško okrožje prišlo šele leta 1912.⁵

Čeprav je za mrliško ogledno službo skrbela občina, je bilo njeno izvajanje povezano z zdravstvenim okrožjem. Leta 1902 so sprejeli *Mrliško ogledovalni red za Vojvodino Kranjsko*. Oglednika je predlagal okrožni zdravnik, občina je soglašala, imenoval pa ga je okrajni glavar v Kranju, pred katerim je sprejeti oglednik tudi prisegel. Oglednik ni smel zaračunati ogleda svojcem pokojnega. Če je posumil na smrt zaradi nalezljive bolezni ali nasilno smrt ali sam ni mogel ugotoviti njenega vzroka, je moral takoj obvestiti okrožnega zdravnika. Že pred 1. svetovno vojno je bil oglednik okrožni zdravnik, njegov namestnik pa laik s tečajem, ki se ga je udeležil v Ljubljani.⁶

Zdravstveni zastop je vodil načelnik, v *okrožnem zdravstvenem svetu* pa so bili še predstavniki občin, ki jih je okrožje pokrivalo: iz Stare Loke in Zminca, po letu 1912 tudi iz Sore. Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da je zdravstvenemu okrožju od leta 1887 do 1897 načeloval škofjeloški župan Valentin Sušnik.⁷ Iz ohranjenih dokumentov ni razvidno, kdaj ga je nasledil njegov sin Lovrenc; prvič je omenjen konec leta 1902, okrožje je vodil do 1912.⁸ Tega leta je načelovanje prevzel Josip Guzelj (1871–1962), ki je na funkciji vztrajal do njegove ukinitve oziroma do konca delovanja (1930). Njegovo življenje in delo je bilo v Loških razgledih že predstavljeno.⁹ Njegov sin Vladimir je bil priznan profesor kirurgije v Ljubljani.

Banovinska oblast je z 31. 12. 1929 zdravstvena okrožja ukinila. Toda že pred novim letom so ugotovili, da brez njih ne bo šlo, saj niso imeli ustrezne zamenjave in zato so odlok o ukinitvi preklicali. Okrožja so še naprej delovala na dotedanji način, z istim vodstvom in nespremenjenimi zadolžitvami, tudi odstotek zdravstvene doklade se ni spremenil. Spremenilo se je le ime, okrožja se preimenujejo v *združene zdravstvene občine*, kasneje *zdravstveni okraji*. Okrožni zdravniki so postali banovinski. Med nalogami je prišlo le do manjših sprememb: s 1. 1. 1930 so občine prevzele plačilo babic, zdravstvenemu okrožju oziroma okraju pa so naložili vse stroške za cepiva. Zdravstveni okraji so delovali do 2. svetovne vojne.

Dolgoletni načelnik škofjeloškega zdravstvenega okrožja Josip Guzelj.

5 ZAL-ŠKL, ŠKL 162, Zdravstveno okrožje, t. e. 1.

6 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, Občina Škofja Loka, t. e. 131.

7 Valentin Sušnik (1827–1902), posestnik v Mestu, vulgo Kamnar, pek in gostilničar. V letih 1885–1897 je bil loški župan. Vir: Štukl, *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti* ..., str. 95–98.

8 Lovro Sušnik (1864–1931), posestnik v Mestu, pek in hranilnični ravnatelj. V letih od 1901 do 1903 je bil župan. Isti vir kot pri opombi 7.

9 Pirih, Jesharna v Škofji Loki, str. 55–63.

O zdravnikih

Dolgoletni škofjeloški zdravnik dr. Anton Arko. Naslikal Ivan Grohar.

Ko je bil leta 1870 sprejet novi zdravstveni zakon, je v Škofji Loki deloval kirurg - ranocelnik Anton Grbec (1801–1873), ugleden meščan, od leta 1862 občinski odbornik, v letih 1866–1872 tudi župan.¹⁰ Po zapisih Franca Pokorna se je *okoli leta 1870 na Fari naselil zdravnik Mayer, pregnanec iz Nemčije, z leseno nogo, protestant*.¹¹ Ni izključeno, da je ljudi zdravil v času do prihoda naslednjega zdravnika. V tem času (med 1870 in 1880) sta v Škofji Loki, vsaj po nekaj let, delala vojaški zdravnik dr. Ivan Kocuvan, ki je odprl privatno ordinacijo, in dr. Avgust Sežun. Oba omenja tudi Pokorn v svojem zapisu o loških zdravnikih.¹² Dr. Anton Arko (28. 12. 1846–11. 8. 1908) je prišel v Škofjo Loko 16. 3. 1876. Diplomiral je na Dunaju in se v ljubljanski bolnišnici na zdravnikovanje tri leta pripravljaj kot sekundarij.

Ordinacijo je imel na Placu, sedaj Mestni trg št. 37. Imenovan je bil za okrajnega, kasneje okrožnega zdravnika za Škofjo Loko in Poljansko dolino, ob tem pa je pogosto nadomeščal manjkajoče zdravnike v Železnikih. Bil je tudi uradni zdravnik družbe, ki je lomila in obdelovala kamnitniški kamen za gradnjo predorov in škarp nove železnice z Jesenic proti Gorici.¹³ Med letoma 1882 in 1896 je bil občinski odbornik, od 1896 do 1908 pa županov svetovalec.¹⁴ Ob vsem tem se je udeleževal tudi na drugih področjih. Leta 1896 je bil izvoljen za predsednika Narodne čitalnice v Škofji Loki.¹⁵ Pokorn je o njem zapisal: *Umrli v 62. letu, 11. 8. 1908, v ljubljanskem Leonišču, pokopan je v Loki. Vzel je prehudo tekočino za grgranje, ki mu je sežgala goltanec. Ustanovil je sklad za dijake 18 tisoč kron. Imel je premoženje 160 tisoč kron*.¹⁶

Dr. Karel Zakrajšček je prišel v Škofjo Loko 1. 7. 1901. Zasebno ordinacijo je imel pri Deisingerju, na Placu, sedaj Mestni trg št. 9.¹⁷ Leta 1908 je bil imenovan za okrožnega zdravnika v Poljanski dolini.¹⁸ Občinski odbornik je bil v letih 1908–1911.¹⁹ Ob odsotnosti je nadomeščal dr. Arka. Jeseni leta 1918 se je preselil

10 Pirih, Jesharna v Škofji Loki, str. 55–63.

11 NŠAL, Zapuščina duhovnikov, Franc Pokorn, t. e. 381.

12 NŠAL, Zapuščina duhovnikov, Franc Pokorn, t. e. 381.

13 ARS, AS_38, t. e. 1546.

14 Štukl, *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti* ..., str. 96.

15 Berčič, *Domoznanski spisi*, str. 108.

16 NŠAL, Zapuščina duhovnikov, Franc Pokorn, t. e. 381.

17 Košir, Dr. Karel Zakrajšček, zdravnik v Škofji Loki, str. 231–233.

18 ARS, AS_38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, t. e. 1549.

19 Štukl, *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti* ..., str. 104.

v Maribor (in ne leta 1914, kot je veljalo doslej). Še v začetku leta 1918 je dobival plačo nadomestnega okrožnega zdravnika.²⁰ Dr. Ivan Hubad je prišel za okrožnega zdravnika decembra 1908. Na Loškem je delal še prva leta po 2. svetovni vojni. Poleg zdravnikovanja je bil zelo aktiven na številnih področjih.²¹ V letih 1909–1911 je bil občinski odbornik, 1912/1913 pa županov svetovalec.²² Kljub pomembnemu mestu ga nismo našli med pobudniki za ustanovitev zdravstvenega doma. Pred drugo vojno so v Loki delali še dr. Božidar Fajdiga, dr. Jože Rant, dr. Elza Soss iz Kamnika, domačin dr. Albert Homan, dr. Jurij Čavič in dr. Viktor Kocijančič. Slednja dva sta zaslužna za začetek preventivne usmeritve zdravstva na Loškem, ki je leta 1940 pripeljala do ustanovitve zdravstvenega doma.

O babicah

Na območju Zdravstvenega okrožja Škofja Loka so prve šolane (izprašane) babice začele z delom okoli leta 1830, najprej v župnijah Škofja Loka in Sora. Po ustanovitvi občin – 1850 ali kakšno leto zatem – so šolane babice že delale v večini občin, najpozneje v Oselici. Na območju zdravstvenega okrožja Škofja Loka so imeli v prvi polovici 20. stoletja deset mest za šolane babice: v Poljanski dolini pet, v Škofji Loki in Stari Loki po dve. Reteče in Sora sta imela skupno babico do leta 1912, ko je začela z delom babica tudi na Godešiču. Po ustanovitvi zdravstvenega okrožja za Poljansko dolino na Trati je imelo loško okrožje šest babiških mest. Zminec svoje babice ni imel, zanjo je nekaj denarja prispeval Občini Škofja Loka.

Babice so po letu 1887 dobivale stalno plačo, zagotavljalo jo je zdravstveno okrožje. Njihova plača je bila več kot polovico nižja od zdravnikove. Opremo, vključno s torbo, je babici kupila občina oziroma zdravstveno okrožje, praviloma ob nastopu službe. V breme zdravstvenega sklada, ki ga je upravljalo vodstvo zdravstvenega okrožja, so babice v lekarni dobile material, ki so ga potrebovale pri delu, predvsem razkužila. Ko so babice imele redno letno plačo, niso smele več zaračunavati svojega dela porodnici oziroma njenim svojcem, so pa dobile nagrado v hrani in pridelkih. Od leta 1930 dalje so smele zaračunavati svoje delo neposredno strankam, in sicer po sprejeti tarifi, ki je veljala za celo banovino. Porodnice z ubožnim listom so bile oproščene plačila. Tega leta so ukinili zdravstvena okrožja in plačilo babic so prevzele občine iz proračuna. V tem času je imela babica okoli 400 dinarjev letne plače. Tak način je veljal do konca druge vojne. Obnemogle babice so že pred 2. svetovno vojno dobivale iz občinskega proračuna miloščino, 200 do 300 dinarjev letno.²³

20 ARS, AS_38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, t. e. 1560.

21 Košir, Loški zdravnik dr. Ivan Hubad, str. 127–137.

22 Štukl, *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti* ..., str. 99.

23 Povzeto po: Košir, *Babištvo na Loškem*, str. 44–49.

Pot do ustanovitve zdravstvenega doma

Da so otroci in šolarji izpostavljena populacijska skupina, so ugotovili že med prvo vojno. Leta 1922 so sprejeli *Zakon za zaščito dece in mladine*, po katerem naj bi v sodnih okrajih ustanovili odbore z istim imenom. V Škofji Loki so odbor ustanovili leta 1932. V njem so sodelovali predvsem učitelji iz Škofje Loke, obeh dolin in Žirov. Odbor se je zavzel za posebno zaščito vojnih sirot in revnih otrok.²⁴ Omenjamo ga, ker je bil njegov program zelo blizu Rdečemu križu in je vplival na organiziranje šolske kuhinje, šolske poliklinike in kasnejše posvetovalnice za matere z otroki.

Borba proti tuberkulozi (TBC) se je začela z ustanovitvijo *Pomožnega društva za bolne na pljučih v avstrijskih kraljestvih in deželah* leta 1903. Društvo je imelo sedež na Dunaju. Že naslednje leto so ustanovili kranjsko podružnico tega društva. Včlanile so se tudi občine na Loškem. Že med 1. svetovno vojno je društvo začelo z aktivnostimi za gradnjo bolnišnice za jetične na Golniku. Do uresničitve načrta je prišlo šele po prvi vojni. Na območju Slovenije je zaščito pred TBC prevzela protituberkulozna liga (PTL). Prvo so ustanovili v Mariboru, kjer je začel delovati tudi prvi protituberkulozni dispanzer (PTD). Kasneje so PTL in PTD ustanovili tudi v Ljubljani in drugih večjih krajih. Leta 1930/31 so ustanovili *Zvezo krajevnih PTL*. Na Loškem je borbo proti TBC organiziral in izvajal Rdeči križ (RK), ki so ga ustanovili leta 1926, kasneje tudi v obeh dolinah in na Žirovskem. Leta 1934 so v Škofji Loki ustanovili *Sreski odbor Rdečega križa* (SORK), ki je združeval vse občinske odbore RK. Dve leti je SORK opravljal tudi vse naloge PTL, njihova glavna naloga je bila vsestranska pomoč jetičnim bolnikom. V SORK je bil najaktivnejši dr. Kocijančič, ki je predlagal ustanovitev samostojne in od SORK neodvisne PTL. Po dveh letih priprav so načrt uresničili in ligo ustanovili 21. maja 1936. Med ustanovitelji sta bila poleg dr. Kocijančiča tudi loški zdravnik dr. Jurij Čavič in ravnatelj meščanske šole Karel Sovre, ki je prevzel funkcijo predsednika. V ligi so se najprej lotili priprav na ustanovitev PTD, že leta 1938 pa tudi na ustanovitev in zidavo zdravstvenega doma. Krajevna PTL je to zapisala v dopisu občini: *Ustanovitev lastnega PTD, ki bo tvoril s snujočo se enako potrebno šolsko polikliniko, otroškim dispanzerjem in ljudskim kopališčem podlago bodočemu ZDRAVSTVENEMU DOMU v Škofji Loki*.²⁵

Liga je dobila prostore v nadstropju loške ubožnice, na Lontrgu, sedaj Spodnji trg št. 9. Poravnala je stroške adaptacije, v višini 3.000 dinarjev, ki jo je opravil loški gradbenik Anton Ogrin. Občina je prostore oddala v najem za 150 din na mesec, pogodbo so sklenili za dobo treh let. Liga se je zavezala, da bo po preselitvi dispanzerja v nove prostore zdravstvenega doma izpraznjene prepustila občini. Junija 1939 so z zbranimi sredstvi iz članarin, donacij občin in Zveze krajevnih lig naročili rentgenski aparat. Našli so mu prostor v hiralnici in zanj

24 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, Občina Škofja Loka do 1945, t. e. 143.

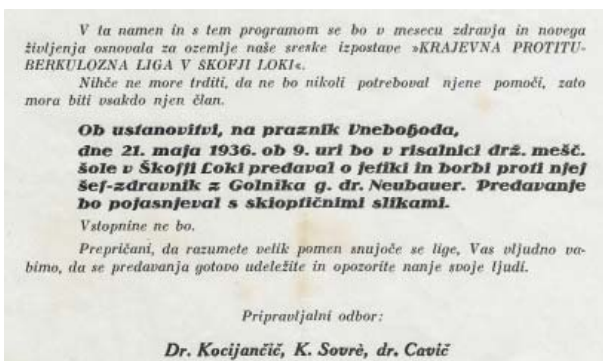
25 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, Občina Škofja Loka do 1945, t. e. 143.

plačevali 25 din mesečne najemnine.²⁶ Delo v PTD je steklo decembra 1939, uradno in svečano so ga odprli 25. 2. 1940. V njem je najprej delal dr. Grujič z Golnika, za njim pa dr. Baldomir Savinšek iz Ljubljane. PTL je v novem dispanzerju zaposlila tudi zaščitno medicinsko sestro. To je bila Angela Boškin (1885–1977). Z njo je bila, poleg skrbi za jetične bolnike, postavljena osnova za preventivno varstvo otrok in šolarjev. Sestra Angela je bila doma v Pevmi blizu Gorice. Na Dunaju je opravila šolanje za zaščitno sestro. Bila je prva šolana sestra na ozemlju nove (prve) Jugoslavije. Na Jesenicah in v Trbovljah je ustanovila posvetovalnici za matere in dojenčke oziroma otroke. V letih 1922–1924 je predavala na šoli za medicinske sestre v Ljubljani. V Škofjo Loko je prišla konec leta 1939 in v dispanzerju oziroma novem zdravstvenem domu delala do upokojitve leta 1944.²⁷ Po upokojitvi se je vrnila v rodni kraj na Primorsko. O njej so pred leti posneli dokumentarni film. S citiranim zapisom smo tudi premaknili delovanje tedanjih enot zdravstvenega doma za tri leta.

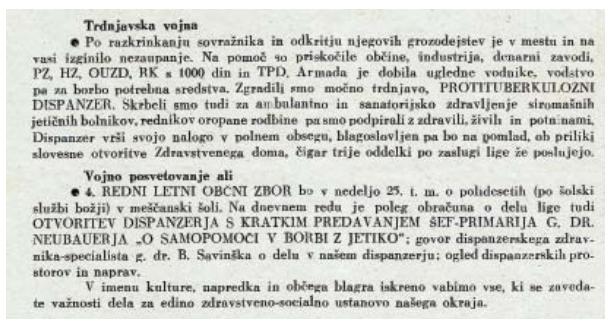
Vodstvo PTL je sočasno s pripravi na ustanovitev PTD že razmišljalo o ustanovitvi šolske poliklinike, ki naj bi preventivno delovala na področju zdravstvenega varstva šolarjev. Za začetek so organizirali šolsko kuhinjo za prehrano revnih otrok.

Vabilo na svečano odprtje PTD so naredili v obliki *Spomenice*, v kateri so napovedali tudi skorajšnjo ustanovitev Zdravstvenega doma. Občinstvu so sporočili, da bo spomladi odprt tudi zdravstveni dom, *čigar trije oddelki po zaslugi lige že delujejo*. Poleg PTD in šolske poliklinike je takrat delovala tudi posvetovalnica za otroke.

V tednu Rdečega križa, ki je vsako leto v začetku maja, so leta 1940 praznovali desetletnico ustanovitve Zveze PTL Dravske banovine. Prireditev

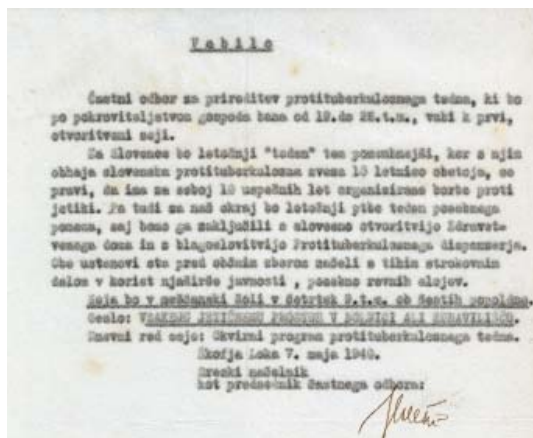
Vabilo na predavanje ob ustanovitvi protituberkulozne lige v Škofji Loki. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Detajl Spomenice, ki vabi na predavanje ob otvoritvi protituberkulozne lige, februar 1940. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

26 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, Občina Škofja Loka do 1945, t. e. 143.

27 Enciklopedija Slovenije 1, str. 346–347.

Vabilo na sejo častnega odbora (7. 5. 1940) je podpisal sreski načelnik Matija Malešič.

(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

je hkrati obeležila tudi vsakoletni teden boja proti TBC, ki je bil tega leta od 19. do 26. maja. Ustanovili so častni odbor za prireditev, njegov predsednik je bil Matija Malešič, načelnik sreza (okraja) Škofja Loka.²⁸ Veliko povesta stavka iz vabila na sejo častnega odbora: *Pa tudi za naš okraj bo letošnji protituberkulozni teden posebnega pomena, saj ga bomo zaključili s slovesno otvoritvijo zdravstvenega doma in z blagoslovitvijo PTD. Obe ustanovi sta pred občnim zborom (verjetno PTL, februarja 1940, op. avt.) začeli s tihim strokovnim delom v korist širše javnosti, posebno revnih slojev.*

Svečanost, ki naj bila 9. 5. 1940, v meščanski šoli, so dva dni pred tem predstavili na nedeljo, 26. 5. 1940.²⁹ Tega dne so blagoslovili PTD in odprli Zdravstveni dom Škofja Loka.³⁰ Vanj so poleg PTD vključili še šolsko polikliniko s šolsko kuhinjo, otroški dispanzer, posvetovalnico za matere z otroki in javno kopališče.³¹ Zdravstveni dom je prvič uradno imenovan v dopisu *Banovinskega odbora fonda za zaščito učencev*, ki mu je 16. 12. 1940 nakazal 1.000 dinarjev za vzdrževanje šolske poliklinike. PTL, ki je bila uradno ustanoviteljica zdravstvenega doma, je znesek nakazala naprej šolski kuhinji.³²

Zdravstveni dom je bil preventivno naravnan, saj je pokrival najbolj ranljive skupine prebivalstva – matere z otroki, šolarje in obolele za jetiko, ki je v tistem času veljala za najresnejšo socialno bolezen. Pokrival je celotno ozemlje nekdanjega loškega gospostva, razen zahodnega dela žirovske kotline, ki je bil z Rapalsko pogodbo odrezan od matice, in severni del Sorškega polja, ki je bil vključen v Kranj. Delovanje zdravstvenega doma je bila predvsem funkcija in ne prostori, z izjemo PTD. Zdravniki v Škofji Loki in obeh dolinah so bili zasebniki. Vsak je delal v svoji ordinaciji, hkrati pa je v vlogi javnega zdravnika s koncesijo opravljal tudi del nalog zdravstvenega doma, predvsem na področju varstva mater, otrok ter šolarjev. V gradivu smo našli tudi na omenjanje javnega kopališča, a (še) nismo

28 Pravnik in državni uradnik Matija Malešič (1891–1940) je bil tudi pisatelj. Objavljal je pod psevdonimom Stanko Bor. Nenadoma je umrl med opravljanjem funkcije sreskega načelnika, pokopani je na loškem mestnem pokopališču.

29 N. N., Škofja Loka. *Slovenec*, Ljubljana, 11. 5. 1940.

30 N. N., Škofja Loka. *Slovenski narod*, Ljubljana, 28. 5. 1940.

31 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, Občina Škofja Loka do 1945, t. e. 143.

32 ZAL-ŠKL, ŠKL 271, Državna meščanska šola Škofja Loka, t. e. 16, a. e. 270.

uspeli najti njegove lokacije. Ni izključeno, da je – tako kot PTD – delovalo v prostorih ubožnice, na Lontrgu.

Ko so po 2. svetovni vojni zgradili sedanje poslopje zdravstvenega doma, so v nove prostore preselili vse tedanje dejavnosti, tudi škofjeloške zdravnike in zobozdravnike. Novo stavbo zdravstvenega doma so slavnostno odprli 30. novembra 1952, kar je do nedavnega veljalo tudi za datum njegove ustanovitve. Konec novembra 2012 so praznovali 60-letnico zdravstvenega doma, po tu zapisanih podatkih pa se bo kolektiv zdravstvenega doma lahko kmalu začel pripravljati na njegovo 75-letnico delovanja.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

ARS, AS_38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, 1861–1918, t. e. 1528, 1546, 1549, 1560.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

Zapuščina duhovnikov, Franc Pokorn, t. e. 381.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

ŠKL 63, Občina Škofja Loka, 1850–1945, t. e. 131 in 143.

ŠKL 162, Zdravstveno okrožje Škofja Loka, 1902–1905, t. e. 1.

ŠKL 274, Okrajni odbor Rdečega križa Škofja Loka, 1926–1941, t. e. 1.

ŠKL 271, Državna meščanska šola Škofja Loka, 1929–1949, t. e. 16.

LITERATURA:

Berčič, Branko: *Domoznanski spisi*. Doneski št. 7, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2002.

Enciklopedija Slovenije 1, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987.

Košir, Tone: *Babištvo na Loškem*. Škofja Loka : Zdravstveni dom, 2003.

Košir, Tone: Dr. Karel Zakrajšček, zdravnik v Škofji Loki. *Loški razgledi* 52, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 231–233.

Košir, Tone: Loški zdravnik dr. Ivan Hubad. *Loški razgledi* 54, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2007, str. 127–137.

Košir, Tone: Od ranocelnikov do šolanih zdravnikov v Selški dolini. *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 141–154.

Spodnji trg v obdobju med obema vojnama. V stavbi na levi pred cerkvijo so bili prvi prostori škofjeloškega zdravstvenega doma in protituberkuloznega dispanzerja. (hrani: Loški muzej)

- Košir, Tone: Začetki organizirane zdravstvene službe na Poljanskem in Žirovskem. *Loški razgledi* 57, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, str. 66–80.
- Pirih, Nataša: Jesharna v Škofji Loki. *Loški razgledi* 36, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1989, str. 55–63.
- Štukl, France: *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1861 do 1918*. Gradivo in razprave 1, Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1979.
- Štukl, France: Zdravstvene zadeve v Škofji Loki do druge svetovne vojne. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 102–114.

Summary

From medical district to Škofja Loka health centre

This is the last of the planned contributions in which the organised health services in the Škofja Loka area from the mid-19th century to the Second World War are discussed. The health ward, later health district, in Škofja Loka played an important role in this. Until 1905, it covered the municipalities of Škofja Loka, Stara Loka, Zminec and municipalities in the Poljane Valley. Žiri belonged to the Idrija district. In 1912, the municipality of Sora was included in the Škofja Loka district. It had previously been under Šentvid above Ljubljana. The district provided district physicians and midwives, inoculation of children and treatment of the poor. The district was headed by a director, and representatives of the involved municipalities also cooperated in the administration. Health wards continued work after the First World War. They were abolished in 1930 and combined health municipalities were founded, later renamed health districts.

New understandings about the work and life of district and other physicians who worked in Škofja Loka until the Second World War have been included in the contribution. Papers published to date about them have thus been supplemented. The review of the position of district midwives on the territory of the health district in question is completed. Events prior to the Second World War that led to the founding of a health centre in Škofja Loka in 1940 are described. The establishment of a District Committee of the Red Cross in Škofja Loka was decisive in this, which, after two years of operation, in 1936 founded the Royal Anti-tuberculosis League in Škofja Loka. Dr. Viktor Kocijančič, Dr. Jurij Čavič and the headmaster of the school, Karel Sovre, were most active in its founding and functioning. The league created the conditions for the establishment of an anti-tuberculosis dispensary, which began work in December 1939. The first trained preventive nurse in the then Yugoslavia, Angela Boskin, who also assisted in the activities of the school general clinic and the advisory clinic for mothers with children, was employed in the dispensary. The enumerated units – in addition to the public baths – made up the Škofja Loka Health Centre. The league planned the construction of a health centre but this was prevented by the Second World War. It was only built after the war, and opened on 30.11.1952, which to date has been considered the date of founding and not just the opening of the premises of the health centre.

Znameniti fiziki - matematiki iz loške okolice v preteklosti

(2. del)

Izvilleček

Opisujemo delovanje znamenitih fizikov, matematikov in tehnikov iz Škofje Loke in loške okolice, na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Posebno pozornost posvečamo prispevkom Poljancev k razvoju fotografske in filmske umetnosti na Slovenskem. V drugem delu prispevka opisujemo življenjske poti in dosežke Ivana Šubica, Valentina Kušarja ter Ivana Molinara.

Abstract

Famous physicists and mathematicians from Škofja Loka surroundings in the past (2nd Part)

The work of famous physicists, mathematicians and technicians from Škofja Loka and its surroundings at the transition from the 19th to 20th century is described. Particular attention is devoted to the contribution of Poljane citizens to the development of photography and film art in Slovenia. The lives and achievements of Ivan Šubic, Valentin Kušar and Ivan Molinaro are described in the second part.

Znanstvenik pri svojem delu vedno znova črpa ideje iz sveta, ki ga obdaja; tako je tudi loška okolica z napredno Krennerjevo suknarno od nekdaj privlačila učenjake.¹ Tehniški napredek je vabil mladino, da se mu pridruži. Razmeroma napredna tehnologija loških podjetnikov je bila osnovna spodbuda, ki je številne Ločane prepričala, da so se lotili študija tehniških ved. Skušali bomo opisati le nekaj najbolj izrazitih tehniško usmerjenih mislecev iz Škofje Loke in okolice, ki so zaznamovali polpretekli slovenski vsakdan.

1 Petkovšek, Škofja Loka in naravoslovci iz dobe razsvetljenstva, str. 149–166; Šega, Delovni red Krennerjeve suknarne, str. 69–74.

Ivan Šubic (*hrani: NUK*)

Ivan Šubic

Ivan Šubic iz Poljan nad Škofjo Loko je najbolj zaznamoval napredek tehniških ved na Kranjskem, in sicer na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Bil je tudi odličen risar in je med Slovenci najbolj pristno združeval tehniko in umetnost. V svoji knjigi *Elektrika* je še posebej izpostavil *bratomorne* politične zdrahe med Slovenci, ki jim je kot protiutež ponudil raziskovanje tehniškega napredka, in še posebej električnih naprav, ki so se takrat pojavljale v luči žarometov dunajske in drugih mednarodnih razstav. Kot tehniško izobražen mislec se je Ivan Šubic še posebej uveljavil pri razvoju kranjskega obrtnega šolstva, predvsem kot prvi ravnatelj tehniške srednje šole, v Vegovi ulici v Ljubljani.

Ivan Šubic je med letoma 1867 in 1875 obiskoval gimnazijo v Ljubljani, čeprav je takrat (1862/63–1878) že delovala prva gorenjska realna gimnazija v Kranju in je tam od 14. 9. 1862 do 1868/69 poučeval Mihael Wurner, profesor matematike in fizike ter meteorolog. Morda se je Ivanu Šubicu zdela ljubljanska klasična izobrazba bolj obetavna, gotovo pa je izbral pravo, kot so pokazala njegova blesteča študijska leta. 29. 9. 1875 je kot maturant na obisku pri očetu zapisal slavospev slovenskemu narodnostnemu boju proti nemštvu, po katerem je pozneje kot ravnatelj obrtne šole (predhodnice poznejše Šole za oblikovanje in drugih) postal znan svojim nasprotnikom. Kljub temu pa Ivan Šubic v strokovnem pogledu ni spregledal dosežkov svojih poglavitnih zoprnikov, kot je bil Karl Dežman.²

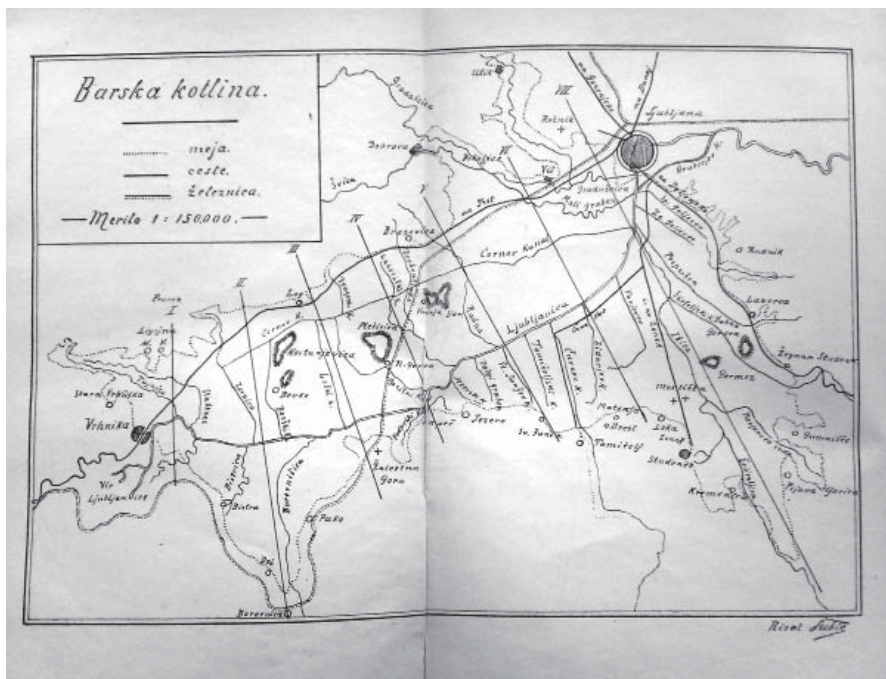
Na Dunaju je Ivan Šubic študiral prirodopis in matematiko ter prvič poslušal Stefanova predavanja leta 1878.³ Stefan je bil tehniško-znanstveni vodja 3. mednarodne električne razstave na Dunaju (jeseni 1883), svoje delo ocenjevalca novih elektrotehniških dosežkov je opravljal še v naslednjih letih in tako za elektrotehniko navdušil svojega mladega študenta Ivana Šubica.

Leta 1881 je Ivan Šubic opravil izpit, zahtevan za bodočega profesorja; še istega leta je začel predavati kot pomožna učna moč na Mahrovi trgovski šoli v Ljubljani, pozneje še na ljubljanski realki in gimnaziji. Leta 1886 je v gimnazijskem glasilu objavil naravoslovno-arheološko raziskavo Ljubljansko barje,⁴ nasle-

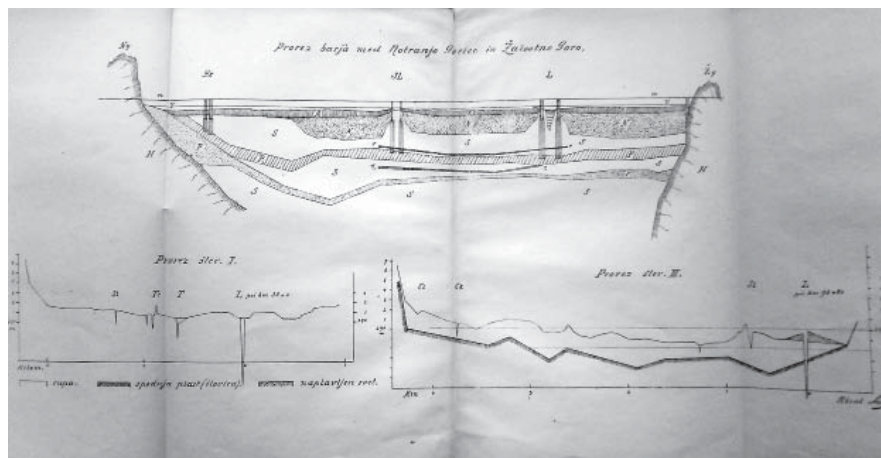
2 Golob, Ivan Šubic, utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem, str. 100–101, 107; I. Šubic, Ljubljansko barje, str. 1, 8.

3 I. Šubic, Dr. Josip Stefan, str. 62–85.

4 I. Šubic, Ljubljansko barje.

Skica Ljubljanskega barja, objavljena v raziskavi Ivana Šubica (1886).
(foto: Stanislav Južnič)

Prerez plasti Ljubljanskega barja med Notranjimi Goricami in Žalostno goro
v raziskavi Ivana Šubica (1886). (foto: Stanislav Južnič)

dnje leto je v *Letopisu Matice Slovenske* pisal o ljubljanski vodi. Ta zapis predstavlja uvod v njegovo delo, opravljeno med letoma 1890 in 1907, ko je bil svetovalec Mestne občine Ljubljana in je kot načelnik direktorija (upravnega odbora) vodo- voda in elektrarne vodil njuno gradnjo.

Seveda nikakor ni pozabil na čare dunajske elektrotehnike in na svojega dunajskega učitelja Stefana. Leta 1888 je dobil daljši dopust za študij v Tehnološkem obrtnem muzeju na Dunaju, kjer je obiskoval še druge šole in umetnostne akademije. Študijski obisk velenesta mu je zelo koristil, saj je bil sedaj že uveljavljen profesor, in ob prihodu na Dunaj nikakor ni pustil trebuha zunaj, kot se je sicer rado dogajalo siromašnejšim kranjskim študentom. Poln novega znanja je avgusta 1888 postal učitelj in vodja novoustanovljene strokovne šole za obdelavo lesa ter strokovne šole za umetno vezenje in šivanje v Ljubljani, svoje novo delovno mesto pa je ozaljšal z zanimivimi objavami.⁵ Po združitvi obeh šol je leta 1911 postal direktor Državne obrtne šole. Tej so se pozneje pridružili še novi višji oddelki za gradbeništvo in mehaniko, leta 1920/21 jo je preuredil v tehniško srednjo šolo.

V Ljubljani Ivan Šubic nikakor ni pozabil Ločanov in je bil že pred 1. svetovno vojno nepogrešljiv zunanji član loške Narodne čitalnice. Med letoma 1898 in 1901 je bil tudi deželni poslanec za Kranj in Škofjo Loko. Kot dolgoletni odbornik Slovenske matice je med letoma 1904 in 1911, skupaj s Franom Levcem, postal načelnik knjižnega odseka Matice. Od leta 1904 je bil nadzornik slovenskih nadaljevalnih obrtnih šol na Kranjskem, Štajerskem in Primorskem, leta 1922 je postal višji nadzornik za trgovsko in obrtno šolstvo. Sedemnajst let je deloval kot konservator pri Osrednji komisiji za varstvo umetniških in zgodovinskih spomenikov, kjer se je uveljavljal predvsem s svojo zavidanja vredno tehniško podkovanostjo. Poleg knjige o elektriki je v *Izvestjih ljubljanske gimnazije*, *Ljubljanskem zvonu* in *Letopisu Matice Slovenske* objavil še številna druga prirodoslovna dela. Po očetu je podedoval nadarjenost za risanje, v duši pa je bil strojnik; tako je na kiparskem oddelku leta 1908 predaval tehnologijo in nauk o motorjih.⁶

Leta 1897, v letu »odkritja« elektrona, v Cambridgeu v Angliji, je Stefanov dunajski študent Ivan Šubic objavil prvo slovensko knjigo o elektriki, s poudarkom na elektrotehniki. Opisal je poskuse z Geisslerjevimi elektronkami in bežno omenil rentgenske žarke.⁷

Primerjava med opisi telegrafa, ki sta jih objavila Simon Šubic in Ivan Šubic

Ivan Šubic je objavil enega boljših opisov telegrafije v slovenskem jeziku v 19. stoletju, in sicer v svoji *Elektriki*, ki je izšla leta 1897. Posvetil ji je celo poglav-

5 I. Šubic, Barve in njih uporaba v ornamentiki, str. 211.

6 Golob, Ivan Šubic, utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem, str. 102.

7 I. Šubic, *Elektrika*, str. LXIV, 344.

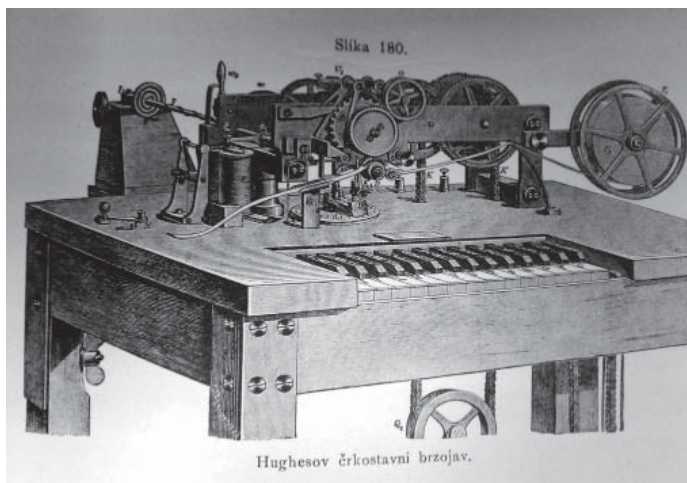
je, dolgo 75 strani.⁸ Tako lahko to zanimivo izvajanje primerjamo z dvaindvajset let starejšo *Telegrafijo* Ivanovega poljanskega rojaka Simona Šubica. Najprej si na kratko oglejmo opis telegrafa ali »daljnopisnika« v slovenskem jeziku, ki so ga brez Bleiweisovega podpisa objavile Novice med 6. februarjem in 23. marcem 1850. Ta spis je »uravnan po Moravskih narodnih novinah«, ⁹ torej je nekakšna priredba in ne izviren spis. Uporabljeno izrazoslovje je Robidovo (1849). Telegraf je tu že razdeljen na tri glavne dele, ki jih bodo poznejši avtorji le še različno poimenovali, včasih pa tudi pozabili na katerega. Tako je Andrej Senekovič poizabil omeniti brzozjavne žice kot del telegrafa, kar je nadobudni bralec pripisal svinčnikom v knjigo.¹⁰ Takole beremo v *Novicah* (5. 2. 1850):

»Pervi del je posoda, v kateri se toliko električne moči napravlja, kolikor je za pošiljanje oznanil treba. Drugi del je kufren drat. ... Tretji del je tisti, na katerega po dratu v dalnji kraj peljana električna moč udarja, da se znamenja narejajo ...«.

Spis se nadaljuje s kmečkemu stanu izredno priročno analogijo med elektriko in vodo:¹¹ *»To trojno orodje telegrafa menda vsak lahko zapopade, cela naprava je nekako enaka vodi, ki po žlebu teče, da na malin pride in ga suče. Kar je v tem zgledu voda, je v telegrafu elektrika, kar je v tem zgledu žleb, je v telegrafu drat po visokih kolih zraven ceste peljan, kar je pa malin, ki ga suče, je magnetična sila pri telegrafu, ktera znamenja dela.«*

I. Šubicov opis telegrafa (1897) prekaša Simonovega (1875), tako po izrazih kot po točnosti informacij. Ivan je gotovo pri delu uporabljal tudi objavo Simona Šubica, kljub temu pa sta si pisca mestoma celo nasprotovala. Po Ivanu Šubicu: » ... *Od reke Rene do Berolina (sic!) je potrebovalo optično telegrafsko poročilo le nekoliko ur:*«

Natančne letnice Ivan Šubic ni zapisal, vendar se zgornji stavek nanaša na Napoleonove vojne. Simon Šubic (1875) je poročal, da se je optični telegraf neka-ko takole širil po svetu:

Hughesov telegraf s pisalom, ki ga je opisal tudi Simon Šubic (1875).
(iz: I. Šubic, *Elektrika*, 1897, str. 257, slika 180; foto: Stanislav Južnič)

8 I. Šubic, *Elektrika*, str. 237

9 *Novice*, 6. 2. 1850, str. 27; *Moravské národní noviny*, Brno, 1849–1852.

10 Senekovič, *Osnovni nauki iz fizike in kemije za meščanske šole*, A, poglavje 6. Izvod hranijo v NUK-u, pod signaturo 34677/2.

11 *Novice*, 27. 2. 1850, str. 37.

1792 Francija, 1796 Anglija in Švedska, 1802 Danska, 1823 Angleška Indija in Egipt, 1832 Nemčija, 1835 Avstrija in leta 1839 Rusija. Po Simonovem mnenju torej optičnega telegrafa v Nemčijo niso vpeljali do dobe, ko sta Gauss in Weber preizkušala električni telegraf.

Prehod od optičnega k električnemu telegrafu je Ivan Šubic povzel po knjigi Münchenskega profesorja židovskega rodu Lea Graetza, iz leta 1885. Električna ima dve izredno ugodni značilnosti za uporabo v telegrafiji:

1. veliko hitrost,

2. električni tok se strogo drži predpisane poti. Graetz je temu še dodal, da prav ta lastnost prinese odločilno prednost električnemu telegrafu, saj se »*svetloba ne drži vodnikov*.« To je zelo zanimiva trditev v luči sodobnih poskusov z optičnimi vodniki (fibri), ki so jih svoj čas delali tudi v ljubljanski Iskri, na oddelku za elektrooptiko, danes pa so najhitrejša povezava s svetovnim spletom.

Začetne poskuse Thomasa pl. Sömmeringa¹² z električnim telegrafom na Bavarskem je Ivan Šubic zanimivo opisal kot neposredno posledico velikih uspehov Napoleonovih vojsk v Münchnu in drugod na Bavarskem, kjer:

»... je Chappéov telegraf hitro odnesel to vest v Pariz, in štirinajst dni pozneje so bili Francozi že na Bavarskem ter so pregnali zmagovalce« (tj. habsburške enote volilnega kneza Maksa Josipa).

Najbolj zanimiva in upam, da tudi samosvoja misel Ivana Šubica je bila:

»Pri porodu in razširjevanju električnega telegrafa razločujemo zategadelj troje več ali manj samostojnih panog (sic!): nemško, rusko-angleško in ameriško.«

Ta način Ivanove obravnave se krepko razlikuje od Simonovega (1875), ki je skušal ugotoviti prvenstvo pri iznajdbi telegrafa in jo je, v duhu slovanske vzajemnosti, Rusom pripisal pred Američani. Prvo uspešno uporabo telegrafa na izmenični tok je pripisal Gaussu in Webru, torej Nemcem. Ivan se v tako grobo narodnostno obarvane zadeve ni spuščal. Živel je namreč v dobi, ko je šla »patentna mrzlica« h koncu, ko se je končeval boj za prioriteto pri odkritju energijskega zakona in mehničnega ekvivalenta toplote (Mayer in Tyndal proti Joulu in W. Thomsonu), pa tudi boj za prioriteto pri izumu dinama (Gramme, Wheatstone, Siemens) ni bil več tako aktualen. Zato je lahko Ivan Šubic (1897) navajal izume, ne da bi se spuščal v to, kateri med njimi resnično pomeni iznajdbo telegrafa. Tako je po ovinkih opisal telegraf kot izum mnogih očetov. Podobno je obravnaval poskuse z električno žarnico, ki so jih opravili predhodniki že deset let pred Edisonom. Takole je napisal Ivan Šubic:¹³

»Ideja Sömmeringa je padla najprej na Nemškem na rodovitna tla, a tu je dolgo časa tlela skoraj nepoznana. Ob enem so se je oprijeli Rusi« (Jablonskov, pravilno Jabločkov) »in za njimi Angleži,« (Cooke, Wheatstone) »dokler ni dospe-la do Amerikancev, ki so takoj prehiteli počasno Evropo in si z Morsejevim

12 Samuel Thomas von Sömmering, leta 1809.

13 I. Šubic, *Električna*, str. 239.

brzjavom pridobili venec zmage.»

I. Šubicov opis telegrafa je bil izredno poljuden:¹⁴ »Vsak črkostavni brzjav sestoji torej iz kolesja, ki žene črkovno kolo in druge postranske dele, iz elektromagneta, ki dviga papirnat trak proti črki in iz klaviature, ki sklepa glavni tok.«

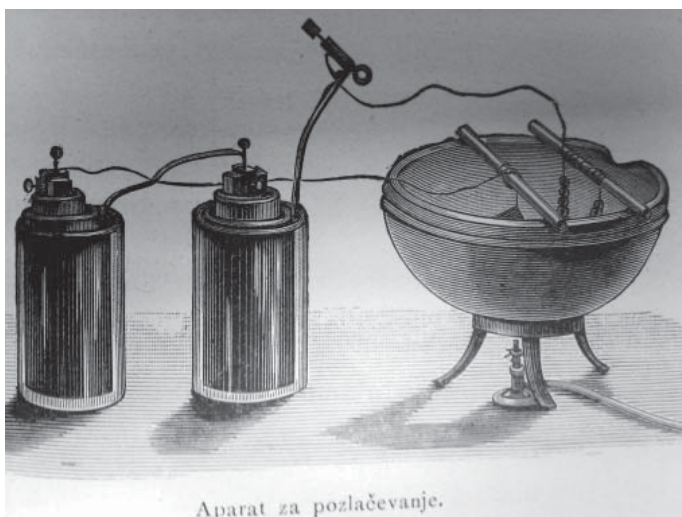
Podobno kot Simon Šubic je tudi Ivan Šubic z velikim veseljem opisal uspehe telegrafске industrije, ki je postavila kabel pod Atlantskim oceanom med letoma 1857–1867. Navajal je mnogo števil o dolžinah kablov in predvidel, da ga bodo kmalu položili tudi pod Tihi ocean in Beringovo morje.

Ivan Šubic je v navdušenju nad novimi tehnikami ob opisu telegrafije brez žice močno prekašal Simona Šubica.¹⁵ Delo Williama Preeceja, welškega rodu, iz leta 1894, in berlinske dosežke Ericha Rathenauja je navedel kot predhodnico Marconijevih uspehov, čeprav ju danes nimamo za tako zelo pomembna. Marconija je predstavil kot mladega italijanskega inženirja, ki je porabil »slovečo Hertzovo iznajdbo o žareči elektriki in o njenem valovanju za zgradbo svojih aparatov.«¹⁶ Pomen nove iznajdbe je Ivan Šubic položil kar Marconiju na jezik:¹⁷

»Zato je izumitelj prepričan, da bodo njegove telegrafije osobito v vojne namene mnogo koristile. Iz trdnjav bodo takorekoč čez glavo oblegajočega sovražnika pošiljali brzjave odaljenemu prijatelju in obratno od njega sprejemali poročila, zlasti pa mora Marconijeva telegrafija brez žice dobiti velik pomen za brodarstvo.« Ivan Šubic očitno ni bil podrobno seznanjen z modernim napredkom tehnike vojskovanja, zaradi katerega je postalo obleganje trdnjave že močno zastarelo.

Ivan Šubic ni poizabil popisati rezultate Marconijevih raziskav v italijanskem kraju La Spezia (1897) za italijansko vojno mornarico, ki kažejo, kakšna prihodnost je bila najprej namenjena »tej novi panogi telegrafije«:¹⁸

»1. Pri ugodnih zračnih razmerah in

Električna galvanska naprava za nanašanje zlate prevleke.

(iz: I. Šubic, *Elektrika*, 1897, str. 223, slika 156; foto: Stanislav Južnič)

14 I. Šubic, *Elektrika*, str. 255.

15 I. Šubic, *Elektrika*, str. 309–312.

16 I. Šubic, *Elektrika*, str. 309–310.

17 I. Šubic, *Elektrika*, str. 311.

18 I. Šubic, *Elektrika*, str. 311–312.

sicer osobitno tedaj, ko je atmosfera prosta električne napetosti, je mogoče telegrafovati 16.5 kilometra daleč. 2. Prisotnost električne napetosti v zraku omogočali vsako občevanje z Marconijevim aparatom. 3. Tudi pri jasnem, vsake napetosti prostem zraku ovirajo, oziroma onemogočujejo telegrafiranje pomoli, polotoki, otoki in hribi, ležeči med postajo na hribu in med ladjo na morju. 4. Tudi če ni ravnokar naštetih ovir, se zmanjša razdalja, v kateri se dohajajo razločne brzjavke, ako se ladja pomika proti bregu in se nahajajo jambori in dimniki na črti med prejemalom in dajalom.«

Vidimo, kako počasi se je »brežžična telegrafija« razvijala v smeri današnjega radia. Tako Ivan Šubic seveda ni mogel predvideti industrije zabave, informacij in reklame, ki je dvajset let pozneje prinesla slavo »brežžičnemu telegrafu«. Tisti čas »brežžičnega telegrafa« niso imeli za novo industrijo, temveč le za izboljšano vrsto že delujoče telegrafske industrije. Podobno napako, ki ga je stala slave, je storil Elisha, ko je leta 1876 G. Bellu prepustil izkoriščanje telefona za izventelegrafsko uporabo prenosa glasu in glasbe. Ivan Šubic je Grayja omenil le kot izumitelja *teletavtografa*, ki prenaša pisavo. Simon Šubic (1875) telefonu ni pripisal nikakršne prihodnosti: » ... *Telefon ne more družega, kot ponavljati glasovni red ali ritem, ter ne more telegrafovati niti petja niti godbe.*« Ivan Šubic je menil popolnoma nasprotno. V zadnjem, X. poglavju *Telefon in mikrofonski*, dolgem 33 strani, Ivan Šubic ni prav nič dvomil v velikanski napredek sporazumevanja, ki ga prenaša telefon.¹⁹ Razlika v mnenju obeh poročevalcev je le odraz 23-ih let, ki so pretekla med njunima poročiloma. V času pisanja Simona Šubica (1875) osnovni Bellov patent o telefonu še sploh ni bil objavljen. Ob objavi Ivana Šubica (1897) pa je bilo po svetu že nad milijon telefonskih naročnikov, med temi tudi 550 v Ljubljani in 13.336 na Dunaju.

Simon Šubic je svoja razmišljanja *O imenitnejših električnih iznajdbah* nadaljeval leta 1882.²⁰ Dve leti po natisu je opisal *Elektriko* svojega rojaka Ivana Šubica.²¹ Ivan se mu je nekaj let pozneje oddolžil s prijaznim posmrtnim zapisom, s ponatisom S. Šubičeve avtobiografije, poslane Glaserju, predvsem pa z zahtevo, naj »bi naše osrednje literarno društvo Slovenska Matica zbrala pri raznih ureadništvih, osobito pa pri Ljubljanskem zvonu in pri Domu in svetu nahajajoče se manuskripte ter skrbela, da pridejo o priliki na svetlo. To smo dolžni spominu prof. dr. Simona Šubica«.²²

Ivan Šubic o astronomiji in fiziki

Ivan Šubic je strogo zavrnil domneve o morebitnih prebivalcih Lune. Žal pa je ob tem zavrnil tudi možnost za vesoljske polete: »*In kako plovilo hočemo*

19 I. Šubic, *Elektrika*, str. 312–344.

20 S. Šubic, *O imenitnejših električnih iznajdbah*, str. 479–485, 533–538, 585–590.

21 S. Šubic, Recenzija knjige, str. 509–510.

22 I. Šubic, Prof. dr. Simon Šubic, str. 746, 748.

vzeti, ki bi nas privedlo skozi one brezzračne kraje, ki se prično potem, ko je naše atmosfere konec ? – in to je prav naglo. Osem milj visoko je zrak uže tako redek, da je oni v naših zračnih sesalnicah v primeri ž njim prava gosta zmes. Z balonom bi tedaj ne prišli daleč – kajti vsa pot je dolga 50 tisoč milj!»

Pri svojih razglabljanjih je uporabil najnovejša dognanja svojih dni: »W. Beer in Madler sta dokončala 1. 1836 mesečno karto, ki meri jeden meter v presečnici. Vse pa prekosi mesecevid, ki je zagledal beli dan stoprav pred par leti s pomočjo pruske vlade. Risal ga je J. Schmidt, ravnatelj zvezdarni v Atenah več nego trideset let, vedno opazuje in delaje – pač lep vzgled človeške pridnosti in vztrajnosti! Njegova karta ima dva metra v premeru in sestoji iz petindvajsetih posameznih listov.« Pri tem se je skliceval tudi na astronomska opazovanja vatikanskega jezuita P. Secchija, Herschla in Schroterja.²³

Ivan Šubic se je zanimal tudi za rastline; leta 1882 in 1885 je poročal o dosežkih profesorja realke, botanika Viljema Vossa, ki so bili leta 1881 objavljeni v dunajskih strokovnih glasilih, o Scopoliju in botaniku, župniku Valentinu Plemlju.²⁴ Seveda pa je Ivana Šubica še bolj zanimala fizika; glede nje se nikakor ni pustil ugnati v kozji rog štajerskemu kolegu, ravnatelju Henrichu Schreinerju (1850, Ljutomer–1920, Maribor), ki je do leta 1890 pomagal ravnatelju v Bolzanu, nato pa je samostojno vodil učiteljišče v Mariboru. Schreiner je končal študij matematike pri Jožefu Stefanu, na Dunaju, leta 1877, ko se je Ivan Šubic tam komaj zasidral kot bruc; zamera med obema strokovnjakoma je gotovo izvirala še iz študentskih let. Šubic je Schreinerju v oceni prvega dela njegovega učbenika dokaj ostro očital strokovne in jezikovne pomanjkljivosti, pri oceni drugega dela o kemiji pa se je že nekoliko unesel.

Ivan Šubic se je obregnil predvsem ob njegovo obravnavo elektrike, predvsem električnih strojev, saj je očitno čutil, da tu Schreiner posega v njegovo področje. Ob njegovi napovedi glavnega namena je ostro pribil: »... razložiti pisalni brzojav, a o drugih učinkih električnega toka je hotel le nekaj važnih stvari ob kratkem povedati. Ta razdelba pisateljeva nam ne ugaja popolnoma. Pisalni brzojav je pač silno važen, a zdi se nam, da so ga dandanes skoro že dohitele druge iznajdbe, katerim bi bilo želeti več prostora, kakor ga je odmenil gospod pisatelj. Tudi priprosti čitatelj se zanima za električno luč, za telefon itd.« Schreinerju je za zgled postavljaj svojega ljubljanskega kolega, ravnatelja Andreja Senekoviča, ki se je v svojih učbenikih izražal krajše in točnejše, a zato nič manj umljivo.²⁵

23 I. Šubic, Na meseci, str. 614, 677, 680.

24 I. Šubic, Dva kranjska prirodopisca, str. 305–308; I. Šubic, Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain (1754–1883).

25 I. Šubic, Fizika ali nauk o prirodi, I. knjiga, *Dom in svet*, str. 61; I. Šubic, II. knjiga, *Dom in svet*, str. 183–184; Schreiner, *Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu*, I. knjiga, O toploti, magnetizmu in elektriki z ozirom na vremenske prikazni; Schreiner,

Film med Slovenci

4. 3. 1840 je profesor Ettingshausen prvi na svetu posnel fotografijo skozi mikroskop, in sicer z Daguerrejevim postopkom. Leta 1852 je postal profesor inženirskih ved na dunajskem politehniškem institutu. Prijatelj Simona Šubica, Karl Robida, je v Celovcu uporabil suhi člen Giuseppa Zambonija (1776–1846), profesorja fizike na liceju v Veroni, ki je imel leta 1812 na eni strani posrebrni papir, na drugi pa je bil prevlečen z zmesjo rjavega kamna in smodnika. Robida je dokazoval obstoj električnih nihanj s tem, da razlika intenzitet obeh polov člena ni bila odvisna od smeri trenja. Lahko je drgnil vzdolž robov ali vzdolž stranske ploskve elektrode v obliki paralelopipeda.²⁶ Močan Robidov dokaz za obstoj električnih valov je bila tudi počrtnitev fotografskega papirja med platinastima vodnikoma.²⁷ Tako je prav benediktinec Robida (1858) med prvimi uporabil fotografijo v znanstvene namene. Njegov kolega Heinrich Mitteis (1822, Praga–1878, Dunaj), ljubljanski profesor fizike in ravnatelj, je dal kmalu za Robido, 16. 2. 1859, v predavanju pred Društvom kranjskega deželnega muzeja, na ogled dva primerka mikrofotografij. Prodor nove tehnike med Kranjce se je začel kmalu po izumu rentgenskih žarkov s pomočjo fotografije (1895); sledila je slovita filmska projekcija bratov Louisa in Augusta Lumière v Parizu, 28. 12. 1895, takoj za njo (16. 11. 1896) pa prva ljubljanska filmska predstava z Lumièrovo kamero Nizozemca Charlesa Crasseja. Simon Šubic je takoj pristavil svoj lonček v revijo *Dom in svet*, katere urednik in izdajatelj dr. Frančišek Lampe (1859, Zadlog pri Idriji–1900, Ljubljana) je bil navdušen fotoamater, leta 1888 pa je, sicer brez podpisa, objavil tudi članek o našem sončnem sistemu. Lampe je v svoji reviji prvi med Slovenci objavil fotografijo in jo poslal samemu cesarju. Simon Šubic je o fotografiji leta 1896 v *Domu in svetu* objavil paletu treh člankov: *Fotografovanje v prirodnih barvah*, *Fotografovanje nevidnih stvari in Človeško telo – prozorino*. Lampe je o podobnih temah objavljal že leta 1890 in 1893, potem ko je dr. Janez Bleiweis Slovincem odprl fotografska obzorja z razpravo *Kako fotografiji delajo podobe*, objavljeno v *Letopisu Matice Slovenske* za leto 1866. Ivan Šubic je zaoral ledino v istem letopisu leta 1889, s široko zasnovanim spisom *Fotografija*, potem ko je ob petdesetletnici izuma fotografije, 17. 7. 1889, v Ljubljani skupaj s sodelavci ustanovil Klub fotografov amaterjev. Ivan Šubic je lepo orisal predzgodovino izuma fotografije: »L. 1801. je dokazal Ritter, da svetloba vpliva celo čez barvane dele spektra. Na podlagi teh poskusenj začel je Anglež Wedgewood (= Uedšvud) svoja zanimiva raziskavanja ter v družbi s slavnim rojakom Davyjem (= Devy) delal prve slike s pomočjo svetlobe. Bel papir ali svetlo usnje sta napojila s solitarnokisljim srebrom, potem pa pritisnila nanj ploščnat predmet, n. pr. drevesni list ali žužkovo krilo.« Obsežna razprava Ivana Šubica je bila

Fizika ali nauk o prirodi, II. knjiga, O kemiji.

26 Robida, Magnetismus, str. 59.

27 Robida, Vibrations - Theorie der Elektrizität, str. 17.

z umetelnimi enačbami in preglednicami namenjena že kar dobro podkovanemu slovenskemu ljubiteljskemu fotografu, naštevanje uporabljenih knjig in predvsem časopisov pa dokazuje, da je bil prvovrstni fotograf. Žal ni poznal izuma fotografije na steklo gorenjskega duhovnika Janeza Avgušтина Puharja (1814–1864), s katerim se je ta uveljavil s kratkim zapisom v ljubljanski nemško pisani *Carnioli*, kasneje pa predvsem med angleškimi turisti na Bledu.²⁸

Podoben klub, namenjen bolj petičnežem modre krvi, je desetletje pozneje ustanovil Peter Kozler, ljubljanski pivovar kočevskega rodu, ki ga bolj poznamo po zdradah v zvezi z njegovim zemljevidom slovenskih dežel in pokrajin. V januarski številki *Doma in sveta* je Simon Šubic leta 1898 pisal o filmskih *živih fotografijah*, ki so zanimive še danes.²⁹

Desetletje pozneje se je s fotografijo ukvarjal baron Anton Codelli, dedič Kodeljevega v Ljubljani. 23. 4. 1908 mu je prijatelj, grof Arco, poslal najnovejši izum ojačevalnika fotografije po Loeweu in Schoemlichovo konstrukcijo, s katero je bilo mogoče hkrati brati in fotografirati. Codelli se mu je za poslani fotografski trak zahvalil v nedatiranem pismu.³⁰ Nekaj let pozneje (1913) je Codelli kot producent plačal prvi igrani film, posnet v Afriki, po scenariju Codellijeve matere, baronice Rozaliije, roj. Taufferer (1852, Turn pri Višnji Gori–1938, Kodeljevo), zadnje predstavnice svojega rodu. Zoro slovenskih novodobnih umetnosti je oblila zarja. Poljanski rod Šubicev je dal vrsto priznanih slikarjev, njihova rojaka Simon in Ivan Šubic pa sta vsaj po tehniški plati omogočila kranjski Codellijev prodor v svet negibne in premične fotografije.

Valentin Kušar – prvi slovenski predavatelj fizike na univerzi v Ljubljani

Tako kot je bil Ivan Šubic generacijo mlajši od rojaka Simona Šubica, je bil tudi Valentin Kušar skoraj generacijo mlajši od njega. Rodil se je, ko je Ivan Šubic že zaključeval gimnazijska leta. Družina očeta Jožefa Kušarja (1816–1889) je že več generacij kmetovala v Ratečah št. 2, prav tako družina matere Elizabete Kalan (1829–1905), na Godešiču št. 30. Valentinov ded, posestnik Jakob Kušar (1782–1858), po domače Krivc, je bil takoj po koncu Ilirskih provinc (1815/16) podrihtar podobčine Reteče, ki je vključevala vasi Reteče in Gorenja vas. V virih je zapi- san kot Jakob Bizant, recte (pravilno) Kušar.³¹

Valentin Kušar v najboljših letih.
(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

28 I. Šubic, Fotografija, str. 222; Puhar, *Carniola*.

29 Šturm, Živeče slike pridejo, v: *Klio*; S. Šubic, Žive fotografije, str. 18–20; Šimenc, Poljudnoznanstveni pisatelj dr. Simon Šubic, str. 104–105.

30 *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja* 13/1977, št. 29, str. 119.

31 Štukl, Nadrihtarji in podrihtarji v občinah Škofja Loka in Stara Loka po letu 1814, str. 50.

Kušar se je že na Gorenjskem izkazal s svojo nadarjenostjo. Po loški osnovni šoli je med študijem na nižji gimnaziji v Kranju in višji gimnaziji v Ljubljani prejemal Schifersteinovo štipendijo za nadarjene učence. Kušar in Plemelj sta bila istih let, družno sta se odločila za študij matematike na Dunaju. Med študijem na dunajski Filozofski fakulteti je Kušar leta 1892/93 prejemal Knafljevo štipendijo,³² deset mesecev mlajši Plemelj pa dve leti pozneje. S Knafljevo podporo je Kušar poslušal predavanja koroškega Slovenca Jožefa Stefana, ki pa je pred koncem drugega semestra nenadoma umrl. Tako je Kušar študij nadaljeval pri Ludwigu Boltzmannu. Leta 1896 je Kušar zaključil študij matematike in fizike in naslednjega leta doktoriral z disertacijo s področja matematike: *Kongruence tretje in četrte stopnje*; morda se za doktorat pri Boltzmannu ni hotel odločiti zaradi vedno bolj izrazitih Boltzmannovih duševnih težav.

Leta 1898 je Kušar opravil še diplomski izpit, po katerem je lahko poučeval matematiko in fiziko na srednjih šolah. Dve leti je predaval v Kranju, štiri leta v Kopru in med letoma 1904–1919 v Ljubljani. Leta 1898 je predaval matematiko in fiziko na Državnem moškem učiteljsšču, dokler ni bil 16. 9. 1898 dodeljen Državni realki v Ljubljani, kjer pa je nastopil dopust. Kranjčan Fran Čadež (1882–1945), ki je imel prav tako doktorat iz filozofije, je na Državni realki v Ljubljani predaval matematiko in fiziko od 4. 6. 1907. Novomeščan brez doktorata, Leopold Andrée (1879–1952), je matematiko in fiziko predaval od 16. 9. 1906, Mengšan Franc Vrhovnik (*1887) pa od 1. 2. 1913. Nadomestni učitelj Jakob Bergant (*1877) je prav tako predaval matematiko in fiziko od 16. 9. 1919.³³ Kušar je bil na strokovnem izpopolnjevanju v Berlinu leta 1903 in v Parizu v letih 1902, 1928 in 1937. Leta 1919 je krajši čas pomagal pri organizaciji šolstva na ministrstvu za uk in bogočastje v Beogradu. Od decembra 1919 je na Tehniški fakulteti vodil tečaj eksperimentalne fizike kot »honorarni nastavnik«; skrbel je tudi za fizikalni inštitut, opremljal laboratorij in vodil knjižnico. Zelo verjetno je h Kušarjevi nastavitvi pripomogel prijatelj Plemelj kot prvi rektor ljubljanske univerze. Leta 1920 je bil naveden kot honorarni predavatelj za fiziko na Tehniški fakulteti, kjer sta *Rikard* (sic!) Zupančič in inženir Teodor Gradinski (*1876) predavala matematiko, Milan Vidmar pa elektrotehniko. Kušar je od leta 1920 predaval fiziko tudi na Filozofski fakulteti.³⁴ Že pred ustanovitvijo Ljubljanske univerze (1919) so se na pobudo inž. Milana Šukljeta začela predavanja na začasem visokošolskem tečaju za tiste študente, ki so nameravali študirati tehniko. Matematična predavanja Riharda Zupančiča so trajala od marca do novembra 1919 in so štela za dva semestra študija tehnike.

Kmalu se je Kušarju akademska sreča nasmehnila v Ljubljani. Med 24. 7. 1920 in odpovedjo službe 23. 3. 1922 je bil Poljak Rubinowicz prvi redni profesor za

32 Vodopivec, *Luka Knaflj in štipendisti njegove ustanove*, str. 75.

33 *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji*, str. 123, 125; Savnik, Pomembnejši Ločani in njih bližnji sosedje, str. 83; ZAL-ŠKL, ŠKL 66, Družina Kušar, t. e. 1.

34 *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji*, str. 14, 16.

teoretično fiziko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Po njegovem odhodu je nadobudni profesor na realni Gimnaziji Poljane, Valentin Kušar, prevzel predmet Teorijska fizika na Filozofski fakulteti. V Ljubljani namreč ni bilo prave zamenjave za Rubinowitcza, nadarjeni Kušar se je vsem zdel najboljša rešitev.

1. 9. 1924 je Kušar postal izredni profesor eksperimentalne fizike na Tehniški fakulteti. Pohvalno strokovno mnenje zanj je napisal matematik in drugi rektor ljubljanske univerze profesor Rihard Zupančič, ki je bil v tistem času še pristen Plemljev prijatelj. Zaradi težav z očmi je bil Kušar večkrat na bolniškem dopustu in 31. 10. 1932 upokojen. Predavanja iz eksperimentalne fizike so bila na realni gimnaziji do spomladi 1925, ko je Tehniška fakulteta dobila za svoj fizikalni in matematični inštitut visoko pritličje v vzhodnem traktu glavnega univerzitetnega poslopja, kjer je delovala nadaljnjih dvajset let.³⁵

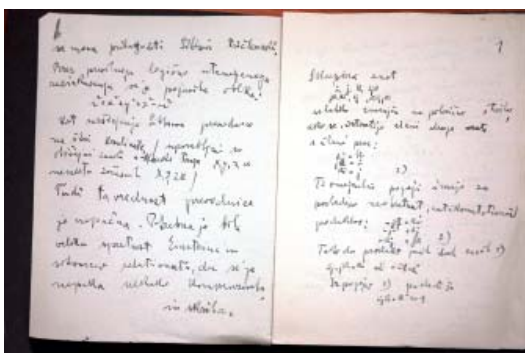
Po Kušarjevi bolezni je fiziko na Tehniški fakulteti leta 1927 honorarno predaval Nardin s tehniške srednje šole, med 18. 1. 1928 oziroma aprilom 1928 in letom 1934 pa dunajski privatni docent Hugo Sirk kot pogodbeni redni profesor eksperimentalne fizike.

Kušar ni veliko objavljajl, tako da so ostale v rokopisih njegove številne razprave o teoretični fiziki; med njimi so: *Analiza in izpopolnitev Newtonovega zakona gravitacije*, *Prehod od klasične mehanike h kvantni mehaniki in Razvijanje matematičnega sredstva, ki bi nadomestil uporabo vektorjev pri fizikalnih in tehničnih problemih*.

Šesta stran Kušarjevega rokopisa, v katerem Einsteinu in soustvarjalcem teorije relativnosti pripisuje spretno prikritje napake. Rokopis je nastal po letu 1924, ko je bil v Berlinu objavljen prevod Edmunda Taylorja Whittakerja *Analytische Dynamik der Punkte und starren Körper*, ki jo je Kušar navajal na strani 16, po objavi Erwin Schrödingerjeve valovne enačbe januarja leta 1926 in Paul Diracovi teoriji spina iz leta 1928, ki jo je Kušar proglasil za nepotrebnost. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Kušarjev portret na izkaznici pariške Nacionalne knjižnice. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

35 Suhadolc, O začetkih pouka fizike na ljubljanski univerzi, str. 182–184; Suhadolc, Dr. Valentin Kušar, str. 147–149; ZAL–ŠKL, ŠKL 66, Družina Kušar, t. e. 1.

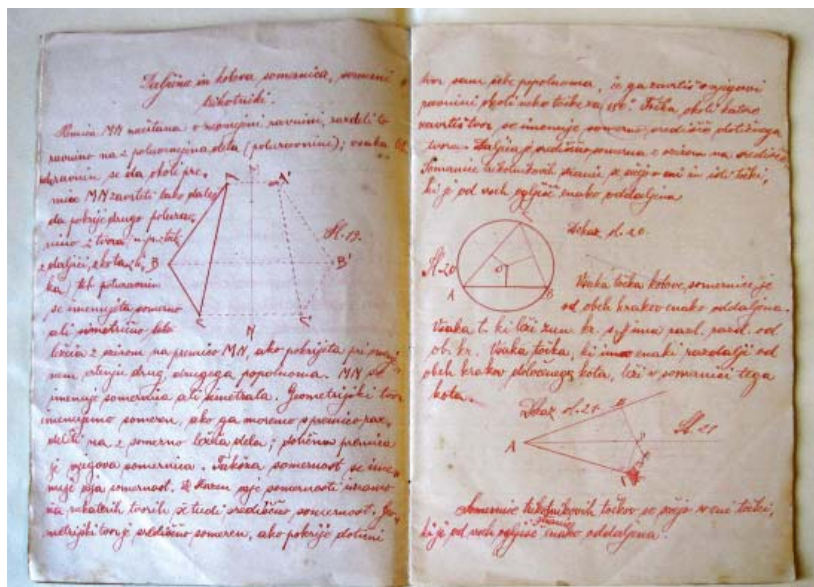
Ivan Molinaro

Ivan Molinaro (hrani: ARS)

Ob obeh Šubicih in Kušarju velja omeniti še Ločana Ivana Molinaro, čeprav se je izkazal bolj v matematiki kot v fiziki. Bil je pranečak stavbarskega mojstra Janeza Krstnika Molinarija (1815, Buia (Humin)–1900, Škofja Loka), ki se je v Škofjo Loko priselil iz okolice furlanskega Vidma in v Loko privabil še nečaka Angela Molinaro (1864–1943). Matematik Molinaro je osnovno šolo končal v Škofji Loki, v času, ko je bila loška elektrotehnika že povsem gotova reč. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Novem mestu, višjo pa v Kranju, kjer je maturiral leta 1922. Jeseni istega leta je začel študirati matematiko in fiziko na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Skupaj z ing. Antonom Suhadolcem starejšim in Nikom Prijateljem je bil med dodiplomskimi študenti Riharda Zupančiča.

Slednji v Ljubljani ni imel veliko prijateljev, zagotovo pa je mednje štel predvsem Mariusa Rebeka, Maksa Samca in svojega študenta Ivana Molinaro.³⁶

Zapisi v Molinarovem gimnazijskem zvezku za matematiko. (hrani: ARS)

³⁶ Planina, Profesor Ivan Molinaro, str. 86–87; Bitenc, Prof. Molinaro v dijakovih spominih, str. 87–88; Roblek, Profesor Ivan Molinaro, str. 29–30; Štukl, Stavbenik Janez Krstnik Molinaro, str. 198; Vandal, Prof. Ivan Molinaro 80-letnik, str. 126; ARS, AS 2011, Molinaro Ivan.

Ivan Molinaro je po diplomi (1926) začel predavati na Ptuju, desetletje pozneje pa na moški realni Gimnaziji Bežigrad. Leta 1931/32 si je privoščil francosko štipendijo za študij na Sorbonni, s pridobljenim novim znanjem pa je v *Proteusu* pisal o teoriji relativnosti in ocenjeval knjige v reviji *Mentor*, med drugim razprave svojega profesorja Zupančiča o determinizmu in svojega sošolca Adlešiča o naravoznanstvu. Tik pred vojno in med njo je bil profesor na IV. gimnaziji v Ljubljani. Po kratkem dvomesečnem povojnem gostovanju na celjski gimnaziji je poučeval na IV., III. in zadnje desetletje pred upokojitvijo (1961) na X. Gimnaziji Moste. Molinaro je bil po 2. svetovni vojni ravnatelj gimnazije v Vegovi ulici v Ljubljani, še posebno pa se je odlikoval kot soustanovitelj loškega Muzejskega društva. Leta 1955 je objavil pomembno matematično razpravo, ki je služila za zgled številnim bralcem.³⁷

Pisci	Naslov	Zvezki	Leta natisov
Kunc, Molinaro, Sivec, Šušteršič	Vaje iz aritmetike in algebre v dveh delih	1-4	1946, 1. del; 1947, 2. del
Molinaro	Aritmetika in algebra	1-3	1949, 1951, 1953
Molinaro	Zbirka vaj iz aritmetike, algebre in analize za III. razred gimnazije		16 ponatisov med letoma 1972 in 1998

Preglednica Molinarovih učbenikov

Molinaro s svojimi domačimi v Škofji Loki, pred letom 1943. (hrani: ARS)

37 Ivan Molinaro, Paraanalitične funkcije, str. 58–61.

Zaključek

Učenjaki, rojeni v loški okolici, so zaznavno doprinesli k napredku fizikalnih ved na Kranjskem. Njihov prispevek je bil še posebej izrazit na prehodu iz 19. v 20. stoletje, ko je na njihovo navdušenje nad tehniškimi novostmi vplival uren razvoj električne javne razsvetljave v Škofji Loki.

Seznam oseb

Claude Chappe (1763–1805).

Leo Graetz (1856–1941).

Pavel Nikolaevič Jabločkov (1847–1894).

Valentin Kušar (10. 2. 1873, Reteče pri Škofji Loki–21. 2. 1962, Ljubljana).

Ivan (Janez) Molinaro (26. 10. 1903, Škofja Loka–19. 7. 1988, Stara Loka).

Sir William Henry Preece (15. 2. 1834–6. 11. 1913).

Erich Rathenau (1871–1903).

Karl (Lucas) Robida (13. 10. 1804, Mala vas pri Ježici–4. 10. 1877, Celovec).

Ivan Šubic (12. 10. 1856, Poljane nad Škofjo Loko–11. 3. 1924, Ljubljana, pokopan v Loki).

Simon Šubic (28. 10. 1830, Brode–27. 7. 1903, Gradec).

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

SI_AS_2011, Molinaro Ivan (1910–1983), t. e. 1–7.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

SI_ZAL_ŠKL/0066, Družina Kušar, Reteče pri Škofji Loki, 1849–1957, t. e. 1–2.

Časopisni viri:

Novice, 6. 2. 1850, tečaj 8, list 6, str. 27.

Novice, 27. 2. 1850, str. 37.

LITERATURA:

Bitenc, Janez: Prof. Molinaro v dijakovih spominih. V: *Loški Razgledi* 35, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1988, str. 87–88.

Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, Ljubljana 1977, letnik 13, št. 29, str. 119.

Golob, France: Ivan Šubic, utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem. V: *Loški razgledi* 31, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1984, str. 98–114.

Molinaro, Ivan: Paraanalitične funkcije. V: *Obzornik za matematiko in fiziko*, 4/2, Ljubljana 1955, str. 58–61.

Petkovšek, Viktor: Škofja Loka in naravoslovci iz dobe razsvetljenstva. V: *Loški razgledi* 25, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1978, str. 149–166.

Planina, France: Profesor Ivan Molinaro. V: *Loški Razgledi* 35, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1988, str. 86–87.

Robida, Karl: Magnetismus. Fortsetzung und Schluss der Vibrations-Theorie der Elektrizität. V: *VII. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt. Am Schlusse des Studien-Jahres*

- 1858, Celovec 1758, str. 1–60.
- Robida, Karl: Vibrations-Theorie der Elektrizität. V: *VI. Programm des k. k. Gymnasiums zu Klagenfurt. Am Schlusse des Studien-Jahres 1857*, Celovec 1857, str. 1–37.
- Roblek, Branko: Profesor Ivan Molinaro. V: *Obzornik za matematiko in fiziko* 37, Ljubljana 1990, str. 29–30.
- Savnik, Roman: Pomembnejši Ločani in njih bližnji sosedge. V: *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 79–93.
- Schreiner, Henrik: *Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu*, I. knjiga: O toploti, magnetizmu in elektriki z ozirom na vremenske prikazni. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1889.
- Schreiner, Henrik: *Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu*, II. knjiga: O kemiji. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1891.
- Senekovič, Andrej: *Osnovni nauki iz fizike in kemije za meščanske šole*, v treh stopnjah, II. stopnja. Ljubljana : Klainmayr & Bamberg, 1892.
- Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji*. Sestavil in izdal Višji šolski svet v Ljubljani, Ljubljana : Učiteljska tiskarna, 1923.
- Suhadolc, Anton: Dr. Valentin Kušar, prvi slovenski predavatelj fizike na univerzi v Ljubljani. V: *Obzornik za matematiko in fiziko*, Ljubljana 2000, letnik 47, št. 6, str. 147–149.
- Suhadolc, Anton: O začetkih pouka fizike na ljubljanski univerzi. V: *Obzornik za matematiko in fiziko*, Ljubljana 2000, letnik 47, št. 5, str. 182–184.
- Šega, Judita: Delovni red Krennerjeve suknarne. V: *Loški razgledi* 44, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1997, str. 69–74.
- Šimenc, Stanko: Poljudnoznanstveni pisatelj dr. Simon Šubic. V: *Loški razgledi* 18, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1971, str. 101–106.
- Štukl, France: Nadrihtarji in podrihtarji v občinah Škofja Loka in Stara Loka po letu 1814. V: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1989, str. 45–53.
- Štukl, France: Stavbenik Janez Krstnik Molinaro. V: *Loški razgledi* 35, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1988, str. 198–205.
- Šturm, Ana: Živeče slike pridejo. V: *Klio, glasilo Društva študentov zgodovine SLO-ISHA*, Ljubljana 2009.
- Šubic, Ivan: Barve in njih uporaba v ornamentiki. V : *Letopis Matice Slovenske*, Ljubljana 1891, str. 211.
- Šubic, Ivan: Dr. Josip Stefan. V: *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov*, Ljubljana : Slovenska Matica, 1902, str. 62–85.
- Šubic, Ivan: Dva kranjska prirodopisca. V: Ljubljanski zvon 2/5, Ljubljana 1882, str. 305–308.
- Šubic, Ivan: *Elektrika, nje proizvodjanje in uporaba*, Ljubljana 1897, str. LXIV, 344.
- Šubic, Ivan: Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu, I. knjiga. V: Dom in svet 3/2, Ljubljana 1890, str. 61–62.
- Šubic, Ivan: Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu, II. knjiga. V: Dom in svet 5/4, Ljubljana 1892, str. 183–184.
- Šubic, Ivan: Ljubljansko barje : prirodopisna črtica s 5 prilogami. V: *Šolsko poročilo c. kr. višje gimnazije Ljubljanske*, Kleinmayr & F. Bamberg, Ljubljana 1886, 19 strani s petimi skicami.

- Šubic, Ivan: Na meseci. V: *Ljubljanski zvon* 1/11, Ljubljana 1881, str. 610–615, 676–680, 731–735.
- Šubic, Ivan: Prof. dr. Simon Šubic. V: *Ljubljanski zvon* 23/12, Ljubljana 1903, str. 744–748.
- Šubic, Ivan: Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain (1754–1883), zweite Hlft. Von Wilhelm Voss. V: *Ljubljanski Zvon* 5/8, Ljubljana 1885.
- Šubic, Simon: O imenitnejših električnih iznajdbah. V: *Kres*, Leposloven in znanstven list 2, Celovec 1882, str. 479–485, 533–538, 585–590.
- Šubic, Simon: Recenzija knjige Ivana Šubica Elektriika. V: *Dom in svet*, Ljubljana 1899, str. 509–510.
- Šubic, Simon: Žive fotografije. V: *Dom in svet*, Ljubljana 1898, str. 18–20.
- Vandal, Alojz: Prof. Ivan Molinaro 80-letnik. V: *Obzornik za matematiko in fiziko* 30/4, Ljubljana 1983, str. 126.
- Vodopivec, Peter: *Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove*. Ljubljana : Kronika, 1971.

Summary

Famous physicists and mathematicians from Škofja Loka surroundings in the past (2st Part)

The contribution describes the activities of four famous physicists, scientists and mathematicians from Škofja Loka and the Loka surroundings, who made an important contribution to Slovene science at the turn of the twentieth century. The roots of their success can be sought in Loka scientific books and the atmosphere that reigned in Škofja Loka during the beginnings of electrification. The education of the early Loka professors of mathematical technical sciences is presented in connection with Loka intelligentsia of the earlier period and especially with the excellent stock of professional books in the Loka Capuchin monastery library. When Terpin from Selca composed the first catalogues of Carniolan books and when Loka students first advocated Copernicus' teachings in Carniola, it was possible to expect further achievements from the pen of Loka writers. The Loka environment thus gave Slovenes the first author of a scientific paper in the Slovene language, Simon Šubic (1869), the first headmaster of the Slovene National Craft School, Ivan Šubic (1888/1911), and the first lecturer of physics at Ljubljana University, Valentin Kušar, assistant professor after 1924. The first Slovene technical monographs on telegraphy (1876) and electro-technology (1897) were also created by Simon and Ivan Šubic, the latter of which was certainly connected with the first public power station in Slovenia; it was actually been set up in Škofja Loka. Kušar was still then wearing short trousers, Ivan was beginning his teaching career and Simon Šubic was breaking new ground with Slovene written scientific discussion; so it was precisely the Loka success that first encouraged them to write about electro-technology. The majority of Slovenes certainly took their first steps into the world of modern electro-technology from the publications of Ivan and Simon Šubic who, despite the great difference in age, cooperated in an exemplary way. Their successes marked the career of the Loka citizen Ivan Molinaro, who was born a few days after the death of the Graz professor, Simon Šubic.

Fotografinja Julijana Šelhaus (1892–1975)

Izvleček

Julijana Šelhaus se je uveljavila predvsem kot uspešna ateljejska in ilegalna fotografinja, bila je tudi mojstrica črno bele in barvne retuše. Kot samostojna fotografinja z lastnim fotoateljejem je vrsto let delovala v Škofji Loki. Odlikovali so jo skrb za družino, podjetnost, delavnost, domoljubje in pogum. Med 2. svetovno vojno ji je, po naročilu OF in ne glede na posledice, uspelo z negativov nemških vojakov, policistov in celo gestapovcev naskrivaj izdelati duplikate, ki so razkrivali okrutno delovanje nemške okupacijske vojske na Gorenjskem. Na ta način je za novejšo slovensko zgodovino ohranila zelo dragoceno slikovno gradivo o krutih represalijah nemškega okupatorja.

Abstract

The photographer Julijana Šelhaus (1892–1975)

Julijana Šelhaus was primarily established as a successful studio and resistance photographer but she was also thoroughly mastered black and white and colour retouch. She worked in Škofja Loka for many years as an independent photographer with her own study. She was distinguished by care for her family, entrepreneurship, diligence, patriotism and courage. During World War II, on commission from the Liberation Front and without regard to the consequences, she succeeded in taking negatives of German soldiers, police and even the Gestapo, and secretly to produce duplicates that revealed the brutal activity of the German occupation army in Gorenjska. She thus preserved for contemporary Slovene history very valuable pictorial material of the cruel repressive measures of the German occupier.

Uvod

Namen mojega prispevka je predstaviti fotografsko dejavnost Julijane Šelhaus, saj so bile ženske fotografkinje do druge polovice 20. stoletja v našem prostoru maloštevilne in zapostavljene. Nosilci fotografske obrti so bili v glavnem moški, le malo katera fotografkinja se je, poleg skrbi za družino, z vztrajnostjo in podjetnostjo uspela uveljaviti kot samostojna fotografkinja z lastnim fotoateljееm, tako kot se je Julijana Šelhaus v Škofji Loki. Razen starejšega sina Janka sta se s fotografijo ukvarjala tudi mož Janko Šelhaus in mlajši sin Edi. Julijana je bila skromna in v ozadju, zato o njenem delovanju ni veliko gradiva. Še sreča, da je bil njen sin Edi poleg fotoreporterja tudi pisec številnih zgodb. Na podlagi njegovih spominov in družinske fotografske zapuščine, ki jo hrani Muzej novejšee zgodovine Slovenije, ter izjav in drugih pisnih virov nam je uspelo rekonstruirati življenjsko in profesionalno pot fotografkinje Julijane Šelhaus. Kot mati in fotografkinja je bila zelo povezana s svojim sinom Edijem Šelhausom, znanim slovenskim fotoreporterjem, ki jo je cenil kot odlično portretistko, saj je po njegovih besedah presegla svojega učitelja in moža Janka Šelhausaa.¹ Zato si vsekakor zasluži, da jo predstavimo strokovni in širši javnosti.

Življenje in delo

Poklicna fotografkinja in aktivistka OF Julijana Rupnik (poročena Šelhaus) se je rodila leta 1892, kot osmi otrok v številni družini v Podkrajju pri Vipavi. Vseh otrok je bilo dvanajst. Oče Anton Rupnik je kahal oglje v gozdovih pod Javornikom, sinovi so mu pri tem pomagali, vendar je bilo kruha za vse premalo, zato so dekleta morala oditi služiti.

Po izjavi Sandija Jesenovca je imela Julijana Rupnik srečo, da se je 15 ali 16-letna uspela zaposliti pri nekem fotografu v Trstu. Bila je marljiva, zato je lahko večkrat pomagala pri fotografskem delu. Takrat so slikali še na mokre plošče, kopirali pa so kar pri dnevni svetlobi.²

Leta 1916, ko se je z vlakom vozila na delo v Trst, je na železniški postaji v Ajdovščini spoznala uradnika Janka Šelhausaa in se z njim leta 1918 poročila. V zakonu sta se jima rodila dva sinova, leta 1918 sin Janko in leto kasneje še sin Edi.

1 Fotograf Janko Šelhaus (1884–1956) se je fotografske obrti izučil v Hamburgu, v Nemčiji. Z ženo Julijano sta se že v Trstu ukvarjala s fotografsko dejavnostjo. Janko se je uveljavil tudi kot potujoči fotograf po Istri in Primorju. Družina se je zaradi fašističnega nasilja leta 1929 preselila v Jugoslavijo. Najprej je Janko odprl Foto atelje Jadran v Zagrebu, nekaj mesecev kasneje pa še podružnico v Škofji Loki, ki jo je vodila žena Julijana Šelhaus. Šele takrat, ko je leta 1937 v Ljubljani opravila fotografski mojstrski izpit, je lahko fotoateljee prepisala nase. Tudi potem, ko se je njuna skupna življenjska pot sporazumno končala, sta še vedno poslovno sodelovala. Umrli je leta 1956 v Zagrebu. Vir: Štukl: Prispevek k zgodovini fotografav v Škofji Loki, str. 123.

2 Pisna izjava Sandija Jesenovca, Ljubljana, oktober 2012.

Družina Šelhaus v Trstu leta 1923. Z leve: mama Julijana, sinova Edi in Janko ter oče Janko. (fototeka MNZS)

Julijana Šelhaus s sinom Edijem, okoli leta 1921. (fototeka MNZS)

Ko sta po 1. svetovni vojna Julijanina starša umrla, so bratje in sestre družinsko imetje prodali in se razšli. Nekaj jih je odšlo v Trst, med njimi tudi Julijana Šelhaus z družino, drugi v takratno Kraljevino Jugoslavijo, v Poljansko dolino in Škofjo Loko.³

Zaradi porajajočega fašizma je oče Janko kot Slovenec leta 1923 pustil državno službo na železnici. Da bi lahko preživel družino, se je lotil fotografiranja. Tudi ženo Julijano je izpopolnil v fotografski dejavnosti. Bila je zelo nadarjena, njena posebnost so bile velike barvne povečave, ki jih je natančno kolorirala in retuširala kar s čopičem.

V hiši sredi Trsta, kjer ni bilo elektrike, si je opremil temnico⁴ in si pri

³ Pisna izjava Sandija Jesenovca, Ljubljana, oktober 2012.

⁴ V improvizirani temnici je oče s pomočjo petrolejke izdeloval fotografije s plošč; včasih tudi do 100 fotografij kakšne poroke. Pri delu je bil izredno natančen. Večkrat je prišel z leseno kaseto iz temnice in štel, da je bil foto papir enakomerno osvetljen, ne glede na različno svetlobo v stanovanju. Mama mu je pri tem pomagala, tako da je hkrati razvila tudi do dvajset fotografij.

Obisk kralja Aleksandra Karadorđevića v Ljubljani. (fototeka MNZS)

oblasteh preskrbel dovolilnico, s katero se je lahko pridružil potujočim fotografom. Za delo je uporabljal star fotografski aparat 10 x 15 cm, z raztegljivim mehom na steklene plošče, ki ga je prinesel z nekajletnega potovanja po svetu pred 1. svetovno vojno.

»Vsako nedeljo si je opasal velik nahrbtnik, v katerega je spravil vse fotografske potrebščine: aparat, zložljivo stojalo, blago za ozadje in vzorce za reklamo. Obiskoval je kraje, kjer se je dogajalo kaj pomembnega, npr. obhajilo, birma, ples, pa tudi nastop pevskega ali dramskega društva. Poznali so ga v vseh krajih od Istre do Primorske, zato mu ni nikoli zmanjkalo dela.

Največ dela so fotografi imeli ob birmah. Birme so bile na štiri ali pet let in takrat se je v kraju zbralo tudi po deset in več fotografov, a za vse je bilo dovolj dela in zaslužka. V tistih časih je bila v modi t. i. »šnel fotografija«, prednica polaroida.»⁵

V dramatičnih razmerah Mussolinijevega pohoda na Rim, v letih 1923–1929, sta Julijana in Janko Šelhaus kljub naraščajočemu fašizmu fotografirala večino slovenskih kulturnih prireditev na Tržaškem (godbe, pevske zборе itd.).⁶

Divjanje fašistov proti vsemu, kar je bilo slovenskega v Trstu in okolici, je postajalo vedno hujše. Prepovedana so bila slovenska društva, ukinjeni časopisi,

Izdelane fotografije, ki so se navadno odcejale na robu treh lesenih veder, sem nato kot štiri do petletni deček moral natančno polagati eno poleg druge na časopisni papir na tleh sobe. Vir: Vončina, Fotoreporter Edi Šelhaus od Trsta do Trsta (intervju), str. 4.

5 Šelhaus, *Fotoreporter*, str. 8–11.

6 Vončina, Edi Šelhaus Stotinka za zgodovino, str. 10.

preiskave na domovih Slovencev vedno bolj pogoste, zato so se Šelhausovi leta 1929 odločili, da se preselijo v Jugoslavijo.

Julijana je šla k sorodnikom⁷ v Škofjo Loko, medtem ko je Janko odprl Foto atelje Jadran v Zagrebu. Le nekaj mesecev kasneje je odprl še podružnico v Škofji Loki (1929), ki jo je vodila žena. Starša sta se odločila, da bo družinsko fotografsko tradicijo nadaljeval sin Edi, zato je postal vajenec pri mami v Škofji Loki.⁸

Kljub temu, da sta se Julijana in Janko Šelhaus sporazumno razšla, sta še vedno poslovno sodelovala, npr. pri slikanju Evharističnega kongresa v Ljubljani (1932) ali uprizoritve Škofjeloškega pasijona na šolskem dvorišču v Škofji Loki (1936). Ne glede na to, da so pri fotografiranju obeh zelo odmevnih prireditev dejavno sodelovali vsi trije Šelhausovi, se kot avtor fotografij omenja le Janko Šelhaus, na katerega je bila registrirana fotografska obrt v Škofji Loki.

Julijana Šelhaus je bila zelo podjetna, zato je bil njen Foto atelje eden najlepših lesenih fotoateljev v predmestju Škofje Loke; žal je v 30. letih 20. stoletja zgorel.⁹

Po izjavi sina Edija Šelhausa je bila mama zadolžena tudi za fotografiranje telovadnega društva Orel, medtem ko je Sokole fotografiral someščan, fotograf Avgust Blaznik.¹⁰

Razmere so se spremenile šele leta 1938, ko je Julijana Šelhaus postala samostojna fotografinja. Takrat so prenesli obrt na novo hišo, v Novem predmestju 22, danes Kidričeva cesta 4. Leto prej (1937) je v Ljubljani opravila mojstrski izpit iz fotografske obrti.¹¹

Mojstrsko spričevalo Julijane Šelhaus, 23. 9. 1937. (fototeka MNZS)

- 7 Preselila se je k sestri Jožefi Rupnik (por. Oblak), njen mož je bil zaposlen na železnici. Izjava Jožice Šparovec, MNZS, Ljubljana, september 2012.
- 8 Drugi del vajeniške dobe je Edi opravil pri očetu v Zagrebu. V Foto ateljeju Jadran je imel oče Vončina, zaposlene odlične laborante in retušerje, tako da se je Edi tudi pri njem veliko naučil. Vir: Šelhaus: *Fotoreporter*, str. 17.
- 9 Vončina, Edi Šelhaus Stotinka za zgodovino, str. 10.
- 10 Ustni vir: Jožica Šparovec, MNZS, Ljubljana, november 2012.
Fotograf Avgust Blaznik (1883–1950) se je fotografske obrti izučil pri imenitnem umetniškem fotografu Gustavu Bertholdu v Ljubljani. Ta je bil sin puštalske graščakinje in je na začetku 20. stoletja občasno bival in zahajal v Škofjo Loko. Tu se je družil z loško inteligenco in umetniki, Jakopičem in Groharjem. V to družčino je spadal tudi Avgust Blaznik. Blaznik je pričel s samostojno obrtjo leta 1905. Vir: Štukl, *Prispevek k zgodovini fotografov v Škofji Loki*, str. 122.
- 11 Štukl, *Prispevek k zgodovini fotografov v Škofji Loki*, str. 123.

Ženski portret, posnet v ateljeju Šelhaus v Škofji Loki, 30. leta 20. stoletja.
(fototeka MNZS)

Portret oficirja 1. planinskega pehotnega polka v Škofji Loki, okoli 1935.
(fototeka MNZS)

Kot zanimivost naj omenimo, da so se pred kuliso Triglava fotografirali številni starojugoslovanski vojaki 1. planinskega pehotnega polka, nastanjenega v Škofji Loki.¹²

Edi je v knjigi *Fotoreporter* o tem obdobju zapisal: »To je bila zlata doba za fotografe. Ljudje so se fotografirali ob vsaki priložnosti, da bi se videli bodisi sami ali v krogu svojih prijateljev in znancev, a tudi potreba po raznih dokumentih s fotografijo je bila vedno večja. Dan, ko se je največ fotografiralo, pa je bila nedelja. Dekleta in fantje iz oddaljenih vasi in kmetij so bili prvi naši nedeljski gostje. K fotografiranju je spadalo tudi friziranje. Mama je imela ves dan v rokah železne klešče, s katerimi je lahko dekletu na hitro naredila dva tri kodrčke. Pri tem se ni zgodilo samo enkrat, da so v razbeljenih kleščah ostali tudi naročnikovi lasje.«¹³ Poleg fotografiranja v ateljeju so veliko fotografirali tudi na terenu: poroke, razne cerkvene in družinske slovesnosti, obhajila, birme ter različne društvene dogodke.

V tistih časih so fotografi uporabljali še okorne fotoaparate na meh in steklene plošče, tudi magnezij so morali imeti s seboj, če bi bilo treba fotografirati v temi. Pri zamenjavi steklenih plošč so morali biti še posebej pozorni, da ne bi že osvetljene plošče uporabil še enkrat. Pravo olajšanje je prinesel prihod leice na

¹² Vončina, Edi Šelhaus Stotinka za zgodovino, str. 10.

¹³ Šelhaus, *Fotoreporter*, str. 12.

fotografski trg. Ta maloslikovni in izredno priročni fotoaparati so bili izredno zanimivi tudi za poklicno fotografino Julijano Šelhaus; kot poslovna in podjetna ženska ga je nemudoma kupila. Znano je bilo, da so ga pred tem že koristno uporabljali ljubljanski fotografi, in sicer pri fotografiranju sprehajalcev v Tivoliju - zakaj ga ne bi uporabljala tudi v Škofji Loki.

V zvezi z uporabo maloslikovnega fotoaparata je Edi Šelhaus¹⁴ zapisal: *»Nekega jutra so pritekli k nam sosede. Razbijali so po vratih in kričali, da se iz naše lesene delavnice kadi. In res, preden sva z mamo došla, kaj naj bi sploh bilo, je bila že vsa delavnica v plamenih. Mama je hitro začela iz hiše nositi vse, kar se je dalo, jaz pa sem pograbil Leico. Nameril sem jo proti ognju, da bi 'nepozabni trenutek' posnel. Mati je to opazila in se zgrozila: Kaj, mar ni zadosti, da se je zgodila nesreča, zdaj se je še tebi zmešalo! Nisem napravil prvega reportažnega posnetka, kajti tudi vsi, ki so bili poleg in so pomagali, so bili enakega mnenja kot mama.«¹⁵*

»Julijana Šelhaus je bila prava mojstrica fotografske obrti. Stalno je imela zaposlena dva pomočnika, eden je bil zadolžen za retuširanje, drugi pa za fotografiranje na terenu. Sama pa je izdelovala fotografije iz posnetih filmov – to delo ji je šlo še posebej dobro od rok. Ko sem se junija 1941 pričel učiti za fotografa, je bil pomočnik Rudi Vavpotič.¹⁶ Najprej sem začel razvijati filme in slike in se nato seznanil še z retušo negativov in pozitivov. Ko je mojstrica ugotovila,

Janko Šelhaus, sin Julijane Šelhaus, v Škofji Loki, 9. 7. 1933. (fototeka MNZS)

14 Legendarni slovenski fotoreporter Edi Šelhaus (1919–2011) se je rodil 15. avgusta 1919, v Podkraju pri Vipavi. Med 2. svetovno vojno je bil med vidnejšimi partizanskimi fotoreporterji. Po vojni je bil filmski snemalec in fotoreporter v nemirnem Trstu, junija 1955 se je vrnil k mami v Škofjo Loko. Sprva ji je pomagal pri delu v ateljeju, a mu fotoreporterska žilica ni dala miru, zato se je leta 1958 zaposlil pri Slovenskem poročevalcu, kasneje Delu in Tovarišu. Svoje prispevke je objavjal v matični hiši (Delo in Tovariš) ter različnih revijah in časnikih (predvsem v Ljubljanskem in Nedeljskem dnevniku) v Sloveniji in Jugoslaviji. V obdobju od leta 1958 do 1973, ko se je upokojil, je bil »leteči fotoreporter«, vse dni na lovu za aktualnimi dogodki v Sloveniji, bivši Jugoslaviji in tudi tujini. Vir: Šparovec, *Münchenski olimpijski utrinki*, str. 26–27.

15 Šelhaus, *Fotoreporter*, str. 16.

16 Rudi Vavpotič je delal kot pomočnik pri Julijani Šelhaus med letoma 1939 in 1942, ko je odšel za leto dni k fotografu Tolingerju v Celovec. Tu je dobil poziv za nemško vojsko, zato je 23. avgusta 1943 odšel v partizane, v Kamniški bataljon. Konec februarja 1945 se je pridružil Foto sekciji Glavnega štaba Slovenije. Po vojni je postal znani filmski snemalec. Vir: Fabec, Vončina, *Slovenska odporniška fotografija 1941–1945*, str. 219.

da omenjene postopke zadovoljivo obvladam, me je napotila fotografirat ljudi.«, piše Sandi Jesenovec¹⁷ in nadaljuje »*Julijana Šelhaus je bila delovna in zelo sposobna retušerka, plošče za legitimacije je vedno še dodatno retuširala, ko je pomočnik Rudi Vavpotič 1942 odšel v Celovec, je prevzela praktično vso retušo. Pri njej sem pridobil solidne osnove iz retuširanja, ki sem jih koristno uporabil za ponarejene izkaznice ilegalcev in v partizanih, ko sem npr. aprila 1945 slikal manjšo skupino oficirjev, ki naj bi odšli v Trst s ponarejenimi osebnimi dokumenti.*«¹⁸

Medvojni čas

Po nemški okupaciji Škofje Loke, aprila 1941, je Julijana Šelhaus kot zavedna Slovenka in antifašistka začela skrivaj sodelovati z OF. V njenem ateljeju v Škofji Loki so za odporniško gibanje že v začetku nemške okupacije skrivaj izdelovali kopije fotografij¹⁹ nemških vojakov, policistov in celo gestapovcev. Izdelovali so tudi fotografije za ponarejene izkaznice ilegalcev. Prav po njeni zaslugi so se ohranile dragocene fotografije o okrutnosti nemških okupatorjev. Vse tako pridobljene fotografije je Jana (ilegalno ime Julijane Šelhaus) še med vojno izročila prvoborcema Petru in Niku Kavčiču iz Škofje Loke. Ohranjene fotografije kažejo nacistično divjanje v Dražgošah, obešanje in streljanje talcev in partizanov, akcije prvorcev v Selški in Poljanski dolini, porušene mostove, zažgane avtomobile idr.. Zaradi uspešnih partizanskih akcij in močnih propagandnih kopij fotografij 45 padlih nemških policistov, ki so izgubili življenje v Rovtu v Selški dolini, 12. decembra 1941, v boju z borci Cankarjevega bataljona, so na predlog novega vodje nemške civilne uprave Friedricha Rainerja odložili predvideno priključitev zasedenih slovenskih pokrajin k nemškemu rajhu, ki naj bi se zgodila 1. januarja 1942, in do katere potem sploh ni prišlo.²⁰

Sin Edi je spomladi 1943 dobil poziv v nemško vojsko, toda odločil se je, kot večina vpoklicanih fantov iz okolice Škofje Loke, za odhod v partizane. Starejši sin Janko je bil takrat že nekaj časa v nemški vojski na vzhodni fronti, mož Janko pa v Zagrebu. Materi Julijani ni bilo lahko pri srcu, ko je videla, kako razkropljena in razdvojena je družina. Čeprav je kot aktivistka OF podpirala sinovo odločitev za partizane²¹, se je

17 Pisna izjava Sandija Jesenovca, Ljubljana, oktober 2012.

18 Izjava po telefonu Sandija Jesenovca, november 2012.

19 Kopije z negativov filmov, ki so jih posneli nemški vojaki, sta poleg Julijane in Edija pomagala izdelovati tudi Sandi Jesenovec in Rihard Mlekuž - Riko. Oba sta od leta 1943 dalje delovala kot partizanska fotografa, Sandi Jesenovec v okviru Geodetske sekcije pri GŠS; Rihard Mlekuž pa v okviru 4. operativne cone na Štajerskem. Vir: Fabec, Vončina, *Slovenska odporniška fotografija 1941–1945*, str. 24.

20 Fabec, Vončina, *Slovenska odporniška fotografija 1941–1945*, str. 24.

21 Edi Šelhaus je vzel s seboj v partizane tudi fotoaparatus, s katerim je v bližini Križne gore posnel prve fotografije partizanskega življenja. Zaradi nenehnih bojov in premikov jih je zakopal nekeje

zaradi sinovega šibkega zdravja bala, kako bo prestajal naporno življenje v partizanih.

Kljub vojnemu času je imela Julijana veliko dela v ateljeju, saj je bila v bližini vojašnica z nemškimi rekruti, ki so se radi fotografirali in prinašali v delavnico razvijat posnete filme. Julijana je razvijala tudi filme, ki so jih po svojih zvezah in kurirjih pošiljali partizani. Ko je razvijala filme za osvobodilno gibanje, je bila zelo previdna. Fotografije nemških vojakov in fotografije partizanov so se v vodi spirale ločeno. Slike partizanov so bile vedno skrbno prikrite, da ne bi sprožile tragičnega dogodka, ki pa se je po nesrečnem naključju vseeno zgodil.

Oktobra 1943 so se na vrtu za hišo igrali sosedovi otroci in med kopanjem izkopali fotografije maršala Tita, ki jih je za osvobodilno gibanje izdelala Julijana in tam zakopala, da ne bi prišle v neprave roke. Istega dne so nemški vojaki v sadovnjaku napeljevali poljski telefon in opazili otroke s Titovimi fotografijami. Fotografije so zaplenili, Julijano pa kot sodelavko partizanov aretirali in odgnali na gestapovsko poveljstvo. Po nekaj mesečni preiskavi so jo poslali v zapor v Begunjah in nato na prisilno delo v nemško taborišče. Tik pred koncem vojne (1945) je med zavezniškim bombardiranjem pobegnila in se do konca vojne skrivala v Škofji Loki, pri sestri Jožefi Oblak.

Otrok med igro, okoli 1920 na Tržaškem.
(fototeka MNZS)

Povojni čas

Maja 1945, kmalu po osvoboditvi Škofje Loke, se je Julijana pred domačo hišo srečala in objela s svojim sinom Edijem.²² Dolgo pa se ni vedelo, kako je s starejšim sinom Jankom, ki je bil v nemški vojski. Po dveh letih, ki jih je preživel v ruskem ujetništvu, se je vrnil domov tudi on. A ni ostal dolgo v Jugoslaviji, odšel je v Nemčijo. Oče Janko Šelhaus je vojno preživel v Zagrebu in tam umrl leta 1956.

na Križni gori, a jih kasneje ni več našel, tako da se posnetki žal niso ohranili. Zaradi konspirativnosti je bilo fotografiranje kmalu zatem prepovedano. Kljub temu je naredil še nekaj posnetkov, ki jih je po zvezah poslal svoji mami, da jih razvije. Ko so se okoliščine zaradi številnih hajk tako zaostrele, je skrivaj poslal domov še fotoaparat. Vir: Fabec, Vončina, *Slovenska odporniška fotografija 1941–1945*, str. 217.

- 22 »S kolegom, partizanskim fotoreporterjem Slavkom Smolejem, sva z motorjem zdrvela proti komaj osvobojeni Loki. Ko se pripeljeva do gostilne na Plevni, že izza ovinka zagledam našo hišo, na cesti pa postavo, ki je ne bi mogel zgrešiti niti ponoči – mamo. Vsak dan je hodila na cesto čakati, dokler me ni dočakala.« Vir: Šelhaus: *Fotoreporter*, str. 76.

Po osvoboditvi je mojstrica fotografije Julijana Šelhaus v svoji hiši ponovno odprla fotoatelje in nadaljevala s fotografsko dejavnostjo. Kljub pomanjkanju potrošnih dobrin, so se ljudje radi fotografirali za spomin, ob menjavi osebnih dokumentov, družinskih, državnih in cerkvenih praznikov pa tudi ob vsakdanjih dogodkih. Dela je bilo veliko, zato bi ji prišla še kako prav pomoč sina Edija, ki je bil v tistem času filmski snemalec in fotoreporter v nemirnem Trstu. Za slovenski Filmski obzornik in jugoslovanske Filmske novosti je do leta 1948 v izjemnih okoliščinah kot filmski snemalec posnel odločilne poveljske dogodke na Tržaškem. Junija 1955 se je vrnil v Jugoslavijo, k mami v Škofjo Loko. O svoji vrnitvi je Edi povedal: *Po burnem življenju v Trstu sem se najprej znašel v mirni Škofji Loki. Moja priletna in zgarana mama je žarela od veselja, ko sem prispel. Mislila je, da me je naposled le srečala pamet, da se bom umiril, ostal doma in prevzel fotografsko delavnico. Sprva je kazalo, da bo tako, a kmalu sem jo razočaral. Ljudje, ki so slišali, da sem se v Trstu naučil zadnje fotografske umetnosti, so radi prihajali v delavnico in jaz sem jim resnično skušal ustreči. A ko je bilo treba tiste »Nasmejte se prosim,« »Lepo se držite, prosim,« »Ne se premikati, prosim,« in otrokom »Glejte, ptiček!«, se mi je začelo upirati. Fotoreporterska žilica mi ni dala miru, zato sem se leta 1958 zaposlil pri Slovenskem poročevalcu in kasneje Delu in Tovarišu. »Prav nič te ni izučilo v Trstu«, mi je očitala mama. Mamu sem vsaj nekoliko potolažil s tem, da sem ji obljubil, da bom še naprej stanoval v Škofji Loki in ji, kolikor bom mogel, pomagal pri delu.²³*

Julijana Šelhaus je fotoatelje v Škofji Loki vodila do leta 1962, ko se je upokojila in preselila v Ljubljano, v Stožice, kjer je bivala do smrti, leta 1975. Pokopana je na ljubljanskih Žalah.

Hiša Šelhausovih, na Kidričevi cesti 4 v Škofji Loki, še vedno stoji in še vedno deluje mogočno. Pred vstopom na dvorišče pa ni več betonske ograje in dveh večjih vhodnih stebrov, na katerih sta bili vzdani vitrini, s fotografijami, ki so vabile v fotografski atelje.²⁴

Sklep

Fotografinja Julijana Šelhaus je bila svojstvena fotografinja, z razgibano življenjsko in fotografsko potjo. Odlikovali so jo kakovostna portretna fotografska produkcija, podjetnost, pogum, domoljubje in delavnost.

Njeno fotografsko delovanje lahko razdelimo na več obdobj: tržaško v času prihajajočega fašizma, ko je bila v senci moža, fotografa Janka Šelhausa, predvojno škofjeloško obdobje, ko se je kot fotografinja osamosvojila in skupaj z možem v fotografijo uvedla sina Edija, medvojno škofjeloško obdobje, ko je kot aktivistka OF pogumno organizirala skrivno izdelovanje kopij fotografij nemških vojakov, ki

23 Šelhaus, *Fotoreporter*, str. 144.

24 Pisna izjava Franca Podnarja, Škofja Loka, november 2013.

Julijana Šelhaus na Bledu, okoli 1920. (foto: Janko Šelhaus, hrani: MNZS)

so razkrivale okrutno delovanje nemške okupacijske vojske na Gorenjskem, in povojno delovanje v Škofji Loki.

Vrh njenega delovanja vidimo predvsem v ateljejski portretni fotografiji, čeprav ji tudi kakovostno in natančno črno belo in barvno retuširanje ni bilo tuje. Znanje je uspešno prenesla na sina Edija, ki je že kot partizanski fotoreporter s svojimi posnetki trpečih beguncev, otrok in ranjencev ustvaril nadčasovne podobe trpljenja; po očetu Janku Šelhausu, svoj čas popotnemu fotografu po Istri in Primorju, pa je podedoval nemirno fotoreportersko žilico.

Poleg lepih portretov iz časa samostojnega delovanja v Škofji Loki je zelo pomembno tudi njeno medvojno ilegalno delovanje, saj so se z njeno pomočjo in pomočjo sodelavcev ohranila dragocena pričevanja o okrutnosti nemških okupatorjev. V tem primeru nastopa fotografija kot neizprosni, kruti in nevaren dokument časa. Tega se je zavedala tudi Julijana Šelhaus, čeprav je s pogumnim delovanjem v težkih vojnih razmerah ogrozila svoje življenje (Begunje na Gorenjskem, nemško delovno taborišče).

Žal se je ohranilo le malo njenih avtorskih fotografij, zato je težko objektivno ovrednotiti Julijanino fotografsko dejavnost, vendar kljub temu lahko zapišemo, da je s pokončno držo, podjetnostjo in fotografsko dejavnostjo v času med obema vojnoma in med 2. svetovno vojno odstopala od povprečnega profila slovenskega fotografa.

VIRI:

Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije (MNZS).
Jesenovec Sandi, Ljubljana, oktober, november 2012.
Podnar Franc, Škofja Loka, november 2012.
Šparovec Jožica, MNZS, Ljubljana, september, november 2012.

LITERATURA:

Fabec, Franc; Vončina, Dejan: *Slovenska odporniška fotografija 1941–1945*, Ljubljana : Založba Modrijan, 2005.
Šelhaus, Edi: *Fotoreporter*, Ljubljana : Založba Borec, 1982.
Šparovec, Jožica: *Münchenski olimpijski utrinki 1972 : iz fotografske zbirke Edija Šelhaus*. Ljubljana : Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012.
Štukl, France: Prispevek k zgodovini fotografov v Škofji Loki. *Loški razgledi* 38, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1991, str. 119–125.
Vončina, Dejan: Edi Šelhaus Stotinka za zgodovino, *TV-15*, 24. maj 1990, str. 10.
Vončina, Dejan: Fotoreporter Edi Šelhaus od Trsta do Trsta (intervju), *Fotografija*, št. 11, Ljubljana, 2000, str. 4.

Summary

The photographer Julijana Šelhaus (1892–1975)

Julijana Šelhaus (1892–1975) was a unique photographer with a lively personal and professional life. She was distinguished by high quality portrait photography, entrepreneurship, courage, patriotism and diligence. Her photographic activity can be divided into several periods: Trieste at the time of emerging fascism, when she was in the shadow of her husband, the photographer Janko Šelhaus; the pre-war Škofja Loka period, when she freed herself as a photographer and, with her husband, introduced their son Edi to photography; the war-time Škofja Loka period when, as an activist of the Liberation Front, she courageously organised secret production of copies of photographs of German soldiers, which revealed the brutal activity of the German occupation army in Gorenjska; and post-war activity in Škofja Loka. The peak of her work can above all be seen in her study portraits, but she was also adept at high-quality and precise black and white and colour retouch. In addition to beautiful portraits from independent work in Škofja Loka, her war-time underground activity is very important, since through her work and that of her associates, valuable testimony has been preserved of the cruelty of the German occupiers. Unfortunately, a great many of her original photographs have not been preserved, so it is difficult objectively to evaluate Julijana's photographic work but it can nevertheless be stated that with her firm stance, entrepreneurship and photographic activity in the inter-war period and during World War Two, she stands out from the average profile of Slovene photographers.

Spomenika padlim v I. svetovni vojni v Škofji Loki in Stari Loki

Izvleček

Spomenika padlim v I. svetovni vojni v Škofji Loki in v Stari Loki spadata med kakovostnejše primere spomenikov žrtvam I. svetovne vojne. Škofja Loka je bila prvo slovensko mesto, ki je vzorno uredilo vojaško pokopališče padlim v tej vojni. Spomenik v obliki herme so slovesno odkrili 7. oktobra 1928. Dopasni kip ženske v gorenjski narodni noši je bil prvi primer simbolne žalujoče figure na vojaškem spomeniku v Jugoslaviji. Avtor kipa je kipar Ivan Jurkovič (1893–1934).

Spomenik na pokopališču v Stari Loki je ob odkritju veljal za največji spomenik padlim v I. svetovni vojni v Dravski banovini. Božo Pengov (1910–1985) je izdelal kip vojaka in relief Matere Dolorose. Kamnoseško delo je opravilo podjetje ljubljanskega kamnoseka Alojzija Vodnika. Dekanijska cerkev je poklonila monumentalni nagrobnik bankirja Heissa, ki so ga uporabili za podstavek. Spomenik so slovesno odkrili 26. oktobra 1930.

Abstract

Monuments to the fallen in the First World War in Škofja Loka and Stara Loka

The monuments to those who fell in the First World War in Škofja Loka and Stara Loka are among the highest quality examples of monuments to victims of the First World War. Škofja Loka was the first Slovene town to arrange in an exemplary way a military cemetery for those who fell in the First World War. The monument in the form of bust was ceremonially unveiled on 7 October 1928. The bust of a woman in Gorenjska national costume was the first example of a symbolic mourning figure in a military monument in Yugoslavia. The author of the statue was the sculptor Ivan Jurkovič (1893–1934).

At the time of unveiling, the monument in the cemetery in Stara Loka was the largest monument in the Drava Banovina to those who fell in the First World War. Božo Pengov (1910–1985) made a statue of a soldier and the Mother of Sorrows. The stonemasonry work was done by the company of the Ljubljana stonemason Alojzij

Vodnik. The parish church donated the monumental tomb of the banker Heiss, which was used for the pedestal. The monument was ceremonially unveiled on 26 October 1930.

Uvod

Spomenika padlim v 1. svetovni vojni, ki so ju slovesno odkrili v Škofji Loki leta 1928 in v Stari Loki leta 1930, spadata med kakovostnejše primere spomenikov žrtvam svetovne vojne, postavljenih po številnih slovenskih krajih v dvajsetih in tridesetih letih preteklega stoletja. Njuni tvorci so si prizadevali za ustrezen vsebinski izraz spomeniške celote, skladnost med kiparskimi, kamnoseškimi in arhitekturnimi sestavinami ter umeščenost spomenika v okolje. Alegorični figuri na obeh spomenikih sta kakovostno kiparsko delo. Zanimivi sta tudi po motivni plati. Avtorja kipov sta bila mlada in obetavna kiparja – Ivan Jurkovič in Božo Pengov. Jurkovičev kip za spomenik v Škofji Loki je predstavljal izvirno rešitev v okviru spomeniškega kiparstva, Pengovov kip za Staro Loko pa rahlo spremembo že uveljavljenega ikonografskega vzorca za spomenik padlim v svetovni vojni.

Spomenik padlim v 1. svetovni vojni v Škofji Loki

Škofja Loka je bila prvo slovensko mesto, ki je vzorno uredilo vojaško pokopališče padlim v 1. svetovni vojni.¹ Na vojaškem pokopališču na vzhodni zunanji strani mestnega pokopališča naj bi bilo pokopanih 159 padlih domačinov in okrog 320 tujih vojakov. Na navadnih zemeljskih grobovih so bili leseni križi. Leta 1928 so na vojaškem pokopališču postavili spomenik. Kasneje so grobove izravnali in pokopališče spremenili v brezov gaj.

Denar za spomenik je zbral *Odbor za zgradbo spomenika v vojni padlim vojakom*, v sodelovanju s škofjeloško podružnico Zveze slovenskih vojakov.

Odbor, ki ga je vodil predsednik krajevnega odbora bojevniške organizacije Viktor Žužek (1894–1977), je razposlal okrožnice s prošnjo za prispevke.²

Spomenik, postavljen sredi vojaškega pokopališča in v osi vhoda na mestno pokopališče, ima obliko herme.³ Špelca Čopič je zapisala, da je spomenik zasnovan »v obliki nekake nacionalne herme«.⁴ Na tri metre visokem slopu kvadratnega tlorisa je dopasna podoba ženske v gorenjski narodni noši, z avbo na glavi, ki je rahlo sklonjena naprej. Roki ima sklenjeni v molitvi, z njima se dotika obraza.

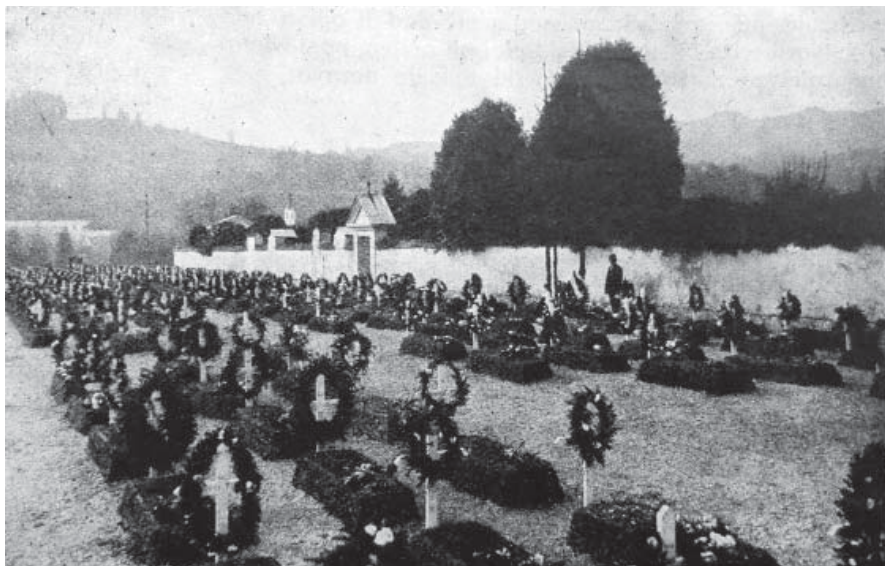
Spomenik slovenski materi – trpinki, ki »moli ne samo za padle sinove, marveč za vse, ki tam počivajo«, je prvi tovrsten primer simbolne žalujoče figure

1 Odkritje spomenika padlim žrtvam, *Slovenec*, 1928/231.

2 Odbor za zgradbo spomenika v vojni padlim vojakom v Škofji Loki, *Slovenec*, 1928/48.

3 Herma: glava ali doprsni kip, ki spodaj prehaja v podstavek.

4 Čopič, Slovenski spomeniki padlim v prvi svetovni vojni, str. 170.

Vojaško pokopališče v Škofji Loki. (iz: *Mladika*, 1929, št. 11, str. 431)

na vojaškem spomeniku v Jugoslaviji.⁵ Po motivni plati se spomeniška rešitev nekoliko sklicuje na prizadevanja za uveljavitev narodne motivike, ki jih na začetku stoletja srečamo pri Vesnanih, v času nastanka spomenika pa so bila aktualna tudi v okviru društva in Umetniške šole Probuda v Ljubljani.⁶

Avtor kipa »slovenske matere« oziroma »Žalujoče Slovenije«⁷ je bil kipar Ivan Jurkovič (1893–1934). Kip iz kraškega marmorja je signiran spodaj, ob strani: JURKOVIČ. Kipar Jurkovič je imel atelje na ljubljanskem velesejmu.⁸ Od leta 1926 je poučeval kiparstvo na Umetniški šoli Probuda.⁹ Njegovo najbolj znano delo je spomenik Ivanu Cankarju, na Vrhniki (1930).

Kip Žalujoče Slovenije v nadnaravni velikosti je po mnenju dopisnika časnika *Jutro* izpričeval »izrazito slovensko noto« in ne bi mogel stati na primernejšem mestu kot v starodavni Škofji Loki, »domovini bratov Šubicev in Groharja«. »Spomenik je zelo posrečeno delo našega vrlega kiparja Ivana Jurkoviča. Z vso globoko resnobo svoje umetniške duše se je mladi kipar posvetil izvedbi tega dela, ki ga je končal tako, da bo trajno v čast njemu in Škofji Loki. Vso to tugo slovenskih mater, slovenskih sester in slovenskih deklet je izlil v obličje svoje Žalujoče Slovenije.«¹⁰

5 Bonač, Spomin padlim in umrlim, *Bojevnik*, 1931/1.

6 Čopič, Spomeniki padlim v prvi svetovni vojni, str. 100.

7 Po izjavi Zorke Šubic naj bi bila model za Žalujočo Slovenko Jurkovičeva žena. Informacijo je posredoval dr. France Štukl. (op. ur.)

8 Šantel, Jurkovičeva 'Žalujoča Slovenka', *Jutro*, 1928/239.

9 Golob, Franjo Sterle ..., str. 166.

10 K odkritju spomenika padlim vojakom v Škofji Loki, *Jutro*, 1928/236.

Kip Žalujoče Slovenije.
(iz: *Jutro*, 1928, št. 236)

Alegorična figura Žalujoče Slovenije učinkuje preveč masivno za vitek tristopenjski podstavek. Jurkovič je realističen pristop povezal z rahlim ponostavljanjem oblik. Najbolj podrobno so izdelani cvetlični in rastlinski ornamenti na avbi. Skrbno je prikazano tudi gubanje draperije. Pri nekoliko stiliziranem obrazu in trdnih, poudarjeno plastičnih obraznih potezah so prisotni odmevi *nove stvarnosti*. Prvotno gladko površino in svetlo barvo marmorja so že temeljito obrusile vremenske razmere.

Podstavek ima dvojno stopničasto bazo. Na visokem kvadratnem stolu so v obliki rozet na vseh straneh vrezani enakokraki križi. Na čelni strani sta letnici začetka in konca 1. svetovne vojne. Na vseh straneh stola so vklesana imena 160 padlih domačinov. Imena so razporejena po domačih vaseh in nanizana v dva stolpca. Imena okrog 320 tujih vojakov niso zapisana na spomenik.

V spodnjem delu so verzi Otona Župančiča in Tineta Debeljaka.
Oton Župančič: PRAH KRIŽEM RAZMETAN DUH V NAŠI MISLI ZBRAN.
Tine Debeljak: NIHČE VAM NA SRCA ROŽ NE SADI, MRZLI SO GROBOVI ZEMLJE

Kip Žalujoče Slovenije simbolizira trpeče slovenske matere, ki so v vojni izgubile svoje sinove.

(foto: Damir Globočnik)

TUJE. LE NAŠA BOLEČINA V GROZI VAŠIH SMRTI NEMA TRPI IN SKLEPA ROKE ZA MIR SVETA./ V NAŠI MOLITVI SO SPET VSI DOMA.

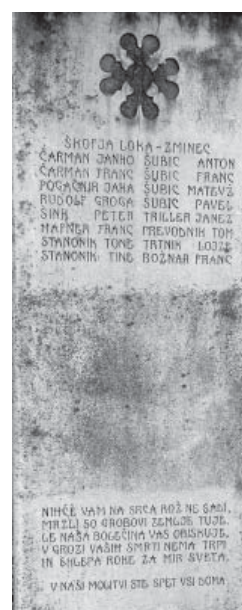
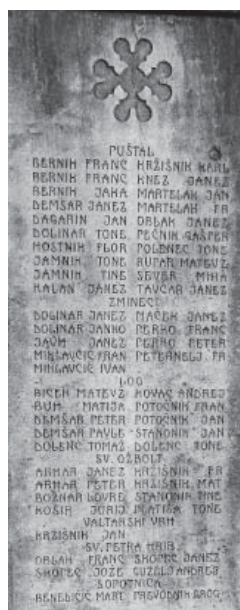
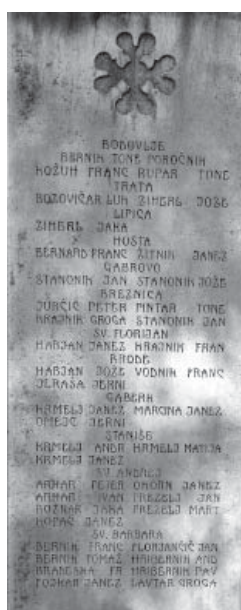
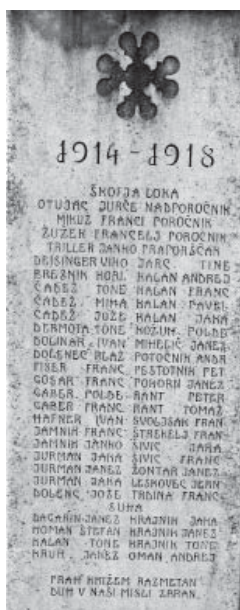
Ornamentalna zasnova križev in tipologija črk so usklajeni z »narodnim« konceptom spomenika. Kdo je avtor idejnega osnutka za podstavek, črke in roze- te in katera kamnoseška delavnica ga je izdelala, nisem uspel ugotoviti.

Kvadratno zasnovo podstavka poudarja nizka železna ograja z vogelnimi kamnitimi stebrički, ki obdaja spomenik.

Spomenik so slovesno odkrili 7. oktobra 1928. Katoliška organizacija Zveza slovenskih vojakov je priredila veliko žalno svečanost. Odbor za proslavo sta vodi- la Viktor Žužek in Matevž Ziherl. V častnem predsedstvu so bili vladni svetnik dr. Maraš, župan Josip Hafner, župnik dr. Janko Arnejc, oblastni poslanec Lovro Planina idr.. Največ zaslug za postavitev spomenika je imel vojni kurat Franc Bonač (1885–1935).

Slavnosti so se pričele v soboto, 6. oktobra, zvečer, z zvonjenjem v spomin padlim vojakom. Ob osmi uri so na glavnem trgu pevci zapeli, godba domačega gasilskega društva pa je zaigrala žalostinke.

V nedeljo, 7. oktobra, je kurat Franc Bonač bral mašo za padle vojake. Na njej so bili poleg svojcev tudi Orli, gasilci in šolska mladina. Po maši se je na Spodnjem trgu razvrstil slavnostni sprevod, ki se je začel pomikati proti pokopališču. V spre- vodu so bili šolska mladina, gasilci, lovci, Orli, z vencem in novim praporom, ustanovniki, Prosvetno društvo, rezervni častniki, Kolo jugoslovanskih sester,

Imena padlih vojakov so vrezana na visokem kamnitem slopu spomenika.

Od leve proti desni: čelna, leva, desna in hrbtna stran. (foto: Damir Globočnik)

Slavnostni govornik Viktor Žužek na otvoritvi
spomenika padlim v Škofji Loki, 1928.
(hrani: družina Žužek, Škofja Loka)

svojci padlih, zastopniki domačih in tujih oblasti, narodne noše ter godba, ki je igrala žalostinke.

Vojaško pokopališče je bilo zgledno obnovljeno. Grobovi so bili po Ziherlovi zaslugi lepo okrašeni. Na vsakem grobu so bile zasajene rdeče rože. Slavnostni govornik Žužek, predsednik odbora, je pozdravil zastopnike Češkoslovaške (konzul Ressler), Avstrije, Nemčije (poslaniški svetnik Windecker), Madžarske (ogrski poslaniški ataše Petrovič), Italije in Romunije (konzul Milan Milić iz

Zagreba), predstavnike domačih oblasti in vse prisotne. Med deklamacijami šolske mladine in Bonačevim govorom je godba igrala žalostinke, pevci so zapeli *Oj, Doberdob, slovenskih fantov grob ...* (pesem Zorka Prelovca) in *Usliši nas, Gospod* (A. Jelen).¹¹

Slikar Saša Šantel, Vesnan in učitelj na omenjeni šoli Probuda, je o spomeniku zapisal: »Umolknili so turobni zvoki žalobne koračnice. Množica je poslušala z rastočo ginjenostjo govornikove besede o ljubezni in trpljenju slovenske matere v času velike vojne. V tem je padla črna zavesa, ki je dotlej pokrivala novi spomenik. Zagledali smo jo in zdelo se nam je, da zares živi ta vtelešena slovenska Mati, čeprav izklesana iz trdega kraškega marmorja; da živi in plaka in moli ...

Pogled na njo je pretresel tisočglavo množico. Ozrl sem se v tem trenutku nalašč po ljudeh: Njih obrazi so povedali z nemo govorico, česar ne bi moglo opisati še tako večje pero. Kar so občutili gotovo brez izjeme vsi tisoči, ki so se sestali okrog spomenika, to je izrazil ravnokar odkriti umotvor kiparja Jurkoviča.

Žarki jesenskega solnca so obsevali marmornato glavo ter so ji dali menda še več življenja, več resničnosti.

*Da, resničnost in življenje – to je Jurkovičeva umetnost.*¹²

Sledilo je polaganje vencev. Venec je prva položila dvorna dama Franja Tavčarjeva, v imenu »slovenskega ženstva«, za njo pa gospa Hubadova, v imenu »škofjeloškega ženstva«. Nato so se zvrstili venci tujih zastopnikov, Orlov, Zveze slovenskih vojakov in vseh okoliških vasi.¹³

Udeležba na odkritju spomenika je bila množična. Odbor je poskrbel za avtomobilski prevoz med mestom in kolodvorom.¹⁴

11 Odkritje spomenika padlim žrtvam, *Slovenec*, 1928/231.

12 Šantel, Jurkovičeva 'Žalujoča Slovenka', *Jutro*, 1928/239.

13 Odkritje spomenika padlim žrtvam, *Slovenec*, 1928/231.

14 Odkritje spomenika vojnim žrtvam v Škofji Loki, *Slovenec*, 1928/229.

Spomenik padlim v I. svetovni vojni v Stari Loki

Spomenik na pokopališču v Stari Loki, ob vzhodni steni župnijske cerkve sv. Jurija, so postavili oktobra 1930. To je bil tedaj že več kot dvestoti spomenik oziroma spominsko obeležje padlim slovenskim vojakom v I. svetovni vojni.¹⁵ Spomenik v Stari Loki je ob odkritju veljal za največji spomenik padlim v I. svetovni vojni v Dravski banovini.¹⁶

V odboru za postavitev spomenika so bili župan Anton Hafner, častni kanonik Matevž Mrak in posestnik Matevž Triler.

Celotna višina spomenika je 5,40 metra. Kamnoseško delo je opravilo podjetje ljubljanskega kamnoseka Alojzija Vodnika, ki je najbrž priporočil tudi mladega, tedaj komaj dvajsetletnega kiparja Boža Pengova (1910–1985). Pengov je izdelal »v *tugi zamišljenega vojaka*« in relief *Matere Dolorose*. Kipar je modeliral kip vojaka, izklesali pa so ga »z *največjo tehnično preciznostjo*« v Vodnikovi kamnoseški in kiparski delavnici.

Kip in relief sta bila prvo javno delo Boža Pengova, ki je po končani ljubljanski Tehniški srednji šoli (1927, obiskoval je kiparski in rezbarski oddelek)¹⁷ začel študirati kiparstvo na Dunaju (1928–1933). Zaradi nadarjenosti naj bi bil že po šestih mesecih sprejet v mojstrsko šolo prof. Josipa Müllerja.¹⁸ Božo Pengov izvira iz umetniške družine. Oče Ivan je bil rezbar in kipar, brat Slavko slikar, dva brata sta bila arhitekta, brat Jože pa je tedaj nastopal na radiju. Božo Pengov se je v tridesetih letih ukvarjal predvsem s sakralno in nagrobno plastiko.

Dva metra visoki kip ranjenega vojaka z jekleno čelado na sklonjeni glavi je izklesan iz nabrežinskega kamna. Stoji na nizkem podnožju. Z obema rokama ob telesu drži puško. Rahlo posplošenje oziroma stilizacija telesnih oblik spreminjata vojaka v simbolni lik.

Spomenik padlim v I. svetovni vojni na starološkem pokopališču. (foto: Damir Globočnik)

15 Padlim žrtvam. Odkrit spomenik vojnim žrtvam iz starološke fare, *Slovenec*, 1930/247.

16 A. G. (Ante Gaber), Stara Loka svojim junakom, *Slovenski narod*, 1930/244.

17 Golob, Ivan Šubic, utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem, str. 110.

18 A. G. (Ante Gaber), Stara Loka svojim junakom, *Slovenski narod*, 1930/244.

Božo Pengov se je oprl na standardno rešitev spomenika v obliki kipa vojaka na arhitekturni bazi. Svetoslav Peruzzi je okrog leta 1916 v Judenburgu zmodeliral kip Kranjskega Janeza, ki ga je po vojni v kamnu dokončal Lojze Dolinar.¹⁹ Leta 1923 so ga postavili pred grobove judenburških žrtev na ljubljanskem pokopališču pri sv. Križu (Žale). Po vojni je nastalo še nekaj spomenikov s kipom vojaka na visokem arhitekturnem nosilcu (1925 v Dovjem, 1926 v Polju in Šmartnem ob Paki).

»Tudi najstrožji umetnostni kritik lahko trdi, da je ta vojak najboljši, kar smo jih doslej postavili pri nas,« je o Pengovovem kipu menil škofjeloški rojak Ante Gaber. »Ravno prav stilizirana figura in od vseh strani plemenitih linij in silhete, ki na žalost ob zidu ne pride do veljave, je modelirana z največjim občutjem, da s svojo pozo vse globoko sklonjene postave, vpognjenih kolen, držanja rok in na prsi povešene glave vzbuja globok vtis onemoglosti, skrajne potrnosti in pobožne žalosti, ki se odraža tudi z vsake črte plemenitega obraza. Pri vsem tem je pa kip tudi monumentalen, da deluje nad vse mirno in mogočno.«

50 cm široki relief *Matere Dolorose* (Pieta, Marija z mrtvim Kristusom v naročju) je iz belega lazenskega marmorja. »Na prsi pritiska mrzlo glavo sina mati v trpki junaški bridkosti. Srce ji poka, a ne kolne usode.«²⁰

Dekanijska cerkev je za spomenik poklonila monumentalni nagrobnik bankirja Heissa, ki so ga uporabili za podstavek. Nagrobnik bankirja Heissa je bil že desetletja zapuščen ob vzhodni strani cerkve. Ker prenos kamnitih kvadrov podstavka ni bil potreben, je odbor prihranil 10.000 dinarjev, prihranek je bil tudi pri izdelavi novih temeljev spomenika. Spomenik je stal 40.000 din, darovali so jih sorodniki padlih in prijatelji, zlasti velik denarni prispevek sta naklonila brata ustreljenega Ivana Gosarja.²¹

Več kot 3 metre visok podstavek ima tri dele. Spodnji del stoji na dvojni stopničasti bazi, ki nekoliko izstopa iz celotne globine spomenika. Razdeljen je na tri poglobljena polja. V srednjem sta reliefno izoblikovani navzdol obrnjeni goreči plamenici, ki sta povezani s trakom.

Med srednjim in vrhnjim delom je profiliran napušč. Dve voluti obdajata zgornji del kvadratne oblike. V njem je krog iz reliefnega cvetličnega venca, ki obkroža medaljon iz belega marmorja, z reliefom *Matere Dolorose*.

Medaljon iz belega marmorja z reliefom *Matere Dolorose*.
(foto: Damir Globočnik)

19 Čopič, Spomeniki padlim v prvi svetovni vojni, str. 100.

20 A. G. (Ante Gaber), Stara Loka svojim junakom, *Slovenski narod*, 1930/244.

21 A. G. (Ante Gaber), Stara Loka svojim junakom, *Slovenski narod*, 1930/244.

Spomenik daje vtis, da se kip ranjenega vojaka s povešeno puško »milo« ozira na *Mater Doloroso* na podstavku.²² Ne glede na »recikliranje« starejših kamnitih delov, s katerimi je bila najbrž že določena kompozicijska zasnova spomenika, ne glede na nekatere starejše slogovne elemente (baročni voluti, relief s cvetlično obrobo, simbolni plamenici) in ne glede na povezavo vojaške in krščanske motivike je spomenik skladna celota. Stoji v osi okna in se postopoma dviguje v višino. Ker so s kipom vojaka dopolnili predelan starejši visok nagrobnik, kip z rameni sega v cerkveno okno.

V srednjem delu podstavka je spominska plošča iz kararskega marmorja, v obliki širokega križa. Na njej so vklesana imena 50 padlih in pogrešanih vojakov iz starološke fare. Imena padlih faranov so v štirih stolpcih. Med kraki križa so letnice 1914–15, 1915–16, 1916–17 in 1917–18. Imena in letnice so bili prvotno izpisani v zlati, danes pa so v črni barvi.

Pred spomenikom je manjša cvetlična greda. Prostor pred spomenikom zapiro kovana ograja, z enostavnimi geometričnimi in rastlinskimi motivi.

Slavnosti ob odkritju spomenika so se začele v soboto, 25. oktobra 1930, ob 9. uri zvečer. Pevci iz Škofje Loke in Stare Loke so pod vodstvom starološkega organista zapeli na pokopališču žalostinke *Vigred se povrne* (besedilo Janez Puhar, glasba Andrej Vavken), *Nad zvezdami* (L. Belar) in *Oj, Doberdob*. »*Takoj nato pa so se oglasili zvonovi po vsej župniji in opomnili sorodnike padlih žrtev in vse farane k molitvi za drage pokojne in za mir na zemlji ...*« (polurno zvonjenje v župni cerkvi in vseh podružnicah).

V nedeljo, 26. oktobra, je ob 9. uri zjutraj izpred Gasilnega doma v Stari Loki krenil žalni sprevod. »*Takoj za križem smo videli krasen venec starološke občine, nato deško in dekleško osnovno šolo, invalide, sokolsko društvo SKJ iz Škofje Loke s praporjem in vencem in dobrovoljce iz svetovne vojne.*« Velik rdeč venec starološke občine je krasila trobojnica. Sokoli, oblečeni v sokolske uniforme ali v civilna oblačila, so nosili prapor in rdeč venec. Sokole je dopolnjeval tudi oddelek članic. Za dobrovoljci in njihovim ljubljanskim odborom so se pomikali godba škofjeloškega gasilskega društva, pod vodstvom Ravniharja, četa gasilcev iz vse loške okolice, pod vodstvom načelnika

Spominska plošča z imeni 50 padlih in pogrešanih vojakov iz starološke fare. (foto: Damir Globočnik)

22 Padlim žrtvam. Odkrit spomenik vojnim žrtvam iz starološke fare, *Slovenec*, 1930/247.

Kavčiča, duhovščina iz obeh župnij, zastopniki civilnih oblasti, dr. Zobec, začasni vodja okrajne izpostave v Škofji Loki, župani Stare Loke, Škofje Loke in Zminca, zastopniki davčnih in finančnih oblasti, žandarmerije iz Škofje Loke, zastopnik 52. pehotnega polka iz škofjeloške garnizije podpolkovnik Bakič z dvema podporočnikom, zastopniki Zveze slovenskih vojakov iz svetovne vojne iz Ljubljane in Škofje Loke, zastopniki invalidskega društva, škofjeloško Katoliško prosvetno društvo, s praporom in vencem, Marijina družba in Prosvetno društvo iz Stare Loke, z zastavo. Vence so nosili tudi predstavniki Staroločanov, bratje inž. Gosarja in predstavniki vasi Binkelj in Križna gora, šopke pa vaške deputacije iz Virloga, Veštra, Starega Dvora, Pevna, Moškрина, Crngroba, Papirnice, Virmaš, Grenca, od Sv. Duha, s Trnja in Planice. Poleg svojcev padlih in krajanov so se sprevedu pridružili tudi gostje, ki so prišli z vlakom ali avtomobili iz Ljubljane, Kranja in drugih krajev.

Maša v farni cerkvi se je pričela ob 10. uri. Maševal je kanonik in dekan Matija Mrak. V cerkvenem govoru se je spomnil vseh padlih vojakov, ki so bili iz vsake vasi v fari, le Papirnica in Planica sta imeli srečo in na bojiščih nista izgubili nobene vaščana. *»Kristus Kralj je te žrtve sprejel v svoje kraljestvo, molimo zanje!«*

Na pokopališču pred farno cerkvijo so združeni škofjeloški in starološki pevci zapeli žalostinko *Usliši nas, Gospod*. Oglasili so se zvonovi v vseh farnih cerkvah. Ljudje so se v velikem polkrogu razporedili okrog zagrnjenega spomenika. Starološki župan Anton Hafner je v imenu pripravljalnega odbora in starološke občine pozdravil občinstvo. Obudil je spomin na padle občane. Ljudje so pritrdjevali govorniku. Trikrat je odjeknil vzklik Slava!. Po besedah *»Zavesa, padl«* je Anton Hafner odkril spomenik in ga izročil v varstvo cerkvenemu predstojništvu starološke dekanije. Kanonik Mrak je z asistenco petih duhovnikov blagoslovil spomenik in svečano izjavil, da ga prevzame v last in posest ter obljubil, da bo vedno okrašen. Slavnostni govornik, zastopnik Zveze slovenskih vojakov iz svetovne vojne, vojni kurat Franc Bonač je *»v ognjevitih besedah spomnil prisotne na tisto zavest, ki so jo imeli narodi vseh dežel in vekov, na tisto zavest, ki je rodila tudi ta naš spomenik, da je treba mrtve častiti, se jih v molitvi in daritvi spominjati. Zato se spominjamo tudi slovenskih fantov in mož, ki so na vseh evropskih bojiščih pustili svoje življenje. Ne frazarimo, temveč molimo zanje!«* Sledili so govori predstavnika Zveze slovenskih vojakov Ivana Matičiča, predstavnika dobrovoljcev Lorgerja, predsednika krajevne organizacije invalidov Andreja Ravniharja in deklamacije šolarjev Bičkovega Janeza, Marije Jugovic in Micke Pintar iz domače osnovne šole. Kanonik Mrak je opravil molitve za mrtve, godba je zaigrala žalostinko, pevci so zapeli *Oj, Doberdob*. Svečanost je bila zaključena točno opoldne.²³

23 Padlim žrtvam. Odkrit spomenik vojnim žrtvam iz starološke fare, *Slovenec*, 1930/247; Odkritje spomenika junakom starološke fare, *Ponedeljek*, 1930/43.

Pripravljalni odbor je v dekanijem župnišču priredil slavnostni banket za goste. Odbor je na banket povabil zastopnika okrajnega načelnika dr. Zobca, duhovščino, šolskega upravnika Rojca, zastopnika dobrovoljcev Lorgerja, zastopnika bojevnikov Matičiča, kurata Bonača, predsednika krajevnega odbora bojevnikov Viktorja Žužka, predsednika krajevnega odbora URJ Ravniharja, zastopnika škofjeloškega Sokola notarja Šinka, starešino gasilske župe Kavčiča, kamnoseka Alojzija Vodnika in druge gospode. Vabilu se nista mogla odzvati kipar Božo Pengov, ki je študiral na Dunaju, in zastopnik vojaške oblasti.

Banket je bil v t. i. škofovi sobi, ki ima strop okrašen s štukaturo. »V tem starodavnem okolju je bil pa banket sam pripravljen po najmodernejših principih kulinarične umetnosti, saj ga je vodila kot gospodinja gospodična Danica Dolenčeva, hčerka znanega lesnega veleindustrijalca, stregle so pa gostom hčerke najuglednejših družin, da je bila prireditev res prav domače prisrčna. K domačnosti in starodavni častitljivosti je pa najbolj pripomogel pravi pristni slovenski farovski kruh, ki je gostom z njim postregel s svojo plemenito roko osiveli hišni gospodar častni kanonik g. Matija Mrak, najmarkantnejši tip starega gorenjskega korenjaka – dekana, ki je toliko moral pretrpeti od avstrijskih oblasti, ker je za Ivanom Gosarjem opravil posmrtna opravila in mu dovolil zvoniti. No, in tudi brez pristnega loškega feška seveda tudi ni smelo biti in tudi ne brez kapljice slovite farovške kvalitete, da so se tuji in domači gostje res dobro imeli in pod sliko kraljevo izpregovorili tudi marsikatero možato in tehtno besedo.«

Kanonik Mrak se je v pozdravnem govoru v imenu pripravljalnega odbora zahvalil zastopniku države dr. Zobcu za obisk in napil kralju. Dr. Zobec je izrekel zahvalo odboru za postavitve spomenika, ki je prvovrstna umetnina, tudi sam je vzdignil kozarec v čast kralju. Kanonik Mrak se je zahvalil vsem, ki so prispevali za spomenik z denarjem ali delom in napil »najdelavnejšima članoma odbora, ki se nista ustrašila ne dela, ne potov niti stroškov«, mlademu županu Antonu Hafnerju in Matevžu Trilerju iz Veštra, »kar so gostje sprejeli z največjim odobravanjem in Živio-klici požrtovalnima delavcema za lepi spomenik«.

Viktor Žužek je opozoril, da v kaplaniji živi »prava živa žrtev vojne«, »slavni korotanski mučenik«, sivolasi župnik Matevž (Matej) Ražun iz Št. Jakoba v Rožu. Deputacija z županom na čelu je odšla po župnika Ražuna, ki so ga pri mizi, »med najtoplejšimi ovacijami vseh navzočih«, posadili na častno mesto. Kurat Bonač je pozdravil župnika Ražuna z vznesenim govorom, v imenu Zveze bojevnikov se je zahvalil odboru in napil »vesoljnemu miru, ki ga čuva naša viteška armada«. Ivan Matičič je v »poetičnem govoru, polnem lepih spominov s Koroške, napil izgnanemu koroškemu bojevniku«. Sledile so ponovne ovacije. Ganjeni Ražun se je skromno zahvalil, njegove zasluge so majhne, »pač pa so delali fantje in možje in ga vedno podpirali, zato pošilja to zahvalo tja onkraj Karavank, potem pa otožno dejal: 'Minilo je – Zdi se mi, da nič nismo dosegli, a še so navdušeni za sveto stvar, še je živo življenje in trdna volja v njih, da ne bodo izginiili ...'« Ražun

se je moral posloviti, saj ga je zvonjenje opozorilo na popoldanske cerkvene obveznosti, ki jih je kot kanonik opravljal v Stari Loki.

V imenu dobrovoljcev je govoril Lorgar. Napil je solidarnosti, ki jo je opazil tudi ob odkritju spomenika: narodna harmonija in solidarnost sta na bojnih poljanah rodili elan in hrabrost dobrovoljcev, v miru pa sta solidarnost in harmonija med kmetom in gospodom garancija in najtrdnjša obramba. Zastopnik škofovškega prosvetnega društva prof. Tine Debeljak (1903–1989) je napil odsotnemu kiparju Božu Pengovu in Alojziju Vodniku. Poudaril je, da je spomenik najboljše delo Boža Pengova, in opozoril, da je Vodnik v preteklosti daroval večjo vsoto za Narodno galerijo ter za delo pridobil mlade umetnike. Župan Anton Hafner se je s temperamentnim govorom zahvalil vsem navzočim in izročil gospodični Danici Dolenčevi šopek nežno rožnih nageljnov. Mrak je napil gospodični v zahvalo za njen trud pri pripravah na odkritje in banket. Žužek je opozoril tudi na drugo živo pričo vojne, izgnanca iz Goriške, upravnika šole Rojca. Po uradnem delu so na banket prišli odborniki domače hranilnice in posojilnice, *»sami tipični zastopniki našega kmečkega ljudstva in v kratkem se je razvila na banketu prava slika solidarnosti in harmonije med kmečkim ljudstvom in gospodo, strumni g. gvardijan o. Kamil je pa zbral za spomenik med odlično razpoloženimi udeleženci vsoto, vredno farnega patrona sv. Jurja.«* Proti večeru so se gostje poslovili.²⁴

Na napisni plošči je na prvem mestu zapisano ime poročnika srbske vojske Ivana Gosarja (1887–1917), po domače Hrenovega iz Stare Loke. Gosar je od leta 1913 deloval kot gozdni inženir v Srbiji (načelnik gozdne uprave v Bajini Bašti).

Med žrtvami 1. svetovne vojne je bil tudi inž. Ivan Gosar iz Stare Loke. (iz: *Jutro*, 1930, št. 249)

2. februarja 1915 je kot avstrijski rezervni oficir prostovoljno stopil v srbsko vojsko. Postal je poročnik in bil oktobra 1915 v bitki z Bolgari hudo ranjen. Po večmesečnem ujetništvu v Sofiji so ga Bolgari predali avstro-ogrskim vojnim oblastem. Kot ubežnika in izdajalca so ga ustrelili 10. februarja 1917, v Beogradu.²⁵

»Pod tem nesmrtnim imenom se pa vrsti dolga vrsta imen žrtev, ki so padli v bojih preluknjani od krogel, ki so jih zadušili strupeni plini in podsuli plazovi, ki jih je zadavila lakota in so jih pomorile bolezni ter leže doma ali pa bogve kje in kako, da jim groba nikdar ne porosi vroča solza in nikdar med njimi ne zaplapola v vetru plamenček sveče. Razen Gosarja jih je še 6 iz Stare Loke in polovica jih je padla na italijanski fronti in tam je umrl tudi Peter Svoljšak iz Binklja, Masterl Polde je iz Crngroba, v Srbiji je pa ostal Avbelj France z Grenca, prekrasna Križna gora jih je izgubila

24 Po odkritju spomenika v Stari Loki, *Slovenski narod*, 1930/249.

25 A. G. (Ante Gaber), Zakaj in kako je bil od Avstrijcev ustreljen inž. Ivan Gosar, *Jutro*, 1930/249.

pet [op. pravilno šest], dva brata Blaža in Janeza in še dva brata Jura in Petra, vsi štirje Ravniharji, iz malega Moškrina so bili praporščak Jernej Tavčar in še dva soseda, v Pevnu je vojna vzela kar štiri [op. pravilno pet], v Starem dvoru dva brata Kreka in še tri druge, k Sv. Duhu se niso vrnili trije, s solnčnega Trnja jih je celo 7 na tabli, v Veštru še danes čakajo na tri, ker so pogrešani, v Virlogu sta dva in iz Virmaš jih je 6 prelilo kri [op. pravilno sedem], ki je iz nje vzklikala naša velika in močna svobodna Jugoslavija. Na njo naj ob spomeniku mislijo oni, ki bodo z zlomljenim srcem pretakali solze, mladini naj bo spomenik opomin, da je dolžnost vsakogar ljubezen do domovine do groba.»²⁶

VIRI:

- A. G. (Ante Gaber), Stara Loka svojim junakom, *Slovenski narod*, 1930/244, 25. 10. 1930, str. 3.
- A. G. (Ante Gaber), Zakaj in kako je bil od Avstrijcev ustreljen inž. Ivan Gosar, *Jutro*, 1930/249, 26. 10. 1930, str. 3.
- Bonač, Franc: Spomin padlim in umrlim, *Bojevniki*, 1931/1, 15. 8. 1931, str. 5.
- K odkritju spomenika padlim vojakom v Škofji Loki, *Jutro*, 1928/236, 7. 10. 1928, str. 3.
- Mladika*, 1929, št. 11, str. 431.
- Odbor za zgradbo spomenika v vojni padlim vojakom v Škofji Loki, *Slovenec*, 1928/48, 26. 2. 1928, str. 5.
- Odkritje spomenika junakom starološke fare, *Ponedeljek*, 1930/43, 27. 10. 1930, str. 2.
- Odkritje spomenika padlim žrtvam, *Slovenec*, 1928/231, 9. 10. 1928, str. 3.
- Odkritje spomenika vojnim žrtvam v Škofji Loki, *Slovenec*, 1928/229, 6. 10. 1928, str. 4.
- Padlim žrtvam / Odkrit spomenik vojnim žrtvam iz starološke fare, *Slovenec*, 1930/247, 8. 10. 1930, str. 3.
- Po odkritju spomenika v Stari Loki, *Slovenski narod*, 1930/249, 31. 10. 1930, str. 6.
- Šantel, Saša: Jurkovičeva »Žalujoča Slovenka«, *Jutro*, 1928/239, 11. 10. 1928, str. 3.

LITERATURA:

- Čopič, Špelca: »Slovenski spomeniki padlim v prvi svetovni vojni«, *Kronika/Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 35, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1987, str. 168–177.
- Čopič, Špelca: Spomeniki padlim v prvi svetovni vojni. V: *Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana : Moderna galerija, 2000.
- Golob, France: Franjo Sterle, ustanovitelj Umetniške šole »Probuda« in vloga šole v tedanjem likovnem življenju. V: *Kronika/Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 34, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1986, str. 160–170.
- Golob, France: Ivan Šubic, utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem, *Loški razgledi* 31, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1984, str. 98–114.
- Štukl, France: Pokopališče v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 24, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1977, str. 71–81.

26 A. G. (Ante Gaber), Stara Loka svojim junakom, *Slovenski narod*, 1930/244.

Summary

Monuments to the fallen in the First World War in Škofja Loka and Stara Loka

The monuments to those who fell in the First World War in Škofja Loka and Stara Loka are among the highest quality examples of monuments to victims of the First World War erected in numerous Slovene places in the twenties and thirties of the last century. Škofja Loka was the first Slovene town to arrange in an exemplary way a military cemetery to those who fell in the First World War. In the military cemetery on the eastern external side of the municipal cemetery are thought be buried 159 fallen locals and around 320 foreign soldiers. There were wooden crosses on ordinary earth graves. The money for the monument was collected by the Committee for Building a Monument to Soldiers Who Fell in the War in cooperation with the Škofja Loka branch of the League of Slovene Soldiers. The monument was in the form of a bust. On the three metre high column of square cross-section is the bust of a woman in Gorenjska national costume. This was the first example of a symbolic mourning figure on a military monument in Yugoslavia. The author of the sculpture of the »Slovene Mother« or »Sorrowing Slovenia« was the sculptor Ivan Jurkovič (1893–1934). The names of 160 locals who fell are engraved on all sides of the column and on two sides also verses by Oton Župančič and Tine Debeljak. The monument was ceremonially unveiled on 7 October 1928.

The monument in the cemetery in Stara Loka, by the eastern wall of the parish church of St. George, at the time of unveiling was the largest monument in the Drava Banovina to those who fell in the First World War. The total height of the monument is 5.40 metres. The stonecutting work was done by the company of the Ljubljana stonemason Alojzij Vodnik. Božo Pengov (1910–1985), who was then studying sculpture in Vienna, produced a sculpture of a soldier and a relief of the Mother of Sorrows. Pengov modelled the 2 m high statue of the soldier and it was carved from Nabrežina rock in Vodnik's stonemasonry and sculptural workshop. The parish church donated the monumental tomb of the banker Heiss for the monument, which was used for the pedestal. The monument cost 40,000 dinar, which was donated by relatives and friends of the fallen; the brothers of Ivan Gosar, killed by firing squad, contributed an especially large sum of money.

In the central part of the pedestal is a memorial plaque of Carrara marble in the shape of a wide cross. On it are engraved the names of 50 fallen or missing soldiers from the Stara Loka parish. In first place is inscribed the name of Ivan Grosar (1887–1917), from Stara Loka, who volunteered for the Serbian army in 1915, became a lieutenant and in October 1915 was seriously wounded in fighting with the Bulgarians. After several months as a prisoner in Sofia, the Bulgarians handed him over to the Austro-Hungarian military authorities. He was shot as a deserter and traitor on 10 February 1917 in Belgrade. The monument was ceremonially unveiled on 26 October 1930.

Bakrova orudjenja v Bodoveljski grapi

Izvleček

Skozi zgodovino rudarjenja na ozemlju današnje Slovenije se redko omenja pojave bakrove rude v Bodoveljski grapi. V srednjepermskih kamninah se v lečah sivega drobnnozrnatega peščenjaka pojavljajo leče z rudnimi bakrovimi minerali. Večjega izkoriščanja teh rudnih teles verjetno ni bilo, so pa izkopali nekaj poizkusnih rogov. Med minerali, ki smo jih našli na dveh večjih nahajališčih, so malahit, azurit, pirit, halkopirit, bornit, kremen, kalcit in nekateri drugi primarni ter sekundarni bakrovi ter železovi minerali. Pojavi bakrovih mineralov kljub manjšemu obsegu vseeno ponujajo zanimivo razmišljanje tudi o možnosti njihovega izkoriščanja v času kovinskih dob (bakrena in bronasta doba). K temu pripomorejo tudi nekatere zanimive arheološke najdbe orodja v bližnji okolici Bodoveljske grape.

Abstract

Copper mineralization in the Bodovlje valley

The appearance of copper ore in the Bodovlje valley is rarely mentioned in the history of mining on the territory of today's Slovenia. Copper minerals appear in grey fine grained sandstone in Middle Permian rocks. There was probably not major exploitation of these bodies of ore but some test tunnels were excavated. Minerals that we found in two major locations include malachite, azurite, pyrite, chalcopyrite, bornite, quartz, calcite and some other primary and secondary copper and ferrous minerals. The appearance of copper minerals, despite their small extent, nevertheless provides interesting consideration about the possibility of their exploitation during the metal ages (Copper and Bronze Ages). Some interesting archaeological finds of tools in the near vicinity of the Bodovlje valley also contribute to this.

Uvod

Nahajališča bakrovih rud so v Sloveniji redka oziroma razpršena, a so jih vseeno zagotovo izkoriščali že pred več tisočletji (4000–2300 pr. n. št.). Če pogledamo karto razprostranjenosti rudnih pojavov bakrovih mineralov, zasledimo tri glavna območja,¹ ki so v Zasavskem hribovju (Sušje, Močilno, Cirkušje ...), Karavankah (Počivalnik, Bukov potok, Stegovnik ...) ter Škofjeloškem in Cerkljanskem hribovju (Škofje, Sovodenj ...), kamor spada tudi Bodoveljska grapa. V okolici Škofje Loke je znanih kar nekaj rudnih pojavov, ki so še neraziskani in redko opisani. Zagotovo so najbolj znani rudišče urana na Žirovskem vrhu ter stari rudarski revirji v Železnikih in okolici Knap.² Manj znano je rudišče Knapovže v dolini Ločnice, kjer so kopali svinčevo in celo živosrebrno rudo.³ Še bolj skrivnostni so rudniški rovi v okolici vasi Draga.⁴ Dokaze o aktivnem iskanju rud je na terenskem raziskovanju le težko opredeliti, saj se mnogi rovi porušijo in odkopi zakrijejo, redki pisni ter ustni viri pa potonejo v pozabo. V prispevku bomo poizkusili ponovno oživeti nekatera stara nahajališča bakrovih rud in njihovih mineralov, ki so jih verjetno poznali že bakrenodobni prebivalci loške okolice.

Zgodovina iskanja rud v Bodoveljski grapi in okolici

Pisnih virov o izkoriščanju bakrovih rud v Bodoveljski grapi je zelo malo. Enega prvih zapisov najdemo v Valvasorjevem največjem delu o Kranjski, kjer piše: »*Pri Škofji Loki se tudi pojavlja; in je gospod Lorentz Rechbeck, doctor zdravil, začel le-to odkopavati, a je tak okop spet opustil, sploh ker ni bila prav dobra, temveč je dajala več viktrila kot bakra*«. Čeprav Valvasor ni natančno navedel nahajališča, predvidevamo, da je bilo v eni od dolin v okolici Škofje Loke. Leta 1853 naj bi dovoljenje za sledenje rud na območju štiristotih sežnjev (1 seženj je 1,89 metra) od Ruparjeve hiše številka 5 v Občini Zminc dobila Ljubljčan Kos in domačin Anton Bukvic.⁵ Leto kasneje je Knapovška združba dobila dovoljenje za odkop malahita v Puštalu pri Škofji Loki in na posestvu kmeta Hribernika pri Sveti Barbari,⁶ torej v neposredni bližini Bodoveljske grape. Vsa ta sledenja in odkopavanja so bila neuspešna in so izkoriščanje rud verjetno hitro opustili.

O bakrovi rudi iz okolice Zminca (neposredna bližina Bodoveljske grape) in Hrastnice piše tudi Marko Vincenc Lipold (1857).⁷ Lipolda so kasneje povzemali

1 Budkovič, *Karta rudišč in rudnih pojavov Republike Slovenije*.

2 Križnar, Rudišče Knape – nekoč in danes, str. 155.

3 Herlec in Jeršek, Minerali rudišča Knapovže, str. 66–67.

4 Križnar in Perne, Sledi rudarjenja v Dragi pri Sori, str. 33.

5 Mohorič, *Problemi in dosežki rudarjenja* (1. knjiga), str. 215.

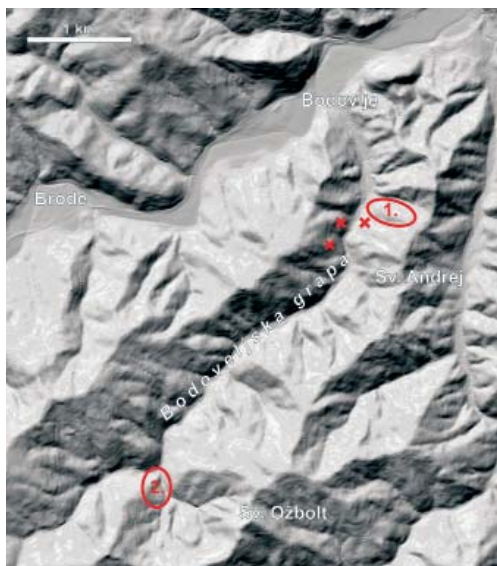
6 Mohorič, *Problemi in dosežki rudarjenja* (1. knjiga), str. 215.

7 Lipold, Bericht über die geologischen Aufnahmen in Ober-Krain im Jahre 1856, str. 212.

še Wilhelm Voss, ki je leta 1893 pisal o nahajališčih mineralov na Kranjskem.⁸ Tudi Franz Kossmat je leta 1910 omenjal pojave bakrove rude v okolici Škofje Loke, toda brez natančnejših lokacij.⁹

Ker so bila nahajališča bakrovih rud v Bodoveljski grapi majhna, so opustili tudi raziskovanja. Ob odkritju uranove rude v Žirovskem vrhu se je ponovno začelo zanimanje za stara rudišča v Bodoveljski grapi in sosednji Hrastnici (Hrastniški grapi). Tako je bila leta 1974 izdelana diplomatska naloga o orudenju v okolici Bodovalj.¹⁰ Pri terenskem delu so odkrili kar nekaj pojavov bakrovih mineralov v spodnjem delu Bodoveljske grape in nekaj starih sledi rudarjenja (izkopi, halde – rudniški odvali, delno zasuti rovi). Te podatke so v kasnejših raziskavah uporabili tudi v poročilih Geološkega zavoda Slovenije in pri izdelavi Osnovne geološke karte. O rudarjenju v okolici Bodovalj in Hrastnici so poročali tudi Perne in sodelavci,¹¹ ki so med raziskovanjem stara nahajališča malahita odkrili nad Erjavcem (oziroma Vilfanovo hišo).

Geolog Ivan Mlakar je ob raziskavah Grödenske formacije razkril še nekaj novih podatkov. Tako omenja nahajališča bakrovih mineralov v spodnjem delu Bodoveljske grape¹² (pod Šinkom), povzetih po Kralju (slika 1). Drugo bogatejše nahajališče bakrovih mineralov je Mlakar¹³ navedel iz gornjega dela Bodoveljske grape. Navaja, da so bili

Nahajališča bakrovih mineralov v Bodoveljski grapi. 1. – nahajališče ob manjšem potoku pod Šinkom; 2. – nahajališče v gornjem delu ob potoku, nad odcepom proti Presečniku; s križci so označeni druga nahajališča in ostanki starih jalovišč (odvalov ali hald) ter raziskovalnih izkopov. (povzeto po: Kralj, 1974, in Mlakar, 2002)

Izkopani orudeni kosi sivega in zelenega peščenjaka z bakrovimi minerali iz nahajališča pod Šinkom. (foto: Davorin Preisinger)

8 Voss, Die Mineralien des Herzogthums Krain, str. 108.

9 Kossmat, *Erläuterungen zur geologischen Karte Bischofslack-Idria*.

10 Kralj, *Geološka zgradba in orudenje v okolici Bodovalj*.

11 Perne, Bradeško, Šifrer, Vilfan, Rudniki v okolici Škofje Loke, str. 17.

12 Mlakar, Grödenska formacija v okolici Škofje Loke, str. 18.

13 Mlakar, Grödenska formacija pri Polhovem Gradcu, str. 41.

bakrovi minerali (tudi sekundarni) najdeni v grušču pri Fojski žagi in severovzhodno od Jurja, v grapi pod odcepom k kmetiji Rožnik. Zanimiv je zapis, ki govori, da so, po pripovedovanju domačinov, tam rudarili na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Obstajala naj bi dva rova, vsak na svoji strani ozke doline.

Zadnji so večjo pozornost bakrovim mineralom v Bodoveljski grapi posvetili zbiralci mineralov, ki so tam raziskovali le nahajališče pod šinkom.^{14, 15} Kot je razvidno iz napisanega, so podatki o rudarjenju in rudnih pojavih v Bodoveljski grapi dokaj skopi, mogoče pa jih je še dopolniti s pregledi nekaterih rudarskih knjig iz arhivskih fondov.

Geološka zgradba okolice

Primerak sivo rjavega peščenjaka s prevleko malahita, ki izstopa iz obdajajočih srednjepermskih rdečkastih kamnin. Nahajališče pod šinkom.

(foto: Matija Križnar)

Malahit se pojavlja v žarkastih (levo) in natečenih oblikah (desno), z različnimi zelenkastimi odtenki. Oba primerka sta iz nahajališča pod šinkom.

(foto in najdba: Matija Križnar in Davorin Preisinger)

14 Preisinger, Bakrovi minerali iz Bodoveljske grape, str. 44–45.

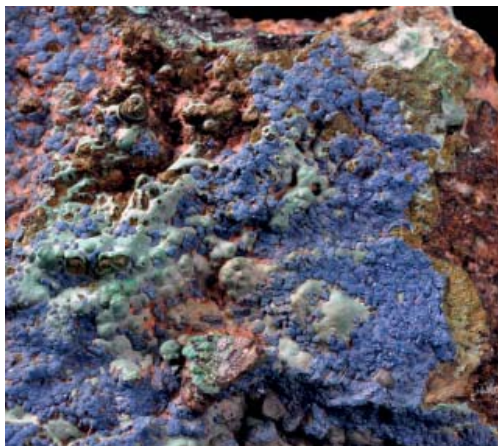
15 Preisinger, Rudniki: opuščeni rudniki v Sloveniji, str. 70–73.

Bodoveljska grapa je dolina Bukovega potoka, ki se zarezuje v strma pobočja južno od Bodovelj. V geološki sestavi prevladujejo karbonske in permške kamnine, nekaj triasnih najdemo le na začetku doline pri Bodovljah. Karbonske kamnine sestavljajo predvsem temni skrilavi glinavci, peščenjaki in siv kremenov konglomerat. V karbonskih kamninah Bodoveljske grape niso odkrili nobenega orudenja, čeprav je v podobnih plasteh pri Knapovžah večje rudišče. Karbonske kamnine se pojavljajo v osrednjem delu grape, kjer segajo še v Hrastnico in na zahodu čez Poljansko Soro proti Sopotnici in Gabrški gori.

Vsi rudni pojavi bakra (in tudi urana) so vezani na srednjepermske kamnine Grödenske formacije. Te kamnine so tipično rdeče barve, z vmesnimi vložki sivga in zelenkastega peščenjaka. Med peščenjaki se pojavljajo tudi rdečkasti muljevci in konglomerat. Rudni pojavi so vezani na kamnine iz spodnjega dela Grödenske formacije, ki pripadajo Brebovniškemu in Hobovškemu členu.¹⁶

Ruda se pojavlja v sivo zelenem drobnozrnatem peščenjaku, ki tvori leče v rdečkastem muljevcu. Rudni minerali so v obliki leč, medtem ko so sekundarni bakrovi minerali, kot malahit in azurit, razpršeni po površini peščenjaka in med peščenimi zrnji. Na osnovi raziskav kamnin in bakrovih mineralov so dognali, da so minerali nastali v več generacijah (vsaj tri generacije bakrovih mineralov). Prav tako so raziskovalci dognali, da je orudenje nastalo diagenetsko, torej med utrjevanjem in usedanjem sedimenta, kjer je z bakrom bogata podtalnica prinašala raztopljene minerale za nastanek bakrovih in drugih mineralov.

Pri naših terenskih raziskavah zgornjega dela Bodoveljske grape smo rudne pojave našli v večji golici (slika 1), približno 50 metrov nad odcepom za kmetijo Presečnik. O omenjenih rudniških rovih danes ni več sledu, čeprav nekateri vseki oziroma usadi zemlje nakazujejo na bližino rovov. Največ bakrovih in drugih spremljajočih mineralov smo našli v potoku, ki se zajeda na levem bregu proti vzhodu, pod kmetijo Šink, v spodnjem delu Bodoveljske grape (slika 1). V okolici tega nahajališča smo zasledili tudi nekaj starih izkopov, med katerimi so nekateri verjetno zelo stari. Enako smo poizkusili najti stara dela in izkope, označene na geoloških kartah, toda brez uspeha.

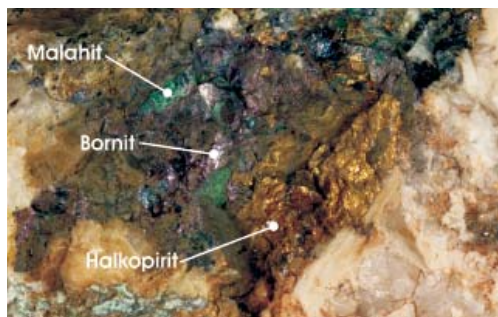

Izjemno lep primerek združbe modrega azurita na zelenem malahitu iz gornjega nahajališča v Bodoveljski grapi. Širina izseka je približno 15 milimetrov.

(foto in najdba: Matija Križnar)

16 Mlakar, Grödenska formacija v okolici Škofje Loke, str. 9.

Bakrovi in drugi minerali

Združba primarnih (halkopirit in bornit) in sekundarnih bakrovih mineralov (malahit) v kalcitno-kremenovi žili iz nahajališča pod Šinkom.

(foto in najdba: Davorin Preisinger)

Med minerali se pojavlja tudi pirit, ki je bil najden v obliki kocke. Velikost limonitiziranega kristala pirita je 4 milimetre. (foto in najdba: Matija Križnar, vsi slikani minerali so v zbirkah Davorina Preisingerja in Zmaga Žorža)

Pojave bakrovih mineralov v Bodoveljski grapi so verjetno zasledili že bakrenodobni ljudje. Med uporabnimi rudnimi minerali so primarni bakrovi minerali, kot so bornit (Cu_5FeS_4), halkopirit (CuFeS_2), covellin (CuS), halkozin (Cu_2S) in samorodni baker (Cu). Zagotovo pa po barvi izstopajo nekateri sekundarni bakrovi minerali, kot sta svetlo in temno zelen malahit ($\text{Cu}_2[(\text{OH})_2|\text{CO}_3]$) in svetlo moder azurit ($\text{Cu}_2[\text{OH}|\text{CO}_3]_2$) kot najpogostejša spremljevalca bakrovih rudišč. Iz okolice Bodovelj, natančneje iz Zminca (kot Sminz), o halkopiritu (nemško Kupferkies) poroča že Wilhelm Voss. Natančnejše analize rude oziroma mineraloške sestave bakrovih rud je opravil Kralj.¹⁷ Raziskovalec navaja, da se skoraj vsi minerali nahajajo v mikroskopskih oblikah (tudi kristalih), velikih manj kot milimeter. Navaja bakrove minerale tenantit ($((\text{Cu}, \text{Ag}, \text{Fe}, \text{Zn})_{12} \text{As}_4 \text{S}_{13})$), halkopirit in bornit, ki ga spremlja tudi pirit (FeS_2). Omenjeni bakrovi minerali se pojavljajo v žilicah in lečah, ki so nastali v več generacijah. Med drugimi minerali Kralj navaja tudi idait (Cu_5FeS_6), covellin in digenit (Cu_9S_5). Z preperevanjem in razpadom primarnih bakrovih mineralov so nastali še sekundarni minerali, kot sta malahit in azurit. Ob vseh naštetih mineralih so pogosti tudi kremen (v posameznih kristalih in kot žile), kalcit, tetra-

edrit, hematit in nekateri drugi železovi oksidi.

Naše terenske raziskave so odkrile zelo podobno sestavo bakrovih in drugih mineralov, med katerimi prevladuje malahit, ki je tudi najbolj opazen. V nahajališču na zgornjem delu Bodoveljske grape smo odkrili večje prevleke zelenega malahita po sivem peščenjaku in vmes redke skupke kristalov azurita. Med mine-

¹⁷ Kralj, *Geološka zgradba in orudenje v okolici Bodovelj*, str. 116.

rali sta verjetno zastopana tudi nekoliko temneje zelen digenit in svetlozelena krizokola. Mineraloško je veliko bolj zanimivo nahajališče pod Šinkom, v spodnjem delu grape. Posamezne primerke malahita smo našli že v spodnjem delu potočka. Tu se malahit pojavlja v lepo žarkastih skupkih kristalov, v obliki kroglastih skupkov in natečenih oblik. Živo moder azurit se pojavlja v podobnih oblikah kot malahit, toda le posamično. Na redkih primerkih smo zasledili tudi psevdomorfoze azurita po malahitu. V kalcitno-kremenovih žilah in žilicah so pogosti milimetrski kristali halkopirita, ki je ponekod preraščen z malahitom ali drugimi sekundarnimi minerali. V istih žilah se pojavljajo tudi temno modrikasti bornit in temno vijolično obarvani covellin ter verjetno tudi tennantit. Poleg bakrovih mineralov smo na nahajališču našli tudi kristale kremenca in posamezne kristale pirita z limonitnimi prevlekami. Na svežih prelomih kalcitno-kremenovih žil zasledimo tudi mnogo dendritov manganovih oksidov in tankih rjavih prevlek železovih oksidov. Kremen se ponekod pojavlja tudi v kristalih, velikih do 2 centimetra. Gotovo je število najdenih mineralov (predvsem sekundarnih) večje, vendar bi bile za to potrebne natančnejše mineraloške raziskave. Nekatere bakrove minerale iz Bodovaljske grape si je ogledal tudi Zmago Žorž, dober poznavalec in raziskovalec pohorskih rudišč, nekatere je tudi določil, za kar se mu avtorja zahvaljujeva.

Bakreno obarvan skupek bakrovih mineralov, ki ga prerašča zelen malahit, vključenih v kalcitno-kremenovo žilo. (foto in najdba: Matija Križnar)

Bakrova ruda v arheološkem pogledu

Povezava med pojavljanjem rud in njihovim izkoriščanjem je skoraj jasna, a včasih težko razumljiva. K razjasnjevanju teh povezav so nam v veliko pomoč arheološke najdbe v okolici rudnih pojavov ali celo starodavnih rudišč. Že v kameni dobi so ljudje zelo dobro poznali svoje okolje in znali poiskati primerne surovine za izdelavo orodij in drugih pripomočkov. Nič drugače ni bilo v času kovinskih dob. Za nas je posebej zanimiva bakrena doba (eneolitik), kjer so pričeli z iskanjem in izkoriščanjem bakrovih rud.

Geološka zgradba okolice Škofje Loke je ponujala mnogo možnosti za iskanje rud, saj se rudonosne (z bakrovo rudo) paleozojske kamnine razprostirajo predvsem v okolici Hrastnice, Bodovalj, Zminca in preko Sopotnice proti Gorenji vasi in Žirem. Kot smo prikazali v zgodovinskem pregledu raziskav, se na tem območju ponekod pojavljajo manjše leče bakrovih mineralov (tudi rudnih teles). V

V kremenovi žili vraščen nedoločen kristal. Na površini so vidne prevleke sekundarnih bakrovih mineralov. Velikost kristala je 3 milimetre.

(foto in najdba: Matija Križnar)

arheološkem pogledu lahko prisotnost rudarjenja povežemo z najdbo rožene kopače iz jelenovega roga, ki so jo odkrili v bakrenodobnih plasteh Kevderca pod Lubnikom.¹⁸ Zelo podobne kopače so arheologi našli tudi na nekaterih koliščih Ljubljanskega barja.¹⁹ Vse najdbe nakazujejo, da so bakrenodobni rudarji gotovo iskali in obdelovali rudo v bližini, včasih pa tudi v nekoliko bolj oddaljenih nahajališčih bakrove rude kot npr. v okolici Sovodnja in Škofja nad Cerknim, kjer so našli nekatera bakrenodobna orodja za drobljenje rude²⁰ in bakrene izdelke. Rudo (tudi malahit) so najverjetneje iskali in izkopavali predvsem na površini, čeprav so z Balkana znana že bakrenodobna rudišča z rovi,²¹ podobno kot v avstrijskih in italijanskih nahajališčih.²² Takšen način kopanja rude ne pušča za seboj veliko sledi, kar velja tudi za Bodoveljsko grapo, kjer so mnoga najdišča rude na dokaj plazovitih in strmih pobočjih. O metalurški in rudarski dejavnosti v bližini govorijo tudi arheološke najdbe na Ljubljanskem barju. Raziskave^{23, 24} kažejo, da so koliščarji uporabljali domačo rudo, so pa nekatere surovine

18 Šubic, Poselitev loškega ozemlja v arheoloških obdobjih, str. 19–21.

19 Greif, Prazgodovinska kolišča na Ljubljanskem barju, str. 50.

20 Šubic, Poselitev loškega ozemlja v arheoloških obdobjih, str. 19.

21 Šljivar, *The Earliest Copper metallurgy*, str. 95–100.

22 Maggi in Pearce, Mid fourth-millennium copper mining in Liguria.

23 Greif, Prazgodovinska kolišča na Ljubljanskem barju, str. 50–54.

24 Velušček in Greif, Talilniki in livarski kalup, str. 33–36.

pridobivali tudi z izmenjavo, na kar opozarjajo raziskave nekaterih bakrenih predmetov.²⁵ Zanimivo bi bilo analizirati tudi kemične in metalurške lastnosti bakra, pridobljenega iz bakrovih mineralov v okolici Bodovelj in bližnjih nahajališč, kot sta Sovodenj in Škofje.

Zaključek

Rudarjenje in iskanje rud sega daleč v preteklost. Arheološki dokaz je različno orodje za kopanje in obdelavo bakrovih ter kasneje železovih rud, najdeno tudi na Loškem. Kljub zelo skopim pisnim virom je znano, da so v okolici Škofje Loke bakrovo rudo poskušali izkoriščati že v 17. stoletju. Šele v kasnejših obdobjih so raziskovanja dopolnili in ugotovili, da se bakrova ruda pojavlja v sivih peščenjaki srednjepermske starosti. V Bodoveljski grapi se orudenje pojavlja na dveh predelih doline. Med odkritimi minerali prevladujeta sekundarni bakrov mineral malahit in nato azurit. Od rudnih mineralov so pogosti halkopirit, bornit, tennantit, redkeje idait, covellin in drugi. Vsi ti minerali so skupaj v kalcitno-kremenovih žilah ter ob prisotnosti kristalov pirita in železovih oksidov. Izkoriščanje in iskanje bakrove ruda v Bodoveljski grapi ni bilo intenzivno oziroma so se sledi za takšno dejavnostjo hitro zabrisale. Zagotovo pa bodo nadaljnje geološke, mineraloške, arheološke, metalurške in zgodovinske raziskave ponudile več odgovorov, kdaj in kako je človek izkoriščal to naravno bogastvo.

LITERATURA:

- Budkovič, Tomaž: *Karta rudišč in rudnih pojavov Republike Slovenije*. Ljubljana : Geološki zavod Slovenije, 2010.
- Greif, Tatjana: Prazgodovinska kolišča na Ljubljanskem barju. Arheološka interpretacija in poskus rekonstrukcije načina življenja. *Arheo*, 18, Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, 1997, 95 str.
- Herlec, Uroš; Jeršek, Miha: Minerali rudišča Knapovže. Mineralna bogastva Slovenije, *Scopolia*, Suppl. 3, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, str. 66–67.
- Kossmat, Franz: *Erläuterungen zur geologischen Karte Bischoflack - Idria*. Wien, 1910.
- Kralj, Miran: *Geološka zgradba in orudenje v okolici Bodovelj*. Diplomsko delo, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1974, 129 str.
- Križnar, Matija: Rudišče Knapa – nekoč in danes. *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 155–162.
- Križnar, Matija; Perne, Matija: Sledi rudarjenja v Dragi pri Sori. *Društvene novice*, št. 41, Tržič : Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije, 2009, str. 33.
- Lipold, Marko Vincent: Bericht über die geologischen Aufnahmen in Ober-Krain im Jahre 1856. *Jahrbuch der kais. kön. Geologischen Reichs-Anstalt*, 2, Wien 1857, str. 211–212.
- Maggi, Roberto; Pearce, Mark: Mid fourth-millennium copper mining in Liguria, north-west Italy: the earliest known copper mines in Western Europe. *Antiquity*, 79, York 2005, str. 66–77.

- Mlakar, Ivan: Grödenska formacija pri Polhovem Gradcu. *Geologija*, 45 (1), Ljubljana, 2002, str. 35–45.
- Mlakar, Ivan: Grödenska formacija v okolici Škofje Loke. *Geologija*, 45 (1), Ljubljana, 2002, str. 7–23.
- Mohorič, Ivan: *Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem*, 1. knjiga. Maribor : Založba Obzorja, 1978, 282 str.
- Pavšič, Jernej (urednik): *Geološki terminološki slovar*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2006.
- Perne, Matija; Bradeško, Luka; Šifrer, Matej; Vilfan, Gašper: *Rudniki v okolici Škofje Loke*, raziskovalna naloga, Škofja Loka : Gimnazija, 2000, 19 str.
- Preisinger, Davorin: *Bakrovi minerali iz Bodoveljske grape. Konkrecija*, 1, Tržič : Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije, 2011, str. 44–45.
- Preisinger, Davorin: *Rudniki: opuščeni rudniki v Sloveniji*. Golnik : Založba Turistika, 2010, str. 70–73.
- Šljivar, Duško: *The Earliest Copper Metallurgy in the Central Balkans, Metallurgical & Materials Engineering (special edition)*, 12 (2–3), Beograd, 2006, str. 93–104.
- Šubic, Zorka: Poselitev loškega ozemlja v arheoloških obdobjih. *Loški razgledi* 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 19–31.
- Trampuž Orel, Neva: Spektralne raziskave prazgodovinskih barvnih kovin v Narodnem muzeju Slovenije v obdobju 1998–2008. *Argo*, 53 (1), Ljubljana 2010, str. 50–55.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Čast in slava vojvodine Kranjske*, 1. in 2. zvezek. Ljubljana : Zavod Dežela Kranjska, 2009.
- Velušček, Anton; Greif, Tatjana: Talilniki in livarski kalup iz Maharskega prekopa na Ljubljanskem barju. *Arheološki vestnik*, 49, Ljubljana 1998, str. 31–53.
- Voss, Wilhelm: Die Mineralien des Herzogthums Krain. *Mittheilungen des Musealvereins für Krain*, Ljubljana 1895.

Summary

Copper mineralization in the Bodovlje valley

Mining has a long tradition in Slovenia. Prospecting for copper and later for iron ores in the Škofja Loka area probably took place several millennia ago. Archaeological finds (from Copper Age locations) of bone tools and stone hammers for ore processing have been identified under Lubnik hill near Bodovlje and Sovodenj. Intensive geological and mineralogical research has shown that copper mineralization in the Bodovlje valley is limited to Middle Permian gray and greenish fine grained sandstones. In the Bodovlje valley, we have investigated two main locations with copper minerals but several more are known from the literature. The majority of the copper minerals have been identified as malachite, azurite, chalcopyrite, bornite, tennantite, and some others. Among non-copper minerals, quartz, calcite, pyrite and iron oxides were found. Our research of copper minerals and past mining activities shows that more investigation and multidisciplinary research is needed to shed more light on the phenomena.

Kaplin jajčar (*Aphaobius kaplai*) – nov slovenski endemit

Izvleček

Jamski mrharčki (Leptodirini) so zanimiva skupina brezokih hroščev. Med njimi je daleč najbolj številčen in vrstno bogat rod jajčarjev (Aphaobius). Kaplin jajčar (Aphaobius kaplai) je pred kratkim opisana nova vrsta tega rodu. Je endemit (posebnost) Jelovice, Bohinjskih gora in Mežaklje, na Škofjeloškem je bil najden na Soriški planini, Ratitovcu in Dražgoški gori. Vrsta poseljuje sisteme špranj in razpok v dobro pretrtih apnenčnih skalah, na nadmorskih višinah med 500 in 1700 m; od tod prihaja v jame in opuščene rudarske rove.

Abstract

Aphaobius kaplai – a new Slovene endemic beetle

Leptodirini are an interesting group of blind beetles and Aphaobius is the most numerous and species rich genus of them in Slovenia. Aphaobius kaplai is a recently described new species of this genus. It is an endemic beetle of Jelovica, the Bohinj Mountains and Mežakla. In the Škofja Loka region it has been found on Soriška planina, Ratitovec and Dražgoška gora. The species occupies the system of crevices and cracks in well-crushed limestone rocks at an altitude between 500 and 1700 m. From there it has entered some caves and abandoned mine tunnels.

Uvod

V družini hroščev mrharčkov (*Leiodidae*) je zelo zanimiva skupina t. i. jamskih mrharčkov (*Leptodirini*). K njim uvrščamo znamenitega brezokega hrošča drobnovratnika (*Leptodirus hochenwarti*), prvega opisanega jamskega hrošča, ki živi v našem dinarskem svetu. Tu je pestrost vrst jamskih mrharčkov največja in samo tu najdemo drobnovratniku podobne gracilne oblike z izjemno podaljšanimi nogami, tipalkami in napihnjjenimi zadki. Po številu znanih vrst in podvrst pa dinarskemu svetu sledita naše Alpe in predalpski svet, le da so tu podzemeljski mrharčki bolj kroglaste ali eliptične oblike in s krajšimi okončinami. To da slutiti,

da te vrste ne živijo izključno v jamah, pač pa predvsem v sistemih špranj in razpok v dobro pretrti apnenčni skali naših gora. So brezoke, pretežno hladnoljubne živali, pogoste zlasti v jamah ledenicah, z večnim snegom in ledom. Visoko v gorah nad drevesno mejo jih najdemo kar pod kamni, v bližini snežišč.

V alpskem prostoru so jamski mrharčki razširjeni pretežno na južni strani Alp, medtem ko se zaradi ponavljajočih poledenitev na severni strani Alp niso ohranili. Danes govorimo o skupni favni jamskih mrharčkov jugozahodnih apneniških Alp, kamor štejemo naše Julijske in Kamniško-Savinjske Alpe, Karavanke in obmejna območja v Italiji (Karnijske Alpe, Benečija) ter Avstriji (Obir, Karavanke), pri čemer je daleč največ vrst v Sloveniji. Alpske vrste pa preko našega predalp-skega hribovja (Idrijsko in Škofjeloško hribovje) segajo vse do Trnovskega gozda in Nanosa, izjemoma celo na Kras in po dolini Save vse do Krškega.

Med prvimi opisanimi jamskimi hrošči je bil Schmidtov ploskonožec (*Oryotus schmidtii schmidtii*). Opisan je bil leta 1856, po primerkih iz Volčje jame na Nanosu. Nanos je sicer znano stičišče alpskih in dinarskih vrst tudi pri drugih skupinah živali in rastlin. Iz rodu ploskonožcev (*Oryotus*) je danes znanih osem vrst, ki so razširjene od italijanske gore Belluno na zahodu do naše Raduhe na vzhodu. Vsekakor velja omeniti raduškega ploskonožca (*Oryotus raduhensis*), ki je največja vrsta tega rodu, in najbolj razširjenega Micklitzijevega ploskonožca (*Oryotus micklitzii*), ki poseljuje Julijske Alpe.

Ploskonožcem so podobni hrošči, ki nosijo rodovno ime po našem najime-nitnejšem raziskovalcu jamskih hroščev Egonu Pretnerju. Rod pretnerija (*Pretneria*) pogosto živi skupaj s ploskonožci. Do danes so opisane štiri vrste in ena podvrsta. Ploskonoga pretnerija (*Pretneria larirarsis*) živi v jamah od Trnovskega gozda do Jelovice. S Soriške planine je bila opisana soriška pretnerija (*Pretneria soriscensis*). V pogorju Triglava, visoko nad drevesno mejo, najdemo Metkino pretnerijo (*Pretneria metkae*), pod vrhom Prisojnika in Razorja Mirino pretnerijo (*Pretneria metkae mirae*), na zahodni strani Soče pa domuje Saulijeva pretnerija (*Pretneria saulii*).

Med rodovi jamskih mrharčkov je daleč najbolj razširjen rod jajčarjev (*Aphaobius*) z do nedavnega opisanimi tremi vrstami in številnimi podvrstami. Ljubljanski jajčar (*Aphaobius muellerianus*) je znan samo iz jam na obrobju Ljubljanske kotline, Heydenov jajčar (*Aphaobius heydeni*) pa je endemit (poseb-nost) jam v okolici Škofje Loke. V jamah velikega dela Slovenije, pa tudi pod globo-ko zakopanimi kamni v gozdni prsti, živi Millerjev jajčar (*Aphaobius milleri*). Pri njem so bile v preteklosti opisane številne podvrste. Kljub domnevam, da gre ver-jetno za različne vrste, je revizija rodu *Aphaobius*, zaradi velike morfološke podob-nosti osebkov, do nedavnega predstavljala pretrd oreh za poznavalce tega rodu.

Jajčarjem je podoben rod jajčarčkov (*Aphobiella*), ki so manjši in bolj podol-govati ter so posebnost Karavank in Kamniško-Savinjskih Alp. Do danes so bile opisane tri vrste (*Aphobiella tisnicensis*, *Aphobiella budnar-lipoglavseki* in *Aphobiella mlejnaki*).

Izključno v domžalskih, zasavskih in posavskih jamah živi rod jamskih mrharčkov posavčkov (*Ceuthmonocharis*), s petimi do sedaj poznanimi vrstami (*Ceuthmonocharis freyeri*, *Ceuthmonocharis netolytzkyi*, *Ceuthmonocharis pusillus*, *Ceuthmonocharis robici* in *Ceuthmonocharis matjasici*).

Naslednji trije rodovi iz skupine jamskih mrharčkov pa niso prave jamske živali, saj živijo v prsti in pod kamni. Temu primerno so ti hroščki tudi širše razširjeni. Takšna je le 1,3 mm velika Hoffmanova krogličarka (*Sphaerobathyscia hoffmanni*). Najdemo jo od Zasavskih gora, preko Julijskih Alp, Pokljuke, Jelovice in Trnovskega gozda ter Cerkljanskega hribovja do matičnega Krasa. Podobno, vendar veliko bolj razširjeni, sta gorska kapljarka (*Bathyscia montana*) in gozdna kapljarica (*Bathysciola silvestris*). Zadnja ima edina med našimi jamskimi mrharčki še ohranjene sledi oči, vse druge vrste so povsem brezoke.

Leta 2010 je bila končana težko pričakovana revizija rodu *Aphaobius*, ki jo je opravil tržaški biospeleolog Marco Bognolo. Z njo je bila razrešena že prej omenjena taksonomska problematika Millerjevega jajčarja (*Aphaobius milleri*). Izkazalo se je, da ne gre za eno samo vrsto s številnimi podvrstami, pač pa kar za 17 različnih vrst. O dveh novih endemičnih vrstah jajčarjev, Koflerjevem in Miričinem jajčarju, sem že poročal v 8. številki Železnih niti in 58. številki Loških razgledov. O Kaplinem jajčarju (*Aphaobius kaplai*) bom pisal v nadaljevanju prispevka.

PREGLED NAJDB NOVE VRSTE NA ŠKOFJELOŠKEM

Kaplin jajčar (*Aphaobius kaplai*) poseljuje Bohinjske gore, Jelovico in Mežakljo. Življenjski areal vrste tako sega tudi v severni del škofjeloškega ozemlja. Doslej sem jo ulovil v nekaterih jamah in opuščениh rudarskih rovih na Soriški planini, Ratitovcu in Dražgoški gori.

I. Jame in brezna na Soriški planini:

Spodmol na Brezovcu (kat. št.: 4462)

Ulov: september 1989: 1 osebek; 28. 6.–20. 7. 1997: 1 osebek. Najditelj obeh B. Kofler.

Jama Navihana malina (kat. št.: 9663)

Ulov: 1. 9. 2010–25. 5. 2011: 1 osebek; 25. 5.–6. 9. 2011: 3 osebk. Najditelj vseh B. Kofler.

Jama Ocvirk (brez kat. št.)

Ulov: 25. 7.–6. 9. 2011: 1 osebek. Najditelj B. Kofler.

Nove vrste na Soriški planini nisem našel v naslednjih jamah in brezni: Jami N 1 pod Dravhom (brez kat. št.), Jami N 2 pod Dravhom (brez kat. št.), Breznu v Požleku (kat. št. 4464), Jami v Fonžlohtu (kat. št. 4477) in v Jami v Bihki (kat. št. 4463).

2. Jame, brezna in rudarski rovi na Ratitovcu:

Štoln na Altemavru (brez kat. št.)

Ulov: 2. 5. 1993: 2 osebk; julij 1993: 1 osebek; 23. 7. 1994: 4 osebk; maj-junij 1996: 7 osebk; oktober 1996-maj 1997: 2 osebk; 18. 5.-11. 7. 1997: 1 osebek; julij-september 1997: 3 osebk; 28. 9. 1997-16. 5. 1998: 1 osebek; 16. 5.-18. 9. 1998: 3 osebk; 10. 9. 1998-12. 6. 1999: 5 osebk; 12. 6.-22. 8. 1999: 4 osebk; 27. 5.-11. 8. 2000: 6 osebk; 26. 5.-15. 9. 2001: 1 osebek; 24. 7. 2004-21. 5. 2005: 5 osebk; 21. 5.-25. 8. 2005: 5 osebk; 25. 8. 2005-9. 7. 2006: 1 osebek. Najditelj vseh B. Kofler.

Jama Kosmatula (kat. št. 7053)

Ulov: 18. 5.-28. 9. 1997: 2 osebk; 28. 9. 1997-16. 5. 1998: 2 osebk; 16. 5.-18. 9. 1998: 2 osebk. Najditelj vseh B. Kofler.

Nove vrste na Ratitovcu nisem našel v naslednjih jamah in breznihi: Snežnem breznu na Pečani (kat. št. 596), Jami s tremi vhodi ali Jami 2 pod Pečano (kat. št. 591), Jami 1 pod Pečano (brez kat. št.), Jami Kela (brez kat. št.) in Klomskem breznu (kat. št. 7401).

3. Jame in rudarski rovi na Dražgoški gori:

Jama Konasnica (kat. št. 1241)

Ulov: 7. 8.-16. 10. 1999: 1 osebek; 16. 10. 1999-5. 2. 2000: 2 osebk; 20. 5.-1. 8. 2000: 27 osebk; 16. 3.-8. 9. 2001: 12 osebk. Najditelj vseh B. Kofler.

Cok (kat. št. 1242)

Ulov: 17. 7. 2004-9. 7. 2005: 4 osebk. Najditelj B. Kofler.

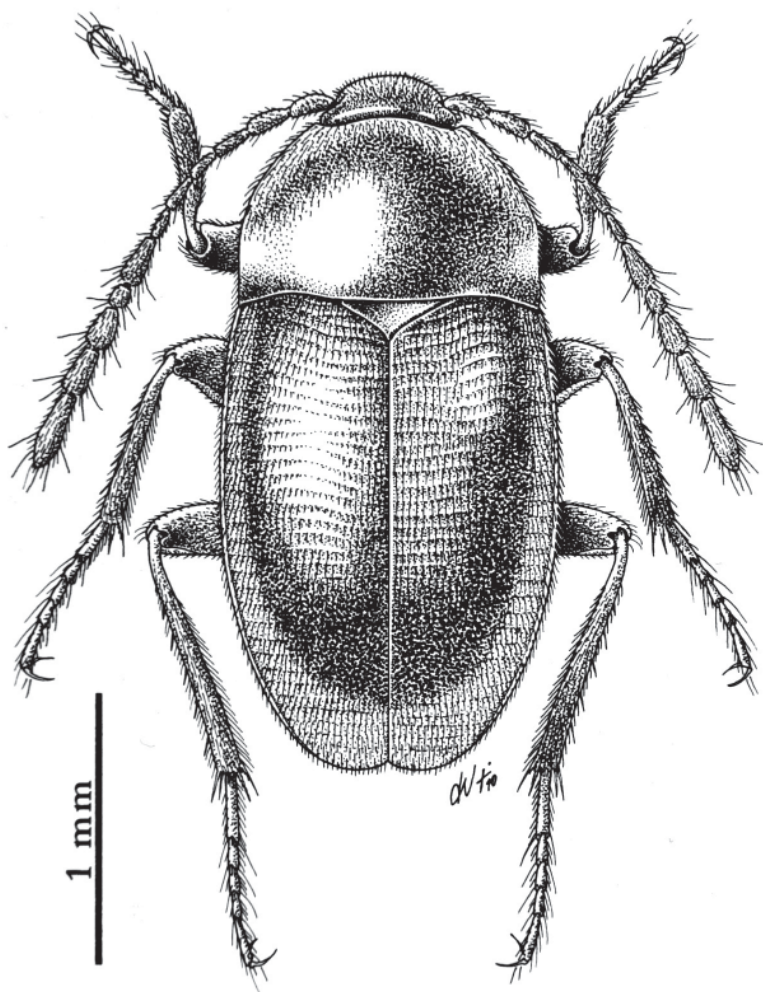
Razprava

Kaplin jajčar je slepa, po velikosti ena od manjših vrst rodu *Aphaobius* in je že deloma depigmentirana. Je rdečerjave barve in po vsem telesu porasla z gostimi, dolgimi dlakami. Ima podolgovato, jajčasto razpotegnjeno telo, z izrazito dolgimi ter tankimi nogami in tipalnicami. Tako kot ostale vrste tega rodu je popolnoma brezoka. Hrani se z mrhovino. V jamah jo najdemo zlasti ob netopirjevih iztrebkih.

Vrsta poseljuje sisteme špranj in razpok v dodobra pretrtih apnenčnih skalah, na nadmorskih višinah med 500 in 1700 m. Od tod prihaja v jame in opuščene rudarske rove. Pogostejša je v toplejših delih jam, čeprav jo v manjšem številu srečujemo tudi v mrzlih jamah, skupaj s hladnoljubnima soriško pretnerijo (*Pretneria soriscensis*) in Micklitzijevim ploskonožcem (*Oryotus micklitzii*). Nikoli še ni bila najdena zunaj jam.

Širša okolica Škofje Loke je prava vroča točka biodiverzitete rodu jajčarjev

(*Aphaobius*), saj v 15 kilometrskem krogu okrog Škofje Loke najdemo kar 11, od skupno 19-ih vrst tega rodu: *Aphaobius ljubnicensis*, *Aphaobius kofleri*, *Aphaobius kaplai*, *Aphaobius miricae*, *Aphaobius heydeni*, *Aphaobius alphonsi*, *Aphaobius fortesculptus*, *Aphaobius muellerianus*, *Aphaobius robustus*, *Aphaobius angusticollis* in *Aphaobius milleri*. Z odkritjem kar treh za biološko znanost novih vrst v okolici Škofje Loke se to védenje v nas samo še utrjuje. Medtem ko gre pri prvih dveh novih vrstah za prave lokalne endemite (Koflerjev jajčar je znan le iz okolice Železnikov, Miričin jajčar pa le s Križne gore), si Kaplinega jajčarja delimo z ostalimi Slovenci, saj poseljuje Jelovico, Mežakljo in Bohinjske gore, na Škofjeloškem pa je bila ulovljena na Soriški planini, Ratitovcu in Dražgoški gori.

Aphaobius kaplai, naravna velikost 2,71–3,05 mm. (iz: Bognolo & Vailati, 2010)

Nedvomno imamo opravka z dragoceno naravno dediščino, ki jo moramo s skrbnim varovanjem okolja ohraniti za nas in prihodnje rodove.

LITERATURA:

- Bognolo, Marco; Vailati, Dante: Revision of the genus *Aphaobius* Abeille de Perrin, 1878 (*Coleoptera, Cholevidae, Leptodirinae*). V: *Scopolia* 68/2010, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, str. 1–75.
- Kataster jam. Ljubljana : Jamarska zveza Slovenije, 2011.
- Kofler, Bojan: Koflerjev jajčar (*Aphaobius kofleri*), novoopisana vrsta slepega hrošča iz okolice Železnikov. V: *Železne niti* 8, Železniki : Muzejsko društvo, 2011, str. 393–396.
- Kofler, Bojan: Slugovo brezno na Puštalu in Miričin jajčar (*Aphaobius miricae*). V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011, str. 129–134.
- Pretner, Egon: Catalogus faunae Jugoslaviae III/6 (*Coleoptera, Fam. Catopidae, Subfam. Bathysciinae*). Ljubljana 1968.
- Trilar, Tomi; Vrezec, Alj; Kapla, Andrej; Polak, Slavko: Hrošči v alpskem svetu. V: *Alpe (Narava Slovenije)*, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2004, str. 102–108.

Zusammenfassung

Aphaobius kaplai – ein neuer Endemit aus Slowenien

In der Käferfamilie Leiodidae sind sogenannte Leptodirini eine interessante und artenreiche Gruppe. Die in unserer dinarischen Welt lebenden Arten sind durch ihre grazilen Formen mit extrem verlängerten Beinen, Fühlern und den aufgeblasenen Hinterleib ausgezeichnet. In unseren Alpen und in dem Voralpenland besiedelte Arten haben aber weniger grazile runde oder ovale Form mit kürzeren Extremitäten. Die beiden sind augenlos. Für unsere alpine und voralpine Welt sind folgende endemische Gattungen charakteristisch: Oryotus, Pretneria, Aphaobius, Aphaobiella, Ceuthmonocharis, Sphaerobathyscia, Bathyscia und Bathysciola. Am meisten verbreitete und mit 19 Arten die reichste ist die Gattung Aphaobius. Die Umgebung von Škofja Loka ist ein sogenanntes hot spot seiner Verbreitung in Slowenien. Im Kreis von 15 Kilometern rund um Škofja Loka sind sogar 11 Arten davon zu finden. Unter den neu beschriebenen Arten dieser Gattung ist auch Aphaobius kaplai, der Endemit, der auf den Bergen in der Umgebung von Bohinj, auf Jelovica, und Mežakla zu finden ist. In der Umgebung von Škofja Loka wurde er auf den Bergen Soriška planina, Ratitovec und Dražgoška gora gefunden. Die Art besiedelt die Spalten der Kalksteine und von dort kommt sie oft in die Höhlen und alte Bergwerkstollen. Sie lebt auf einer Meereshöhe von 500 bis 1700 Meter.

**Jesenkovo
popoldne
v Škofji Loki**

Življenjska pot prof. dr. Frana Jesenka

Izvleček

V prispevku je povzeta življenjska pot prof. dr. Frana Jesenka – pot študenta, pedagoga, raziskovalca, ljubitelja gora in športnika. Navedena so področja, kjer je deloval, ter dela in dosežki, ki jih je ustvaril. V zadnjem delu prispevka »V spomin na prof. dr. Frana Jesenka« je poleg že znanih spominskih obeležij predstavljeno še »Jesenkovo popoldne v Škofji Loki«, ki se je leta 2012 prvič odvijalo v njegovem rojstnem kraju.

Abstract

The life of Prof. Dr. Fran Jesenko

The contribution summarises the life of Prof. Dr. Fran Jesenko, as a student, pedagogue, researcher, lover of the mountains and sportsman. The fields in which he worked and his work and achievements are mentioned. In the final part of the contribution »In memory of Prof. Dr. Fran Jesenko« is presented, in addition to the already familiar memorial feature »Jesenko afternoon in Škofja Loka«, which first took place in his birthplace in 2012.

Uvod

Prof. dr. Fran Jesenko se je rodil 14. marca 1875 v škofjeloški obrtniški družini. Po končani gimnaziji (1895) je odšel na Dunaj, kjer je študiral naravoslovje. Leta 1900 je doktoriral z disertacijo *Odnosi med jakostjo svetlobe in anatomsko zgradbo asimilirajočih organov*.¹

Na Dunaju se je Jesenko največ preživljal z inštrukcijami. Leta 1901 je bil prefekt in vzgojitelj perzijskih princev v Theresianumu (na Dunaju), od leta 1902 do 1908 je bil vzgojitelj sinov grofa Merveldta, v Belohradu na Češkem in pri družini Stagni v Aleksandriji. Z njimi je prepotoval skoraj vso Evropo in si izpolnil svoje jezikovno znanje. Govoril in pisal je nemško, češko, francosko, italijansko in švedsko ter razumel angleško, norveško in rusko.²

1 Adamič, Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka, str. 26–27.

2 Petkovšek, *Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka*, str. 9–16.

Pedagoško delo: od asistenta do profesorja

Prof. dr. Fran Jesenko
(vir: sl.wikipedia.org)

Jeseni 1909 je dr. Jesenko dobil mesto asistenta – demonstratorja na rastlinogojski postaji visoke šole za poljedelstvo na Dunaju. Leta 1913 je bil habilitiran v docenta za rastlinogojstvo in vrtnarstvo. Več mesecev je delal tudi na inštitutu Vilmorin v Parizu ter na inštitutih v Uppsali in Stockholmu.³

Med 1. svetovno vojno je bil ranjen. Po vojni se ni vrnil na Dunaj, ampak v domovino, kjer je najprej služboval kot docent na univerzi v Zagrebu, leta 1921 pa je postal redni profesor za botaniko na Univerzi v Ljubljani. Tu je, skupaj z drugimi nekdanjimi dunajskimi študenti slovenskega rodu, pomagal uresničevati idejni program tedanjih slovenskih znanstvenih delavcev, katerih cilj je bil na zahodni meji jugoslovanskega ozemlja postaviti

branik naše kulturne individualnosti – slovensko univerzo. Na novo je moral organizirati botanični inštitut, s potrebnim laboratorijem in strokovno knjižnico, hkrati pa pripravljati predavanja za vsa področja botanike. Sproti je moral iskati, piliti in ustvarjati domače terminološke izraze in nomenklaturu. Pri tem mu je bil v veliko pomoč prof. Janez Plečnik, njegov prijatelj.⁴

Prof. Jesenko je bil univerzitetni učitelj prvih diplomiranih biologov ljubljanske univerze, med katerimi so bili znani in cenjeni slovenski znanstveniki: Maks Wraber, Viktor Petkovšek, Anton Polenec in drugi.⁵

Raziskovalno delo: od floristike do genetike in žlahtnenja rastlin

Dr. Jesenko je svoje raziskovalno delo začel na področju floristike, ko je na pobudo dunajskega botaničnega inštituta med leti 1904 in 1908 preučeval rastlinstvo doline Nila in puščavske Arabije. Po vrnitvi je napisal razpravo *Puščavsko rastlinstvo skalnate Arabije*. Kasneje se je usmeril v preučevanje fiziologije rastlin, o tem je napisal več razprav:

- Poskusi trajanja turgescence v odrezanih rastlinskih poganjkih;
- O rasti in razvoju poleti defoliranih dreves in grmov;
- O nekaterih novih načinih skrajšanja dobe počitka pri lesnatih rastlinah;
- Siljenje z injekcijami, vbodi in alkoholom.

3 Petkovšek, *Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka*, str. 9–16.

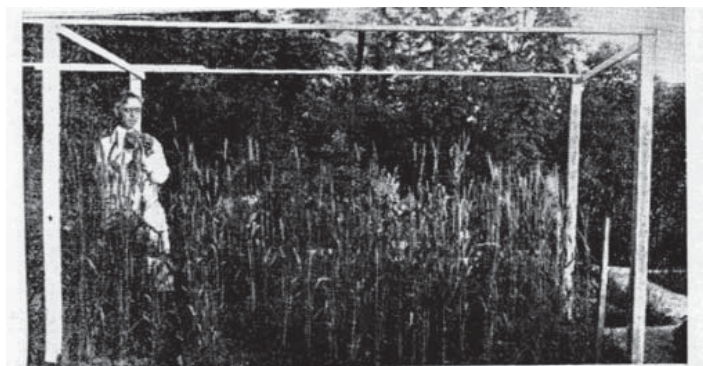
4 Petkovšek, *Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka*, str. 9–16.

5 Mihelič, Prof. dr. Fran Jesenko (1875–1932), str. 59–60.

Največ razprav je objavil v avstrijskem botaničnem časopisu in poročilih nemške botanične družbe.⁶

Vsekakor pa sta genetika in žlahtnjenje dve področji, ki sta raziskovalnemu delu dr. Jesenka dali poseben pečat in osnovo za nadaljnje delo. Bil je prvi na svetu, ki mu je uspelo križati rastlini dveh različnih rastlinskih rodov: *Triticum* in *Cerelae*, pšenico in rž, ter dobiti rodne potomce. Leta 1911 je svoje izsledke predstavil na 4. mednarodnem kongresu genetikov v Parizu, kasneje pa je objavil razširjeno razpravo o nadaljnjih dosežkih križanja žitnih vrst (1913).⁷

S poskusi na področju genetike in žlahtnjenja je nadaljeval tudi kasneje, ko se je na postaji za žlahtnjenje rastlin v Beltincih leta 1925 srečal z vodjem te selekcijske postaje inž. Francem Mikužem. Z združenimi močmi sta se znova zagrizla v križanja med pšenico in ržjo ter raziskovanja njunega potomstva. Vzporedno, vendar v manjšem obsegu, se je prof. Jesenko ukvarjal s poskusi križanja žitnih vrst in rodov tudi v ljubljanskem botaničnem vrtu.⁸

Prof. Jesenko med svojimi križanci rži in pšenice v botaničnem vrtu v Ljubljani. (vir: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/79324>)

Ostalo delo: od Triglavskega narodnega parka do športa

Prof. Jesenko je bil tudi eden najbolj vnetih zagovornikov in soustvarjalcev Triglavskega narodnega parka. Takoj po podpisu pogodbe o ustanovitvi Alpskega varstvenega parka nad Komarčo je 4. in 5. julija 1924 s skupino svojih študentov, ob sodelovanju zastopnikov Slovenskega planinskega društva in gozdne uprave, označil meje prihodnjega narodnega parka v Dolini Triglavskih jezer, med Komarčo in Hribaricami, na vzhodni in zahodni strani. Prof. Jesenko je že takrat kot prvi uporabljal ime Triglavski narodni park.⁹

6 Adamič, Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka, str. 26–27; Petkovšek; Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka, str. 9–16.

7 Adamič, Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka, str. 26–27.

8 Petkovšek, Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka, str. 9–16.

9 Petkovšek, *Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka*, str. 9–16; Mihelič, *Prof. dr. Fran Jesenko (1875–1932)*, str. 59–60.

Prof. dr. Fran Jesenko (sedi spredaj) s svojimi takratnimi študenti pri označevanju meje Triglavskega narodnega parka, 5. julij 1924.
(iz: *Petkovšek, Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka*)

Dejaven je bil tudi v športu, bil je prvi predsednik Smučarske zveze Jugoslavije in je leta 1922 takratno smučarsko reprezentanco vodil na tekmovanja v Krkonoše.^{10, 11}

V spomin na prof. dr. Frana Jesenka

Tragičen padec na Komarči je bil usoden; smrt je 14. julija 1932 prekinila njegovo ustvarjalnost. V spomin so mu prijatelji postavili spominski kamen ob vznožju Šišenskega hriba, botaniki so odkrili spominsko ploščo v ljubljanskem Botaničnem vrtu, po 2. svetovni vojni so v Mestnem logu ustanovili Jesenkovo vrtnarijo, po njem so poimenovali Jesenkovo cesto v Spodnji Šiški,¹² Muzejsko društvo v Škofji Loki je na rojstni hiši na Kopališki ulici v Škofji Loki odkrilo spominsko ploščo.¹³ V njegov spomin je poimenovana Jesenkova pot – 3 km dolga učna pot na Rožniku, na njej so prikazane in označene različne drevesne vrste.

10 Krkonoše so pogorje v Sudetih, na meji med Češko in Poljsko. (op. ur.)

11 Petkovšek, *Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka*, str. 9–16.

12 Adamič, *Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka*, str. 26–27.

13 Adamič, *Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka*, str. 245–250.

Pot se prične v Tivoliju, ob Poti pod Turnom, poteka po pobočju Rožnika, za hotelom Bellevue, in se konča pri Tivolskem gradu. Urejena je bila ob kongresu Mednarodne zveze gozdarskih in lesarskih raziskovalnih organizacij (International Union of Forestry Research Organizations - IUFRO), septembra 1986, v Ljubljani.¹⁴ Leta 2008 mu je Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani v Ukancu, pri Domu pri Savici, odkrila spominsko obeležje.^{15, 16}

Spominsko obeležje prof. dr. Franu Jesenku v Triglavskem narodnem parku. (vir: www.bf.uni-lj.si)

Biotehniška fakulteta je po dr. Jesenku poimenovala tudi priznanja (Jesenkova priznanja) za največje dosežke na področju pedagoške, raziskovalne in strokovne dejavnosti s področja biotehniških ved. Podeljuje jih že od leta 1973, in sicer vsako leto 14. marca, na njegov rojstni dan.¹⁷

Tudi v Škofji Loki, rojstnem kraju dr. Jesenka, so leta 1998 na pobudo Jureta Svoljšaka, takratnega vodje Oddelka za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka, stekla prizadevanja, da bi dr. Jesenku postavili doprski kip v Aleji zaslužnih Ločanov, a za to žal ni bilo posluha.

Iste leta je Občina Škofja Loka objavila javni razpis za dodelitev enkratne denarne pomoči na področju raziskovalne dejavnosti. Kot dobitnico te pomoči me je poklical gospod Svoljšak in predstavil svojo zamisel, da bi se dobitniki tudi javno predstavili. Želel je, da bi bil začetek predstavitev in nadaljnji potek okroglih miz, na katerih bi sodelovali dobitniki občinske finančne podpore, povezan z delom in življenjem znanih Ločanov, ki so na strokovnem in raziskovalnem področju presegli škofjeloške meje. Mednje prav gotovo spada tudi prof. dr. Jesenko.

Tako mi je bila kot Jesenkovi nagrajenki dana čast, da sem tri dni po obletnici rojstva dr. Jesenka, 17. marca 1999, v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki, odprla niz srečanj, na katerih smo dobitniki enkratne denarne pomoči širši javnosti predstavili svoje raziskovalne oziroma diplomske naloge in tako neposredno

14 http://www.zgs.gov.si/fileadmin/zgs/main/img/OE/04Ljubljana/GUP/Zlozenka_Jesenkova_pot.pdf

15 <http://www.bf.uni-lj.si/dekanat/nagrade-priznanja-in-pohvale-bf/jesenkove-nagrade/>

16 <http://www.bf.uni-lj.si/dekanat/nagrade-priznanja-in-pohvale-bf/jesenkove-nagrade/>

17 <http://www.bf.uni-lj.si/dekanat/nagrade-priznanja-in-pohvale-bf/jesenkove-nagrade/>

Vabilo na 1. Jesenkovo popoldne v Škofji Loki,
16. marec 2012. (v zasebni lasti)

širili védenje o pomenu znanstveno-raziskovalne dejavnosti na območju Občine Škofja Loka.

Potem je minilo 13 let, ko se je v Škofji Loki ponovno govorilo in bralo o dr. Jesenku. Lansko leto je tako na mojo pobudo, kot Jesenkove nagradjenke, in pobudo prof. dr. Marine Pintar, ob podpori Biotehniške fakultete in Občine Škofja Loka, nastala prireditev Jesenkovo popoldne v Škofji Loki.

V prvem delu so bili predstavljeni študiji, ki potekajo na Biotehniški fakulteti, nekdanji študenti so predstavili svoja diplomska dela. V drugem delu so sledila kratka poljudno-znanstvena predavanja, njihov glavni namen je bil popularizirati znanost v Škofji Loki, izpostaviti mlade potencialne loške znanstvenike in hkrati obeležiti obletnico rojstva Ločana, prof. dr. Frana Jesenka.

Organizatoriki prihajava z Biotehniške fakultete, obe sva Ločanki, zato je povezanost z Jesenkom še toliko večja. Ob podpori Biotehniške

fakultete, Občine Škofja Loka in Ločanov, ki jih znanost zanima ali so neposredno vključeni vanjo, verjamem, da bo prireditev postala tradicionalna in prepoznavna za Škofja Loko, rojstni kraj prof. dr. Frana Jesenka.

VIRI IN LITERATURA:

- Adamič, France: Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka. V: *Proteus*, 38, 1, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975, str. 26–27.
- Adamič, France: Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka. V: *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, zvezek 4, Ljubljana : Slovenska matica, 1979, str. 245–250.
- Mihelič, Jože Andrej: Prof. dr. Fran Jesenko (1875–1932). Pomnik slovenskemu znanstveniku in gorniku. V: *Planinski vestnik*, 110, 1, Ljubljana : PZS, 2005, str. 59–60.
- Petkovšek, Viktor: Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka. V: *Spominski zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani ob stoletnici rojstva prof. dr. Frana Jesenka (1875–1932)*, Ljubljana : Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, 1975, str. 9–16.
- <http://www.bf.uni-lj.si/dekanat/nagrade-priznanja-in-pohvale-bf/jesenkove-nagrade/>

<http://www.gore-ljudje.net/novosti/79324/>

http://www.zgs.gov.si/fileadmin/zgs/main/img/OE/04Ljubljana/GUP/Zlozenka_Jesenkova_pot.pdf

Summary

The life of Prof. Dr. Fran Jesenko

*Prof. Dr. Fran Jesenko was born on 14 March 1875 in Škofja Loka. After completing gymnasium in 1895, he left for Vienna, where he studied natural sciences and received his doctorate in 1900. In the autumn of 1909, he occupied the position of assistant and demonstrator at the Plant Breeding Station of the College of Agriculture in Vienna and in 1913 he was habilitated as assistant professor for plant breeding and horticulture. He returned to his homeland after the First World War, where he was first employed as assistant professor at the University of Zagreb and, in 1921, became full professor of botany at the University of Ljubljana. He started research work in the field of floristics, was later oriented to the study of the physiology of plants, and genetics and breeding were certainly two fields that particularly marked the research work of Dr. Jesenko. He was the first in the world to succeed in crossing two different plant genera: *Triticum* and *Cerelae*, wheat and rye, and to obtain fertile progeny. Prof. Jesenko was also one of the most fervent advocates and co-creators of Triglav National Park and the first president of the Ski Federation of Yugoslavia. His rich life came to an end in what was for him the most beautiful environment, on the trail across Komarča, where in 1932 he fell into an abyss and died three days later, on 14 July 1932.*

»Rojstvo« tritikale in njen današnji gospodarski pomen

Izvleček

Tritikala je žito, ki je nastalo z umetnim križanjem pšenice in rži na začetku 20. stoletja. Do sredine druge polovice 20. stoletja je bila le botanična zanimivost, v zadnjih desetletjih pa se je uveljavila v pridelavi žit, njena pot se še strmo vzpenja navzgor. Današnja razširjenost v svetu in pri nas ter vse večji gospodarski pomen tritikale v prehrani ljudi in domačih živali bi gotovo razveselili prof. dr. Frana Jesenka (1875–1932), znanstvenika, mednarodno priznanega rastlinskega genetikarja, vzgojitelja in učitelja, ki je med prvimi v svetu pšenico umetno opraševal s cvetnim prahom rži.

Abstract

The »birth« of triticales and its economic importance today

Triticale is a cereal that was created by the artificial crossing of wheat and rye at the beginning of the 20th century. Until the middle of the second half of the 20th century it was only of botanical interest but it has become established in cereal production in recent decades and the increase in its cultivation is still rising steeply. Its spread today, both here and in the world, and the ever greater economic importance of triticales in human food and animal fodder would certainly have delighted Prof. Dr. Fran Jesenko (1875–1932), scientist, internationally recognised plant geneticist and teacher, who was among the first in the world artificially to pollinate wheat with rye.

Jesenkovo preučevanje genetike žit

Želja po izobraževanju je mladega in nadarjenega Škofjeločana Frana Jesenka vodila na gimnazijo v Ljubljano, kjer je leta 1895 maturiral. Na Dunaju je nadaljeval doktorski študij naravoslovja, fiziologije in anatomije rastlin. Kot mlad doktor znanosti je postal vzgojitelj in učitelj bogataških sinov, z njimi prepotoval skoraj vso Evropo in del severne Afrike. Leta 1909 se je vrnil na Dunaj in do

začetka 1. svetovne vojne služboval na Visoki šoli za kmetijstvo. Najprej je bil upravnik žlahtniteljske postaje in asistent demonstrator pri svetovno znanemu genetiku Erichu von Tschermacku, potem, ko je pridobil naziv docent, je predaval poljedelstvo in vrtnarstvo. Raziskovalno se je posvetil genetiki žit, preučeval počitek in brstenje rastlin ter se izpopolnjeval na univerzah in inštitutih po Evropi (v Parizu, Uppsali in Stockholmu).¹

Leta 1914 je bil kot avstro-ogrski častnik vpoklican na rusko fronto, kjer je hudo ranjen pristal v ruskem vojnem ujetništvu. Po končani vojni je bil jeseni leta 1919 izvoljen v naziv docent za fiziologijo rastlin na Univerzi v Zagrebu, leta 1920 pa postal redni profesor za botaniko, vendar ga je kmalu pritegnila na novo ustanovljena Univerza v Ljubljani. V študijskem letu 1919/20 je najprej honorarno predaval botaniko, leta 1921 pa je na domači univerzi postal prvi profesor botanike. Predaval je Splošno in sistematsko botaniko, Rastlinsko ekologijo, Kulturne rastline in rastline za tehnično uporabo. Sodeloval je pri ustanovitvi in delu Semenogojke (žlahtniteljske) postaje v Beltincih, ki jo je vodil Franc Mikuž, njegov slušatelj iz dunajskega obdobja. Z raziskavami genetike žit je navduševal mlade diplomante biologije, genetike in agronome. Poznali so ga kot dobrega človeka, ki je z znanstvenimi izsledki želel prispevati k napredku številnih dejavnosti, tudi kmetijstva. Pri preučevanju genetike žit in pri raziskavah lastnosti križancev pšenice in rži je imel v mislih kmetovalce, ki bi jim rad pomagal k večjim in bolj kakovostnim pridelkom. Na poti čez Komarčo, 12. julija 1932, je nesrečno padel in dva dni pozneje umrl. Iz leta 1932 je ohranjen posnetek profesorja Frana Jesenka med križanci v ljubljanskem botaničnem vrt in vse kaže, da pri vsestranski zaposlenosti ni našel časa za objavo rezultatov svojih raziskav.²

»Vam se je torej posrečilo izpolniti moje sanje!«

Za rojstno letnico tritikale se navaja leto 1875, ko je škotski ljubiteljski botanik Wilson prvi križal pšenico in rž, vendar njegov takratni križanec ni dal plodnih zrn. Prve plodne križance je vzgojil nemški žlahtnitelj Rimpau, izkazalo pa se je, da bo treba izboljšati prav plodnost.

Med prvimi, ki so umetno opraševali pšenico s cvetnim prahom rži, je bil tudi naš Fran Jesenko. Na četrti mednarodni genetski konferenci v Parizu (1911) je poročal o citoloških in morfoloških lastnostih svojih križancev. Njegovo predavanje je bilo opaženo, zlasti, ko je po predavanju stopil k Jesenku na oder slavni ruski genetik Maister, ga objel in rekel: »Vam se je torej posrečilo izpolniti moje sanje!« Leta 1913 je Jesenko opisal Mendlovo genetsko analizo načina dedovanja lastnosti pri križancih pšenice in rži, ki jo citirajo številni raziskovalci, vse do

- 1 Adamič, Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka, str. 245–250; Kreft, Odmevnost in pomen Jesenkovih križancev pšenice in rži, str. 279–280, 298.
- 2 Mihelič, Prof. dr. Fran Jesenko, str. 59–60; Planina, Profesor Franc Jesenko, str. 151–156; Petkovšek, Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka, str. 9–16.

Videz staršev: pšenice in rži.
(foto: Darja Kocjan Ačko)

današnjih. Za materino rastlino je izbral pšenico sorte 'Mold Squarehead', za očetovo pa rž sorte 'Petkuška'. Ugotovil je, da se križanci po posameznih lastnostih v naslednjih generacijah razhajajo.³

Medvrstni križanci pšenice in rži so bili dolgo časa botanična zanimivost in številnim generacijam znanstvenikov velik izziv pri vzgoji nove rastlinske vrste, ki bo imela normalno plodno potomstvo. Ljevitiskij in Bjenjeckaja sta na genetskem kongresu v Leningradu (1929) predstavila svoje križance pšenice in rži, in citirala Jesenkovo delo iz leta 1913, leta 1931 pa sta podrobneje opisala vitalnost (življenjsko sposobnost) svojih novih križancev. Na vzgoji nove vrste so delali tudi Lindschau in Öhler (1935), Müntzing (1936, 1939), Katterman (1939), pozneje pa še številni raziskovalci, vse do današnjih žlahtniteljev in tehnologov.

S križanjem pšenice in rži so se sredi 20. stoletja ukvarjali tudi Jesenkovi sodobniki v domovini, kot so bili Tavčar (1941), Kump (1958), po letu 1950 pa Franc Mikuž in Ana Godeša. Strukturo aleuronskih celic, to je rezervnih beljakovin pod semensko lupino zrnja in subaleuronske plasti endosperma (meljaka) tritikale, je analiziral akademik prof. dr. Ivan Kreft, ki je ob stoletnici Jesenkovega rojstva (1975) objavil raziskavo v Spominskem zborniku Biotehniške fakultete

3 Jesenko, Über Getreidespeziesbastarde, str. 311–326.

Univerze v Ljubljani.⁴ V prispevku je opisana vzgoja tritikale, ki temelji na poliploidnosti. Križanje poteka bodisi med trdo tetraploidno pšenico ($n=2x=14$) ali heksaploidno navadno pšenico ($n=3x=21$) z diploidno ali tetraploidno ržjo ($n=7$, $2n=14$). S križanjem nastane nizko fertilni križanec z 28 kromosomi (21 kromosomov pšenice + 7 kromosomov rži). S spontanim ali kemičnim podvajanjem pa se število kromosomov podvoji in nastanejo križanci s plodnim potomstvom. Združi se dvojni komplet kromosomov pšenice in dvojni komplet kromosomov rži, ko nastane oktaploiden križanec s 56 kromosomi (navadna pšenica X rž) ali heksaploiden križanec z 42 kromosomi (durum pšenica X rž). Ker prevladujejo kromosomi pšenice, je tritikala bolj podobna pšenici kot rži, to pomeni, da ima oktaploidna tritikala več lastnosti navadne pšenice in heksaploidna tritikala več lastnosti trde pšenice.⁵

Ime tritikala (tritikale) je bilo prvič uporabljeno leta 1935, in sicer v Nemčiji. Sestavljeno je iz prvih petih črk latinskega imena za rod pri pšenici (*Triticum*) in zadnjih štirih črk genusa rži (*Secale*). V znanstvenih člankih so se pojavljala različna imena, kot so *Triticosecale* (pšenica X rž), *Secalotriticum* (rž X pšenica), *Triticale rimpaui* Wittm., *Triticale hexaploidae* Kiss., *Triticale octoploidae* Muenz., *Triticum dicoccum-cerealeosecale* (pšenica X rž), največkrat pa je zabeleženo ime *Triticosecale* Wittmack, ki je tudi uradno sprejeto.

Morfološke in agrotehnične lastnosti tritikale

Tritikala ima šopast koreninski sistem, z veliko sposobnostjo črpanja hranil in vode. Rastlina oblikuje več stranskih poganjkov s kolenčastimi in votlimi bilmi, vzporedno žilnatimi listi in klasastimi socvetji, ki so navadno daljša kot pri pšenici. V klaskih sta po dva do največ pet cvetov, krovna pleva ima večinoma reso, tako kot pri rži, plod, ki pri mlačvi izpade iz plev, pa je golec (golo neplevnato zrno). Križanci dedujejo po pšenici oprašitev z lastnim cvetnim prahom, zaradi rži pa so delno tujeprašni. Številne raziskave na področju vzgoje novih sort in pridelave tritikale so potrdile veliko vsebnost beljakovin v zrnju, od aminokislin pa zlasti lizina v osrednjem delu zrnja (meljaku) in v beljakovinski plasti pod semensko lupino (aleuronska plast). Velika vsebnost beljakovin se deduje po pšenici, velika vsebnost lizina pa po rži. Slabo elastičen in raztegljiv lepek je vzrok, da je kruh iz čiste tritikaline moke nekoliko bolj zbit od pšeničnega, slahek okus pa nastane pri večji vsebnosti α -amilaz, zaradi hitre razgradnje škroba v sladkor. Boljša pecilnost moke je vzrok, da peki mešajo moke navadne pšenice in tritikale v razmerjih 50 : 50, 70 : 30 in 80 : 20. Pomembno je vedeti, da bolniki s celiakijo, ki imajo okvarjen zgornji del tankega črevesa (odsotnost resic), zaradi preobčutljivosti na beljakovine lepka ali glutena, ki ga vsebuje zrnje tritikale, ne smejo uživati kruha iz te moke. Dokazana je njena velika hranilna vrednost za ljudi in

4 Kreft, Genetika novega žita tritikale – od raziskav do uporabe v praksi, str. 33–39.

5 Kreft, Genetika novega žita tritikale – od raziskav do uporabe v praksi, str. 33–39.

Seme tritikale.

(foto: Darja Kocjan Ačko)

domače živali, energetska vrednost tritikale pa je le nekoliko manjša kot pri koruzi.

Žlahtnitelji so vzgajali sorte tritikale, ki so enako rodne kot pšenica (do 10.000 kilogramov zrnja na hektar), boljše prezimijo kot ozimna pšenica in so zelo tolerantne na povzročitelje bolezni pšenice, hitro otoplitev, pojav ledene skorje in na sušo, kar imajo po rži. Vse kaže, da je genetska zmogljivost tritikale večja ne le od rži, ampak tudi od pšenice.

Čeprav sta pšenica in rž v prvi vrsti krušni žiti, namenjeni za peko kruha in drugih pekovskih izdelkov, se je tritikala zlasti v razvitem svetu uveljavila kot krmno žito, bodisi pri krmljenju zrnja, pre-snega zelinja pa tudi silaže. Zelinje, ki je sladkobnega okusa, živina rada je. Novejše sorte tritikale so vse večkrat v vlogi energetskih posevkov za predelavo zrnja v alkohol oziroma silaže v bioplin, ki se uporabljata za pogon motorjev v vozilih oziroma ogrevanje prostorov.

Tritikala je v svetu in pri nas vse bolj gospodarsko pomembno žito

Več kot sto let od prvih križanj in štirideset let od prve komercialne sorte, ki je bila vzgojena v Kanadi leta 1970, so v današnji pridelavi številne visoko rodne sorte tritikale, bodisi ozimne sorte, ki jih kmetje sejejo v jeseni, in jare sorte, ki se sejejo spomladi. V primerjavi z jaro pšenico, s počasno zgodnje spomladansko rastjo, veliko občutljivostjo na glivične bolezni in slabo odpornostjo na zgodnje poletno sušo, je tritikala, zaradi hitreje rasti, tolerantnejša na glivične bolezni in sušo, njen pridelek pa je večji in bolj kakovosten.

Zaradi spremenljivih vremenskih razmer in vse daljših zgodnje poletnih sušnih obdobj se tritikala širi v marginalna območja pridelave pšenice. Iz strokovno-znanstvene literature in kmetijske prakse je razvidno, da je iz leta v leto bolj pomembno žito, tako v tehnološko razvitih kmetijskih državah Evrope (Nemčija, Francija), ZDA in Avstraliji kot tudi v tropskih in subtropskih deželah tretjega sveta, kjer so žita in izdelki iz njih v stalnem pomanjkanju. Po podatkih iz leta 2011 (<http://faostat.fao.org>) svetovna pridelava tritikale poteka na približno štirih milijonih hektarih njiv, s povprečnim pridelkom okoli 3600 kg/ha, največje pridelovalke tritikale v svetu v tem letu pa so bile Poljska, Belorusija, Nemčija, Francija in Avstralija. Površina s tritikalo se po letu 1992 postopoma povečuje tudi v Sloveniji in v letu 2012 obsega okoli 4000 hektarjev njiv, na katerih je povprečen pridelek 3500 kg/ha (<http://www.stat.si>). Na tritikalo – križanca med pšenico in ržjo – in na soržico, ki je bila vse do sredine 20. stoletja pri nas

tradicionalna mešanica pšenice in rži, je leta 1999 avtorica tega prispevka opozorila v knjigi Pozabljene poljščine, kjer so tudi osnovni tehnološki napotki o pridelavi tritikale.⁶

V slovensko sortno listo za leto 2012 so se uvrstile tri sorte tritikale: 'Bc Goran', 'Grenado' in 'SW Talentro', ki so se izkazale po pridelku in drugih, gospodarsko pomembnih lastnostih v sortnih poskusih in poskusih za rajonizacijo sort Kmetijskega inštituta Slovenije. Pri ponudnikih semen lahko slovenski kmetje izbirajo med več sortami. Od ozimnih sort sta v ponudbi švedsko-nemški sorti 'Agostino' in 'SW Talentro', avstrijska sorta 'Calorius', hrvaška sorta 'Bc Goran' in poljska sorta 'Grenado'. Prvič je v ponudbi pri nas jara tritikala, sorte 'Somtri', požlahtnjena v Nemčiji. Glede na podatke žlahtnitelja gre za sorto, ki je po pridelku enakovredna ozimnim sortam, ima dobro razvit koreninski sistem, veliko odpornost na sušo in bolezni klasa (fuzarioze) ter na povzročitelje rženega rožička. Primerna je za vsa pridelovalna območja, zlasti pa za površine, ki jih v jeseni zaradi stojne vode ni bilo mogoče posejati.

Napotke za pridelavo tritikale lahko kmetje dobijo tudi na spletu ter osebno pri kmetijskih svetovalcih in ponudnikih semen. Okvirne vrednosti za najpomembnejše tehnološke podatke so čas setve, ki je od 15. septembra do 20. oktobra, gostota setve, ki jo določajo medvrstna razdalja 12,5 cm, masa 1000 semen (absolutna masa je 45 do 55 g) in število kalivih semen/m² (350 do 450). Oskrba posevkov je odvisna od izbranega načina pridelave (konvencionalna, integrirana in ekološka pridelava). Podobno kot pri pšenici je pomembno temeljno gnojenje

Zrelo klasje tritikale. (foto: Igor Šantavec)

s kompleksnim mineralnim gnojilom NPK in dognojevanje posevka med rastjo z dušikom (KAN - 27 %). Sorte za zrnje imajo relativno nizko in čvrsto bil, zato le redko poležejo. Nasprotno pa so krmne sorte z visoko slamo v času zrelosti bolj nagnjene k poleganju, zato je potrebna večja previdnost pri gnojenju z dušikom. Vrstenje v dovolj širokem in biološko uravnoveženem kolobarju je učinkovit način preprečevanja zapleveljenosti in škode zaradi škodljivcev in povzročiteljev bolezni. Nove sorte tritikale so skoraj v celoti odporne na pepelovko, rje, listni ožig, fuzarioze, zato je tritikala primerna za setev v ekološki pridelavi, kjer je uporaba sintetičnih gnojil in fitofarmacevtskih sredstev prepovedana. Najboljši predposevki v kolobarju so zrnate in voluminozne stročnice, travno-deteljne mešanice in krompir. Posledica setve po strnih žitih je običajno večja zapleveljenost. Kratek čas od spravila koruze do setve tritikale kaže, da sta koruza za zrnje pa tudi za silažo manj primerna predposevka, saj preprečujeta pravočasno in pravilno pripravo tal. Pridelek tritikale je lahko manjši tudi zaradi prenosa fuzarioz iz koruze na tritikalo. Čas žetve tritikale je odvisen od dolžine rastne dobe posamezne sorte, kmetje pri nas pa jo večina žanjejo od 15. do 31. julija.⁷

Genetska zmogljivost visokorodnih sort tritikale, ki so umeščene v naš sortiment, še zdaleč ni izkoriščena, kar pomeni, da so z nekoliko bolj sortam prilagojeno tehnologijo pridelave lahko pridelki v prihodnje večji v primerjavi z današnjimi.

VIRI IN LITERATURA:

- Adamič, France: Stoletnica rojstva profesorja dr. Frana Jesenka. V: *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*. Ljubljana : Slovenska matica, 1979, letnik 4, str. 245–250.
- Jesenko, Fran: Über Getreidespeziesbastarde. *Z. Indukt. Abstamm. Vererbungsl.*, 1913, 10, str. 311–326.
- Kocjan Ačko, Darja: Tritikala – križanec pšenice in rži. V: *Pozabljene poljščine*, Ljubljana : ČZD Kmečki glas, 1999, str. 43–46.
- Kreft, Ivan: Genetika novega žita tritikale – od raziskav do uporabe v praksi. V: *Spominski zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani ob stoletnici rojstva prof. dr. Frana Jesenka (1875–1932)*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, 1975, str. 33–39.
- Kreft, Ivan: Odmevnost in pomen Jesenkovih križancev pšenice in rži. *Proteus*, Ljubljana : Prirodoslovno društvo Slovenije, 1983, letnik 45, str. 279–280.
- Kreft, Ivan: Jesenko Fran. V: *Enciklopedija Slovenije* 4, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990, str. 298.
- Martin, John; Waldren, Richard; Stamp, David: Triticale. V: *Principles of field crop production*. New Jersey : Pearson Prentice Hall, 2006, str. 437–438.
- Mergoum, Mohamed; Gómez-Macpherson, Helena: *Triticale improvement and production*. Rome : Food and agriculture organization of the United nation, 2004, 157 str.

7 Kocjan Ačko, *Pozabljene poljščine*, str. 43–47; Martin in sod., *Principles of field crop production*, str. 437–438; Mergoum in sod., *Triticale improvement and production*, 157 str.

- Mihelič, Jože Andrej; Prof. dr. Fran Jesenko (1875–1932). V: *Planinski vestnik*, Ljubljana : Planinska zveza Slovenije, 2005, letnik 110, št. 1, str. 59–60.
- Petkovšek, Viktor: Življenje in delo prof. dr. Frana Jesenka. V: *Spominski zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani ob stoletnici rojstva prof. dr. Frana Jesenka (1875–1932)*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, 1975, str. 9–16.
- Planina, Franc: Profesor Franc Jesenko. V: *Loški razgledi* 7, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1960, str. 151–156.
- <http://www.bf.uni-lj.si/agronomija/o-oddelku/organiziranost/katedre-in-druge-org-enote/za-fitomedicino-kmetijsko-tehniko-poljedelstvo-pasnistvo-in-travnistvo/poljedelstvo/monografije>
- http://books.google.si/books?id=vDp7R1CDXZ0C&printsec=frontcover&dq=triticale+improvement+and+production&hl=sl&sa=X&ei=Zab_UKakKYqOtQa49YGQCg&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q=triticale%20improvement%20and%20production&f

Summary

The »birth« of triticale and its economic importance today

Triticale is a hybrid cereal cultivated by man by crossing two bread cereals – wheat and rye. A Slovene also collaborated in the research into the first crosses, the Škofja Loka Prof. Dr. Fran Jesenko (1875-1932), a geneticist and the first professor of botany at the University of Ljubljana. Triticale spread in cereal production in the last quarter of the 20th century, and the genetic and technological boundaries of its development have still not been reached. Despite its good bread qualities, farmers use it especially for feeding poultry, rabbits, small kind, pigs and beef cattle. It has a lower energy value than corn but has a higher percentage of albumen in both herbage and grain. Because of a range of positive qualities, especially tolerance to unfavourable growth conditions, drought and cold and disease agents, it is increasingly important in world cereal production. In view of the ever more pronounced and longer early summer droughts and winter warmings, many breeders believe that triticale is the bread cereal of the future, especially in marginal regions for the cultivation of wheat and rye. The range of triticale varieties available in the world today contains numerous winter and early varieties, either for grain or herbage or for both uses. Some of these varieties are also available in Slovenia. Exclusively winter varieties have been sown to date. In 2012, approximately 4000 hectares were sown with triticale and grain production amounted to 3500 kg/ha.

Gobe na območju Škofje Loke

Povzetek

Območje Škofje Loke je bogato z rastišči gob. Za rast različnih vrst so s pestrostjo drevesnih vrst, bogato podrastjo in dovolj vlage dani naravni pogoji. Zato uspeva tudi veliko zaščitene vrst, ki so na seznamu varovanih gliv in gliv rdečega seznama Slovenije. Ponovno se pojavljajo že skoraj izumrle glive na travniških površinah kot bioindikatorji za ohranjanje biodiverzitete. Najdena je bila tudi goba, ki bo prvič vnesena v seznam gliv Slovenije. Gobe na območju Škofje Loke preučujemo v okviru Gobarskega društva Škofja Loka. Prvič smo se z rastišči bolj strokovno ukvarjali pri sodelovanju z več drugimi akterji, in sicer pri zarisu Loške učne poti (2006), ki je bila za javnost odprta septembra 2008. Na rastiščih na območju poti smo do sedaj našli 135 različnih vrst gob, med njimi 34 lesnih.

Abstract

Mushrooms in the area of Škofja Loka

The area of Škofja Loka is rich in mushroom habitats. Natural conditions exist for the growth of various species, due to the variety of tree species, rich undergrowth and sufficient moisture. A large number of protected species therefore thrive, which are on the list of protected fungi and fungi of the Red List of Slovenia. Almost extinct fungi are again appearing on grassland, as bioindicators for preserving biodiversity. A mushroom has also been found that will be entered for the first time on the list of fungi of Slovenia. Mushrooms in the area of Škofja Loka are studied within the framework of the Škofja Loka Mycological Society. We first dealt more professionally with habitats in cooperation with a number of other bodies in outlining the Loka Learning Trail in 2006, which was opened to the public in September 2008. We have to date found 135 different species of mushroom, including 34 wood mushrooms, on habitats in the vicinity of the trail.

Uvod

Gobarsko društvo Škofja Loka je bilo ustanovljeno leta 1974, leta 2014 bo praznovalo 40 let delovanja. V društvu se združujejo člani, ki želijo poznati čim več vrst gob, in tisti, ki glive proučujejo ter strokovno izobražujejo ostale člane, občane in učence osnovnih šol. Za čim večjo osveščenost postavljamo razstave, organiziramo predavanja, vodimo ekskurzije v naravo, kjer udeležence seznanjamo s Kodeksom gobarjenja, odnosa do narave in pomena gliv za človeka in ostalo naravo, objavljamo prispevke v javnih občilih ter sistemsko izobražujemo učence osnovnih šol.

Za različne oblike izobraževanja članov in ostalih moramo pridobivati znanje tudi tisti, ki izobraževanje izvajamo, zato se udeležujemo tistih, ki jih organizira Mikološka zveza Slovenije, naša krovna organizacija. Svoje znanje moramo dokazati z opravljanjem izpitov determinatorja – poznavalca gliv, z različnimi stopnjami znanja; najvišje je naziv mentor. Strokovno delo opravljata dve komisiji: komisija za determinacijo in kartiranje ter komisija za izobraževanje. Tisti, ki poznajo naše delo in ga spoštujejo, nas pohvalijo, da smo »zasvojenci z gobami«. Če to ne bi bili, se ne bi lotili obsežnih projektov, najdbe nove gobe in izobraževanja drugih.

Izobraževanje učencev osnovnih šol je sistemsko vključeno v učni proces znanja o glivah. Projekt je nadgradljiv iz razreda v razred in usklajen s programi izobraževanja naravoslovja. Tako organiziramo naravoslovne dneve, postavljamo razstave in vodimo samostojne ure pouka.

Uspešni smo tudi pri sodelovanju z Mikološko zvezo Slovenije, in sicer pri nadgradnji projekta *Glive travniških površin kot bioindikator za ohranjanje biodiverzitete* (t. i. projekt *Vlažnice*) ter pri stalnem projektu: seznam vrst in razširjenost nabranih vrst z analizo stopnje ogroženosti. Zastopani smo tudi v organih zveze, dva člana sta v komisiji za izobraževanje.

Kaj so glive in kaj gobe?

Med glive (*fungi*) uvrščamo skupino organizmov, ki se hranijo z razkrajanjem organskih snovi v anorganske. Poleg rastlin in živali sestavljajo tretjo največjo skupino živih bitij na Zemlji. So razkrojevalke in skrbijo, da se organski ostanki organizmov razgradijo. So nepogrešljiv člen med živo in neživo naravo. Z mikorizno povezavo z rastlinami omogočajo rast gozdov in travnikov, v obliki lišajev, skupaj z algami, oživljajo najbolj divje dele planeta. Hrano srkajo z micelijem, tankimi nitkami – *hife*, razmnožujejo se s trosi. Višje glive imajo trošnjake, ki jih imenujemo *gobe*. Gobe so plodovi gliv. Po načinu prehranjevanja jih delimo na *mikorizne* (simbioza z zelenimi rastlinami), *gniloživke* (hranijo se z odmrliimi organskimi ostanki) in *zajedalke*, ki zajedajo žive rastlinske organizme (lesne gobe). Samonikle gobe so *makromicete*, ki so namenjene prehrani ljudi.

Zavarovane glive in glive Rdečega seznama Slovenije

Glive so tesno povezane z življenjskimi razmerami v prostoru, kjer živijo. Hitro se odzovejo na spremembe v okolju, te se kažejo pri večjem globalnem onesnaževanju biosfere s kemičnimi snovmi, ki so se pojavile s človekom kot rezultat njegove civilizacije. Posledica tega je zmanjšanje številnosti populacij gliv. Nekatere se ne pojavljajo več (izumirajo), nekatere pa zelo redko in še to le pod specifičnimi pogoji – tako vrsta postane ogrožena in zavarovana. Mnogo vrst smo izgubili še preden smo jih sploh odkrili, opisali in poimenovali.

Vzroki za propadanje gliv so globalno onesnaževanje okolja, spremembe načina gospodarjenja v kmetijstvu, način gospodarjenja z gozdovi in neposredno uničevanje habitatov gliv.

Leta 1994 smo izdelali prvi seznam zavarovanih gliv z 71 vrstami. Po sprejetju Zakona o prepovedi uporabe kemičnih sredstev se stanje izboljšuje. Od leta 2011 je na seznamu varovanih gliv 41 ogroženih vrst, za katere se moramo truditi, da bodo preživele.¹

Vse vrste varovanih gliv so tudi na **Rdečem seznamu gliv Slovenije**, ki ga dopolnjuje še 70 vrst. Ureja ga pravilnik, gobe razvršča v kategorije ogroženosti z naslednjimi oznakami:

- E – prizadeta vrsta:** to so najbolj ogrožene vrste. Njihova številčnost upada in ob njenem nadaljevanju lahko izumrejo.
- V – ranljiva vrsta:** je sestavni del biotopov, katerih ekološko ravnotežje je občutljivo že na manjše človekove posege.
- R – redka vrsta:** glive niso neposredno ogrožene, njihovo pojavljanje pa je zanesljivo v največ 5 km². Kadar so ogrožene, jih uvrstimo v kategoriji E in V.
- K – nezadostno znana vrsta:** pomožna kategorija, ki vključuje vrste, za katere obstaja možnost, da pripada eni izmed kategorij ogroženosti, vendar je premalo podatkov za opredelitev ogroženosti.
- I – neopredeljena vrsta:** v to kategorijo se uvrstijo vrste, za katere se domneva, da so na območju Slovenije ogrožene, vendar je o njih premalo podatkov, da bi jih lahko uvrstili v kategorije ogroženosti.²

Za varovanje samoniklih gob in gob za raziskovalne namene imamo tudi navodila za njihovo pravilno nabiranje. Za vsako gobo iz obeh seznamov, ki jo na razstavi želimo predstaviti, moramo imeti dovoljenje MOK-a. Enaka seznama sta izdelana tudi za ogrožene vrste rastlin in živali. Motivi za varovanje vseh ogroženih vrst živih bitij so ekološki, ekonomski, znanstveni, rekreacijski, vzgojni, estetski in etični.

1 Piltaver, *Zavarovane glive v Sloveniji*, str. 9–26.

2 Gobarsko društvo Lisička Maribor, *Zavarovane glive Slovenije in glive rdečega seznama*, str. 6.

Jelkov bradovec – *Hericium flagellum*

Goba je na obeh seznamih zaščitениh gob. Spada v družino *bradarji* in v rod *bradavci*. Je izredno redka in zanimiva goba, s svojo obliko spominja na korale. Mlada je užitna. Najdena je bila 14. 10. 2011, na Stirpniku, najditeljica je Marta Novljan.

Jelkov bradovec je podoben zaobljeni, enakomerno postrženi, 10 do 20 cm dolgi viseči bradi. Sestavljajo ga posamezne vzporedne ali nekoliko štrleče tanke bodice, ki izraščajo iz skupnega mesnatega beta, pravokotno iz debla drevesa. Meso je belo, pri mladi gobi mehko, pri stari žilavo. Vonj in okus sta neprijetna. Raste na odmirajočih ali pravkar odmrlih stoječih ali ležečih deblih ali na štorih jelk, hrasta ali bukve. Pogosteje ga najdemo v zavarovanih gozdovih, v naših je prava redkost.³

Gnezdasti listar – *Phyllotopsis nidulans*

Spada v družino *luknjarke* in v rod *listarji*. Markantna goba raste v skupinah, je zelo redka in na obeh seznamih zaščitениh gob. Klobuk je na površini žametast, vlažen in oranžno rumene do rjave barve, školjkaste ali jezičaste oblike, rob spod-vihan in rahlo nakosmičen. Bet je kratek in v dnišču odebeljen. Trosovnica je oranžno do rjave barve.

Raste na preperelih deblih iglavcev in listavcev, v stopničastih skupinah. Goba ni užitna, meso je rumeno in ima neprijeten vonj po kislem zelju.

Najdena je bila 22. 4. 2005, nad vasjo Moškrin. Najditelj je Andrej Jesenko.

Jelkov bradovec (foto: Andrej Jesenko)

Gnezdasti listar (foto: Andrej Jesenko)

3 Laux: *Der grosse Kosmos Pilzfürher*, str. 480; Breitenbach, Kranzlin: *Pilze der Schweiz*, str. 240; Piltaver, *Zavarovane glive Slovenije*, str. 108.

Glive travniških površin kot bioindikatorji za ohranjanje biodiverzitete

To je evropski projekt, v katerem aktivno sodelujejo skandinavske in severnoevropske države, vse do Švice. V želji za razširitev proti jugu se je povabila tudi Mikološka zveza Slovenije. K sodelovanju je povabila vsa gobarska in mikološka društva v državi; vabilu so se odzvala društva iz Maribora, Ljubljane, Celja, Kranja in Škofje Loke, ki so se v projekt vključila leta 2008.

V iskanju rastišč sta s pridobitvijo potrebnih podatkov zajeta rodova *vlažnic* in *tratinic*. Ločani smo se odločili za projekt vlažnic, ker smo nekaj rastišč že poznali. V seznam gliv Slovenije je vpisanih 42 vrst vlažnic.

Vlažnice rastejo le na travniških površinah, kamor človek ni posegel drugače kot s košnjo in pašo. Izredno so občutljive na spremembe v okolju, zato so prenehale rasti povsod tam, kamor je človek posegel s kemikalijami (gnojila in škropila) ter pretiranim gnojenjem s hlevskim gnojem in gnojnico. S prepovedjo teh posegov so se posamično začele spet pojavljati, vendar le na travnikih z ekološkim kmetovanjem. Pri prvem popisu (2008) smo našli 9 vrst. Število novo najdenih se vsako leto povečuje, najdena so tudi nova rastišča z novimi vrstami.

Odčitavanje podatkov je bilo opravljeno na zemljiščih, kjer smo pridobili soglasje lastnika kmetijske površine, ki ni bila nikoli gnojena in dvakrat letno pokošena:

- pri Crngrobu,
- na Križni gori, vzhodno pod cerkvijo,
- na Križni gori, severno od gostišča pri Boštjanu,
- na Sv. Andreju, zahodno od cerkve.

Skoraj na vseh rastiščih smo našli iste vrste, nekje več primerkov, drugje manj, skupaj pa 9 vrst: obledela, škrlatna, deviška, rožnata, papagajska, ovčja, koničasta, citronasta in velika, ki jo je bilo številčno največ.

Vlažnic kot roda gliv v naravi ne moremo spregledati, saj s svojo barvitostjo poživljajo travniške površine. Fotografii celo trdijo, da so orhideje med gobami. Odtenki barv so po vsej gobi. Pri mladi je klobuk koničast, z rastjo se splosti in zaviha navzgor, rob se razcepi. Lističi so voskasti, redki, odebeljeni, meso je krhko in vlažno, vsa je pokrita z naravno sluzjo. Zaradi krhkosti in sluzi jo zelo težko nabereemo za prehrano, čeprav je med vlažnicami 19 užitnih, 15 neužitnih, 5 strupenih, pri treh je užitnost neznana.

Po opravljenem delu smo rezultate predstavili učencem 7. razredov na Osnovni šoli Ivana Groharja, dijakom Srednje lesarske šole (naravovarstveni oddelek), članicam kmečkih žena pri Kmetijski zadrugi Škofja Loka in članom društva.

Velika vlažnica – *Hygrocybe punicea*
(foto: Andrej Jesenko)

Travniška vlažnica – *Hygrocybe pratensis*
(foto: Andrej Jesenko)

Zakaj prav vlažnice zaslužijo tako pozornost? Po načinu prehranjevanja so gniloživke na odmrli travi, zeliščih in mahu. Spadajo v družino *polžarjev*, rod *polževke*.

So najboljši indikatorji travniških površin velike biološke pestrosti. Občutljive so na vse vrste onesnaževanja z anorganskimi mineralnimi gnojili, škodi jim tudi pretirano gnojenje s hlevskim gnojem. Potrebujemo zelo specifično okolje za rast, so zelo občutljive na spremembe v okolju in zaradi tega dober bioindikator neonesnaženih in negnojenih tal. Prav zato so zelo pomembne za vzdrževanje biodiverzitete (biotska raznovrstnost), ki označuje raznolikost vseh rastlinskih in živalskih vrst. Življenjski procesi, ki so vezani na številne organizme, omogočajo globalni energijski pretok in kroženje snovi, so tudi vir hrane. Poleg tega je raznolikost v naravi lepa in dragocena že sama po sebi.⁴

Slovenija z ohranjanjem narave ohranja visoko biotsko raznovrstnost, kar dokazuje tudi dejstvo, da 35 % državnega ozemlja izpolnjuje kriterije za evropsko omrežje 2000.

Favrejev zajček – *Lyophyllum favreii* – nova najdena goba pod Križno goro

Pri nabiranju vzorcev na Križni gori je Andrej Jesenko našel vrsto, ki je po vseh znanih podatkih ni znal poimenovati. Ugotovil je le, da spada v družino *kolobarničark*. Poklical je več znanih mikologov in o najdbi obvestil Mikološko zvezo Slovenije. Po ogledu in mikroskopiranju trosov so potrdili, da spada v rod

⁴ Člani gobarskih društev, ki so udeležena v projektu *Vlažnice travniških površin. Glive travniških površin kot bioindikatorji za ohranjanje biodiverzitete*.

Nova vrsta gobe, ki še ni bila vpisana na Seznamu gliv Slovenije. (foto: Andrej Jesenko)

zajčkov, vendar gre za novo vrsto, ki je v Seznamu gliv Slovenije še ni.

Zajček je bil v Sloveniji najden 30. 9. 2011, na vzhodni strani Križne gore, nad Moškrinsko grapo.

Po pravilih mikološke komisije pri Mikološki zvezi Slovenije ima najditelj pravico do poimenovanja gobe. V društvu smo ga poimenovali *Andrejev zajček*, sam pa se opredeljuje med imeni *Favrejev* ali *Rumenolistni zajček*. S slovenskim imenom bo poimenovan ob vnosu v Seznam gliv Slovenije in v BI (boletus informatikum). Zajčki spadajo v družino kolobarničark.

Zanimivo je tudi, da ga je najditelj naslednje leto spet našel na istem rastišču, čeprav časovno nekoliko kasneje. Zato lahko kot čas rasti zapišemo: september in oktober. Ni užiten.

Rastišče: mešan gozd: pretežno bukev, gaber, kostanj, smreka. Ne raste v šopih kot ostale vrste, pač pa v manjših skupinah med listjem.

Klobuk: od 4–10 cm v premeru, kožica na klobuku je fino žametna, sivkasta, lupljiva do sredine. Meso je rumenkasto, pri prerezu najprej rdeči, nato počrni. Okus je mil, vonj zatohel.

Lističi: dokaj gosti, široki in z zobci pripeti na bet, zelo krhki in jih zlahka odstranimo. Na pritisk najprej porjavijo, nato počrniijo. Največja značilnost oziroma posebnost je citronasto rumena trosovnica.

Bet: 5–7 cm visok, 1–1,5 cm debel, poln, vlaknat, po vsej višini enako širok, v dnu ukrivljen in odebeljen. Površina bela, posuta s sivimi kosmički. Ob prerezu rahlo rožnat, barva počasi temni.⁵

5 Laux, *Der grosse Kosmos Pilzführer*, str. 166.

Življenje in delo mikologa Josipa Schmoranzerja – Josa

Zelo malo Ločanov ve, da je bil v Škofji Loki rojen eden od začetnikov mikologije – vede o glivah, profesor Josip Schmoranzelj. Leta 2012 smo se spominjali 150-letnice njegovega rojstva; rojen je bil 5. 5. 1862, očetu Klemensu, sodnijskemu služitelju, umrl je 2. 12. 1934, v Meranu na Južnem Tirolskem, v Italiji. Potomcev ni imel.

V Ljubljani je maturiral na gimnaziji, v Gradcu se je izšolal za učitelja risanja, na umetnoobrtni šoli na Dunaju pa še za poučevanje na srednji šoli. Leta 1896 je v Mariboru opravil meščanski izpit iz matematike, tehnike, slovenščine in nemščine. Služboval je v različnih krajih Slovenije, nazadnje v Mariboru kot profesor na državnem učiteljsišču. Zaradi šibkega zdravja se je leta 1913 upokojil. Preselil se je k sestri v Eppen, pri Bolzanu na Južnem Tirolskem. Pri svaku, lekarnarju, se je do samostojnosti izučil v stroki. Lahko je uporabljal mikroskop in svoje risarske sposobnosti. Uspešno se je ukvarjal z arheologijo in se med strokovnjaki uveljavil kot odličen poznavalec gob.

V dobrem desetletju je izdelal 4.000 mikroskopskih preparatov gobjih trosov in jih tudi zrisal. To zbirko in svojo, večinoma mikološko, knjižnico je zapustil ljubljanski univerzi, herbarij eksikatov gob pa je shranjen v Prirodoslovnem muzeju.⁶

Loški gobarji njegovo delo pri razvoju mikologije zelo spoštujemo. S svojim raziskovalnim delom in izobraževanjem, predvsem učencev osnovnih šol, nadaljujemo njegovo delo in na to smo ponosni!

VIRI:

Fotoarhiv Andreja Jesenka, Stara Loka.

Gobarsko društvo Škofja Loka: gradivo društva.

Gobarsko društvo Lisička Maribor: Rdeči seznam gliv v Sloveniji: <http://www.gobe.si>

Josip Schmoranzelj, v: Slovenski bibliografski leksikon, <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:2818/VIEW/>

Rdeči seznam gliv v Sloveniji, *Uradni list Republike Slovenije RS*, št. 42/10.

Uredba o zavarovanih prosto živečih vrstah gliv, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 58/11.

LITERATURA:

Breitenbach, Josef; Kränzlin, Fred: *Pilze der Schweiz*. Band 2, Luzern, 1986.

Breitenbach, Josef; Kränzlin, Fred: *Pilze der Schweiz*. Band 3, Luzern, 1991.

Laux, Hans E.: *Der grosse Kosmos Pilzfürher*, Franckh - Kosmos Verlag, 2001.

Piltaver, Andrej: *Zavarovane glive v Sloveniji*: priročnik, Ljubljana, 1997.

Savnik, Roman: Pomembni Ločani in njih bližnji sosede. V: *Loški razgledi* 21, Škofja Loka :

Muzejsko društvo, 1974, str. 79–93.

Seznam gliv Slovenije, Ljubljana : Zveza gobarskih društev Slovenije, 1998.

⁶ Savnik, Pomembni Ločani, str. 82–83; *Slovenski biografski leksikon*, Josip Schmoranzelj, <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:2818/VIEW/>

Summary

Mushrooms in the area of Škofja Loka

The educational and research activity of the Škofja Loka Mycological Society is described in the first part of the article. It is aimed at primary school pupils (obtaining knowledge of mushrooms with continuous projects) and members and citizens (through specimen identification at the offices of the society, through exhibitions and excursions). Identifiers (experts on fungi) gain knowledge on the committee for identification and mapping and at seminars.

The article continues with a presentation of fieldwork, by which we monitor changes in the environment that appear with human interventions in nature. Mushrooms first respond to changes, no longer appearing or becoming extinct. They are therefore protected by law as »Protected fungi and fungi of the Red List of Slovenia«. The Red List is governed by rules in which fungi are classified into categories of extinction risk.

*The society is included in the European project: »Grassland fungi as bioindicators for preserving biodiversity«, which is ongoing and in which conditions for the appearance and threat to wax caps (*Hygrocybe*) on selected grasslands are monitored. The genus only grows on grasslands on which man has not encroached, other than with grazing and haymaking.*

*Our greatest success is the find of a new species of mushroom from the family of *Tricholomataceae* and genus *Lyophyllum*. The mushroom has not yet been named. This honour belongs to the finder and it must also be entered in the List of Fungi of Slovenia.*

We found data on the life and work of our compatriot, the mycologist and professor, Josip Schmoranz, in various sources and have condensed them into a whole. The professor is important for the development of knowledge of mushrooms – mycology: he left a herbarium with 4000 dried specimens and drawings of mushroom spores.

Občina in občinski nagrajenci

Občina Škofja Loka z izkušnjami v mednarodnem sodelovanju

(5. del)

**Sodelovanje med prijateljskima občinama
Škofja Loka – Zgornja Bela (Obervellach)**

Republika Avstrija

Avstrija meri 83.859 km² in ima nekaj več kot osem milijonov prebivalcev. Je zvezna država, razčlenjena na devet zveznih dežel¹. Vsaka zvezna dežela je razdeljena na občine, vseh je 2359. Za izvajanje nalog državne uprave na lokalni ravni so organizirani upravni okraji. Okraj Špital ob Dravi je razdeljen na 33 občin, od katerih so tri mesta (mestne občine), enaindvajset manjših občin in devet trških občin. Med trške občine sodi tudi Zgornja Bela (Obervellach).

Zgornja Bela (Obervellach)

Zgornja Bela (Obervellach) v koroški dolini Möll je prijateljsko mesto z Občino Škofja Loka že od leta 1997. Ime Vellach je bilo prvič omenjeno v darilni listini že pred več kot tisoč leti. Listina ni datirana, izvira pa iz časa brižinskega škofa Abrahama (957–993), ki je v last dobil cerkev s pripadajočimi posestvi. Območje leži na robu špitalskega okrožja in je vključeno v naravni park Visoke Ture/Hohe Tauern. Dolina reke Mele² (Mölltal) leži med gorskima skupinama Sonnblick in Občina Zgornja Bela/Obervellach: <http://www.obervellach.at/>

- 1 Gradiščanska, Koroška, Spodnja Avstrija, Zgornja Avstrija, Salzburg, Štajerska, Tirolska, Berška (Predarlška), Dunaj.
- 2 Mela (Möll) izvira iz vznožja Velikega Kleka (Grossglockner), je 80 km dolga in se pri kraju Möllbrücke izliva v Dravo.

Dolina reke Mele (Mölltal) z Občino Zgornja Bela (Obervellach).

Reißeck na severu ter skupinama Schober in Kreuzeck na jugu. Največja naselja so Sveta Kri (Heiligenblut), Winklern in Zgornja Bela (Obervellach).

Občina Zgornja Bela je kakor Škofja Loka pobratena z mestom Freising na Bavarskem in prijateljuje z osmimi občinami³, med njimi tudi z našim mestom. Obe občini predstavljata območja, ki so nekoč sestavljala freisinško posest. Ob praznovanju 60-letnice delovanja Muzejskega društva Škofja Loka je bila leta 1997 v Škofji Loki postavljena razstava z naslovom Zamorc s krono⁴ (nato še petkrat v

3 Partnerska mesta: Budimpešta (15. okraj), Dilbeek, Freising, Hemer, Kreuzau, Muggia, Seltz, Škofja Loka.

4 »Na njej naj bi bili s skromnimi elementi čim bolj enotno predstavljeni tisti kraji, ki so bili v zgodovini deležni podobne usode kot Škofja Loka – bili so posest freisinške škofije. Vsak kraj naj bi bil prestavljen čim bolj enotno z naslednjimi sestavinami: grbom, staro in novo panoramo, z mestnim detaljom, krajevno značilnostjo, kopijo podelilne listine ter opisom zgodovine in sedanosti v obsegu ene tipkane strani. Vabilo je bilo poslano predstavnikom vseh tistih krajev, za katere smo sklepali, da izpolnjujejo edini pogoj: določen čas do leta 1803 so bili del posesti freisinške škofije. Vabilo smo poslali na naslednje naslove: Ardagger, Asbach - Altomünster, Bruck a. d. Leitha, Buch am Buchrain, Burgrain-Markt Isen, Dovje, Ebersdorf-Mampasberg, Eching, Eisenhofen - Erdweg, Eitting, Erching, Euratsfeld, Fahrenzhausen, Farchant, Freising, Garmisch - Partenkirchen, Gostling a. d. Ybbs, Gräffeling, Groß Enzersdorf, Hollenburg bei Krems, Hummel - Langenbach, Innichen, Isen, Ismaning, Jetzendorf, Katsch a. d. Mur, Kopfsburg, Klevevž, Krün, Kuens, Maria Wörth, Marzling, Massenhäusen, Mittenwald, Neuhausen a. d. Ybbs, **Obervellach**, Oberwölz, Ollern - Sieghartskirchen, Pastetten, Pieve di Cadore, Randegg, Rothenfels, Rudelzhausen, Sachsengang, St. Peter am Kammersberg, St. Peter

Sloveniji in v nemški izvedbi štirikrat v tujini). Peter Hawlina, avtor razstave, je zapisal: *»Zbirka grbov naj bi dramila zanimanje za zgodovino in željo po spoznavanju krajev, s katerimi nas je v zgodovini vezala skupna usoda. Predstavljeni grbi so krajevni ali občinski simboli. Med temi kraji, ki ležijo ozemeljsko raztreseni po današnji Nemčiji, Avstriji, Italiji in Sloveniji, torej v prostoru, ki je znan pod skupnim imenom Alpe - Jadran, ni kakih tesnejših povezav in ne tvorijo neke organizirane združbe. Vseeno pa imajo nekaj skupnega: v zgodovini so bili daljši ali krajši čas posest škofije v Freisingu na Bavarskem.«* K sodelovanju pri tem projektu je bila leta 1997 povabljena tudi Občina Zgornja Bela.

Na partnerske občine opozarja steber sredi mesta, z vklesanimi grbi vseh občin, med katerimi je tudi škofjeloški. Ob slovesnem odprtju spominskega stebra z grbi partnerskih občin sta se slovesnosti (16. maja 2007) na glavnem trgu Občine Zgornja Bela udeležila tudi člana škofjeloške Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva. V kulturnem programu je sodelovala plesna skupina Lonca. Ob odprtju je v svojem nagovoru dr. Wilhelm Pacher, župan Občine Zgornja Bela, še posebej poudaril pomen evropske ideje sodelovanja in gospodarskih turističnih »pretokov« ljudi, saj občina z 2 500 prebivalci kar precejšen prihodek ustvari s turizmom. Srečanje je bilo posvečeno tudi praznovanju 50. obletnice Evropske unije⁵, na srednjeveških delavnicah pa so se predstavile skupine iz vseh povabljenih mest. Še istega leta je v okviru občinskega praznovanja župan dr. Wilhelm Pacher obiskal Škofjo Loko.

Oktobra 2007 so se v okviru praznika jeseni v koroški občini na glavnem mestnem trgu predstavili člani Folklorne skupine Škofja Loka. Na stojnici so obiskovalci lahko spoznavali tipične kuliranične dobrrote iz Škofjeloškega hribovja. Na pobudo Občine Škofja Loka je bilo organizirano tudi srečanje z ravnateljem osnovne šole v Zgornji Beli dr. Carlom Notdurtferjem in županom dr. Wilhelmom Pacherjem, kjer so potekali prvi pogovori o sodelovanju med osnovnimi šolami.

Povorka je sestavni del praznika jeseni, t. i. Zahvalnega dne v Zgornji Beli (Obervellach), oktober 2007.

im Holz-Lendorf, Steinkirchen, Škofja Loka, Tölz, Ulmerfeld a. d. Ybbs, Unterföhring, Waidhofen a. d. Ybbs, Wallgau, Walpertskirchen - Wörth, Weißenkirchen/Wachau, Werdenfels, Wippenhausen-Burghausen, Zeilhofen in Zolling«, je zapisal Peter Hawlina.

- 5 50. obletnico Evropske unije štejemo od podpisa Rimske pogodbe, 25. marca 1957. Ta pogodba vključuje Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo (Euratom) in Pogodbo o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (EGS), ki je omogočila skupni trg, uresničevanje prostega pretoka delavcev, blaga, storitev in kapitala.

Zaradi vse večjega zanimanja za pouk nemščine so se februarja **2008** srečali občinski predstavniki obeh občin in ravnatelji škofjeloških osnovnih šol, da bi se dogovorili o vzajemnem sodelovanju ter izmenjavi med loškimi in avstrijskimi osnovnošolci iz Zgornje Bele. Projekt je bil namenjen medsebojnemu spoznavanju učencev z različnih jezikovnih območij, vanj so bili vključeni tudi mentorji, učitelji in ravnatelji sodelujočih šol. Maja 2008 je stekla prva izmenjava, šest avstrijskih osnovnošolcev je obiskalo škofjeloške osnovne šole, škofjeloški osnovnošolci pa so svoje vrstnike obiskali septembra istega leta. Za loške učence je bilo sodelovanje z Zgornjo Belo zanimivo predvsem zaradi izpopolnjevanja nemščine. Iz vsake škofjeloške osnovne šole sta pri izmenjavi sodelovala dva učenca 8. razreda, ki sta za enega od izbirnih predmetov izbrala nemški jezik. Mladi gostje so sodelovali pri pouku, se udeleževali ur nemščine, sodelovali pri drugih šolskih dejavnostih in gostovali pri svojih vrstnikih. Poleg pouka nemščine so v program uvrstili še ogled avstrijskega narodnega parka Visoke Ture in Grossglocknerja (Velik Klek). Srečanja sta se poleg občinskih predstavnikov udeležila tudi takratni ravnatelj OŠ Škofja Loka-Mesto Marko Primožič in ravnateljica OŠ Cvetko Golar mag. Karla Krajnik.

Oktobra 2008 so se na prazniku jeseni spet predstavili člani Folklorne skupine Škofja Loka, se zahvalili za dobro letino in uspešne posle ter po mestu organizirali povorko. Že dva tedna kasneje je skupina upokojencev, pod vodstvom nekdanjega župana Zgornje Bele Josefa Mölchla in Astrid Bacher, obiskala Škofjo Loko in si ogledali njene znamenitosti.

Vsako leto od **2008 do 2012** so na prazniku jeseni škofjeloške barve zastopali občinski predstavniki, predstavniki škofjeloške folklorne skupine, društvo Rovtarji in predstavnice društva podeželskih žena. Prav tako vsako leto od 30 do 40 ljudi iz Zgornje Bele pod vodstvom župana dr. Wilhelma Pacherja v času srednjeveških dnevo (zadnji teden v juniju) obišče Škofjo Loko.

Suha špaga z županom mag. Mihom Ješetom, na prazniku jeseni v Zgornji Beli, 2012.

Leta 2012 je bila Občina Zgornja Bela s strani škofjeloške občine kot partner povabljena k projektu »Kulturna dediščina: kot priložnost za aktivno staranje«. Junija 2012 so predstavniki avstrijske občine skupaj z ostalimi devetimi partnerji⁶ sodelovali na tridnevnem mednarodnem posvetu. Naslednja srečanja so predvidena junija in oktobra 2013. K projektu smo poleg ostalih partnerjev povabili tudi Občino Innichen, ki bo prav gotovo predstavila nove možnosti za sodelovanje z nekdanjimi območji freisinške posesti.

V začetku oktobra 2012 je dvajset članov škofjeloškega društva Rovtarji, godcev Suhe špage, mojstrov smučanja ter kolesarjenja po starem, pod vodstvom župana mag. Miha Ješeta, obiskalo prijateljsko občino in sodelovalo na tradicionalnem prazniku.

Ob zaključku se pridružujem besedam Petra Hawline, ko je ob odprtju razstave Zamorc s krono (1997) zapisal: » ... Eno od sporočil razstave je v tem, da smo bili glede tega izenačeni z vsemi ostalimi kraji, ki leže danes v Avstriji, Italiji, Nemčiji in Sloveniji in nekaj malega tudi v današnji Hrvaški. Danes noben od omenjenih krajev ni več v ozemeljskem ali drugačnem razmerju podrejen freisinški škofiji, večina pa se svoje zgodovine zaveda. S tem se zaveda, da nas še po skoraj dvesto letih nekoliko povezuje zgodovinski spomin. Vzpostavljanje prijateljskih stikov med temi kraji se je dokazovalo v preteklosti in nam je odprto tudi v bodoče. Odpira nam priložnosti, ki smo jih sposobni ali jih nismo sposobni izkoristiti. Ne nalaga nam obveznosti, če nam ni do povezav.«

Smučarski center doline Molltal - Zgornja Bela (Obervellach) v Avstriji prav gotovo predstavlja nov izziv za razvijanje nadaljnjih idej in možnosti za projektno sodelovanje na gospodarsko-turističnem ter kulturnem področju.

VIRI IN LITERATURA:

Budja, Aleš; Kocbek, Mihael: Teritorialne členitve v državah članicah Evropske unije.

V: *Lex Localis*, Maribor : Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila, 2008, str. 1–30.

Grafenauer, Božo: Lokalna samouprava v Avstriji – občinska ureditev v deželi Koroški.

V: *Lex localis*, letnik II, številka 1, 2004, str. 49.

Hawlina, Peter: Loka in zamorc s krono. V: *Loški razgledi* 44, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1997, str. 151–167.

Ločani na koroški Zgornji Beli, *Loški glas*, 30. 10. 2012, str. 3.

Pasijoni v Evropi – Bogata dediščina za prihodnost. V: *Pasijonski doneski*, 2011/6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011.

http://www.skofjaloka.si/default.aspx?Tip=1551651&KeyID=248&Naslov=SEN_-_ACT:_Starejsi_v_akciji_2012-2013

6 Partnerska mesta: Freising, Maasmechelen, Medicina, Tabor, Innichen, Lepoglava, Železniki, Žiri, Gorenja vas - Poljane, Zgornja Bela, Museo Castello del Buonconsiglio - Trento, Fakulteta za turistične študije Turistica, Mediteranski inštitut za raziskave v turizmu.

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2012

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2012 prejme IVAN KRIŽNAR

*za vsestransko dejavnost: športno, družbeno, kulturno in splošno-koristno
v Občini Škofja Loka in širše ter ob njegovem okroglem jubileju – 80-letnici.*

Ivan Križnar

Pretežni del življenja Ivana Križnarja je tesno povezan s športom in športno vzgojo. Poklicno pot je začel po končani srednji fizikulturni šoli v Ljubljani; najprej se je zaposlil na Nižji gimnaziji Duplje in nato Gimnaziji Škofja Loka. V tem času je končal višjo in visoko šolo za telesno kulturo (danes Fakulteto za šport) ter opravil specializacijo iz preventivne gimnastike (1963). Sledila je zaposlitev na mestu vodje pedagoških svetovalcev za telesno vzgojo na Zavodu SRS za šolstvo, nato je bil dve leti sekretar Temeljne telesnokulturne skupnosti v Škofji Loki, od leta 1980 do upokojitve (1991) pa ravnatelj Osnovne šole Cvetka Golarja na Trati.

Njegovi dosežki na poklicnem področju so številni in trajni. Bil je soustanovitelj prvega slovenskega Šolskega športnega društva (ŠŠD) Janez Peternel na Gimnaziji Škofja Loka, ki je bilo trikrat najboljšo v

Sloveniji in je za uspehe leta 1969 prejelo Bloudkovo plaketo. Prvi je začel z uvajanjem zdravstvene telesne vzgoje za bolne in invalidne učence, na kar je še posebej ponosen. Z njenim uvajanjem je, v sodelovanju z Republiškim zavodom za zdravstveno varstvo, začel na osmih osnovnih šolah. Zasluge ima tudi pri uvajanju letne in zimske šole v naravi in njune vključitve v učne načrte ter pri uvedbi telesnovzgojnih kartonov za učence in dijake osnovnih in srednjih šol. V ukvarjanju s športom vidi veliko širši pomen, predvsem za mlade, ki se na ta način »umaknejo z ulice« in koristno izkoristijo prosti čas.

Ivan Križnar je bil tudi zunanji sodelavec Inštituta tovarne športnega orodja Elan v Begunjah, na Fakulteti za šport je v okviru predmeta metodika predaval o zdravstveni vzgoji in vlogi ŠŠD, pedagoškim delavcem pa o pomenu športne vzgoje. Njegovo bogato znanje in izkušnje so bili še kako koristni pri ustanovitvi in razvoju smučarskih oddelkov na Gimnaziji Škofja Loka. V času službovanja na Temeljni telesnokulturni skupnosti je dejavno sodeloval pri pripravah na gradnjo Športne dvorane Poden, med službovanjem na OŠ Cvetka Golarja na Trati pa pri obnovi matične šole in dograditvi prizidka ter prenove podružnice v Retečah.

Tudi njegove ljubiteljske dejavnosti so tesno povezane in prepletene s športom ter nemara še bolj zanimive in pestre kot poklicne. Že s sedmimi leti je postal član telovadnega društva Sokol v Stražišču pri Kranju, z osemnajstimi je nastopal v gimnastični akrobatski skupini olimpijca prof. Mira Longyke (Ljubljana, Rovinj, Zagreb, Trst, ...).

Bil je mentor ŠŠD Gimnazije Škofja Loka, član atletskega društva Triglav iz Kranja, Strelske družine bratov Kavčič Škofja Loka, odbojarskega kluba Lubnik in več kot 35 let tudi društva Partizan Škofja Loka. Opravljal je široko paleto vlog: od tekmovalca do trenerja, organizatorja in funkcionarja. Vrsto let je bil trener in predsednik odbojarskega kluba Lubnik iz Škofje Loke.

Omeniti velja tudi vzpostavitev stikov in sodelovanja z zamejskimi Slovenci v Italiji. Bil je dolgoletni organizator srečanj s športniki in funkcionarji športnega društva Bor iz Trsta.

Najdemo ga tudi med pobudniki za obnovo in poimenovanje Sokolskega doma Škofja Loka ter pobudniki in člani odbora za Muzej športa v Škofji Loki.

Križnar je dejavno sodeloval in strokovno svetoval pri izgradnji in obnovi športnih objektov v Škofji Loki in obeh dolinah, tudi pri gradnji športnega igrišča in atletske steze pri sedanji Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto in pripravi gradnje športne dvorane Poden.

Na področju športa je opravljal številne odgovorne funkcije, zaupane so mu bile tudi najbolj odgovorne naloge. Štiri leta je bil podpredsednik Zveze telesnokulturnih organizacij Slovenije, dva mandata član sveta Visoke šole za telesno kulturo in dve leti predstavnik fakultete v svetu Univerze v Ljubljani. Osem let je bil član komisije za Bloudkova priznanja na Ministrstvu za šolstvo in šport, od tega dve leti njen podpredsednik.

Bil je dolgoletni član uredniških odborov revij Telesna kultura in Bilten ŠŠD. Sodeloval je pri urejanju in prevajanju priročnikov Telesna vzgoja in šport, Telesna in zdravstvena vzgoja ter Abecednik telesne vzgoje. Poleg naštetih je kot avtor ali soavtor sodeloval še pri raznih drugih strokovnih knjigah.

Med službovanjem na Osnovni šoli Cvetka Golarja na Trati so pripravili več kot 50 likovnih razstav, vrsto let je za Loške razglede pisal prispevke o zgodovini športa na Loškem.

Za svoje prizadevno delo na področju športa je prejel številna priznanja, med katerimi velja izpostaviti le najpomembnejše: Bloudkovo nagrado (1979), prizna-

nje za dejavnosti pri razvoju ŠSD (1982), priznanje Zveze pedagogov Jugoslavije za razvoj šolskega športa (1988), diplomo Mednarodnega olimpijskega komiteja za prostovoljno delo v športu (2001), svečano listino za življenjsko delo na področju športa v Občini Škofja Loka (2003). Za bogato in vsestransko koristno delo se mu je ob njegovem 80-letnem jubileju z zlatim grbom poklonila tudi Občina Škofja Loka (2012).

Ivan Križnar priznava, da tega priznanja nikoli ni pričakoval. Meni, da bi ga zaslužili mnogi telesnokulturni delavci v občini, saj je visoko razvita raven športa v Škofji Loki njihov skupen rezultat.

Križnar je še vedno zvest športnemu načinu življenja; vsak dan se odpravi na vsaj uro in pol dolg sprehod ter naredi nekaj gimnastičnih vaj. Skupaj z ostalimi športnimi delavci pa si prizadeva za postavitev muzejske zbirke o zgodovini škofjeloškega športa.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2012 prejme BORIS MESEC

za inovativnost, podjetništvo in prodor na tuje trge s svojim podjetjem Mebor, d.o.o.

Boris Mesec, direktor podjetja Mebor, d.o.o.

Boris Mesec je uspešen podjetnik, ki je leta 1991 pri Sv. Lenartu ustanovil podjetje Mebor, d.o.o.. Podjetje proizvaja in trži stroje za osnovno obdelavo lesa, predvsem horizontalne tračne žage. Stroji so rezultat dolgotrajnih izkušenj iz žagarstva in strojegradnje, novih tehnologij ter inovacij.

Boris Mesec je prvo tračno žago razvil in izdelal pri dvajsetih letih, leta 1982. Začel je tako rekoč iz nič in se na dolgi podjetniški poti srečeval s številnimi izzivi, ki jih je uspešno premagoval. Danes je v podjetju zaposlenih 27 ljudi, poleg tega pa podjetje sodeluje s številnimi kooperanti, ki so v glavnem iz okoliških krajev, tako da daje kruh posredno še vsaj dvajsetim ljudem. Podjetje se je v času obstoja zelo uveljavilo po vsem svetu, izvozijo več kot 90 % vseh strojev. Njihovi stroji so prisotni v Evropi, Rusiji, ZDA, Indiji, Indoneziji, Novi Gvineji ..., široka prodajna mreža pa

zagotavlja tudi hiter in učinkovit servis ter dobavo rezervnih delov. Kakovost poslovanja in dela družbe potrjuje tudi pridobljeni certifikat ISO 9001 in naziv Obrtnik leta 2011, ki ga je Borisu Mescu podelila Obrtna zbornica Slovenije.

Proizvodi podjetja Mebor, d.o.o. so horizontalne tračne žage za razrez hlodovine, transporterji, krožne žage in večlistne krožne žage, čelilniki, robilniki, stroji za izdelavo brun ter stroji za vzdrževanje žaginih listov in krožnih žag. Stroji so namenjeni lastnikom gozdov, raznim manjšim obrtnikom (npr. tesarjem) in profesionalnim obratom za predelavo lesa. V Meborju se zavedajo pomembnosti

avtomatizacije delovnega procesa, zato so tudi njihovi stroji avtomatizirani z elektronskim vodenjem in se s transportnimi linijami lahko povezujejo v celovite profesionalne lesno predelovalne obrate. Nekateri so izdelani tudi v mobilni izvedbi. Stroje nenehno izboljšujejo in povečujejo ponudbo. Prizadevajo si za takšne tehnične rešitve, ki povečajo kakovost izdelkov in kapaciteto, hkrati pa zagotavljajo, da so stroji enostavni in varni za uporabo. Razvili so lasten koncept tračnih žag in ponosni so, da so plod njihovega znanja ter inovacij.

Mojster Mesec kot največji dosežek podjetja izpostavlja zastopanost na tujih trgih, saj imajo v Evropi največji tržni delež v segmentu žag. V času krize so uspeli prodajo celo povečati – v letih 2011 in 2012 je bila njihova rast okrog 30 %. V prihodnje nameravajo prodreti še na nove trge in še naprej razvijati svoje izdelke.

Boris Mesec je aktiven tudi na družbenem področju v svojem domačem okolju. Je član PGD Bukovica in že več mandatov član sveta KS Sv. Lenart - Luša, zadnja dva mandata tudi njegov podpredsednik. Zavzema se za dobre cestne povezave, primerno informacijsko povezanost, razvoj šole in predšolskega varstva. Prav to je po njegovem osnova in zagotovilo, da bodo mladi ostali na podeželju, si tu ustvarili družine in morda zasnovali podjetje.

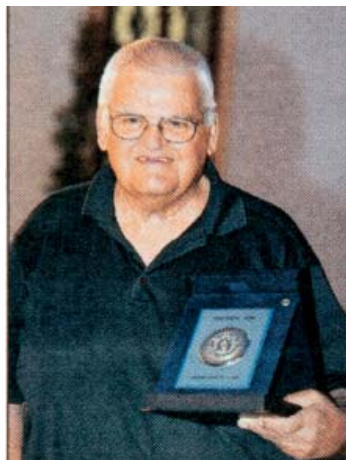
Tudi Mebor je v svojem bistvu družinsko podjetje, saj Boris Mesec ne pozabi omeniti, da ga pri njegovem delu od samega začetka spremlja žena, ki hkrati vodi pisarno. Izredno je vesel, da sta se mu pri delu pridružila tudi starejša sinova, ki dajeta podjetju nov zagon.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2012 prejme ZDENKO TOMC

za aktivno družbenopolitično delovanje na vseh področjih osebnega udeleževanja invalidske problematike v Republiki Sloveniji

Zdenko Tomc je kot dolgoletni predsednik Medobčinskega društva gluhih in naglušnih za Gorenjsko AURIS Kranj v štirih mandatnih obdobjih s svojo aktivnostjo in predanostjo odločilno pripomogel k prepoznavnosti problematike gluhot na državnem in lokalnem nivoju. S požrtvovalnim delom, osebnim pristopom in angažiranjem je uspel zbrati zavidljivo vsoto finančnih sredstev, ki so odločilno pripomogla k dograditvi lastnih prostorov v Kranju, v katerih gluhi, naglušni in gluho-slepi uporabniki izvajajo razne psihosocialne programe ter druge dejavnosti.

Poleg nenehnega iskanja pomoči, razumevanja in podpore pri pristojnih institucijah je nenehno opozarjal tudi na dejstvo, da je gluhot po mednarodnih standardih ena najtežjih oblik invalidnosti, ki je očem žal nevidna, skrita, kar posledično vpliva tudi na to, da je to invalidnost z najmanj priznanimi in uveljavljenimi pravicami. S svojim dolgoletnim delovanjem v številnih organih društva in zvezah društev je odločilno pripomogel k njeni prepoznavnosti, hkrati pa tudi prepoznavnosti domačega kraja v svetu tišine in širšem medijskem prostoru. Predvsem po njegovi zaslugi je bila Škofja Loka večkrat predstavljena v oddaji Prisluh nimo tišini, prav tako tudi prijaznost in dostopnost domačega mesta invalidom.

Zdenko Tomc je bil dolgoletni predsednik Medobčinskega društva gluhih in naglušnih za Gorenjsko AURIS Kranj.

Po njegovi zaslugi je bila Škofja Loka izbrana tudi za gostitelja Mednarodnega dneva gluhih, kjer so se na množičnem srečanju zbrali številni gluhi, naglušni in gluho-slepi iz vse Slovenije ter zamejstva. Od leta 1975 je bil aktiven član Filatelističnega društva »Lovro Košir« Škofja Loka. Zbiral je znamke, posvečene invalidski problematiki in s svojimi zbirkami sodeloval na filatelističnih razstavah doma in po svetu. Dve zbirki sta bili leta 2011 razstavljeni tudi v Sokolskem domu, v sklopu kulturnih dogodkov ob vsakoletnem praznovanju Mednarodnega dneva gluhih.

Sam pa je bil najbolj ponosen na to, da se je na njegovo pobudo zakonsko uredila pravica do uporabe slovenskega znakovnega jezika. Sprejetje tega zakona namreč gluhim in naglušnim uporabnikom znakovnega jezika omogoča pravico do brezplačnih storitev tolmača za slovenski znakovni jezik. Zato je bil še toliko bolj vesel, da je bila na podelitvi občinskih priznaj

prisotna tudi tolmačka slovenskega znakovnega jezika, ki je njemu in njegovim gluhim prijateljem v celoti tolmačila prireditve, širša javnost pa je lahko videla, kakšne so potrebe gluhih in naglušnih oseb. Želel si je, da bi bil tolmač vedno prisoten na proslavah in prireditvah, tako da bi jih lahko spremljale tudi osebe z okvaro sluha.

Za Zdenka Tomca je veljalo, da je pozitivno radoveden človek, ki se je v zadeve rad poglobil in tako vedno našel kaj oziroma koga, ki je bil potreben pomoči. Stiska sočloveka se ga je vedno dotaknila in verjel je, da mu na nek način vedno lahko pomaga. Ni želel, da bi bili ljudje nesrečni samo zato, ker so gluhi ali naglušni.

Zdenko Tomc je tragično preminul 22. 3. 2013.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2012 prejme SILVA ŽONTAR

za njeno požrtvovalno, solidarno in prostovoljno delo z diabetiki.

Silva Žontar je bila rojena leta 1943, v Škofji Loki. Od leta 2002 je predsednica Društva diabetikov Škofja Loka, ki vključuje člane iz vseh štirih občin na Škofjeloškem. Leta 2012 je bilo vanj vključenih 465 diabetikov.

Žontarjeva si kot predsednica vseskozi prizadeva, da bi društvo v svojem delovanju zasledovalo tri temeljne cilje: izobraževanje, preventivno delo in socialno pomoč šibkejšim članom. V ta namen patronažni sestri obiskujeta diabetike na celotnem območju, tudi v odročnejših krajih, jih izobražujeta in jim svetujeta, kako ravnati v kliničnih zapletih njihove bolezni. Zelo dragocena sta tudi strokovna in moralna pomoč specialista diabetologa. V društvu organizirajo razna strokovna izobraževanja in predavanja (predvsem o zdravi prehrani ter zdravem

načinu življenja) in izvajajo merjenje krvnega sladkorja, pritiska in holesterola. Na javnih stojnicah in informacijskih točkah delijo izobraževalno literaturo in nasvete o sladkorni bolezni, skrbijo pa tudi za ustrezno zdravstveno vzgojo v zdravilišču ter organizirajo različna srečanja, pohode, izlete, piknike in športno-rekreativne dejavnosti.

Škofjeloško društvo je prvo v Sloveniji, ki je za preventivno dejavnost kupilo dva mini vaskularna dopplexa za meritev gleženjskega indeksa z ultrazvočno sondo in poskrbelo, da imajo vsi diabetiki možnost brezplačnega preventivnega pregleda, ki je zelo pomemben pri zgodnjem odkrivanju periferne arterijske bolezni v spodnjih okončinah.

Predsednica društva Silva Žontar je leta 2011 aktivno sodelovala pri organizaciji državnega tekmovanja učencev in dijakov v znanju o sladkorni bolezni, ki je potekalo na Osnovni šoli Ivana Groharja Škofja Loka, vodila je državno komisijo, ki je spremljala tekmovanje in ugotavljala pravilnost ocenjevanja učencev. Že od leta 2008 sodeluje v organih Zveze društev diabetikov Slovenije, je članica Sveta pacientov UKC Ljubljana, kjer predstavlja škofjeloško društvo, marca 2012 pa je bila imenovana za predstavnico nevladnih organizacij v razvojni svet gorenjske regije. S svojim dolgoletnim delom uspešno predstavlja škofjeloško društvo diabetikov, tako na lokalnem, regijskem kot tudi državnem nivoju.

Da njeno delo ni bilo neopaženo, dokazujejo dosedanja priznanja: priznanje za delo v organih društva in prizadevanje za njegov napredek (2007); zlata plaketa Zveze društev diabetikov Slovenije (2009) in posebno priznanje Zveze društev diabetikov Slovenije ob 55-letnici zveze (2011).

Silva Žontar za svojo požrtvovalno delo z diabetiki nikoli ne pričakuje plačila, zadostujeta ji zadovoljstvo članov in kakovostno delovanje društva. Občinsko priznanje jo je presenetilo in jo obenem razveselilo, še posebej, ker je društvo diabetikov v škofjeloški občini dobro prepoznano. Želi si, da bi diabetiki upoštevali nasvete diabetologa – bolniki morajo obvladati sladkorno bolezen in ne obratno. Ostalim pa želi, da se s sladkorno boleznijo ne bi nikoli srečali, če pa se že bodo, naj takoj poiščejo strokovno pomoč.

Silva Žontar, predsednica Društva diabetikov Škofja Loka.

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2003

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2003 prejme ANTON KOŠIR, dr. med.

za dolgoletno izredno uspešno in družbeno pomembno delo ter za dosežke, ki so trajnejšega pomena in so pomembno prispevali k razvoju in ugledu Občine Škofja Loka

Anton Košir, dr. med.

Anton Košir je bil rojen 9. maja 1937, na Dolgih Njivah pri Lučinah v Poljanski dolini, sedaj že vrsto let živi v Škofji Loki. Po maturi na ljubljanski gimnaziji (1957) se je vpisal na medicinsko fakulteto, kjer je diplomiral leta 1962. Leta 1980 je na zagrebški medicinski fakulteti magistriral na temo javnega zdravstva.

Kot družinski zdravnik je službovanje pričel v Železnikih, od koder se je kmalu preselil v Škofjo Loko, kjer je ostal do leta 1979. Strokovne reference in vestno predano delo so bile dovolj prepričljive kompetence, ki so ga postopoma vodile do mesta pomočnika direktorja Osnovnega zdravstva Gorenjske. Leta 1990 je bil imenovan za namestnika ministrice za zdravje na Ministrstvu za zdravje. Kasneje je deloval tudi na Inštitutu za varovanje zdravja RS v Ljubljani, kjer je bil zadolžen za organizacijo, ekonomiko in informiranje. Upokojitev je

dočakal leta 1997, in sicer kot načrtovalec zdravstvene službe Slovenije.

Anton Košir je svoje znanje in izkušnje s terena nesebično prenašal na svoje strokovne sodelavce in še posebej na ljudi – paciente v svojem bivalnem okolju. Izjemno veliko truda je vložil v pisanje strokovnih člankov s preventivno vsebino. Objavil jih je v različnih strokovnih revijah in zbornikih, sodeloval je tudi na številnih simpozijih in konferencah. Skupno število Koširjevih objav tako presega 400 enot.

Svoje medicinsko znanje je predstavljal tudi v strokovnih knjigah. Uredil je priročnik Pravočasno in pravilno, nujna medicinska pomoč (1987, 1988, 1991), bil je soavtor učbenika Splošna medicina, načela in tehnike (1992) in avtor knjige Splošna medicina v Sloveniji (2001). Ob petdeseti obletnici Zdravstvenega doma Škofja Loka je napisal knjigo Petdeset let Zdravstvenega doma Škofja Loka (2002), ki sta ji sledili knjigi Babištvo na Loškem (2003) in Rdeči križ, stoletnica prostovoljne dobrodelnosti na Loškem (2005).

Njegova izrazita in globoka humana zavest je pustila trajne sledi tudi pri organiziranju in delovanju Rdečega križa, kjer od leta 1964 sodeluje v preventivnih in zdravstveno-vzgojnih akcijah ter predavanjih in organiziranju učnih delavnic za šolsko mladino na temo dovoljenih in prepovedanih drog. Med leti 1998 in 2002 je bil tudi predsednik Območnega združenja Rdečega križa Škofja Loka. Z lastnim zgledom in konkretnim angažmajem je spodbujal tudi krvodajalstvo, saj je kri daroval več kot štiridesetkrat. Koširja se radi spominjajo tudi bivši sodelavci, saj je svoje znanje in izkušnje nesebično širil, še posebej pa so mu bili zaradi njegove strokovnosti in tople človečnosti, ki jo je vselej izžareval, hvaležni njegovi pacienti. Doktor Košir je tisti »gospod dohtar« stare šole, ki ljudem zbuja zaupanje in daje upanje.

Anton Košir je s svojim delom vtisnil tudi neizbrisen pečat razvoju in ugledu Občine Škofja Loka. Po prejemu priznanja je skromno dodal, da mu priznanje pomeni spodbudo za nadaljnje delo, nikakor pa ne pomeni konec poti, ter pristavil, da bo zastavljene cilje v prihodnje dosegal še bolj zavzeto.

Obljubo je izpolnil, saj se je v letih po prejemu občinskega priznanja temeljito posvetil raziskovanju zgodovine svojega rojstnega kraja in sosednjih območij – lučinskega konca – in do leta 2013 spisal oziroma sodeloval pri izidu kar petih domoznanskih knjig: Suhi Dol in Suhodovci (2004, 2005), Korenine našega drevesa – Mihov rod z Dolgih Njiv (2007), Življenje na Lučinskem skozi stoletja (2010) in skupaj s soavtorjema Dediščina župnije Šentjošt (2013).

Že vrsto let je dejaven član Muzejskega društva Škofja Loka. Od leta 2006 je član izvršnega odbora. Novembra 2007 je po odstopu predsednika društva kot takratni najstarejši član izvršilnega odbora do marca 2008 izjemno modro vodil društvo. Od leta 2007 je član uredniškega odbora Loških razgledov, v katerih v zadnjih letih redno objavlja prispevke iz zgodovine loškega zdravstva in loških zdravnikov.

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2003 prejme IVO GULIČ

*za petdesetletno delovanje na področju kulturnega in javnega življenja
v Občini Škofja Loka*

Ivo Gulič se je rodil v Sinju, v Dalmaciji, od koder je kot mlad glasbenik prišel v Slovenijo. Glasbena pot ga je aprila 1952, kot člana mlade vojaške godbe, ki je delovala v vojašnici, zanesla v naše mesto. V Puštalu je spoznal bodočo ženo, se poročil in se za stalno naselil v Škofji Loki.

Leta 1957 je prevzel vodenje Škofjeloške godbe. Hkrati je na glasbeni šoli poučeval trobila in sodeloval v gledališču. Z resnim delom je v Škofjeloško godbo pripeljal precejšnje število mladih glasbenikov, pripravljenih na zahtevno delo pri študiju novih koncertnih skladb, ki jih je prinašal iz bogatega arhiva vojaškega orkestra v Ljubljani. Škofjeloška godba je kmalu prerasla v Mestni pihalni orkester Škofja Loka, ki ga je Ivo Gulič že v šestdesetih letih preteklega stoletja večkrat popeljal na gostovanja preko meja takratne Jugoslavije.

V veliki meri je zaslužen tudi za uspeh marsikaterega škofjeloškega glasbenika, tako na domačem kot na mednarodnem področju, saj je veliko prostega časa posvečal prav delu z mladimi. Ali kot sam rad pravi: »Da bi izpilili njihovo glasbeno nadarjenost.«

Ob poudarjanju kakovosti in zavzetosti Guličevega dela moramo povedati še nekaj, morda celo najbolj bistveno. Ivo Gulič – barba Gulič, kot mu pravijo njegovi prijatelji – je v ustvarjanje vseskozi vnašal svoj topli, sončni dalmatinski temperament, dobro voljo in pozitivno življenjsko energijo, kar se je še kako kazalo pri vzdušju v orkestru in med publiko. Nastope, vaje in pogovore je vedno znal popestriti s serijo duhovitih dovtipov, zanimivih anekdot, šal ... Ja, barba Ivo je znal ustvariti tisto pravo štimungo.

Ivo Gulič je kot glasbenik z izjemnim občutkom za skladnost pomagal pripraviti nič koliko kulturnih prireditev v škofjeloški občini ter širšem slovenskem in mednarodnem prostoru. K sodelovanju z Mestnim pihalnim orkestrom Škofja Loka je pritegnil mnoge pedagoge, učence osnovnih šol v občini in mednarodno priznane glasbenike – soliste.

Ivo Gulič in Mestni pihalni orkester Škofja Loka.

V minulih letih je po zahtevnih pripravaх skupaj z orkestrom požel velik uspeh tudi na državnih tekmovanjih pihalnih orkestror Slovenije. To je bil rezultat resnega in predanega dela ter dobrega vzdušja v orkestru. 50-članski orkester se je na vajah sestajal dvakrat tedensko, pred prireditvami, ki so jih imeli letno med 25 in 30, pa tudi večkrat. Čeprav je delo z orkestrom od njega zahtevalo veliko časa, ga je vodenje orkestra osrečevalo. Pravi, da je bil ponosen na celoten orkester, njegovo homogenost in medsebojno prijateljstvo.

Zelo ceni škofjeloške glasbenike, želi si, da bi na različnih prireditvah v Škofji Loki nastopali predvsem oni; uveljavili so se v širšem slovenskem in mednarodnem prostoru, zato je prav, da jih bolje spoznajo tudi Ločani. Za uspeh marsikoga od njih pa je zaslužen prav Ivo Gulič.

Ivo Gulič je pomembno zaznamoval 50 let kulturnega in javnega življenja v Občini Škofja Loka ter zasluženor prejel najvišje občinsko priznanje. Pri tem pa je ostal dosledno skromen, saj je pripomnil, da to priznanje ni namenjeno le njemu, ampak vsej glasbeni ustvarjalnosti v Škofji Loki, za kar je zaslužnih veliko ljudi.

Ivo Gulič je Mestni pihalni orkester Škofja Loka vodil do leta 2006, ko je ta s številnimi koncerti slavnostno obeležil 130. obletnico pihalne godbe v Škofji Loki.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2003 prejme GOSPODARSKA DRUŽBA ŠIBO, predelava termoplastov in orodjarstvo, d.o.o. Škofja Loka

za uspešno vodenje podjetja, uvajanje novih tehnologij ter odpiranje novih delovnih mest

Gospodarska družba Šibo, d.o.o. je bila ustanovljena leta 1989, njeni temelji pa segajo v leto 1967, ko se je Franc Šifrar, oče sedanjega lastnika, začel ukvarjati s predelavo termoplastičnih mas, leta 1976 pa še z orodjarstvom. Ti dve dejavnosti sta še vedno temeljni dejavnosti družbe, ki jo od leta 1993 vodi Boštjan Šifrar.

Družba Šibo, d.o.o. je izrazito izvozno naravnana, saj izvažajo v več kot 40 držav. Delež izvoza je vseskozi naraščal in trenutno predstavlja 90 % njihove proizvodnje. Vseskozi se je povečevalo tudi število zaposlenih; ob ustanovitvi je podjetje zaposlovalo 6 ljudi, danes 220.

V prvih letih novega tisočletja je rast proizvodnje znašala 29,60 %, donosnost kapitala je bila 12 %, dodana vrednost na zaposlenega je predstavljala 7,7 milijona slovenskih tolarjev. V letu 2012 so kljub gospodarski krizi ustvarili 26 milijonov

Priznanje je prevzel direktor družbe Boštjan Šifrar.

evrov prihodkov, kar pomeni 6,3 % rast v primerjavi z letom 2011, in ustvarili okrog 2 milijona evrov dobička iz poslovanja, dodana vrednost na zaposlenega pa se približuje 55.000 evrom.

V podjetju so vseskozi stavili na visoko strokovnost, stroškovno učinkovitost in zaposlene, ki jih, tako kot Šifrarja, zaznamujeta trdo delo in vztrajnost. Kakovost poslovanja in proizvodov stalno spremljajo, dopolnjujejo in vzdržujejo. Slovenski inštitut za kakovost jim je leta 1999 izročil certifikat kakovosti po standardu ISO 9001. Ustanovili so tudi razvojno skupino, ki za domače potrebe razvija zahtevnejše projekte ter s tem prispeva k inovativnosti na tehnološkem področju in razvoju družbe.

Največji obseg proizvodnje trenutno predstavljajo izdelki za potrebe kozmetičnih in farmacevtskih podjetij (leta 2012 so izdelali 2,62 milijarde zamaškov!), izdelujejo pa tudi visoko kakovostne izdelke za področje medicine ter tehnične izdelke za potrebe elektroindustrije, gospodinjskih aparatov, telekomunikacij, kemične, avtomobilske in celo letalske industrije.

Zaradi vztrajne organske rasti družbe so leta 2004 v industrijski coni na Trati zgradili nove poslovno-proizvodnje prostore, leta 2008 pa odprli nov proizvodni obrat za farmacevtske proizvode.

Proizvodnjo neprenehoma tehnološko posodablajo in avtomatizirajo, s tem lajšajo delo zaposlenim, spodbujajo tehnološke inovacije, povečujejo kakovost in produktivnost ter zvišujejo dodano vrednost.

Gospodarska družba Šibo, d.o.o. je zelo pomemben dejavnik v loškem gospodarskem prostoru in vodilna družba v svoji dejavnosti v širšem slovenskem okolju. O tem pričajo tudi prejete nagrade in priznanja. Omenimo le najpomembnejše med njimi: podjetje Šibo je prejemnik srebrnega grba Občine Škofja Loka (2003), Boštjan Šifrar pa nagrade Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke (1997) ter naziva Podjetnik leta (2011), ki ga je prejel za uspešno uresničevanje premišljene strategije, s katero je iz obrtniške delavnice ustvaril globalno podjetje.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2003 prejme JOŽEF GALOF

*za prizadevno delo na področju razvoja Krajevne skupnosti Trata in
škofjeloškega rokomet*

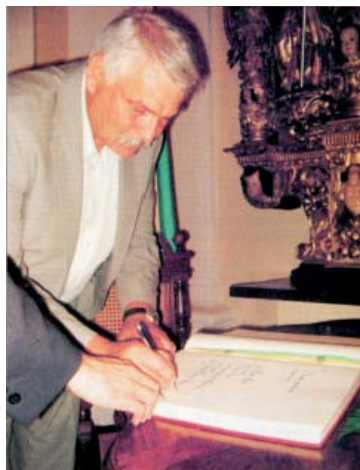
Jožef Galof se je rodil 7. januarja 1945, v Šoštanju, zdaj že vrsto let živi v Hosti pri Škofji Loki. Vodenje Krajevne skupnosti Trata je prevzel leta 1989. Pod njegovim požrtvovalnim vodstvom se je v tem času razvila v eno najbolj urejenih krajevnih skupnosti v Občini Škofja Loka. V razvoj in napredek krajevne skupnosti je vložil veliko več, kot je od nje zahtevala funkcija, ki jo je opravljal.

Jožef Galof je aktivno sodeloval pri vseh ključnih projektih, ki so prispevali k razvoju in ureditvi Krajevne skupnosti Trata: tj. pri širitvi telekomunikacijskega

omrežja na celotnem območju krajevnne skupnosti, ureditvi športnega parka v Frankovem naselju in centra krajevnne skupnosti, aktivno je sodeloval tudi pri ureditvi vseh vasi v krajevni skupnosti (od Drage do Suhe in Trate) s komunalno infrastrukturo. Prav tako je veliko napora vlagal v pridobitev dokumentacije, finančnih sredstev in zemljišč za cestno povezavo Lipica-Gosteče ter izgradnjo dveh mostov na tej tako imenovani »mini obvoznici«.

V letih od 1994 do 1999 je bil na krajevni skupnosti zaposlen kot referent za komunalne zadeve. Tudi po prekinitvi delovnega razmerja na krajevni skupnosti je še vedno vestno opravljal svojo predsedniško funkcijo. Vselej je, ne glede na formalno funkcijo, deloval v dobrobit krajanov in razvoja krajevnne skupnosti. Domačini so kmalu prepoznali in znali ceniti njegovo sposobnost usklajevanja različnih interesov krajanov, njihovo zaupanje vanj se je še okrepilo, ko je kot izvoljeni občinski svetnik v ospredje vedno postavljaj skupne interese krajevnne skupnosti.

Jožef Galof je bil tudi med najodločnejšimi pobudniki in podporniki izgradnje sodobne športne dvorane Trata. To seveda ni nikakršno naključje, saj je dobil srebrni grb tudi za svoj izjemen prispevek k razvoju škofjeloškega rokometu. Kot sam pravi, je pri rokometu »od prvega dne«, kar pomeni od leta 1963, ko je, skupaj s prijatelji, kot igralec prvič stopil na rokometno igrišče. Strast do rokometne igre z leti nikakor ni ponehala, celo nasprotno, Jožef Galof je prevzel pomembne organizacijske in funkcionske zadolžitve v matičnem klubu. Kot funkcionar, trener in selektor se je preizkusil tudi pri drugih klubih in selekcijah, zato ne preseneča, da je za mnoge sinonim za škofjeloški in tudi slovenski rokomet.

Jožef Galof

Jožef Galof je aktiven tudi v škofjeloškem občinskem svetu, vanj je bil izvoljen v vseh dosedanjih sklicih tega organa.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2003 prejme TAMBURAŠKA SKUPINA BISERNICA IZ RETEČ

*za njeno 80-letno uspešno delovanje na področju vzgoje in oblikovanja
kulturnega življenja v domačem kraju in Občini Škofja Loka*

Tamburaška skupina Bisernica iz Reteč je leta 2003 v kulturnem domu v Retečah slavnostno obeležila 80. obletnico svojega delovanja. Na tamburice so v Retečah prvič zaigrali leta 1922, od takrat se, razen med 2. svetovno vojno, njihov nežni zvok redno pojavlja na vseh kulturnih prireditvah v domačem kraju in dru-

god po Občini Škofja Loka, ob dolgoletnem sodelovanjem s Folklorno skupino Sava iz Kranja pa so zvenu njihovih strun prisluhnili v praktično vseh evropskih in celo nekaterih neevropskih državah.

Tamburaška skupine Bisernica je dobila svoje ime po najmanjši tamburici kitarske oblike – bisernici. Skupino je ustanovil domačin, sodnik in duhovnik dr. Alojzij Rant. Po 2. svetovni vojni je njeno vodenje prevzel neumorni Franc Rant in jo vodil do smrti (1996). Od leta 1982 dalje je mlajše skupine vodil Janez Kermelj, Jure Križaj je kasneje prevzel študentsko skupino, Marjan Igličar pa veterane.

Člani Tamburaške skupine Bisernica so se redno udeleževali republiških srečanj, ki jih prireja Združenje tamburaških skupin Slovenije. Tudi sami so bili petkrat organizatorji republiške revije – ene najbolj odmevnih kulturnih prireditev v občini, širši javnosti pa sta jih predstavila tudi nacionalni radio in televizija. Tamburaši iz skupine Bisernica igrajo prirejene ljudske pesmi, koncertne skladbe, pisane za tamburaške sestave, in priredbe večno zelenih melodij.

Glavni razlogi, ki so člane pripeljali v skupino, so dobro vzdušje, prijateljsko druženje, igranje in nastopi doma in po svetu, kar jim je v preteklosti omogočilo predvsem plodno sodelovanje s folklorno skupino Sava, ter družinska tradicija, saj so mnogi mladi tamburaši ljubezen do tamburic podedovali od svojih staršev. Ponosni so na skupino, ki je leta 1993 pod mentorstvom Tomaža Tozona posnela kaseto, lahko pa se pohvalijo tudi s sodelovanjem s priznanim opernim pevcem Ladkom Korošcem.

Tamburaška skupina Bisernica iz Reteč.

V času podelitve priznanja so bile aktivne tri samostojne tamburaške skupine: srednješolska, študentska in veteranska ter dve osnovnošolski skupini podmladka. V vseh skupinah je igralo 40 tamburašev. Kot zanimivost naj povemo, da se je v času od ustanovitve do danes v tamburaški skupini Bisernica naučilo igranja na tamburice več kot 270 domačinov. Od leta 1997 je poučevanje tamburic, ob pomoči Občine Škofja Loka, uvrščeno v nadstandardni program Glasbene šole Škofja Loka.

Za dolgoletno vztrajanje pri dejavnosti, ki želi dajati iskrena glasbena sporočila zvestim poslušalcem in prijetna občutja izvajalcem, zasluži vse spoštovanje – leta 2003 pa so prejeli tudi srebrni grb Občine Škofja Loka.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2003 prejme PATER ANGEL BOGOMIR MIRKO KRALJ

*za dolgoletno uspešno in družbeno pomembno delo ter transkripcijo Kronike
bratovščine sv. Dizme*

Pater Angel Bogomir Marko Kralj se je rodil 7. septembra 1931, pri Sv. Tomažu pri Ormožu. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, šolanje pa nadaljeval v malem semenišču na Ptuju, na gimnazijah v Varaždinu, na Reki in v Osijeku, kjer je maturiral. Teologijo je študiral na teoloških fakultetah na Reki, v Zagrebu in Ljubljani. V duhovnika je bil posvečen septembra 1959.

Po slovesu patra Odila je prevzel mesto duhovnika pri uršulinkah v Škofji Loki. Leta 1961 je bil postavljen za profesorja na interni gimnaziji v Osijeku, kjer je poučeval nemščino in grščino. Po dveh letih so ga na Reki nastavili za prefekta kapucinskih semeniščnikov. Od leta 1966 do 1972 je bil župnik v Štepanji vasi v Ljubljani, nato je za osem let odšel v Švico, kjer je med našimi izseljenci opravljal duhovno službo. Po vrnitvi v domovino (1980) je bil dve leti v kapucinskem samostanu v Celju, nato je do leta 1997 služboval kot predstojnik kapucinskega samostana v Vipavskem Križu. Leta 1997 se je vrnil v Škofjo Loko, tokat v kapucinski samostan, kjer biva in deluje še sedaj.

Poleg duhovno-pastoralnega dela pater Angel veliko svojega časa namenja prevajanju in transkribiranju¹ različnih besedil. S starejšo zgodovino in pisavami se je поблиže srečal ob

Pater Angel Bogomir Marko Kralj ob prevzemu občinskega priznanja.

1 Transkripcija je prepis oziroma prenos originalnega besedila v drugo pisavo; npr. zapisa iz gotice v latinico.

350-letnici kapucinskega samostana Križ na Vipavskem in obletnici znamenitega baročnega pridigarja Janeza Svetokriškega.

Transkribiral je številna besedila iz Provincialnega arhiva kapucinov: kriško, krško, novomeško ter celjsko kroniko in vrsto drugih dokumentov. Transkribiral je tudi pisma slovenskih protestantskih piscev Bohoriča, Trubarjevega sina in drugih. Med pomembnejša prevodna dela sodi tudi transkripcija Kronike bratovščine sv. Dizme, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije.

Pater Angel pozna dobro tudi kroniko matičnega samostana v Škofji Loki, katere začetek je bil zapisan še v latinščini, nato je bila pisana v nemščini in gotski pisavi in od leta 1860 v slovenščini.

Ker ima čez dan veliko dela in obveznosti, se prevajanju in transkribiranju posveča predvsem ponoči. Svoje delo opravlja z neomajno predanostjo in potrpežljivostjo. In še preden povsem dokonča besedilo se v mislih že posveča novim izzivom ...

Pater Angel Bogomir Mirko Kralj ima veliko darov. Poleg dela in truda za blagor vseh, ki ga spremljajo skozi njegovo življenje, je za slovensko zgodovinopisje in kulturo neprecenljivo prav njegovo prevajanje in transkribiranje tekstov, ki šele s prepisom postanejo berljivi in razumljivi tudi drugim.

S takšnim delovanjem pater Angel Bogomir Marko Kralj daje neprecenljiv dar slovenskemu narodu in vsej evropski kulturi. Prav za ta izjemno dragocen prispevek mestu in svetu je Angel Kralj prejel bronasti grb Občine Škofja Loka.

Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2012

Tudi Občino Gorenja vas - Poljane so novembra 2012 prizadele poplave. Na nekaterih območjih je voda zalila stanovanjske objekte, poplavlila kmetijske površine, zasula več prepustov, močno poškodovala več makadamskih poti, kratek čas so bile zaprte tudi nekatere ceste. Na terenu so bili gasilci iz vseh sedmih gasilskih društev, skupaj več kot 250. Poplave so povzročile za 215.200 evrov škode na infrastrukturi, kmetijskih zemljiščih in objektih. Po podatkih Janeza Klobovesa, ki že 15 let vsak dan beleži podatke o vremenskih pojavih na padavinski postaji v Poljanah, je do konca oktobra 2012 v Poljanah padlo 1105 litrov padavin na kvadratni meter. Desetletno povprečje dežja za Poljane znaša 1300 litrov, povprečje

Zemeljski plaz je ogrozil šolo in vrtec na Sovodnju.
(iz arhiva Občine Gorenja vas - Poljane)

padavin za Poljane za leto 2010, ko so občino prav tako prizadele poplave, je bilo 2300 litrov. Do sredine novembra 2012 je bilo desetletno povprečje že doseženo.

»Šola in vrtec sta zjutraj sprejemala otroke ob svečah. V učilnicah so bili učenci oblečeni v bunde, saj se v neizolirani stari stavbi precej bolj shladi kot v prizidku, kadar ni ogrevanja. Niti dobro še nismo uspele urediti načina kuhanja oziroma prehranjevanja za vrtčevske in šolske otroke, ko je prenehala teči še voda. Pogled skozi okno mansarde je dal vedeti, da narave človek ne more preliščiti. Nasuta brežina, ki se je že nekaj časa vztrajno odmikala po milimetrih, je pretrgala vodovodno cev in pitna voda je sredi travnika poiskala pot na svobodo. Asfalt na poti do športnega igrišča je začel pokati, se razmikati in pogrezati. Brežina je na več delih razpokala, se premaknila navzdol in s seboj vlekla vodovodni jašek. Spodaj se je sprožil zemeljski plaz in zaprl cesto v del naselja Laniše.« je dogajanje ob in v podružnični šoli Sovodenj po obilnem deževju opisala Milka Burnik. Odmiki zemlje in širjenje razpok so se pojavili pri robnikih in opornem zidu na poti na športno igrišče, ob robu starega šolskega igrišča, pod šolskimi gugalnicami, ki so se še bolj povesele idr.. Uradno jesensko merjenje je v primerjavi s spomladanskim spet pokazalo odmikanje prizidka od starega dela šole, ki so ga začeli meriti že v centimetrih. V stavbi se vsak dan zadržuje več kot 90 oseb. Samo v prvih dveh mesecih od začetka plazenja so s terena odpeljali 950 kubičnih metrov zemljine.

Pred strokovnimi službami, občino in KS je zahtevna, odgovorna, vsekakor pa draga naloga, kako ustrezno in dolgoročno sanirati celotno brežino, ki od nekdaj skriva nepredvidljive podzemne vode, z več izhodi pa tudi s plastmi nestabilne ilovice. Geolog spremlja stanje poškodb, vodovod so speljali po novi trasi, in sicer ob glavni cesti Sovodenj–Nova Oselica. Za stabilizacijo hribine so tik ob šolskem igrišču, na dolžini dvajsetih metrov, navpično zabili dvajset pilotov, po šest metrov dolgih železniških tirnic, prečno položili armaturni mreži in zalili z betonom. Konec leta se je zgornji osrednji del še vedno premikal, vgradili so še 40 šestmetrskih jeklenih tirnic, po tem so merilci zabeležili upad hitrosti premikov. »Ob robu plazu na igrišču pod šolo in vrtcem smo naredili dve 16 metrov globoki in eno 11 metrov globoko raziskovalno vrtino, da bi ugotovili način plazenja, sestavo tal in izvedli druge preiskave, na osnovi katerih bomo plaz trajno sanirali,« pravijo na občini, kjer so v sanacijo plazu vložili že 59.000 evrov, celoten strošek za trajno sanacijo pa ocenjujejo na več sto tisoč evrov.

Večji projekti

Občina Gorenja vas Poljane je prejela uporabno dovoljenje za vodovodni sistem Podvrh–Zapreval in kanalizacijo Javorje. Prva gospodinjstva bodo na novo infrastrukturo priključili spomladi 2013. Za oba projekta je občina pridobila evropska sredstva iz Sklada za regionalni razvoj. Župan Milan Čadež je že podpisal tudi skoraj šest milijonov evrov vredno pogodbo za projektiranje in gradnjo kana-

lizacijskega sistema Trebija-Gorenja vas in 16,463 kilometra novega cevovoda vodovodnega sistema Trebija-Poljane-Škofja Loka. Projekt bo predvidoma končan do konca leta 2014.

V okviru projekta REAAL so energetske obnovili Osnovno šolo Poljane – na strehi so namestili sončno elektrarno, vgradili kotlovnico na lesno biomaso in toplotno črpalko zrak/voda, zamenjali dotrajana okna, radiatorje in namestili termostatske ventile. Sončno elektrarno so v distribucijsko omrežje priklopili konec septembra, njena moč je 21 kWp, na leto bo proizvedla okoli 23 tisoč kWh električne energije. S tem se bodo emisije ogljikovega dioksida na leto zmanjšale za 13,9 ton. Vrednost investicije je bila ocenjena na 540.000 evrov, od tega občina prispeva okoli 90.000 evrov.

Občina Gorenja vas - Poljane je javno razgrnila občinski podrobni prostorski načrt (OPPN) za del Gorenje vasi – okolico zdravstvenega doma in osnovne šole. Pri osnovni šoli je na mestu zdajšnjega zunanjega košarkarskega igrišča zasnovana velika telovadnica, v okolici šole pa sta predvideni še dve novogradnji, če se bodo pokazale potrebe po dodatnih prostorih. Na severni strani šole je na mestu dotrajanih obstoječih zunanjih igrišč predvideno novo zunanje igrišče za košarko, ob njem bo parkirišče. OPPN predvideva tudi povečanje in preureditev zunanjega otroškega igrišča za vrtčevske otroke ter nove zunanje športne površine. Poleg zdravstvenega doma je predvidena gradnja doma za starejše občane, s 60 ležišči v eno in dvoposteljnih sobah. Zunanja ureditev zdravstvenega doma in doma starejših obsega tudi ureditev prometnih poti, mirujočega prometa, zunanjih tlakovanih ter zelenih površin. Na travniku med zdravstvenim domom in večstanovanjskimi bloki na Blatih je načrtovana umestitev še treh blokov, s pripadajočimi parkirišči in otroškim igriščem. Vzporedno s kompleksom tovarne Jelovica je zasnovana nova cestna povezava do zdravstvenega doma, obstoječa cesta mimo cerkve bo namenjena le še pešcem in kolesarjem. Projektanti so predvideli tudi skupno 411 parkirnih mest.

Smučišče STC Stari Vrh in smučarsko sezono so lastniki smučišča rešili v zadnjem trenutku. Čeprav je bilo s prejšnjim vodstvom Hypo Leasinga sklenjeno, da občini Gorenja vas - Poljane in Škofja Loka nimata več finančnih obveznosti, sta se ponovno zavezali, da bosta s finančnim vložkom pomagali še prihodnjih šest let. Vsaka občina bo vložila 60.000 evrov na leto, svoj del obveznosti je prevzelo tudi podjetje STC Stari Vrh ter novi družbeniki in sponzorji. Obstoječi lastniki so namreč k reševanju smučišča povabili tudi podjetnike in gostince iz lokalnega okolja. Lastništvo zasebnih družbenikov v podjetju se bo glede na vložena sredstva z leti povečevalo, saj občini nameravata svoj delež zmanjševati, skupno bosta ohranili četrtinski delež.

Med letom je prišla novica o skrajšanju delovnega časa na poštah v Poljanah in na Sovodnju. Kljub nasprotovanju lokalne javnosti je z julijem začel veljati nov delovni čas. V Poljanah je pošta odprta pet ur na dan in dve uri ob sobotah, na Sovodnju je urad odprt dve uri na dan.

S februarjem so v Zdravstveni postaji Gorenja vas zaprli ginekološko ambulantno, ki je delovala enkrat ali dvakrat na mesec. Vodstvo ZD Škofja Loka je med vzroki za zaprtje navedlo ekonomske razloge, upad obiska v zadnjih letih, pomanjkanje zadostne opreme (ultrazvok) in splošen trend po Sloveniji, da v manjših zdravstvenih domovih ni več ginekoloških ambulant.

Vodenje Rudnika Žirovski vrh je po upokojitvi direktorja Petra Dolenca začasno prevzela Hiacinta Klemenčič, prej članica nadzornega sveta. Vanj je vlada po več mesecih nesklepčnosti (zaradi odstopa dveh članov) imenovala dva nova člana, tako da je nadzorni svet lahko ponovno začel z delom. Konec leta so RŽV obiskali minister za kmetijstvo in okolje ter predstavnik Direktorata za okolje in Uprave RS za jedrsko varnost. Skupaj s predstavniki občine in RŽV so si ogledali odlagališče hidrometalurške jalovine Boršt in drenažni rov pod njim. Čeprav je sanacija Boršta z drenažo zalednih vod, ki povzročajo plazenje (v letu 2012 se je premaknil za štiri centimetre), nujna, ostaja še naprej odprto vprašanje financiranja. Za izvedbo nujnih interventnih ukrepov bi morale ministrstvo zagotoviti 400.000 evrov. Minister se je ob obisku tudi zavezal, da bodo v najkrajšem času pripravili spremembo Zakona o trajnem prenehanju izkoriščanja uranove rude in preprečevanju posledic rudarjenja v Rudniku urana Žirovski vrh (ZTPIU). Novela zakona bo vsebovala spremembo rokov za zapiranje v skladu s programom nadaljnjih aktivnosti do konca leta 2016 in definirala prehodno obdobje. RŽV občini dolguje že več kot pol milijona evrov za poplačilo nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča, saj ga ne plačuje že od sredine leta 2011.

Pomembni premiki na področju turizma v občini

S prireditvijo ob uradnem odprtju letnega vrta in spominskih sob je dvorec na Visokem spet dobil nekaj življenja, ki so ga mnogi, vsaj v turističnem smislu, pogrešali že vrsto let. Stalno razstavo je pripravila Bernarda Filipič Jesenko. Uvodni del je posvečen Tavčarjevemu delovanju v Ljubljani in Poljanski dolini, drugi del predstavlja njegovo ženo Franjo kot vsesplošno društveno aktivno žensko, zadnji del pa njegov rod in usodno nesrečo Tavčarjevih vnukov. Prostor v veži bo namenjen predstavitvi Kalanov, razvoja domačije, dvorca in dosedanje revitalizacije objektov. To sta tudi edina prostora, ki bosta na ogled, za obnovo ostalih soban bo treba najprej zbrati zadostna sredstva, tudi za obnovo t. i. škofove sobe, s številnimi lepimi štukaturami škofjeloškega baroka, ki bi lahko služila kot poročna dvorana. Na Visokem so uredili tudi novo makadamsko cesto in parkirišče za obiskovalce, ki so ob lepih dnevih lahko posedeli v senci mogočnih dreves, ob ponudbi gostilničarja Boštjana Poljanška.

Štefanova hiša – rojstna hiša slikarjev Šubic – je po končani prenovi odprla svoja vrata za izvedbo kulturnih prireditev in ustvarjalnih dejavnosti. Ustvarjalnim delavnicam v okviru Tedna vseživljenjskega učenja je sledila 15. kolonija Iveta Šubica, v organizaciji Združenja umetnikov Škofja Loka, ki se jo udeležujejo slikar-

ji in kiparji iz vse Slovenije. V okviru projekta (O)živela kultura bo postavljena stalna muzejska zbirka, ki bo prikazovala slikarsko dediščino slikarjev rodbine Šubic. Glavnino muzejske zbirke, ki je že popisana in dokumentirana, sestavljajo predmeti in orodja iz slikarske zapuščine Janeza Šubica st., slikarja ter priznanega restavratorja Mirka Šubica ter v hiši rojenih Jurija in Janeza Šubica. Urejena bo kiparska delavnica, predviden je nakup grafične preše in vzpostavitev promocijskih kanalov (spletni portal, tiskani materiali). Projekt omogoča izvedbo bogatega programa kulturnih dogodkov, razstav, tečajev in ustvarjalnih delavnic.

V Štefanovi hiši in Tavčarjevem dvorcu je septembra potekal 1. Slovenski festival karikature, ki se je končal z razstavo 25 priznanih slovenskih karikaturistov. Ideja za festival se je porodila Borisu Oblaku, upravitelju Štefanove hiše, za velik odziv karikaturistov pa imata zasluge tudi domačin, stripar in karikaturist Iztok Sitar ter Radko Oketič, oba ustvarjalca in poznavalca karikaturistov. Med udeleženci je bil tudi Miki Muster, legenda slovenskih ustvarjalcev stripa in karikatur. 2. festival karikature naj bi segel preko meja, napoveduje se tudi formalno povezovanje slovenskih karikaturistov, središče njihovega povezovanja naj bi postale Poljane.

Oživila je tudi nova turistična točka v dolini Kopačnice, kjer so nekdanje izkoriščali topli in zdravilni vrelec, njegova voda vsebuje žveplene soli, ki pozitivno vplivajo na človekovo kožo. Pred nekaj leti je občina pri Topličarju v Kopačnici postavila testni bajer, uredila okolico bazena in postavila igrala za otroke, ki so najbolj številni obiskovalci testnega bajerja. S Turističnim društvom Slajka Hotavlje in gostilno Lipan so se dogovorili za organizacijo ponudbe za obiskovalce v brunarici, ki nudi streho vrtini in pripadajoči opremljeni. Postavili so še dve kabini za preoblačenje, sanitarije, lesene mize in klopi. Izvir je, sodeč po dobrem obisku v vročih poletnih dneh, postal priljubljena točka za oddih.

V rovih utrdb na Golem vrhu so na pobudo gostincev Boštjana Poljanška in Mateje Mezeg izvedli prvi balinarski turnir za Rupnikov pokal. 14 dvojic iz Poljanske doline –

Udeleženci 1. Slovenskega festivala karikature na Visokem. (foto: Tadeja Šubic)

Baliranje v rovih utrdb na Golem vrhu. (foto: Denis Bozovičar)

od Zminca do Žirov – je z lesenimi krogami igralo na novem igrišču, urejenem v enem izmed stranskih rogov utrdbe. Ureditev balinišča je financirala Občina Gorenja vas - Poljane, vsi skupaj pa načrtujejo, da bi turnir postal tradicionalen in prepoznaven med igralci. Tudi sicer je bilo v promocijo in oživitev Rupnikove linije vložene veliko energije, porast obiskovalcev pa je že opazen.

Občina Gorenja vas - Poljane je pripravila novo kolesarsko pot, t. i. občinski kolesarski krog. Kolesarska pot je dolga 101 km in ima 3.010 višinskih metrov vzponov in spustov ter je za povprečnega kolesarja naporna, zato je razdeljena v tri etape, te pa še v podetape. Posamezniki in skupine, ki se bodo odločili prekolesariti omenjeni krog, bodo kolesarili po mejah Občine Gorenja vas - Poljane, ob tem pa imeli možnost videti najlepše, najatraktivnejše in najbolj razgledne točke občine ter se ob njih tudi ustaviti, spočiti in okrepčati.

Pomembnejše obletnice

Prenovljena podružnična šola in vrtec v Lučinah.
(iz arhiva Občine Gorenja vas - Poljane)

V Lučinah so praznovanje 150-letnice organiziranega šolstva v kraju obeležili z odprtjem prenovljene, 73 let stare šolske stavbe in pisanim kulturnim programom. »Velika dodana vrednost za kraj Lučine je, da je to šola, ki nudi možnost predšolskega in osnovnošolskega izobraževanja do vključno petega razreda. S skupnimi prizadevanji krajanov Lučin, zaposlenih na podružnični in matični šoli ter občine nam uspeva ohranjati šolstvo v Lučinah in izboljševati pogoje dela tudi v času, ko država zmanjšuje in zaostruje finančne

tokove za področje javnega šolstva,« je poudaril Izidor Selak, ravnatelj OŠ Ivana Tavčarja.

Ob 150-letnici rojstva slikarja Antona Ažbeta je bila v Dolenčicah 1. Mala Ažbetova kolonija. K sodelovanju so povabili mlade nadarjene umetnike iz širšega škofjeloškega območja ter Poljanske in Selške doline. Ob obletnici rojstva so fotografi Ažbetovi domačiji podarili nekaj zanimivega fotografskega gradiva in obljubili, da bodo s svojim poslanstvom nadaljevali. V okviru 15. Šubičeve slikarske kolonije se je Ažbetu poklonilo tudi Združenje škofjeloških umetnikov. Tema kolonije je bila portret, s katerim se je veliko ukvarjal tudi slikar Ažbe.

23. aprila je minilo 90 let od rojstva Iveta Šubica, umetnika, ki je nadaljeval slikarski rod Šubicev. Učenci Osnovne šole Poljane so obletnico obeležili z razstavo reprodukcij njegovih del, ki so jih pri likovnem pouku izdelovali učenci

7. in 8. razredov, ter z delavnico izdelovanja freske, ki jo je vodila slikarjeva hči, umetnica Maja Šubic, ki se prav posebej ukvarja s fresko.

Prejemnik Jenkove nagrade za 2012, ki jo Društvo slovenskih pisateljev (DSP) podeljuje za najboljšo pesniško zbirko zadnjih dveh let, je Janez Ramoveš. Prejel jo je za pesniško zbirko *Skuz okn strejlam kurente*. Nagrada mu predstavlja potrditev dosedanjega ustvarjanja, nikakor pa nanjo ne gleda skozi prizmo tekmovalnosti. Sam pravi, da na področju duha ni zmagovalcev in poražencev ter dodaja, da je že skrajni čas, da bi v vsakdanjem življenju prenehali z nesmiselno tekmovalnostjo.

Občinski nagrajenci

Ob občinskem prazniku, ki ga občina praznuje 23. novembra, na dan, ko so bili leta 973, v darilni listini cesarja Otona II., prvič omenjeni kraji v današnji Občini Gorenja vas - Poljane, je župan Milan Čadež podelil občinske plakete in priznanja.

Valentin Kokalj, upokojeni ravnatelj OŠ Ivana Tavčarja Gorenja vas, je prejel plaketo Občine Gorenja vas Poljane za dolgoletno delo na področju vzgoje in izobraževanja ter vsestransko sodelovanje z lokalno skupnostjo. Na delovno mesto ravnatelja gorenjevaške šole je bil imenovan 15. avgusta 1981 in ga je opravljal vse do upokojitve, 31. septembra 2009. Veliko in odgovorno področje njegovega dela je bila skrb za vzdrževanje in gradnjo šolskih objektov, saj so bile

Dobitniki občinskih plaket in priznaja za leto 2012. Od leve proti desni: Iztok Sitar, Urban Jeram, župan Milan Čadež, Roman Kokalj in Valentin Kokalj. (foto: Vito Debelak)

v času njegovega ravnateljavanja obnovljene podružnične šole Lučine, Javorje in Sovodenj ter zgrajena Osnovna šola Poljane. Šolska zgradba v Gorenji vasi je bila povečana za potrebe devetletke, zgrajeni so bili dodatni prostori za vrtec, obogatena je bila z urejenimi zunanjimi igrišči in okolico.

Roman Kokalj, poveljnik Občinskega gasilskega poveljstva (OGP) Občine Gorenja vas Poljane, je prejel občinsko plaketo za dolgoletno požrtovalno, humano in vestno delo na področju prostovoljnega gasilstva. Kokalj je poveljnik OGP Občine Gorenja vas Poljane od leta 1998, aktivno sodeluje v upravnem odboru in poveljstvu Gasilske zveze (GZ) Škofja Loka, kjer je tudi predsednik komisije za izobraževanje, in v matičnem društvu PGD Trebija, kjer je predsednik nadzornega odbora. Svoje bogato znanje kot predavatelj posreduje na gasilskih tečajih, aktivno sodeluje na intervencijah, njegov etični in enakovredni odnos do vseh društev ga označuje za humanega, požrtovalnega, dobrega in vestnega gasilskega vodjo. Za operativno delo v gasilstvu je vrsto priznanj na regijskem in državnem nivoju že prejel.

Urban Jeram, mednarodno priznani didžej (DJ), je prejel občinsko priznanje za ustvarjanje na področju kulture, umetnosti, glasbe in izjemen uspeh na svetovni klubski sceni. Kariero je pričel leta 2003, v znanem klubu na Trebiji. Leta 2005 se je preselil v Ljubljano, kjer je najprej delal kot tonski tehnik in grafični oblikovalec na radiu, kasneje v pisarni DJ Umeka, ustvarjal je tudi v priznani slovenski videoprodukciji Di:vision. Letošnja zmaga med tisoč didžeji iz vsega sveta, na natečaju Burn Residency, je bila prelomnica med amatersko in profesionalno glasbeno kariero. Prva nagrada je bila potovanje in učenje na Ibizi, ob boku tujih DJ zvezdnikov. Postal je član največje španske organizacije elektronskih zabav El Row, s katero je poleti 2012 sodeloval tudi v enem izmed klubov v Barceloni.

Iztok Sitar, eden najvidnejših ustvarjalcev stripa pri nas, je prejel priznanje župana za dolgoletno in mednarodno uspešno umetniško ustvarjanje na področju stripa, ilustracije in karikatur. Končal je šolo za oblikovanje, smer grafika, in leta 1984 v literarni reviji Mentor objavil svoj prvi (rahlo avtobiografski) strip Kdo je ubil risarja stripov. Od takrat je pod svojim imenom ali psevdonimom Ninel objavljaj stripe in karikature v večini slovenskih časopisov in revij. Leta 1990 je izšel njegov prvi stripalbum Sperma in kri. V Dnevniku je deset let objavljaj dnevni humoristični strip, Bučmanove. Do zdaj je izdal 13 žanrsko različnih albumov, med katerimi so njemu najljubši tisti z družbenopolitično tematiko. Leta 2007 je ob 80-letnici slovenskega stripa izdal prvo slovensko monografijo Zgodovina slovenskega stripa, v kateri je v sliki in besedi predstavil 80 najpomembnejših avtorjev stripa.

Leposlovje

ive šulc 10

Kaj je poljanskega v poeziji poljanskih avtoric

(I. del)

Uvod

Franček Bohanec (1923–2010) se je zadnje obdobje življenja udomačil v Gorenji vasi. V njeno širše okolje se je tako vživel, da je ob oceni dveh pesniških zbirk v Žirovskem občasniku spokojno zapisal: »*Zdaj živim z njimi – Poljanci*.«¹ Vse življenje, posvečenemu slovenski besedi², se mu je ob priložnosti, kdove zakaj in kdaj, utrnila misel, da bi avtorice iz Poljanske doline³ zaslužile lastno antologijo. Predlog je navrgel Mileni Miklavčič, ki se je je ideja prijela⁴ in kot sodelavka lokalnih sredstev obveščanja (časopisi: *Idrijske novice*, *Gorenjski glas*, *Ločanka*, *Utrip*; lokalni radio *Sora*) za zamisel pridobila številne avtorice: »*Smelemu koraku sledi ustanovitev literarnega društva, zato vabimo vse, ki pišejo prozo ali poezijo, da se nam pridružijo*.«⁵

I. »Pridite po svoj verz!«

Po dveh letih priprav so se javnosti predstavile z željo, da bi pridobile dovolj sredstev za objavo *Zbornika pesnic in pisateljic*⁶ *Poljanske doline*, kakor piše na vabilu za srečanje v gostilni *Pr' Sedmic*, v Gorenji vasi, 19. oktobra 2007: *Pogovor bo, to je jasno kot beli dan, tekel o našem knjižnem projektu*.

Zbrano je skoraj vse gradivo, prav tako pa smo že dobili potrjeno pomoč dveh občin: žirovska je projektu namenila 600 evrov, Občina Gorenja vas - Poljane pa 161 evrov. Upamo, da na ustvarjalne občanke ne bodo pozabili niti škofjeloški občinski možje. Konec koncev, knjiga, ki se bo, upamo, rodila naslednje leto, bo lahko vsekakor izjemno promocijsko darilo tudi za podjetja.

1 Bohanec, *Življenje publicista*, str. 154–156.

2 Stanonik, *Dvema slavistoma z ozemlja loškega gospostva v spomin*, str. 327–329.

3 Seveda s tem niso mišljene le prebivalke v dolini, temveč tudi v loškem pogorju.

4 Bogataj, *Prvič javno podarile verze*, str. 6.

5 Likar, *Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega*, str. 64.

6 Iz tega se vidi, da se je prvotna zamisel razširila na vso besedno umetnost.

Na seznamu povabljenih je tudi Franček Bohanec in župani občin Gorenja vas, Škofja Loka in Žiri, predstavniki nekaterih podjetij iz Poljanske doline ter zastopniki medijev.

O tem, kako se je odvijalo to srečanje, ni medijskih podatkov, kakor da bi bilo le vaja za naslednje srečanje v Hiši kulinarike Jezeršek, v Sori pri Medvodah, 19. 11. 2007. Zanj so se »/m/odrijanke, pesnice in pisateljice s Škofjeloškega« veliko bolje pripravile. Že domiselni naslov, *Pridite po svoj verz*, je utegnil privlačiti publiko.

Ob poeziji pesnic, petju Uršule Ramoveš, klenih besedah Anice Berčičeve in sončnih cvetličnih kreacijah, ob prigrizku in vinu bomo skupaj navihani, bistri in nasmejani v dobro razpoloženi družbi.

V gibki mreži besed bomo iskali samo vaš verz, ki vam ga bomo podarile, brezpogojno in iskrenega srca.

Podprite nas v želji po izdaji zbornika, ki je ne nazadnje lahko zgovorno poslovno darilo. Ali pa le uživajte v naši družbi; ker ustvarjati pomeni dvakrat živeti.

Seveda so spet upale, da bodo izid antologije finančno podprle občine, iz katerih izhajajo, in uspešna podjetja na njihovem območju.⁷

Na literarnem večeru v Sori so se predstavile *Irena Bevk*, *Anica Berčič*, *Barbara Dolenec* in *Agata Trojar*. V skladu z naslovom prireditve je Tončka Reven vsakemu obiskovalcu podarila »*verze modrosti*«, ki jih je spisala prav za to priložnost.⁸

Častno pokroviteljstvo nad prireditvijo je prevzela častna konzulka s konzulata Republike Slovenije v ZDA dr. Mateja de Leonni Stanonik, dr. med., rojakinja iz Poljanske doline. V pozdravnem pismu je zapisala:

Mislim, da je to srečanje pomembno za razvoj poljanske ter s tem slovenske proze in poezije. Zanj moramo poskrbeti sami, s skupnimi močmi, s sodelovanjem brez predsodkov in navdušenjem, ki nam ga ne manjka. Naš osnovni namen ni pridigati in leporečiti, temveč dajati pozitiven zgled, ki bo prepričljiv, ker bo imel trdne temelje. Želimo doprinesti k slovenski umetnosti in se obenem druga od druge tudi kaj naučiti. Mene osebno namreč proces ustvarjanja ne zanima le kot ustvarjalko, ampak tudi kot nevroznanstvenico, ki preučuje človeške možgane.⁹

Prireditev je doživela sorazmerno pozornost, saj sta bila medijska pokrovitelja večera *Radio Sora* in *Gorenjski Glas*, ki je v prilogi Ločanka pripravil posebno reportažo:

»Želimo biti prisotne po vsej dolini, saj po (ne)odzivih pomembnih mož želimo pokazati, da tudi naša poezija in naša proza nekaj veljata,« pojasnjuje Milena Miklavčič. *Knjiga bo pokazala ustvarjalno energijo več kot tridesetih*

7 Likar, Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, str. 64. V tem primeru so upale na zgled podjetnika in mecena umetnosti in kulture Janeza Škrabca, s Hrovače pri Ribnici.

8 Likar, Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, str. 64.

9 Likar, Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, str. 64.

žensk, ki predstavljajo Poljansko dolino in Škofjo Loko. Ni lepšega kot domača literatura, menijo avtorice, ki prihajajo iz široke socialne palete, vse pa so zelo ustvarjalne. Vse to so prinesle na svet, saj se talenta ne da priučiti. Vsaka avtorica bo v zborniku predstavljena s fotografijo, življenjepisom in nekaj deli.»¹⁰

»Že pred nekaj leti sem oddala svoja besedila, danes pa nas je že veliko avtoric. Prav to je pripeljalo do tega, da smo se lahko zbrali na tako lepem večeru, kot je današnji,« nam je povedala Minka Likar in dodala, da vsaka od njih čuti željo po ustvarjanju in tudi druženju. Likarjeva je pred časom izdala knjigo, ustvarja rože iz agrumov ter sodeluje v skupini Poljanski veter. »Ne bi imela nič proti, če bi bili zraven tudi moški, vendar je ta projekt prav tako zanimiv.« »V naših krajih niso nove samo tovarne, trgovine, pomembni le športniki in politiki ... V Poljanski dolini in Škofji Loki imamo tudi več kot trideset žensk, ki se bodo kmalu povezale v društvo in tako še močnejše pokazale svojo ustvarjalnost, svojo literarno moč,« smo lahko slišali na večeru proze in poezije.¹¹

Do sedaj je Občina Žiri za pomoč pri izdaji knjige namenila 600 evrov, Občina Gorenja vas - Poljane 136 evrov, Občina Škofja Loka ter podjetja in podjetniki še nič. Verjamemo, da so bili do sedaj premalo obveščeni o pobudi pesnic in pisateljic Poljanske doline in Škofje Loke. Večera se je udeležil le Zdravko Krvina, svoje prostore je v Sori odprla družina Jezeršek. Kakorkoli, zbornik je zbran in trenutno v rokah lektorice, oblikuje se naslovnica, v Gorenjskem glasu bomo poskrbeli za računalniški prelom strani.¹²

Z istim naslovom in podobno oblikovanim vabilom je bilo 1. 12. 2007 samo v Galeriji v Žireh srečanje organizirano s pomočjo kar treh kulturnih ustanov: Literarne sekcije pri DPD Svoboda Žiri, Krajevne knjižnici Žiri in Komisije za kulturo pri Občini Žiri:

Ob poeziji, petju, klenih besedah, cvetličnih kreacijah, ob prigrizku in vinu ter ogledu mandal, ustvarjenih na delavnici v Krajevni knjižnici Žiri, ob virtuosnem igranju Alenke in Ilije Popov, ob iskrivem vodenju večera Nine Kokelj ter zavzetem sodelovanju samih ustvarjalk bomo skupaj navihani, bistri in nasmejani v dobro razpoloženi družbi. V gibki mreži besed bomo iskali samo vaš verz, ki vam ga bomo podarile, brezpogojno in iskrenega srca.

Marija Krajnik je za srečanje 1. decembra 2007 v Žireh po zgledu ene od pesmi, ki se poje, sestavila nekakšno himno:

*Od tam smo doma, kjer potoki šumijo,
ki s Sovro prijazno se zliti hitijo.
S Hribovja Poljanskega smo, iz Doline,
in s Polja, kjer Sora se v Savo izlije.*

10 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

11 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

12 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

*Podnevi smo matere, žene, dekleta,
si služimo kruh, si nabiramo leta,
vmes snujemo vence iz sanj in spominov
in v pesem jih spletamo, da zaživijo.*

*In zdaj smo se zbrale, naj sreča nas vodi,
da pesmi te naše bi v kito zvezale.
To kito spominov iz sanj in ljubezni
bi v roke še drugim jo rade predale.¹³*

Za reportažo kar na štirih straneh, z velikimi fotografijami, je v *Mladini* poskrbela Nina Kokelj:¹⁴ »Zimski večer v Žireh. Lučke, redki sprehajalci. Marija se mi je nasmehnila in mi v roke dala list papirja: 'Tole se mi je porodilo, Nina, včeraj...«

*Podnevi smo matere, žene, dekleta,
si služimo kruh, si nabiramo leta,
vmes snujemo vence iz sanj in spominov
in v pesem jih spletamo, da zaživijo.'*

Da, ženske s katerimi sem preživela tisti večer, so 'matere, žene, dekleta,' ob razmišljanju o njih se mi je porodil izraz 'tihe ustvarjalke' – pišejo 'v tišini, v tišini časa, odtrganega od vsakdanjika.'¹⁵ Izhajala je iz navdušenja Milene Miklavčič, da »na Škofjeloškem obstaja najmanj trideset žensk pesnic in pisateljic, ki živijo povsem normalno družinsko življenje in praviloma začnejo ustvarjati šele v večernih urah, ko otroci ležejo k počitku.«¹⁶

II. »Tihe ustvarjalke«

Na omenjenem žirovskem srečanju (1. 12. 2007) s pesnicami in pisateljicami iz Poljanske doline in Škofje Loke me je ugledna slovenska pisateljica Nina Kokelj izzvala z vprašanjem, kaj mislim o poimenovanju »tihe ustvarjalke«. Mimogrede je navrgla, da s tem meri na čas, ki ga posvečajo lastnemu ustvarjanju: pozno v noč, ko se po hiši vse umiri. Otroci spijo, perilo obešeno itn.¹⁷

Po odgovor se zatekam k trem pesnicam iz Poljanske doline.

Prva, ki sem jo odkrila kot pesnico iz teh krajev, je bila **Julka Fortuna**

13 Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 235–240.

14 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 52.

15 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 52.

16 Likar, Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, str. 64.

17 Televizija ugasnjena, dodajam jaz. Obljubila sem ji, da bom o tem ob priložnosti premislila. Nisem pričakovala, da me bo tako hitro prijela za besedo. Jaz je pa tudi nisem vajena prelomiti.

(Malenski Vrh, 1916 – Ljubljana, 1999)¹⁸ zelo mlada poročena v Smrečje pri Podlipi.¹⁹ Za II. Čipkarski festival v Ljubljani (1964) sem, sedemnajstletna srednješolka in ob počitnicah vneta klekljarica, kupila zbirčico njenih pesmi *Iz srca do srca*. Izdala jih je v samozaložbi, kar je bilo v časih, ko osebna iniciativa ni bila zaželeno, zelo samozavestno dejanje. Ob delu na kmetiji, pri šestih otrocih in možu na bolniški postelji, iz katere ni več vstal, gotovo ni mogla pisati pesmi drugače kot ob poznih večerih, ko je bilo vse drugo dnevno delo za njo. Zanj je torej naziv *tiha ustvarjalka* zelo primeren.

Julka Fortuna je izrazita ustvarjalka toposa. Kakor pričajo že naslovi, jih je v zbirčici sedem: *Podlipski dolini*, *Vrhnika*, *Pesem Poljanski dolini*, *Malenskemu Vrh*, *Četerna Ravan*, *Žiri*.²⁰ Prvi dve sta izrazito opisni, bolj zgodovinopisno in turistično funkcionalni kot osebno zagreti. Več osebne prizadetosti je v pesmi o »lepi Poljanski dolini«, kjer, kakor poje »med hribi je rodni moj dom, / čeprav mlada sem te zapustila, / pozabila nate nikoli ne bom.«²¹ Drugi dve kitici sta apolo- gija njenemu očaku in znamenitim prebivalcem:

*V tvoji dolini se je rodilo
v revnih kočah več slavnih mož,
po Tavčarju, Šubicu in Ažbetu
v zgodovini ostala zapisana boš.*

*Te Blegoš mogočni zvesto varuje,
na njega se vsak rad vzpne,
z njega se okrog razgleduje
na lepote slovenske zemlje.*²²

Naslednja kitica je posvečena čipkarstvu, nadaljnje štiri pa družbeni in gospodarski preobrazbi vasi v šestdesetih letih 20. stoletja, ko so se ob napredujoči industrializaciji vasi praznile. Pesem *Malenskemu Vrh* je otožen življenjepis o srečnem otroštvu in nadebudni mladosti, ki se je zelo hitro končala. V tej pesmi je tudi odgovor, od kod njene pesmi:

*Usoda mi je odločila,
da kmalu zapustila sem dom,
mlada sem se poročila,
v želji da druge osrečila bom.*

18 Žal, niti v Velikem biografskem leksikonu (Osebnosti) ni njenih podatkov, pa bi to kot pesnica in animatorica ter organizatorica klekljanja, ko je že kazalo, da propada, to zagotovo zaslužila. Za podatke se zahvaljujem njenemu vnuku Renatu Fortuna. Telefonski pogovor, 3. 1. 2003.

19 Vas na robu nekdanjega Loškega gospostva že sodi v občino Vrhnika.

20 Fortuna-Gantar, *Iz srca do srca*, str. 26–37. Tudi *Polževo*, kamor jo je »poslal 'Pavliha'« na dopust.

21 Fortuna-Gantar, *Iz srca do srca*, str. 30.

22 Fortuna-Gantar, *Iz srca do srca*, str. 30–31.

*Ko od doma sem se poslovila,
polna načrtov in dobrih želja,
trnovo pot sem nastopila,
trpljenja in razočaranja.*

*Kakor studenec ponikne
v skrito notranjsko zemljo,
tako se tud' moje življenje
je skrilo v to trdo zemljo.*

*Enkrat pa vsaki studenec
izvira zopet na plan,
tako so te moje pesmi,
privrele iz srca na dan.²³*

Med najboljšimi Julkinimi pesmimi je domoznanska in socialno angažirana *Četerna ravan*, s srčno otroškimi spomini.²⁴ Kdo ve, zakaj se je oddolžila tudi Žirovski kotlini.²⁵

Konec šestdesetih let 20. stoletja sem se seznanila s **Franciško Tušek - Kloboves** iz Poljan. Obiskala sem jo kot študentka etnologije, saj sem prevzela nalogo, da bom po Poljanski dolini zbirala gradivo za Etnološki atlas Jugoslavije. Njena življenjska zgodba,²⁶ z velikim hrepenenjem po življenju v dvoje, me je ganila. Tako sva se zbližali, da mi je zaupala tudi pesmi iz njene samotne, revne mladosti, ko sta telo in duša zaman klicala po dopolnitvi. Ne le da je njeno pisanje potekalo v tihoti, celo v zapuščenosti, tudi izdelki njenega dela so bili obsojeni na molk.²⁷

*Zares vredna najlepšega spomina
si draga Poljanska dolina,
z bogatimi kmeti nasejana,
z divnimi gorami si obdana.
Kako ste lepe naše gore,
kako zadivljene v nebo,
objemajo vas trakovi zlate zore,
sonce objema vas gorko.
Tu visoke jelke, tam debeli hrasti,*

23 Fortuna-Gantar, *Iz srca do srca*, str. 32–33.

24 Fortuna-Gantar, *Iz srca do srca*, str. 26–37, 34–35.

25 Fortuna-Gantar, *Iz srca do srca*, str. 36.

26 Stanonik, *Življenje, samota in pesmi*, str. 2.

27 Veseli me, da sta dve njeni pesmi objavljeni v pesniški zbirki poljanskih ustvarjalcev *Sledi srca*, str. 57, 86.

*revnega kmetiča dvigajo iz propasti.
Napredno-resno-dobrega značaja
orje, seje kmetič tega kraja.
Iz težkih misli ga drami, ga budi,
valovito morje žitnih polj.*

*Narod slovenski, tebi hvala vsa in čast,
kar jaz imam, zdaj drugim dam v last.
Nadalje neumorno delaj mladi rod,
da z uspehom zadovoljen boš povsod.
Pa kaj ves trud in vse trpljenje,
ki tare dobrega kmetiča,
med tednom veseli se spet nedelje,
da ga plača dva poliča,
onega, ki prepodi
skrbi vse v življenju težkih dni.
Še bi rado srce moje govorilo
preljub domači kraj,
a sonce se je skrilo
za gore ravno zdaj.
Čeprav je sonce zatonilo,
a moja misel pa nikdar ne bo,
dokler mi srce bode bilo,
gorko – za rodno vas tako!²⁸*

Moje življenje nekdaj

*Minilo je že dolgo vrsto let,
ko siromašno dete se rodilo je na svet.
V lepi Poljanski vasi na sredi vasi
nje rojstna hiša stoji,
a le malo časa njej zibelka je tekla,
usoda nemila ji ljubezen materinsko je odrekla.*

*Dana je bila v tuje roke
negovana od tuje je matere.
Tam gori v zelenem Črnem vrhu
živela je pri revnih in dobrih ljudeh,
hvala in čast tej dobri materi in vsem drugim povrhu,
da, dve leti in pol delili z njo so ljubezen, žalost in smeh.*

*Učakala slabega zdravja je tretje leto,
in takrat dobila je drugo teto.
Vzeli so za svojo jo hčer
zaradi neugodnih domačih družinskih razmer.
Od tistega časa do poznih let
v trdi vzgoji njej treba je bilo živet.
Vzela je bila mladost – prostost
ta najdražji zaklad,
ki vsakdo uživa ga rad.²⁹*

Ančka Šumenjak (Hlavče njive, 1922) je leta 1972 (samozaložba, Maribor), ob srečanju z Abrahamom, izdala zbirko *Natrgani cvetovi*. Nikoli se nisva srečali, toda po posvetilu v njeni drugi pesniški zbirki *Zemlja in pesmi* (1974) se vidi, da sva se povezali sredi sedemdesetih let 20. stoletja. Ob branju njenih pesmi sem se spraševala, od kod ji poljanski motivi, saj njen priimek nikakor ne zveni poljansko. V telefonskem pogovoru mi je zaupala, da poljanska rojakinja že je, toda poročila se je na kmetijo v Jarenini v Slovenskih Goricah. Fizična odsotnost iz ljubih domačih ji krajev jo nagiba, da jih oživlja vsaj v besedah:

*Pozdravljen Blegoš, kralj gora,
in vsa dolina Poljanska!
Pozdravljena mi rodna vas
ter hiša mamina – vsak čas.*

*Tja doli v Rudo se ozrem,
kjer se blešči od belih sten.
Tam krasen marmor žagajo,
po svetu vsem pošiljajo.*

*Na Trati šola še stoji,
mi znana je iz šolskih dni.
Zdaj je že nova zidana,
moderno vsa opremljena.*

*Hotavlje v soncu se blešče,
Gorenja vas vsa nova je.
Bistra Sora vmes šumi,
se proti Loki ji mudi.*

29 Stanonik, Življenje, samota in pesmi, str. 2.

*Žirovski vrh po svetu znan –
pod tabo skriva se uran.
Tja proti Loki od Žirov
vse polno hribov je – vrhov.*

*Žetina, Gora, Javorje,
kdo ne pozna teh krajev?
V Žetino pod Koprivnikom,
V Malenski vrh in na Poklon –
tja moje misli pohite.*

Poljanska dolina

*Poljanska dolina, lepa in mila
si zame zmeraj najbolj!
Tam zibala me je mati predraga
in tamkaj je rodni moj dom!*

*Krog tebe planine venec so zvile
od Loke do daljnih Žirov.
Ponosno nad njimi Blegoš kraljuje,
očak vseh poljanskih vrhov.*

*Ob cesti v dolino Sora se vije,
njeni valovi se v soncu blešče.
Žene pohlevna žage in mline,
včasih besneča poplavlja pa vse.*

*Po hribih in v dolini domačije,
cerkve in bele vasice stoje.
Okrog njih so vrtovi, polja, njive,
za njimi gozdovi mogočni šume.*

*Zvečer se pesem vesela razlega,
fantje so zbrani, na vasi pojo.
Vsa dekleta na oknih slonijo,
ob njih pa nageljni rdeči cveto.*

*Dolina neznana, zdaj si poznana
postala dalje in dalje okrog.
Hotaveljski marmor, bogastvo urana
sta v širni svet odprla si pot.*

*Poljanska dolina, ti podarila
nam in zanamcem si velike može!
Tavčar, Šubici, Ažbe v svet ponesli
so tvoje dotlej neznano ime.*

*Prelepa dolina, draga in mila
si mnogim, toda meni najbolj!
Ne zabim te, ker vedno ljubila
bom tvoje gore, doline, svoj dom.*

Prva kitica iz uvodne *Moje pesmi* se glasi: *Moje pesmi, /to so moje želje tihe/ moje misli in spoznanje*. Edina metafora v navedenem odlomku je prav pridevnik »*tihe*«, iz česar sledi, da je za pesnico tihota zavesten, izvirni pesniški navdih. Pomen tihote se še poveča, ko v nadaljevanju sledi pojasnilo: »*skrite solze jočem/v pesmih teh*.« »*Ni me sram, da sem kmetica*,« je napisala v eni svojih pesmi, ki jih je pisala domala celo življenje.

Sociološko in psihološko se navedeni trije primeri dobro prilegajo definiciji o »tihih ustvarjalkah«. Toda mogoče še bolj kot z vidika ustvarjanja je upravičena z vidika recepcije. Dejavnost, ki strokovno dobiva ime **literarjenje**, pri nas še nima primerne javnega odziva. Če pa že, ga praviloma spremlja pomilovanje, kvečjemu trepljajoča dobrohotnost. Toda v vertikalni klasifikaciji: *slovstvena folklor* > *rokopisje* > *literarjenje* > *narečna književnost* > *trivialna literatura* > *literatura* > *umetnost* [=vrhunska literatura], ki ji je ogrodi postavil Ivan Prijatelj, ima literarjenje upravičeno samostojno mesto.

Literarjenje ni slovstvena folklor, saj ta obstaja v folklornem dogodku po načelu naravne komunikacije. To pomeni, da sta pripovedovalec in sprejemalec navzoča v istem prostoru in času. Za literaturo je bistven tehnični tip komunikacije: neposredni stik med avtorjem in sprejemalcem – bralcem je pretrgana. Avtor nikoli ne ve, kdaj in kdo bo bral njegovo delo, saj piše za neznanega, fiktivnega bralca. Pri literarjenju ima avtor pred očmi prepoznanega sprejemalca, zato je seveda njegov radius delovanja krajši, toda zato ni manj vreden.³⁰

III. »Poezija konteksta«

Analiza pesništva v času slovenskega narodnoosvobodilnega boja med 2. svetovno vojno je dokazala, da večina tedanjega ustvarjanja sodi v literarjenje.³¹ Med avtorji je bilo neverjetno veliko žensk, posebno v zaledju. Nekatere so tudi iz Poljanske doline.

30 Stanonik, *Literarjenje*, Ljubljana, 2011.

31 Prim. Marija Stanonik, *Iz kaosa kozmos*, str. 400.

Martina Rupert – Marjuša (Nova vas pri Žireh, 1923) je bila učiteljica. Odlomek pesmi *Na grobu ni več rožic*³² je edini dokaz njenega pesniškega delovanja med 2. svetovno vojno. Vse rokopise je imela zakopane, vendar njena mama tudi temu skrivališču ni zaupala in jih je ob zadnji veliki hajki leta 1945 zažgala.³³

Pavla Benedik – Tatjana (Jazbine nad Poljanami, 1923), kmečka hči, sestri Marinka Demšar – Jana, Miloška, Martina Demšar – Boža so sestavljale nekakšen dekliški terenski pesniški krožek.³⁴ Pesem *Tovarišu Živkotu*³⁵ je za neko glasilo napisala na pobudo okrajnega komiteja SKOJ za poljanski okraj Janeza Kokalja – Vitka. Ko se je branila, ji je dejal: »Pa napiši kaj o Živku, ko ste ga imeli vsi tako radi.« Upoštevala je njegov nasvet in drugo jutro med košnjo zložila besedilo na napev pesmi *Ko temni mrak zagrne zemljo trudno*, ki jo je padli Živko – Zoran Kopač iz Žirov, komandir Poljanske čete – zelo rad pel. Druga pesem, ki je brez naslova (*Gozd je zelenel*³⁶), a jo je tudi mogoče peti ob napevu *Obsojena*, obsojena, da za te več nisem – je posvečena Tatjaninemu padlemu fantu, ki je bil ranjen ob napadu na postojanko v Javorjah.³⁷ Da avtorica zasluži našo pozornost, dokazuje njena navzočnost v skupinski zbirki iz Poljan o novem zvoniku pri cerkvi v Malenskem Vrhu.³⁸

Justinka Peternelj – Nada (Javorje, 1924), prav tako kmečka hči, je dve pesmi (prvi verz: *Kaj da moram peti o grobeh*;³⁹ *Ko pridem spet domov*⁴⁰) napisala leta 1944. Več jih je bilo recitiranih na mitingih. Zadnjo je napisala zato, ker ji je brat kot partizan govoril: »Ne veš, kaj je priti domov, kaj vse vidiš. Navadna bajta se ti zdi palača.«⁴¹

Marinka Demšar – Jana, Miloška (Malenski Vrh, 1926), dijakinja. Pesem *Teče voda, teče, vodica šumeča*⁴² je nastala na prošnjo žene Janka Šinkovca, ki je padel blizu doma v Čabračah. V drugi varianti je pesem napisana v štirivrstičnicah, ki sta jim dodani še dve novi. Pesem *Čez leto dni ...*⁴³ se je avtorici porodila

32 Pesem je imela še več kitic, vendar se jih ne spominja. Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 257.

33 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 251.

34 Več o tem glej: Stanonik, Problematika slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva iz let 1941–1945, str. 495.

35 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 257.

36 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 252.

37 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 251–252.

38 *Sledi srca*, str. 75–76.

39 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 253.

40 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 257.

41 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 253–254.

42 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 250.

43 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 257.

na Jelovici pod Blegošem, natanko po enem letu († 16. 7. 1944), ko je padel tovariš Živko – Zoran Kopač.⁴⁴

Martina Demšar – Boža (Malenski Vrh, 1927), prav tako dijakinja, je Pesem *Lojzetu*⁴⁵ posvetila Lojzetu Stanoniku – Milošu († 6. 8. 1944) iz Gorenje vasi. Zadnje štiri kitice (5–8) so pravzaprav prepis pesmi *Pismo*, ki ga je njena sestra posvetila partizanu Živku.⁴⁶ *Pismo* je novim razmeram prirejena pesem Alojza Gradnika.⁴⁷

Navedena imena želijo dokazati, da ima prav »žensko« pesnjenje na Poljanskem že dolgo tradicijo in ni pojav novejšega časa.

IV. »Sledi srca«

Leta 2009 je Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar v Poljanah izdalo »pesniško zbirko poljanskih ustvarjalcev«, z naslovom *Sledi srca*. Nič napovedi, nič hrupa. Preprosto, izšla je. Ali se je prav zaradi priprav na izdajo te zbirke Občina Gorenja vas - Poljane odzvala prošnji za podporo »knjižnemu projektu«, ki ga je na predlog Frančka Bohanca zasnovala Milena Miklavčič, s sorazmerno nizko vsoto? Ali je prišlo do sočasnosti obeh idej zgolj po naključju ali je obstajalo med njima tiho tekmovalje ali celo notranje navzkrižje? Za to ni dokazov, dejstvo pa je, da v seznamu avtoric za »literarni zbornik« *Trenutki*⁴⁸ ni nobene od poljanskih avtoric. Ali se zanje ni vedelo? Niso bile povabljene? Ali se prošnji niso odzvale?⁴⁹ Edina stična točka med njimi je pridevnik »*tih*«, ki je tako navdušil Nino Kokelj. Ali se je v spominu na njeno omenjeno reportažo v Mladini Mateji Tušek utrnil v spremni besedi: »*Pred vami se na belih planjavah zibajo črke, ujete v besede in vtkane v stavke. Bolj kot črnilo na papirju so drobne, tihe znanilke bitja poljanskega srca.*«⁵⁰

Tudi Neža Maurer ni omenjena. Je pa ustregla prošnji za uvodno besedo pri *Sledeh srca*. Poleg osmih moških⁵¹ v njej sodeluje še šest žensk.

Majda Debeljak⁵² je objavila pesmi ki se motivno navezujejo na planinske podvige, te doživlja estetsko in religiozno (*Kažipot, Iz popotnih zalog, Privid*),⁵³

44 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 251.

45 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 256.

46 Stanonik, Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, str. 246.

47 Avtopsija.

48 Bogataj, Avtorice zbornika, str. 6.

49 Žal, da tokrat moške tajim, ker je tukajšnje pisanje namenjeno zgolj poljanskim dekletom, ženam in materam.

50 Tušek, Dragi ljubitelji poezije! V: *Sledi srca*, str. 6.

51 Franc Arnolj, Franc Čelik, Marjan Debeljak, Milan Debeljak, Matej Demšar, Janez Jelovčan, Robert Malovrh, Zdravko Špik.

52 Drugih biografskih in bibliografskih podatkov tu ne navajam, ker jih zbirka ne vsebuje.

53 *Sledi srca*, str. 19, 23–24, 56, 68.

in izkazujejo sočutje (*Deček*)⁵⁴ in spoštovanje modrosti (*Modrost in Dar za dni stare*). Medtem ko so druge grajene klasično, se je v zadnji uspešno preizkusila v japonski obliki haiku.⁵⁵

Jasna Dolenc prvo pesem spoštljivo poklanja materi (*Tukaj je*)⁵⁶, drugače pa s samosvojo kompozicijo kontrasta (*Včasih, Norost, Slišim*),⁵⁷ vendar ne uničujočega relativizma, morda najbolj pogumno zastopa moderno poetiko.

Minka M. Likar, že uveljavljena prozaistka, preseneča s strastno erotičnostjo, ki ji je morala seveda v napoto (*Tam nekje, Iluzija*)⁵⁸ in na drugi strani z zrelim spoznanjem (*Vzemi dan si zase, Sedim na tinali ob zidu*),⁵⁹ da je življenje vredno življenja.

Jernejo Kos navdihuje narava (*Jesen, Zima*).⁶⁰

Mateja Tušek se predstavlja z najbolj raznorodno motiviko, ki pa jo družijo refleksija (*Kdaj pesem nastane, Šepetanja*),⁶¹ ta je včasih tako močna, da prevlada neposredno izpoved (*Ljubezen je srca ptica, Sanje*).⁶²

Zbirko sta skrbno uredila Janez Arnolj in Mateja Tušek, poiskala sta pesniško navdihnjene naslove posameznim tematskim razdelkom, z odličnimi fotografijami iz domačega okolja jo je žlahtno opremil Izidor Jesenko.

VIRI IN LITERATURA:

Arnolj, Janez (ur.); Tušek, Mateja (ur.): *Sledi srca*, Pesniška zbirka poljanskih ustvarjalcev,

Poljane : Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar, 2009.

Bogataj, Boštjan: Avtorice zbornika, *Ločanka*, priloga Gorenjskega glasa za Škofjeloško regijo/

Občine Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki, Žiri, št. 11, november 2007, str. 6.

Bogataj, Boštjan: Prvič javno podarile verze, *Ločanka*, priloga Gorenjskega glasa za

Škofjeloško regijo/Občine Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki, Žiri, št. 11, november 2007, str. 6.

Bohanec, Franček: *Življenje publicista/Zaznave*. Ljubljana : Založba Viharnik, 1998.

Fortuna - Gantar, Julija: *Iz srca do srca* (Čipkarske in druge pesmi), Podlipa - Vrhnika, 1964.

Kokelj, Nina: Tihe ustvarjalke s Poljanskega/Pesnice in pisateljice, ki ustvarjajo literarjenje,

Mladina št. 3, 18. 1. 2008, str. 52.

Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Tremutki*.

Likar, Damjan: Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, *Loški utrip* 12, št. 136, december 2007, str. 64.

54 *Sledi srca*, str. 22.

55 *Sledi srca*, str. 23–24, 30.

56 *Sledi srca*, str. 29.

57 *Sledi srca*, str. 29, 91, 94, 95.

58 *Sledi srca*, str. 42, 44–45.

59 *Sledi srca*, str. 90, 93.

60 *Sledi srca*, str. 52, 84.

61 *Sledi srca*, str. 11, 41.

62 *Sledi srca*, str. 36, 96–97.

- Stanonik, Marija: Anonimno pesništvo iz narodnoosvobodilne borbe v Selški in Poljanski dolini, *Loški razgledi* 22, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1975, str. 257.
- Stanonik, Marija: Dvema slavistoma z ozemlja loškega gospostva v spomin, *Loški razgledi* 57, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, str. 327–329.
- Stanonik, Marija: *Iz kaosa kozmos*/Kontekstualnost in žanrski sistem slovenskega odporniškega pesništva 1941–1945, (Ecce homo), Ljubljana : Društvo za preučevanje zgodovine, literaturo in antropologijo, 1995, št. 538–539, str. 400.
- Stanonik, Marija: Problematika slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva iz let 1941–1945, *Slavistična revija* 22, št. 4, Ljubljana 1974, str. 495.
- Stanonik, Marija: *Literarjenje*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2011.
- Stanonik, Marija: Življenje, samota in pesmi, *Kmečki glas*, Ljubljana 1971, št. 1, str. 2.

Gospodarstvo

Kratek pregled razvoja industrije na Loškem

Izvilleček

V prispevku je predstavljen razvoj nekaterih industrijskih obratov in tovarn, ki so s svojim delovanjem vplivali na razvoj Škofje Loke in njene okolice. Spremljamo razvoj, preoblikovanja, združevanja in razdruževanja posameznih podjetij, širitve, pri nekaterih tudi propad. V uvodnem delu je predstavljeno tudi nekaj manjših obratov, ki so bili zametek pravega industrijskega razvoja. Pred 2. svetovno vojno so bile zelo dobro razvite tekstilna, kovinska in lesna industrija, po vojni so se jim pridružile še prehrambna, izolacijska in embalažna industrija. Skozi prizmo razvoja posameznih tovarn se kažejo spremembe v družbi in gospodarstvu. Napredek in modernizacija sta botrovala velikim prelomnicam in tako začrtala razvojno pot loške industrije.

Abstract

Brief review of the development of industry in the Škofja Loka area

The contribution presents the development of some industrial plants and factories that, through their operation, influenced the development of Škofja Loka and its surroundings. The development, transformation, amalgamation of individual companies, expansion and in some cases also collapse are followed. The introductory part also presents some smaller plants that signified the beginning of real industrial development. Before the Second World War, textile, metal and wood industries were very well developed, which were joined after the war with food processing, insulation and packaging industries. Changes in society and the economy are reflected through the prism of the development of individual factories. Progress and modernisation were responsible for a major turning point and thus underlined the development of Škofja Loka industry.

Začetki industrije na Loškem

Pod vzhodnim obronkom Loškega pogorja se razprostira mesto Škofja Loka, ki je, skupaj s Selško in Poljansko dolino, od leta 973 do leta 1803 tvorilo Loško gospostvo. Njegovi lastniki so bili freisinški škofje, ki so intenzivno izkoriščali naravne danosti ozemlja. Ob tem se je gospostvo zaradi svoje lege in dobro utrjenih poti ponašalo tudi z živahno trgovino in obrtjo, kar je Škofjo Loko cehovsko še okrepilo. Obrti, ki so se razvile v mestu in okolici, so sprva zadoščale lokalnim potrebam, pozneje se je trg razširil. Po podržavljenju freisinškega gospostva (1803) je gospodarska moč Škofje Loke začela upadati.¹ Industrija na Loškem zaradi močne obrtne dejavnosti ni mogla zaživeti. Pomemben dejavnik pri njenem razvoju je bila železniška proga, ki je bila leta 1870² speljana čez Trato, mimo Škofje Loke.

Na prelomu v 20. stoletje je Škofja Loka štela okoli 2 000 prebivalcev,³ ki so se preživljali predvsem z obrtjo, trgovino in poljedelstvom v mestni okolici. Bila je bolj obrtniško središče, saj se je prava industrija začela razvijati šele med

Škofja Loka v začetku 20. stoletja, spredaj Krennerejeva tovarna sukna.

(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

- 1 Logar, Kratek prerez loškega gospodarstva, str. 87.
- 2 Planina, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, str. 17. Glej tudi: Jenko, Vloga Škofje Loke v snovanju železniškega omrežja, str. 182–200; Jenko, Zgodovinski razvoj projekta železnice Škofja Loka–Divača (–Trst), str. 82–101.
- 3 Drnovšek, Prispevek k zgodovini izseljevanja z Gorenjske ..., str. 204.

obema vojnama. Tako kot drugi kraji na Kranjskem je bila tudi Škofja Loka izpostavljena izseljevanju. Za obdobje med letoma 1892 in 1916 imamo ohranjene uradne podatke o izselitvi 151 ljudi,⁴ ki so v tujih deželah iskali predvsem boljši zaslužek; precej jih je odšlo v Ameriko.

Prvi industrijski obrat na Loškem je bila tovarna sukna⁵ Alojza Krennerja. Izdelovali so odeje in razne vrste blaga (letnega, zimskega, damskega, flanelo, velur in loden ter blago za redovniške obleke). Krenner je, poleg drugih novosti, v tovarni leta 1894 postavil prvo elektrarno na Kranjskem⁶, ki je s presežki električne energije napajala tudi loško mestno razsvetljavo. Tako je Škofja Loka postala prvo mesto na Kranjskem z električno javno razsvetljavo. Po Krennerjevi smrti sta podjetje prevzela sinova, Alojz mlajši in Viktor. Slednji je tovarno po vojni prodal Jakobu Dermoti iz Železnikov, ta pa leta 1921 delniški družbi Šešir⁷.

Tekstilna, lesna, kovinska in prehrabna industrija pred 2. svetovno vojno

Kar nekaj tovarn na Loškem (Odeja, Kroj) je nastalo na dolgoletni tradiciji manjših obrtnih delavnic, ki so se v času med vojnama širile in razvijale, nastajala pa so tudi nova podjetja. Prvi industrijski obrati so nudili možnost zaposlitve domačim delavcem, ki so pred tem odhajali na delo v sosednja mesta, predvsem industrijsko bolj razviti Kranj. Lokalno se je industrija na Loškem razvijala različno. Tekstilne tovarne in obrati so nastajali v neposredni okolici mesta, medtem ko je bil center lesne industrije bližje železniški progi na Trati pri Škofji Loki.

Na Spodnjem trgu je bilo leta 1921 ustanovljeno podjetje **Šešir**, ki se je specializiralo za izdelavo klobukov iz volne in zajčje dlake. Sprva precej zastarele stroje in opremo je podjetje v času gospodarske krize konec 20-ih in v začetku 30-ih let posodobilo. Tovarna je povprečno zaposlovala od 150 do 180 delavcev.⁸ Konec 30-ih let se dvigne kakovost in poveča proizvodnja. Razcvet podjetja pa ni trajal dolgo, saj so se med vojno stroji iztrošili, zastala so investicijska vlaganja, materiala za redno proizvodnjo je bilo premalo. Po vojni so podjetje obnovili in še naprej razvijali specifičen program izdelave ženskih in moških pokrival. V drugi polovici 80-ih se je podjetje usmerilo v izvoz in v začetku 90-ih let izvažalo že 90 % proizvodnje. Zadnja leta pa se, podobno kot številna podjetja v slovenski tekstilni industriji, spopada s težavami in bori za preživetje.

Leta 1928 je v Šolski ulici v Škofji Loki začela obratovati **Thalerjeva proiz-**

4 Drnovšek, Prispevek k zgodovini izseljevanja z Gorenjske ..., str. 204.

5 Prvič vpisana v obrtni register leta 1871, leta 1874 registrirana pri Deželnem in trgovskem sodišču v Ljubljani; Šega, Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 2. del, str. 51–52.

6 Gašperšič, Razvoj elektrifikacije konzumnega področja Občine Škofja Loka, str. 14.

7 Šešir, Škofja Loka – spominska knjižica ob 40-letnici stavke ..., str. 2.

8 Šešir, Škofja Loka – spominska knjižica ob 40-letnici stavke ..., str. 3.

vodnja prešitih odevj.⁹ Ustanovil jo je Rado Thaler, trgovec z blagom in galanterijo, da bi ponudbo svoje trgovine dopolnil s prešitimi odejami. Delavnica, ki je zaposlovala le od pet do deset delavk, je na leto porabila od 20 do 30 tisoč kilogramov surovin (predelan in nepredelan surov bombaž, bombažni odpadki).

Poleg omenjene delavnice je Rado Thaler leta 1934 v Vincarjih ustanovil tudi tekstilno tovarno,¹⁰ h kateri je dve leti pozneje kot družabnik pristopil industrialec Brumen iz Ljubljane. Podjetje Brumen & Thaler je zaposlovalo od 40 do 50 delavcev, izdelovali so blago iz čistega bombaža in umetne svile. Prejo so delno uvažali iz Češkoslovaške republike, Nemčije in Poljske. Tovarna je obratovala do leta 1949, ko je bila nacionalizirana, stroji pa preseljeni v Ajdovščino.

Med vojnama sta Pavel Markgraf in Gustav Horak,¹¹ lastnika tekstilne tovarne Inteks v Kranju, na Trati pri Škofji Loki ustanovila predilnico.¹² Z ugodno lego ob železniški progi in zaposlitvijo domačega prebivalstva je podjetje proizvodna

poslopja gradilo postopno; najprej bombažno predilnico in vlagalnico, nato čistilnico, mikalnico in česalnico. Novo trinadstropno železobetonsko stavbo so začeli graditi med 2. svetovno vojno in vanjo montirali na Poljskem kupljene zastarele predilne in tkalske stroje. Po vojni je tovarna postala splošna družbena last¹³ in kot taka bolj ali manj uspešno prestajala vzpone in padce jugoslovanskega in slovenskega gospodarstva. V letu 1950 se je tovarna preimenovala v **Gorenjsko predilnico**. Leta 1975 so, kot največjo investicijo podjetja, uvedli popolnoma nov tehnološki postopek predenja bombaža in umetnih vlaken (t. i. open-end postopek),¹⁴ s čimer so prešli na povsem novo kakovost bombažne

Izdelki Gorenjske predilnice iz ročnih pletiv in jerseyja, 1974.

(iz: Jubilejna publikacija ob 40-letnici Gorenjske predilnice, hrani: Loški muzej Škofja Loka)

9 Sterle, *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja*, str. 85.

10 Sterle, *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja*, str. 85.

11 Braniselj, *Osnovanje in razvoj Gorenjske predilnice do leta 1945*, str. 178.

12 Predilnica je bila ustanovljena leta 1933, z obratovanjem je začela naslednje leto. *Spominski zbornik Slovenije*, str. 649.

13 Braniselj, *Osnovanje in razvoj Gorenjske predilnice do leta 1945*, str. 184.

14 *Gorenjska predilnica Škofja Loka 50*, jubilejna publikacija, str. 5.

in sintetične preje. Postavljena je bila linija za predelavo ostankov, s tem se je precej odpadkov recikliralo. Novembra 1998 se je podjetje preoblikovalo v delniško družbo, sestavljata jo matična družba Gorenjska predilnica in hčerinsko podjetje Lokateks, ki je bilo sredi leta 1991 ustanovljeno kot podjetje za zaposlovanje invalidov. Prevzelo je takratni program proizvodnje in prodaje izdelkov, pretežno za prodajo na drobno: preje za ročno pletenje in pletiva.

Poleg tekstilne je bila na Loškem razvita tudi lesna industrija. Na prelomu stoletja so bili ustanovljeni trije lesni obrati: Calearijev, Dolenčev in Heinriharjev.

Franc Caleari je s svojim bratom in družabnikom Humbertom leta 1909¹⁵ registriral podjetje Franc Caleari in brat – trgovina z lesom. Podjetje je imelo prostore v Starem Dvoru pri Škofji Loki, kjer je bilo bližje železniški povezavi.¹⁶ Ob začetku 1. svetovne vojne je Caleari postavil žago, saj se je ob delovanju ostalih loških lesnih obratov žagarska dejavnost na Loškem razmahnila. Po 1. svetovni vojni je obrat odkupila Kreditna banka, leta 1925 pa ga je prevzel Franc Dolenc.

Franc Dolenc, posestnik, trgovec in gostilničar, je leta 1863 ustanovil lesni obrat. Ta se je ob gradnji karavanškega in bohinjskega predora, z organizacijo dobave kamenja s Kamnitnika do železniške postaje na Trati, razvil v pravi industrijski obrat. Sezonsko je podjetje zaposlovalo okoli 200 delavcev. Obrat niti v letih najhujše gospodarske krize ni zašel v večje finančne težave. Leta 1938 so največ izvažali v Grčijo, Albanijo, Italijo, Nemčijo in na Madžarsko. Po 2. svetovni vojni je bil Dolenčev obrat nacionaliziran in je skupaj s Heinriharjevim obratom prešel v upravo Gorenjskega gozdnega gospodarstva.

Lesni obrat **Franca Heinriharja**, registriran kot Trgovina z lesom, ogljem in mešanim blagom,¹⁷ se je razvijal še hitreje od Dolenčevega. Zaposloval je od 200 do 300 delavcev in od 70 do 80 % svojih izdelkov izvažal v tujino (Grčija, Italija, Španija). Leta 1930 se je do tedaj posamično podjetje preoblikovalo v delniško družbo. Podjetje je po vojni, skupaj z Dolenčevim obratom, prešlo v upravo Gorenjskega gozdnega gospodarstva.

Ena od gospodarskih dejavnosti, ki se je razvila iz obrtnih delavnic, je bila kovinska industrija. Leta 1923 je **Franz Gotlieb Schneider**¹⁸ v Škofji Loki ustanovil strojno delavnico malih turbin, regulatorjev, opreme za vodne pogone in drugo. V 30-ih letih je zaposloval 20 kvalificiranih kovinarjev.¹⁹ V drugi polovici 30-ih so začeli z izdelovanjem različnih hladilnih strojev.²⁰ Po vojni je bilo podjetje nacionalizirano in priključeno Litostroju Ljubljana, ta je delavnico ukinil in delavce premestil v Ljubljano.

15 Štukl, Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki od cehov do leta 1941, str. 40.

16 Olip, Pregled razvoja škofjeloške lesne industrije, str. 185.

17 Tušek, Poskus orisa razvoja lesne industrije na Trati pri Škofji Loki, str. 125.

18 Šolc, 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči, str. 68.

19 Šolc, 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči, str. 70.

20 *Spominski zbornik Slovenije*, str. 649.

Poleg Schneiderjeve delavnice je bil pred 2. svetovno vojno ustanovljen tudi **Mlinostav** (izdelava poljedelskih, pekovskih in sorodnih strojev), ki ga je pozneje kupila Mestna hranilnica Škofja Loka. Slednja je zemljišče in poslopja podjetja zaradi gospodarske krize prodala Markrafu in Horaku (ustanovitelja Škofjeloške predilnice).

Pilarna na Godešiču²¹ je ob ustanovitvi (1932) sprva zaposlovala le tri delavce, a se je z modernizacijo obrata njihovo število že po nekaj letih povečalo. Letno so izdelali 15 000 pil. Po vojni je pilarno prevzel Krajevni ljudski odbor Reteče. Kljub preselitvi v nove prostore (1955), pri železniški postaji v Retečah,²² in sprva dobremu poslovanju se je leta 1963 združila s podjetjem Elra.

Od prehranske industrije je v mestu od leta 1897 do 2. svetovne vojne²³ delovala **kisarna Josipa Guzelja**, ki je s svojimi izdelki pokrivala loško območje z obema dolinama, okolico Kranja in segla tudi do Šentvida pri Ljubljani ter Dovjega na Gorenjskem. Največ odjemalcev kisa je bilo iz Škofje Loke. To so bili predvsem špeceristi s trgovinami, gostilničarji in razna kmetijska in konzumna društva, kmetijske ter nabavne zadruge. V letih gospodarske krize (v začetku 30-ih 20. stoletja) je prodaja kisa upadla. Med 2. svetovno vojno so Nemci ustavili delo v obratu in uničili naprave za izdelovanje kisa.²⁴ Po vojni kisarna ni več delovala.

Poleg tega je na Loškem delovalo tudi nekaj mlinov. Omenimo le leta 1929 registrirano družbo **Tratamlin Škofja Loka - kolodvor**²⁵. Ker zaradi gospodarske krize ni uspešno poslovala, jo je prevzela Mestna hranilnica iz Škofje Loke. Slednja je podjetje prodala Stanku Heinriharju in bratoma Debeljak. Franc Debeljak je mlin vodil do leta 1946, ko je odkupil ostale deleže in postal lastnik do nacionalizacije (1948). V nekaj letih se je podjetje razširilo po Gorenjski (Breg, Zapuže, Globoko, Lesce, Javornik) in se leta 1955 osamosvojilo. Obrat v Škofji Loki je bil likvidiran leta 1958, poslopja pa kasneje vključena v kompleks LTH.

Leta 1899 je bila registrirana Mlekarska zadruga v Škofji Loki, ki je ustanovila **mlekarno**.²⁶ Odkup je z območja Škofje Loke razširila tudi na območje Poljanske doline do Trebije. V času okupacije so Nemci mlekarno popolnoma prenovili, da bi zadostovala za njihove potrebe. Po vojni se je proizvodnja razširila, povečalo se je število delavcev. Mlekarna še danes deluje v okviru Kmetijsko gozdarske zadruge Škofja Loka.

Leta 1926 je bila ustanovljena tudi **mlekarska šola**, ki je imela prostore v Puštalskem gradu. Leta 1937 jo je, kot edino v Dravski banovini, prevzelo kmetijsko ministrstvo.²⁷ Ob začetku 2. svetovne vojne je prenehala delovati.

21 Masterl, Nova pilarna v Retečah, str. 93.

22 Občina Škofja Loka 1953–1957, str. 5.

23 Pirih, »Jesharna« v Škofji Loki, str. 56.

24 Pirih, »Jesharna« v Škofji Loki, str. 62.

25 Štukl, Prispevki k poznavanju lokalnega gospodarstva v Škofji Loki ..., str. 63.

26 Lukančič, Ob stoletnici mlekarne (1899–1999), str. 27.

27 Spominski zbornik Slovenije, str. 335–336.

Razvoj starih industrijskih panog in nastanek novih od konca 2. svetovne vojne do danes

Razvoj industrije na Loškem je upočasnila 2. svetovna vojna. Podjetja, ki se vojnim razmeram niso prilagodila, so med in po vojni propadla ali se preoblikovala. Tovarne, ki pa so se obdržale, so po vojni s pomočjo dobro oblikovane delavske zavesti vlagale v obnovo. V tovarnah so organizirali športne in kulturne dejavnosti, veliko so vlagali tudi v razvoj infrastrukture.²⁸ Značilnost loškega gospodarstva je velika heterogenost po panogah in razpršenost po lokalnih centrih. V Škofji Loki je nastala industrijska cona Trata, kjer so tovarne na prehodu iz 70-ih v 80-ta leta gradile nova poslopja, se posodabljale, povečevale, dopolnjevale proizvodnjo in se usmerjale v prodajo na jugoslovansko tržišče.

Industrija je nudila možnost zaposlitve delavcem, ki pa jih je v industrijskih središčih primanjkovalo. Tako so prihajali tudi iz podeželja, kar je povzročilo njegovo deagrarizacijo. Nekaj delovne sile je prišlo tudi iz drugih jugoslovanskih republik, vendar je bila večina zaposlene delovne sile iz Škofje Loke in okolice ter iz Poljanske doline²⁹. Izoblikoval se je sloj kvalificiranih in polkvalificiranih delavcev. V 80-ih letih je bila več kot polovica loškega prebivalstva zaposlenega v industriji. Zaradi večjega števila prebivalcev, in s tem potrebe po novih stanovanjih, so nastajala nova naselja (Frankovo in Hafnerjevo naselje na Trati, Groharjevo naselje, Kamnitnik in Podlubnik),³⁰ ki so vplivala predvsem na urbanizacijo predmestja Škofje Loke.

Poleg novih naselij so podobo loške okolice spreminjala tudi nova tovarniška poslopja, med katerimi je bila tudi **Odeja**, ki je zrasla na tradiciji Thalerjeve obrtne delavnice prešitih odev. V vojnem času je proizvajala posebne vatirane odeje za fronto. Po vojni je Narodna vlada Slovenije obrat prevzela v državno upravljanje. Takrat so zaposlovali 23 delavcev in letno izdelali več kot 21.000 prešitih odev. Obdobje od 1967 do 1972 je za Odejo predstavljalo čas napredka.³¹ Velika količina naročil je zahtevala izgradnjo nove tovarne na Trati, kamor se je leta 1973 preselilo 130 delavcev. V 80-ih letih je Odeja razširila proizvodni program z izdelavo vzglavnikov in spalnih vreč ter otroškimi programom.³² Na jugoslovanskem trgu so bili navzoči predvsem na Hrvaškem, kar so po propadu Jugoslavije nadomestili z izvozom v severno Evropo. Po osamosvojitvi in spremembi družbenega sistema se je podjetje statusno preoblikovalo v delniško družbo, kasneje (2009) pa v družbo z omejeno odgovornostjo.

28 Glej tovarniška glasila LTH (Delo in uspeh: glasilo SOZD LTH Škofja Loka, 1969–1987), Jelovice (Glasilo delovnega kolektiva Jelovica, lesna industrija Škofja Loka, 1972–1983), EGP (Odrpte strani: Glasilo delovnega kolektiva EGP Škofja Loka, 1977–1989), Gorenjske predilnice (Glasnik delovnega kolektiva Gorenjske predilnice, 1988–1990).

29 Štefe, Dnevna migracija iz Škofje Loke z okolico in v njo, str. 342.

30 Albreht, Gradbeništvo na škofovloškem ozemlju po drugi svetovni vojni, str. 290.

31 Drakulič, Zgodba o Odeji, str. 277.

32 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes*, str. 35.

Poslopja Jelovice, 1956. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

Začetki konfekcije **Kroj** segajo v leto 1946, ko je pet delavcev pričelo z delom na dveh šivalnih strojih. Izdelovali so oblačila po meri; ob koncu 50-ih let so začeli z maloserijsko proizvodnjo za trgovska podjetja, bolnišnice in železniško - transportno podjetje.³³ Zaradi povečanja konkurenčnosti je podjetje začelo z izdelavo lastne konfekcije. Leta 1968 so začeli graditi novo poslopje v industrijski coni na Trati, kamor se je podjetje (1971) preselilo iz Klobovsove ulice. Obrat se je odtlej moderniziral, zaposlil novo delovno silo ter prodrl tudi na tuja tržišča. Zaradi povečanja izvoza so se preusmerili v t. i. lon posle (proizvodnja po pogodbi), pri čemer so bili uspešni. Tako so leta 1982 izdelali kar 100 000 izdelkov za domače in 60 000 za tuje tržišče. Kroj se je specializiral za proizvodnjo ženskih in moških plaščev, ženskih kostimov in jopic. Kljub dolgoletnemu uspešnemu poslovanju je podjetje zašlo v težave in je od leta 2002 v stečaju.

Potrebi po obnovi med vojno poškodovanih objektov se je po koncu 2. svetovne vojne prilagodila tudi lesna industrija, ki se je usmerila v maksimalen izkoristek žagarskih kapacitet³⁴. Iz nekdanjega Dolenčevega in Heinriharjevega obrata se je leta 1948 oblikoval LIP Škofja Loka, ki se ob združitvi z LIP Kranj preimenoval v LIP Trata (1949). Nekdanji Calearijev obrat je po vojni prevzelo Ministrstvo za industrijo, leta 1947 ga je dobilo podjetje Gradis iz Ljubljane. Slednje se je leta 1954 združilo z Jelovico, naslednje leto (1955) pa so ustanovili Medzadružni lesno-industrijski kombinat **Jelovica**. Izdelovali so stavbno pohištvo, lesene barake in izolacijske heraklit 'jugolit' plošče. V 60-ih letih so se usmerili v serijsko proizvodnjo montažnih objektov. Zaradi povečanega proizvodnega programa in naročil so v 70-ih letih ob starih obratih zrasle nove proizvodne hale. Leta 1970 se je Jelovici pridružil LIK Kranj. Po tej združitvi se je v Škofji Loki ustalila proizvodnja vezanih oken, vrat in montažnih objektov, medtem ko so druge proizvodne hale prevzele primarno predelavo (Preddvor), senčila (Kranj), termoton okna (Gorenja vas) in okna za izvoz (Sovodenj).³⁵ Leta 1990 je Jelovica zaposlovala 1 150 delavcev,

33 Primožič, Ob 30-letnici modne konfekcije Kroj v Škofji Loki, str. 176.

34 Olip, Pregled razvoja škofjeloške lesne industrije, str. 186.

35 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes*, str. 63.

ki so letno predelali 40.000 m³ lesa. V omenjenem letu so večji del dohodka ustvarili še na jugoslovanskem tržišču, le 12 % proizvodnje so izvozili na tuja tržišča. Od leta 1996 dalje podjetje posluje kot delniška družba, ukvarja se s proizvodnjo energijsko varčnih hiš, oken in vrat. Svoje proizvode prodaja na več kot 25 svetovnih trgih, kamor izvozi več kot polovico svoje proizvodnje.

Z namenom opravljanja večjih gradbenih del v obnovi in izgradnji ključnih objektov elektrifikacije in industrializacije³⁶ je ljubljanski **Gradis** leta 1947 ustanovil obrat na Trati, ki je proizvajal in montiral odre ter opaže, strešne konstrukcije, stavbno mizarstvo in lesene barake. Leta 1980 je obrat obnovil žago in zgradil nove prostore za proizvodnjo stavbnega pohištva. Konec 80-ih let je podjetje zašlo v krizo in po uspešni sanaciji je bil osnovan LIO, lesna industrija in objekti, p.o., ki je poleg primarne predelave lesa in lesnega stavbarstva začela z izdelavo masivnega biopohištva. Podjetje je leta 1990 zaposlovalo 240 delavcev.³⁷ V postopku privatizacije se je preoblikovalo v delniško družbo, ki pa je trenutno v stečaju.

Po 2. svetovni vojni so na Loškem nastale tudi specializirane tovarne za predelavo in proizvodnjo kovinskih izdelkov in polizdelkov. Iz avtoservisnega podjetja, ustanovljenega leta 1953, se v začetku 60-ih let razvije podjetje **Limos**, ki je izdelovalo opremo za škofjeloško klavnico. Zaradi velikega povpraševanja po njihovih izdelkih se je podjetje sčasoma specializiralo izključno za opremljanje klavnic in izdelovanje klavniške opreme, ki so jo med drugim izvažali tudi v Rusijo. S svojim programom lahkih in težkih konstrukcij uspešno sodelujejo tudi z družbami s področja gradbeništva.

Zaporniki na Igu so v delavnicah med drugim izdelovali tudi kovinske izdelke. Leta 1947 je bilo iz teh delavnic ustanovljeno podjetje, ki si je leto pozneje nadelo ime Državno elektro - kovinsko podjetje Motor. Ko se je nekdanja Thalerjeva predilnica iz Vincarij preselila v Ajdovščino, se je v izpraznjene prostore naselilo podjetje Motor. Glavnino delovne sile so predstavljali kaznjenci, vendar se je podjetje trudilo, da so zaposlovali tudi civilne osebe. Nenehno je širilo proizvodni program in leta 1954³⁸

Podjetje LTH – Loške tovarne hladilnikov je od leta 2009 v stečaju. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

36 Oglas podjetja Gradis lesni obrati Škofja Loka, v: *Loški razgledi* 1, Škofja Loka 1954.

37 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes, Tovarne in njihovi izdelki*, str. 63.

38 Ivan Gorenc, Kratka zgodovina podjetja Motor, v: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka 1967, str. 138.

Akumulatorska svetilka podjetja Elra, 1961. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

začelo z izdelovanjem hladilnih naprav. Leta 1960 se podjetje preimenuje v **LTH – Loške tovarne hladilnikov**, ki je takrat zaposlovalo 600 delavcev. Poleg hladilnih omar, pultov in vitrin so začeli s proizvodnjo zamrzovalnih skrinj. Konec 80-ih let sta se od podjetja odcepili livarna in orodjarna, v sklopu podjetja LTH pa je ostala proizvodnja na Trati. LTH je še leta 1990 izvozilo dobro tretjino svoje proizvodnje, ostalo so prodali na jugoslovanskem trgu.³⁹ Po razpadu Jugoslavije so zašli v krizo, iz katere so se, vsaj za določen čas, rešili z zmanjšanjem števila zaposlenih. Kljub temu so od leta 2009 v stečajnem postopku.

Obrtno podjetje **Elra** je od leta 1954 delovalo v Koširjevem mlinu, in sicer kot servisno podjetje električnih strojev in aparatov. Leta 1960 opustijo to dejavnost in začnejo z izdelavo kuhalnikov in drugih gospodinskih aparatov. Z razširitvijo proizvodnega programa (spajkalniki, plinske katalitične

peči, kaloriferji in drugo) ter s povečanjem prostorskih kapacitet (priključitev Pilarne v Retečah) se razvijejo v industrijsko podjetje. V začetku 70-ih let so se priključili Iskri ter razvili lastne štedilnike (Venera, Corona). Zaradi administrativnih ukrepov na področju cen in težav široke potrošnje v Iskri so kmalu zašli v krizo. Leta 1986 so se priključili Elektromotorjem Železniki (danes Domel), ki so leta 1992 ustanovili firmo **Corona**, Proizvodnja in trženje električnih aparatov, Reteče, ki od leta 2008 ne obstaja več. Nasledil jo je Domel IP, Invalidsko podjetje d.o.o.

Poleg omenjenih lesnih, kovinskih in tekstilnih obratov imamo na Loškem zastopane tudi druge industrijske panoge. Od gradbenih velja omeniti leta 1951 ustanovljeno Gradbeno podjetje **Tehnik**, ki je s svojim delom vplivalo na urbaniščno podobo loškega predmestja in okolice. Gradili so stanovanjske komplekse (Novi svet, Frankovo in Groharjevo naselje, Partizanska cesta), industrijska poslopja (LTH na Trati, Jelovica, Odeja) in urejali kanalizacijo, vodovod in komunalno.⁴⁰ V drugi polovici 80-ih let so v podjetju posodobili avtopark, modernizirali stroje in v začetku 90-ih postali največje gradbeno podjetje na Gorenjskem, ki je gradilo tudi izven slovenskih meja. Leta 1998 se je podjetje preoblikovalo v delniško družbo.

EGP – Embalažno grafično podjetje je zraslo iz knjigoveznice, ki je z delom začela leta 1958, v puštalskem gradu, in je zaposlovala predvsem invalide. Kasneje je bila glavna dejavnost podjetja proizvodnja komercialne embalaže iz

39 Holynski, *Gorenjska industrija od manufaktur do danes*, str. 10.

40 Albreht, *Gradbeništvo na škofjeloškem ozemlju po drugi svetovni vojni*, str. 290.

kartona in lepenke. Za svoje oblikovalske dosežke na področju embalaže je podjetje prejelo številne nagrade. V prvi polovici 70-ih let so se preselili v nova poslopja na Trati. Danes je podjetje organizirano kot delniška družba. Ima vodilno vlogo pri izdelavi embalaže v Sloveniji, svojo vlogo pri prodajni, darilni in promocijski embalaži pa utrjuje tudi na širšem evropskem in globalnem trgu.

Družinsko podjetje **Šibo** je iz obrtne delavnice, ustanovljene leta 1967, preraščalo v pravo industrijsko proizvodnjo plastičnih zaporkov za kozmetično industrijo. Z leti se je delavnica širila, tako prostorsko kot programsko, in od leta 1993 uspešno posluje s tujimi trgi kozmetične, prehranske in gospodinske industrije. Izdelke izvažajo v več kot 18 držav po vsem svetu, zaposlujejo več kot 200 delavcev.

V prehranski industriji loško območje zastopa podjetje **Peks** (danes Mlinotest), ki je nastalo z združitvijo nekaj obrtnih pekarn v Škofji Loki, Selški in Poljanski dolini. Leta 1966 je pekarna dobila nove prostore ob Kidričevi cesti in se nekaj let pozneje preimenovala v Peks Škofja Loka, proizvodno trgovsko podjetje. Od konca leta 2004 posluje v okviru Mlinotesta d.d. kot njegova hčerinska družba (Mlinotest Peks d.o.o. Škofja Loka).

Industrijsko in montažno podjetje za izolacije **Termika** je bilo ustanovljeno leta 1958, ko se je ločilo od matičnega podjetja Izolirka (Ljubljana). Poleg obrata v Bodovljah in Poljanah so leta 1969 odprli tovarno in novo linijo mineralne volne na Trati. Sredi 80-ih let so krajani zaradi onesnaževanja okolice javno izrazili nezadovoljstvo in tovarna je kmalu zgradila nove čistilne naprave. Leta 1988 se je podjetje na Trati ločilo od Termike in ustanovilo samostojno podjetje **Termo**, ki je z uspešnim poslovanjem v začetku 90-ih let izvozilo več kot polovico izdelkov. Leta 2007 je Termo prevzel multinacionalni koncern Knauf.⁴¹

Po osamosvojitvi Slovenije (1991) se je moralo gospodarstvo spopasti z izgubo jugoslovanskega trga in s prilagoditvijo tržnemu gospodarstvu. Izguba trga je močno prizadela loško industrijo, ki pa je krizo prebrodila in se razmeroma uspešno preusmerila na tuja tržišča. V tem času je bila izpeljana tudi obsežna reforma občinske uprave. Iz krajevnih skupnosti Gorenja vas, Poljane, Železniki in Žiri, ki so bile prvotno v Občini Škofja Loka, so bile leta 1995 ustanovljene nove občine. Občina Škofja Loka pa je, čeprav v zmanjšanem teritorialnem obsegu, še naprej uspešno razvijala svoje gospodarstvo.

VIRI IN LITERATURA:

Albreht, Jože: Gradbeništvo na škofovloškem ozemlju po drugi svetovni vojni, v: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 288–291.

Braniselj, Franc: Osnovanje in razvoj Gorenjske predilnice do leta 1945 : ob 30-letnici pričetka izgradnje podjetja, v: *Loški razgledi* 5, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 178–184.

Drakulič, Igor: Zgodba o Odeji, v: *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2008, str. 269–282.

Drnovšek, Marjan: Prispevek k zgodovini izseljevanja z Gorenjske pred prvo svetovno vojno –

41 Štefan Žargi, Termo postal Knauf Insulation, v: *Gorenjski glas*, 9. november 2007.

- s posebnim poudarkom na Škofji Loki, v: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, letnik 37, šte. 3, Ljubljana 1989, str. 203–218.
- Enciklopedija Slovenije* 4, geslo Industrija, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990, str. 128–131.
- Enciklopedija Slovenije* 11, geslo Slovenija, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1997, str. 296–377.
- Gašperšič, Janez: Razvoj elektrifikacije konzumnega področja Občine Škofja Loka, v: *Sto let električne razsvetljave v Škofji Loki, Doneski 3, Loški razgledi*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1995, str. 14–22.
- Gorenc, Ivan: Kratka zgodovina podjetja Motor, v: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967, str. 134–143.
- Gorenjska predilnica Škofja Loka 40*, jubilejna publikacija, Škofja Loka : Gorenjska predilnica, 1974.
- Gorenjska predilnica Škofja Loka 50*, jubilejna publikacija, Škofja Loka : Gorenjska predilnica, 1984.
- Holynski, Nada; Žontar, Majda; Kokalj Kočever, Monika: *Gorenjska industrija od manufaktur do danes : tovarne in njihovi izdelki*, Kranj : Gorenjski muzej, 1992.
- Jenko, Jože: Vloga Škofje Loke v snovanju železniškega omrežja, v: *Loški razgledi* 6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1959, str. 182–200.
- Jenko, Jože: Zgodovinski razvoj projekta železnice Škofja Loka–Divača (–Trst), v: *Loški razgledi* 11, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1964, str. 82–101.
- Logar, Vladimir: Kratek prerez loškega gospodarstva, v: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 87–92.
- Masterl, Marijan: Nova pilarna v Retečah, v: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 93–99.
- Naglič, Miha: Škofja Loka: kraj, ki je bil v Evropi že leta 973. V: *Spomeniki in junaki : Knjiga gorenjske prešernosti*, Gorenjska 2000–2001, letnik LIII, Priloga Gorenjskega glasa, šte. 100, Kranj 2000, str. 121–139.
- Občina Škofja Loka 1953–1957 : gospodarski, družbeni in kulturni razvoj*, Škofja Loka 1957.
- Olip, Pavel: Pregled razvoja škofjeloške lesne industrije, v: *Loški razgledi* 5, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 185–187.
- Pirih, Nataša: »Jesharna« v Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka 1989, str. 55–63.
- Planina, France: Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976.
- Primožič, Vinko: Ob 30-letnici modne konfekcije Kroj v Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 24, Škofja Loka 1977, str. 176–177.
- Lukančič, Cecilija: Ob stoletnici mlekarnice (1899–1999), v: *Kmetijsko združenstvo in mlekarstvo na Loškem : jubilejni zbornik ob stoletnici ustanovitve Mlekarske zadruge in mlekarnice v Škofji Loki*, Škofja Loka, 1999, str. 27–40.
- Slovenski almanah 1994*, Ljubljana : Založba Delo Novice, 1994, str. 108–109.
- Spominski zbornik Slovenije : ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, Ljubljana 1939, str. 649.
- Sterle, Meta: *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje : Občina Škofja Loka*, Ljubljana 1984, str. 84–86.
- Šega, Judita: Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 1. del, v: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka :

- Muzejsko društvo, 2000, str. 45–68.
- Šega, Judita: Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 2. del, v: *Loški razgledi* 48, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2001, str. 51–66.
- Šešir Škofja Loka : spominska knjižica ob 40-letnici stavke v tovarni klobukov Šešir, Škofja Loka 1975, str. 2–3.
- Šolc, Leopold: 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči, v: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 68–81.
- Štukl, Franc: Prispevki k poznavanju lokalnega gospodarstva v Škofji Loki od leta 1945 do okrog 1960, v: *Loški razgledi* 35, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1988, str. 57–70.
- Štukl, France: Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki od cehov do leta 1941, v: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 31–44.
- Tušek, Janez: Poskus orisa razvoja lesne industrije na Trati pri Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976, str. 123–127.
- Tušek, Janez: Šeširjevih sedem desetletij, v: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 11–16.
- Žargi, Štefan: Termo postal Knauf Insulation, v: *Gorenjski glas*, 9. november 2007.

Tovarniška glasila:

- LTH: *Delo in uspeh* : glasilo SOZD LTH Škofja Loka, 1969–1987.
- Jelovica: *Jelovica: glasilo delovnega kolektiva Jelovica, lesna industrija Škofja Loka*, 1972–1983.
- EGP: *Odprte strani* : glasilo delovnega kolektiva EGP Škofja Loka, 1977–1989.
- Gorenjska predilnica: *Glasnik delovnega kolektiva Gorenjske predilnice Škofja Loka*, 1988–1990.

Summary

Brief review of the development of industry in the Škofja Loka area

Škofja Loka intensively exploited its natural attributes. Because of the tradition of guilds and local small crafts and the relatively late arrival of the railway (1870), industry in the Škofja Loka area developed fairly late. The first industrial plant was Krenner's cloth mill, which from 1894, with surplus electricity, brought lighting to Škofja Loka, which thus became the first town in Carniola to have public electric lighting.

A flourishing of industry occurred between the two wars, when new companies were founded, such as the Šešir hat factory, Thaler's blanket production, the Brumen and Thaler textile factory and Škofjeloška predilnica. The wood processing plants of Heinrihar, Dolenc and Caleari represented the centre of the wood industry in Trata in Škofja Loka. The factory of G. F. Schneider was famous for the production of high quality water turbines. Mlinostav manufactured agricultural, baking and related machinery and accessories for trading in such products. Škofja Loka vinegar plant supplied its products not only to the Škofja Loka area but also a good part of Gorenjska. The Banovina Dairy School had a special industrial plant.

After the Second World War, new companies began to operate in Škofja Loka, main-

ly in Trata industrial zone. These expanded over the years, built new plants, modernised, enlarged and supplemented their production programs and sold their products on the Yugoslav market. In this period, there was a considerable influx of labour from agriculture people and later from other Yugoslav republics. Because of the need for housing, therefore, new settlements were created (Frankovo naselje, Hafnerjevo naselje and Groharjevo naselje etc.). With the new labour force and the creation of new factories (Gradis, Limos, Kroj, Elra, EGP – Embalažno grafično podjetje and others) or the transformation of old ones (Jelovica, Motor/Loške tovarne hladilnikov LTH, Peks, Termika), industry flourished in Škofja Loka. After independence in 1991, the economy had to face the loss of the Yugoslav market and adaptation to a market economy. Škofja Loka industry overcame the crisis and relatively successfully reoriented to foreign markets. The crisis was too severe for some companies, though, (e.g., LTH, Kroj, LIO) and they were forced into bankruptcy.

Gradivo in spomini

Puštalski baroni Wolkenspergi – danes in nikoli več

V nedeljo, 4. novembra¹ 2012 je v 99. letu starosti umrla Hilda Svoboda, rojena baronica Wolkensperg. Z njo je dokončno izumrl rod, ki je bil tesno povezan z ozemljem Škofje Loke, saj je tu, natančneje v Puštalu, neprekinjeno živel več kot tristo let. Baronica Hilda, kot je bila poznana med okoliškim prebivalstvom, je bila celo edina plemkinja, ki je po 2. svetovni vojni ostala v Sloveniji in hkrati živela v gradu svoje rodbine.² Bila je zadnja še živeča hči zadnjega moškega predstavnika

Dvoriščni del puštalske graščine, s poudarjenimi arkadnimi hodniki. (foto: Tina Arh)

- 1 Ustni vir: Barbara Trnovec; na wikipediji je napačen datum 3. november (http://sl.wikipedia.org/wiki/Hildegarda_Svoboda_von_Wolkensperg; ogled 3. 12. 2012).
- 2 O njenem življenju gl. predvsem intervju z naslovom Vzgojena sem bila kot plemkinja in tega ni moglo nič spremeniti, ki ga je z baronico opravila Barbara Trnovec (*Dnevnik*, 29. 11. 2008).

Wolkenspergov – barona Avgusta (1860–1937). Rojena leta 1914, prav v puštalskem dvorcu, se je leta 1941 poročila z Velimirjem Svobodo, častnikom jugoslovanske kraljeve vojske. Njuna edina hči Alma se je kot stevardesa leta 1971 ponesrečila v letalski nesreči. Poleg Hilde je imel baron Avgust še hči Isabello (1919–1997), poročeno Kralj, ki je živela v ZDA. Njena hči Isabelle je baletka in živi v Milwaukeeju.³

Čeprav je živela odmaknjeno, je baronica Hilda vse do svoje smrti zbujala pozornost javnosti, saj je bila živa vez med sedanostjo in tistim delom slovenske preteklosti, ki smo jo, zlasti po 2. svetovni vojni, načrtno brisali iz naše kolektivne zavesti. Naj bo zato ta kratki zapis o baronih Wolkenspergih v spomin na baronico in njene prednike ter hkrati spodbuda za nadaljnje raziskovanje te znamenite loške plemiške družine s slovenskimi koreninami.⁴

Začetnik plemiške rodbine Wolkenspergov je bil Marko Oblak, eden najprodornejših trgovcev na Kranjskem v poznem 17. stoletju. Njegovi predniki so izvirali iz zahodnega dela Polhograjskega hribovja, med Šentjoštom in Gorenjo vasjo. Sredi 17. stoletja je bil Markov oče Andrej še gruntar v Gorenji vasi, podjetni Marko pa se je oprijel trgovine z železom in platnom, se naselil v Škofji Loki in si v mestu kupil hišo. Tam se je avgusta 1657 poročil s Katarino Skerpin, hčerko loškega meščana Janeza (Hansa) Skerpina, ki je bil v 80. letih 17. stoletja večkrat izvoljen za mestnega sodnika.⁶ Ugled in veliko premoženje sta Marku omogočila velik skok po družbeni lestvici – kmečki sin je leta 1688 postal plemič, s predikatom »pl. Wolkensperg in Ziegelfeld«.⁷ Prvi del nemškega predikata, ki je spominjal na izvirno slovensko ime (oblak = nem. Wolke), so kasneje Markovi potomci prevzeli kot družinsko ime; drugi del predikata pa se verjetno nanaša na posest Pod ceglom ob Poljanščici (*unter dem Ziegel*), ki jo je Marko kupil leta 1685.

Ob povzdigu v plemiški stan je prejel tudi grb. Ta je bil kvadriran z zlatim srčnim ščitom, v katerem je bil črn orel z zlato krono. 1. in 4. polje sta bili modri z zlato prečko, 2. in 3. polje pa rdeči z modro prečko poševno levo, v kateri je bila

3 *Gorenjski glas*, 4. 4. 2000, str. 23.

4 V Arhivu Republike Slovenije hranijo večino rodbinskega arhiva Wolkenspergov (ARS, AS 818), odkupljenega leta 1958. Sestavlja ga 35 listin (izločene in pridružene Zbirki listin (ARS, AS 1063)), 18 knjig (računske knjige in urbarji) in 38 fasciklov spisov.

5 Markova mati je bila Jera Klemenčič, imel pa je vsaj še štiri brate – Luko, Janeza, Jurija in Štefana (ARS, AS 730, fasc. 120, ovoj »Wolkensperg«).

6 ARS, AS 1063, št. 2499 (1657 VIII 19, Loka). Katarinin priimek je v originalni poročni listini zapisan v obliki »Skherpin«, sicer pa se pojavlja tudi v napačni obliki »Eckh« (gl. konkordanco k AS 1063 in AS 818, fasc. 17). V poznejših tabelah prednikov (t. i. Ahnentafel) Wolkenspergov je označena kot plemkinja s priimkom Skerpin pl. Oberfeld. Ni povsem zanesljivo, ali je res pripadala omenjeni rodbini, vsekakor pa sama (še) ni bila plemkinja, saj so bili Skerpini plemeniteni šele leta 1722, torej nekaj let po njeni smrti (gl. Frank, *Standeserhebungen*, 5, str. 10).

7 Frank, *Standeserhebungen*, 4, str. 3.

zlata zvezda.⁸ Ko je Markov vnuk Franc Anton leta 1753 družini pridobil še baronski naziv, se je grb nekoliko spremenil – orel s krono je iz srčnega ščita prešel v 1. in 4. polje, v 2. in 3. polju je prečka postala srebrna, zvezda pa rdeča, medtem ko je v srčnem ščitu orla zamenjal na gori stoječi gams; gora je bila obkrožena z oblaki, s čimer je grb postal »govoreči«, saj so oblaki aludirali na družinsko ime.⁹

K plemiškemu nazivu je sodila tudi plemiška posest in novopečeni plemič Marko Oblak pl. Wolkensperg je imel dovolj sredstev, da jo je kupil. Notranjska gospodstva Lož, Postojna in Snežnik, ki jih je od knezov Auerspergov kupil v začetku 18. stoletja, je sicer kmalu prodal naprej (oziroma so to storili njegovi nasledniki),¹⁰ je pa zato gospodstvo Puštal pri Škofji Loki, ki ga je leta 1696 kupil od baronov Apfaltrerjev,¹¹ ostalo v rodbinski lasti do današnjih dni (z izjemo obdobja po 2. svetovni vojni). To je uspelo tudi zato, ker je Marko leta 1709 puštalsko gospodstvo spremenil v fidejkomis,¹² kar je pomenilo, da ga je kot nedeljivo posest dedoval vedno samo en dedič – običajno najstarejši sin.

Wolkenspergi so bili povezani še z nekaterimi drugimi gospodstvi na Kranjskem, čeprav niso nikoli sodili med največje zemljiške posestnike. Poleg puštalskega gospodstva je bil od prve polovice 18. stoletja drugi center njihove

Grb družine Oblak - Wolkensperg, ki je bil v uporabi med letoma 1688 in 1753.

(*ÖStA, AVFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Obblacho, Marcus, 4. VII. 1688*)

- 8 Za barvno upodobitev grba gl. ZAL, LJU 340, šk. XXI, enako upodobitev najdemo tudi na pečatih, ki so jih uporabljali Wolkenspergi pred letom 1753.
- 9 Uradni blazon baronskega grba se glasi: Kvadriran ščit, s srčnim ščitom; 1. in 4. v zlatem polju črn orel s krono; 2. in 3. v rdečem srebrna prečka poševno levo, v njej rdeča šestkraka zvezda. Srčni ščit: v modrem polju srebrn gams na srebrni skali. Nad ščitom trije kronani turnirski šlemi, s črno-zlatim in rdeče-srebrnim pregrinjalom. Na prvi kroni stoji črn orel s krono; iz druge krone raste srebrna skala, na kateri stoji srebrn gams; iz tretje krone raste rdeča orlova perut, s srebrno prečko poševno levo, v njej rdeča šestkraka zvezda (Titan v. Hefner, *Krainer Adel*, str. 21). Isti avtor navaja tudi napačno trditev, da je bil izvorni grb Oblak - Wolkenspergov na gori stoječi gams iz srčnega ščita baronskega grba.
- 10 Smole, *Graščine*, str. 269, 379, 450. Gl. tudi Slana, *Iz zgodovine*, str. 30.
- 11 Smole, *Graščine*, str. 398.
- 12 ARS, AS 818, fasc. 18.

posesti zasavsko gospostvo Ponoviče pri Litiji, združeno z imenji Lebek, Ribče, Knežji pot in Waldhofen.¹³ To posest so običajno dedovali mlajši sinovi oziroma tisti, ki niso bili uživalci puštalskega fidejkomisa. Ta praksa je bila v veljavi vse do leta 1826, ko je bilo gospostvo zaradi zadolženosti prodano na dražbi.¹⁴

Prav razširitev rodbinske posesti v Zasavje je bila eden od razlogov, ki so vodili Markovega vnuka Franca Antona, da je zaprosil za povzdig med barone. V prošnji je poleg dovolj velike zemljiške posesti navedel tudi dejstvo, da se je njegova rodbina sorodstveno povezala z drugimi uglednimi kranjskimi rodbinami, da je sam 24 let brez plačila služil pri ograjnem sodišču v Ljubljani in da se je njegov sin Franc Rudolf na njegove stroške pridružil spremstvu grofa Khevenhüllerja, ko je ta odpotoval na cesarsko kronanje v Frankfurt.¹⁵ Tej prošnji je bilo ugodeno in leta 1753 so Wolkenspergi dobili naziv baronov.

Grb baronov Wolkenspergov po letu 1753.
(ARS, AS 1071, Zbirka grbov, št. 194)

Manj uspešna pa je bila rodbina nekaj desetletij pozneje, ko je vnuk Franca Antona, Franc Jožef, skušal pri cesarju Francu I. doseči, da bi njegovo rodbino povzegal med grofe, in to brez plačila pristojbine (*um die taxfreye Erhebung in den Grafenstand*). V svoji prošnji je povzemal glavne značilnosti svoje rodbine, se navezal na prošnjo svojega deda glede baronskega naziva in jo dopolnil s poznejšimi zaslugami posameznih družinskih članov. Tako je navedel, da ima sam dovolj veliko posest, saj poseduje fidejkomisno gospostvo Puštal, medtem ko je njegov mlajši brat Danijel lastnik alodialnega gospostva Ponoviče pri Litiji; nadalje, da je njun stari oče Franc Anton 30 let deloval kot sodnik (pri ograjnem sodišču), da je oče Franc Rudolf 40 let opravljal funkcijo svetnika pri deželni pravdi in tudi sam da je 17 let

služil državi »z neutrudno gorečnostjo, neomajno zvestobo in neprekinjeno navezanostjo«; omenil je tudi brata Nikolaja, ki je 25 let služil kot stotnik pri pehotnem polku »Reisky«, se odlikoval v bitki pri Piacenzi (1799) in tri leta kasneje umrl, ne

13 To posest so Wolkenspergi odkupili od grofov Blagajev, v isti kupni pogodbi se omenjajo tudi gospostvo Breg pri Ribnici, nekdanja Wizensteinova hiša na Nemški ulici v Ljubljani in še nekaj drugih manjših nepremičnin (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XX).

14 Smole, *Graščine*, str. 254, 255, 377.

15 Tu je verjetno mišljeno kronanje Franca Lotarinškega za rimskega cesarja (1745) (ARS, AS 818, fasc. 17, ovoj 2).

da bi za svoje zasluge prejel kakršnokoli nagrado; utemeljitev je končal z lastnim težkim finančnim stanjem, v katerega ga je pahnila francoska okupacija (1809). Njegove prošnje so očitno naletele na gluha ušesa, saj so Wolkenspergi ostali baroni do konca monarhije.¹⁶ Zadovoljiti so se morali »le« z uradom vrhovnega dednega kuharskega mojstra (*Obersterbland-Küchenmeisteramt*) na Kranjskem in v Slovenski marki, ki jim ga je leta 1784 podelil cesar Jožef II..¹⁷

Od posesti baronov Wolkenspergov velja omeniti Šenkov Turn z okoliško posestjo, ki so jo leta 1721 odkupili od grofov Gallenbergov,¹⁸ ter gradič Selo pri Radohovi vasi, ki ga je kot dediščino v rodbino prinesla Hiacinta grofica Lichtenberg, druga žena barona Franca Jožefa. Selo je pozneje prevzel njun mlajši sin Franc, polkovnik avstrijske vojske. Po njegovi smrti leta 1880 ga je njegova vdova prepustila svoji neporočeni svakinji Mariji Wolkensperg, ta pa po svoji smrti leta 1907 nečaku Filipu baronu Rechbachu.¹⁹

Od druge polovice 19. stoletja se je rodbina Wolkensperg precej skrčila. Ponoviška veja je po moški liniji izumrla, pri puštalski pa je imel od treh bratov potomce le eden – Avgust. Vendar je to, predzadnjo generacijo zaznamovala gluhome-most. Kar dva sinova barona Avgusta in njegove žene Albine pl. Duras sta trpela za to okvaro – tako starejši Artur, ki je bil znan kot odličen in strasten šahist, kot njegov mlajši brat Avgust. Zanimivo je, da sta bili gluhonemi tudi njuni ženi. Artur se je oktobra 1912 poročil s hrvaško slikarko Jelko pl. Struppi, ki je oglušela v otroških letih,²⁰ Avgust pa leto za njim z Marie Froschmair pl. Scheibenhof iz

Avgust baron Wolkensperg (1821–1902), ded Hilde Svoboda (*ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XX*)

- 16 ARS, AS 818, fasc. 18, ovoj 2. V rodbinskem arhivu Wolkenspergov so ohranjeni le osnutki prošenj, ki jih je pisal Franc Jožef. Osnutki so nedokončani in tudi nedatirani, vendar so morali nastati med letoma 1818 (na to letnico se prosilec sklicuje na nekaterih mestih) in 1828, ko je umrl njegov brat Danijel, oziroma 1826, ko so bile Ponoviče prodane na dražbi.
- 17 ARS, AS 818, fasc. 17, ovoj 2; gl. tudi prepise omenjene podelitve v ARS, AS 730, fasc. 120, ovoj »Wolkensperg«. V literaturi se običajno pojavlja in ponavlja napačna letnica 1789.
- 18 Kupoprodajna listina za navedeno posest je npr. omenjena v zapuščinskem inventarju Franca Antona barona Wolkensperga iz leta 1764 (ARS, AS 309, šk. 127, črka W, št. 118).
- 19 Gl. Smole, *Graščine*, str. 434 (z napačnimi navedbami sorodstvenih povezav; podobno tudi pri poglavju o Puštalu (str. 399)).
- 20 Homen, *Prisjećanje*, str. 58. V rodbinskem arhivu Wolkenspergov je ohranjenih več prošenj iz 60. let 19. stoletja, s katerimi baron Avgust st. prosi za sprejem svojih dveh gluhome-nih sinov, Arturja in Avgusta ml., v inštitut za gluhome (ARS, AS 818, fasc. 19).

Gradca.²¹ Artur je umrl že slabe tri mesece po poroki in ni zapustil potomcev, Avgustu pa sta se rodili »le« dve hčeri. Tako je rodbina po moški liniji izumrla z njegovo smrtjo leta 1937, po ženski pa leta 2012, s smrtjo njegove hčere Hilde.

Wolkenspergi so bili puštalski graščaki vse do konca 2. svetovne vojne. Po vojni sta bila dvorec in pripadajoča posest podržavljena, vendar so baronici Hildi in njenemu možu Velimirju Svobodi, ki je bil med vojno partizan, dovolili, da sta stanovala v enem traktu dvorca, v drugem je bila glasbena šola. V začetku novega tisočletja je baronica svojo, nekdanj nacionalizirano posest dobila nazaj.

Pot baronov Wolkenspergov, ki jo je začel podjetni Marko Oblak sredi 17. stoletja, se je tako s smrtjo Hilde Svoboda kot zadnje baronice Wolkensperg zaključila.²² Na barone danes še spominja barvni grb nad vhodom v puštalsko graščino, ki pa je v zelo slabem stanju. Veliko bolje je ohranjen kamniti grb Wolkenspergov na zunanji steni cerkve v Stari Loki, kjer so zadnje počivališče našle starejše generacije baronov Wolkenspergov, ali pa tisti na pokopališču v Škofji Loki, kjer so pokopani zadnji člani družine, med njimi tudi baronica Hilda.

VIRI:

Arhivski viri:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

AS 308, Zbirka testamentov

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev

AS 730, Gospostvo Dol

AS 818, Oblak - Wolkensperg, rodbina

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka

Ustni viri:

Barbara Trnovec, Celje

Časopisi:

Dnevnik, 2008

Gorenjski glas, 2000

Tagespost, 1912

21 O poroki Avgusta in Marie so pisali tudi časopisi, npr. graški *Tagespost*, ki je 5. oktobra 1913 objavil prispevek, z naslovom Poroka dveh gluhonemih (Trauung zweier Taubstummen).

22 Internetno brskanje za baroni Wolkenspergi razkrije sicer, da naj bi na Madžarskem obstajala še ena veja, ki naj bi potekala od nekega Gyule Wolkensperga (1879–1947) (www.wolkensperg.com; ogled 27. 11. 2012). Tudi Gudenus v svojem genealoškem pregledu madžarskih plemiških rodbin navaja madžarsko vejo Wolkenspergov, ki naj bi jo začel Jožef Wolkensperg, rojen v Szatmárju, leta 1799. Vendar je povezava madžarskih Wolkenspergov s kranjskimi oziroma slovenskimi baroni Wolkenspergi zelo dvomljiva, saj (arhivski) viri tovrstne povezave ne potrjujejo.

Spletne strani:

http://sl.wikipedia.org/wiki/Hildegarda_Svoboda_von_Wolkensperg.
www.wolkensperg.com

LITERATURA:

- Frank, Karl Friedrich v.: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806*, Bd. IV. Schloss Senftenegg, 1973; Bd. Schloss Senftenegg, 1974.
- Genealogisches Handbuch des Adels*. Adelige Häuser B Band XXII. Limburg a.d. Lahn, 1998, str. 121–131.
- Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser auf das Jahr 1848*, 1. Jhrg. Gotha, 1848, str. 497–499.
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*, 81. Jahrgang, 1931, str. 611–612.
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*, 1941, str. 579.
- Gudenus, János József (Freiherr v.): *A magyarországi főnemesség XX. századi genealogiája*, 4, Budapest 1998, str. 309–312, in 5, Budapest 1999, str. 207.
- Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2005.
- Homen, Zoran: Prisjećanje na rođenu Križevčanku, slikaricu Jelku Struppi uz 130. obljetnicu rođenja. *Crta*, god. IV., br. 1/2002, str. 57–61.
- Slana, Lidija: Iz zgodovine gradu in gospostva Snežnik na Notranjskem. *Kronika*, 48, 2000 (Iz zgodovine snežniške graščine), str. 20–41.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : DZS, 1982.
- Titan v. Hefner, Otto: *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. Bd. 4. Abt. 2, Der Adel des Herzogthums Krain und der Grafschaften Görz und Gradiska. Nürnberg : Bauer and Raspe, 1859.

Rodovnik rodbine Wolkensperg

MARKO († ok. 1709)

oo ((pp) Loka, 19. VIII. 1657) **Katarina Skerpin** ([Loka], 21. XI. 1631 – 1715), hči loškega mestnega sodnika Janeza S. in Neže Križaj.

1a) FRANC JANEZ (10. I. 1663 – Škofja Loka, 16. VIII. 1723)

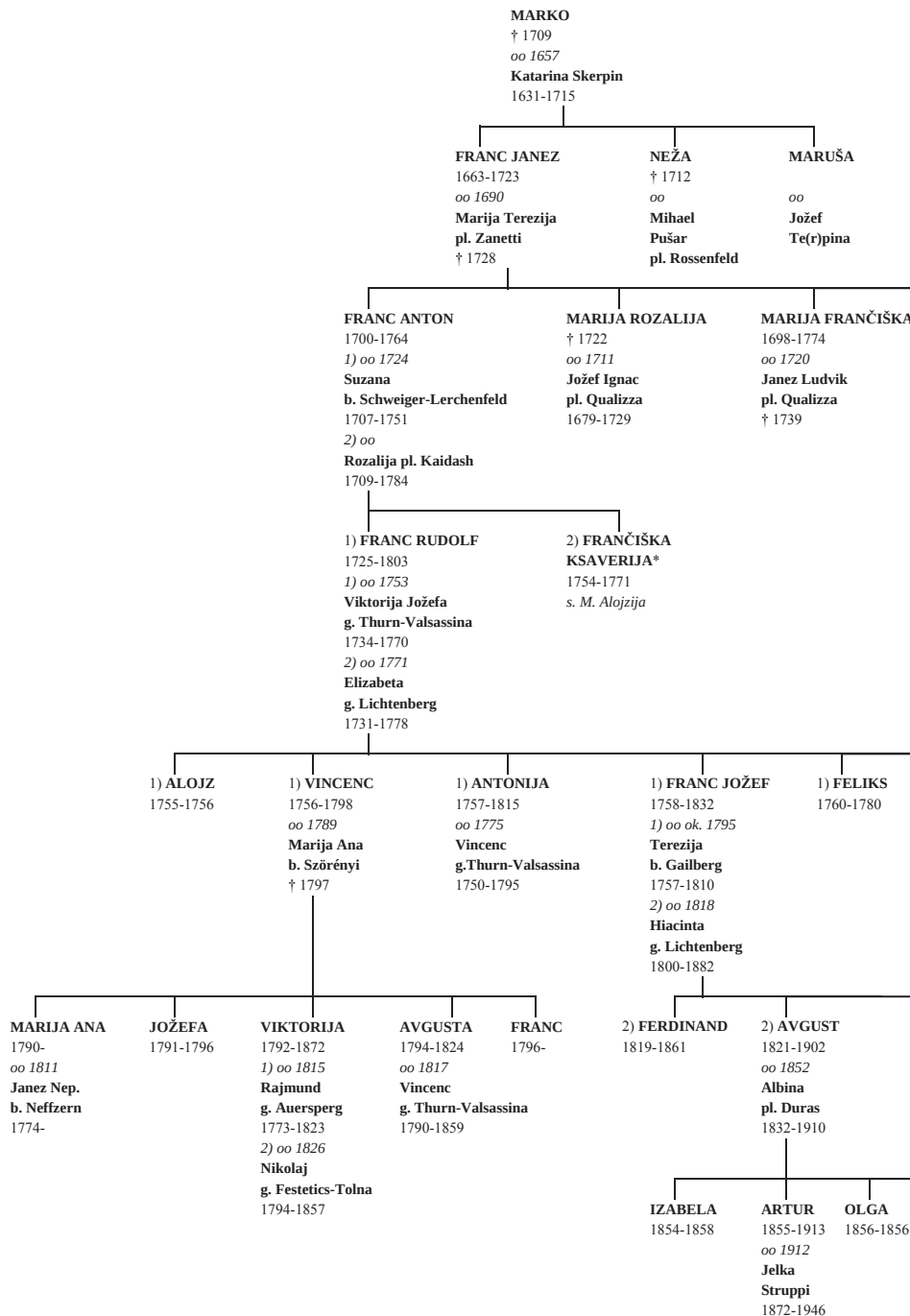
oo (29. VI. 1690) **Marija Terezija pl. Zanetti** († 3. XI. 1728 ((p) cerkev sv. Jakoba v Škofji Loki)), hči Jerneja pl. Z. in Marije Jakobe pl. Grundler.

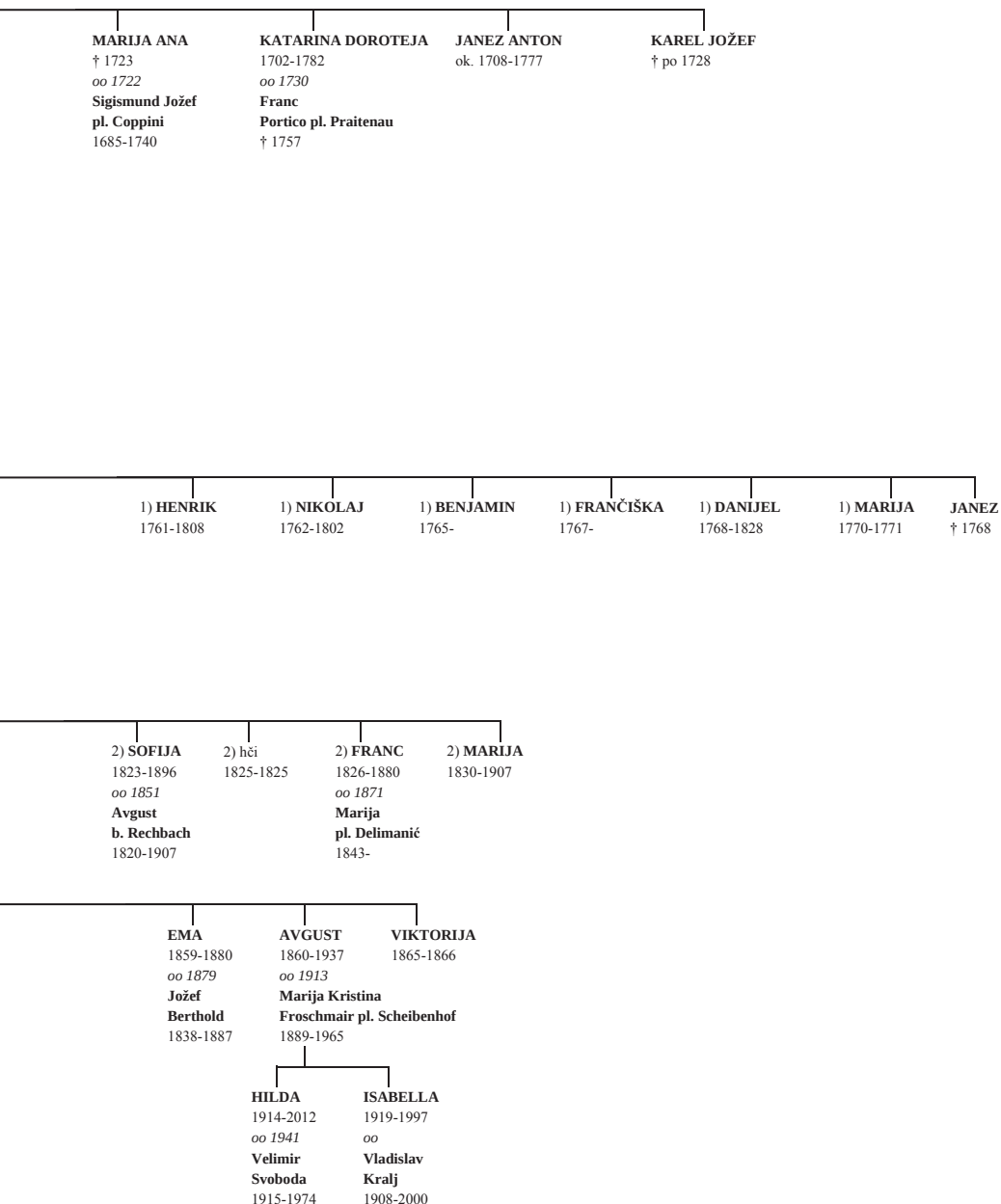
1b) FRANC ANTON (14. I. [1700]²³ – Stara Loka, 9. I. 1764)

I oo (Ljubljana, 5. VI. 1724) **Suzana (Maria Susanna Felizitas) baronica Schweiger-Lerchenfeld** ((k) Ljubljana, 2. VII. 1707 – Ljubljana, 19. III. 1751), hči Karla Henrika b. S.-L. in Ane Felicite grofice Purgstall.

II oo (...) **Rozalija (Maria Rosalia) pl. Kaidash** ((k) Ljubljana, 9. VI. 1709 – Loka, 26. VII. 1784), hči Franca Antona pl. K. in Katarine Ane Wichtelitsch pl. Wichtenstein.

- 23 V rodovniku Wolkenspergov (ARS, AS 730, fasc. 120, ovoj »Wolkensperg«) je pri Francu Antonu naveden samo datum brez letnice. Letnica v oglatem oklepaju je le okvirna, izračunana na podlagi njegove starosti ob smrti (gl. Schiviz, *Krain*, str. 283).

Ex I.

1c) FRANC RUDOLF ((k) Ljubljana, 17. IV. 1725 – Stara Loka, 12. VII. 1803)
I oo (Ljubljana, 22. X. 1753) **Viktorija Jožefa** (*Viktoria Josefa*) **grofica Thurn Valsassina** (Ljubljana, 16. XI. 1734 – Ljubljana, 26. III. 1770), hči Sigmunda Pavla g. T. - V. in (I.) Poliksene Elizabete grofice Rabatta.
II oo (Ljubljana, 18. XII. 1771) **Elizabeta** (*Maria Anna Elisabeth*) **grofica Lichtenberg** ((k) Ljubljana, 27. II. 1731 – Ljubljana, 28. XI. 1778); I oo ((pp) Ortnek, 23. I. 1767) Volf Engelbert Ignac grof Auersperg ((k) Ljubljana, 18. II. 1716 – Ljubljana, 21. IX. 1768)), hči grofa Marka Ferdinanda g. L. z Ortneka in Marije Elizabete grofice Auersperg s Turjaka.

Ex I.

1d) ALOJZ (*Alois Josef Anton*) (Ljubljana, 20. III. 1755 – Ljubljana, 26. XI. 1756 ((p) pri avgustincih).

2d) VINCENC (*Josef Vinzenz Ferrerius Anton*) (Ljubljana, 11. VI. 1756 – Stara Loka, 24. I. 1798)

oo (1789) **Marija Ana baronica Szörényi de Kiss-Szörén** († 27. XII. 1797), hči Jožefa b. S. d. K. S. in Marije Ane grofice Forgacs.

1e) MARIJA ANA (*Anna Maria Antonia*) ((k) Ljubljana, 31. VIII. 1790-?) oo (Dunaj, 3. IX. 1811) **Janez Nepomuk baron Neffzern** (4. V. 1774-?), sin Wolfganga Carla barona Tomagnini-ja, posvojenega barona N., in Terezije baronice Troilo.

2e) JOŽEFA (*Josefa Theresia*) ((k) Ljubljana, 7. IX. 1791 – Ljubljana, 28. I. 1796).

3e) VIKTORIJA (*Maria Viktoria Elisabeth*) ((k) Vače, 6. IX. 1792-XI. 1871)

I oo (Ljubljana, 16. V. 1815) **Rajmund** (*Raimund Karl Jakob*) **grof Auersperg** (Ljubljana, 3. V. 1773 – Heiligenstadt pri Dunaju, 27. VI. 1823), sin Janeza Nepomuka g. A. in Jožefe baronice Schweiger pl. Lerchenfeld.

II oo (1826) **Nikolaj grof Festetics-Tolna** (1794-VIII. 1857), sin Imreja g. F. - T. in (I.) Kristine Boronkay de Boronka.

4e) AVGUSTA (*Augustina Catahrina*) ((k) Čápor, 23. III. 1794 – Radovljica, 2. I. 1824)

oo (Ljubljana, 30. IV. 1817) **Vincenc** (*Vinzenz Alois Josef Nepomuk*) **grof Thurn - Valsassina** (Ljubljana, 14. III. 1790 – Radovljica, 6. III. 1859;

II oo (Radovljica, 15. VI. 1829) Jožefa Zurchaleg (ok. 1797 – Radovljica, 11. III. 1859)), sin Vincenca g. T. - V. in Antonije baronice Wolkensperg.

5e) FRANC (*Franz Serafin Peter*) (Ljubljana, 30. VI. 1796-?).

3d) ANTONIJA (*Maria Antonia Franziska*) (Ljubljana, 11. VI. 1757 – Ljubljana, 26. II. 1815)

oo (Ljubljana, 30. III. 1775) **Vincenc** (*Vinzenz Ferrerius Sigismund Josef Kajetan Adam Franz Xaver Karl Johann Nep. Jodok Leonhard Virgil Andreas Nikolaus*) **grof Thurn - Valsassina** (Radovljica, 27. XI. 1750 – Radovljica, 13. VI. 1795), sin Sigmunda Pavla g. T. - V. in (II.) Marije Ane baronice Aschau.

4d) FRANC JOŽEF (*Franz Serafikus Nikolaus Tolentinus Josef*) (Ljubljana, 11. IX. 1758 – Škofja Loka, 4. VIII. 1832 ((p) Stara Loka))

I oo (...; ločen) **Terezija baronica Gailberg** (1757 – Gradec, 4. II. 1810;

I oo (...) Jožef baron Werdenburg (...))

II oo (Ljubljana, 24. XI. 1818) **Hiacinta grofica Lichtenberg** (grad Turn pri Semiču, 28. IX. 1800 – Šentvid pri Stični, 13. II. 1882), hči Janeza Nepomuka g. L. in Agnes pl. Zdéncsay.

Ex II.

1e) FERDINAND (*Ferdinand Daniel*) (Puštal, 17. XII. 1819 – Škofja Loka, 14. III. 1861).

2e) AVGUST (*August Johann Nepomuk Marian*) (Puštal, 1. VII. 1821 – Puštal, 29. VI. 1902 ((p) Škofja Loka))

oo (Baden, 18. X. 1852) **Albina pl. Duras** (Dunaj, 11. V. 1832 – Ljubljana, 26. I. 1910 ((p) Škofja Loka)), hči Jožefa pl. D. in Leopoldine grofice Lichtenberg.

1f) IZABELA (*Isabella Helene Josefine*) (Gorica, 15. III. 1854 – Šmihel pri Novem mestu, 24. X. 1858).

2f) ARTUR (*Arthur Hyacinth Josef*) (Gorica, 17. V. 1855 – Ljubljana, 2. I. 1913 ((p) Škofja Loka))

oo (Dunaj, 19. X. 1912) **Jelka** (*Helene Antonia*) **pl. Struppi** (Križevci, 13. VI. 1872 – Zagreb, 1946), hči dr. Viktorja pl. S. in Eme pl. Nemčić - Gostovinski.

3f) OLGA (*Olga Klotilde Albertine*) (Novo mesto, 1. IX. 1856 – Novo mesto, 13. IX. 1856).

4f) EMA (*Emma Julia Albina*) (Novo mesto, 12. IV. 1859 – Puštal, 15. VIII. 1880 ((p) Stara Loka))

oo (Ljubljana, 22. VII. 1879) **Jožef** (*Josef*) **Berthold** (1838–15. IV. 1887), c. kr. poročnik linijske ladje, sin Henrika B. in Johane Burge.

5f) AVGUST (*August Eduard*) (Novo mesto, 21. IX. 1860 – Puštal, 30. III. 1937 ((p) Škofja Loka)).

oo (Gradec, 4. X. 1913) **Marija Kristina** (*Marie-Christine*)

Froschmair pl. Scheibenhof (Komárom, 7. VIII. 1889 – Puštal, 10. XI. 1965 ((p) Škofja Loka)), hči c. kr. polkovnika Konstantina F. pl. S. in Ilone Kálmán de Ötcs.

1g) HILDA (*Hildegard Gabriele Isabella Marie*) (Puštal, 27. VII. 1914 – Puštal, 4. XI. 2012 ((p) Škofja Loka))

oo (Puštal, 24. III. 1941) **Velimir** (*Velimir Jurij Rudolf*)

Svoboda (Sušak, 6. V. 1915 – Puštal, 17. I. 1974 ((p) Škofja Loka)), sin Rudolfa S. in Antonije Kramarič.

2g) ISABELLA (*Isabella Adelheid Marie Franziska*) (Puštal, 10. IV. 1919 – Millwaukee, 19. XII. 1997 ((p) Škofja Loka))

oo (...) **Vladislav Kralj** (Trst, 4. IX. 1908 – Millwaukee, 5. I. 2000 ((p) Škofja Loka)), sin Ivana K. in N. Kralj.

6f) VIKTORIJA (*Victoria Albine Josefine*) (Ljubljana, 11. VI. 1865 – Škofja Loka, 22. X. 1866 ((p) Stara Loka)).

3e) SOFIJA (*Sofie Maria*) (Puštal, 13. V. 1823 – Ljubljana, 9. II. 1896)

oo (Škofja Loka, 19. II. 1851) **Avzugst baron Rechbach** (Reka, 9. XII. 1820 – Čušperk, 19. VII. 1907), sin Friderika b. R. in Marije grofice Strassoldo.

4e) hči (* in † Puštal, 19. II. 1825).

5e) FRANC (*Franz Serafikus Heinrich*) (Puštal, 2. VI. 1826 – Šentvid pri Stični, 11. VII. 1880), c. kr. polkovnik, odlikovan z vojaškim križcem za zasluge z vojnim okrasjem, lastnik dvorca Selo pri Radohovi vasi.

oo (Osijek, 5. II. 1871) **Marija pl. Delimanić** (Osijek, 1843–?; I oo Georg Obradović, hči velikega župana virovitiške županije Ladislava pl. D. in Marije Goriupp pl. Kamionka.

- 6e) MARIJA** (*Maria Johanna Amalia*) (Puštal, 24. VI. 1830 – Selo, 15. VI. 1907), štifna dama, lastnica dvorca Selo pri Radohovi vasi.
- 5d) FELIKS** (*Felix Viktor Albin*) (Ljubljana, 2. I. 1760–1780), praporščak pri pehotnem polku »Reuss«.
- 6d) HENRIK** (*Heinrich Alois*) (Ljubljana, 12. IV. 1761 – Ljubljana, 3. XI. 1808), stanovski sekretar.
- 7d) NIKOLAJ** (*Maria Nikolaus Tolentinus Anton de Padua*) (Ljubljana, 8. IX. 1762 – Gradec, 2. II. 1802), stotnik v pehotnem polku »Reisky«.
- 8d) BENJAMIN** (*Benjamin Alois Josef*) (Ljubljana, 5. VI. 1765–?).
- 9d) FRANČIŠKA** (*Franziska Josefa*) (Ljubljana, 5. III. 1767–?).
- 10d) DANIJEL** (*Daniel Alexander Jakob*) (Ljubljana, 20. VII. 1768 – Gradec, 25. II. 1828).
- 11d) MARIJA** (*Maria Julia Anna*) ((k) Ljubljana, 31. III. 1770–1771).
- 12d) JANEZ** (*Herkules Baptist Johann*) († Ljubljana, 3. I. 1768).

Ex II.

- 2c) FRANČIŠKA KSAVERIJA** (1754–1771), kot sestra Marija Alojzija, klarisa v Škofji Loki.²⁴
- 2b) MARIJA ROZALIJA** († Postojna, 5. III. 1722)
oo (8. II. 1711) **Jožef Ignac pl. Qualizza** (ok. 1679 – Ljubljana, 4. IV. 1729), sin Janeza Pavla pl. Q. in Rozine Doroteje pl. Wiederkher zu Wiederspach.
- 3b) MARIJA FRANČIŠKA** (*Maria Franziska Romana*) (31. V. 1698 – Ljubljana, 12. VIII. 1774)
oo (4. VII. 1720) **Janez Ludvik pl. Qualizza** († 1739).
- 4b) MARIJA ANA** († Ljubljana, 19. II. 1723)
oo (23. II. 1722) **Sigismund Jožef pl. Coppini** ((k) Ljubljana, 3. III. 1685 – Ljubljana, 6. III. 1740), sin dr. med. Janeza Andreja pl. C. in Suzane Leopoldine.
- 5b) KATARINA DOROTEJA** (*Maria Katharina Dorothea*) (ok. 1702 – Ljubljana, 1. VI. 1782)
oo (Ljubljana, 14. V. 1730) **Franc** (*Franz Xaver Georg*) **Portico pl. Praitenau** († 1757).
- 6b) JANEZ ANTON** (ok. 1708 – Ljubljana, 26. III. 1777).
- 7b) KAREL JOŽEF** († po 1728).
- 2a) NEŽA** († 1712)
oo (...) **Mihael Pušar pl. Rossenfeld**²⁵ (...), mitničar v Loki, sin Janeza P.
- 3a) MARUŠA** (...)
oo (...) **Jožef Te(r)pina** (...).

- 24 Genealoška uvrstitev Frančiške Ksaverije ni zanesljiva. Njeno ime zasledimo le v seznamu škof-jeloških klaris, iz katerega izvemo tudi to, da je umrla v letu redovne preobleke (Hančič, *Klarise*, str. 67). Drugi genealoški sezname omenjene baronice ne omenjajo. Glede na letnice bi lahko izvirala iz drugega zakona Franca Antona, a za enkrat ta domneva ni podprta z dokazi.
- 25 Loški mitničar Janez Mihael Pušar (Puschär) je bil leta 1688 povzdignjen v plemiški stan s predikatom »Rossenfeld« (Frank, *Standeserhebungen*, 4, str. 126). V virih se njegova žena Neža ne omenja s plemiškim predikatom, morda tudi zato, ker očitno ni imela otrok in je priimek, skupaj s plemiškim predikatom, z njo izumrl. Na plemstvo Pušarjev opozori le rodovnik Wolkenspergov v Arhivu Republike Slovenije (ARS, AS 730, fasc. 120, ovoj »Wolkensperg«).

Jožef in dr. Pavel Grošelj v zapiskih dr. Rudolfa Andrejke

Dr. Rudolf Andrejka (1880–1948) je bil rojen v Ljubljani, v vojaški družini. Oče Jernej Andrejka, plemeniti Livnogradski (1850–1926), in brat Viktor pl. Andrejka (1881–1947) sta bila višja vojaška častnika; prvi v Avstro-Ogrski, drugi v Kraljevini Jugoslaviji. Oče se je leta 1878 kot poročnik s 17. pešpolkom kranjskih Janezov udeležil avstrijske okupacije Bosne in Hercegovine. Kasneje je po zapisih, ki jih je beležil v času bojev, napisal knjigo.¹ Izšla je pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu, ob 25. obletnici zasedbe Bosne. Knjiga je še danes zanimiva in vredna branja, vsebuje precej slik, ki so jih narisali spremljajoči vojaki slikarji, tudi Jurij Šubic, sin podobarja Štefana Šubica.

Dr. Rudolf Andrejka je bil pravnik, statistik, zgodovinar, propagiral je planinstvo in turizem. Na dunajski univerzi je leta 1903 promoviral za doktorja prava, delal nato v različnih državnih službah in bil v letih 1936–1941 načelnik statistike na notranjem ministrstvu v Beogradu. Od leta 1925 je deloval na Pedagoški fakulteti v Ljubljani kot honorarni predavatelj in od leta 1929 kot honorarni profesor upravnega prava. Napisal je 22 knjig in 152 razprav oziroma člankov.²

Na plesu v Narodnem domu je kmalu po 1. svetovni vojni spoznal mnogo mlajšo Selčanko Miciko Tavčar (1899–1986), hčerko premožnega trgovca, in se z njo poročil (1920). Zakon je bil srečen, otrok nista imela. Oče je Miciki in njeni sestri Veri omogočil odlično izobrazbo na Dunaju. Po poroki je dr. Rudolf Andrejka vse dopuste in proste dneve preživel na ženinem domu v Selcih. Obiskoval je posamezne hiše in vasi, raziskoval zgodovino, sestavljal rodovnike in s pravnimi nasveti brezplačno pomagal prebivalcem. Sam je večkrat izjavil, da do poroke skoraj ni poznal Selške doline. Zaradi kasnejšega delovanja in prijateljstva z domačini je v Selški dolini zapustil neizbrisen spomin. V Selcih se je seznanil z dr. Janezom Evangelistom Krekom, ki je na domu pogosto obiskoval sestro Cilko. Čeprav sta bila politična nasprotnika, je Andrejka predlagal poimenovanje novo zgrajene planske koče na Ratitovcu prav po Kreku, ki je pogosto obiskoval planino.

1 Jernej pl. Andrejka, Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878 : ob petindvajsetletnici bosenske zasedbe, Celovec, 1904–1905. (op. ur.)

2 Melik, Andrejka Rudolf, str. 78; Planina, Stoletnica dr. Rudolfa Andrejke, str. 215–218.

Detajl lesene poličke za rože, delo rezbarja Jožefa Grošlja. (v zasebni lasti)

Dvokrilna macesnova vhodna vrata na Popčevi hiši v Železnikih so delo rezbarja Jožefa Grošlja iz Selc. Izdelal jih je leta 1898. (v zasebni lasti)

V delu Andrejkove zapuščine, ki jo je odkupil Loški muzej, je obširen zapis o življenju in delu selškega rezbarja in podobarja Jožefa Grošlja ter njegovega nečaka profesorja dr. Pavla Grošlja. O Jožefu Grošlju je bil že objavljen daljši članek v *Železnih nitih*.³ Zapisanih je nekaj del, ki niso njegova.

Dr. Andrejka je bil poznan kot izčrpen in natančen opisovalec ljudi in dejstev. Pisal je z drobno minuciozno izpisano pisavo, včasih težko čitljivo.

V *Železnikih* sta se kljub 2. svetovni vojni ohranili dve Grošljevi imenitni deli. Prvo je čudovito izrezljan veliki sokol z razpetimi krili, dimenzij 163 x 98 cm. Naročili so ga tamkajšnji Sokoli po otvoritvi sokolskega doma (1924). Do 2. svetovne vojne je krasil čelno fasado doma, po izredni sreči ter neverjetnih dogodivščinah pa se je ohranil nepoškodovan do danes. Hranijo ga v muzeju v *Železnikih*. Druga zelo lepa umetnina so Popčeva, iz macesnovine izrezljana dvokrilna vežna vrata na Racovniku št. 50. Rezbarji najraje izdelujejo izdelke iz mehkega lipovega lesa, hrastovega in macesnovega, ki veljata za najtrši les, se umetniki izogibajo zaradi napora in dolgotrajnosti pri delu. Oba materiala je večkrat uporabljal Jožef Grošelj. Vrata še danes krasijo Popčevo hišo. V nov pravokoten portal iz istrskega kamna so jih vstavili 16. oktobra 1898, na rojstni dan mojega očeta Leopolda Košmelja. V hiši je še več Grošljevih izrezljanih okvirjev za fotografije in dve lepi stenski obarvani polici za rože.

3 Sedej, Josip Grošelj – Grobljov Joža, str. 117–124.

Prof. dr. Pavel Grošelj, nečak rezbarja Jožefa Grošlja, je bil priznani biolog in kulturni delavec. Leta 1906 je na dunajski univerzi diplomiral iz biologije, leta 1907 je doktoriral. Od leta 1908 je bil profesor na I. in II. moški gimnaziji v Ljubljani in tamkajšnjem Mestnem dekleškem liceju oziroma II. ženski realni gimnaziji (danes stavba Ministrstva za zunanje zadeve RS).⁴ Bil je sijajen razlagalec različnih predmetov in leta 1919 velik zagovornik popolne ljubljanske univerze. Tega leta so mu bila zaupana predavanja iz mineralogije na začasnih tehniških visokošolskih tečajih, naslednje leto je bil imenovan za honorarnega predavatelja in leta 1923 za honorarnega docenta splošne biologije na ljubljanski medicinski fakulteti. Tu je organiziral biološki inštitut in bil do smrti njegov predstojnik. Kljub temu, da so ga leta 1931 izvolili za izrednega profesorja na Medicinski fakulteti, mesta ni sprejel.⁵ Kot mestni nameščenec je prejemal dosti boljšo plačo, kot najboljšje plačani univerzitetni profesor. Že kot gimnazijec je pokazal pesniški dar in zanimanje za literaturo. Opisal je tudi veliko število del, ki jih je naredil Jožef Grošelj, podatke zanje mu je najverjetneje dal kar stric sam.

O Jožefu in dr. Pavlu Grošlju je dr. Rudolf Andrejka zapisal:

Jožef Grošelj, kipar, rojen 15. marca 1854 v Selcih 12 (»pri Groblji«), kot sin gruntarja Janeza Grošlja in Marije, rojene Pogačnik, umrl v Selcih 62, dne 15. januarja 1941, v 87 letu. Bil je trikrat poročen, prvič (1888) z Lucijo Urbanija iz Vrhovelj, župnija Brdo pri Lukovici, drugič (1907) z Antonijo Markelj iz Kališ 1, tretjič (1911) z Marijo Luznar, vdovo Kavčič iz Dražgoš.

Po dokončani osnovni šoli v Selcih se je podal v Poljane k Štefanu Šubicu, da se izuči za podobarja. Od od je po petih letih odšel k kiparju Francu Zajcu v Ljubljano, nato k podobarju Matiji Ozbiču v Celovec, od njega pa zopet nazaj k Fr. Zajcu v Ljubljano. Leta 1887 je odprl v Selcih 62 svojo kiparsko in podobarško delavnico, v kateri je izdeloval svetniške kipe, oltarje in prižnice iz lesa, kamna in umetnega marmorja. Rezljal je tudi modele za mali kruhek.

4 Stavbo Liceja je gradil znani ljubljanski arhitekt popotresne dobe Maks Fabiani. Zgrajen je bil za izobraževanje deklet, saj se je takratni ljubljanski župan dr. Ivan Hribar večkrat hudoval nad neukostjo ljubljanskih deklet, bodočih slovenskih mater, ki razen popačene ljubljanske nemščine niso znale niti slovensko. Gradnjo je izdatno podprl zavedni Slovenec Josip Gorup, veletrgovec s kolonialnim blagom na Reki, ki je kot mecen zanj namenil precejšnjo vsoto denarja. O tem je do začetka 2. svetovne vojne pričala bela marmorna spominska tabla ob vhodu v stavbo. Dve leti za izgradnjo Liceja je bila sezidana sosednja Mladika, internat za dekleta. Tako je župan ustanovil prvo srednjo šolo, gimnazijo za dekleta v Sloveniji. (Povzeto po: Ivan Hribar, Spomini, 1. del). Skoraj trideset let je delovala pod okriljem Mestne občine ljubljanske, brez šolnine. Tudi plače samih izbranih in odličnih profesorjev so bile občutno višje kot na državnih šolah in financirane iz občinskega proračuna. V tridesetih letih preteklega stoletja je mestna gimnazija prenehala delovati. V Liceju se je nato naselila II. Državna ženska realna gimnazija. Februarja 1942 so jo skupaj z Mladiko izpraznili Italijani in jo spremenili v vojno bolnišnico. Po kapitulaciji Italije so bolnišnico prevzeli Nemci in po končani 2. svetovni vojni jugoslovanska armada.

5 Aljančič, Grošelj Pavel, str. 396.

Za Selca je izdelal v pokopališki kapeli oltar iz hrastovine s kipi sv. Križa, Matere Božje in sv. Janeza, nadalje v župni cerkvi nova stranska oltarja Matere Božje in sv. Jožefa in vse kipe ter 1922 prenovil veliki oltar in ga polihromiral.

Za Jarčje Brdo (podružnico sv. Valentina) je izdelal veliki oltar v gotskem slogu, za župno cerkev v Lučinah 3 oltarje iz umetnega marmorja, enega iz lesa in vse pripadajoče svetniške kipe.

Njegovo delo je tudi kip sv. Janeza Nepomuka na zgornjem⁶ mostu v Škofji Loki, ulit v cinku, in kip Zveličarja iz belega marmorja v pokopališki kapeli v Škofji Loki, (kompozicijo je izvršil njegov rejenec Jožef Urbanija), prav tako znamenje v Podobenu v Poljanski dolini.

Pomembnejša njegova dela v drugih krajih so naslednja:

- *Ljubljanska stolnica: kipi sv. Jožefa, sv. Terezije in sv. Janeza od Križa pri stranskem vhodu v stolnico (nad kipom sv. Mohorja in Fortunata),*
- *Selo pri Ljubljani: kip Device Marije v samostanu Karmeličank (1892),*
- *Kapela na Hribcih pri Moravčah: kip žalostne Matere Božje,*
- *Uršna Sela: kip Brezmadežne,*
- *Mekinje: veliko razpelo,*
- *Rožek na Koroškem: kip Ecce homo,*
- *Okroglo: prelatu Tomu Zupanu kipa sv. Cirila in Metoda iz marmorja,*
- *Radovljica: za oltar sv. Krvi kip Zveličarja na križu (še kot pomočnik Fr. Zajca).*

Od oltarjev, ki jih je izdelal, je omeniti še naslednje:

- *Bohinjska Bistrica: dva stranska oltarja iz umetnega marmorja z ustreznimi kipi svetnikov,*
- *Devica Marija v Polju: tri lesene oltarje (po načrtih prof. Celestina Misa) in veliki oltar Device Marije),*
- *Horjul: veliki oltar z reliefom zadnje večerje,*
- *Dolsko: barvani tabernakelj s kipi Jezusovega srca, Male Terezije in sv. Antona Padovanskega.*

Primerjaj: Viktor Steska, Podobar Josip Grošelj, Zbornik za umetnostno zgodovino 1943, 60 – 62, Umetnost 1939/40, 10–11.

Prijedor (Bosna) tabernakelj iz hrastovine s kipi Zveličarja, pod njim sv. Frančišek Serafski in sv. Anton Padovanski (to delo je imel za svoje najboljše).

Grošelj je bil tudi zelo spreten in vesten restavrator starih, posebno takozvanih zlatih oltarjev. Njegovo najznamenitejše delo te vrste je bila obnova slovitih zlatih baročnih oltarjev in prižnice v Dražgošah, ki jo je izvršil na posredovanje dr. Kreka v letih 1909–1912 po naročilu in ob stroških Centralne komisije za ohranitev in varstvo spomenikov na Dunaju, deloma tudi Kranjskega deželnega odbora in pod nadzorstvom prof. Ivana Franketa. Delo je stalo 7000 zlatih avstrijskih kron (skoraj 100.000 zlatih dinarjev). Enako posrečeno je Grošelj obnovil tudi bogato rezljani oltar v Čirčah pri Kranju iz 17. stoletja.

6 Mišljen je Kamniti oziroma Kapucinski most čez Selško Soro v Škofji Loki. (op. ur.)

Leseni kip sokola s fasade Sokolskega doma v Železnikih je eno najlepših rezbarskih del Jožefa Grošlja. (foto: Igor Mohorič Bonča)

Leta 1890 je izdelal kip sv. Antona Puščavnika za gaj pod cerkvijo M[atere] B[ožje] na Šmarni gori, blagoslovljen na binkoštno nedeljo. Jožef Grošelj je bil blag človek. Očetovsko je skrbel za sina svoje 1. žene, Jožefa Urbanijo, rojenega 16. februarja 1877 v Ljubljani, mu razvijal njegov kiparski talent, ter zvesto hranil njegove kiparske osnutke (nekateri so shranjeni sedaj v Narodnem muzeju). V 87. letu ga je zadela kap. Svoj nagrobni spomenik si je izdelal sam.

Kip Janeza Nepomuka na kamnitem mostu je montiral loški kovač Jakob Gašperin⁷ aprila 1892.

Dr. Pavel Grošelj, prirodoslovec, je bil po očetu Jerneju Grošlju, poštnemu nadkontrolorju (†1926) v Ljubljani, in mami Katarini Vilfan iz Bitenj, doma iz gruntarske hiše pri Groblji v Selcih 12, ter nečak Jožefa Grošlja. Rojen 9. marca 1883 v Ljubljani, je po dovršeni gimnaziji (matura 1901 z odliko) odšel na dunajsko univerzo, kjer se je posvetil študiju prirodoslovnih ved, fizike in matematike, zraven pa obiskoval predavanje iz filozofije in slovenske literature, sledeč svojemu po materi prirojenemu pesniškemu in literarnemu nagnjenju.

Vzporedno s tem objavlja že l. 1903 v Ljubljanskemu zvonu svoje prve pesniške poskuse. (Nate mislim, Ti nisi kraljica, Refleksi, Reinkarnacija). Pomembnejši sta pesnitvi: Pesem življenju (Lj. zvon 1904, 65) in Prolog, ki ga je

7 Njegova žena je bila Marija Potočnik, Popčeva iz Železnikov. (op. a.)

spesnil za Gregorčičevo slavnost na Dunaju, 2. marca 1905 (Lj. zvon 1905, 257). O resnosti njegovih slovstvenih študij pričata dve razpravi, ki jih je v tej dobi priobčil: France Prešeren (Lj. zvon 1905, 530, 623), Prešeren in Petrarca (Zbornik Slov. Matice IV, 1905, 23–61).

Leta 1905 pa je dal slovo nadaljnjim leposlovnim in slovstveno-zgodovinskim delom in se docela posvetil prirodnoslovni stroki. Začel je objavljati v Lj. zvonu prirodnoslovne eseje, v katerih je s časom dosegel pravo mojstrstvo znanstveno temeljitega, a obenem prikupnega in vseskozi zanimivega prikazovanja, ki ga kaže že prvi njegov daljši članek: Iz zapiskov prirodnoslovca (Lj. zvon 1904, 32 in 4 nadaljevanja) in poljubna razprava Konec sveta (Lj. zvon 1905, 37).

Potem obmolke Grošelj za dobo 5 let. V tem času je opravil vse rigorozne z odliko in doseže 1907 filozofski doktorat. Med 1907 in 1908 je prestal tudi usposobljenostni izpit za profesorja srednjih šol s prirodnoslovjem kot glavnim, fiziko in matematiko kot stranskima predmetoma. Leta 1910 je napravil tudi še izpit iz fizike kot glavnega predmeta.

Po kratki suplenturi na lj[ubljanski] gimnaziji in realki, je bil leta 1908 imenovan za profesorja na ženski gimnaziji v Ljubljani, mesto, ki ga je vzlic drugim vabilom (1917, 1931) obdržal do smrti.

Med tem je izšla v publikaciji Arbeiten aus den zoologischen Instituten der Universität Wien, 1909, njegova temeljita razprava Untersuchung über das Nervensystem der Aktinien, ki je močno utrdila njegov znanstveni sloves.

Doprski kip dr. Pavla Grošlja na ljubljanskih Žalah. (v zasebni lasti)

Zdaj je Grošelj nadaljeval svoje prirodnoslovne eseje v Ljubljanskem zvonu. Leta 1910 je v njem priobčil članek Iz prazgodovine zemlje (Lj. zvon 1910, 223 in 3 nadaljevanja), leta 1916 pa svoje znamenite Astronomske pomenke, v katerih v prvem opisuje luno »Zvesto spremljevalko naše zemlje« (Lj. zvon 1916, 157 in 6 nadaljevanj), v drugem pa »Mars, zvezdo ugank« (Lj. zvon 1916, 513, 556). Zraven je še za Carniolo/ Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, l. 1910, 1911 in 1914 napisal vrsto ocen, zlasti o prvotnih znanstvenih delih prof. dr. Borisa Zarnika v Würzburgu.

Leta 1917 je prejel Grošelj častni poziv zagrebške univerze za prosekotorja na tam[kajšnjem] biološko morfološkem zavodu, ki pa ga je odklonil, ker je bil preveč navezan na Ljubljano.

Ko so se začeli leta 1918 v osvobojeni Sloveniji polagati temelji slovenski univerzi v Ljubljani, se je Grošelj z navdušenjem udeleževal vseh priprav in posvetovanj vseučiliške komisije, katere ud je bil že od 5. decembra 1918. Zahteval [je] takojšnjo ustanovitev univerze v Ljubljani, ter pomagal to zahtevo uresničiti proti vsem pomislekom in oviram centrale. (Primerjaj njegova temperamentna uvodnika v Slov. narodu z dne 26. in 27. februarja 1919!) Dne 24. marca 1920 je bil izbran za honorarnega predavatelja, 1. februarja 1923 pa imenovan za univ[erzitetnega] docenta splošne biologije na medicinski fakulteti ljubljanske univerze, obenem mu je bilo poverjeno vodstvo novoustanovljenega biološkega instituta. Dne 28. maja 1931 ga je ljubljanska univerza soglasno predlagala za izrednega univerzitetnega profesorja splošne biologije, a Grošelj imenovanja ni sprejel in [je] rajši obdržal mesto gimn[azijskega] profesorja na ženski gimnaziji v Ljubljani, pač iz obzirov na boljše plačano dosedanje mesto.

Leta 1931 se je v Ljubljani osnovalo Prirodoslovno društvo, ki je začelo iste dne izdajati svoj strogo znanstveni vestnik Prirodoslovne razprave, oktobra 1933 pa poljudno prirodoznanstveni časopis Proteus. Obema je bil Grošelj urednik do smrti.

V Proteusu je od 1934 redno skozi vsa leta do 1939 objavljal vrsto odličnih in zanimivih razprav in esejev, izmed katerih naj omenimo naslednje:

- 1934, 1–7: Kako so odkrili človeško ribico; 30–37: Človek, ki je muziciral z žuželko (Profesor dr. Janez Regen na Dunaju, sloviti raziskovalec murnov); 205–213: Magdeburski župan (Guericke) in bolonjski profesor (Galvani);
- 1935, 73–82, 109–115: V termitski deželi;
- 1936, 1–9, 25–34: Četrta dimenzija;
- 1937, 137–147: Siamski dvojčki in njihova življenjska usoda; 154–164 (po Bölscheju): Prva ptica;
- 1938, 1–11: Polarni sij, V domovini ihtiozavra (po Bölscheju);
- 1939, 113–122, 165–177: Prirodoznanska prizadevanja med Slovenci (zadnja njegova razprava).

V vseh teh in prej omenjenih člankih in razpravah kaže Grošelj nenavadno temeljitost in vsestransko razgledanost v biologiji, prirodoznanstvu, fiziki, astronomiji združeno z redkim darom, ločiti bistveno od nebistvenega ter podajati tudi težavne probleme (n. pr. Četrta dimenzija, Mars, zvezda ugank) v jasnem in vseskozi umljivem prikazovanju. Te lastnosti so ga kakor redko koga usposabljale za znanstvenega pedagoga in se torej ni čuditi, da so ga njegove učenke na ženski gimnaziji naravnost oboževale.

V zasebnem življenju je bil Grošelj nežen soprog (poročen z Davorino Karlin iz Kranja) in oče. Duhovit in dovtipen družabnik je obvladal vsako družbo in razveseljeval krog svojih ožjih prijateljev, s katerimi se je rad sestajal po stari ljubljanski navadi pri kozarcu vinca, vedno v ustih [s] priljubljeno mu viržinko.

A prav ta viržinka ga je spravila prezgodaj v grob. Že leta 1939 je začel resno bolehati na raku v sapniku, ki mu je po operaciji na kliniki v Zagrebu podlegel 26. januarja 1940, v 57. letu svojega življenja.

Pavel Grošelj je bil blag človek s čutečim srcem do vseh ubogih in trpečih. Svojega ostarelega strica, kiparja Jožefa Grošlja v Selcih, ki je v zadnjih letih trpel občutno pomanjkanje, je skupaj z bratom Rudolfom stalno podpiral, kolikor je mogel, a tudi sicer pomagal vsakemu, ki se je v svojih težavah obrnil do njega.

Prim[erjaj]: Slovenski biografski leksikon I, 266; Slov. narod 1905, št. 7; Slovenski narod 1919, 26. in 27. februar, št. 49, 50; Jutro 1940, št. 22 in 23; I. Oblak, Prijatelju Pavlu Grošlju v slovo (Proteus 1939/40, 158–159); Jovan Hadži, Pavel Grošelj – prirodnoslovec (Proteus 1939/40, 160–164); Polec, Zgodovina slovenske univerze, 1929, 159, 289–290, 474, 509; Pavel Karlin, Pavel Grošelj, skice njegovega življenja in dela (Misel in delo VI, 1940, 31–38); M. Zalokar, Pavel Grošelj prirodnoslovec (Misel in delo VI, 1940, 38–42); Proteus 1947, št. 1.

Zahvala

Zahvaljujem se spoštovanemu gospodu Francu Podnarju, ki me je prvi opozoril na Andrejkovo zapuščino in mi omogočil vpogled v njegove zapiske.

VIRI IN LITERATURA:

Zapiski dr. Rudolfa Andrejke.

Aljančič, Marko: Grošelj Pavel. V: *Enciklopedija Slovenije* 3, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, str. 396.

Hribar, Ivan: *Spomini*, 1. del, Ljubljana : Slovenska matica, 1983.

Melik, Vasilij: Andrejka Rudolf. V: *Enciklopedija Slovenije* 1, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987, str. 78.

Planina, France: Stoletnica dr. Rudolfa Andrejke. V: *Loški razgledi* 27, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1980, str. 215–222.

Sedej, Anton: Josip Grošelj – Grobljov Joža, podobar, rezbar in restavrator (1854–1941). V: *Železne niti* 2, Železniki : Muzejsko društvo, 2005, str. 117–124.

Rudnik nad Sorico – dopolnilo

V 57. številki *Loških razgledov* (2011) sem v svojem prispevku *Rudnik nad Sorico* zapisal, da »o njem ni zaenkrat znan noben zgodovinski zapis«. Naključje se rado poigra z avtorji takšnih trditev in tudi meni ni bilo prihranjeno: ko me je razveselila natisnjena številka zbornika z mojim člankom, me je hkrati skoraj razjezilo odkritje kar dveh zgodovinskih virov, ki omenjata prav ta rudnik.

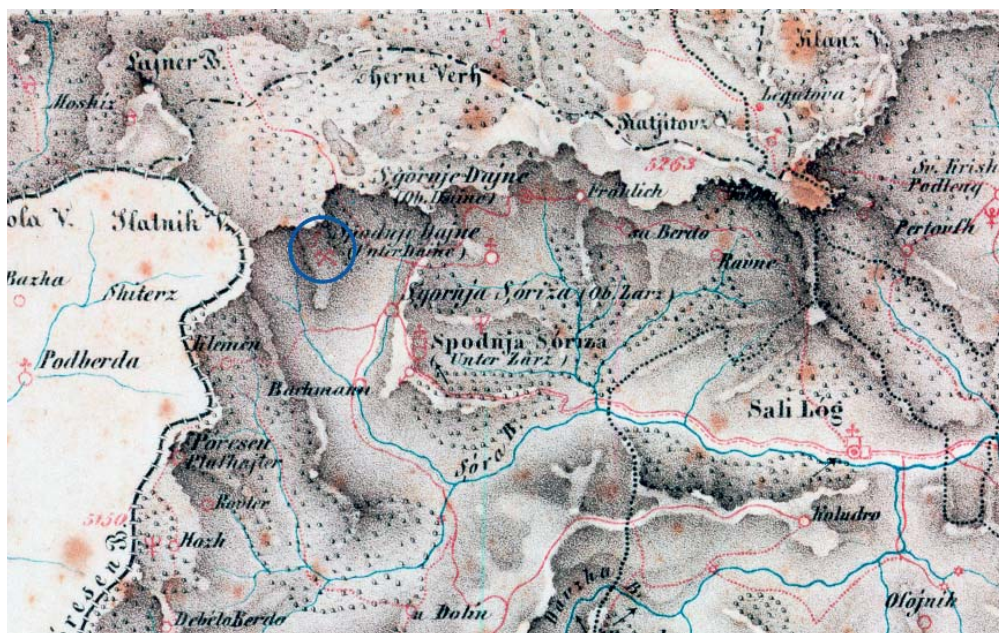
Prijatelj, ljubiteljski mineralog Rafael Šerjak me je opozoril na zemljevid kustosa kranjskega deželnega muzeja Heinricha Freyerja iz leta 1846.¹ Zemljevid slovenski geografi in zgodovinarji med drugim cenijo zato, ker je na njem veliko krajev poimenovanih s slovenskimi imeni ali dvojezično, nemško in slovensko. Ker ima zemljevid v legendi tudi simbol za rudnik, prekržana kladivec in klin, sem jih iskal s povečevalnim steklom po vseh petnajstih listih (šestnajsti je po takratni navadi razkošno obsežen naslov zemljevida), ki pokrivajo ozemlje Kranjske. In glej, simbol je vrisan tudi pri napisu »Spodnje Dajne! Nad znakom za rudnik je z enako rdečo barvo narisani običajen star znak za železo, krogec s puščico desno navzgor: ♂. Znak za rudnik se nam prvi hip zdi daleč od dejanske lokacije, če verjamemo napačno postavljenemu napisu »Lajner B.« (Lajner Berg – gora Lajnar), v resnici pa je znak postavljen presenetljivo točno.

Najprej moramo namreč upoštevati, da je Freyerjev zemljevid risan približno v merilu 1:100.000, kar pomeni, da napis »Spodnje Dajne« zavzame približno 2 km zračne črte. Predvsem pa moramo upoštevati, da ni natančen povsod, posebno ne pri oznakah vrhov (geografska poimenovanja vrhov so se ustalila in določila najkasneje²). Tako Freyer napiše »Moshiz« (Možic) južno od »Lajner B.« (Lajnarja), čeprav je v resnici obratno, Slatnik nariše desno od Možica, čeprav je

1 *Special-Karte des Herzogthums Krain ...*, list št. 5. Merilo in letnica nista navedena, komentarji zemljevida navajajo letnici 1844 ali 1846. Za skeniranje in dovoljenje za objavo se zahvaljujem Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani; zaradi šibkega odtisa rdeče na izvirniku je tu objavljen izrez računalniško barvno poudarjen.

2 Glej, na primer, delo matematika in kartografa dr. Johanna Frischaufa (1837–1924), po katerem se imenuje planinska koča na Okrešlju: *Die Sannthaler Alpen*, Wien 1877; tudi Boris Režek: *Stene in grebeni, razvoj alpinistike v Savinjskih Alpah (1759–1945) : Ob dvestoti obletnici Scopolijevega pristopa na Grintovec 1759–1959*, Ljubljana 1959.

tudi to v resnici obratno – oziroma so vrhovi zdaj drugače poimenovani. Pač pa so natančno vrisani cerkev sv. Marka v Spodnjih Danjah, pot iz Sorice preko Soriške planine in Bohinjskega sedla, predvsem pa vodotoki: Selška Sora/Selščica s severnima pritokoma Nidrarske in Danjarske grape, malo zahodneje sotočje Sore in Zadnje Sore ter že pod Sorico sotočje Sore in Globoke grape. Ob tem sotočju napiše Freyer »Bachmann«, ki je na današnjih zemljevidih označen kot kmetija Tonček (AS³) oziroma Robovec (DTK 25⁴ in TTN 10⁵). Če od tega sotočja Bachmann/Tonček sledimo levemu, se pravi zahodnemu pritoku Globoka grapa, pridemo dejansko pod obstoječi rudnik. Glede na vrisane vodotoke je Freyer torej vrisal znak za rudnik samo za kakšnih 100 m napačno, kar pa je pri merilu 1:100.000 praktično zanemarljivo in torej presenetljivo točno.⁶

Rudarski znak in znak za železo sta vrisana skoraj na sredini slike pri napisu »Spodnje Dajne (Unter Daine)«. »Moshiz« (Možic) in »Lajner B.« (Lajnar) levo zgoraj sta vrisana napačno, pravilno pa so vrisani cerkev sv. Marka v Spodnjih Danjah ter Selška Sora/Selščica in njeni severni pritoki.

(vir: *Zemljevid Kranjske Heinricha Freyerja, 1846, izrez iz lista 5*)

3 *Atlas Slovenije*, merilo 1:50.000, str. 102, C1-103 A1.

4 *Državna topografska karta*, merilo 1:25.000, list Zali Log 092.

5 *Temeljni topografski načrt*, merilo 1:10.000, list C 07 2420.

6 Koordinate zgornjega vhoda rudnika v Gauss-Krügerjevi projekciji so: y = 424.019, x = 121.116, n. v. 1370 m.

Drugo omembo rudnika v Lajnarju najdemo v *Zgodovini železarstva na Kranjskem, Goriškem in v Istri* Alfonsa Müllnerja, iz leta 1909. V knjigi so tako izčrpni popisi in opisi nahajališč železove rude, da lahko na skoraj vseh omenjenih lokacijah res najdemo sledove rudarjenja. V odstavku, v katerem za leto 1793 brez izrazitega reda našteva vpise kranjskih entitet v rudarske knjige v 18. stoletju, zakroži od Iga (Sonnegg), Polhovega Gradca (Billichgraz), preko Sore pri Medvodah (Zeyer) do »im Leinerberg, Vicar. Zarz«, kar pomeni »v gori Lajnar, vikariat Sorica«. Bolj natančnega opisa si pa že ne moremo želeči. Verjetno te omembe ni še nihče opazil, ker so bili še pred leti repertoriji nemških imen slovenskih krajev težje dostopni, zdaj pa sta dva najbolj zanesljiva vira, franciscejski in dvojezični reambulančni kataster za Kranjsko, prvi iz let med 1823 in 1869, drugi pa iz let med 1867 in 1882, dostopna na spletni strani Arhiva Republike Slovenije.

Za rudnik v Lajnarju nad Sorico zdaj torej vemo, da so ga poznali najmanj med letoma 1793 in 1844, torej skoraj stoletje prej, kakor sem predvideval v svojem predlanskem članku. Glede na približno ugotovljivo, razmeroma majhno globino rudnika verjetno ni deloval vseh petdeset let, ampak v več krajših obdobjih, seveda pa je mogoče, da je zasutih rogov več, kakor lahko sklepamo po ohranjenih sledovih.

VIRI IN LITERATURA:

Atlas Slovenije, Ljubljana : Mladinska knjiga, Geodetski zavod Slovenije, 1996.

Državna topografska karta, Ljubljana : Ministrstvo za okolje in prostor, Geodetska uprava Republike Slovenije, 1998; list Zali Log 092.

Müllner, Alfons: *Geschichte des Eisens in Inner-Österreich von der Urzeit bis zum Angange des XIX. Jahrhunderts; Erste Abteilung: Krain, Görz und Istrien*. Wien und Leipzig : Verlag von Halm und Goldmann, 1909.

Special-Karte des Herzogthums Krain, herausgegeben und Seiner kaiserlichen königlichen Majestät Ferdinand dem Ersten, Kaiser von Österreich, König von Ungarn und Böhmen &c., in tiefster Ehrfurcht und Unterthänigkeit gewidmet von Heinrich Freyer, Magister Pharmaciae und Custos am Landes Museum zu Laibach; list št. 5.

- 7 Müllner, *Geschichte*, str. 205. Kot vir navaja »Akten des k. k. Rev.-Berg.-Amtes« brez natančnejše navedbe. Čeprav Müllner kot znanstveni zgodovinar vedno navaja vire, velja knjiga v slovenskih montanističnih in mineraloških znanstveno-poljudnih člankih velikokrat kot primaren vir. Pregled pravih primarnih virov in primerjava z Müllnerjevimi navedbami kaže, da je črpal tudi iz dokumentov, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije, na primer Rudarski knjigi 1 in 2 v fondu AS 113.

Levičniki v Železnikih

Ugledni rod Levičnikov je živel v Železnikih od 18. do 20. stoletja. Najprej so bili kovači - žebjarji, potem so si kupili nekaj fužinarskih deležev pri obeh plavžih in fužinah. V prvi polovici 19. stoletja sta bila brata Gregor in Luka Levičnik že uveljavljena trgovca z žebli in drugo železnino na širšem območju, ki je segalo vse do Trsta, Reke in Zagreba.

Fužinarski znak – kovaško kladivo in rudarska kopača, prekrížana v obliki Andrejevega križa. (foto: Anton Sedej)

Levičnikov nagrobni (fužinarski) križ.
Višina: 201 cm, širina: 137 cm, širina litine:
26 cm, debelina litine: 3,5 cm.
(foto: Anton Sedej)

Lukovi otroci so se usmerili v intelektualne poklice (duhovniki, sodniki, oficirji) in odšli iz Selške doline.¹ Zapustili so dve hiši v Železnikih, ki sta bili nekoč njihov dom. Hiša s številko 95 je bila novembra 1944 požgana in kmalu po vojni porušena. Hiša s številko 107 je po letu 1912 postala Debevčeva. Kot materialni spomin na Levičnike so se v Železnikih ohranili le še njihov grob, fužinarski križ in Marijin kip iz odstranjene kapele na Racovniku.

Fužinarski križ

Na pokopališču v Železnikih, na senčni strani cerkvenega zvonika, stoji večji železni križ. Tja so ga prestavili v letih 1968–1969, ko so preurejali pokopališče in grobove poravnali v pregledne vrste. Odstranili so razne nepotrebne ograje in ograjice ter obenem ugotovili točno stanje lastnikov grobov.

Napis na križu

	GREGOR LEVIZHNIG FUSHINAR UMERL 5. LISTOPADA 1846 STAR 68 LET	
MARJETA ROJENA LOGAR SHENA UMERLA 31. SUSHZA 1846 STARA 77 LET		MARJETA OMOSHENA GERBEZ HZHI UMERLA 3. SVEZHANA 1836 STARA 35 LET
ZDRUSHENI SPEJO STARSHI IN HZHI V BOG' VESELEJO SE V VEZHNOŠTI.		

Posodobljeni napis

	GREGOR LEVIČNIK FUŽINAR UMRL 5. NOVEMBRA 1846 STAR 68 LET	
MARJETA ROJENA LOGAR ŽENA UMRLA 31. MARCA 1846 STARA 77 LET		MARJETA OMOŽENA GERBEC HČI UMRLA 3. FEBRUARJA 1836 STARA 35 LET
ZDRUŽENI SPIJO STARŠI IN HČI PRI BOGU VESELIJO SE V VEČNOSTI.		

1 O zelo pomembnem članu te rodbine – generalpodpolkovniku Karlu Levičniku sem objavil članek v Loških razgledih, št. 44/1997, str. 174–179.

Ing. Josip Levičnik (1878–1951), višji gozdarski svetnik na Ptuj, je poskrbel za grob z večjo nagrobno ploščo na pokopališkem zidu. Na njej sta vklesani imeni njegovega očeta dr. Alberta Levičnika (1846–1934) in mačehe Frančiške, roj. Guzelj (1867–1914). Grob je bil nekoč ograjen z ograjico, na njem je stal železni fužinarski križ. Ob urejanju pokopališča so nagrobnike vseh pokojnih Levičnikov združili pri grobu ob zidu, pod Albertovo nagrobno ploščo, zato za križ tam ni bilo več primerne prostora; prestavili so ga na sedanje mesto. S tem je križ izgubil svoj prvotni namen nagrobnika, postal pa je zanimiv spomin na nekdanje fužinarske čase v Železnikih.

Besedilo na križu je napisano v bohoričici, pisavi, ki je dobila ime po Adamu Bohoriču (1520–1598), slovničarju iz Trubarjevega časa. Uporabljali so jo do leta 1843, ko jo je v duhu ilirizma zamenjala gajica.² Približno takrat je kot nagrobnik nastal tudi Levičnikov fužinarski križ. Drugi zapis v bohoričici je na Antonovi cerkvi, pri vhodu v zakristijo, kjer je vzdana spominska plošča Mihaelu Grošlju, pokojnemu župniku in ustanovitelju osnovne šole v Železnikih (1816).³

Kako in kdaj je nastal fužinarski križ?

Ob pripravljanju članka o generalpodpolkovniku Karlu Levičniku sem leta 1996 obiskal njegovega sina Luka, ki je kot oficir naše vojske stanoval v Ljubljani. Med drugim je spregovoril tudi o tem zanimivem križu.

Gregor in Luka (1780–1860) sta bila brata in, tako kot njun oče Blaž, oba fužinarja. Ko sta leta 1846 umrla Gregor in njegova žena Marjeta, deset let pred tem pa njuna hči, jim je Luka želel urediti primeren grob. Razmišljal je, kakšen nagrobnik naj jim postavi in se odločil za železni križ, ki naj bi simboliziral fužinarstvo. Okoli leta 1847 sta s hlapcem zapregla konja in se z zapravljiščkom odpe-
ljala proti Karlovcu. Na voz sta naložila nekaj kep grodlja, iz katerega so v livarni vlili nagrobni križ. Pot je bila dolga, vodila ju je mimo Ljubljane, Novega mesta, Metlike in čez Kolpo do Karlovca. Na cilju so se najprej dogovorili za obliko in napis, ki sta ga že doma sestavila Luka in njegov sin Jožef. Sledilo je vlivanje križa in povratek v Železnike. Z doma sta bila vsaj osem dni. Luka je bil tedaj star 67 let, njegov sin Jožef pa 21.

2 Gajica je dobila svoje ime po vnetem zagovorniku ilirizma Ljudevitu Gaju (1809–1872).

3 Na plošči piše:

MICHAEL	MIHAEL
GROSHEL	GROŠELJ
FAIMASTER	ŽUPNIK
OCHA	OČE
TEH BOGEH	TEH UBOGIH
USTUARNIK	USTVARNIK
TE SHOLLE	TE ŠOLE
MDCCCXVI	1816

Generalov sin Luka Levičnik (1947) se je še spominjal, kako sta okrog leta 1965 prišla z očetom Karlom po opravkih v Železnike. S seboj sta imela škatlo laka, s katerim je Luka premazal križ, ki je takrat služil še kot nagrobnik. S tem ga je vsaj začasno zaščitil pred vremenskimi vplivi. Tudi sedaj bi križ potreboval primerno zaščito pred vlago. Še najboljša bi bila primerna streha, ki bi ga varovala pred neugodnimi vremenskimi vplivi in poškodbami.

Iz rodovnika rodbine Levičnik

»Jurijev mlajši brat Blaž Levičnik je bil kovač v Železnikih in je leta 1790 kupil delež na fužini. V zakonu z Jero Jerala so se mu rodili Gregor, Luka in Ana. Oba brata, Gregor in Luka, sta se od žebjarjev povzpela do trgovcev z žebli in postala fužinarja. Trgovala sta s Trstom, Reko, Slavonijo, Banatom in Bosno, kamor sta šla večkrat sklepat kupčije. V hudih letih 1816 in 1817 sta dajala delo in zaslužek več Železnikarjem, ko sta od njih kupovala kovaške izdelke in jih plačevala z žitom. Gregorjeva hči Marjeta se je poročila z Edvardom Gerbcem. Luka je imel v zakonu z Nežo Kobler 7 otrok.«

Gregor in Luka sta po očetu Blažu podedovala tri deleže na plavžu v Spodnjih Železnikih in en delež na plavžu v Zgornjih Železnikih, en delež na plavžu v Spodnjih Železnikih pa sta dokupila. Plavž in fužina v Spodnjih Železnikih sta stala Zamlečjem na Racovniku.

Po letu 1814 je cena za fužinski dan na plavžu v Zgornjih Železnikih znašala od 150 do 200 goldinarjev, v Spodnjih Železnikih pa od 200 do 250 goldinarjev. Različno ceno je narekovalo dejstvo, da je bilo kurišče plavža Zamlečjem večje od tistega v Zgornjih Železnikih in je bil tudi delež pretopljene rude tam nekoliko večji. Cena deležev je stalno padala in je bila okoli leta 1860 že več kot polovico manjša kot nekoč. Za Lukom je deleže na plavžu in fužini podedoval Jožef Levičnik (1826–1909) in jih po očetovi smrti (1860) prodal Johanu Globočniku. Kot organist in učitelj seveda ni imel časa, da bi se ukvarjal še s fužinarstvom. Pri hiši tudi ni bilo več konj in vozov, ki sta jih oče in stric Gregor potrebovala za trgovske in fužinarske potrebe. V hlevu sta tako ostala le še kravica in pusek ter na dvorišču kokoši.

Levičnikova kapela

Kapelo je postavil nadučitelj Jožef Levičnik (1826–1909), ki je v letih 1905 in 1906 praznoval dva pomembna dogodka – že več kot 60 let je igral na orgle (1905) in dočakal je 80 let življenja (1906). Cerkevni časopis Zgodnja Danica je leta 1905⁴ objavil daljši članek o tem, kako slovesno so v Železnikih 16. novembra 1905 praznovali Levičnikov jubilej. Istega leta ga je Vatikan odlikoval s križcem

4 Zgodnja Danica, letnik 1905, str. 383.

*Pro ecclesia et pontifice*⁵ (lat.; v prevodu: *za cerkev in papeža*), za 60 let igranja na orgle, zaradi česar so dobili dogodki še toliko večji pomen. V znak zahvale se je Levičnik odločil, da bo postavil kapelo v čast Mariji Brezmadežni.

Ker pod lipo pred svojo hišo (takrat Železniki 107) ni imel primernega prostora, mu je prostor odstopil nečak Albert Levičnik (1846–1934), sodnik v Ljubljani. Njegova hiša je imela hišno številko 95. Kapelo je sezidal zidar Alojz Ajardi, ki je v Železnikih in okolici do takrat zgradil že več podobnih. Zidana je bila iz kamenja, zgoraj obokana, spredaj sta stala dva stebra, ki sta segala do arhitrava, ta se je nadaljeval v trikotno čelo. Stebra sta stala na podstavkih. Baza, kapi-tel in prstana okrog stebra pod vrhom so dajali vtis romantike.⁶ Po vsej verjetnosti so jo blagoslovili na veliki šmaren, 15. avgusta 1906.

Kapela ne stoji več, ohranil se je le kip, ki upodablja Marijo Brezmadežno. Z levo nogo stoji na zemeljski obli, z desno na kači. V prispodobi je to kača, ki je zapeljala Adama in Evo, ko jima je ponudila jabolko, prepovedan sad. Kača predstavlja zlo in grešnost sveta, Marija, ki stoji na njej, naj bi oboje premagala. Marijino telo je upodo-bljeno v trenutku pred vnebovzetjem. Obleka je vihravo razgibana, kod da bi rezbar želel pokazati, da je Marijo zajela neka nadnaravna sila, ki jo bo dvignila v nebo. Na ozadju kapele je bilo upodobljeno zvezdnato nebo, ki je predstavljalo vesolje. Kip je izdelan v naravni velikosti in je lepa rezbarska umetnina. Njegova slika je objavljena v knjigi *Znamenja v Železnikih in okolici*, pod št. 8 in 9. Izdelal ga je uveljavljeni podobar in rezbar Anton Klemenčič – Plnadar (1844–1927) iz Železnikov. Kip je danes v niši na poslopju, poleg stanovanjske hiše Racovnik 50 (pri Oliču).⁷

Še nekaj o Jožefu Levičniku

Cerkveni časopis *Zgodnja Danica*⁸ je leta 1905 navedel precej podatkov o življenju in delu Jožefa Levičnika. Še več je o njem napisano v Slovenskem bibliografskem leksikonu.⁹ Od tu navajam nekaj podatkov.

Jožef Levičnik je poučeval 47 let, od 1856 do 1903. Leta 1857 je v Idriji opravi-l učiteljski izpit. 30 let je bil tudi občinski odbornik in v letih 1866–1872 (4 mandatne dobe) župan v Železnikih. Kot zaslužni učitelj je leta 1883 dobil visoko državno odlikovanje – srebrni križec s krono. V domači cerkvi je 60 let igral na orgle. Ko je leta 1898 v članku, objavljenem v *Zgodnji Danici*, poročal o cerkovni-ku Petru Jerali, je zapisal, da je bil tedaj že 54 let orglar v Železnikih. Bil je tudi pevovodja, učil in vodil je cerkveni mešani pevski zbor. Zložil in uglasbil je nad

5 Križec *Pro ecclesia et pontifice* je najvišje priznanje Rimokatoliške cerkve, ki ga lahko prejme laik za svoje delo v cerkvi. Znan je tudi kot križ časti. Podeljevanje tega priznanja je vpeljal papež Leon XIII., leta 1888. (op. ur.)

6 *Znamenja v Železnikih in okolici*, zap. šte. 8.

7 *Znamenja v Železnikih in okolici*, zap. šte. 9.

8 *Zgodnja Danica*, letnik 1905, str. 383.

9 *Slovenski biografski leksikon*, 4. zvezek, str. 650–651.

200 napevov, več cerkvenih, manj posvetnih. Na začetku svoje orglarske poti se je za to delo usposobil v orglarski šoli pri Riharju v Ljubljani.¹⁰

Škofijski ordinariat v Ljubljani ga je predlagal za papeževo odlikovanje. Predlog bi se splačalo poiskati in prevesti iz latinščine, saj bi prinesel najboljše podatke o njegovem delu. Prav tako bi morali poiskati besedila njegovih pesmi in napevov.

Odlikovanji, ki ju je Levičnik dobil, sta lepo ohranjeni. Levičnik je dal zanj napraviti manjšo šatuljo s steklom, ki mu jo je izdelal mizar Franc Kordež (1864–1915) iz Ovčje vasi; sedaj je shranjena v Debevčevi hiši v Železnikih.

Levičnikovi hiši

Levičnikovi so imeli dve hiši. Prvo je okoli leta 1750 zgradil Anže Levičnik, ob numeraciji hiš je dobila številko Železniki 107, sedaj Racovnik 34. Za Anžetom jo je podedoval Blaž Levičnik, oče Gregorja, Luka in Ane. Luka je imel 5 sinov in 1 hčer. Zanje je okoli leta 1830 zgradil drugo Levičnikovo hišo, s hišno številko Železniki 95. Jernej in Franc sta postala duhovnika, Jurij (1813–1876) in Peter pa pravnika. Vsi štirje so odšli po svetu, doma sta ostala le Jožef, ki je postal učitelj in je živel v hiši številka 107, in sestra Marija (1816–1871), ki je živela v hiši s številko 95. Odseljeni bratje so le občasno prihajali domov. Franc (1822–1888) je bil nazadnje župnik v Polju pri Ljubljani. Upokojen je zadnja leta živel v Železnikih, v hiši številka 107.

Hišo s številko 95 je podedoval Jurijev sin Albert (1846–1934). Bil je sodnik v več mestih, nazadnje v Ljubljani. Imel je 6 sinov: 3 iz prvega in 3 iz drugega zakona. Hišo je podedoval najmlajši sin Karel, ki je kot mornariški oficir služboval v Dalmaciji. Ves ta čas so v Levičnikovi hiši živeli podnajemniki. Leta 1937 je Karel v štabu Dravske divizije v Ljubljani sklenil pogodbo, po kateri se je v to hišo vselil štab bataljona za utrjevanje meje na odseku Ratitovec–Blegoš. Komandant bataljona je bil Tomo Pajič, ki je z ženo tukaj tudi stanoval. V letih 1941–1944 so bili v hiši nemški orožniki. Ob partizanskem napadu, novembra 1944, je bila požgana.¹¹ Ko se je Karel leta 1924 oženil, si je priženil lepo domačijo v Dragi pri Pletarjih na Dolenjskem, zato ni imel ne namena ne potrebe, da bi požgano hišo v Železnikih obnovil. Nekaj let po vojni so jo porušili. Leta 1982 so na tem mestu Oličevi zgradili novo stanovanjsko hišo.

Spomin na požar leta 1822

V požaru, ki je med 23. in 25. majem 1822 zajel Železnike, Češnjico in Studeno, je bila med drugimi poškodovana tudi Levičnikova hiša, s hišno številko 107. Po požaru so jo lastniki obnovili in nekoliko povečali. Dela so potekla v letih 1823 in 1824. Takrat so tudi odstranili stara vhodna vrata in jih zamenjali z novimi, protipožarnimi. V sklepnik nad vrati so vgradili črno skrilasto ploščo z

10 Gregor Rihar je bil rojen v Polhovem Gradcu, leta 1796, umrl je v Ljubljani, 1864.

11 Slika požgane hiše je objavljena v Loških razgledih, št. 44/1997, str. 175.

vklesanim napisom, s katerim so hišo izročili v božje varstvo, da se taka ali podobna nesreča ne bi nikdar več zgodila. Napis se glasi:

IHS (Božje oko) Marija
C † M † B
VARUJ, BRANI, MILI
B O G
NAS IN NAŠE VSIH
NADLOG
LL GL JL

Protipožarna vhodna vrata na Levičnikovi, danes Debevčevi hiši.

(foto: Alenka Zupanc Rižner)

Napis nad vrati Levičnikove, danes Debevčeve hiše.

(foto: Alenka Zupanc Rižner)

Inicialke v zadnji vrstici pomenijo tri osebe iz rodbine Levičnik: LL je Luka, GL je Gregor, JL je Lukov prvi sin Jernej.

Levičnikova / Debevčeva hiša

Učitelj Jožef Levičnik je bil poročen z Nežo Hönigman (1842–1906) iz Škofje Loke. Otrok nista imela. Okoli leta 1902 je žena Neža začela močneje bolehati, zato je vzela k sebi nečakinjo Ano Hönigman (1892–1965), da ji je pomagala pri gospodinjskih opravilih. Ana je izhajala iz kočevarske družine, a je že kot otrok prišla k teti v Škofjo Loko. Tu je začela hoditi v osnovno šolo, zaključila jo je v Železnikih, pri učiteljici Ani Rekar. Bila je pridna učenka in ubogljiva gospodinjska pomočnica, lepo je skrbela za bolno teto in ostarelega strica. Levičniku se je

tako priljubila, da ji je okrog leta 1908 prepisal hišo. Kmalu po njegovi smrti je spoznala gospoda Debevca, komandirja orožniške postaje v Železnikih. Poročila sta se leta 1912, ko je dopolnila 20 let. Naslednje leto se jima je rodil sin Franc. Hiša je postala Debevčeva in tako se imenuje še danes, čeprav so jo Debevčevi zaradi premestitve v Ljubljano kmalu zapustili. V Ljubljani se je zakoncema Debevc leta 1915 rodil drugi sin Miloš. Oba sinova sta postala zdravnika. Miloš je odšel septembra 1943 v partizane na Dolenjsko, od leta 1944 je pogrešan. Franc je služboval v Ljubljani, znan je bil kot uspešen pediater; umrl je leta 2002. Družinski grob imajo na ljubljanskih Žalah. Dr. Franc je z družino med letom večkrat prihajal v Železnike, po upokojitvi je tu ostajal tudi po več tednov. Okrog leta 1990, ko sva se pogovarjala o pokojnem učitelju Levičniku, mi je pokazal tisto šatuljo, v kateri sta bili shranjeni obe Levičnikovi odlikovanji; tedaj je še visela v bivši Levičnikovi dnevni sobi.

VIRI IN LITERATURA:

Koblar, France: Levičnik Jožef. V: *Slovenski biografski leksikon*, 4. zvezek, str. 650–651.

Zgodnja Danica, letnik 1905, str. 383.

Znamenja v Železnikih in okolici, Železniki : Župnija, 2008.

Vodovod Trnje

Studenec, ki so ga uporabljali že v prazgodovini

Kraj, kjer izvira studenec, ki je v preteklosti napajal vaški vodovod, nosi ledinsko ime *Esenpren*, tudi *Izenprajn*, kot so zapisali leta 1899. Ime je nekaj posebnega, še nepojasnjene. Morda je povezano z železarstvom, s katerim so se je v prazgodovini – v dobi halštata – ukvarjali na hribu nad izviro. O tem pričajo ostanki prazgodovinske lončenine, ki so jo našli v bližini izvira. Lahko je povezano z naselbino iz dobe antike, kar tudi potrjujejo najdbe iz tistega časa. Po tretji razlagi naj bi šlo za nemško popačenko »Esenpren«, ki naj bi v slovenskem prevodu pomenila užiten studenec.

Izvir se nahaja na severovzhodni strani Puštala nad Trnjem. Voda izvira iz skalne pečine – vodoravne jame –, vhod je danes zazidan in zaprt z železnimi vrati. Jama je na začetku široka približno meter, visoka za manjšega človeka, njeno točno odprtino je danes težko določiti. V notranjosti se hitro niža in oži ter rahlo zavije in poteka v smeri sever-jug. Njen konec ni znan. Danes že pokojni vaščani so pripovedovali, da je psiček, ki je šel tu noter, prišel ven na nasprotni strani Puštala, iz puštalskega Kevdrca. Ta ima na dnu jame manjši izvir.

Izvir *Esenpren* je še posebej pomemben zato, ker ne presahne niti ob največji suši. Ob večjem deževju količina vode naraste, vendar ostane bistra; voda ni hudourniškega značaja.

Lončeni vodovod

Obstoj lončenega, morda antičnega vodovoda potrjujejo ustna izročila danes že pokojnih vaščanov Trnja. Znano je, da so pri napeljavi svinčenega vodovoda (1899) našli lončene cevi, morda še iz časa antike. Koliko in kje so jih našli, izročilo ne pove. Prav tako ni znano, če se je kakšna cev od takrat ohranila. Najverjetneje so jih našli na trasi od izvira do tam, kjer vodovod iz gozda prihaja na pašnik, morda tudi *Na gmajni*, kot se imenuje travnat hribovit svet pred gozdom, prav gotovo pa v gozdu, v ozki stezi, ki je bila vkopana v strmo kamnito

brežino. Danes je tu traktorska pot. Tako kot lončeni je bil tudi svinčeni vodovod gravitacijski. Iz otroštva se spominjam, da so bile svinčene cevi vkopane plitvo, ob zgornjem robu zelo ozke steze. Tu sta imela oba vodovoda isto traso.

Lončene cevi, najdene leta 1969 pri izkopu jame za vodohran, potrjujejo obstoj in smer vodovoda. Domačini so jih našli v globini od 80 do 100 cm, na sedlu med gozdom in hribom *Na gmajni*, in jih nekaj odnesli domov. Del teh cevi je danes v Loškem muzeju, njihova najdba je opisana v Loških razgledih.¹ Najdba cevi na parceli št. 1191 kaže na smer vodovoda postrani po bregu *Na gmajni*, po parcelah števil. 1210, 1212/2, 1227, 1248/2, 1241/4, in se konča na parceli števil. 1246. Od tu naprej se je vodovod verjetno nadaljeval v smeri proti Binklju, kjer so leta 1970 izkopali podobno lončeno cev.

Jeseni 2002 je našel Janez Arhar za *Hribcem*, na skrajnem levem spodnjem robu parcele števil. 1219/2, del lončene cevi. Verjetno je prišla na površje že spomladi, ko so tamkajšnjo njivo poravnali v travnik. Drugi ostanki lončenih cevi so se pokazali jeseni 2003, ob širitvi poti na robu parcele 1248/2 (Matjaževa), nasproti gospodarskega poslopja. Domačini so jih našli v odkopani zemlji, ki jo je malo pred tem spral dež. Najdba je potrdila smer vodovoda proti parceli 1241/4, last Janeza Arharja, kjer so pozno poleti 1997, ob izkopu temeljev za oporni zid, prav tako naleteli na lončene cevi. Šest cevi, v dolžini 180 cm, zakopanih 70 cm globoko, so očistili in fotografirali. Pet cevi je celih, po obliki in barvi podobnih tistim iz leta 1969. Izjema je ena cev, po obliki sicer podobna ostalim, le da je sive barve in ima na vrhu odprtino, pokrito z okroglim lončnim pokrovčkom. Čemu je služila, ni znano. Cev s pokrovčkom je bila zdrobljena, manjka ji nekaj manjših delov. Hrani jih Loški muzej.

Lončene cevi antičnega vodovoda z Veštra nad Trnjem, izkopane leta 2001. Izkopavanja je vodila ekipa Loškega muzeja, kjer se cevi sedaj hranijo. (foto: Jože Štukl)

1 Brank, O najdbi rimskega vodovoda, str. 11–14.

Z Arharjeve parcele se je vodovod nadaljeval proti jugovzhodu na parcelo štev. 1246. Tudi tam je lastnik Lovro Hafner pri izkopu terena za postavitev lesene lope našel cevi, ki se žal niso ohranile, odpeljal jih je skupaj s prstjo. Ostanek cevi v bližini pa je pokazal nadaljnjo smer lončenega vodovoda nazaj proti parceli štev. 1241/4. Izkopavanja na tem delu so potekala 18. julija 2001, sodelovali so tudi sodelavci Loškega muzeja. Dolžina odkopane cevi je znašala 220 cm. Pet cevi je bilo celih, druge so bile zaradi premika zemljišča poškodovane. Cevovod je bil v globini 40 cm rahlo zavrt in je potekal po robu kamnite brežine.

Ko so domačini Trnja konec maja 2005 čez parcele štev. 1222, 1219-3, 1228 in tamkajšnjo javno pot kopali jarek za električni kabel, so pričakovali, da bodo v globini meter in več našli nove ostanke lončenega vodovoda, a so namesto tega naleteli na opuščeni svinčeni vodovod iz leta 1899 in alkatenski vodovod iz leta 1970, o lončenem pa ni bilo sledu. Kljub temu ostaja velika verjetnost, da je tekel lončeni vodovod po isti trasi kot kasnejši svinčeni, ker je edino tam primeren teren, medtem ko je zemljišče na levi in desni strani kamnito in za napeljavo vodovoda neprimerno.

Svinčeni vodovod

Po pisnih virih sodeč, je trnjski vodovod eden najstarejših na Škofjeloškem, morda celo najstarejši. Dograjen je bil leta 1899, v času, ko so se v Škofji Loki in Stari Loki pripravljali na gradnjo več vodovodov. Prvi od njih je bil zgrajen staro-loški, uporabi so ga izročili 22. aprila 1900. Istočasno so pripravljali načrte tudi za škofjeloški vodovod, a so se dela tako zavlekla, da so se uršulinke medtem odločile zgraditi svojega, odprt je bil 25. novembra 1901. Voda iz škofjeloškega je prvič pritekla 14. septembra 1902.

O letu izgradnje vodovoda na Trnju še danes zgovorno priča letnica 1899, ki je vpisana na zazidanem vhodu k vodnemu izviru. Da je bil vodovod tega leta že zgrajen, govori tudi zapis škofjeloškega notarja Nika Lenčka z dne 2. decembra 1899.² Notarsko pismo oziroma vodovodna pogodba pravi: »§ 1. Posestniki iz Trnja napravili so vodovod, ki pelje po svinčenih cevih iz studenca »Izeprajn« do cementnega vodnjaka (rezervoir), ki je narejen na svetu Jakoba Wolgemuth. Priprave za ta vodovod narejene so oziroma svinčene cevi so položene od studenca navzdol zaporedoma na zemljiščih Jurija Hafner, Marije Rešek, Elizabete Dolinar, Tomaža Dolenc, Janeza Pintar, Mine Šink in Jakoba Wolgemuth.«

Prvi del pogodbe opisuje zemljišča, po katerih tečejo svinčene cevi, od zaje-tja (od studenca) do betonskega vodohrana, na zemljišču Jakoba Wogemutha. Lastništvo nekaterih zemljišč se je zaradi dedovanj, prodaj in nakupov ponekod spremenilo. 2. člen vodovodne pogodbe navaja upravičence do tega vodovoda. Navedeni so z imeni in priimki, brez navedbe domačih hišnih imen, a s starimi

2 ZAL-ŠKL, ŠKL 299, Notariat Škofja Loka, t. e. 82, spis štev. 7675.

hišnimi številkami. Zaradi lažjega razumevanja sem domača hišna imena dodal v oklepajih. Sledijo si v naslednjem vrstnem redu: Jurij Hafner, h. šte. 9 (Vratar, tudi Oratar), Marija Rešek, h. šte. 2 (Tončenk), Tomaž Dolenc, h. šte. 14 (Ofner, tudi Hafner), Janez Pintar, h. šte. 4 (Drča, tudi Derčar), Mina Šink, h. šte. 3 (Petrovc), Jakob Wolgemuth, h. šte. 1 (Erbežnik), Anton Krelj, h. šte. 11 (Krel), Jurij Tratnik, h. šte. 12 (Jurčk, tudi Jurček), Marija Gaber, h. šte. 13 (Čik), Franc Gaber, h. šte. 10 (Lisc).

V nadaljevanju se pogodba glasi takole: »§ 2. (...) Zgoraj imenovani lastniki zemljišč, dovoljujejo, da so priprave in cevi za vodovod narejene oziroma položene po teh njih zemljiščih, ter da se pokvarjene priprave oziroma cevi vsak čas smejo popraviti proti temu, da se narejena škoda poravnava, in ti lastniki zemljišč dovolijo tudi, da se ta služnost vodovoda pri njih zemljiščih za imenovane opravičence in njih posestne naslednike uknjiži.

§ 3. Od vodnjaka na Wolgemuthovem svetu odteka se na vrhu voda, ki je odveč, in to vodo odstopijo in prepustijo zdaj v § 2. imenovani opravičenci Petru Logonder (Binkelj 18, vulgo Frtunovc) s tem, da jo sme zajemati po cevih ali po drugih pripravah in jo dalje peljati po svojih cevih čez zemljišča Jakoba Wolgemuth, Antona Krel, Jurija Tratnik, in Marije Gaber do svoje hiše.

§ 4. Ta vodovod napraviti in vzdrževati mora Peter Logonder na svoje stroške in ne zadenejo v § 3. imenovane lastnike zemljišč nobene dolžnosti, kakor te, da morajo priprave in cevi terpeti, ter tudi vsaki čas dovoliti, da se pokvarjeni vodovod proti povračilu škode od strani Petra Logondra popravi.

Ti lastniki dovolijo vsled tega, da se ta služnost vodovoda na njih zgoraj imenovanemu zemljišču za Petra Logondra uknjiži.

§ 5. Vsi opravičenci vodovoda odpovejo se pravici vodo, katera kot odveč odteka iz skupnega vodnjaka, še komu drugemu odstopiti brez dovoljenja Petra Logondra, ta pa plača za vodo oziroma za to pravico enkrat za vselej 300 f., beri tristo goldinarjev, katerih resnični prejem v § 2. imenovani opravičenci s tem potrdijo, ter se vsi pogodbeniki ob enem odpovejo pravici, razdirati to pogodbo zaradi prikvatbe nad polovico prave vrednosti.«

V nadaljevanju pogodbe v 6. členu piše o popravljanju oziroma vzdrževanju vodovoda. Vse okvare nad skupnim vodnjakom so bili dolžni popraviti upravičenci vodovoda. Petra Logondra te obveznosti niso obvezovale, vendar je imel pravico, v primeru, da vaščani vodovoda ne bi hoteli popraviti, da ga popravi sam in potem od ostalih zahteva povračilo stroškov. Zaradi pravice do popravila vodovoda nad vodnjakom so mu upravičenci dovolili vpis služnosti na zemljišču nad vodnjakom. Dogovorili so se tudi o kritju stroškov popravil na vodnjaku in vodovodnih napravah. Vsak gruntar je moral plačati šestino zneska, vsak bajtar osemnajstino. V zadnjem členu pogodbe piše:

»§ 8. Prošnjo za uknjižbo služnosti vodovoda v smislu te pogodbe vložil bo v imenu vsih Peter Logonder.

O tem sestavil sem to notarsko pismo, prečital ga v navzočnosti meni osebno znanih svedokov Martina Globočnik in Martina Ribič, oba sodnijski slugi v Škofji Loki, pogodbenikom in so ga Elizabeta Dolinar, Tomaž Dolenc, Mina Šink, Jakob Wolgemuth, Anton Krelj, Marija Gaber, Peter Logonder, Franc Gaber, Marija Rešek lastnoročno pred menoj podpisali, Janez Pintar, Jurij Tratnik in Jurij Hafner pa, ki pisati ne znajo, lastnoročno pokrižali, njih imena pripisal je svedok Martin Globočnik, ki se je konečno še z drugim svedokom vred podpisal.»

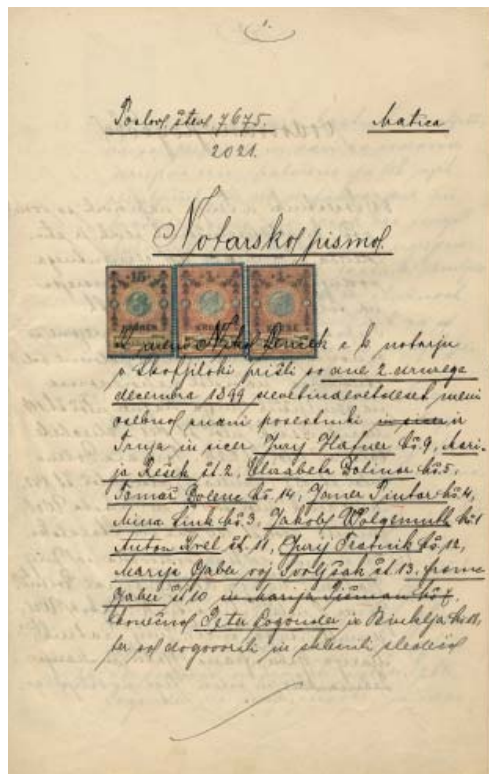
Na podlagi citirane notarske pogodbe je Okrajno sodišče v Škofji Loki 1. februarja 1900 izdalo sklep, da se na zemljiščih, navedenih v pogodbi, dovoli vknjižba služnosti vodovoda oziroma vodovodnih pravic.

Vas Trnje je imela v času gradnje vodovoda (1899) 14 hišnih številk oziroma posestnikov, od katerih jih vodovodna pogodba omenja 10, in enega uporabnika iz vasi Binkelj. Zakaj se štirje lastniki niso odločili za vodovod, ni znano, verjetno so se oskrbovali iz lastnih vodnih zajetij. Nekatera stara vodna zajetja so danes še

znana in ohranjena, druga so opuščena in že pozabljena. V spodnjem popisu starih vodnih zajetij so navedene stare hišne številke iz leta 1899, v oklepaju so dodane današnje. Hišni številki 3 (15), vulgo Petrovc, in 4 (16), vulgo Drča, sta imeli skupno vodno zajetje (na parceli 1233). Vodnjak je bil pod hišo številka 3, ob poti, ki pelje *Na gmajno* in naprej v gozd. Marjan Hafner se še spominja vodnjaka in lokacije, vendar ga pred leti, ko ga je iskal, ni več našel. Vidna je bila le še pot, ki je vodila od hiše po bregu navzdol k nekdanjemu vodnjaku. Danes sta globel in pot zasuti, zgrajena je nova pot.

Drugo takšno zajetje – v Matjaževem hribu (na parceli 1248/2) – je tudi že zasuto. Nekoč je spadalo k hišni številki 2 (14), vulgo Tončk. Okrogel vodnjak je bil obložen s kamni in globok približno 1,5 do 1,8 m. Bil je izrazito hudourniškega značaja. Ko je deževalo, je voda hitro narasla in bila močno kalna, sicer pa z vodo ni bil bogat.

Hiša številka 5, vulgo Blažovc, danes Sekal (12) in tedanja lastnica Elizabeta

Notarska pogodba je natančno določila pravice in dolžnosti graditeljev ter uporabnikov vodovoda na Trnju, 1899. (Ihrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Dolinar, se sicer omenjata v vodovodni pogodbi, vendar samo zaradi vpisa služnostne pravice. Znano je, da so imeli Blažovcovi svoje vodno zajetje spodaj pod hišo, ob poti k potoku. Po 2. svetovni vojni je Venčeslav Čadež skopal na dvorišču, ob hiši, nov vodnjak. Globok je 12 m in je vsekán v škofjeloški konglomerat, zaradi onesnažene vode ga ne uporabljajo več.

Hiše s staro hišno številka 6, vulgo Flintež, pred tem Škreb, danes ni več. Zaradi bližine Sekalovega vodnjaka je zelo verjetno, da so tudi Flinteževi uporabljali to vodo.

Hiša številka 7 (13), vulgo Matjaž, in njena lastnica Marija Pičman se leta 1899 sicer omenjata v notarskem pismu, a je bil zapis kasneje prečrtan. Zakaj se ni odločila za vodovod, ni znano. Matjaževo domačijo je leta 1907 kupil Franc Rešek, prej lastnik hiše številka 2. Ob urejanju lastniško-pravnih zadev so v zemljiško knjigo vpisali tudi vodno pravico. Katero vodno zajetje so uporabljali do napeljave vodovoda, ni znano. Morda tisto v Matjaževem hribu ali Sekalovo spodaj ob poti.

Hiša številka 8 (11), vulgo Jakopč, katere lastnik je bil leta 1899 Janez Šink, je uporabljala skupno zajetje s Sekalovimi. Slednji so nato na dvorišču, ob hiši, zgradili svoj vodnjak, Šinkovi pa so staro zajetje uporabljali do leta 1978, ko so dobili vodo iz vodovoda.

Naj omenim še vodnjak pred hišo številka 9, vulgo Vrtar, tudi danes št. 9, ki so ga uporabljali še potem, ko so leta 1960 hišo priključili na vaški vodovod. Vodovodna pravica jim je pripadala že od leta 1899. Danes je ta vodnjak zasut, ker voda ni bila več primerna za pitje. Nahajal se je v brežini, nasproti vhoda v hišo. V 2 m globokem, s kamenjem obloženem vodnjaku, pokritem z lesenim pokrovom, je bilo približno 1,5 m vode.

Tudi pri hiši številka 1 (6), vulgo Erbežnik, so imeli po besedah sedanjega lastnika Ivana Klemenčiča lasten vodnjak. Tako so mu povedale pokojne Wolgemuthove tete, ki pa niso vedele, kje je bil. Gotovo nekje v bližini hiše.

Prav tako so imeli svoj vodnjak Ofnerjevi, na hišni številki 14 (3). Stal je pred hišo, ob vaški poti, zasuli so ga leta 1936. Dragica Šuštar, domačinka iz te hiše, je še poznala njegovo lokacijo.

Obnovljeni alkatenski vodovod

Vode iz starega svinčenega vodovoda je začelo sčasoma primanjkovati. Svinčene cevi so z leti močno oksidirale in utrpale poškodbe zaradi drevesnih korenin. Zaradi pogostih okvar niso bile več kos povečani porabi vode, nezadovoljstvo med vaščani, koristniki vode, se je stopnjevalo. Po razgovorih solastnikov vodovoda je bila 16. junija 1969 napisana nova vodovodna pogodba, ki jo je podpisalo 11 dotedanjih solastnikov, poleg njih pa še Marjan Hafner.³

3 ZAL-ŠKL, ŠKL 291, Zbirni fond, t. e. 21, Gradnja vodovoda na Trnju.

Uvodni del pogodbe se je glasil:

Lastniki sedanjega privatnega vodovoda v vasi Trnje, Škofja Loka, ugotavljajo, da obstoječi rezervoar ne odgovarja več potrebam in zahtevam, ker je praktično neuporaben in so se zato odločili prostovoljno na svoje stroške zgraditi novega, obenem pa obnoviti del vodovodne napeljave. Solastniki vodovoda so: Polajnar Luka, Trnje 3, Zaletel Tone, Trnje 4, Langerholc Tone, Trnje 5, Klemenčič Ivan, Trnje 6, Žabnikar Minka, Trnje 7, stanujoča Radomlje 62, Domžale, Gaber Franc, Trnje 8, Hafner Jože, Trnje 9, Rešek Lojze, Trnje 13, Arhar Lojze, Trnje 14, Šošter Francka, Trnje 15, Pustavrh Lojze, Trnje 16, Hafner Marjan, solastnik na št. 15.

V nadaljevanju pogodbe so se podpisniki dogovorili še o pristojbinah dveh novih solastnikov. Jože Hafner je moral plačati 300 din, Marjan Hafner 500 din. Slednji je moral za nov vodohran prispevati še železni pokrov, prezračevalnik in stopnice. Dosedanja solastnica Pavla Porenta, iz Binklja 2, se je pismeno odpovedala vsem vodnim pravicam.

Iz pogodbe sledi, da bodo delo opravili v lastni režiji in nihče od solastnikov ne bo zahteval odškodnine. Koristniki bodo takoj po podpisu pogodbe plačali v skupno blagajno po 500 din za nabavo materiala, lastniki obdelovalne zemlje pa še dodatno po 100 din na vsak hektar obdelovalne zemlje. Pod obdelovalno zemljo so šteli njive, travnike, vrtove in pašnike, gozdovi so bili izvzeti. Dogovorili so se, da bodo vse stroške na koncu enako razdelili po gospodinjstvih. Tudi izkop jarka in zasutje cevovoda so med koristnike razdeli na enake dele. Vsa dodatna dela, ki bi se pokazala pozneje, bodo šla v skupno breme, odcepi od glavnega cevovoda do porabnika pa v breme slednjega.

Noben podpisnik ni imel pravice, da bi vodo odstopil drugemu lastniku ali svojevoljno spreminjal dimenzije priključnih cevi. Pogodbo so bili dolžni upoštevati vsi podpisniki, v primeru kršitve kateregakoli člena so imeli ostali sopolisniki pravico, da kršitelju preprečijo uporabo vodovoda. Sklepi večine uporabnikov so bili zavezujoči za manjšino. Pogodba je stopila v veljavo z dnem podpisa vseh uporabnikov, nihče po podpisu od nje ni mogel več odstopiti.

Ker stari vodni zbiralnik iz leta 1899 ni več zadoščal potrebam, so vaščani na začetku poletja 1969 začeli na sedlu nad vasjo, *Na gmajni*, na parceli Frančiške Šošter (parc. štev. 1191), kopati gradbeno jamo za nov vodohran, prostornine 40 m³. Kopali so ga ročno, pri čemer jim je hribina povzročala precejšnje težave. Iz ohranjenih računov je razvidno, da so stene vodohrana betonirali 20. julija 1969, betonsko ploščo pa deset dni kasneje. S tem je bila obnova vodovoda za to leto končana, gradnja se je nadaljevala naslednjo pomlad. Nabavljeni so bili 3 koluti 2"⁴ alkatenskih cevi, v dolžini 550 m, in 80 m 1" cevi, dostavljeni na dvorišče Ivana Klemenčiča. Od tam so jih s konjem odpeljali do vodnega zajetja. Prevoz cevi je dokumentiran na fotografijah.

Sledili so izkop jarka, polaganje cevi in ponovno zasutje jarka. Na celotni

4 " je oznaka za colo = dolžinska mera, približno 2,5 cm (op. ur.).

trasi, od novega vodnega zbiralnika do uporabnikov v vasi, so bile položene nove alkatenske cevi, stare svinčene pa so ostale na delu od zajetja za *Esenprenom* do novega vodnega zbiralnika *Na gmajni*. Trasa obnovljenega cevovoda ni bila speljana točno po trasi nekdanjega svinčenega vodovoda, ampak bolj naravnost, stran od hiš, čez vrtove, travnike, njive, kar je nepraktično zaradi zasuna⁵, ki je danes sredi njive. Nakup cevi je delno financirala Občina Škofja Loka. Delo je bilo končano do poletja, 24. junija 1970 so lastniki vodovoda vpisali lastninske pravice v zemljiško knjigo.

Kljub novemu vodohranu in novemu večjemu cevovodu, težave z vodo še niso bile končane; prvič jo je zmanjkalo že avgusta, nato spet pozimi 1972. Težave so dodatno povzročale stare svinčene cevi v hišah, kjer jih lastniki ob prenovi vodovoda niso zamenjali. Cevi niso prenesle povišanega tlaka, voda je odtekala. Da bi lažje ugotavljali, kje izteka, so sklenili nabaviti vodomere. Sklep so sicer uresničili, vendar so ti čakali na vgradnjo celih deset let.

Leta 1978 je vodovod pregledala sanitarna inšpekcija in izdala pozitivno mnenje, postopek za izdajo vodnogospodarskega soglasja za legalizacijo vodovoda pa ni bil nikoli izpeljan. Stroški obnove vodovoda so do septembra 1978 znašali 1.321.261 din.

Na gmajni ob vodohranu, aprila 1970. Na fotografiji so z leve proti desni: Alojz Arhar (Tončnk), Jure, Ana in Ivan Klemenčič (Erbežnikovi), Jože Hafner (Vratarjev), Franc Gaber, Jernej Gaber – Nejko (oba Liscova), Alojz Rešek (Matjaž), Luka Polajner (Ofner, tudi Martinar) in Anton Zaletel (Čik).

5 Zasun je naprava za zapiranje cevovodov, pri kateri se navadno plošča pomika pravokotno na os cevi (op. ur.).

Tudi v naslednjih letih, še posebno v sušnih mesecih, je vode zaradi vse večje porabe večkrat primanjkovalo. Solastniki vaškega vodovoda so zato 20. decembra 1981 sklenili, da na lastne stroške zgradijo priključek na mestni vodovod in si tako zagotovijo zadostno oskrbo z vodo, s postavitvijo dveh hidrantov pa izboljšajo požarno varnost v vasi. Sprejet je bil razdelilnik stroškov po ključu, ki je bil dogovorjen že leta 1969 in je veljal tudi za poznejša leta. Ker eden od podpisanih ni poravnal svojih stroškov, so jih morali ostali vaščani. Marca 1982 so cevi mestnega vodovoda povezali z vaškim vodovodom.

30. julija 1982 je bil na zboru vaščanov sprejet sklep, da se vse vodovodne naprave vaškega vodovoda, tj. vodohran z omrežjem, brezplačno prenesejo v nadaljnje upravljanje podjetja SGP Tehnik – TOZD Komunalne dejavnosti, ki je tedaj že upravljal mestni vodovod. Pisne izjave o brezplačnem prenosu so, razen enega, podpisali vsi solastniki vaškega vodovoda.

V zapisniku zbora krajanov nadalje preberemo: *Iz razprave je razvidno, da je bila odločitev občanov vasi Trnje, da se priključijo na mestni vodovod pravilna. S tem si bodo zagotovili normalno preskrbo z vodo in tudi zagotovili preventivno varnost pred eventualnim požarom.*

Zgodba o vodovodu Trnje se je zaključila s sklepom sveta Krajevne skupnosti Stara Loka - Podlubnik, sprejetim na seji 7. septembra 1982. Sklep je določil:

1. *vaški vodovod Trnje prevzame v upravljanje krajevna skupnost,*
2. *vodovod Trnje se vseh bremen prosto, brezplačno prenese v upravljanje SGP Tehnik – TOZD Komunalne dejavnosti Škofja Loka.*

Nova, približno 220 m dolga povezava mestnega vodovoda z vaškim tako od jeseni 1982 dalje prebivalcem Trnja zagotavlja zadostno oskrbo s pitno vodo. Končno so bili po desetih letih vgrajeni tudi vodomeri, ki omogočajo, da vsak uporabnik plača toliko vode, kot jo dejansko porabi.

VIRI:

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

ŠKL 291, Zbirni fond, t. e. 21, Gradnja vodovoda na Trnju, 1969–1982.

ŠKL 299, Notariat Škofja Loka, 1856–1926, spisi notarja Nika Lenčka, t. e. 82, spis 7675.

LITERATURA:

Brank, Rajko: O najdbi rimskega vodovoda nad Trnjem pri Stari Loki. V: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976, str. 11–14.

Resnica o münchenskih in freisinških arhivih

»Z velikim priznanjem se spominjam Muzejskega društva v Škofji Loki, ki je založilo izdajo mojega življenjskega dela (...) S prav posebnim poudarkom pa velja moja hvaležnost guvernerju Narodne banke Slovenije Svetu Kobalu, ki mi je ves zavzet za moje delo pred dolgimi leti kot predsednik občine Škofja Loka znal oskrbeti finančna sredstva in mi s tem omogočil sistematično delo v zakladnici loških arhivalij – v münchenskih arhivih.«

Tako piše dr. Pavle Blaznik v predgovoru k svoji knjigi *Škofja Loka in loško gospostvo* v loškem jubilejnem letu 1973. V to knjigo, ki mi jo je mama dala za rojstni dan, je naslednje leto stric Niko Kavčič napisal posvetilo:

»Da zgodovinska dejstva ne bi bila potvorjena, je resnici na ljubo, v gornjem delu zadnje piščeve trditve treba popraviti. V svežem spominu mi je ostala zamisel, ki sem jo v časih 1950–1954 gojil, da bi v loškem predelu ohranili čim več blaga in bodočim pokolenjem omogočili boljše spoznavanje njene zgodovine. Zato sem na svojo pobudo in tudi odgovornost ustvaril zamisel in predlagal profesorju Pavletu Blazniku, da potuje na študijsko delo na Bavarsko, kjer naj bi v državnem muzeju v Münchnu in Freisingu iz arhivskega materiala posnel zgodovinske zanimivosti, ki se tičejo Škofje Loke in okolice. V moji takratni organizaciji v Münchnu je deloval tov. Tajnik Bojan iz Kranja, ki je profesorju pomagal pri organizaciji njegovega dela, predvsem pa je iz devizne blagajne poravnaval vse stroške, ki jih je imel z bivanjem, zlasti pa za filmske posnetke številnih dokumentov, ki jih je prinesel s seboj. Profesor se je v Münchnu zadrževal 6 mesecev in je samo bivanje stalo takrat (1953 l.) DM 6.000. Posebej pa so bili plačani ostali stroški. Zasluga Sveta Kobala izražena na prejšnji strani pa naj bi bila v vsej akciji predvsem v tem, da je bil tudi on navdušen in se ogreval za tako delo. Loka, julij 74.«

2. julija 1984 in ponovno 15. junija 1991 piše Niko Kavčič Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki: *»Pokojni slovenski znanstvenik dr. Pavle Blaznik bo v vaši arhivski zakladnici zavzel pomembno mesto. Kot skromen arhivski prispevek vam odstopam fotokopije dveh pisem, ki sva jih leto dni pred*

njegovo smrtjo izmenjala. Morda bodo kdaj v bodoče koga zanimala. S spoštovanjem, Niko Kavčič».

Priložil je original pisma dr. Blazniku, ki mu ga je 26. junija 1983 poslal ob njegovi osemdesetletnici, in kopijo odgovora dr. Blaznika. Pismo je datirano s 30. junijem 1983 in oba akterja menda zaslužita, da je objavljeno v Loških razgledih:

Dragi in spoštovani tovariš Niko Kavčič!

Med številnimi pismi in drugo pošto, ki me je v teh dneh zasipala, je tudi Vaše obsežno pisanje, ki me je izredno razveselilo in se Vam zanj pristrčno zahvaljujem. Živo se spominjam tistih časov, ko smo skupaj – vsak pač na svojem področju – žrtvovali ogromno časa loškemu ozemlju in njegovim problemom. Življenje nas je seveda razteplo na razne strani, postavljalo nas je tudi na odgovorne položaje, toda vedno smo ostali ob vsem zvesti svojemu rodnemu mestu, ki smo mu hoteli služiti po svojih najboljših močeh. Ob ponovnem in ponovnem branju Vašega dragega pisma se živo skušam vključiti v takratna dogajanja, kjer smo bili akterji – nekateri predvsem pri političnem življenju, drugi pri kulturnem usmerjanju. Zadnjo nedeljo v avgustu – tik pred izbruhom svetovne vojne 1939 – smo odpirali prve muzejske prostore na Rotovžu. Po končani vojni je bila naša misel spet v Loki, čeprav sem imel polne roke dela v Celju, kjer mi je bilo zaupano

Škofja Loka – do leta 1803 sedež loškega gospostva. »Na ta razglednik in na podobne hodim na samopremišljevanje in očiščevanje«, je napisal avtor fotografije ter Nikov prijatelj in sodelavec Marijan Masterl za njegov rojstni dan, decembra 1997.

vodstvo gimnazije. Takrat smo se selili v puštalski grad, ki nam je kmalu postal pretesen in sledila je tretja faza, ko smo pridobili loški grad za muzej, kjer se je naša ustanova šele mogla razmahniti.

Tak razmah je bil mogoč samo ob polnem razumevanju in izdatni podpori loških gospodarskih faktorjev, ki so nam bili vedno trdno ob strani. Med te sodite tudi Vi, ki smo Vas vedno kot takega cenili in spoštovali. Kako zanimivo je danes brati, da ste že okrog 1950 obiskali Freising, kjer ste imeli možnost ogledati si njegove znamenitosti, ki jih je polno na vsak korak. In kako Vam moram biti hvaležen, da sem prav v Vas imel najboljšega prijatelja, ki mi je izdatno pomagal, da sem imel možnost temeljito raziskati münchenske arhive, ki hranijo neizčrpne zaklade, iz katerih je bilo moč napisati zgodovino freisinškega loškega gospostva, ki sodi med najdragocenejše v plejadi freisinške posesti.

Preteklo sredo sem bil na povabilo predsednika loške občine gost pri njem in to v krogu vseh vodij posameznih občinskih sektorjev. Tedaj mi je bila dana prilika, da sem v svojem nagovoru omenil tudi nekaj historiata v zvezi z mojim pisanjem knjige »Škofja Loka in loško gospostvo«. V teh besedah sem se posebno spomnil dragocene pomoči, ki ste mi jo naklonili prav Vi in preko Vas Vaši najbližji sodelavci; posebej sem se spomnil še Vladimirja Logarja pa pok. Bojana Tajnika in seveda Borisa Kraigherja, takratnega notranjega ministra. Brez te izdatne pomoči bi mi ostal tako dragoceni material zapečaten s sedmi mi pečati.

Te vrstice sem Vam napisal ob svojem življenjskem jubileju, ko mi visoka leta kar naprej dopovedujejo, da se spominjam preteklih časov v večji meri kot sedanjosti in da ne delam velikih načrtov za bodoče. Dragi tovariš Niko! Hvala lepa za veliko pozornost, pristrčno se Vam zahvaljujem za velikodušno pomoč pri mojem loškem javnem življenju in bodite mi iskreno pozdravljeni.

Vaš vdani Pavle Blaznik

In kaj mu je 26. junija 1983 pisal Niko Kavčič? Nekatera dejstva je že v Loških razgledih in Gorenjskem glasu osvetlil Miha Naglič, edini, ki se je lotil tega segmenta loške zgodovine in ki je, glede na vsebino pisem, moralo biti zamlčano do današnjih dni:

Spoštovani tovariš profesor Pavle Blaznik!

Ob prazniku in proslavi Vašega življenjskega jubileja, ki je potekalo na občnem zboru Muzejskega društva v Škofji Loki, nisem bil prisoten. Zaradi tega se želim po tej poti tudi jaz pridružiti številnim častilcem, ki so Vam želeli vse najboljše in se obenem zahvaliti za Vaš življenjski duhovni zaklad, ki ste ga ustvarili in darovali ne samo loškim pokoljenjem, temveč tudi v zakladnico slovenske kulturne zgodovine.

Pravico, da Vam sporočam svoje najiskrenejše želje, da bi še naprej tako plodovito delovali, povezujem s tisto izvirno idejo, zaradi katere sem bil še tudi sam v času okrog 1952 v Loki prizadeto dejaven. Zato sem tudi osebno izredno zadovoljen, da smo v naši generacijski dobi, vsem razburkanim časom navkljub že tako zgodaj nekatere stvari pravočasno in pravilno razumeli, predusem pa tudi pogumno podvzeli. Z Vašim uspešnim delom ste zagotovo ponudili obilo delovnih vzgledov svojim posnemovalcem v širši in ožji domovini. Prepričan sem, da se bodo na Vaših dragocenih življenjskih dosežkih, lahko oplajali tudi novi škojfeloški duhovni ustvarjalci, saj ste jim ustvarili dovolj široko znanstveno podlago. To pa je obenem napotilo raznim sestavljavcem zgodovinskih dogajanj, da bodo ob dnevnem reševanju življenjskih problemov mislili tudi na zgodovinski arhivski fond, ki naj bodočim zgodovinskim analitikom omogoča lažje delo. Ta zavest je še posebej potrebna danes, ko smo pravzaprav sami gospodarji in ustvarjalci svoje zgodovine.

Ko sem zgoraj omenil tisto izvirno idejo, sem imel v mislih pobude, ki so me tedaj pritegovale, da bi tudi v Škofji Loki zaživelo več vsestranske dejavnosti. Kadrovske osvežitve, smelejše in kakovostnejše gospodarske iniciative ter oživitve in poglobitev dela na kulturnih tradicijah Škofje Loke; to so bile osrednje misli, ki so me takrat še intenzivno zaposlovale mimo mojih poglavitnih zadolžitvev na drugem področju.

Mislím, da je prav, da Vam kot raziskovalcu zgodovinske resnice tudi jaz pomagam k razsvetlitvi nekaterih dogajanj, ki se tičejo Vaše aktivne vključitve v renesanso škojfeloške muzejske dejavnosti. Že okrog l. 1950 sem obiskal samostan in mesto Freising. Vedno bolj je v meni dozorevala misel, da bi se morali dokopati do izvirnikov, ki bi nam kaj več povedali o življenju v nekdanji Škofji Loki. Splet mojih delovnih okoliščin in moja tradicionalna navezanost na Loko sta pač ustvarila podlago, da se je izoblikovala omenjena ideja o oživiljenju muzejske dejavnosti. Kot sem takrat razmišljal in razpravljaj o številnih ljudeh, ki naj bi se povrnilí na delo v Loko, tako sem spremljal tudi Vašo profesorsko dejavnost v Celju. Kot planinec sem bil pretresen ob tragični nesreči, ki je doletela Vašega sina v Savinjskih Alpah. Slog

mojega dela pa je bil prilagojen razmeram, zato sem deloval in občeval večji del le na posreden način. Po Vaših sporočilih je zaradi tega tudi razvidno, da Vam ni bilo nikoli posredovano, da sem bil takrat, ko sem sprožil idejo in predlog, da bi Vas prosili za težavno delo v muzejih na Bavarskem, že pred tem pridobil privoljenje takratnega notranjega ministra pok. Borisa Kraigherja za Vaše delovanje, bivanje in plačilo stroškov. Povem Vam lahko, da me je o Vaših delovnih problemih v Münchnu zelo redno obveščal pok. Bojan Tajnik. Često sva osebno ali pismeno obravnavala Vaše življenjske in delovne probleme, s katerimi je bilo pač povezano Vaše zahtevno delo. Spominjam se, da sem ga večkrat povprašal za Vaše počutje in vselej mi je odgovarjal, da z intenzivnim delom lajšate notranjo tesnobo.

Na podoben način je potekalo delo tudi v Škofji Loki, še posebej z Vami, kjer je posredniške razgovore prevzel in opravljal Sveto Kobal, kar je že po skupno zasnovanem dogovoru spadalo v njegovo novo politično področje.

Mogoče bi bilo koristno, če bi se lahko kdaj osebno pogovorila, vendar v razmerah kakršne so se potem razvile, kasneje to ni bilo več mogoče. Naj Vam ob tej priložnosti navedem samo nekatere zadržke. Moj do takratni prijatelj in somišljenik ter Vaš kasnejši sodelavec, je po našem uspešnem nekaj letnem sodelovanju, kasneje kot političen nosilec začel spreminjati odnose in predvsem na moj račun pričel dajati umazane politične etikete. Preobrat mi je bil še toliko nerazumljiv, ker je bila njegova uradna pozicija v začetnem obdobju zelo revna. Moji najbližji takratni sodelavci bodo še vedeli, predvsem Vladimir Logar, kaj vse je bilo potrebno postoriti in zgladiti v Ljubljani kot v Loki, da je končno mogel prevzeti mesto župana in s tem izpolniti naše politične načrte. Ko mi je v tem šokantnem obdobju prišla na ušesa še ena izmed njegovih »razrednih« očen, po kateri me je razvrstil med meščanske sopotnike revolucije, sem to razumel tako, da na tej zvezi lahko uživam milost, samo še kot njegov hlapec. Raje kot to, sem se sprijaznil z ugotovitvijo: »Zamorec, svoje delo si opravil, zdaj pojdi.« Navsezadnje pa je bila večina mojih načrtov do takrat izpolnjenih.

Kasnejši razvoj je v marsičem zasekal globoke rane ter spremenil in na novo vzpostavil osebna razmerja, ki so imela za marsikoga boleče posledice. V naša začetna dogajanja je zato potrebno posvetiti še z druge strani. Kot prizadetemu loškemu zgodovinarju Vam želim zagotoviti, da sem poskrbel, da bo bodoči kronist loške zgodovine dobil še nekatera izvirna pojasnila o temeljnih izhodiščih novejšega škofjeloškega razvoja, ki se je začelo sočasno tudi z Vašo aktivno vključitvijo. Ta pojasnila bodo morala v marsičem objektivizirati dosedanje predstave, ki sedaj vse preveč trpe na moralnih vrednotah.

Če sem Vas ob Vašem jubileju zaposlil še s temi obrobniimi vestmi, mi oprostite, vendar sem intimno smatral, da imate kot priznani in izključni škofjeloški zgodovinar pravico in dolžnost, da ste z domačim dogajanjem seznanjeni.

Še enkrat Vam želim, da bi Vam zdravje omogočilo še nove delovne uspehe in hvala za pozornost.

Lepo Vas pozdravljam, Kavčič Niko

Srečanje z dr. Adolfom Eichenseerjem, v Bohinju, leta 1967. Z njim je Niko Kavčič že leta 1950 obiskal Freising. Dr. Eichenseer je bil v osemdesetih in devetdesetih letih preteklega stoletja predsednik Bavarsko-slovenskega kluba.

Potemtakem je bil dr. Pavle Blaznik edini, ki se je Niku Kavčiču, junija 1983, za njegov prispevek k iskanju korenin loške zgodovine, zahvalil: »Brez te izdatne pomoči bi mi ostal tako dragoceni material zapečaten s sedmimi pečati«. Z vsebino obeh pisem je verjetno vprašanje, »kdo je omogočil prof. Pavletu Blazniku, da je lahko šel v München raziskovat freisinške arhive«, razčiščeno, če citiram Miho Nagliča iz nekrologa Niku Kavčiču v Loških razgledih 58.

Nikogar omenjena korespondenca ni zanimala ali ni smela zanimati. Očitno niti v samostojni Sloveniji ni

bilo ne volje in ne želje, da bi vlogo pokojnega Nika Kavčiča vsaj v okviru Muzejskega društva postavili na pravo mesto. Pravzaprav edino v rodni Loki, ki ji je posvetil vse življenje, ni bil deležen zahvale, kaj šele priznanja. Morda zato, ker je bil obakrat, ko bi sadovi osamosvajanja začeli uspevati, na napačni strani.

V obširnem osebнем arhivu Nika Kavčiča je še več zanimivih dokumentov, ki med drugim opisujejo loške razmere v zgoraj omenjenih obdobjih. Zlasti pisni zagovori štirih domačinov pred CK ZKS, ki so se ustvarjalno vključili v razvoj loške občine v začetku petdesetih let in bili zato zahrbtno grdo kritizirani, še čakajo na objavo.

VIRI IN LITERATURA:

Osebni arhiv Nika Kavčiča.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. IX.

Naglič, Miha: Niko Kavčič (1915–2011). V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2012, str. 321–324.

Naglič, Miha: Vplivni mož iz ozadja. V: *Gorenjski glas*, 27. 12. 2011, str. 22–24.

Zgodba o Groharju še zadnjič

Pred nekaj leti sem v Loških razgledih (LR 55 in 56) pisal o eni manj znanih oljnih slik Ivana Groharja, Postojnski jami. Kar sem kot amaterski radovednež lahko odkril iz dosegljivih podatkov, informacij in dokumentov, sem opisal v omenjenih člankih; več takrat ni bilo mogoče.

Kljub temu me je dalj časa preganjala radovednost, kako je umetnik – rojak takrat prišel do podzemnih motivov kraške lepote. Ob popolni informacijski suši o podlagah za sliko mi je prišla na misel vrsta bolj ali manj tehtnih vprašanj. Kako je Groharju uspelo ujeti na ogromno platno (naj bralca spomnim, da slika meri 217 cm x 157 cm) skrivnosti naše najbolj znane podzemske jame? Kako je Grohar uspel – ob takratnih okoliščinah in tehničnih možnostih – spraviti v podzemlje neverjetno veliko platno? Kako je slikar uspel osvetliti kot noč črno podzemlje in v njem naslikati eno od vedut Postojnske jame? Kakšna tehnična sredstva je dejansko imel na voljo?

Vprašanj veliko, odgovorov malo! Prva ugibanja o možnostih takega dela in morebitnih okoliščinah zanj so se mi porodila ob ogledu z Groharjem nepovezane razstave na Ljubljanskem gradu. Leta 2009 je Muzej novejšje zgodovine Slovenije skupaj z Notranjskim muzejem iz Postojne pripravil razstavo fotografij češkega fotografa Rudolfa Brunerja Dvořaka. Ljubljanski muzej je namreč odkupil njegovo celotno fotografsko zapuščino in del nje tudi pokazal slovenski javnosti. Zaradi 100-letnice »prvih fotografij Postojnske jame« so razstavili

Posnetek 1 iz Postojnske jame.

(foto: August Berthold, okoli leta 1905)

Posnetek 2 iz Postojnske jame.

(foto: August Berthold, okoli leta 1905)

Posnetek 3 iz Postojnske jame.

(foto: August Berthold, okoli leta 1905)

ta del zapuščine. Ogled razstave je dal vsaj en soliden odgovor mojim razmišljanjem o Groharju in njegovemu delu. Grohar je moral pri slikanju »veleslike« poklicati na pomoč fotografijo! Istočasno pa mi je postalo jasno, da priznani češki dvorni fotograf ni mogel biti prvi, ki je jamo fotografiral. Če je Grohar uporabil fotografije kot podlago za delo in potrditev spomina na podzemne lepote pred začetkom slikanja, kdo mu je fotografije preskrbel? Dodaten argument za razmišljanja v pravi smeri je bila javna polemika strokovnjakov, ki so ob mnogih prireditvah v Groharjevem letu izpostavili vprašanje, ali je Grohar Sejalca naslikal po spomenu, modelu ali fotografiji.

Kot da bi bilo to pomembno! Če pa je Grohar pri svojem delu uporabljal takrat sodobnejša sredstva, potem je še kako verjetno, da je Postojnsko jamo naslikal s pomočjo fotografij. Kako je prišel do njih? Spet eno od vprašanj, na katero je bilo treba najti zadovoljiv odgovor. Iz starejšega brskanja po zgodbi mi je ostalo v spominu nekaj pomembnih dejstev:

- Grohar je prijateljeval s takrat znanim in uglednim fotografom Augustom Bertholdom, ki se je – ob bivanju v Puštalskem gradu – seznanil s slovenskimi impresionisti.

- V strokovnih krogih se je nedavno govorilo o Groharju, Bertholdu in Sejalcu, ki naj bi nastal na podlagi Bertholdovega posnetka.

- Arhitekt Matej Vozlič – uradni skrbnik Bertholdove zapuščine – mi je že ob prvem pisanju poslal pet črnobelih Bertholdovih fotografij Postojnske jame in mi dovolil njihovo uporabo pri pisanju o Groharjevem delu.

Naj pridobljene posnetke kraškega podzemlja najprej predstavim:

Nestrokovnjaku se ponujajo nekateri možni zaključki, ki pa žal – ob mojih skopih podatkih – ne predstavljajo preverjenih ali potrjenih dejstev, ampak so lahko le podlaga za razmišljanja o možnih rešitvah.

Upam si trditi, da so nekateri zaključki realni in (morda) edino možni. Ne lastim si pravilnosti odgovorov na odprta vprašanja, upam pa, da bo stroka ta dejstva še raziskala. Torej k možnim sklepom:

- Grohar slike ni mogel narediti »v naravi«. Platna te velikosti ne bi mogel spraviti v jamo, v njej pa tudi ne bi mogel, ves za slikanje potreben čas, ustvariti dovolj svetlobe, da bi slika dobila pravo vsebino.
- Verjamem, da je Grohar ob naročilu slik za londonsko razstavo obiskal Postojnsko jamo. Ustvaril si je vtis, po mojem je marsikaj skiciral, slikati pa je moral v ateljeju.
- Ob izkušnji s Sejalcem in ob prijateljskih stikih z Augustom Bertholdom je najverjetneje naletel na Bertholdove posnetke Postojnske jame, morda je prijatelja fotografa celo prepričal, da mu je s posnetki notranjosti jame pomagati pridobiti podlage za oljno sliko. Berthold je Groharju očitno ustregel, saj so njegovi posnetki del zapuščine. Še vedno pa nismo odkrili dokumentov, ki bi razložili, kako je lahko ustvaril pogoje za fotografije. Dejstvo pa je, da jih je napravil.
- Če je Grohar hotel pri delu uporabiti posnetke, jih je Berthold moral posneti najkasneje leta 1905. Fotograf Dvořák je jamo poslikal 1909, torej vsaj štiri leta kasneje.

Ob vsem zapisanem sem prepričan, da je Postojnska jama nastala v prijateljskem sodelovanju dveh umetnikov – slikarja Ivana Groharja in fotografa Augusta Bertholda. S to ugotovitvijo končujem zgodbo o Ivanu Groharju in njegovi orjaški sliki. Morda pa bo v prihodnosti spet priložnost, da se o njem in njegovem delu oglasim – še vedno kot ljubiteljski radovednež.

VIRI IN LITERATURA:

Fotografije Augusta Bertholda iz zasebne zbirke Mateja Vozliča.

Čuk, Alenka; Uršič, Irena: *Fotografije večne teme*. Ljubljana : Muzej novejšje zgodovine Slovenije; Postojna : Notranjski muzej : Turizem Kras, 2009.

Vraničar, Marko: Ivan Grohar v Londonu. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 301–310.

Vraničar, Marko: Zgodba o »izgubljeni« sliki. V: *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2008, str. 361–367.

Nadarjeni škofjeloški gimnazijci – udeleženci olimpijad znanj

Kako predstaviti najbolj talentirane dijake in dijakinje, tiste, ki s svojim izrednim potencialom presegajo povprečne dijake, tiste torej, ki jim srednješolski izziv ni dovolj in so sposobni še več? Na škofjeloški gimnaziji smo vedno imeli poseben odnos do takšnih dijakov, ki hočejo več, zato mi ni bilo težko povabiti jih k razmišljanju, kako je bilo takrat, ko so bili izbrani v (praviloma) maloštevilno slovensko ekipo in so se udeležili prestižnega tekmovanja iz znanj – olimpijade.

Poleg Marjana Luževiča, bivšega ravnatelja škofjeloške gimnazije, ki je pravzaprav začetnik načrtnega dela z nadarjenimi dijaki, se je mojemu povabilu odzvalo lepo število bivših gimnazijcev, ki so imeli to možnost, da so svoje znanje

Tina Šubic (tretja z leve) je bila članica slovenske ekipe na olimpijadi iz biologije v Tokiu, 2009.

(foto: osebni arhiv)

in večšine preverili tudi na mednarodnih tekmovanjih, še posebej na olimpijadah znanja. K razmisleku sem povabil tudi nekaj učiteljev, mentorjev, ki so si vsak po svoje prizadevali, da bi se njihovi varovanci kar najbolje odrezali. Njihova mnenja sem strnil v zgodbo o nadarjenih, torej o tistih dijakih, ki jim ni (bilo) težko veliko svojega prostega časa posvetiti reševanju matematičnih, logičnih, naravoslovnih, lingvističnih, računalniških in bogsigavedi kakšnih problemov, s katerimi se navadni ljudje nikoli ne srečajo.

* * *

V šolskem letu 1998/99 je Matija Perne v uvodniku šolskega Letopisa zapisal: *» Sem Matija Perne in končujem prvi letnik gimnazije. Že od otroštva sem rado-veden, zato sem se zgodaj naučil brati. Hodil sem na Osnovno šolo Petra Kavčiča in h geološkemu krožku, kjer sem se navdušil za geologijo. Zdaj skupaj s tremi sošolci delam raziskovalno nalogo s tega področja. Od nekdaj me zani-majo jame, zato sem se pred nekaj leti skupaj s starši vpisal v jamarsko šolo in postal jamar. Po jamah hodim, kadar le imam čas. Tudi v šoli nimam težav, prav posebej pa me zanima naravoslovje, zato sem se tudi letos udeležil nekate-rih tekmovanj. Na državnem tekmovanju iz logike sem bil drugi, na tekmovan-ju iz fizike pa prvi. Na tekmovanju iz matematike sem dobil 2. nagrado, tudi na tekmovanju iz kemije sem med 160 tekmovalci dosegel 2. mesto.«*

Marjan Luževič: Na gimnaziji v Škofji Loki smo si po ukinitvi družboslovno-jezikovne usmerjene šole in vrnitvi splošne gimnazije v letu 1990/91 postavili cilj utrditi predvsem naravoslovno področje izobraževanja, saj je bilo v prejšnjih desetih letih okrnjeno. Ponovno smo si želeli pridobiti dijake naravoslovce iz našega okolja, ki so se v preteklem obdobju vpisovali v druge šole, zato smo začeli namenjati posebno skrb dijakom, nadarjenim v naravoslovju in matematiki.

Profesorji matematike, fizike in kemije so postali njihovi mentorji in spodbu-jevalci njihove želje, da osvojijo nova znanja in se pripravijo na tekmovanja v znanju. Dobre uvrstitve na teh tekmovanjih so privabljele vse več dijakov in pro-fesorjev, zato so se že v letu 1994 naši dijaki začeli redno udeleževati državnih tekmovanj v znanju iz skoraj vseh predmetov gimnazijskega predmetnika, od 1. do 4. letnika. Rezultati dobrega dela z nadarjenimi dijaki v naši gimnaziji so se začeli nizati zlasti po letu 2000, saj so dijaki z državnih tekmovanj v znanju vsako leto prinesli 15 do 20 zlatih priznanj in številne uvrstitve med najboljše v državi.

Kot ravnatelj šole sem v skrbi za vpis nove generacije vsako leto spremljal učence osnovnih šol, ob tem pa sem kot nadarjene vsako leto zaznal predvsem učence osnovnih šol v Škofji Loki, kjer so učitelji z njimi dobro delali in so na tekmovanjih v znanju dosegali odlične rezultate. Te učence sem posebej vabil k vpisu v našo šolo ter jim ob tem obljubil, da jim bomo tudi na gimnaziji namenili posebno skrb in pozornost, da svoje znanje nadgradijo in ga pokažejo na tekmo-vanjih v znanju. To obljubo smo tudi vestno izpolnjevali.

Čeprav je škofjeloška gimnazija v tem obdobju vpisovala komaj 2 % gimnazijske populacije v državi, je bil njen delež med prejemniki zlatih priznanj 7 do 8 %. Rezultat tega je bila tudi vsakoletna uvrstitev vsaj enega škofjeloškega dijaka v olimpijsko ekipo v tekmovanju v znanju. V konkurenci najboljših z vsega sveta, kjer so kolajne običajno rezervirane za Kitajce, Indijce, Ruse in Japonce, naši dijaki osvajajo bronaste in srebrne medalje, do sedaj edino zlato medaljo pa je dobil Matije Perne na fizikalni olimpijadi (2002) na Baliju v Indoneziji.

Uspehom na tekmovanjih v znanju je Matija Perne v naslednjih letih dodal še kopico vrhunskih uvrstitev na državnih tekmovanjih v znanju, zraven pa še bronasto medaljo s kemijske olimpijade (2001) v Mumbaju v Indiji.

Dr. Matija Perne: V Mumbaju je bilo zanimivo videti tako veliko mesto, doživeti monsun, si ogledati velik indijski jedrski inštitut. Tudi izkušnja s tekmovanja je zanimiva, saj sem se, kot ne zelo dobro pripravljen dijak 3. letnika, moral zanesti tako na znanje kot na srečo. Pri nalogah izbirnega tipa, kjer se točke za nepravilne odgovore odštevajo, sem tam, kjer pravilnega odgovora nisem vedel, ugibal in uganil, sicer medalje ne bi dobil.

Na fizikalni olimpijadi (op. Bali, 2002) je bilo lepo to, da smo se kot ekipa dobro razumeli in se spoprijateljili, k čemur sta prispevala tudi prijetna mentorja ekipe. Zelo pozitivno pa me je presenetil sprejem doma, ki so mi ga letnemu času navkljub priredili sošolci na letališču. Vedeti je treba, da smo bili zaradi poštenosti tekmovanja tam „v karanteni“ in odrezani od vseh komunikacij (kar si desetlet-

Matija Perne (tretji z leve) ob vrnitvi s fizikalne olimpijade, 31. 7. 2002.

(foto: Jože Polajnar)

je kasneje težko predstavljam in ne vem, kako to dosežejo zdaj), zato sploh nisem mislil, da v domovini kdo pozna naše rezultate.

Marjan Luževič: Matija Perne je danes fizik, sodelavec Inštituta Jožefa Stefana v Ljubljani in od leta 2012 doktor znanosti. Nista ga premamila bogastvo in prestiž najbolj slavnih univerz, kamor bi ga z njegovimi dosežki sprejeli z odprtimi rokami, ampak je ostal doma, ker verjame, da lahko tukaj najboljše uveljavi svoje znanje in raziskovalni duh.

Takšnih biserov, kot je Matija, je malo, zato je prava milost za šolo in učitelja, ko dobi takšnega dijaka. Na škofjeloški gimnaziji smo v minulih letih vsako leto vpisali vsaj enega, včasih tudi več dijakov, ki so hitro pokazali izredno nadarjenost in željo, da to znanje nadgrajujejo.

Udeležba dijakov Gimnazije Škofja Loka na mednarodnih olimpijadah (preglednica 1)

2000	Matija Perne	Mednarodno matematično tekmovanje mest	Ljubljana	pohvala
2001	Matija Perne	Kemija	Mumbaj, Indija	bronasta medalja
2002	Matija Perne	Fizika	Bali, Indonezija	zlata medalja
	Danilo Bevk	Biologija	Riga, Latvija	pohvala
	Tine Porenta	Matematika	Glasgow, Škotska	
	Luka Bradeško	Informatika	Košice, Slovaška	
2003	Monika Ciglič	Biologija	Belorusija	pohvala
2004	Matjaž Berčič	Matematika	Atene, Grčija	pohvala
	Simon Jesenko	Fizika	Južna Koreja	
	Ida Istenič	Biologija	Avstralija	bronasta medalja
2005	Matjaž Berčič	Matematika	Mehika	
	Matjaž Berčič	Sredozemska olimpijada iz matematike	Ljubljana, Slovenija	srebrna medalja
2006	Matjaž Berčič	Matematika	Ljubljana, Slovenija	srebrna medalja
	Jernej Bernik	Biologija	Rio Cuarto, Argentina	pohvala
	Jan Kogoj	Kemija	Južna Koreja	bronasta medalja
2007	Jan Kogoj	Kemija	Rusija	srebrna medalja
	Matjaž Berčič	Matematika	Hanoi, Vietnam	
2008	Špela Alič	Biologija	Indija	bronasta medalja
	Vid Eržen	Geografija	Tunis, Tunizija	

Tine Porenta, Boston, 2011.

(foto: osebni arhiv)

Dr. Danilo Bevk: Udeležil sem se 13. mednarodne biološke olimpijade, ki je bila julija 2002, v Rigi, glavnem mestu Latvije. Za olimpijado sem izvedel šele potem, ko so me obvestili, da so me na podlagi doseženega 2. mesta na državnem tekmovanju izbrali za člana slovenske ekipe, tako da časa za priprave ni bilo veliko. Udeležba na olimpijadi je bila zelo zanimiva in pozitivna izkušnja. Poseben je že občutek, da se lahko pomeriš z najboljšimi mladimi biologi z vsega sveta. Vendar pa dogodek ni namenjen samo tekmovanju, ampak tudi druženju in spoznavanju dežele gostiteljice. Prvič sem imel stik z vrstniki z vseh koncev sveta in iz prve roke izvedel kaj o njihovi kulturi, posebnostih ... Mislim, da je to ena pomembnejših in trajnejših izkušenj olimpijade.

Tine Porenta: Še kot dijak Gimnazije Škofja Loka sem se leta 2002 udeležil MMO v Glasgowu, v Veliki Britaniji. Udeležba je bila zame nepozabna izkušnja in doživetje. Iti ven iz te naše male kokoške in se spustiti v 'dvoboj' z 'geniji' z vsega sveta je za najstnika neprecenljivo. Predvsem pa ti da vedeti, da je tvoj razvoj šele na začetku in te čaka še veliko lepih, a napornih izzivov. Sam sem jih našel v fiziki – trenutno končujem doktorski študij. Um je namreč treba negovati.

Matjaž Berčič: V letih 2004–2007 sem se udeležil štirih matematičnih olimpijad – v Grčiji, Mehiki, Sloveniji in Vietnamu. Vsaka je bila izjemno doživetje, dvodnevno tekmovanje spremlja še nekaj dni druženja z vrstniki z vsega sveta in ogled lokalnih znamenitosti. V spominu pa mi je ostalo še veliko zanimivih dogodkov.

Udeležba na matematičnih olimpijadah, predvsem pa znanje, ki sem si ga pri tem s pomočjo mentorjev pridobil, mi še danes koristi. S pomočjo problemov, s katerimi se srečuješ na teh tekmovanjih, razviješ poseben način razmišljanja, ki ti lahko velikokrat koristi.

Prepričan sem, da je udeležba na teh tekmovanjih precej vplivala na mojo življenjsko pot. Lahko rečem, da mi je pridobljeno znanje tudi kasneje precej pomagalo.

Luka Bradeško: Leta 2002 sem se udeležil CEOI (Central European Olympiad in Informatics), v Košicah na Slovaškem. Zame je bila udeležba na olimpijadi predvsem dokaz, da po večletnem prenehanju ukvarjanja z računalništvom še nisem bil popolnoma iz forme. V osnovni šoli sem se udeleževal računalniških tekmovanj s precej dobrimi rezultati (v 8. razredu sem zmagal na državnem tekmovanju računalniških programov).

Sama udeležba na olimpijadi ni imela kakšnega konkretnega vpliva na mojo

kariero oziroma študij, bila pa je del večje zgodbe. Zaradi udejstvovanja na računalniških tekmovanjih ter zgodnjega programerskega dela v podjetjih sem pridobil določeno prepoznavnost, kar mi je prišlo prav kasneje, pri karieri. Odprlo mi je vrata za delo v uspešnejših podjetjih ter raziskovalnih inštitucijah, kar vodi tudi v prepoznavnost zunaj Slovenije.

Jernej Bernik: Za razliko od drugih naravoslovnih olimpijad, kjer so priprave in »kvalifikacije« za ekipo potekale vse leto, smo bili v mojih gimnazijskih letih navdušenci nad biologijo bolj kot ne prepuščeni samim sebi. A očitno je bilo navdušenje nad biologijo, za katerega so bili v glavnem »krivi« moji starši in odlična profesorica biologije Mojca Mravlja, dovolj, da sem se prek državnega tekmovanja, kot edinega izbirnega testa za olimpijado, uvrstil v ekipo treh, ki smo Slovenijo zastopali v argentinskem Riu Quartu. In to precej uspešno: v ekipi smo dobili eno bronasto medaljo, sam pa sem jo zgrešil za četrto procenta. A grenak priokus olimpijade ni bil zaradi rezultata, temveč spoznanja, da potencial, ki ga imamo Slovenci na področju biologije, tako slabo razvijamo. Zelo dobro znamo sklepati in razmišljati (to je bilo pravzaprav edino »orožje«, s katerim smo prišli na tekmovanje), znanja pa nam nihče ne nudi v takšni meri in na tak način, da bi predstavljali resno konkurenco, čeprav bi jo lahko. Dva izpita iz 1. letnika na Medicinski fakulteti bi naredili, pa bi vsi v ekipi brez težav imeli medalje.

Velikih koristi, vidnih navzven, zaradi udeležbe na olimpijadi nisem imel, tudi zato, ker jih nisem potreboval, ne pri vpisu na Medicinsko fakulteto ne drugod. Res pa je, da mi je bilo v 1. letniku malenkost lažje, saj mi je bila zaradi olimpijade določena snov pri nekaterih predmetih že znana. Olimpijada mi pomeni predvsem življenjsko izkušnjo. Veliko lepih spominov imam na našo ekipo, na to, kako smo se trudili v enem tednu naučiti vso dodatno snov in potrebne laboratorijske veščine, vključno s seciranjem žuželk in rakov, na Argentino, njene ljudi in njihovo »mesno« kulturo, sotekmovalce, s katerimi smo se v prostem času zabavali, hodili na izlete in pili argentinski čaj yerba mate, na mentorja, ki sta nas spodbujala in pomagala reševati različne probleme ... Hvaležen sem vsem, ki so me podpirali in mi omogočili to izjemno doživetje.

Tina Šubic: 20. mednarodna biološka olimpijada, ali krajše IBO 2009, je potekala v sredini julija leta 2009, na Japonskem, v univerzitetnem mestu Tsukuba blizu Tokia. Takrat sem bila v 4. letniku gimnazije, torej sem ravno zaključevala določeno stopnjo izobraževanja in osebnega razvoja. Udeležba na olimpijadi je bila takrat zame velik in do takrat nepredstavljen uspeh. Na Japonskem so nas sprejeli kot bodočo smetano med znanstveniki. To mi je dalo zagon, da sem se začela zavedati svojih potencialov ter v svoje prvo študijsko leto stopila z veliko samozavestjo in izraženimi cilji. Na moj študij obisk olimpijade neposredno ni imel nobenega vpliva, saj takšna tekmovanja ne prispevajo nobenih točk pri vpisu, med samim študijem pa tega tudi nisem obešala na velik zvon, saj se človek prehitro zasedi na starih lovorikah. Vedno pa bo udeležba na olimpijadi dokaz, da sem sposobna velikih rezultatov, zato bo gotovo imela spodbuden vpliv na moje delo.

Udeležba dijakov Gimnazije Škofja Loka na mednarodnih olimpijadah (preglednica 2)

2009	Tina Šubic	Biologija	Tokio, Japonska	pohvala
	Klemen Stegu	Lingvistika	Wroclaw, Poljska	
2010	Sara Strasner	Biologija	Changwon, Južna Koreja	pohvala
	Gašper Pintar	*Naravoslovna olimpijada	Malmo, Švedska	bronasta medalja
	Klemen Stegu Luka Šturm Jaka Kavčič	Lingvistika	Stockholm, Švedska	
	Klemen Kloboves	Računalništvo	Kanada	
2011	Klemen Kloboves	Računalništvo	Tajska	
	Klemen Kloboves	Računalništvo	Poljska	srebrna medalja
	Tilen Potisk	Kemija	Ankara, Turčija	bronasta medalja
	Žiga Krajnik	*Naravoslovna olimpijada	Češka republika	srebrna medalja
2012	Žiga Krajnik	Matematika	Mar del Plata, Argentina	pohvala
	Manca Potočnik	Biologija	Singapur	pohvala za dosežene visoke standarde znanja
	Neža Alič			
	Žiga Krajnik	*Srednjeevropska matematična olimpijada	Solothurn, Švica	bronasta medalja
	Miha Rihtaršič	*Naravoslovna olimpijada	Vilna, Litva	srebrna medalja ekipno

* naravoslovne olimpijade EU za dijake do 16 let

Luka Šturm: Od 19. do 24. julija 2010 sem se še z dvema sošolcema iz gimnazije (op. Klemen Stegu, Jaka Kavčič) udeležil lingvistične olimpijade v Stockholmu. Moja uvrstitev nanjo sta bila sicer čisto naključje in sreča, tam pa sem se odrezal bolje, kot sem na začetku pričakoval. Izkušnja je bila nekaj najboljšega, kar sem kdaj doživel, družina odlična, vzdušje pa prav tako. V bistvu je bilo popolno vse, razen katastrofalnih obrokov, ki smo jih morali drugače nadomeščati (s precej drago hrano iz trgovine). Vse skupaj pa je precej dvignilo mojo samozavest in prepričanje, da sem tudi jaz lahko sposoben. Edino, kar obžalujem je to, da tega ne bo več mogoče ponoviti.

Klemen Stegu: Mednarodne olimpijade sem se udeležil dvakrat, obakrat na področju lingvistike. Na prvo olimpijado sem odšel poleti leta 2009, na Poljsko, v Wroclaw. Ob tem moram žal povedati, da je bila organizacija priprav, s strani

Zveze za tehnično kulturo Slovenije, zelo slaba. Niti ne bi mogel reči, da je šlo za kakšne priprave, ekipa se je namreč sestala le enkrat, tako da smo vsaj videli, kdo je v njej. Tako že na začetku nismo pričakovali odmevnih rezultatov, saj se poleg individualnega tekmovanja, ki traja 6 ur, piše tudi ekipno tekmovanje. In res, nihče iz naše ekipe ni dosegel vidnejše uvrstitve, prav tako tudi ekipno nismo posegli po najvišjih mestih. A kljub temu ostaja lep spomin na ta dogodek, saj je bila uvrstitev na olimpijado ena izmed mojih želja ob vpisu na gimnazijo. Poleg tega smo se v ekipi dobro razumeli, program je bil zelo dobro sestavljen, ves čas se je dogajalo kaj zanimivega.

Že naslednje leto sem imel novo priložnost. Olimpijada je potekala poleti leta 2010, tokrat na Švedskem, v Stockholmu. S te olimpijade imam zelo lepe in pozitivne spomine. Slovenija je poslala dve ekipi in člani obeh smo se res zelo dobro ujeli. Tudi tokrat nismo pričakovali visokih uvrstitev, smo se pa zato toliko bolj zabavali. Povsod tam, kjer sta bili slovenski ekipi, se je po navadi takoj nabrala gruča ostalih udeležencev iz drugih držav, pa naj je šlo le za igro Enka, Jungle speed ali nogomet. Individualni test traja šest ur, kar zna biti res kar dolgo, sploh ko ti že zmanjka idej, kako bi še lahko rešil nalogo. Ekipno tekmovanje traja štiri ure, naloga je po navadi ena sama, a velikokrat taka, da se res zdi nerešljiva. To je včasih celo res, kajti ocenjuje se, koliko ti je dejansko uspelo rešiti – torej niti ni mišljeno, da bi se dalo nalogo rešiti v danem času. V naši ekipi smo kar hitro obupali nad nalogo, čeprav smo poskušali na najrazličnejše načine priti do rešitve.

Z lingvistične olimpijade v Stockholmu, 2010. (foto: osebni arhiv)

Naloga je bila iz mongolskega enojezičnega slovarja, morali smo prevesti čim več besed brez kakršnega koli slovenskega prevoda. Proti pričakovanjem smo vseeno dosegli kar solidne rezultate, čeprav se sam tudi tokrat nisem mogel pohvaliti s kakšnim priznanjem ali celo z medaljo. Je pa zanimivo, da nobena od teh dveh olimpijad nima nobene povezave z mojim študijem arhitekture. Še vedno pa ohranjam stik s tekmovanjem iz logike, ki je predizbor za lingvistično olimpijado, in sicer kot mentor novih generacij logikov na Gimnaziji Škofja Loka. Mogoče pa nam uspe spet koga iz te gimnazije pripeljati do olimpijade. Izkušnja s takega dogodka je vsekakor pozitivna in ostane za celo življenje.

Sara Strasner: Poleti leta 2010 sem doživela zanimivo, nepozabno in neprecenljivo izkušnjo. Z uspehom na državnem tekmovanju iz biologije ter sledečem izbirnem testu se mi je uspelo prebiti v olimpijsko ekipo. Tako smo skupaj še s tremi sotekmovalci in mentoricama odšli svoje znanje iz biologije preizkusit še v svetovnem merilu. 10. julija smo odpotovali v oddaljeno Južno Korejo. Olimpijada se je odvijala v mestu Changwon in trajala teden dni (od 11. do 18. julija 2010). V tem kratkem času sem spoznala mnogo novih ljudi, kultur, pridobila precej novega znanja in zanimivih izkušenj. Kulturni šok niti ni bil tako velik, saj je Južna Koreja dobro razvita država, navaditi se je treba le na vlago in hrano (na žalost meni azijska kuhinja ni ravno pri srcu). Ljudje so prijazni in odprti, so pa izredno discipliniran narod. Posebno vrednost daje olimpijadi to, da spoznaš različne ljudi iz celega sveta. Vsi so imeli ogromno znanja, a so bili vseeno zelo preprosti. Skupaj smo preživeli kar nekaj prijetnih dni in večerov. Sámó tekmovanje mi je prineslo nekaj novega znanja, predvsem pa zavedanje, kako veliko se moram še naučiti.

Zagotovo je to bilo doživetje, ki mi tudi danes pride prav na Fakulteti za farmacijo. V ekipi smo se odlično razumeli in če bi se odločala še enkrat, bi se odločila enako. Posebne zahvale tudi mentorici Mojci Mravlja, brez nje mi ta dosežek verjetno nikoli ne bi uspel. Vsekakor pa sem ponosna, da sem bila nekoč olimpijka.

Manca Potočnik: Med 8. in 15. julijem 2012 sem se udeležila mednarodne biološke olimpijade v Singapurju. Osvojila sem pohvalo za dosežene visoke standarde znanja, predvsem pa sem spoznala ljudi z vseh koncev sveta, ki so si za nadaljnji študij izbrali podobne smeri in s katerimi se bom v prihodnosti mogoče še srečevala. Menim tudi, da sem med pripravami na olimpijado in med njenim potekom pridobila tudi veliko znanja, predvsem praktičnega, kar mi bo prišlo prav pri nadaljnjem študiju in delu. Seveda pa je bilo največje doživetje Singapur sam.

Žiga Krajnik: Udeležil sem se 53. mednarodne matematične olimpijade, ki je bila od 4. do 16. julija 2012, v Mar del Plati, v Argentini, in na kateri je sodelovalo 548 tekmovalcev iz 100 držav sveta. V času tekmovanja je bila v Argentini zima, kar je bilo pravo nasprotje Sloveniji, kjer je bilo tedaj zelo vroče. Nenavadna je bila tudi peturna vožnja iz Buenos Airesa v Mar del Plato, saj smo videli večino le prostrane zelene argentinske pampe. Tekmovali smo dva zaporedna dneva, nato pa smo si ogledali akvarij v Mar del Plati. Veliko časa smo preživeli tudi z

Na matematični olimpijadi v Argentini je bil v slovenski ekipi tudi Žiga Krajnik (prvi z desne). (foto: osebni arhiv)

drugimi udeleženci olimpijade, največ pri igranju biljarda. Tekmovanje mi bo ostalo v lepem spominu zaradi gostoljubja Argentinecev in slikovite lege ob morju. Na matematični olimpijadi sem bil prvič in bil z osvojeno pohvalo zadovoljen. Matematika mi je tudi sicer v veselje.

Marjan Luževič: Ob zelo nadarjenih dijakih ima izredno pomembno vlogo učiteljski kolektiv na šoli, ki delo s temi dijaki sprejema kot strokovni izziv in spoznanje, da je to dobro za dijake, učitelje in šolo kot celoto. Priprave dijakov na tekmovanja v znanju so postajale vse zahtevnejše, saj se na teh tekmovanjih, zlasti na državnem, še veliko bolj pa na olimpijadah, zahteva znanje, ki sploh ni več del učnega programa, mnogokrat posega celo na raven univerzitetnega študija.

Konkurenca je na olimpijadah izredno močna, saj tja prihajajo dijaki, ki se nanje praviloma pripravljajo po posebnih, specializiranih programih, ki trajajo vse leto, torej povsem drugače od naših, ki obiskujejo redni program šole, ob tem pa se skupaj z mentorjem pripravljajo še na tekmovanje. Izpitne naloge so usmerjene predvsem v ustvarjalno in inovativno iskanje rešitev. Učitelj mentor mora zato tudi sam marsikaj naštudirati, da lahko dijaku, ki se pripravlja na tekmovanja, pomaga, tega pa tisti, ki za takšno delo niso osebno zavzeti, niso pripravljeni sprejeti.

Velikega entuziazma naših učiteljev mentorjev Jožeta Polajnjarja (fizika), Janeza Šušteršiča (kemija), Petra Hafnerja, Andreje Dobrovoljc, Marka Špolada (matematika, logika), Mojce Mravlja, Vesne Žakelj (biologija), Jožice Grohar (geografija) in drugih ni bilo mogoče plačati, saj šola v ta namen od države ni prejela nobenih sredstev, simbolično plačilo pa jim je šola lahko namenila le iz nerazporejenih sredstev za delovno uspešnost.

Kot dolgoletni član državne komisije za tekmovanja v znanju sem v imenu slovenskih gimnazij neuspešno opozarjal na izreden pomen skrbi za nadarjene

dijake, ki se najbolj učinkovito realizira prav v individualnem delu z najbolj nadarjenimi, in to nepripravljenost podpirati najuspešnejše sem zameril vsem dose-danjam šolskim oblastem. Te bi se morale zavedati, da zgolj na »etični pogon« šole in entuziazem učiteljev na daljši rok žal ni mogoče računati, dobre šole pa brez dobrega znanja ni, kot tudi ne obetov za boljši jutri.

Jože Polajnar, profesor fizike: Mentorstvo nadarjenim dijakom je prav gotovo eno izmed najlepših in najzahtevnejših dogajanj v učiteljskem poklicu. Spremljanje rasti in uspehov ter vedeti, da je v tem tudi kanček tvojega dela, odtehta marsikatero težavo. Opazovanje dela in načina razmišljanja teh mladih umov odpira učitelju nove svetove; pristop k problemu in njegovo reševanje sta skoraj pri vsakem dijaku drugačna, vendar pogosto dobiš občutek, da labirint problema vidijo s ptičje perspektive in zato zlahka najdejo pot k rešitvi.

Lepo bi bilo, če bi lahko odkrili vsako nadarjenost, ki se skriva v mladeži, in jo razvili karseda visoko; mislim, da je za to pri učiteljih dovolj volje, le za materi-alne pogoje bi bilo treba poskrbeti.

Janez Šušteršič, profesor kemije: S pripravami na kemijsko olimpijado začnemo v začetku septembra, saj prvi izbirni test pišejo že konec oktobra. Udeleži se ga okoli 100 dijakov 3. in 4. letnikov, ki so se v prejšnjem letu najbolje odrezali na državnem tekmovanju iz kemije. Izberejo 20 najboljših, ki se nato ob sobotah (vse do aprila) pripravljajo na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologi-jo. Pišejo še dva izbirna testa, ki vsebujeta univerzitetno snov s področja kemije, fizike in matematike. V končni izbor se uvrsti 6 najboljših kandidatov, ki se pome-rijo še v praktičnem delu. Štirje najboljši se udeležijo kemijske olimpijade. Letos (op. 2013) bo potekala v Rusiji in bo že 45. po vrsti.

Dijaki Gimnazije Škofja Loka na kemijskih olimpijadah sodelujejo od leta 2000, osvojili so kar 4 medalje. Sodelujoči dijaki zelo razširijo in poglobijo svoje znanje, kar jim olajša kasnejši študij, imajo pa tudi boljše možnosti za vpis na tuje fakultete. Meni kot mentorju pa to delo omogoča stik z novostmi, ki jih nato pre-našam tudi na ostale dijake.

Moja Mravlja, profesorica biologije: Vsako leto dijake, ki jih biologija še posebej zanima, pripravljam na državno tekmovanje. To so dijaki, ki učnim uram sledijo z odprtimi očmi, učitelju zastavljajo dodatna vprašanja, poglobljajo obve-zno učno snov, sami iščejo nova znanja. Dijaki Gimnazije Škofja Loka na državnem tekmovanju iz biologije vsako leto dosegajo odlične rezultate, med njimi so dobi-tniki zlatih priznanj in zmagovalci državnih tekmovanj. Izmed desetih najbolj uspešnih dijakov in dijakinj na državnem tekmovanju se izbere štiričlanska ekipa, ki zastopa Slovenijo na mednarodni biološki olimpijadi. Z dijaki, ki so prišli v ožji izbor za olimpijsko ekipo, se na šoli pripravljamo na teoretični test in preizkus laboratorijskih spretnosti. Naši dijaki so se v preteklih letih redno uvrščali v ekipe, ki so Slovenijo zastopale na bioloških olimpijadah – bili so v Latviji, Belorusiji, Avstraliji, Argentini, Indiji, na Japonskem, v Južni Koreji in Singapurju. Dijakinji Ida Istenič in Špela Alič sta iz Avstralije in Indije prinesli bronasti medalji. Manca

Potočnik je prejela pohvalo za dosežene visoke standarde znanja, drugim so medalje ušle le za las. Pred odhodom na tekmovanje so nujne dodatne teoretične in praktične priprave, ki večinoma potekajo na Oddelku za biologijo Biotehniške fakultete v Ljubljani. Dijaki se jih navadno zelo veselijo, saj vedo, da se bodo naučili marsikaj novega. Olimpijado sestavljata dva tekmovalna dneva. Prvi obsega preverjanje praktičnih znanj, drugi tekmovalni dan pa se preverja poznavanje teorije. Ostale dni izkoristijo za ekskurzije, športne aktivnosti in druženje.

Jernej Bernik z mentorico prof. Mojco Mravljia in prof. Markom Špoladom. (foto: osebni arhiv)

Marko Špolad, profesor matematike: Velikega srca ledene kraljice znanosti – matematike – najbrž nikoli ne bi začutil, če je ne bi na novo odkrival skupaj z mladimi. Naše poti so uhajale in še uhajajo modernim, samopostrežnim metodam, ki so razpete med daljincem in mobilnim telefonom. Morda zato, ker si zaupanja brez spoštovanja idej, elegantnih in malo bolj okornih, nisem znal predstavljati. Ni me še minilo. Vsem birokratskim ocenam navkljub sveža misel ostaja edina zvezda vodnica.

Če kaj, utemeljuje pridevnik sanjski pred mojim poklicem priložnost spremljati nadarjene dijake. Ne zaradi matematičnih olimpijskih medalj in priznanj izjemnih varovancev Matije Perneta, Matjaža Berčiča, Tineta Porente ter Žige Krajnika. Zaradi tistih redkih regratovih lučk sredi zime, ki sem jim morda priskrbel ugoden veter. Zaradi njihovih drugačnih, izjemnih razmislekov, v katere nam je uspelo vtakati ravno pravnje nitke samozavesti. Zaradi generacij, ki potrebujejo svoje heroje. In predvsem zaradi tega, ker je lepše od poučevanja otrok le še učenje od njih.

* * *

V lanskem šolskem letu (2011/2012) so dijaki Gimnazije Škofja Loka osvojili kar osem prvih mest in postali državni prvaki iz matematike, kemije, ruščine, fizike, zgodovine, biologije in logike oziroma povedano drugače: 44 dijakov in dijakinj je prejelo zlata priznanja na različnih tekmovanjih v znanju. Od teh se je kar četverici uspelo uvrstiti v državno ekipo, ki nas je zastopala na mednarodnih olimpijadah. To so dejstva, ki govorijo o tem, da imamo na gimnaziji v Škofji Loki res veliko nadarjenih dijakov.

V srednjem šolstvu se z nadarjenimi dijaki ukvarjamo že od vsega začetka, čeprav smo bili šele leta 2011 prvič deležni sredstev s strani Ministrstva za šolstvo in šport, ki so bila namenjena nadstandardnemu delu s temi dijaki. V novem

predlogu Zakona o gimnazijah, ki bo predvidoma začel veljati v letu 2013, so nadarjeni dijaki prvič obravnavani kot posebna kategorija dijakov, za katere se »izobraževanje izvaja v skladu z zakonom tako, da jim šola prilagodi metode in oblike dela ter doda druge vsebine« (osnutek, 10. a člena Zakona o gimnazijah).

Kakorkoli, naloga ravnatelja šole je, da spodbuja delo z nadarjenimi dijaki ter skupaj s strokovnimi delavci išče možne rešitve in prilagoditve. Včasih je to težko, posebno ko pripravljamo individualen program za posameznega dijaka, vendar, kot je očitno iz izjav tako mentorjev kot naših udeležencev olimpijad, vsekakor vredno.

Gimnazija Škofja Loka tako z udeležbo posameznikov v sam svetovni vrh znanj na različnih področjih dokazuje svoje poslanstvo in predvsem kakovostno delo učiteljskega zbora, kar vsem udeležencem izobraževanja zagotavlja odlično osnovo za nadaljnje izobraževanje.

Nadarjenost je redka ptica, ki ji pri nas le pomagamo vzleteti. Tja kamor spada – pod modro nebo prihodnosti. (Marko Špolad, prof.)

»Taka je moja domovina. Pozdrav Iv. Grohar.«

(besedilo z razglednice Ivana Groharja z motivom Sorice,
6. maja 1904 Ivanu Cankarju iz Železnikov na Dunaj)

Nova zbirka Ivana Groharja v Loškem muzeju, december 2012

»... Vsaki narod se ceni po višini svoje kulture. To je dejstvo in dejstvo je tudi, da v vrsti činiteljev kulture umetnost ni zadnja, ta se je upoštevala pri vseh kulturnih narodih.

Da pa je umetnost mogoče razvijati in dvigniti na višino, zato morajo biti ugodni pogoji, potrebna je podpora moralna in materialna. Slovenski slikarji in kiparji pridobili smo priznanja v centrih Evrope na Dunaju, Berlinu, Londonu, Varšavi, Sofiji in Belgradu; toda s tem je rešena šele ena točka; naša gmotna stran kaže še vedno vrzelj preko katere prekoračiti je nemogoče brez podpore javnih faktorjev ...«

Ivan Grohar, 29. december 1909

Svoj kratek prispevek o dveh novih zbirkah, posvečenih našima rojakoma, slikarju Ivanu Groharju in pisatelju Ivanu Tavčarju, predvsem pa objavo nagovora ob otvoritvi zbirk, ki ga je imela častna gostja, gledališka igralka Milena Zupančič, sem namensko začela s citiranjem Ivana Groharja, ki me je fasciniral z ostrino, globino in pomensko težo razmišljanja. Prepričana sem, da njegove misli tudi vam zvenijo sveže in presenetljivo znano. Moje mnenje je, da so pravzaprav zelo aktualne, hkrati pa sem zaskrbljena, da problemov in zagat, ki so bili na področju slovenske kulture prisotni že v Groharjevem času, kot sodobna družba še nismo odpravili.

Vemo, da je slikar Ivan Grohar pomemben dejavnik slovenske kulturne zgodovine s konca 19. in začetka 20. stoletja. Tesno je povezan z ozemljem nekdanjega loškega gospodstva, »nesmrten« pa je postal s svojimi najboljšimi slikarskimi

Ivan Grohar, *Žetev*, olje/karton, 31,5 x 24,3 cm, Loški muzej Škofja Loka, inv. št. UZ/1138. (foto: Jure Nastran)

deli, naslikanimi v impresionistični maniri, nastalimi prav med njegovim bivanjem v Škofji Loki; gre za znamenito Loko v snegu, Kamnitnik, bujni Štemarski vrt, Macesen in Pomlad.

V okviru tokratne zbirke na ogled postavljamo pomemben del Groharjevega opusa, ki ga hranimo v Loškem muzeju, predstavlja pa ga 14 del iz zgodnejšega obdobja. Ta dela so vezana predvsem na nabožno in portretno tematiko. Grohar je namreč svojo slikarsko pot začel kot slikar sakralnih motivov, portrete pa je upodabljal ves čas svojega ustvarjanja in imajo pomembno mesto v njegovem umetniškem razvoju. Predvsem smo veseli, da javnosti tokrat prvič predstavljamo njegovo doslej neznano delo z motivom dela na polju – *Žetev*. Podobo smo od zasebnika pridobili

v času razstave na temo portretov, z naslovom Moč pogledov, in tako prav z njo zaokrožamo našo škofjeloško zbirko Groharjevih umetnin.

Vzporedno s prenovno Groharjeve sobe smo osvežili tudi zbirko, posvečeno drugemu velikanu slovenske kulture in loškemu rojaku, pisatelju Ivanu Tavčarju. Karizmatični Tavčar je tista posebna občutja in lastnosti, značilne za ljudi, generično izhajajoče s področja tako imenovane Loške krajine, ki jih je njegov soime-njak Grohar izpovedoval s čopičem, nesmrtno ovekovečil s peresom. Na temelju svoje humanistične filozofske misli se je tako trajno zapisal v zgodovino sloven-ske literarne ustvarjalnosti, hkrati pa simbolično povzdignil vrline in posebnosti »loške biti« v širšem nacionalnem kontekstu.

Zbirki predstavljata pomembno obogatitev našega muzeja, mesta Škofja Loka in slovenskega kulturnega prostora. V izjemno čast in veselje nam je bilo, da se je našemu vabilu za sodelovanje v sklopu kulturnega programa ob odprtju prenovljenih zbirk prijazno odzvala Milena Zupančič, primadona slovenskega gledališča, ki je zbirki tudi slovesno odprla. Njen nagovor objavljamo v celoti.

»V čast mi je, da bom skupaj z vami med prvimi vstopila v prenovljene pro-store stalne zbirke Ivana Groharja in Ivana Tavčarja, v prostore posvečene umetnosti. Umetnost je zatočišče, kjer premagamo vsakdanje tegobe. Tja ne vstopamo zaradi praktičnih ciljev, in vendar nam »umetnost edina«, kot je rekel Goethe, »omogoči doseči vse tisto, kar v stvarnosti človeku življenje odreka«. Skratka: umetnost nam pomaga preživeti. Umetnost je pokrajina nekje vmes med resnico in utvaru, med razumom in čustvom, med fizično in metafizično resničnostjo, med otipljivim in neotipljivim svetom. Umetnost nas ne le bogati (kot po navadi rečemo), ampak nas dela tudi bolj odprte, bolj razmišljujoče, ali če hočete, bolj strpne, bolj etično občutljive.

Ko stojim pred slikarsko mojstrovino, na primer pred Groharjevim »Sejalcem«, »Macesnom«, »Vrbah ob potoku« ali »Škofjo Loko v snegu«, »Cvetočo jablano« ali »Pomladjo«, se v meni naseli posebno vznemirjenje, ki mi godi. Pa ne le zaradi barv, slikarske tehnike, slikarjeve teme – vse to, ta celota mi odpira zgodbe, ki postanejo moje zgodbe: pod nogami začutim zorano zemljo, voham cvetočo jablano, začutim, kako mi voda v potoku hladi roke, občutim mraz in slišim škripanje snega v Škofji Loki, imam pomladansko sonce v očeh. Zgodbe trajajo, čas izgubi pomen, ko stojim pred slikami. Seveda se to zgodi le takrat, ko »slikar ne slika kar vidi, temveč kar čuti in kar sam sebi pravi, da je videl« (Picasso).

Umetnik izraža odnos do svojega časa, velik umetnik se obrača tudi v priho-dnost. Francis Fitzgerald Scott je nekoč zapisal: »Avtor mora pisati za mladino svoje generacije, za kritiko prihodnje generacije in za učitelje za vselej.« Zagotovo je Tavčarjevo Cvetje v jeseni za mnoge Slovence – za vselej, za »ves živlene«.

Lahko, da se sliši naduto, smešno pa prav gotovo, če rečem, da ne vem, kaj naj povem o Tavčarju, ker se počutim kot kakšna njegova sorodnica – zaradi Presečnikove Mete seveda. O sorodnikih pa tako ali tako ne znamo nič pame-tnega povedati.

Moj prvi spomin na »Cvetje« seže daleč nazaj. Za 12. rojstni dan mi je mama kupila knjigo Cvetje v jeseni. Drobna knjiga z ilustracijami slikarja Iveta Šubica, še enega rojaka iz Poljanske doline, me je napolnila z velikim nepoznanim vznemirjenjem, nedoločenim hrepenenjem in fantazijo. Takrat še sanjala nisem o tem, da bom nekoč igralka, kaj šele, da bom kdaj koli igrala Presečnikovo Meto. Zagotovo pa takrat še nisem razumela zaključka velike ljubezenske zgodbe. Ostareli Tavčarjev Janez pravi: »Čisto gotovo zahajam vsako leto in večkrat tudi vsak mesec v pogorsko vasico. Moja duša je v pogorju, Meta zame ni umrla! Pred mano živi še vedno v podobi mladosti in devišva. Da sem jo vzel, potrj bi jo bil zakon, potrlo bi jo bilo delo. Vse to bi bilo streslo cvet z njenega telesa, tako pa mi živi dandanes še vedno v tisti cvetlični nežnosti, ki pri ženski tako rada in tako hitro usahne.«

Na koncu bi vas rada (preden vstopimo) opozorila na prošnjo za podporo, ki visi na steni. Ni nastala letos. Napisal jo je Ivan Grohar, 29. decembra 1909, Deželnemu odboru Vojvodine Kranjske v Ljubljani, kjer je med drugim zapisal:

»... vsaki narod se ceni po višini svoje kulture. To je dejstvo in dejstvo je tudi da v vrsti činiteljev kulture umetnost ni zadnja, ta se je upoštevala pri vseh kulturnih narodih. Da pa je umetnost mogoče razvijati in dvigniti na višino, zato morajo biti ugodni pogoji. Potrebna je podpora moralna in materialna. Slovenski slikarji in kiparji pridobili smo priznanja v centrih Evrope na Dunaju, Berlinu, Londonu, Varšavi, Sofiji in Belgradu; toda s tem je rešena šele ena točka; naša gmotna stran kaže še vedno vrzelj preko katere prekoračiti je nemogoče brez podpore javnih faktorjev ...«¹

In čisto za konec bi rada, kot že tolikokrat, ponovila star jutroviski izrek: »Kdor ima dva hlebca kruha, naj en hlebec proda in namesto njega kupi narcisne cvetove, kajti kruh hrani le telo, narcise pa so hrana duše.«

Milena Zupančič je svoj govor napisala na roke. Ko je v zbirki zagledala Groharjev rokopis, je bila vidno presenečena; njen in Groharjev rokopis sta si nadvse podobna.

Dramska igralka Milena Zupančič, ki se je v slovensko kulturo trajno zapisala z likom Presečnikove Mete iz Cvetja v jeseni, v družbi Jane Mlakar in Barbare Sterle Vurnik. (iz fototeke Loškega muzeja)

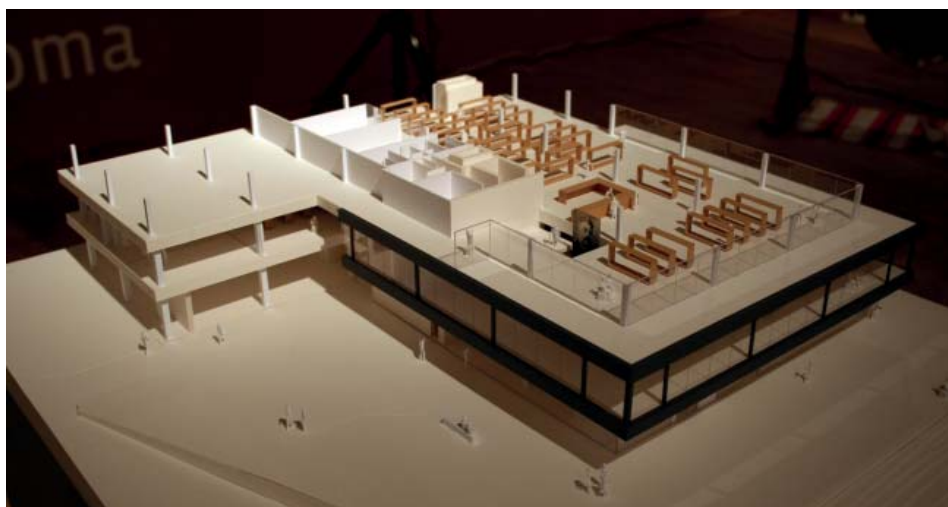
1 Original hrani: NUK, Rokopisni oddelek, MS 1078, Ivan Grohar, mapa 1, št. 15.

Arhitekt Robert Potokar

V Loškem muzeju pogosto pripravljamo različne razstave s področja umetnosti in umetnostne zgodovine, razstave z arhitekturno tematiko pa redkeje. Izhajajoč iz trditve, da je arhitektura umetnost in veda o oblikovanju zgradb, je bila razstava o delu arhitekta Roberta Potokarja dobrodošla popestritev našega programa.

Robert Potokar (1965) je po rodu Ločan, diplomiral je na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani, kjer tudi živi in vodi Arhitekturni biro Ravnikar Potokar d.o.o., ki ga je ustanovil skupaj s pokojnim arhitektom Vojtehom Ravnikarjem. Je tudi odgovorni urednik arhitekturne revije Piranesi.

Na razstavi in v spremnem katalogu, z naslovom *Kontekst v sodobni arhitekturi*, smo predstavili Potokarjeve projekte, ki so v njegovem biroju nastali med leti 2000 in 2012. Mnogi med njimi so bili nagrajeni na različnih natečajih in razpisih, kasneje pa konkretno udejanjeni, s pomočjo javnih in zasebnih sredstev. Projektno so večinoma vezani na urbano in ruralno okolje, nekateri so šele v nastajanju oziroma v fazi idejnih zasnov.

Maketa loške knjižnice, oktober 2012. (iz fototeke Loškega muzeja)

Razstava je bila koncipirana po posameznih sklopih, ki so vsebovali projekte iz urbanega okolja – monumentalne javne mestne zgradbe; projekte, ki se povezujejo – vključujejo v krajino; domovi zasebnikov in projekti v pripravi oziroma idejnih zasnovah, ki kličejo po uresničitvah. Razstava je pregledno in nazorno prikazala izjemno plodno Potokarjevo ustvarjanje in njegov občutek za simbiozo ter vključevanje objektov v katerokoli okolje. Njegova dela so moderno naravnana in vključujejo najpogostejše značilnosti sodobne arhitekture, kot so poenostavljene, geometrijsko pravilne oblike, z redko ornamentalizacijo, za gradnjo pa uporablja jeklo, železobetonske in steklo. V sodobnem času, ponovno zaznamovanem v ekostilu, je opazen tudi poudarek na kombinacijah z lesom. Vse to so elementi, ki opredeljujejo osebni slog arhitekta Roberta Potokarja.

Poleg teh značilnosti je treba izpostaviti tudi ustvarjalčevo smelost pri izbiri intenzivnih barv za izbrane elemente, tako v smislu notranjega kot zunanjega arhitekturnega prostora. Potokarjev dober občutek za umeščanje zgradb v dano okolje je izjemno subtilen. Celo več: zdi se, da daje velik poudarek povezavi – neločljivosti interiera z eksterierem, predvsem v krajini in zasebnih domovih, kjer se izjemno zračni in odprti dnevni prostori dobesedno povezujejo z vrtovi; o tem piše že antični mislec in arhitekt Vitruvij. Arhitekt Potokar dosledno upošteva svobodo gibanja in dobro počutje stanovalcev ter uporabnikov posameznih objektov in jim ne vsiljuje nepraktičnih rešitev.

Prepričana sem, da so bile Ločanke in Ločani na razstavi še posebej pozorni na predstavljeno idejno zasnovo morebitne nove loške knjižnice, v objektu zdajšnje Name; njena uresničitev pa bo za Škofjo Loko izredno pomembna.

V Škofji Loki je bil pred kratkim izveden natečaj za celostno ureditev starega mestnega jedra. Tudi tokrat je Robert Potokar s svojo ekipo dobil prvo nagrado.

Z otvoritve razstave: Marjan Zupanc, Robert Potokar, Jana Mlakar, Majda Širca, Miha Ješe. (iz fototeke Loškega muzeja)

Muzejska zbirka o športu v Škofji Loki

Ideja o muzejski zbirki o športu v Škofji Loki je vzniknila že v obdobju priprave na zaznamovanje 100-letnice športa v Škofji Loki, ki je bila leta 2006. Zavest in potreba po ohranitvi tega dela naše kulturne dediščine je dozorevala ob zbiranju in urejanju bogatega gradiva za zbornik o zgodovini športa v Škofji Loki. Zamisel o osnovanju muzeja športa je že leta 2006 dobila soglasno podporo na skupščini Športne zveze Škofja Loka. Izražena je bila pobuda, da se športna zbirka vključi v Loški muzej, ki je v občini osrednja muzejska ustanova, z odličnim ugledom in obiskanostjo v slovenskem prostoru. Predlog je bil kmalu posredovan Jani Mlakar, direktorici Loškega muzeja, in tedanjemu županu Igorju Drakslerju, predstavniku ustanoviteljice muzeja. Oba sta idejo podprla ter obljubila pomoč in sodelovanje pri snovanju muzeja športa v Škofji Loki.

Postavitev muzejske zbirke o športu je zahtevna naloga, zahteva načrten pristop k reševanju številnih nalog, tako pri zbiranju in urejanju gradiva kot tudi njegovi muzejski predstavitvi.

Športna zveza Škofja Loka in Zavod za šport Škofja Loka sta že februarja 2010 imenovala Odbor za muzej športa, ki ga sestavljajo dobri poznavalci zgodovine Škofje Loke, večina od njih so tudi odlični poznavalci zgodovine športa in njegovi soustvarjalci. V delo odbora je bil povabljen tudi Loški muzej, ki je vanj imenoval kustosinjo za novejšo zgodovino.

Prve smernice za delo odbora je dal prof. Ivan Križnar, ki je pripravil temeljno gradivo za osnovanje muzejske zbirke o športu; to gradivo je postalo izhodišče vseh nadaljnjih aktivnosti. Odbor za muzej športa se je začel sestajati na rednih mesečnih sejah, svoje delo je usmeril v uresničevanje naslednjih temeljnih nalog:

1. postaviti koncept muzejske zbirke, ki naj predstavi zgodovino športa in njegove dosežke na Škofjeloškem, ob tem pa naj opisuje tudi širši zgodovinski kontekst življenja v našem mestu,
2. zbrano gradivo, predmete in dokumente o zgodovini športa se nameni strokovni muzejski hrambi, obdelavi in predstavitvi v muzejski zbirki,
3. pridobiti ustrezne prostore za postavitev muzejske zbirke.

Postavitev koncepta muzejske zbirke

»Škofja Loka se lahko pohvali z eno najbolj bogatih športnih zgodovin na Slovenskem, organiziranost in športni dosežki loških športnic in športnikov pa so tudi danes med najboljšimi v državi. Zgodovinska pričevanja in dokumenti o športu na Loškem govorijo, da smo imeli prvo kopališče s kabinami na Selški Sori že 1318. leta, o viteški športni vzgoji priča freska Svete Nedelje v Crngrobu iz leta 1450, o prvem strelskem društvu se govori že v letu 1883, dragocen prispevek k splošni kulturi so dala društva Sokol (1906), Orel in Planinsko društvo leta (1907), po 2. vojni pa društvo Partizan. Poudariti velja, da je bil Ločan Fran Jesenko prvi predsednik jugoslovanske smučarske zveze in da velja za pobudnika in začetnika Triglavskega narodnega parka v letu 1924 in še bi lahko naštevali.

Način hrambe športnih zbirk, eksponatov in gradiva na Slovenskem ni sistemsko urejen. Razlogov za to je več, med njimi prav gotovo pomanjkljiv vpogled v pretekla obdobja telesne kulture in slab odnos do celovitega obsega materialne kulturne dediščine, kar ima za posledico nepopravljivo škodo, saj se tako dragoceno gradivo izgubi ali odtuji.

V Škofji Loki so bila v preteklosti za javnost izgubljena pomembna umetniška in druga dela s področja telovadbe in športa, npr. orlovski prapor arhitekta Jožeta Plečnika, sokolski prapor slikarja Gvidona Birolle, umetniška slika slikarja Janka Potočnika, Loški sokoli, reliefna podoba kiparja in slikarja Jurkoviča, Deseti brat (simbol loških Sokolov), prav tako nihče ne ve, kje je najpomembnejše jugoslovansko priznanje Prehodna zastavica, podeljeno 1990 najboljšemu telovadnemu društvu Partizan Škofja Loka. Tako se zgodi, če skrb za ohranitev podobe preteklosti ni celovita, stalna in strokovna.«, navaja v Predlogu za ustanovitev muzeja športa prof. Ivan Križnar.

Albina Grundner, telovadka in članica škofjelokeškega Sokola.
(foto: Peter Pipp)

Prizadevanja za muzej športa bodo omogočila, da bo za muzej zbrano gradivo postalo zavarovano, ustrezno hranjeno in predstavljeno širši javnosti kot del materialne kulturne dediščine našega mesta in širše okolice.

Zbiranje gradiva za muzejsko zbirko

Ob 100-letnici športa v Škofji Loki je prof. Ivan Križnar, skupaj z odborom za pripravo zbornika, pripravil zelo obsežen in kakovosten oris zgodovine in sedanjosti športa v Škofji Loki. Ta pripoved se dopolnjuje in bogati z vedno novimi dosežki loških športnic in športnikov na domačih tekmovanjih in v mednarodni športni areni.

Zbiranje gradiva o zgodovini športa in njegova predstavitev v muzejski zbirki pomeni zelo obsežno delo. Da bi bilo zbrano gradivo pregledno in smiselno predstavljeno, odbor predlaga naslednjo razvrstitev:

- vrhunski športniki,
- športna društva, ki so vplivala na razvoj športa v Občini Škofja Loka,
- žive pripovedi (filmski zapis) veteranov škofjeloškega športa in za razvoj športa v Škofji Loki pomembnih osebnosti,
- živa pripoved (filmski zapis) loških olimpijk in olimpijcev,
- pomembne osebnosti v športu: trenerji, strokovni sodelavci, funkcionarji športnih klubov,
- priznanja za dosežke v športu,
- pisci o športu,
- športni fotografi,
- likovni umetniki in njihova dela na področju športa,
- raziskovalci in inovatorji na področju športa.

Odbor je pripravil seznam več kot 170 loških športnikov, športnih klubov, zbirateljev športnih rekvizitov, ustanov in oseb, predvsem svojcev starejših športnikov, ki utegnejo hraniti razne predmete, slike, priznanja in drugo gradivo o njihovi športni poti. Seznam ni dokončen, saj člani in sodelavci odbora ob zbiranju spoznavajo vedno nove imetnike gradiva za muzejsko zbirko.

Na petnajstih letnih, zimskih in specialnih olimpijadah je sodelovalo 19 loških športnic in športnikov, še več je bilo udeležencev evropskih in svetovnih prvenstev.

Najvišje državno priznanje za tekmovalne in druge dosežke v športu, Bloudkova nagrada, je bilo podeljeno petim športnikom iz Škofje Loke, Bloudkova plaketa, kot priznanje za zelo pomemben dosežek v športu, pa 23 posameznikom in klubom iz Škofje Loke. Tudi Mednarodni olimpijski komite je dal štirim Ločanom posebno priznanje za njihovo prostovoljno delo v športu.

Zelo pomemben delež pri uspehu loškega športa imajo številni posamezniki, ki so kot organizatorji in volonterski sodelavci ustvarjali uspešne športne kolektive, ob tem pa največkrat ostali neimenovani, v ozadju, zunaj zgodb o športnih uspehih posameznikov in klubov, predstavljenih javnosti.

Odbor za muzej športa je z zbiranjem gradiva začel že leta 2010; do sedaj so njegovi člani uspeli pridobiti več deset zanimivih eksponatov, ki bodo svoje mesto lahko dobili v muzeju. Da bi odbor pravno legaliziral svoje delo, je pripravil posebne obrazce, s katerimi se pisno dokumentira prejem predmetov za muzejsko zbirko ter pravica njihove trajne hrambe v njej. Odbor vodi pisno dokumentacijo o hrambi pridobljenih eksponatov.

Proces pridobivanja je v nekaterih primerih preprost, večkrat pa tudi dolgotrajen in manj uspešen, saj se lastniki zanimivih eksponatov tem ne želijo odreči. Nanje so osebno navezani, spominjajo jih na njihovo športno kariero.

V odboru menimo, da bo javna promocija dejavnosti za muzej športa pripomogla k uspešnejšemu zbiranju gradiva. Ob tem odbor vedno znova poudarja, da s svojim delom pomembno prispeva k ohranitvi in javni predstavitvi tega dela naše kulturne dediščine.

Odbor muzeja športa je ob občinski podelitvi priznanj najbolj zaslužnim v športu, 27. 3. 2012, pripravil priložnostno razstavo do sedaj zbranih eksponatov o zgodovini športa v Škofji Loki, s katero je javnost seznanil z namenom zbiranja gradiva. Razstava je bila v avli Sokolskega doma, prisotni so zanj pokazali veliko zanimanje. Ob podelitvi priznanj so bili predvajani tudi povzetki filmskih zapisov intervjujev z veterani loškega športa. Tudi to gradivo bo s sodobno opremo (videoekrani) v muzeju predstavljeno na zanimiv način.

V Sokolskem domu je bila marca 2012 priložnostna razstava do takrat zbranih eksponatov o zgodovini športa v Škofji Loki. (foto: Marjan Luževič)

Muzej športa

Ustanovitev muzejske športne zbirke ni enkratno dejanje, ampak lahko v koraku z vedno novimi športnimi dosežki spodbudi proces neprestane aktualizacije in rasti muzeja. Za delovanje muzeja športa je treba zagotoviti vsaj naslednje pogoje:

- prostor - sredstva zagotovi občina, ki je ustanoviteljica muzeja,
- finančna sredstva - redno financiranje muzejske dejavnosti Loškega muzeja,
- strokovnjaka muzealca - ustreznega delavca imenuje oziroma usposobi Loški muzej,
- sodelovanje s Športno zvezo in Zavodom za šport ter odborom za muzej športa, športniki,
- Odbor za muzej športa enakopravno sodeluje z Loškim muzejem pri določanju vsebine muzejske zbirke o športu.

Odbor za muzej športa želi zbrano gradivo predati Loškemu muzeju, seveda ob pogoju, da se v muzeju pridobi ustrezen prostor za predstavitev zbirke o zgodovini športa na Loškem.

Muzejska zbirka bo presegala okvir dosežkov v lokalni skupnosti; predstavljala bo športne dejavnosti, ki so nacionalnega pomena, ob tem pa so za škofje-loško regijo zelo pomemben del njene zgodovine in prepoznavnosti v širši slovenski ter mednarodni javnosti.

Muzej lahko s svojim strokovnim znanjem pripravi zelo zanimivo postavitev muzejske zbirke, zbrano gradivo, ki ne bo stalno razstavljeno, pa kot kulturno dediščino ustrezno varuje v muzejskih depojih. Ob postavitvi muzejske zbirke o športu je mogoče pripraviti zanimiva predavanja in druge oblike predstavitve aktualnih tem o športu v Škofji Loki, kar bo muzejsko zbirko dodatno promoviralo širši javnosti in spodbujalo njeno rast.

V dejavnost muzeja športa je mogoče občasno vključiti najbolj uspešne in mladim poznane loške športnike, k sodelovanju je kot prostovoljce mogoče pridobiti tudi veterane loškega športa.

V dosedanjih pogovorih Odbora za muzej športa z županom občine, kot predstavnikom ustanoviteljice muzeja, in vodstvom Loškega muzeja smo ugotovili, da bi prostor lahko pridobili z adaptacijo podstrešne etaže Loškega gradu v tistem delu, ki ima že železobetonsko osnovo. Seveda bi bilo to mogoče le, če bi Občina Škofja Loka zagotovila sredstva za adaptacijo.

Vodstvo Loškega muzeja je naknadno predlagalo, da se prostori za muzej športa pridobijo na lokaciji, kjer je trenutno muzejska strokovna knjižnica, ta pa bi se preselila v adaptirane podstrešne prostore, kjer bi dobili tudi dodatne depoje za muzejske predmete.

Ker do sedaj vodstvo občine ni zagotovilo poteka obnovitvenih del na Loškem gradu, je tudi načrt postavitve muzejske zbirke o športu postavljen v čas 2014–2015, ko bo adaptacija gradu nujna tudi zaradi drugih potreb, predvsem obnove strehe in inštalacij.

Odbor za muzej športa v Škofji Loki bo tudi v naslednjem letu nadaljeval zastavljeno pot, odprt je tudi za sodelovanje in pobude, ki bodo prišle iz širše športne ter ostale javnosti.

Rokodelski center domače in umetnostne obrti v Škofji Loki

Center Domače in umetnostne obrti (DUO) ali Rokodelski center je dodatna turistična ponudba in poživitev starega mestnega jedra, saj predstavlja vez med preteklostjo in sodobnostjo. Njegovo poslanstvo je ohranjanje bogate rokodelske tradicije ter prenosov rokodelskih znanj na vse generacije.

V Rokodelskem centru DUO so stalno na ogled razstava rokodelskih izdelkov članov Sekcije DUO Območne obrtne zbornice (OOZ) Škofja Loka in druge občasne razstave, ki odkrivajo rokodelske ustvarjalnosti mojstrov čezmejnega in širše slovenskega prostora. Občasno so v centru tudi razstave otrok iz vrtcev in šol ter ljubiteljev obrti; predstavljamo tudi rokodelske tradicije in cehovske organizacije, iz katerih so kasneje zrasle npr. tovarne (razstava KLOBUKI, s tovarno klobukov

Rokodelka Karla B. Rihtaršič in otroci pri izdelovanju izdelkov iz naravnih materialov pred Rokodelskim centrom DUO. (foto: Katarina Sekirnik)

Šešir, oktober 2012). Stalno so na voljo knjižnica z etnološko literaturo in prikazi rokodelstva, razni tečaji in rokodelske delavnice za otroke, ljubitelje in rokodelce, fototeka in izsledki obsežne terenske raziskave (opravili smo 85 poglobljenih intervjujev z rokodelci v občinah na območju Upravne enote Škofja Loka). Gre za prostor srečevanj in aktivnega dokumentiranja, razstavljanja, povezovanja z najrazličnejšimi institucijami (muzeji, inštituti, šolami, vrtci, mladinskimi centri, varstveno-delovnimi centri, občinami, loškimi umetniki, društvi, arhivom itd.) ter skupnega sodelovanja.

Center DUO, ki ima svoje prostore nasproti Marijinega znamenja, na Mestnem trgu 34, je del Razvojne agencije Sora in smo ga vzpostavili v okviru čezmejnega projekta DUO Kunsthandwerk, s 95 % sofinanciranjem iz evropskih sredstev OP SI – AT. Skupaj s partnerji s Koroške, Avstrijske Koroške, Obsotelja in Kozjanskega smo izvedli vrsto pomembnih aktivnosti, kot so: prva evropska razstava rokodelskih izdelkov v Slovenj Gradcu in Celovcu (maj, avgust 2012), skupna spletna stran, na kateri predstavljamo območja, rokodelce, naše dejavnosti in izsledke raziskav (<http://www.duo-kunsthandwerk.eu/>), skupen katalog *Podobe rokodelske ustvarjalnosti*, številna čezmejna srečanja in predstavitve rokodelcev, kartice z osebnimi zgodbami rokodelcev, rokodelske priročnike, prvo lesno-strugarsko srečanje na slovenskem – *Umetnost struženja lesa*, fotografske razstave in dokumentarni film o rokodelstvu čezmejnega območja, ki je bil posnet skupaj s slovenskim Narodopisnim inštitutom in Narodopisnim inštitutom Urban Jarnik iz Celovca.

Ker imata rokodelstvo in obrt na Škofjeloškem že zelo dolgo tradicijo, je odprtje Rokodelskega centra DUO logična nadgradnja bogate rokodelske dediščine območja. Želja po prostoru, kjer bi se rokodelci lahko družili, razstavljali, delili svoje znanje in pridobivali novo, je med rokodelci na Škofjeloškem tlela že dlje časa in se končno uresničila 1. oktobra 2011.

Rokodelstvo je bilo na Škofjeloškem skozi zgodovino močno zastopano, poseben mejnik pa predstavlja konec 15. stoletja, ko so se obrtniki začeli združevati v cehe. Cehovstvo je zaznamovalo škofjeloško ne le gospodarsko, temveč tudi kulturno in socialno življenje in pripomoglo, da je Škofja Loka postala upravno in obrtniško-trgovsko središče loškega gospostva. Prva pričevanja o obrtnem in rokodelskem življenju na Škofjeloškem lahko najdemo na freski Sv. Nedelje, na cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu, ki so jo med leti 1455 in 1460 naslikali slikarji iz delavnice Janeza Ljubljanskega. Freska prikazuje vsakdanje življenje v sredini 15. stoletja, med drugim tudi stare obrti, nekatere so še posebej vezane na ožjo okolico Crngroba (sokolarstvo v Pevnem). Prikazan je tudi postopek platnarske obrti, ki je bila na Sorškem polju zelo razvita. Ostale obrti, ki jih prikazuje freska, so še: kovaštvo, mlinarstvo, peka, krojaštvo in čevljarstvo. Kasneje, v 18. in 19. stoletju, je bilo na Škofjeloškem poleg platnarstva razvito še klobučarstvo, glavnikarstvo, barvarstvo, železarstvo, dodaten vir zaslužka za mnoge, predvsem podeželske prebivalce, je prineslo klekljanje, ki je bilo zelo razširjeno v Selški in Poljanski dolini ter na Žirovskem.

Danes se s problematiko rokodelstva v Sloveniji ukvarjajo Rokodelski centri, kakovost rokodelskih izdelkov pa urejajo na Obrtni zbornici Slovenije, s podeljevanjem certifikatov *Rokodelstvo Art&Craft Slovenija*. Vsi stalni razstavljalci v Centru DUO te certifikate imajo. Ob vsakokratnem odprtju bienalne razstave v Slovenj Gradcu Obrtna zbornica Slovenije zaslužnim izdelovalcem in ustvarjalcem izdelkov domače in umetnostne obrti podeli nagrado Zlata vitica. Na Škofjeloškem imamo kar dva nagrajenca, ki sta prejemnika te prestižne nagrade; to sta Matija Hiršenfelder, za unikatne lesene izdelke (2010), in kovač Jože Krmelj, z noži iz damaščanskega jekla (2012). Gre za dva vrhunska mojstra, s povsem različnimi rokodelskimi potmi, ki sta s svojimi mojstrovlinami pomembno zaznamovala škofjeloško območje, zato je prav, da jim na tem mestu posvetimo nekaj besed.

Matija Hiršenfelder, ki že desetletje vodi Sekcijo DUO na OOO Škofja Loka in si na področju rokodelstva prizadeva tudi na državni ravni (kot član upravnega odbora rokodelcev), je svojo rokodelsko pot začrtal že v otroštvu. Vonj lesa in otroška radovednost sta ga vodila od preprostih oblik h kompleksnim in tehnološko zahtevnim izdelkom. Spekter njegovega ustvarjanja je izjemno širok: začenja se z izdelki domače in umetnostne obrti in nadaljuje s sodobnimi izdelki. Z različnimi naročniki sodeluje v projektih, ki so namenjeni izdelavi industrijskih in unikatnih izdelkov, je izjemen restavrator in poznavalec oblikovanja lesa. Nagrade ter udeležba na številnih razstavah in sejmi dodatno potrjujejo kakovost in izvirnost njegovih izdelkov.

Drug izjemen rokodelec je kovač **Jože Krmelj**. Njegova pot se je začela na kovačiji Krmelj, v Logu nad Škofjo Loko, ki deluje že od leta 1926. Obrti se je naučil od tasta. Na kovačiji izdelki niso masovno kovani in so izdelani iz najkakovostnejšega jekla. Posebna odlika kovačije Krmelj so damaščanski noži ter rustikalno obdelane sekire in mačete, za katere je Jože Krmelj prejel najprestižnejšo

Nož iz damaščanskega jekla, ki ga je skoval Jože Krmelj.

(foto: Tomo Jeseničnik)

nagrado. Kakor je o Damastu sam zapisal ob otvoritvi razstave *obliKOVANJE*, v Centru DUO, junija 2012, mu je tehnika kovaškega varjenja predstavljala velik izziv. S kovači iz sosednjih držav se srečuje večkrat letno in tako se je njegova zgodba z Damastom začela leta 2010, ko se je od mojstrov iz Avstrije začel učiti te nove veščine kovanja. Tehniko kovanja, ki se je obdržala več tisočletij v nespremenjeni obliki s točno določeno surovino in zahtevnim tehnološkim postopkom, so v zgodovini povezovali z mitologijo. Vsak izdelek je namreč neponovljiv in unikat – tukaj se je začela njegova ustvarjalna pot k novim vrhunskim izdelkom.

Poseben pečat so rokodelci iz Škofjeloškega pustili tudi v Centru DUO, saj so prostor opremili s skupnim ustvarjanjem. Predsednik Sekcije DUO Matija Hiršfenfelder, ki je idejno zasnoval prostor, je namreč želel, skupaj z rokodelci Petro Plestenjak Podlogar, Lidijo Debelak, Stanetom Lamovškom, Danijem Muskom in Andrejem Gladkom, ustvariti prostor, ki ima večnamensko rabo in v katerem se posamezen rokodelski mojster izrazi s svojo ustvarjalnostjo in znanjem. Skupaj so naredili pisalno mizo, delovni »ponk« ali delovni pult, stole ali »štokrle«, kljuko in izvesek pred centrom. Vsak element ima svojo zgodbo. Na stoli, ki so narejeni po vzoru stolov iz cerkve Sv. Barbare, so rezbarije zelišč, gozdnih živali, poljskega cvetja, glasbil in ostalih posebnosti, ki zaznamujejo škofjeloško regijo. Izvesek pred centrom simbolizira Zlato vitico, ki je najprestižnejša nagrada za rokodelske dosežke. Skupaj so ustvarili prostor, ki »ima dušo« in omogoča večnamensko rabo, saj so vsi elementi v centru premični. Dopoldan je tukaj lepa galerijska postavitev, ki se v popoldanskem času spremeni v rokodelsko delavnico.

Približno vsaka dva meseca se v Rokodelskem centru odvija nov cikel delavnic ter spoznavanja izbranega naravnega materiala iz različnih zornih kotov. Pri njihovi izvedbi upoštevamo tudi letni cikel, ki ga narekuje narava; tako smo jeseni predstavili ličkanje, čez zimo opravila in izdelke iz volne, spomladi pa pletenje košar itd..

V projektu smo kot eno od aktivnosti izpostavili tudi sodelovanje s šolami in vrtci, saj je prenos rokodelskih znanj na mlade ena naših temeljnih nalog, hkrati pa so ročne spretnosti izjemnega pomena za otrokov razvoj. V ta namen smo pripravili različne načine sodelovanja, primerne starostni stopnji udeležencev. Učenci bodo npr. z mentorji raziskovali rokodelsko dediščino svojega kraja, spoznavali bodo, kaj potrebujejo za izdelavo določenega rokodelskega izdelka in ga poskusili sami tudi izdelati.

Glavni cilji našega delovanja so dokumentiranje rokodelskih znanj, njihov prenos na vse generacije ter spodbujanje rokodelcev na poti do kakovostnih izdelkov.

Vabimo vas, da se ustavite v Rokodelskem centru domače in umetnostne obrti, si ogledate razstavo ter podelite svoje znanje in spomine. Za vse dodatne informacije smo dosegljivi na tel: 04/ 511 24 60 in e- naslov: katka.zbogar@skofja-loka.com.

Škofjeloški pasijon, živa mojstrovina državnega pomena, njegov položaj v Evropi in svetu

Škofjeloški pasjon

O pomenu Škofjeloškega pasijona za Loko, Slovenijo in tudi širše verjetno bralce Loških razgledov ni treba posebej opozarjati. Vemo, da Brižinski spomeniki, ki so najstarejši zapis našega jezika (nastali so okoli leta 1000), »Škofjeloški rokopis« iz leta 1466, s prvim zapisom slovenskih imen za mesece, in Škofjeloški pasijon predstavljajo tri najsvetlejše dragulje v kroni škofjeloškega zamorca, ki žarčijo iz Loke po Sloveniji in daleč izven nje. Prvega od teh draguljev hranijo v Münchenski Bavarski državni knjižnici, drugega v Avstrijski narodni biblioteki na Dunaju, tretjega pa doma, v škofjeloškem kapucinskem samostanu, kjer ga je pater Romuald Štandreški pred tristo leti tudi napisal. O slednjem, ki je naše najstarejše ohranjeno dramsko besedilo, in o njegovih uprizoritvah smo v *Loških razgledih* obširno pisali leta 1999, ob prvi povojni uprizoritvi, v režiji Marjana

Kokalja, ko je bil po triinšestdesetih letih Debeljakove uprizoritve (1936) v Loki končno, skoraj čudežno, oživljen Škofjeloški pasijon. Tedaj se je petnajst avtorjev v sedemnajstih temah razpisalo na 209 straneh. Kaj takega se v Loških razgledih ni nikoli več niti približno ponovilo.

Utrinec iz Škofjeloškega pasijona. (foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Kasneje se je v Loških razgledih o Škofjeloškem pasijonu pisalo bolj malo, če izvezemo leto **2006**, ko naj bi se zopet uprizoril Škofjeloški pasijon. Tedaj se je na plečih pasijona »udarila« politika in kratko so potegnili pasijon in ljudje. Na pogorišču pa je vzklila Potujoča razstava Škofjeloški pasijon, avtorjev Tadeje Primožič in Marjana Kokalja, ki se je selila po Sloveniji in tujini, širila vedenje in poslanstvo o njem ter kazala njegovo vitalnost. Ob razstavi je pet strokovnjakov publiki predstavilo svoja znanstvena in strokovna pasijonska dognanja. Pomembno razstavo je zaključil koncert pasijonske glasbe Toneta Potočnika in koralnega zbora Akademije za glasbo. Bogat katalog razstave s temi referati in dodatnimi prispevki je kot stranska korist postal prva številka nove revije **Pasijonski doneski**, ki od takrat vsako leto bogatijo naše vedenje o pasijonih oziroma pasijonskih igrah ter širše o duhovni drami včeraj, danes in jutri.

Istega leta je v *Loških razgledih* 53 Tadeja Primožič podrobno pisala o razstavi in projektu neuprizorjenega pasijona, Marjan Kokalj pa je v prispevku Pol leta kasneje izprašal vest političnim protagonistom, ki so pokopali uprizoritve. V zaključku želi: »... več naklonjenosti s strani tistih, ki so do pasijona doslej imeli predsodke, četudi prikriti. Upam, da smo se od spomladanskega časa letošnjega leta 2007 vsi česa naučili.« Očitno je pomagalo, saj so ljudje spoznali, da je pasijon od nas vseh in za nas vse, da nas združuje in ne razdvaja.

15. decembra 2008 je bil Škofjeloški pasijon kot prvi v Sloveniji vpisan v novoustanovljeni **Register žive dediščine** (Uradni list RS, št. 16/08).

Leto **2009** je bila Loka zopet v znamenju pasijona, pri njem je sodelovalo 1200 ljudi, prostovoljcev, od tega 800 nastopajočih, med njimi tudi več kot 80 konjenikov, 200 pevcev in 100 instrumentalistov. Igralski vodja je bil ljubiteljski režiser, karizmatični Borut Gartner. V velikonočnem času (od 18. marca do 26. aprila) si ga je na osmih uprizoritvah ogledalo okoli 24 000 ljudi.

Leta **2010** je v Škofji Loki pričela z delom Skupina za pasijon, z namenom, da bo skrbela za pasijonsko dejavnost do naslednje uprizoritve leta 2015. Od 17. do 20. marca 2012 je potekal v Škofji Loki mednarodni simpozij Pasijoni v Evropi. Občina Škofja Loka je 9. junija 2010 prejela posebno priznanje za projekt Škofjeloški pasijon 2009 – za edinstven in odmeven kulturni dogodek v Sloveniji, ki je hkrati z ohranjanjem kulturne dediščine pomenil izjemen dosežek pristoje pri nas.

19. julija 2012 je Vlada Republike Slovenije razglasila **Škofjeloški pasijon za živo mojstrovino državnega pomena**. Škofjeloški pasijon je prva živa mojstrovina državnega pomena v Sloveniji. Predlog odloka je bil pripravljen v sodelovanju z Občino Škofja Loka, skupaj s strokovnimi službami Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport ter Slovenskim etnografskim muzejem, koordinatorjem varstva žive dediščine.

Na podlagi 20. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08 in 123/08) Vlada Republike Slovenije izdaja

Odlok o razglasitvi Škofjeloškega pasijona za živo mojstrovino državnega pomena

1. člen

Za živo mojstrovino državnega pomena se razglasi enota žive dediščine Škofjeloški pasijon, EID 2-00001 (v nadaljnjem besedilu: živa mojstrovina).

2. člen

Vrednote, ki utemeljujejo razglasitev za živo mojstrovino, so:

- pasijonska procesija v Škofji Loki spada med najstarejše kontinuirano uprizarjane gledališke igre v Sloveniji,
- na osnovi ohranjene pisne predloge se je pasijonska uprizoritev z vmesnimi prekinitvami izvajala v postnem in velikonočnem času od leta 1713 do ukinitve v času jožefinskih reform; v 20. stoletju je bila oživljena leta 1936 in ponovno leta 1999,
- izvirno dramsko besedilo Škofjeloškega pasijona, ki ga je med letoma 1715 in 1727 zapisal Lovrenc Marušič, pater Romuald, je najstarejše v celoti ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku z dodatki v latinskem in nemškem jeziku in z režijskimi opombami,
- znotraj srednjeveškega jedra Škofje Loke več sto nastopajočih uprizori 13 figur pasijona,
- Škofjeloška pasijonska procesija povezuje formalne in neformalne skupine, skupnosti in posameznike iz mesta in okoliških vasi, zlasti območja nekdanjega Loškega gospostva, ki sodelujejo pri izvedbi,
- Škofjeloška procesijska uprizoritev je sinteza pasijonske žive dediščine, ki se je oblikovala v evropskem alpskem prostoru, lokalnega okolja, ki je to nadgradilo z izvirnostjo besedišča, z značilnimi prenosnimi odri, drugačnim sestavom konjenice in vrstnim redom figur, ter uprizarjanj v scenski nadgradnji srednjeveškega mesta.

3. člen

Živa mojstrovina se razglasi z namenom, da se zagotovita njena javna dostopnost in njeno prenašanje iz roda v rod ter ohranijo naslednje varovane sestavine:

- izvedba po izvirnem dramskem besedilu,
- izvedba v postnem in velikonočnem času,
- izvedba na trgih in ulicah srednjeveškega jedra Škofje Loke.

4. člen

Za živo mojstrovino velja varstveni režim, ki določa:

- procesijska uprizoritev mora temeljiti na izvirnem dramskem besedilu patra Romualda,
- uprizarjanje se izpelje v postnem in velikonočnem času,
- uprizarjanje se izpelje na ulicah in trgih srednjeveškega jedra Škofje Loke,
- uprizoritve pasijona so v slovenskem jeziku,

- prednostno je vključevanje lokalnih skupin, skupnosti in posameznikov med nastopajoče,
- zagotavljanje kontinuiranega uprizarjanja (najmanj vsako deseto leto),
- obvezno evidentiranje in dokumentiranje, vključno s snemanjem vsakokratne uprizoritve,
- ohranjanje in varovanje materialnih prvin za izvedbo pasijona (kostumi, pripomočki, predmeti),
- ohranjanje in varovanje izvirnega izvoda dramskega besedila v Kapucinskem samostanu Škofja Loka,
- ohranjanje odprtih obstoječih trgov in ulic srednjeveškega jedra Škofje Loke.

5. člen

Nosilec Škofjeloškega pasijona je Občina Škofja Loka, ki zagotovi kontinuiteto uprizarjanja pasijona in sodelovanje skupin, skupnosti in posameznikov.

6. člen

Nosilec mora zagotoviti, da avtorske pravice posamezne izvedbe ne ogrožajo redne in celostne izvedbe Škofjeloškega pasijona.

7. člen

Strokovne naloge v zvezi z varstvom žive mojstrovine opravlja Koordinator varstva žive dediščine.

8. člen

Nadzor nad izvajanjem odloka opravlja inšpektorat, pristojen za področje kulturne dediščine.

9. člen

Ta odlok začne veljati naslednji dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.

Št. 00727-6/2012

Ljubljana, dne 19. julija 2012

EVA 2012-3330-0075

Vlada Republike Slovenije

Janez Janša

predsednik

Vsebinska obrazložitev

Škofjeloški pasijon (Pasijon) je uprizorjena postno-velikonočna spokorniška pasijonska procesija. V kontinuiranem sprevodu in na več odrih je predstavljena pripoved o trpljenju Jezusa Kristusa in simbolni povezavi njegovega trpljenja z grehi ljudi od Adama in Eve naprej, v izročilu povezav stare in nove zaveze: raj, padec prvih staršev, smrt in pekel (dodan pozneje), zadnja večerja, Samson, krvavi pot, bičanje, kronanje, Jeronim, Ecce homo! Kristus na križu, Mati božja sedmerih žalosti, skrinja zaveze, Kristusov grob.

Pasijon se uprizarja v odprtem prostoru ulic in trgov srednjeveškega jedra Škofje Loke. V letih 1999, 2000 in 2009 so pasijon uprizarjali v več predstavah na štirih glavnih lokacijah, kjer prizore s številnimi nastopajočimi odigrajo

zapovrstjo. Procesija se je oblikovala pri nekdanji vojašnici v t. i. »Pasijonskem taboru« in po Šolski ulici prišla do Kapucinskega samostana, v katerem hranijo originalno besedilo. Procesija je vodila čez stari Kamniti most na Mestni trg, kjer je bilo prvo prizorišče, nadaljevala do obzidja, kjer je bilo pred poslopjem sedanje upravne enote drugo prizorišče. Po Kopališki in Fužinski ulici je šla procesija na rob Spodnjega trga, do tretjega prizorišča na območju stare tržnice. Čez Spodnji trg in mimo Špitalske cerkve je šla procesija do Kašče, kjer je bilo četrto prizorišče. Nastopajoči so se po tem vrnili v »Pasijonski tabor«.

Zasnova postnih in velikonočnih pasijonskih procesij je nastala v srednjem veku in se zelo razvila v robnem prostoru Alp. Prizori pasijona, Kristusovega življenja in povezav starega in novega testamenta so pogosti v besedilih in starejših dokumentiranih upodobitvah, tudi na cerkvenih freskah v neposredni okolici Škofje Loke, na območju nekdanjega Loškega gospostva. V Škofji Loki se je dramtizirana procesija odvijala najmanj od leta 1713, vse do jožefinskih reform in dekreta 27. decembra 1782. Dokumentiran zapis in izvedba leta 1721 je bilo izhodišče za poimenovanje Škofjeloški pasijon 1721 *Processio Locopolitana*.

Škofjeloški pasijon je kot prvo gledališko besedilo, pisano in izvajano v slovenščini, med letoma 1715 in 1727 zapisal Lovrenc Marusič, tudi Marušič ali Marusig (1676–1748), kapucinski pater Romuald Štandreški, ki je v obravnavanih letih delal v samostanu v Škofji Loki kot pridigar in magister processionis – voditelj procesije. Pater je v 863 rimanih verzih napisal eno najlepših dramskih pesnitev v slovenski literaturi, tudi na podlagi starejših besedil in poznavanja izvedb spokornih procesij. Besedilo je zapisal z najmanj petimi sodelavci, pomočniki in nasledniki; ti so dopisali opombe v različnih jezikih (latinščini, nemščini). Posamezne opombe imajo značilnosti poznejših režijskih knjig. Pasijon je eden od največjih dosežkov slovenskega slovstva v baročnem obdobju.

Na podlagi zapisanega originalnega besedila, ki je shranjeno v Kapucinskem

Procesijski tip uprizoritve je ena glavnih značilnosti škofjeloške pasijonske igre. (foto: Alojzij Pavel Florjančič)

samostanu v Škofji Loki, na osnovi dopolnil, pisanih v latinščini in nemščini, z inventivnostjo režiserjev ter nastopajočih – igralcev so pasijon kontinuirano uprizarjali do uradne ukinitve med jožefinskimi reformami. Obudili so ga v izvirni procesijski pasijonski obliki leta 1936, v režiji dr. Tineta Debeljaka.

Znova so integralni Škofjeloški pasijon 1721 uprizorili leta 1999 in nato še leta 2000. Režiser Marijan Kokalj je na 16 predstavah vodil več kot 570 nastopajočih. Nastopajoči so znova združili skupine iz vasi nekdanjega Loškega gospostva. Zabeležili so več kot 50 000 obiskovalcev. Leta 2000 je predstavo režiral Borut Gartner, nastopalo je kar 950 kostumiranih ljudi, vključno s konjeniki z značilnimi atributi. Na osmih predstavah so zabeležili 24 000 obiskovalcev. Pod vodstvom režiserja in njegovih sodelavcev so že priprave na uprizoritev pomemben del obujanja tradicije pasijona, dodatno spodbujajo razvoj obrti in druženje ljudi. Nova uprizoritev je bila leta 2009.

Kompleksno predstavitev, organizacijo in promocijo je pod okrilje sprejela Občina Škofja Loka. Skrbi za ohranjanje izročila pasijona, skladiščenje kostumov, opreme in pripomočkov za uprizoritev ter kakovostno promocijo in koordinacijo med številnimi društvi in drugimi civilnimi združenji, ki sodelujejo pri njej. Občina v obdobjih med celostnimi uprizoritvami usmerja in spodbuja poustvarjanje, interpretacije, promocijo delov pasijona in razstave o njem. Je članica združenja Europassion, ki povezuje različne evropske pasijonske kraje s podobnimi gledališkimi uprizoritvami ali procesijami.

Sedanja pasijonska procesija je največja uprizoritev v odprtem prostoru srednjeveškega mesta v tem delu Evrope in edina v slovenščini. Druga znana prizorišča pasijonskih iger znotraj območja alpskega prostora in obrobja so v statičnem gledališkem ambientu (npr. Oberammergau v Nemčiji ali Erl in St. Margarethen v Avstriji).

Europassion

Leta 2007 smo se s Škofjeloškim pasijonom odprli v svet. S hrvaško pasijonsko baštino smo izmenjali dva pasijonska projekta, Ločani z razstavo in pasijonskim koncertom v Zagrebu, Hrvatje pri nas s koncertom stare sakralne glasbe v Stari Loki. Peter Pokorn je v Freisingu razstavil fotografije uprizoritev Škofjeloškega pasijona 1999/2000. V nemškem pasijonskem mestu Wintrich smo **18. maja 2007** postali polnopravni član **Europassion**-a, združenja evropskih pasijonskih mest. Povezovanje evropskih pasijonskih krajev se je začelo leta 1982, v španski Esparregueri. Leta 2010 je bilo v njem včlanjenih 87 pasijonskih krajev iz 15 držav. Največ, 20, jih je v Italiji, po enega pa imajo Češka, Hrvaška, Nizozemska, Portugalska, Romunija, Slovenija in Švica. Najbolj poznan in tudi »največji« pasijon je v bavarskem Oberammergau, izvajajo ga na odprtem odru in traja pet ur in pol. Uprizarjajo ga nepretrgoma od leta 1633, vsakih deset let. Igrajo ga po mnogo mlajšem predelanem besedilu neznanega avtorja. Oblikuje ga 2 500 udeležencev, v pokriti dvorani ga spremlja 4 720 obiskovalcev. Od maja do oktobra ga v stotih predstavah obišče približno pol milijona ljudi s celega sveta. V avstrijskem Erlu imajo pasijon vsakih šest let, igrajo ga od leta 1613. V St. Margarethen na Gradiščanskem imajo pasijonske igre od leta 1926, igrajo jih vsakih pet let.

Mogočna arena v antičnem kamnolomu lahko sprejme naenkrat blizu 5 000 obiskovalcev. Pasijon igrajo v poletnem času in je množično obiskan. Skoraj vsi italijanski pasijoni so iz novejšega časa. Edini z daljšo tradicijo je v Sordevolu, ki ga igrajo od leta 1816. Tudi vse francoske in belgijske pasijonske igre niso starejše od sto let, podobno velja za večino nemških, ki jih je skupaj enajst. Za najstarejšo pasijonsko igro se šteje španski La Passio Cervera s tekstom iz leta 1481, vendar ga igrajo po novem besedilu iz leta 1940.

Vsako leto je v enem od pasijonskih mest pasijonsko srečanje s predavanji, posvetovanjem, vsake štiri leta pa kongres. Ob uprizoritvi Škofjeloškega pasijona leta 2021, ob 300-letnici Romualdove pasijonske procesije, bomo gostili številno evropsko pasijonsko družčino, ki bo imela v Škofji Loki svoj kongres.

Unesco

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation) je specializirana agencija znotraj Organizacije združenih narodov. Glavni cilj je prispevati k miru in varnosti s sodelovanjem držav na področjih izobraževanja, znanosti in kulture, z namenom poglobiti splošno spoštovanje pravice, zakona prava ter človekovih pravic in osnovnih svoboščin. V UNESCO je včlanjenih 192 držav, Slovenija je članica od leta 1992.

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine je bila sprejeta na 32. konferenci Unesca, v Parizu, leta 2003, veljati je začela leta 2006. V Sloveniji je bila ta konvencija v zakonodajo vključena z Zakonom o varstvu kulturne dediščine (2008).

Aprila 2011 je Ministrstvo za kulturo skupaj z Občino Škofja Loka pristopilo k pripravi nominacije Škofjeloškega pasijona za vpis na reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva pri Unescu.

19. julija 2012 je Vlada Republike Slovenije Škofjeloški pasijon razglasila za živo mojstrovino državnega pomena. S tem dejanjem se je odprla pot za **vpis Škofjeloškega pasijona na UNESCO Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva**. Prvi sestanek delovne skupine za pripravo nominacije Škofjeloškega pasijona za vpis na ta seznam je bil 6. novembra 2012, v pisarni mag. Miha Ješeta, župana Občine Škofja Loka. Dokončanje nominacije je predvideno v maju 2013.

150 let delovanja javne splošne knjižnice v Škofji Loki

Od Narodne čitalnice do Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka

V novembru 2012 smo s slovesno prireditvijo, naslovljeno Béseďa v Loki, v Kristalni dvorani Sokolskega doma praznovali visok jubilej, pomemben ne le za našo ustanovo, ampak za vso lokalno skupnost. Tega so se zavedali tudi številni udeleženci, ki so napolnili dvorano Sokolskega doma. S prireditvijo se nismo spomnili le nastanka in ustanovitve Narodne čitalnice v Škofji Loki, pač pa smo vsebino prireditve namenili zgodovinskemu pregledu dela njenega najvitalnejšega dela, tj. knjižnice.

Prireditve, ki je bila izvedena v slogu nekdanjih béseď, so popestrile recitacije in glasbeni nastopi Tria Quartet ter Tamburaške skupine Bisernica iz Reteč. Ti so z izbranimi skladbami iz časov delovanja Narodne čitalnice in novejšega obdobja delovanja knjižnice dajali ton prireditvi.

V slogu tistega časa in v domači besedi je izzvenel tudi pozdravni nagovor mag. Miha Ješeta, škofjeloškega župana:

Gnadluve guspe, gospice inu guspodje!

Kam na Gorenskem je blo narodna čitalnica bel prov postavt, ket glih u Loka? U marajn freisinškega škofa sa rukupise najdl, kso jih za brižinske spumenike imenval, koker ene perve u sluvenšn besede vkup sklanfane spuznal, inu sploh ta prva sluvenska našriftana besedila gor uzel inu naznanil. De

Župan mag. Miha Ješe med pozdravnim nagovorom. (foto: Peter Pipp)

smo ta prve sluvenske bukve vidl, sej mogu Primož Trubar narpred po Nemčij unterholtat, pol jeh je pa na skrivej k nam dol u enmu faslnu lifru. Še predn i Linhart sojga Matička gor spravu, sej Goričan, oča Romuald, u Lok ena igra napisat spounu, k se ji še zmeri Škofjelošk pasjon prav. Kar pred enmu cajtam smo našga Frenceta u jama dal. On i pa ta pru Nemcam naša špraha narlepš pukazu inu jim dutajču, de se u sluvensšn Lenora ulik bel komot, zložn pa cortn, ket pa u nemšn sliš. De ud Sunetnga venca in drugih sunetu, pa tistih pesm, k jih je mal fajhtn po kevdrah šriftu, na guvarim. Dons i pa peršu cajt, de ta narodna čitalnca na svitlo dejemo. Kazine nimamo, čitalnco pa, inu deb še doug žvela. Boh ve, kva use bo še mogla dužvet.

U starih cajtah so naši freizinski škofi z nam lpo artal inu naša obrtnija inu zemljedelstvo prav lpo razvit pstil. Naše gveranje u cunftah je med narbel važnim na Kranjskem ratat inu obstal. Tk bi se tud zanaprej Loka pelat mela. Pridn lde, pa zdrava kmečka pamit nej naše vudilo ustaneta. To bo za naše sinove inu hčere dober grund ratu. Nej cunfte oder obrtnijo še naprej razvijat pstima, de boja dobr guspudarjam not nusil, pa boja več cajta za omika, sluvenska špraha, pa tud za čitalnca nament mogl. Deb usak sojga kona jemu, pa de bajte novja več sam z lsa pa s slamo pukrite inu de utroc nouja vsi smrku pa zaflikanih cun ukol hudil. Dobri zdejšn inu nov cehi nam boja vse to razvit pstil. Pol se bi pa lahk tud naša čitalnca razvila. De bja usi lde saj dobr brat, če že ne kar pisat znal. Inu de bi usak usaj ena bukuca na let pribrau. Naša čitalnca bo vsem nam to omogočt mogla. Čiz stopedisit al pa stopetinpedisit let boma pa lahk rekl, de boma ena nova velka čitalnca mogl postavt. Tek, de nam nou treba ud grevunge rdeč farbat inu tek, de bomo za vse ldi čitalniške vičire, pa še kešne štelunge pildku prpravt mogl. De b še douh bli tk kontent.

Pa skupi mormo držat, sam tk mo kej za nas pa naše naslednke nardil. Na bodmo tok fouš, pa raj susedu uspehe z viselam prvošmo. Tk mo tud mi več mel. Pa zbogam na stopedisitletnc.

U Lok, 23. listopada 1862

Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka se je odločila, da vsebinski del prireditve, ki ga je sestavil in napisal dolgoletni ravnatelj knjižnice Ludvik Kaluža, tudi natisne v publikaciji z naslovom *Béseda v Loki*. Tako bo vsebina, ki je nekakšen literariziran pregled delovanja javne knjižnice v Škofji Loki, ostala tudi zanamcem.

Kljub temu, da že obstaja splošno znanje in vedenje o pomenu narodnih čitalnic za obrambo slovenstva v takratnem času, smo se ob nastajanju te prireditve globlje zavedli pomena takratne knjižnice kot neposredne predhodnice splošne knjižnice današnjega časa. Zgodovina dela knjižnice Narodne čitalnice, kasneje Sokolske knjižnice, in knjižnice njenega političnega antipoda, od leta 1894 dalje Slovenskega bralnega društva, kasneje Prosvetnega društva, je bila zelo razgibana. Več o tem je zapisanega v prej omenjeni publikaciji in tudi v publikaciji *Knjižnice na Škofjeloškem*, ki jo je Knjižnica Ivana Tavčarja izdala leta 1995,

ob 50-letnici ponovnega začetka delovanja, dobesedno na pogorišču knjig po koncu 2. svetovne vojne.

Vse navedeno v omenjenih delih nam odstira pogled na veliko zavest in zavedanje naših prednikov o pomenu dela ustanove, ki ji danes pravimo splošna knjižnica. Njihovo delo pa ni bilo usmerjeno le v dvig narodne zavesti, pač pa kulture na splošno in znanja, ki edino omogoča prebijanje takih in drugačnih blokad, ki se pojavljajo v vsej človeški zgodovini. Vsemu temu smo bili in smo pogosto priča tudi danes. Le splošen in brezplačen dostop do osnovnih znanj in kulturnih dobrin ter osebne komunikacije ali komunikacije s pomočjo tehničnih pripomočkov, ki jo ponuja sodobna splošna knjižnica, prav tako omogoča preseganje teh ovir.

Vsa prizadevanja naših predhodnikov, ki so s prostovoljnim delom dokazovali, kaj in koliko lahko naredi človekova volja, nam kažejo pot naprej tudi v časih, ko nam uspehe meri in kroji le kapital. Knjižničarke in zaposleni v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka z rezultati opravljenega dela, le z osnovnimi primerljivimi rezultati obiska in izposoje gradiva v letu 2011, bistveno presegamo povprečje teh rezultatov v ostalih slovenskih splošnih knjižnicah (obisk je večji od povprečja za 24 %, izposoja za 40 %). S tem dokazujemo, da je to možno tudi danes.

Direktorji knjižnice Ivana Tavčarja v Škofji Loki v družbi škofjeloškega župana. Od leve proti desni: Ludvik Kaluža (1982–1994), Ana Florjančič (1994–1998), župan mag. Miha Ješe, Marija Lebar (1998–2011) in mag. Matjaž Eržen (od 2011 dalje). (foto: Jože Štukl)

Ob tem žal ugotavljamo, da so naši predniki v stoletju in pol dolgi zgodovini javne knjižnice za ustanovitelje današnje knjižnice pustili neizpolnjeno najtežjo nalogo. Knjižnica v vsej svoji bogati zgodovini še vedno nima rešenega prostorskega vprašanja, kar se kaže v selitvah in stalnih opozorilih, da sta njena dejavnost in delovanje prav zaradi tega ogrožena in omejena. O tem je že v 25. številki Loških razgledov (1970 !!!) tedanji ravnatelj knjižnice Janko Krek zapisal: *... Želimo pa tudi, da Ločani ne bi še petindvajset let čakali na nov kulturni dom ali kulturno središče ali kakorkoli že imenujemo to dolgo pričakovano zgradbo ... Želimo, da bi v njem dokončno našla primerne prostore tudi knjižnica za vse svoje oddelke in da je ne bi trpali in selili v adaptirane stare zgradbe ...*

Žal zgodba knjižnice od takratnega zapisa tudi sedaj ni nič boljša. Osem let po tem zapisu (1978) so se sicer našli adaptirani prostori nekdanje banke v Šolski ulici, ki pa so bili že kmalu po vselitvi pretesni za nenehno rast in ta utesnjenost narašča iz leta v leto že štiriintrideset (34) let. Knjižnica danes deluje v natrpanih prostorih, ki niti ne zaslužijo več imena knjižnica.

Dejavnost in obiskovalci pa čakajo na pogum in smelost tistega, ki bo po 150 letih končno razrešil ali uspel presekati gordijski vozal nenehnih selitev, iskanj, načrtovanj in utesnjenosti ter našim obiskovalcem in svojim krajanom lahko ponudil prostor za izvajanje dejavnosti, ki jo prav v teh časih mogoče potrebujemo še bolj kot v časih družbenega blagostanja! Čakamo torej na človeka z odločnostjo in vizijo, ki so ju premogli naši predniki ob ustanovitvi Narodne čitalnice.

Naloga je težka, vendar z odločnostjo prednikov ne neizvedljiva. Čakamo torej, da se taka odločnost vendarle pokaže. Do kdaj še?

Šolska palača v Šolski ulici ima 80 let

Že davnega leta 1932 je bila svečana otvoritev mogočne stavbe današnje Osnovne šole Škofja Loka-Mesto. Njen starinski videz zbuja nostalgijo po starih časih in opazovalca zlahka prevara, da gre za ustanovo iz preteklosti, vendar fasada za svojimi zidovi skriva velike in svetle učilnice, ki so sodobno opremljene in omogočajo pouk, kot ga narekujejo sodobne zahteve.

Šolska palača, kot so jo imenovali ob odprtju, je v osemdesetih letih doživela veliko sprememb, vseskozi pa diha z mestom in bližnjo okolico, sledi in se prilagaja spremembam časa. Živi, diha in raste v številnih šolskih in obšolskih dejavnostih. Zaposleni smo na našo šolo izjemno ponosni, zato smo si bili enotni, da si zasluži pošteno praznovanje in v ta namen ustanovili odbor, zadolžen za njegovo organizacijo.

Organizacijski odbor za praznovanje 80-letnice šole smo sestavljali predstavniki vodstva šole in učitelji: Doris Kužel, ravnateljica, Elizabeta Proj in Saša Čadež, pomočnici ravnateljice, Maja Reven, predmetna učiteljica likovne vzgoje, Lidija Petrovčič, predmetna učiteljica zgodovine in geografije, Andreja Hafner in

Združeni pevski zbori Osnovne šole Škofja Loka-Mesto na osrednji prireditvi ob 80-letnici šolske stavbe. (iz arhiva Osnovne šole Škofja Loka-Mesto)

Nataša Pesjak, razredni učiteljici, in Kristina Strnad, predmetna učiteljica slovenščine in zgodovine.

Glavna naloga odbora je bila razmisliti o možnih načinih praznovanja in organizirati različne prireditve, ki bi si sledile v letu 2012 in s katerimi bi čimbolj raznoliko predstavili življenje v šolski stavbi in proslavili častljivo obletnico na različnih področjih. S predlogi so sodelovali tudi ostali strokovni sodelavci šole. Odbor je na dveh srečanjih pripravil načrt, v katerem smo od marca do decembra 2012 razporedili šest prireditev in določili njihove nosilce.

Prva prireditev je bila že tradicionalna *Zapojmo, zaplešimo in zaigramo*, ki smo jo pripravili 29. marca 2012. Z njo smo želeli predstaviti pevske, plesne in gledališke dejavnosti na šoli. Predstavilo se je več kot 130 učencev, od 2. do 9. razreda, ki del svojega prostega časa namenjajo dramskemu ustvarjanju, plesu in petju. Rdeča nit prireditve je bila šola.

Povezovalca Katja Korošec, v vlogi učiteljice, in David Rob, v vlogi reditelja oddelka, sta vodila gledalce (učence in njihove starše) skozi pouk, ki je bil ta dan nekoliko drugačen, saj se je predvsem pelo, plesalo in igralo. »Pouk« so sooblikovali angleški dramski krožek (mentorica Betka Mahnič), francoski dramski krožek (mentorica Tanja Potočnik), slovenski dramski krožek (mentorica Kristina Strnad), dramski krožek 4. in 5. razreda (mentorica Janja Rojc Pintar), izbirni premet španščina 1 (mentorica Vita Bokal), mlajša folklorna skupina Kamniti most (mentorica Nina Hostnik), starejša folklorna skupina Kamniti most (mentorica Andreja Hafner), otroški pevski zbor 2. in 3. razreda (mentorica Natalija Krstič Rant), otroški pevski zbor 4. razreda in mladinski pevski zbor (mentorica Urška Krek) in plesna skupina Art (mentor Miljan Nojič). Nosilka prireditve je bila učiteljica Janja Rojc Pintar.

Že na prvem srečanju odbora smo bili enotni, da razstavo fotografij, ki prikazuje pomembne dogodke prvih sedemdesetih let, dopolnimo s fotografijami pomembnih dogodkov zadnjega desetletja, ki je prineslo veliko sprememb, predvsem v organizaciji in vodenju pouka: devetletka, nova stavba na Novem svetu, opremljenost šole s sodobno informacijsko-komunikacijsko tehnologijo idr.. Učiteljici Lidija Petrovčič in Maja Reven sta pripravili tekst in poiskali primerne fotografije, ki nazorno predstavljajo spremembe in napredek. V precejšnji pomoč pri iskanju in izbiranju ključnih pomembnih dogodkov v zadnjih desetih letih nam je bila šolska kronika. Na razstavi smo predstavili tudi šolske publikacije in glasila, odprli smo jo 19. aprila 2012.

Na dan otvoritve smo v šolski knjižnici prisluhnili učencem starejšega slovenskega dramskega krožka (Katji Korošec, Aniti Miklavčič, Živi Bizovičar in Patriku Volčiču), ki so pod mentorstvom učiteljice Kristine Strnad pripravili recital pesmi; na kitari jih je spremljal učenec Matic Perme. Pesmi so napisali učenci naše šole in so bile večinoma objavljene v njihovih pesniških zbirkah, posebnih prilogah Loške medle. Ob diaporojekciji, ki je bila sestavni del otvoritve razstave, smo izvedeli marsikaj zanimivega o zgodovini šole. Ogledali smo si raz-

stavo šolskih glasil, raziskovalnih nalog z različnih področij, pesniških zbirk, starih šolskih dnevnikov, druge šolske dokumentacije in fotografij.

Stalno razstavo šolskih glasil in publikacij so pripravili Bogdan Košak, učitelj slovenščine, Lena Vastl, pripravnica, in Mateja Gartner, knjižničarka. Bogato razstavo sestavljajo glasila od leta 1985 in pesniške zbirke učencev, ki so nastale pod mentorstvom učiteljev. Pred šolsko upravo je na ogled razstava vseh šolskih glasil in njihovih prilog, v pritličju nasproti prostorov svetovalne službe pa dopolnjena razstava o zgodovini šolske zgradbe, razstava šolskih beležk in dela dramskega krožka.

Na dan prireditve je izšlo tudi šolsko glasilo, slavnostna številka Loške medle ob 80-letnici šole, pod mentorstvom Tanje Potočnik. V njej smo na 90 straneh zbrali in objavili zapise zadnjih treh ravnateljev, obujali lepe trenutke z upokoženimi učiteljicami, našimi starimi starši in starši o tem, kako je šolanje potekalo v času njihovega odrasčanja. Posebno poglavje je namenjeno zadnjemu desetletju, prvi generaciji devetletke, mediatorjem, šolski kuhinji, predstavljeni so tudi drugi zaposleni na šoli (ne samo učitelji). Učenci so potovali po svetu in v Loški medli zapisali svoje vtise, objavljena je tudi mladostno razposajena poezija naših najstnikov.

Da bi zadovoljili čim več okusov, smo med prireditve ob 80-letnici šolske stavbe uvrstili tudi dobrodelni tek *S supergami na zabavo*, ki smo ga izvedli 25. maja 2012, na nekdanji dan mladosti. Dogodek ima že tradicionalni značaj in se vsako leto odvija zadnji petek v maju. Je popolnoma netekmovalnega značaja, na njem zbiramo sredstva za šolski sklad. Aktivnosti so potekale med 18. uro in 20.30. Udeleženci so tekli v družinskih in razrednih štafetah, zaposleni pa so pripravili šaljive štafete. Ob koncu prireditve so se lahko vsi ljubitelji teka udeležili še polurnega teka. Vsi štafetni tekači so prejeli sladko okrepčilo, pijačo in medaljo, ki so jih podeljevali vrhunski športniki. Prireditev so popestrili glasbeni in plesni nastopi naših učencev ter glasbena skupina Over fourty (OF), ki jo sestavljajo nekdanji učenci naše šole, takrat imenovane OŠ Petra Kavčiča. Prireditev so pripravili učitelji športne vzgoje (Andreja Juraga, Milan Smolej, Staš Mlakar, Tomaž Lang) in člani odbora sveta staršev (Tjaša Tičar, Darja Peklaj, Peter Pokorn), v sodelovanju z ostalimi učitelji šole, kuharicami in hišnikoma.

Po poletnem oddihu se je serija prireditev nadaljevala. V četrtek, 27. septembra 2012, smo v večnamenskem prostoru šole prisluhnili izvrstnemu *glasbenem koncertu* bivših in sedanjih učencev šole in gostov. Na naše veliko veselje se je vabilu k sodelovanju odzvala večina povabljenih glasbenikov, vsi so priznani in uveljavljeni v slovenskem glasbenem prostoru in izven naših meja. Poznavalcem in tudi nepoznavalcem glasbe so priredili čarobno doživetje.

Koncert smo odprli z zvočnim posnetkom organista in glasbenega pedagoga Klemenra Karlina. Poslušali smo Preludij v G-duru Nicolausa Bruhnsa, posnet na Schnitgerjevih orglah, v cerkvi sv. Jakoba v Hamburgu. Kitarist Uroš Rakovec, glasbeni pedagog in ustvarjalec, se nam je predstavil z avtorsko skladbo Poganjki,

Vsestranski glasbenik Aco Biščević se je na koncertu predstavil z dvema glasbenima točkama. Na klavirju ga je spremljal Tilen Bajec. (iz arhiva Osnovne šole Škofja Loka-Mesto)

dvojčici, flavtistka Vesna Jan Mitrović in pianistka Jasna Jan Sešek, pa z Espressivom za flavto in klavir, skladatelja Uroša Kreka. Violončelist Miloš Mlejn timer je zaigral skladbo Astorja Piazzolle Otono Porteno. Na klavirju ga je spremljal gost iz Avstrije Erwin Kropfitsch.

Razveselili so nas tudi učenci Denisa Kokalja, ki delujejo pod imenom Al Capone guitar trio. To so mladi kitaristi Matej Likar, Matic Košir in Martin Misson. S simpatičnim nastopom so nas s priredbami učitelja Kokalja popeljali v dinamične ritme Andrea's Swing tune, Cantalupe Island, kubanskega plesa in ragtimea.

Prisluhnili smo tudi dvojčicama, violinistkama Kaji in Ani Sešek, ki še obiskujeta osnovnošolske klopi. Zaigrali sta prvi in drugi stavek Sonate št. 5 v e-molu za dve violini solo Jean Marie Leclaira. Bogat glasbeni program je zaključil vsestranski glasbenik, tenorist, zborovodja in čembalist Aco Biščević. Ob spremljavi pianista Tilna Bajca nam je zapel Pomlad v moji sobi Andreja Missona in Languir per una bella, iz Rossinijeve opere Italijanka v Alžiru.

Po koncu tega izjemnega koncerta smo si bili vsi edini, da smo doživeli čudovit glasbeni večer. Sami nismo upali niti pomisliti, zato pa so kar glasbeniki izrazili mnenje, da bi tak koncert lahko postal tradicionalen. Nosilki prireditve sta bili Andreja Hafner in Doris Kužel.

Organizacijski odbor za pripravo praznovanj ob 80-letnici je poleg koncertov, športnih in ostalih dogodkov načrtoval tudi *razstavo likovnih ustvarjalcev*. Zanje sta bili zadolženi Maja Reven in Doris Kužel. Ker šola nima ustreznih razstavnih prostorov, smo se povezali z Loškim muzejem. Skupaj smo pripravili razstavo, na kateri smo želeli prikazati čim več likovnih zvrsti in ki bi bila tudi didaktični pripomoček pri likovni vzgoji. K sodelovanju smo povabil nekdanje učence, ki so dosegli akademsko izobrazbo in likovno delujejo na območju Škofje Loke.

Nekdanji učenci, danes pa uveljavljeni likovni umetniki, ob otvoritvi razstave njihovih del.
(iz arhiva Osnovne šole Škofja Loka-Mesto)

Razstavo likovnih del smo slavnostno odprli 25. oktobra 2012, v Galeriji Ivana Groharja, na Mestnem trgu v Škofji Loki. Prireditve so z recitalom, predvsem Menartovih pesmi (tudi v spomin na Janeza Hafnerja, ljubitelja poezije Janeza Menarta), popestrili učenci dramskega krožka, pod mentorstvom Kristine Strnad. Na razstavi smo občudovali različne tehnike:

- akril na platno Rada Dagarina (Svet kot projekcija), Barbare Demšar (Loški zven), Tine Dobrajc (Rdeča kapica in volk), Agate Pavlovec (Usodnost spomina), Mirne Pavlovec (Moja krajina);
- olje na platno Pavla Florjančiča (Tihožitje), Janeza Hafnerja (Zimska krajina);
- digitalni print slikarja Berka (Nikoli niste daleč od Berkove zvezde);
- les Matije Hiršenfelderja (Uporabni predmeti) in Petre Plestenjak Podlogar (Loški kruhki);
- tapiserijo Silve Horvat (Sonce spomina);
- fotografiji Tomaža Lundra (Kubanski ples) in Petra Pokorna (Loški motiv);
- mešano tehniko Dore Plestenjak (Spodnji trg) in Simona Mlakarja (Brez naslova);
- risbo Janeza Plestenjaka (Ženski portret);
- skulpturo iz papirja Mateja Plestenjaka (Pasji prvak);
- prostorsko instalacijo Domna Slana (Varuh časa) in Jasne Vastl (Lutke);
- fresko na lehnjaku Maje Šubic (Peti dan).

Svojo, na Mali Groharjevi koloniji nagrajeno sliko, je razstavila tudi devetošolka Živa Bizovičar. Velikost galerije ni omogočala razstave večjega števila avtorjev, zato smo nekatere žal izpustili. Razstava je bila na ogled do 18. novembra.

»Kdor posadi drevo, misli na jutri – našo 80-letnico šole lahko obeležujemo tudi drugače, ne le s kulturnimi prireditvami, pač pa tudi z naravovarstvenimi,«

je rekla naša (že upokojena učiteljica) Janja Primožič in organizirala posebno prireditev, na kateri smo 14. novembra 2012 pred šolo *zasadili tri drevesa*, dva javorja in tulipanovec. Dajala bodo senco in z lepoto razveseljevala nas in prihodnje rodove, saj drevo ostane za jutri, za drugo desetletje, za mnogo let, morda osemdeset. Iza, Katra in Blaž so pod mentorskim vodstvom Kristine Strnad uprizorili lirično besedilo Sheila Silversteina *Drevo ima srce*. Izvedeli smo, da nas drevesa ne nagovarjajo z besedami, njihova sporočila razberemo iz občutkov, ki nas prevevajo, kadar smo v njihovi bližini.

29. novembra 1932 je bila slavnostna otvoritev in blagoslov prostorov 'šolske palače', kot so jo takrat poimenovali. Natanko 80 let kasneje, 29. novembra 2012, smo s svečano prireditvijo, ki je bila obenem vrhunec praznovanj, obeležili častljivo starost hrama učenosti. Osrednja misel prireditve je bila *»Al' bo kal pognalo seme, kdor ga seje, sam ne ve ...«* (F. Prešeren, *Gazele*, 6). In videti je, da seme je pognalo kal. Kako je bilo nekdanj v šoli, so obiskovalci lahko začutili že ob vhodu v šolo, kjer smo postavili učilnico, v kateri je poučevala stroga gospodična učiteljica. Učenci so jo v en glas vljudno pozdravili, neubogljivi pa so klečali na koruzi. Kako je danes, so obiskovalci spoznavali v uri trajajoči predstavi, ki sta jo zasnovali učiteljici slovenskega jezika in zgodovine Kristina Strnad in Barbara Jelenc. V njej so se predstavili učenci različnih krožkov: združeni pevski zbori, slovenska dramska krožka mlajše in starejše skupine, folklorni in planinski krožek. Učenca Nejc Hafner iz 9. razreda in Luka Nunar, nekdanji učenec naše šole, sta sama izrazila željo, da bi o stari lepotici posnela film. Tako je nastal kratek film *Spomini*, v katerem sta obujala spomine na 80-letno lepotico z nekdanjima ravnateljema in nekdanjimi učenci šole, sedaj znanimi Ločani (Urošem Rakovcem, Matevžem Jermanom, Stanetom Krajncem, Majo Šubic, Janom Plestenjakom). Film je bil premierno predvajan prav na osrednji prireditvi.

Ko se kolo zgodovine zavrti 80 let nazaj in se pogled ustavi v šolski učilnici.
(iz arhiva Osnovne šole Škofja Loka-Mesto)

Že od konca 2. svetovne vojne dalje so učitelji poleg rednega dela pri pouku učencem ponujali tudi dodatne vsebine. Prve zapise o krožkih najdemo v šolskem letu 1958/59, ko so z namenom dopolnitve pouka, urjenja ročnih spretnosti in zaposlitve učencev, ki so bili prepuščeni cesti, uvedli tehnične, prosvetne in športne krožke; nekateri od teh so v letu 2012 praznovali okrogli jubilej. Na osrednji prireditvi smo podelili priznanje ob 40-letnici delovanja planinskega krožka Planinskemu društvu Škofja Loka, učiteljici Andreji Hafner za 20-letno mentorstvo folklornemu krožku in učiteljicama Barbari Jelenc ter Kristini Strnad za 10-letno mentorstvo dramskemu krožku. Nobena prireditev na šoli pa ne mine brez »radijcev« – včasih so se imenovali radiotehnični krožek. Več kot 20 let jih vodi, usmerja in vzgaja učitelj slovenščine Bogdan Košak, ki je na prireditvi za svoje delo prejel zahvalo.

Vabilu na osrednjo prireditev so se odzvali številni gostje: župan mag. Miha Ješe, oba nekdanja ravnatelja Jože Peternelj in Marko Primožič, ravnatelji vrtca, osnovnih in srednjih šol, direktorji javnih zavodov, predsedniki društev, krajevnih skupnosti, predstavnik Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, nekdanje in sedanje učiteljice in učitelji, starši, učenke in učenci ter drugi prijatelji šole. Večnamenski prostor, v katerem je proslava potekala, je ponovno »pokal po šivih«, zato je ravnateljica izrazila iskreno željo, da bi proslava ob 90-letnici potekala v novem, ustrežnejšem večnamenskem prostoru, ki bo nad novo telovadnico, ob novi računalniški učilnici.

Dan po osrednji prireditvi smo praznovali *dan šole*, na katerem smo 80-letnico počastili z okroglo mizo za učence od 1. do 5. razreda. Na njej so se učenci o šoli in pouku nekoč pogovarjali z nekaterimi upokojenimi učiteljicami in upokojenim ravnateljem. Za učence od 6. do 9. razreda smo ponovili osrednjo prireditev, učiteljice zgodovine pa so pripravile krajšo predstavitev zgodovine šole in kviz o njej.

S prireditvami bomo nadaljevali v letu 2013. S Filatelističnim društvom Lovro Košir Škofja Loka se dogovarjamo, da bi pripravili priložnostno razstavo znamk, dan je bil tudi predlog za razstavo fotografij okolice šole od njene otvoritve dalje.

Vse naše delo in dejavnosti nas navdihujejo za nove podvige, projekte, akcije. Idej nam ne manjka, prav tako ne želja in tudi energije je še veliko.

Tek štirih mostov je »začarak« udeležence in prebivalce Škofje Loke

Škofja Loka je bila 16. junija 2012 prizorišče dveh velikih športnih dogodkov. Priča smo bili cilju kraljevske etape 19. kolesarske dirke po Sloveniji, hkrati pa se je zgodil tudi premierni Tek štirih mostov, ki se je dogajal ves dan. Dopoldne so na Mestnem trgu tekli otroci iz vrtcev, popoldne šolarji, zvečer, s startom ob 21. uri, pa je bil še »članski« tek, na katerega se je prijavilo več kot 600 tekačic in tekačev vseh starosti. Tek štirih mostov je organizirala Športna zveza Škofja Loka.

Ker je teklo tudi zelo veliko domačinov, je nočni tek privabil ob progo več tisoč Ločank in Ločanov, kar je presenetilo organizatorje, še bolj pa udeležence. Med komentarji na cilju je bilo slišati tudi takšne, ki so rekli, da se še nikoli niso udeležili tako lepega teka, s tako bučno podporo gledalcev. Čaroben junijski večer, z osvetljenimi Loškim in Puštalskim gradom ter cerkvijo na Suhi, polnim

Tek štirih mostov, 2012. (foto: Tomaž Lunder)

Mestnim trgom in bučnimi navijači ter navijaškimi skupinami, je poskrbel, da se je tekačem podaljšal korak, ponekod pa so »tekli kar po zraku«, kot so sami povedali. Tudi škofjeloški župan mag. Miha Ješe je po končanem Teku štirih mostov za Radio Sora povedal, da je pričakoval vrhunec dnevnega dogajanja po cilju kolesarske etape, izkazalo pa se je, da je za to poskrbel nočni tek. »To je bil današnji vrhunec ne samo zato, ker je bilo toliko tekačev, ampak predvsem me je fasciniralo – tako so mi povedali udeleženci – da je bila Loka polna. To pomeni, da smo že prvič naredili to tekmo tradicionalno,« je še dodal župan.

Ideja o teku po škofjeloških mestnih ulicah je že nekaj let tlela v tekaških, športnih pa tudi turističnih krogih. Ne nazadnje so po ulicah Škofje Loke v preteklosti že tekli, tako da nismo odkrivali tople vode, kljub temu pa so bile sedanje okoliščine drugačne kot pred leti. Tek je v zadnjih letih doživel nesluteno popularnost in je po množičnosti takoj za planinstvom in kolesarjenjem. Še deset let nazaj so na zagrizene rekreativce gledali kot na nekakšne »čudake«, zdaj pa lahko tekače ob skoraj vsaki uri dneva srečamo na cestah, poteh in stezicah. Nekateri se ne ustrašijo niti nizkih zimskih temperatur in slabega deževnega vremena. Tek postaja marsikomu življenjski moto, gonilo, skoraj droga.

Tek sicer ni moj šport. Pravijo, da nimam konstitucije za tekača. Tudi če mi tega ne bi nihče povedal, bi to vedel tudi sam. Še v mladosti, ko sem bil vitek in v solidni kondiciji, mi tek med šolsko telovadbo ni šel od nog. Še najbolj so se mi upirali krosi. Nisem bil konkurenčen. Precej bolj mi je bila všeč žoga. Podobno je tudi danes, čeprav sem ostal pri zelo majhni žogici za namizni tenis, precej rad pa tudi kolesarim.

Zato pa je tek šport mojih številnih prijateljev in znancev. Nekateri tečejo na maratonih in polmaratonih, drugim je dovolj deset kilometrov, tretji tečejo le zaradi svojega užitka in se sploh ne udeležujejo tekem. Prav debata s tekaškimi prijatelji je pripeljala do projekta »Tek štirih mostov«. Sredi leta 2010 smo v prijetni družbi razpredali o tem, kako in kje »športamo«. Bilo je ravno okrog nočnega 10-kilometrskega teka na Bledu. Beseda je dala besedo in kmalu smo govorili o tem, kako bi bilo v Loki »fajn« organizirati nočno »uličarko« – ne, ne gre za kako sovo, pač pa za tek po mestnih ulicah.

Kdaj bi ga pa organizirali, smo se spraševali? Idealno bi bilo takrat, ko Škofja Loka s prireditvijo Historial obeleži občinski praznik, smo dejali. No, pozneje se je izkazalo, da Historial in Tek štirih mostov ne gresta skupaj. Gre za tako veliki prireditvi, da bi bili okrnjeni, če bi potekali na isti dan. Izbrali smo torej nov datum in nadaljevali s pripravami. Naslednja naloga je bila izbira imena. Tudi to ni bilo težko, saj so tekači prečkali štiri mostove – dvakrat so šli čez Selško Soro, po enkrat pa čez Poljansko in »združeno« Soro.

Škofja Loka na nogah

Ko smo idejo o Teku štirih mostov predstavili malce širšemu športnemu in turističnemu občinstvu, se je projekt začel valiti kot snežna kepa. Škofja Loka je bila kar naenkrat na nogah – dobesedno. Eni so bili na nogah zato, ker so tekli in se začeli pripravljati na 10-kilometrski tek po loških ulicah; drugi so bili na nogah zato, ker jih je zdramilo navdušenje ob prihajajočem dogodku. Organizacijski odbor je prejemal spodbudne besede od vseh, prostovoljci so se sami javljali in želeli pomagati. K organizaciji so pristopili tudi rekreativci, ki bi bili na teku sicer udeleženci, a jih je ideja o prireditvi premamila, da so se odločili za udeležbo na drugi strani.

Na območju nekdanje Občine Škofje Loka je zbrano ogromno športnega potenciala in talentov. Šport in rekreacija sta vtkana v vsakdan marsikaterega Ločana. Športne dvorane so polne, težko je dobiti prost termin. Na treningih najrazličnejših športnih panog je množica mladih, za katere skrbijo predani trenerji in športni pedagogi. Na Škofjeloškem je zrasla tudi cela vrsta vrhunskih športnikov in športnic, ki so v svojih aktivnih letih osvajali kolajne na najzahtevnejših tekmovanjih. Kljub takšnemu športno-rekreativnemu potencialu smo v Škofji Loki v preteklosti pogrešali večji, odmeven in vrhunski dogodek v poletnem času. Čakanja je bilo konec junija 2012 – Loka je tekla in navijala 16. junija.

Združitev vseh generacij

Ko je organizacijski odbor začel gnesti idejo o teku, je na plano hitro priplaval zamisel o tem, da bi pripravili celodnevno prireditev – tekaški dan, v katerega bi vključili vse generacije. Rečeno – storjeno. Dopoldne so na Mestnem trgu tekli in se zabavali najmlajši in njihovi starši ter vzgojiteljice iz škofjeloških vrtcev. Zanje smo pripravili progo v dolžini nekaj sto metrov, ki so jo otroci pretekli v družbi svojih staršev in zaposlenih v vrtcih. Kljub kratki progi so tudi oni doživeli pravo tekmovalno vzdušje, saj je bila proga zaščitena z ograjami in označena s trakovi. Časa seveda nismo merili, saj je šlo za popularizacijo teka in športa.

Popoldne se je začelo že bolj zares, saj so prišli na vrsto šolarji od 1. do 9. razreda. Učenci od 1. do 5. razreda so imeli promocijske teke na 370 oziroma 720 metrov, za starejše učence smo pripravili medobčinsko prvenstvo v cestnem teku. Šesto- in sedmošolci so pretekli 1900 metrov, osmo- in devetošolci pa 2500 metrov. Zanje smo za kratek čas zaprli tudi državni cesti proti Selški in Poljanski dolini.

Osrednja zgodba dneva se je začela ob 21. uri. Mestni trg se je s tekači in tekačicami začel polniti že od 20. ure naprej. Raznobarvni dresi (nekateri so oblekli kar uradne majice Teka štirih mostov, ki so jih vsi udeleženci dobili v okviru startnine), kratke nogavice, do- in nadkolenke, športni copati najrazličnejših znamk. Ogrevanje pred startom, vrvež, spodbudne besede znancev, »prerivanje« najboljših za dobre startne položaje. Čipi za merjenje časa so bili že zdavnaj privezani na

vezalke. Športne ure na zapestjih so čakale na pritisk gumba za start. Več kot 520-glava množica na progi in skoraj prav tako številna množica navijačev za ograjo je komaj dočkala pok startne pištole. Počilo je natančno ob devetih zvečer. Natančno čez uro in enajst minut je ciljno črto prečkala zadnja udeleženka in prvega nočnega Teku štirih mostov je bilo konec. Vmes se je seveda dogajalo marsikaj – bakle, ki so označevale temnejše predele proge; navijači, ki so tekli skupaj s počasnejšimi udeleženci in jim ponujali pijačo; navijaške skupine, ki so si ob progi pripravile prave piknike, huronsko pa so spodbujale vse – od prvega do zadnjega.

Start ob 21. uri je bil še skoraj podnevi, zadnji so prišli v cilj že v temi. V karavani sta bila tudi dva slepa tekača in njuna spremljevalca, saj imajo slepi in slabovidni široko razvejano mrežo športnih aktivnosti, mednje pa spada tudi tek. Preteči deset kilometrov seveda ni kar tako, tako za tekača kot za njegovega spremljevalca.

Tudi med najmlajšimi udeleženci je vladalo pravo tekmovalno vzdušje. (foto: Tomaž Lunder)

Kako naprej?

Po končani prireditvi smo prejeli veliko pohval, seveda pa tudi dobronamer-nih predlogov za še boljšo izvedbo v prihodnje. Vemo, da se lahko še izboljšamo, vsako leto pa bi radi predstavili tudi kakšno novost. V letu 2013 bo novost tek štafet, še bolj organizirano pa se bomo lotili tudi sodelovanja navijaških skupin. Še naprej si seveda želimo podpore Občine Škofja Loka in drugih sponzorjev, brez katerih bi bil dogodek precej okrnjen. Na koncu seveda ne smemo pozabiti na številne Ločanke in Ločane, ki so se pogumno pognali na progo in jo pretekli v celoti, tudi zaradi skoraj nepregledne množice navijačev. In prav zato še enkrat – hvala, Ločani. No, pa zmagi sta tudi ostali doma: med moškimi je zmagal Gregor Kustec, z rezultatom 32:50, v ženski konkurenci pa Tanja Potočnik, s časom 42:23. Vse čestitke.

Dr. France Štukl – dobitnik Aškerčeve nagrade za življenjsko delo za leto 2012

Arhivsko društvo Slovenije od leta 2002 dalje podeljuje Aškerčevo nagrado in Aškerčeva priznanja za posebne dosežke na področju arhivistike in popularizacije arhivske dejavnosti. Podeljuje jih vsako drugo leto, 20. oktobra, ob dnevu slovenskih arhivov. Dobitnik Aškerčeve nagrade za leto 2012 je dr. France Štukl, ki je nagrado prejel za življenjsko delo na področju zbiranja, varovanja in ohranjanja arhivske dediščine, posredovanja le-te javnosti, strokovnega izobraževanja ter za večletno zaslužno delo v Arhivskem društvu Slovenije.

Aškerčev nagrajenec dr. France Štukl.
(foto: Tina Arh)

Življenjska in poklicna pot dr. Franceta Štukla, roj. 5. septembra 1942, se je vseskozi odvijala v Škofji Loki, kjer je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo ter po zaključenem študiju zgodovine in umetnostne zgodovine leta 1967 našel svojo prvo in obenem tudi edino zaposlitev. Poklicno pot je začel kot arhivist pripravnik in jo po 35 letih zaključil kot doktor znanosti. Vmes je leta 1969 opravil strokovni in leta 1974 specialistični izpit, leta 1982 je uspešno zagovarjal magisterij in ga leta 1996 nadgradil z doktoratom znanosti.

Dr. France Štukl je nedvomno osebnost, ki je s svojim delom pustila globok pečat v delovanju Zgodovinskega arhiva Ljubljana (ZAL) in slovenski arhivistiki. Prvih 20 let službovanja je bil edini arhivist, ki je skrbel za varovanje in ohranjanje bogate arhivske dediščine na obsežnem škofovskem območju. Kot njegovo avtorstvo zato lahko štejemo vse strokovno delo, ki je bilo v enoti ZAL opravljeno do leta 1987. Na začetku je gradivo

urejal v Ljubljani, postopoma pa vse več v skromni sobici na škofjeloškem gradu, kamor se je leta 1972 dokončno preselil. V tem času je že aktivno sodeloval pri obnovi stare nunske kašče, v katero se je arhiv, takrat oddelek enote v Kranju, preselil leta 1975.

Strokovno delo dr. Štukla vključuje več kot 300 arhivskih fondov, ki jih je prevzel, strokovno uredil in popisal. Njegovi arhivski inventarji predvojnih občin so še danes – po štiridesetih letih – nepogrešljiv pripomoček raziskovalcem in kolegom arhivistom. Vse je opremil z izčrpnimi historiati fondov in ustvarjalcev ter natančnimi opisi tektonike gradiva, kar je bila v tistem času bolj izjema kot uveljavljeno pravilo. Prav tako dosleden je bil pri drugih arhivskih fondih, saj noben ni ostal neurejen in nepopisan, čeprav je vsako leto prevzemal velike količine dostikrat povsem neurejenega gradiva. V njegovih arhivskih evidencah ni bilo neznank in vso dokumentacijo je vodil skrbno in natančno, kar se danes, ob prenosih v nove računalniške programe, bogato obrestuje. Vseskozi se je zavedal tudi nujnosti ozaveščanja širše družbe o pomenu arhivskega gradiva in potrebi po njegovem varovanju. V ta namen je nastala vrsta člankov, objavljenih v različnih tovarniških in drugih lokalnih glasilih, o tem ni pozabil spregovoriti na predavanjih za javnost, radijskih oddajah in obiskih pri ustvarjalcih arhivskega gradiva na terenu. Za osnovnošolske skupine je vrsto let vodil arhivske učne ure in jim na ta način omogočal prvi stik z bogato arhivsko dediščino. Prav tako je bil z referati aktivno prisoten na arhivskih zborovanjih.

Arhivsko gradivo, ki ga je strokovno urejal in popisoval, mu je vseskozi ponujalo neizčrpen vir za njegovo raziskovalno delo. Dr. France Štukl prav gotovo sodi med tiste slovenske arhiviste, katerih publicistična bera je zelo bogata. Obsega 7 samostojnih knjižnih monografij ter več kot 170 naslovov strokovnih člankov, referatov, recenzij, poročil, vodnikov idr., objavljenih v Loških razgledih, Arhivih, Kroniki ter drugi strokovni literaturi. Osrednje mesto med njegovimi objavljenimi raziskavami zavzemajo tri monografije o hišah v Škofji Loki, njenih predmetjih in v Stari Loki, ki so izšle v letih 1981, 1984 in 1996. Napisane so na osnovi temeljitega preučevanja zemljiške knjige kot zelo pomembne vrste arhivskega gradiva. Zbrane podatke je dopolnil še z drugimi arhivskimi viri s področja sodstva in uprave ter zanimivostmi iz zgodovine mesta in njegovih prebivalcev. Prva *Knjiga hiš v Škofji Loki* je bila tudi njegovo magistrsko delo, s tretjo, ki govori o hišah v Stari Loki, je pridobil doktorski naslov. Vse tri so izšle v zbirki ZAL Gradivo in razprave, od leta 2012 so objavljene tudi na portalu Sistory. Pred njimi je za objavo v tej zbirki uredil *Zapisnike in izbrane dokumente iz arhiva občine Škofja Loka 1861–1918* (1979) in napisal monografijo *Hranilništvo v Škofji Loki* (1983). Leta 2004 je uredil in s komentarjem opremil očetove spomine in jih objavil v knjigi *Iz mojega življenja*. Leta 2011 pa je svoje obsežno umetnostno-zgodovinsko, zgodovinsko in arhivistično znanje združil v interdisciplinarni monografiji *Po poti kulturne dediščine: sprehod skozi Škofjo Loko in vasi v spodnjem porečju Poljanske Sore*.

Dr. France Štukl je svoje strokovno znanje vedno znal posredovati mlajšim kolegom, ki jih je uvajal v arhivsko delo, in številnim raziskovalcem, ki so v Zgodovinskem arhivu iskali gradivo za svoje študije. Še danes, kljub temu da ni več v aktivni službi, rad pomaga z nasveti in vzdržuje stalne stike z arhivom. Vseskozi je tudi član Arhivskega društva Slovenije, med leti 1968 in 1971 je bil društveni tajnik, kasneje tudi član komisije za strokovne izpite. V domačem – škofjeloškem – okolju pa je že več kot 45 let dejaven v Muzejskem društvu, ki ga je leta 2008 imenovalo za svojega častnega člana. Tudi v tem društvu je vrsto let opravljal tajniška dela in bil kasneje njegov predsednik. Vseskozi je aktivno sooblikoval vsebino Loških razgledov; sprva samo kot avtor prispevkov, od leta 1973 pa tudi kot član uredniškega odbora, kjer aktivno sodeluje še danes.

Ob prejemu Aškerčeve nagrade mu iskreno čestitamo.

Ddr. Marija Stanonik – Štrekljeva nagrajenka za leto 2012

Ddr. Marijo Stanonik mnogi poznamo kot snovalko in urednico številnih knjig folklornih pripovedi in odlično poznavalko življenja v Žireh in okolici. Manj znano pa je, da se za videzom skromne gospe skriva vrhunska slovenska znanstvenica. Štrekljevo nagrado je prejela za izjemne dosežke na področju slovstvene folkloristike.

Nagrada se imenuje po slovenskem filologu Karlu Štreklju (Gorjansko, Komen, 1859 – Gradec, 1912). Njegovo najpomembnejše delo so Slovenske narodne pesmi (1895–1923), znanstveno urejena in komentirana zbirka besedil folklornih pesmi, ki obsega več kot 8 300 enot slovenskih in okoli 400 enot kajkavskih hrvaških pesmi. V začetku junija so na Gorjanskem, ob 100. obletnici Štrekljeve smrti, podelili že dvanajsto Štrekljevo nagrado za izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskega ljudskega blaga.

Slavistka, slovstvena folkloristka in etnologinja ddr. Marija Stanonik se je rodila na Dobračevi pri Žireh. Po študiju slavistike in etnologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani se je leta 1974 zaposlila na Inštitutu za slovensko narodopisje [ZRC] SAZU. Leta 1987 je magistrirala na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in leta 1993 doktorirala iz filoloških znanosti na zagrebški Filozofski fakulteti. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je leta 2000 postala izredna, leta 2009 pa redna profesorica za slovensko slovstveno folkloristiko. Predava tudi na Univerzi v Mariboru in je gostujoča profesorica na nekaj tujih univerzah. Je vodja več raziskovalnih projektov in raziskovalnih programov.

Podelitev Štrekljeve nagrade za leto 2012 ddr. Mariji Stanonik, Gorjansko, 9. 6. 2012. (foto: Polona Makovec)

Brez zadržkov lahko zapišemo, da je ddr. Marija Stanonik svoje življenje posvetila znanosti. Večino svojih raziskovalnih prizadevanj je posvetila slovstveni folkloristiki. V štirih desetletjih poglobljenega raziskovalnega dela je nastal izjemen znanstveni opus. V njeni več 1000 enot obsežni bibliografiji je 20 znanstvenih in 6 strokovnih monografij, 64 izvirnih in 25 preglednih znanstvenih člankov ter več kot 800 drugih strokovnih prispevkov.

»Prav na začetku svoje akademske poti je bila v 70. letih med folkloristi tista, ki je resno vzela nase očitek etnologov tedanji folkloristiki, da je pretežno deskriptivna in teoretsko neosmišljena. Že v svojih prvih prispevkih je pokazala, da je za poznavanje folklornih pojavov pomembno, kje in kako živijo med ljudmi, torej na njihov življenjski kontekst, in da znanstvene raziskave zahtevajo metodično strogost in občutljivost ter večdisciplinarno obravnavo. Teoretičnim podlagam folkloristike, posebej slovstvene, njeni znanstveni identiteti in avtonomiji, utemeljeni na lastni raziskovalni praksi, domačem strokovnem izročilu, razmejitvami med etnologijo in filološkimi vedami, primerjavami z mednarodnimi tokovi, je namenila številne razprave, ki posegajo v njeno zgodovino, teorijo in metodologijo ...« je ob podelitvi nagrade poudarila slavnostna govornica dr. Ingrid Slavec Gradišnik, predstojnica Inštituta za slovensko narodopisje.

Slovstveni folkloristiki, vedi, ki je bila zapostavljena vse od ustanovitve slovenske univerze leta 1919, je postopoma in sistematično gradila trden teoretski okvir, z lastnim pojmovnim aparatom, terminologijo in metodološko koncepcijo. Svoja spoznanja je objavila v obsežnih znanstvenih monografijah: *Slovenska slovstvena folklor*, 1999; *Teoretični oris slovstvene folklore*, 2001; *Slovstvena folkloristika*, 2004; *Procesualnost slovstvene folklore*, 2006; *Slovenska narečna književnost*, 2007; *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*, 2008; *Le folklore littéraire*, 2009; *Zgodovina slovenske slovstvene folklore*, 2009; *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*, 2011. Vseskozi si prizadeva, da bi bila slovstvena folkloristika deležna primerne vrednotenja in bi dobila ustrezno mesto tako v znanstveni, strokovni kakor širši kulturni zavesti. Zaslužna je tudi, da je slovstvena folkloristika postala univerzitetni predmet. V letih od 1994 do 1997 je bila urednica zbornika *Traditiones*¹, zasnovala je in ureja revijo *Slovstvena folkloristika*, kjer je pripovedovalcem, posredovalcem in strokovnjakom odprla prostor za objavo gradiva ter strokovnih prispevkov.

Vseskozi si prizadeva za zbiranje in raziskovanje ter popularizacijo slovstvene folklore. S pomočjo pripovedovalcev in zbirateljev s celotnega slovenskega kulturnega prostora je zbrala okoli 13 000 folklornih pripovedi in jih uredila v 40 knjigah knjižne zbirke *Glasovi*. Nastala je zbirka, s katero se lahko pohvali le redko kateri narod. Z *Glasovi* je zapolnila vrzel in zapostavljenost *proznih*

1 Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta pri Znanstveno raziskovalnem centru SAZU.

žanrov slovenske slovstvene folklore, saj je bilo v preteklosti mnogo več pozornosti namenjene folklorni pesmi.

Za svoje delo je prejela več priznanj, med drugimi leta 1999 Murkovo nagrado za izjemne znanstvene dosežke, zaokrožene v življenjskem delu, ki jo podeljuje Slovensko etnološko društvo. Leta 2004 je bila imenovana za častno občanko Občine Žiri.

Domačim Žirem in okolici je posvetila raziskave o čipkarstvu, čevljarstvu, prometu, nabiralništvu, prehrani, družinskem življenju, jezikovnih in glasbenih pojavih, društvenem življenju itn.. Izsledke je objavila v številnih člankih in več monografijah (kot avtorica, soavtorica ali urednica): *Promet na Žirovskem*, 1987; *Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture*, 1995; *Štiri matere - ena ljubezen*, 1997; *Dobračeva gori*, 2002; *Ostanite zvesti pevski kulturi Žirov*, 2004; *Hišna imena v Žireh*, 2005; *Tabor v Žireh*, 2005; *Bele stezice v vrtincih življenja*, 2006; *Žiri na meji*, 2007; *Ledinska kronika*, 2009; *Doživetja in spomini tovarniške delavke*, 2010; *Čopič pod čevljem*, 2011.

Istega leta je v souredništvu z Ireno Uršič, ob 20-letnici vojne za samostojno Slovenijo, izdala zbirko spominov *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah*.

Kljub široko zasnovanemu interdisciplinarnemu znanstvenemu, teoretičnemu in pedagoškemu delu je ostala zvesta domačim Žirem in krajem nekdanjega loškega gospostva. Članica Muzejskega društva Škofja Loka je že od leta 1967 in še danes je redna in aktivna udeleženka društvenih prireditev. Leta 1970 je bila tudi pobudnica ustanovitve pododbora v Žireh, ki se je kasneje oblikoval v samostojno Muzejsko društvo Žiri. V Loških razgledih je prvi članek napisala že kot študentka (1970), z naslovom Čipkarstvo v Žirovski kotlini, in do danes objavila več kot 20 raznovrstnih prispevkov. V sodelovanju z muzejskim društvom je uredila knjigo *Nekoč je bilo jezero*, zbirko folklornih pripovedi iz Poljanske doline in njenega pogorja (10. zvezek zbirke Doneski, 2005). Za ponatis zbirke loških pripovedk *Kamniti most*, avtorja Lojzeta Zupanca (december, 2010), je kritično ovrednotila njegovo zbirateljsko delo. Nekaj idej za naša skupna sodelovanja ima še na zalogi.

Novembra leta 2011 je na Teološki fakulteti v Ljubljani uspešno zagovarjala svojo drugo doktorsko disertacijo z naslovom *Teologija besede v slovenskem kulturnem in duhovnem prostoru*.

Ddr. Mariji Stanonik iskreno čestitamo za prejeto nagrado in drugi doktorat in ji tudi v prihodnosti želimo pronicljivega raziskovalnega duha ter bogato znanstveno ustvarjalno delo.

Janez Ramoveš dobil Jenkovo nagrado 2012

Janez in Uršula Ramoveš (foto: Tina Dokl)

Podnaslov tega zapisa bi lahko bil tudi: od podblegoškega kulturnega terorista do nacionalno priznanega pesnika. V tem stavku je povzeta ustvarjalna pot pesnika Janeza Ramoveša v zadnjih 25. letih. V drugi polovici 80-tih je skupaj z bratoma Frlic, sovaščanoma iz Suše pod Blegošem, »ustanovil« kulturno teroristično skupino *Ne bom oprala teh krvavih madežev*. Ta je s svojimi provokativnimi nastopi zbudila veliko pozornost in spravljala takratno eta-

blirano kulturo v precejšnjo zadrego. Bilo je 6. februarja 1987, ko so bili povabljeni, da nastopijo na proslavi Prešernovega dne v kapeli puštalskega gradu. Dobili so eno točko. In ko so prišli na vrsto, se je zgodilo: ugasnili so luč, začeli razkosavati nekaj krvavega (bila so pljuča, ne pljučna pečenka, kot se je govorilo in pisalo) in te kose metali v publiko, eden pa je obvisel na eni od nabožnih slik. Potem so v tem žlahtnem komornem ambientu vžgali še motorko in navzoče terorizirali z neznosnim hrupom. Že istega leta so 30. septembra napadli Kranj. Pred Prešernovo hišo so stresli kup gnoja in ga najprej lepo raztrosili, ob petju starih nabožnih pesmi (takrat je z njimi prvič pela Uršula Ramoveš). Potem so skakali po nekakšnih lutkah in jih utapljali v krvi. Kot bi hoteli zatrditi: »Ne bom oprala teh krvavih madežev!« Sledilo je še nekaj nastopov, s katerimi so omadeževali nekaj zelo uglednih ustanov. 29. januarja 1988 so se nepovabljeni infiltrirali med gorenjsko kulturno elito, ki se je zbrala, da v vinoteki hotela Creina počasti slovenski kulturni praznik. A tu so bili že bolj znosni, uprizorili so le »en majhen performans«. Ko so v Cankarjevem domu potresali »gnojni tepih« po domačem hotaveljskem marmorju, so sprožili alarmne naprave, sicer pa je bilo to dejanje že

skoraj etabrirano. Njihov zadnji večji skupni nastop je bil, ko so hoteli 15. septembra 1989 zagrešiti Umor v Mariboru, a so jim enostavno odklopili elektriko in jih tako onemogočili.

Po letu 1990 so šli vsak po svoji ustvarjalni poti. Prezgodaj umrlemu Branetu Frlicu (1964–2001) so leta 2005 pri založbi Sanje posmrtno izdali CD ploščo Poljanski blues. Njegov brat Metod je postal eden najvidnejših slovenskih akademskih kiparjev. Janez pa se je posvetil pisanju pesmi in izdal sedem zbirk: *Božjastnice* (1990), *Striptiz*. Namesto *Kim Basinger* (1995), *Poročilo iz geta* (2001), *Moja velika debela mama* (2001), *Staroselski ciklus* (2006), *Čreda* (2010) in *Skuz okn strejlam kurente* (2012). Zadnje tri so izšle v zbirki Poezija, ki jo pri Cankarjevi založbi ureja Zdravko Duša. Za zadnjo je oktobra 2012 prejel Jenkovo nagrado za poezijo, ki jo podeljuje Društvo slovenskih pisateljev.

Iz naslovov zbirk se ne vidi, da je pet od sedmih napisanih v poljanščini, kar je Ramoveševa posebnost v slovenskem pesniškem prostoru. Pa ne le posebnost, tudi ustvarjalna moč, saj izpričuje, da lahko tudi v narečju upesni vse, kar hoče. Še več, gre za »odkrivanje univerzalnih sporočil v detajlih malega okolja«, zatrdi urednik Zdravko Duša. In razloži, da so reči, ki se jih v knjižnem jeziku sploh ne da izpovedati tako prepričljivo kot v narečju. To razloži na primeru pesmi z naslovom *Piism, ke ti v ne parnesem zaklana kura*. Prvi verz se glasi: *Kura sm ti parnjesu*. »Kakorkoli to poveste v knjižnem jeziku, ne bo isto. Ker čisto preprosto nihče v knjižni slovenščini ne bo rekel: 'Eno kuro sem ti prinesel.' Taki ljudje, ki govorijo knjižno, ne nosijo kur. Najbrž je pred nami eden tistih nerodnežev, ki čustev zlepa ne zna izraziti. In je, ko je kuro klal in oskubel in našel v njej še zametke jajc, ves čas mislil na žensko, domnevno ošibelo, nemara porodnico, vsekakor ljubezen, ki ji je pernata žival položena na oltar, ter edino to znal tudi povedati ... In potem, na koncu, tisto slovo. *Jest zdej grjem. Jest zdej mvorem jet*. Ker sem vse povedal, ker jaz te stvari tako razumem. In ker ne živimo v krajih, kjer bi se te stvari na široko razlagale.« (Z. Duša)

Ne vem, če bi se Janez Ramoveš strinjal, a podpisani bi ga označil za pesnika Rovtarije. Rovtarije v zlahtnem smislu in z veliko začetnico, ki kot enkratna kulturna pokrajina v trikotniku med Škofjo Loko, Logatcem in Tolminom ohranja svojo posebnost tudi v globaliziranem svetu. Takega pesnika pač ni nikjer drugje na tem svetu. Komur se zdi branje njegovih pesmi v narečju naporno, svetujem, naj jih bere počasi in naglas ali pa gre poslušat enega njegovih javnih nastopov, kjer tudi sam prebere katero od njih. Uršula Ramoveš in Fantje z Jazbecove grape pa nekatere tudi zapojejo. To je šele užitek.

Piism, ke ti v ne parnesem zaklana kura

*Kura sm ti parnjesu,
sam sm ji glava odsiku,
sam sm ja oskubu,
pa drobovje spucu. Povhn
jejčku j še imila
nwot v kopučavniku.*

*Župa ti naj skuhaja, de se vš opomogla.
Jest zdej grjem.
Jest zdej mworem jet.*

Alfonz Zajec – utrinki ob njegovi 80-letnici

Lavreat Alfonz Zajec je na novega leta dan praznoval okrogli jubilej in dobra dva tedna zatem, 17. januarja 2012, je bil gost Blaznikovega večera v kašči. Pogovor z njim smo načrtovali tudi zato, ker je častni član našega muzejskega društva. Na omenjenem večeru je njegova pripoved odstrla zanimiva poglavja iz bogatega življenja, polnega preizkušenj, ki pa ga niso nikoli strle. Postal je moder mož in pri tem ostal optimist. Žirovec, rojen na Dobračevi, je bil vso delovno dobo zaposlen v domači čevljarški stroki, v Alpini, veliko let kot nabavni referent. Ob tem je bil od mladih let povezan s kulturo. Miha Naglič ga je v Žirovskem občasniku predstavil takole: ... *kot igralec in režiser, pevec v zborih, plesni učitelj, urednik, predvsem pa domoznanec, muzealec* ... »*živi leksikon*« ...¹ Kdorkoli išče podatke o Žireh in Žirovcih, ne more mimo njega. Prej ali slej ga bo kdo napotil k njemu, kjer bo iskano dobil ali izvedel, kje bi se še kaj našlo.

Alfonz Zajec

Pri svojem poklicnem delu je naletel na nekatere stare *čevljarške* predmete in se zavzel za njihovo ohranitev; to je bil začetek žirovske muzejske zbirke. Maja 1970 je bil na pobudo Muzejskega društva (MD) Škofja Loka v Žireh sestanek, na katerem so ustanovili žirovski *pododbor* MD Škofja Loka. Alfonz Zajec je postal njegov predsednik in po funkciji so ga kooptirali v Izvršni odbor (IO) MD. Na Žirovskem pa so nadaljevali z zbiranjem različnih muzealij. Oktobra 1973 so na predlog dr. Blaznika in s pomočjo IO zbrane predmete prestavili v staro šolo, kjer so odprli *Muzej Žiri* – s čevljarским in čipkarskim oddelkom. Zaradi takratnih

1 Miha Naglič, Intervju ... V: Žirovski občasnik 41, Žiri : Muzejsko društvo, 2011, str. 32–67.

predpisov so morali konec leta 1975 žirovski pododbor MD preimenovati v *Muzejsko društvo Žiri*. Oktobra 1978 so odprli tretji oddelek muzeja, in sicer zbirko iz časa NOB, maja 1980 pa še stalno zbirko umetniških slik žirovskih slikarjev. Alfonz Zajec je bil predsednik MD Žiri do leta 1982 in do takrat tudi njegov predstavnik v IO MD Škofja Loka. V letih od 1974 do 1992 je v Loških razgledih objavil devet prispevkov z žirovskega območja.

Leta 1993 je bil za *izredne zasluge pri delovanju društva* imenovan med častne člane MD Škofja Loka. Od leta 2000 je tudi častni član MD Žiri.

Po upokojitvi, v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, je začel zbirati podatke o ljudeh in domačijah na Žirovskem. Najprej je zbral vse podatke o starih in novih hišnih številkah po vaseh. Nadaljeval je s prepisovanjem podatkov o porokah in smrtih iz *repertorijev* žirovske župnije, od okoli 1825 do leta 1940. Prepisane podatke dopolnjuje. Od leta 1941 naprej so podatki dostopnejši, zato pretekle in tekoče zbrane opremlja še z naslovi in rojstnimi podatki, pri umrlih tudi z vzrokom smrti. Posebej spremlja smrti, katerih vzrok je bila nesreča. V desetletjih vestnega in sistematičnega dela je nastala bogata in pestra zbirka podatkov. Že desetletja sproti zapisuje zanimive in pomembne dogodke na Žirovskem. Čez leta bodo zapisi pomemben prispevek k zgodovini Žirov in okolice.

Gospod Alfonz Zajec je imeniten sogovornik, ki ve, kaj povedati, to pa pove tako, da poslušalca pritegne. Suhoparni podatki so zanj samo osnova, na katero takoj nasloni zgodbo, ki ostane v spominu. Ko sem iskal podatke o žirovskih zdravnikih in babicah, sem ga večkrat obiskal in vselej izvedel več, kot sem pričakoval. Njegovi podatki so zgledno urejeni, pri vsaki obravnavani osebi sem izvedel še kakšen zanimiv dogodek; včasih tudi takšnega, ki ni za objavo. Njegova radoživost je najboljše zagotovilo za uspešno nadaljevanje njegovega poslanstva.

Spomini na Poldeta Polenca

Kar naprej pošiljamo turiste na puštalsko muzejsko pot do Nacetove bajte. Pozabili pa smo, da je bila hiša domovanje bratov Polenec, ki bi v zadnjih letih obhajala 100-letnico rojstva. Že leta 2010 je minilo 100 let od rojstva biologa dr. Antona Polenca, leta 2012 pa njegovega brata Poldeta. Njegovo operno kariero v Sarajevu je obdelal dr. Franc Križnar, v Loških razgledih, št. 52, leta 2005. Potreben bo še pogled v njegov gledališki prispevek za Škofjo Loko in delovanje v predvojnemu Katoliško prosvetnem društvu. Na tem mestu bi ob visoki obletnici dodal le nekaj osebnih spominov.

Poldeta Polenca sem prvič videl na kapucinski semenj ob sv. Ani, ko je bil na dopustu in je prišel pet na kor. Takrat je bil še v Sarajevu. Skodrana glava se je pokazala že čez špansko steno na predkoru, še preden je vstopil. Izredno velik možakar je prišel na kor in potem ni bilo konca pozdravljanja. Tudi moj oče ga je poznal, povedal mi je, da je operni pevec. Zame kot šolarja je bil to velik dogodek, vendar pa se Poldetovega glasu od takrat ne spominjam.

Ko sem bil študent, se je Polde v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja za stalno vrnil na svojo domačijo v Puštal. Pozneje sem ga vprašal, zakaj je naredil ta odločilen korak, saj je bil na višku pevske moči. Povedal mi je, da je kljub skrbnemu varovanju in obdelovanju domačije, ki sta mu jo v odsotnosti upravljali sosedji, Šteficova Katra in Stiskarjeva Micka, občutil veliko domotožje. Ko je konec počitnic odhajal, ga je domači maček še štirinajst dni hodil čakal na konec vrta pri kopališču. Polde je bil na zemljo zelo navezan. Pripovedoval mi je, da je mati nameravala domačijo deliti na pol, dati vsakemu polovico, njemu in bratu Tončetu, kot je vedno rekel bratu Antonu. Takrat ji je Polde rekel, naj vse dobi Tonče, da se zemlja ne bi delila. Ko je pozneje domačijo prevzel, je bila še dolgo zadolžena. Oče

Polde Polenec in France Štukl pred Nacetovo hišo v Puštal, spomladi 1968.

je končal v 1. svetovni vojni. Zadnji obrok dolga je Polde plačal med nemško okupacijo; takrat se je denar zamenjal in se mu je vrednost zmanjšala, zato se je zmanjšal tudi dolg. Pred 2. svetovno vojno in tudi po njej je bil zaposlen v Šeširju. Bil je v vodstvu znane sindikalne organizacije JSZ. Sodeloval je tudi pri predvojnem Prosvetnem društvu. Pripovedoval je, kako so igrali in o muhavosti ter zamerljivosti imenitnega amaterskega igralca Gračanca - Marelmoharja (Lovro Planina), Francetovega brata. Včasih je »sabotiral« oder več mesecev. Še po vojni sta igrala skupaj. Med vojno je bil Polde doma, sodeloval je s partizanskim gibanjem. Ne spominjam se, ali so mu pozneje priznali borčevsko delovno dobo. Takoj po vojni je bil tajnik Krajevnega ljudskega odbora Puštal. Nazadnje je imel težave pri uveljavljanju teh let, kar je Puštalcem zelo zameril. Iz vojnih let mu je ostala navada, da jo je od maše mahnil kar čez Lontrg, kadar se mu je mudilo domov. V pevski družini smo ga vprašali, zakaj ne gre čez Plac, pa je odgovoril, da se je tako navadil med vojno, ko ni maral mimo gestapa na Placu, da jim ni bil na očeh.

Ko se je Polde dokončno vrnil iz Sarajeva, je kmetoval. Dohodki od bajte so bili majhni, v glavnem le za hrano. Živel je skromno; poleti v srajci, pozimi v prepasanem trenču. Redko, le kadar je bil prehlajen, je nosil klobuk ali kučmo. Za glas se je bal. V hudem mrazu je nosil staro črno kučmo, »sformano na kravji drek«. Na pevske vaje, kot vsi muhasti tenorji, ni hodil redno, redno pa je pel pri deseti maši. Z organistom Stanetom Svoljšakom sta se dobro razumela in solirala duete. Ko ga je nekoč obiskala primadona iz Sarajeva, je Stane čez noč priskrbel note za Desdemonino molitev iz Traviate. Polde je pel z občutkom, nikoli brez treme, ki pa se mu je razblinila po nekaj taktih in kar videlo se je, kako mu je odleglo. Nobene solo točke ni podcenjeval. Če glasovno ni bil razpoložen, ali je bil prehlajen, je rekel, da bo zapel drugo nedeljo. Meni je za začetek pevske kariere vedno modro svetoval nezahtevne solo parte.

Cerkvene hierarhije ni maral. Bolj skromni so se mu zdeli kapucini. Z župnikom Melhiorjem Golobom sta bila oba prevelika formata in sta se večkrat razhajala. Golob je vedno rekel: »Če bo prišel še Polde, bo spet pel same Marijine pesmi«. Te so mu najbolj ležale in imel jih je najrajši. Kadar pa je šlo za reprezentanco, ga je gospod Golob vedno osebno povabil. Če ga ni videl ali mu Polde ni resno obljubil, ga je župnik posebej naprosil. Ob takšnih priložnostih, posebno za kakšne škofove »andohti«, je povabilo prinesel mežnar Janko Pušar, Bičkov Janko. Polde in Janko sta bila v sorodu. Sam sem bil priča takšnemu srečanju - Bičkov Janko je privihral v svoji značilni pelerini in ga povabil na škofovo bogoslužje. »Golob želi, da prideš.« »Bom prišel.« Gospod Golob je Poldetu večkrat rekel, da svojega talenta ne sme zanemarjati, »Petje je treba uporabiti v Božjo čast. Polde, ti imaš dar.« Glede Golobovih povabil mi je nekoč, nekoliko užaljeno, pripomnil: »Nič pa se ne spomni (Golob namreč), da sem peš hodil v Ljubljano na privatne ure k slavnemu pevcu Juliju Betettu.«

Polde je rad hodil na pevske izlete. Tam sta z gospodom župnikom zgladila medsebojne odnose, po znanem Poldetovem načelu, da moramo biti odprti in

razumevajoči drug do drugega. Tako kot sedimo za mizo, kakor nam paše, tako moramo biti tudi v življenju odprti drug do drugega. V določeni oddaljenosti lahko z vsakim sodelujemo. Po tem načelu se je usedel malo stran od župnika, pozneje pa sta se presedla in se živahno pogovarjala. Zgodilo se je, da je odhod avtobusa zamudil. Navado zamujanja je gojil do kakšnega leta pred smrtjo. Ker je prihod obljubil, predolgo pa ga nismo mogli čakati, je najel taksista Pusteža, da ga je pripeljal za nami.

Ob svojem ročnem kmetovanju, silno ekstenzivnem in starinskem, Polde ni bil lačen, kakšnega posebnega denarja pa si ni pridelal. Počasi se mu je obrabila obleka, gospod župnik in pevci smo mu napravili novo. Po maši nas je na obveznem obhodu Placa dohitel krojač in mu povedal, da ima obleko gotovo. Poldetu je bilo silno nerodno iti ponjo. Več nedelj je mencal in odlašal. Krojač ga je že okregal in rekel, da bo obleko daroval kar meni, študentu, saj sem kar pravšnje postave in bi mi bila kar prav. Naslednjo nedeljo je bi Polde nov. Ko smo šli čez Plac, je omenil, da bo moral med tednom nazaj h krojaču. Levo na prsih je bila pod »štofom« podolgovata bula, ki je resno motila izgled suknjiča. Obzirno sem mu svetoval, naj iz notranjega žepa potegne »flike«, ki jih krojač navadno vrne. Zamislil se je, jih potegnil iz žepa in potem zavitek kot nekakšno trofejo odnesel domov. Še dolgo časa smo se smejali na ta račun.

Dokler je bila ob nedeljah odprta trafika na Placu, je tam Polde nakupil različne časopise, tudi hrvaške. Tisti, ki so v kmečki zunanosti videli tudi njegov kulturni padec, so se motili. Polde je pogosto poslušal radio, posebno zvečer, ko so predvajali operne posnetke. Po maši je v družbi včasih komentiral slavne pevce.

Leta 1968 je prišel nov župnik. Organist Stane ni šel več v korak z novo pokoncilsko liturgijo, ki je v prvi fazi precej zmanjšala klasično petje pri mašah. Stane je še rad orglal, učil pa ni več. Moški zbor s staro tradicijo in kondicijo je pričel nazadovati. Takrat smo se organizirali sami. Polde je obljubil, da nas bo učil, ti (pisec tega prispevka) boš pa igral na harmonij, pa čeprav samo na en prst. Šlo je. Razen cerkvenih smo se učili tudi narodne pesmi. Za partizanski miting na Brnkovi pustoti smo izbrali nekaj nevtrálnih narodnih pesmi. Razen »svetoduharjev« (KUD Ivan Cankar Sv. Duh) takrat ni bilo drugih civilnih pevskih zborov, zato so povabili nas. Po predhodni ZB cenzuri pesmi smo potem sodelovali v programu. O prireditvi je bil članek v Glasu. Nekateri pevci so bili celo na fotografiji, v tekstu pa nismo bili omenjeni. Od godbe je sodeloval samo kvartet, pa so njih pohvalili. Pevcev pa, kot da ni bilo zraven. Polde jim je to zamolčanje zameril in potem nismo več nastopali na podobnih prireditvah. Peli smo na cerkvenih in civilnih pogrebih. Tudi vsi župniki so vedno rekli, da po smrti ni več »knjižic«.

Dvakrat letno smo se zbrali pri njem doma. Ob Puštalskem semnju v septembru smo prišli kar od desete maše na Hribcu. Ob Poldetovem godu, novembra, smo se dobili zvečer. Obakrat se je Polde na te obiske pripravil. Ob teh priložnostih je naprosil »žensko«, kot rečemo v Loki po domače. Ko je dobil pokojnino, je ponudil potico in druge dobrote. Včasih mu je pomagala Stiskarjeva Micka,

pozneje je napekla in nam stregla Bubležova Mara. Ampak kaj potica! Posebno dobro je imel domače žganje. Ti trenutki so bili nepozabni, do dvajset se nas je posedlo po prostrani »hiši«. Ko sem se drenjal pod polico za radio, me je nekdo srepro pogledal – bil je eden od mačkov, ki je tam domoval. Ko smo začeli prepevati, mački tega niso prenašali. Prišli so k Poldetu, da jim je odrinil oknico in so lahko odšli. Hišo je imel vedno odprto. Za vrati sta bila steklenica z žganjem in »štamperl«, v jerbasčku pa naj bi se zbirali »prostovoljni« prispevki; velikokrat je bilo oboje prazno.

Dobrotniki, predvsem danes že pozabljeni Janko Krek, so mu omogočili nekajmesečno zaposlitev, ki jo je potreboval za uveljavitev prejšnje delovne dobe. Tako je bil prvi profesionallec pri Zvezi kulturnih organizacij. Iz izkupičkov uspešnih Krekovih veselih večerov se je nabrala vsota za njegovo zavarovanje in majhno plačo. Tudi pokojnina, ki jo je dobil, je bila skromna. Slikarki Dori Plestenjak je prodal nekaj zemlje za atelje in si gmotno opomogel. Popravil je najnujnejše pri bajti. Veliko je še načrtoval. Nameraval je prodati krave. Skupaj sva si ogledovala hlev pod hišo. Ta je bil visok, svetel in že obokan na traverze. Ko bi se presušil, je nameraval v njem odpreti učilnico za solopetje. Načrtoval je tudi nakup klavirja, a ga je prehitela smrt.

Polde je bil posebně, velik človek, večplasten mož. Ker se ni oženil, so tudi na to temo brusili jezike. Ljubil je svobodo. Ko sem se oženil, mi je rekel: »Frence, sedaj je pa konec (svobode namreč).« Ni maral hinavcev, servilnih tipov. Rad je imel odprte karte. S kora se ni dal odgnati. Za Stanetom je prišel nov organist. V Loki se ni obnesel, tudi pri civilnih zborih ne, in ni odšel v najlepšem spominu. Mnogo starejših pevcev je takrat prenehalo peti, Polde pa se ni dal. Kadar sva se sprla, ni »kuhal rilca«, kot je sam rekel. Organistka Mina je prinesla novo Tomčevo pogrebno mašo, vsak na eni strani orgel sva jo pregledovala in po nekaj pogrebihi nama je že kar šlo. Polde je včasih rad zategoval. Že tako je imel navado, da je kot solist, na tistih mestih, ko si je povšeečno izdelal glas, malo počakal. Tega so bili vajeni vsi organisti. Pri žalni maši, ki ni bila solistična, pa je šel predaletč. Predlagal sem mu, da malo pospešiva, ker ima žalna maša že zadosti resno besedilo, pa še v molu je večkrat napisana. Počasen ritem ni potreben. »Če si pa tako »kunštn«, tudi prav.« Jezen je med pogrebno mašo odšel s kora. V nedeljo je spet prišel in sva se srečala. Vprašal me je, če sem bil hud, rekel sem, da ne. Tako mi je odgovoril tudi on.

Zbor je vodil in »držal skupaj« vse do prezgodnje smrti. Na koru smo se takrat učili program za 80-letnico Antona Jobsta v Žireh (roj. 12. 9. 1894). Na generalki v Žireh je bil še zraven. Umril je po kapi, 5. oktobra 1974. Pri Poldetu sem videl, da ne denar ne časti ne službe in niti izobrazba ne naredijo človeka. Človek mora biti zvest Bogu in sebi. Tak je bil idealist Polde. Največjo popotnico pa mi je zapustil s svojim prepričanjem, da moramo biti v življenju eden do drugega dialoško usmerjeni. Po njem smo, z dovoljenjem sorodnikov, poimenovali Cerkveni moški pevski zbor Polde Polenec, župnije sv. Jakoba v Škofji Loki.

Hommage à Tone Logonder

Ob 80-letnici rojstva in 25-letnici smrti

V Gimnaziji Škofja Loka smo imeli na Valentinovo, 14. februarja 2012, srečanje, ki smo ga posvetili spominu in v čast Tonetu Logondru, akademskemu kiparju, ki se je rodil pred osemdesetimi leti. Prav na Podnu so mu namreč tekla zadnja delovna leta, tudi tisto zadnje leto 1987, torej pred petindvajsetimi leti, ko je nenadoma tragično preminil v prometni nesreči. V velikem gimnazijskem avditoriju se nas je zbralo veliko, njegovih domačih, sorodnikov, sodelavcev, prijateljev, znancev in drugih, da bi se ga spomnili in oživel spomin nanj. Tone je bil, poleg svojih številnih javnih spomenikov na Loškem in drugod, znan tudi po izvirnosti in samosvojesti.

Po nagovoru ravnatelja Jožeta Bogataja sem se dotaknil svojega petnajstletnega druženja z umetnikom, zanimivim sogovornikom in kritičnim opazovalcem okolja, ki mi je pomagal, da sem se lažje vključeval v svojo novo domovanje na Loškem. Spomnil sem se Tonetovega druženja z mojim sosedom, mladostnim prijateljem in prav tako prišlekom, pokojnim skladateljem Marijanom Gabrijelčičem. Z njim in sosedoma Vinkom Jelovčanom in Petrom Grašičem sem ob peti obletnici Tonetove smrti začel pripravljati vse potrebno za postavitve njegovega spomenika, iz česar se je čez naslednjih pet let razvila Aleja znamenitih Ločanov. Tone nas je torej posthumno navdihnil zanj, za kar smo mu Ločani lahko še posebej hvaležni.

Tu bi se spomnil še enega posebnega dogodka. Da je Tone zelo spoštoval slikarja Ivana Groharja, ni treba posebej razlagati, ker je bilo to vsakomur, ki se je družil s Tonetom, hitro jasno. Na nek način se je skoraj poistovetil z njim, saj je bil tudi sam po svojem nagnjenju predvsem slikar, a tudi njegova usoda mu je bila blizu. Tone je postal kipar bolj po sili razmer, kakor po svoji volji. Kot kipar se je dve desetletji ukvarjal z mislijo na spomenik Groharju, ki naj bi stal v Sorici. Kljub temu se je Logonder leta 1981 znašel v veliki zadregi, ko je sprejel naročilo za

Akademski kipar Tone Logonder

njegov kip, ki je moral biti postavljen še v istem letu. Za tako velik in pomemben projekt pa je potrebno dovolj časa, najmanj dve leti. Tega časa, da bi kipar svojo zamisel kipa velikemu vzorniku razvil, pretehtal in dodelal, pa ni bilo. Tone je zato moral na hitro narediti osnutek, visok en meter, nato pa še enega v naravni velikosti. Ko se je naročnik strinjal z osnutkom, je Tone naredil skoraj tri metre visokega Groharja v glini. Potem ga je čakal še negativ in pozitiv v mavcu. Koliko dela je bilo potrebno za to, vem sam, saj sem ga skoraj dnevno spremljal pri tem garanju in mu celo poziral za Groharjeve hlačne gube. Tone ni bil samostojen kulturni ustvarjalec, temveč je bil redno zaposlen na gimnaziji. Kip ni tak, kot bi bil lahko, če bi imel več časa za dodelano predlogo. Pa to še ni bilo najhuje, saj ga je kljub kratkemu času naredil dovolj dobro. Zgodilo se je namreč, da so pri slovesni proslavi popolnoma pozabili nanj, na avtorja kipa! Na odprtje monumentalnega kipa, 8. novembra 1981, pred slikovito in impozantno panoramo Sorice, je kljub strupenemu mrazu prišlo mnogo ljudi. Med njimi so bili Josip Vidmar, Mitja Ribičič, Pepca Kardelj in številne domače vodilne kulturne in politične osebnosti. Igral je pihalni orkester Alpina Žiri, peli so mešani pevski zbor Iskra Železniki in pionirji podružnične šole v Sorici, recitiral je igralec Polde Bibič, prvak lju-bljanske Drame. Govornikov ni manjkalo. Glavni je bil dr. Nace Šumi, umetnostni zgodovinar, konservator, etnolog, pedagog in likovni kritik. On in vsi ostali so obširno in dolgo govorili o slikarju, njegovem delu, umetnosti, kulturni politiki in politiki kot taki, še na OF so se spomnili, saj je bila organizator slovesnosti njena naslednica Socialistična zveza delovnega ljudstva. Nobeden, ampak res nobeden, in ni jih bilo malo, pa ni niti z eno samo, samcato besedico omenil Toneta Logondra, avtorja kipa, ki so ga odkrivali. Tone tega ni in ni mogel preboleti, niti pogovarjati se ni hotel o tem. A v njemu je tlelo leto in dan, saj je bil znan po včasih kar neprijetni vztrajnosti. Naneslo je, da je prišel v Tonetov priljubljeni lokal Pri Marti v Groharjevem naselju eden od glavnih organizatorjev in udeležencev Groharjeve slavnosti, znan kulturni delavec, profesor, dramaturg in publicist. Tone je bil že nekaj časa v svojem kotičku in zato v primernem stanju, pa je dal duška dolgo zatajevanemu gnevu. S svojimi težkimi rokami, ki sta nametali dve toni in več glin in mavca na ogrodje v ateljeju, nato pomagali formirati kalupe in čistiti odlite bronene plošče pri Kamšku v Zgornjem Kašlju in nato še na predvečer proslave v ostrem sneženju postavljali kip Groharja na podstavek v Sorici, je brez besed stopil do nič hudega slutečega profesorja, ga zagrabil za vrat in spodnji del ter ga vrgel čez prag. »Tako!« je dejal in se je usedel nazaj za mizo.

Na večeru, posvečenem Tonetu Logondru, smo še marsikaj povedali in zvedeli o njem. Zobozdravnik Andrej Rant se ga je spominjal kot varovanca svojega očeta. Predstavil nam je svoj portret v marmorju, eno boljših, zgodnjih Logondrovih kiparskih del. Aleksandra Pretnar nam je prebrala govor, namenjen Tonetu ob njegovemu slovesu, ki je na poslušalce čakal vse do tega dne. Profesor Ivan Golob je orisal Tonetovo človeško, mehko čud, njegovo ljubezen do narave, njegov zdrav in sočen humor pa tudi občutljivost, tršato neposrednost ter nemalokrat robotost

in pikrost svojega stanovskega gimnazijskega kolega. Tonetov gimnazijski dijak Franci Vidic je poudaril pomen Logondra za škofjeloško gornišstvo, alpinizem in Gorsko reševalno službo ter na dediščino, ki je Ločane pripeljala na himalajski K-2 ali na Mount Fitz Roy v južni Patagoniji in se posledično kaže tudi danes, s svetovnimi prvakinjami v prostem plezanju.

Za večer je pripravil Ivan Igličar pesem, posvečeno Tonetu Logondru.

*Čez Ljubelj v tunel,
odšel si po kolesa,
bilo nič ni slovesa,
v Lipci boš trohnel.*

*Tvoje delo je ostalo,
kipi tvoji slavnih mož.
Na Godešiču doktor Rantu
poklonimo šopek rož.*

*Spomini nate še živijo,
počivaj Tone v grobu zdaj,
Hribšek, Grohar in Ažbe,
se onstran srečali ste že.*

Tone Logonder, Kroki za portret Antona Ažbeta, 1971, višina 14 cm, nežgana glina.

Stane Jarm, Portret sošolca Toneta Logondra, 1949, 38 x 17 x 20 cm, patiniran mavec.

Na spominskem večeru smo razstavili sliko v olju iz cerkve Marijinega oznanjenja v Crngrobu, ki jo je Tone leta 1951 narisal, in so jo hvaležni Staroločani avgusta 1963, ob slovesu, podarili svojemu župniku, umetnostnemu zgodovinarju dr. Ivanu Veidru, odkritelju srednjeveških fresk v crngrobski cerkvi in avtorju prvega vodnika zanjo.

Posebej pa smo predstavili mladostni portret Toneta Logondra, ki ga je leta 1949 zmodeliral njegov starejši kolega, kipar Stane Jarm, ko sta obiskovala srednjo šolo za umetno obrt v ljubljanskih Križankah. Kip smo odkrili leta 2006, ko je kipar Jarm v starološkem Domu na Fari razstavljal Kristusova obličja. Ves okrušen, zaprašen in zapuščen je sameval založen v Jarmovem kočevskem ateljeju. Pet let kasneje smo portret odkupili in ga dali v restavriranje kiparju Metodu Frlicu, profesorju na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, ki je leta 1981 pomagal Tonetu nametavati glino in mavec za Groharjev kip.

V letu 2011, ko smo dobili v Loko mladostni Logondrov portret, je mesec dni pred svojim osemdesetim rojstnim dnevom v Kočevju umrl kipar Stane Jarm. S Tonetom sta se zelo dobro razumela in bila prijatelja, saj sta oba, revna in nezaupljiva, prišla v Ljubljano iz province; Stane iz Osilnice ob Kolpi, Tone iz Pevna pri Stari Loki. Zato smo Logondrov večer ob 80-letnici njegovega rojstva posvetil tudi lanski 80-letnici rojstva Staneta Jarma. Stane Jarm je umrl tik pred svojo 80-letnico, Tone Logonder pa pred 25 leti. Na koncu srečanja je Filip Mohorič zboru spregovoril o nameri, da bi Tonetu Logondru v rojstnem Pevnu, pri Uletovih (Arnol), postavili spomenik z bronastim odlitkom razstavljenega portreta.

Hommage à Tone Logonder je pripravilo Muzejsko društvo Škofja Loka, v sodelovanju z Gimnazijo Škofja Loka in starološkim kulturnim društvom Lonka.

Janez Hafner (1950–2012)

In memoriam

Janez Hafner je bil rojen 5. decembra 1950, na Trnju pri Škofji Loki. Diplomiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani (1973), pri prof. Janezu Berniku. Študij slikarstva je nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost, pri prof. Zoranu Didku. Leta 1975 je dokončal specialko za slikarstvo pri prof. Kiarju Mešku. Med študijem je začel honorarno poučevati likovno vzgojo na Osnovni šoli v Železnikih, na kateri je bil nato zaposlen kot učitelj likovne vzgoje. Slikarski atelje je imel v domači hiši, v Virlogu pri Škofji Loki. Janez Hafner je po kratki bolezni umrl 30. julija 2012.

Janez Hafner je prvič opozoril nase sredi sedemdesetih let preteklega stoletja, s figuralnimi prizori iz vsakdanjega življenja in okolja, ki so pripadali estetiki »novega realizma«. V osemdesetih letih se je odločil prisluhniti vplivu *geniusa loci*. Posvetil se je upodabljanju škofjeloške krajine, ki od začetnega obdobja impresionizma velja za eno torišč domačega krajinskega slikarstva.

Spokojna polja, doline, gozdni obronki, travniki in skrivnostni gozdovi, ki se razprostirajo okrog slikarjevega ateljeja v Virlogu med Križno goro in Crngrobom, so postali osrednji Hafnerjevi motivi. Loteval se jih je na samosvoj, vselej na aktualen likovni trenutek vezan način. Barvna, razpoloženjska in kompozicijska umirjenost so kmalu prepustili svoje mesto ekspresivno zaznamovanim krajinskim podobam. Na njih sta med seboj tekmovala nemirna slikarska poteza in intenziven kolorit, pri slednjem je ostro zeleno barvno paleto slikar od sredine osemdesetih let dalje postopoma obogatil z malone celotno barvno lestvico. Med osrednje značilnosti Hafnerjevega slikarskega pristopa so spadale avtonomija barve, gradnja prostorskih dimenzij s pomočjo križajočih se širokih in ostrih

Janez Hafner, 2007.
(foto: Tomaž Lunder)

Žrelo, 1993, akril na platnu, 100 x 200 cm.

potez, ohranjanje temeljnih topografskih značilnosti motivike, navidezna sproščenost in intuitivnost grobega nanosa barve s širokim čopičem.

Janez Hafner je skrbno snoval javne predstavitve svojih slikarskih kompozicij, zato lahko posameznim ustvarjalnim obdobjem, ki jih lahko poimenujemo tudi zaporedje ustvarjalnih vrhuncev, sledimo s pomočjo njegovih samostojnih in pomembnejših skupinskih razstav. Z razstavami v osemdesetih in v začetku devetdesetih let se je uveljavil kot eden osrednjih nosilcev nove senzibilitete pejzažnega slikarstva, ki kljub uporabi različnih likovnih strategij, mdr. intuitivne poteze, razgradnje detajlov, barvnega preoblikovanja in principov gradnje abstraktnih kompozicij, ohranja povezavo s konkretnim krajinskim motivnim izhodiščem.

Naslednjo veliko spremembo v Hafnerjevem slikarskem opusu je predstavljala serija *Apokaliptičnih krajin*, s katero se je leta 1993 predstavil na razstavi v Galeriji Eurna v Ljubljani. Slikar si je drznil postaviti pod vprašaj status osrednjega objekta slikanja – pejzaža. Reminiscence na konkretno krajino so se vedno bolj izgubljale. Osnovne topografske značilnosti motiva lahko komajda slutimo; kot da bi Hafner slikal abstraktne kompozicije. Pejzaži so se spremenili v prizorišča srhljivega apokaliptičnega uničenja in rušilnih moči štirih elementov narave, po njih se pretaka vroča lava, ogrožata jih ogenj in mraz, prekrivajo jih gosti oblaki, ki spominjajo na vesoljske meglice. Edini prepoznavni motivi v prepletih barvne mame in potez so bili grozeči trni in osti kot izbrani, močno povečani krajinski detajli v vlogi svojevrstnih likovnih simbolov ogroženosti, ki so jih kasneje nadomestile kristalne in romboidne oblike. Namesto poprejšnjih odslikav konkretne krajine se je Janez Hafner odločil za poudarjanje duhovne atmosfere pejzažnega motiva, ki je postal zrcalo občečloveških stisk in dilem.

Tudi na razstavi *Ikonizacija krajine* (Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki, 1994) je bilo mogoče zaslediti odmik od konkretne krajine. Janez Hafner je z deli v tehniki akrila na papirju prekril večino galerijskih sten. Nastal je svojevrsten »envi-

Rdeča, 2008, akril na platnu, 145 x 170 cm.

roment«, umetniško preoblikovan prostor. Vertikalno in horizontalno povezani nizi abstraktnih oziroma geometrijskih oblik, ki so lebdele v likovnem polju, so bili shematizirani in močno preoblikovani detajli Hafnerjevih krajinskih upodobitev.

Na Hafnerjevih platnih je nekaj časa prevladovala kaotična, s strelami prepređena in po barvni plati hladna »krajina«, ki se je včasih spojila v eno s presojnimi oblaki, kajti shrhljiva drama Hafnerjevih podob se je očitno začela odvijati v nekem drugem, namišljenem, med nebom in zemljo razpetem prostoru. Krajina je bila povzdignjena na raven simbolnega. Od tu naprej je slikarja pot vodila nazaj k krajinski podobi, pri kateri sta poprejšnjo ekspresivnost v izrazu in sproščeno gesto nadomestila pretehtano razporejanje in medsebojna usklajenost likovnih elementov. Med značilnostmi slikarskega nagovora, ki jih je Janez Hafner name-noma ohranil, je spadal posluš za barvno preoblikovanje motivike.

Po formalni plati so Hafnerjeve krajinske kompozicije vselej izredno spretno, virtuosno naslikane. Prekrite so s spleti intenzivnih barv in oblik, ki jih je slikar variiral v različnih kompozicijskih razmerjih ter zlagal v iluzionistično poglobljen prostor slike. Mojrstrska poteza čopiča je na slikah iz zadnjega desetletja, ki so po kompozicijski plati zveste izbranemu motivu, ohranila dinamiko tudi po zaslugi napetosti, ki jih je slikar vzpostavljaj z izbiro barvne lestvice. Slikarska suverenost je očitna pri t. i. urbanem pejzažu, ki ga je Janez Hafner ponovno uvedel v domače slikarstvo. Znani prizori, pri katerih ne pomislimo, da lahko predstavljajo zanimiv likovni izziv, saj se z njimi srečujemo vsak dan, so postali vredni osrednje slikarjeve pozornosti. Motivi cest, avtocest in mestnih periferij so včasih zasnovani kot pogledi skozi avtomobilsko okno, torej kot hiter, mimobežen vtis, a v resnici so kompozicije pretehtane celote. Stebri, znaki, obcestne table, mostovi, ograje, asfaltni trakovi in vijuge imajo vlogo učinkovitega razmejevalca prostorskih planov. Janez Hafner je zvesto sledil fiziognomiji motiva, vendar ga je prevedel v živahno, intenzivno barvno podobo, pri tem pa mu je uspelo oblikovati harmonično ravno-

vesje med barvitimi poudarki. Kompozicije so pogosto naslikane na platna, ki jih je slikar naprej prekril z rumeno, rdečkasto, zeleno, modro ali drugo, praviloma presenetljivo svežo, svetlo in intenzivno barvo. Na nekaterih podobah je pomembna vloga dodeljena jasno vidni mrežasti strukturi platna ali vzorčasti teksturi slikarske podlage. Bolj kot o grafičnem učinku bi lahko govorili o vplivu sodobne ekranske slike na slikarstvo. Razmerja, ki se vzpostavljajo med podlago in podobotvornimi potezami ter pejsažnimi elementi (svojevrstna barvna perspektiva), krepijo vtis barvnega razkošja Hafnerjevega slikarstva. Nanosi akrilnih barv so tanki, zato je moral biti slikar še posebej pozoren pri iskanju barvnih sosledij.

S serijo zimskih motivov se je Janez Hafner povrnil v čarobni svet krajinskega slikarstva, kot si ga predstavljamo v prvotnem pomenu besede, tj. kot prostor neokrnjene narave, v kateri ni zaslediti človekovih posegov. Kljub nekaterim dramatičnim poudarkom na zimskih pejsažih in poudarjanja mogočnosti visokogorske krajine, pri katerem velja podobno kot pri Hafnerjevih podobah ekspresivne, divje, neukročene narave opozoriti tudi na povezavo z izhodišči romantičnega slikarstva, je očitna slikarjeva čustvena navezanost na motiv slikarskega upodabljanja. Janez Hafner je v svetu neokrnjene narave iskal svojevrstno zatočišče. Kot izvrsten strateg slikarske poteze in urejanja površine platna je zimske prizore lahko zasnoval kot harmonične celote, kar priča, da je naravo vrednotil kot živ organizem. Vsak poteg s čopičem, vsaka barva je na svojem mestu in ima svojo vlogo v sklopu kompozicije, med seboj povezane likovne oblike v tehten preplet pa tvorijo krajinsko podobo.

Janez Hafner je redno razstavljal od leta 1974 dalje. Pripravil je okrog 30 samostojnih razstav: 1976 – Klub kulturnih delavcev v Ljubljani, 1981 – Puštalška kapela v Škofji Loki, 1983 – Kulturni dom v Železnikih, 1984 – Razstavní salon Dolik na Jesenicah, Galerija Rika Debenjaka v Kanalu ob Soči, ZRMK Holding v Ljubljani, 1985 – Festivalna dvorana na Bledu, 1987 – Gorenjski muzej v Kranju, Koncertni atelje v Ljubljani, 1988 – Osnovna šola Cvetko Golar in Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki, 1990 – Galerija ZDSLU v Ljubljani, 1991 – Galerija Mestne hiše v Kranju, 1992 – Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki, 1993 – Galerija Equurna v Ljubljani, 1994 – Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki, 1997 – Galerija Pedagoške fakultete v Ljubljani, Galerija Loškega muzeja, Škofja Loka, Galerija Insula v Izoli, 1999 – Fakulteta za organizacijske vede, Kranj, Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki, 2000 – Vodnikova domačija v Ljubljani, Kosova graščina na Jesenicah, Galerija Krško v Krškem, Galerija Drava na Ptuj, Razstavní paviljon Jugovic v Žabnici, Galerija Pedagoške fakultete v Ljubljani, 2003 – Galerija DLUM v Mariboru, 2008 – Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki. Decembra 2012 je bila v Sokolskem domu v Škofji Loki prirejena spominska razstava, na kateri so bile na ogled Hafnerjeve slike iz let 2009–2012.

Sodeloval je na vrsti ključnih predstavitev gorenjskih oziroma slovenskih likovnih umetnikov: leta 1974 na razstavi *Sodobno gorenjsko slikarstvo*, 1975 na *8. jugoslovanskem bienalu mladih Rijeka* v Moderni galeriji na Reki (Hrvaška)

Lenkčeva dolina, 2009, akril na platnu, 100 x 135 cm.

in razstavi *Slovenski mladi umetniki po 1970* v Beogradu, 1976 in 1977 na razstavi *Mlada jugoslovanska umetnost* v Havani in Panami, 1980 na razstavi *mladih slovenskih umetnikov, rojenih po letu 1945* v Likovnem razstavišču Rihard Jakopič v Ljubljani, 1981 na *11. bienalu mladih jugoslovanskih umetnikov* v Moderni galeriji na Reki, 1982 na razstavi *Mlada jugoslovanska umetnost* v Lodzu in Budimpešti, 1988 na razstavi *Barva* v Likovnem razstavišču Rihard Jakopič v Ljubljani, 1989 na razstavi *Likovni trenutek*, v istem razstavišču, 1992 na razstavi *Sodobna slovenska likovna umetnost* na slovenskem veleposlaništvu v Bonnu, na razstavi *Gorenjski likovni umetniki – modernejši smeri* v Gorenjskem muzeju v Kranju, 1994 na *Majskem salonu '94 – Podobe predmetnega* v Jakopičevi galeriji v Ljubljani, 1994, 1995 in 1996 na razstavi *Entre lo material y lo sublime/Obras sobre papeles de ...* v Centro cultural Recoleta v Buenos Airesu (Argentina), v Museo Cabillo v Montevideu (Urugvaj) in Belo Horizonte v Braziliji, 1996 na predstavitvi stalne zbirke MGL – *Originalna dela na papirju izbranih slovenskih umetnikov* v Mestni galeriji v Ljubljani, na *Majskem salonu '96* v Jakopičevi galeriji, 1997 in 1998 na razstavi *Zeitgenossische slowenische Kunst* v Kunststation Kleinsaasen v Fuldi in Hildnu, 1999 na razstavi *Mednarodna likovna zbirka Vipavski križ* v Jakopičevi galeriji v Ljubljani, na *Majskem salonu '99* v Mestni galeriji v Ljubljani, na razstavi *Sodobna slovenska umetnost* v Galeriji Mestne hiše v Bonnu, 2011 na *Majskem salonu* v Delavskem domu

Trbovlje, 2000 na 1. likovni delavnici Jugovic v sklopu *4. bienala mesta Kranj*, 2003 na *Majskem salonu – Neselekcionirano* v Jakopičevi galeriji, 2008 na *Majskem salonu – Svoboda ustvarjanja* v Galeriji – muzeju Lendava, 2009 na *Majskem salonu – Moja podoba* v Gorenjskem muzeju v Kranju, 2012 na *Majskem salonu* v Gospodarskem razstavišču v Ljubljani.

Janez Hafner je bil član Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov in ustanovni član Združenja umetnikov Škofja Loka (nekaj let tudi predsednik ZUŠL). Redno je sodeloval na razstavah Združenja umetnikov Škofja Loka, mdr. 1982 na razstavi v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici na Krki, 1983 na razstavi v Pilonovi galeriji v Ajdovščini, 1993 na razstavi *Združene barve Betlehema* v Galeriji Ivana Groharja v Škofji Loki, 1994 na razstavi *Fiat lux* v Galeriji Ivana Groharja v Škofji Loki, 2001 na razstavi v galeriji Loškega muzeja, 2007 na razstavi *Ločani v Ljubljani* v Galeriji ZDSLJ, 2008 na razstavi *Mali format* v Galeriji Ivana Groharja v Škofji Loki, 2009 na razstavi ob 30-letnici Združenja umetnikov Škofje Loke *Ohranjevalci in tvorci/Keepers and Makers* v Sokolskem domu v Škofji Loki in v *Altes Gefängnis* v Freisingu, na razstavi *Loška kronika*, Tovarna umetnosti v Majšperku, na razstavi *Ivan dej mi rešpetlin* (pregled krajinskega slikarstva) v Sokolskem domu v Škofji Loki, na razstavi *Sledi slovenske grafične dediščine* v Loškem muzeju, 2010 na razstavi *Art Ptuj 2010/Art stays 2010 – Loška kronika* v prostorih družbe Art Promotion v Majšperku.

Janez Hafner je bil udeleženec različnih likovnih kolonij: 1971 kolonija Škofja Loka, 1974 Ivanjica, Izlake, 1978 Novo mesto, 1981 Bistrica ob Sotli, 1982 Selca, 1995 Poletna slikarska kolonija Vipavski križ, 2001 likovna kolonija Ptujart, Ptuj, 1. mednarodni ex tempore – Podobe Avsenikove glasbe, Begunje na Gorenjskem. Od 1997 je redno sodeloval na likovni koloniji Iveta Šubica (1999, 2002, 2003, 2005, 2006, 2009, 2010).

Leta 1978 je prejel nagrado na Ex temporu v Piranu, leta 1980 nagrado na Ex temporu v Lipici. Istega leta mu je bila podeljena Groharjeva štipendija, leta 1986 pa Prešernova nagrada za Gorenjsko. Leta 1993 je bil drugič nagrajen na piranskem Ex temporu. Leta 1997 je prejel Groharjevo nagrado in leta 2010 nagrado na Majskem salonu. O Hafnerjevem slikarstvu je pisala vrsta domačih likovnih kritikov: Aleksander Bassin, dr. Tomaž Brejc, Judita Krivec Dragan, Andrej Pavlovec idr.

Janezu Hafnerju pripada mesto enega osrednjih predstavnikov krajinskega slikarstva v zadnjih treh desetletjih na Slovenskem. V svojem slikarskem opusu je pejsažno motiviko uspešno povezoval z osebnoizpovednimi in aktualnimi likovnimi prvini.

Janez Eržen (1939–2012)

... Tu sem sedela nocoj ves čas. Nanj sem mislila. »Glej,« sem rekla, »vse miruje, zjutraj bo vse oživel. In tako še mnogo dni in noči. A njemu je za vse to odmerjen samo še kratek čas. Zame in zate in za druge še, le zanj ne več. Nam je s o j e n o. Gregorju je o d m e r j e n o.«

Novi dan je vzhajal. Dan manj za Gregorja, a zame še en dan in še eden in še ...

Jaz vem za Gregorja. On ne. Tudi sama zase ne vem ... Je morda kje kdo, ki ve tudi zame. In tu se je moja usoda srečala z Gregorjevo. Nobenega razločka ni. N a m v s e m j e o d m e r j e n o ... Obšla me je groza.

Lani je prišel dan, ko je bilo odmerjeno tudi Janezu Erženu, loškemu kulturniku, igralcu in režiser-

Janez Eržen

ju, tako na odrskih deskah nekdanjega Loškega gledališča kot kasnejšega Loškega odra, dolgoletnega tajnika Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka, marljivega soorganizatorja Male Groharjeve slikarske kolonije, podelitve Severjevih nagrad in številnih drugih prireditev, ki so Loki dajale neminljiv pečat.

Kdo more pozabiti šegavost v njegovih likih v številnih Veselih večerih, ki so polnili dvorane loškega gledališča – skupaj z gledališkimi prijatelji, ki se jim je lani pridružil: Zvezdani, Poldki, Zdenku, Vinku, Janku, Janezu, Nuši, Ivanki, Slavki ...

Uvodne besede članka so vzete iz odličnega besedila Branka Hofmana *Dan in vsi dnevi*, ki ga je Janez Eržen režiral v sezoni 1982/83. Gre za dramo, v kateri je brezobzirno in sebično pozabljen, zapostavljen in izigran vsak, ki ni več koristen pri doseganju ciljev drugih. Kako aktualno tudi danes!

Po končani škofjeloški gimnaziji se je Janez Eržen odločil za študij arheologije. Nova arheološka odkritja in terenska raziskovanja pa so takrat prinašala v Loški muzej vedno sveže gradivo in skrb za to dediščino je vedno bolj zahtevala svojega strokovnega delavca, kustosa za arheologijo. Tako so 10. 3. 1961 v muzeju zaposlili študenta arheologije Janeza Eržena. V letih 1961, 1962 ter 1964 je v zvezi s preureditvenimi deli v muzeju raziskoval v kleti severozahodnega trakta loškega gradu ter na grajskem dvorišču. Odkrili so ostanke temeljnih zidov različnih grajskih stavb in osrednjega stolpa.

Sodeloval je pri nadaljevanju raziskav na grajskem dvorišču leta 1972, ki jih je izvajal Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo, z arheologoma Marijanom Slabetom in Jožetom Omanom. Kot že omenjeno, so takrat odkopani zidovi danes delno prezentirani v nivoju hodne površine. Sodeloval je pri izkopavanjih v jami Kevderc in Lubniški jami, kjer je v letih 1962 in 1964 raziskovanja vodil France Leben. Poznavanje arheološke dediščine na Loškem je leta 1962 in 1963 bistveno dopolnil z rezultati zaščitne topografske akcije in s strokovno dokumentacijo prazgodovinskih gomil na Sorškem polju. Skrbel je za obstoječo arheološko zbirko v muzeju in razglabljal o njeni dokončni in kompleksni postavitvi. Poleg dela z arheološkim gradivom in nadzorom na terenu je v muzeju kmalu prevzel še dodatne zadolžitve. Med drugim je opravljal delo laboranta, saj takrat v muzeju še ni bilo konservatorske službe. Predvsem pa se je intenzivno posvetil vodenju po muzejskih zbirkah, pri ogledu spomenikov v mestu ter bližnji okolici Škofje Loke. Svoje izkušnje in predloge za delo bodočega kustosa vodnika (danes bi rekli kustosa pedagoga) je objavil v prispevku v Loških razgledih. V Loškem muzeju je bil zaposlen do 31. 12. 1974.¹

A vrnimo se raje nazaj na področje, ki je bilo Janezu Erženu najbližje, najbolj ljubo in po katerem ga Ločani tudi najbolj poznamo – na deske, ki se jim reče življenje, v gledališče. Mogoče katerim spomin še seže leta daleč nazaj. Dramska sekcija DPD Svobode Škofja Loka je ob svoji 20-letnici (1963) uprizorila *Raztrganje*, igro Mateja Bora v treh dejanjih, katere dogajanje je postavljeno v čas druge vojne, s pomenljivim sporočilom: »Hoteli ste nas spremeniti v pse, pa ste nas spremenili v volkove!« Janez Eržen je odigral Ferleža, mlinarjevega pomočnika.

Približno v istem času se je dramska sekcija DPD Svoboda Škofja Loka poklonila tudi prvemu slovenskemu dramatiku Antonu Tomažu Linhartu in njegovi drugi komediji v petih aktih *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, z njo je nastopila na Srečanju dramskih družin Okraja Ljubljana, v dneh od 19. do 21. aprila 1963, v Kamniku. Janez Eržen je bil v tej predstavi imenitni šribar Budalo, predstavo je režiral Zdenko Furlan. Tudi burlesko z dvema odmoroma in neubranim petjem *Državni ženin* Ludvika Aškenazyja je iz češčine prevedel, preuredil in režiral Zdenko Furlan. Na Loškem odru je bila uprizorjena v sezoni 1978/79. Takrat je bila to praižvedba v Jugoslaviji, Janez Eržen pa je v njej nastopil kot komornik Keber. Nekako v istem času je režiral in igral hkrati: v predstavi *Odmev je vedno zadnji*, za katero je sceno izdelal njegov dolgoletni gledališki sopotnik in prijatelj Edi Sever.

Naj zaključnim z nepozabnim likom iz *Debelih zgodb Petra Fuleža*, ki jih je po tekstih Jura Kislingerja priredila in režirala Alenka Bole Vrabec. Monodrama je bila uprizorjena na Loškem odru v letu 1985 in prav zagotovo pomeni vrh Janezovega gledališkega in kulturnega ustvarjanja za Škofjo Loko in njeno gledališko občinstvo. Malo je bilo Ločanov, ki niso poznali duhovitega, hudomušnega pa tudi resnega in zavzetega Martinovega Janeza in ni nas malo, ki smo mu še danes hvaležni za to, kar je bil.

1 Zorka Šubic, Enota za arheologijo, Loški razgledi 46/1999, str. 227–238.

Miloš Mlejník (1921–2012)

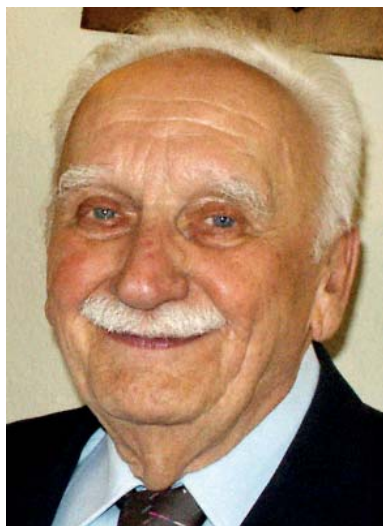
Sredi vročega avgustovskega popoldneva v letu 2012 je v ljubljanski bolnišnici za vedno zastalo srce Miloša Mlejnika, višjega bančnega uslužbenca v pokoju. Rojen Škofjeločan s Placa je dočkal častitljivo starost enaindevetdesetih let. Večina Ločanov, zlasti stanovalcev Mestnega trga, in mimoidočih se ga bo spominjala kot zvedavega opazovalca z okna rojstne hiše.

Krajše obdobje je služboval v Ljubljani, ko si je ustvaril družino se je z njo leta 1953 vrnil v rojstni kraj. V škofjeloški banki se je zaposlil leta 1956 in ji ostal zvest do upokojitve (1981). Službene naloge, s katerimi se je srečeval pri delu, je reševal s pronicljivostjo in natančnostjo. Kljub bogatemu znanju je bil skromen in se ni rad izpostavljati. Znana je anekdota, kako je škofjeloški župan po nekajurnem sestanku pozval direktorje večjih podjetij iz Škofje Loke, Železnikov, Poljan, Gorenje vasi in Žirov, naj mu pošljejo potrebe po investicijah. Bančnik Mlejník je imel program

že napisan in s seboj ter mu ga izročil s svojim značilnim nasmeškom.

Takšen odnos in način dela sta se zrcalila tudi v njegovem vsakdanjem življenju. Njegovo načelo je bilo »zdrav duh v zdravem telesu«. Že v 1. razredu osnovne šole je postal naraščajnik in kasneje član Sokola. Leta 1934 je bil soustanovitelj Jadrarno-letalskega društva Škofja Loka, kjer je prednjačila izdelava letalskih modelov in čolnov za osebno rabo.

Že v rani mladosti se je ukvarjal z orodno telovadbo in planinarjenjem, do pozne starosti mu je bil najbolj pri srcu smučarski šport, zanj je navdušil tudi sina Miloša in hčerko Alenko, ki sta prav tako postala uspešna tekmovalca. Sin Gregor je prosti čas posvetil lovstvu, ribištvu ter lovski kinologiji in je po materini smrti živel skupaj z očetom.

Miloš Mlejník

Le malo ljudi ve, da je bila, poleg občasnega ukvarjanja s slikarstvom, velika ljubezen Miloša Mlejnika klasična glasba. Bil je izvrsten violončelist, svoje znanje je posredoval učencem Glasbene šole v Škofji Loki, sina Miloša pa popeljal na uspešno glasbeno pot svetovno znanega violončelista in profesorja na Glasbeni akademiji v Ljubljani. Večkrat je obujal spomine na začetke svoje glasbene poti, med drugim je kot violončelist nastopil na žalni slovesnosti Sokolov ob smrti kralja Aleksandra in v filmu Jara gospoda.

Zavzeto je deloval v ribiški družini Sora, za dolgoletno delo je prejel visoka ribiška priznanja, leta 1989 je bil imenovan za častnega člana. V začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja ga je omrežila boginja lova – Diana – in ga spremljala vse do smrti. Postal in ostal je dolgoletni funkcionar domače lovske družine, v kateri je vrsto let opravljal različne odgovorne funkcije. Vse zaupane naloge je opravljal vestno in natančno, v dobrobit divjadi in njenega varstva. Zato se ni čuditi, da je za dolgoletno delo v lovstvu prejel najvišja državna in društvena priznanja, leta 2000 pa tudi naziv častnega člana Lovske družine Škofja Loka. Njegova velika ljubezen so bili lovski psi, rad je pripomnil, da je lovec brez psa kot jezdec brez konja. Z zlatim in srebrnim znakom ga je odlikovala tudi Kinološka zveza Slovenije.

Za dolgoletno delo in zasluge pri opravljanju družbenih in ljubiteljskih dejavnosti je prejel visoka priznanja: Red dela z zlatim vencem, Veliko plaketo Občine Škofja Loka, Plaketo KS Škofja Loka, Zlato Bloudkovo značko, Zlato plaketo Smučarske zveze Slovenije, Zlato plaketo organizatorja Po poteh partizanske Jelovice in v letu 2011 še Zlato plaketo Športne zveze Škofja Loka.

Na njegovo zadnjo pot, na mestno pokopališče v Škofji Loki, so ga v velikem številu pospremili sorodniki, znanci, nekdanji sodelavci, smučarski prijatelji, ribiči, s tradicionalnim obredom so se poslovil lovski tovariši.

Med Ločani še vedno kroži krilatica, s katero so radi poudarjali, da so bili dr. Tine Debeljak, dr. Pavle Blaznik in prof. France Planina »podnunci«, ker so vsi živeli pod Nunskim samostanom, trije bančniki, Silvo Marguč, Vladimir Žužek in Miloš Mlejnik pa »placarji«, ker so živeli na Mestnem trgu. Konec avgusta 2012 se je tako za vedno poslovil še zadnji iz našete plejade znanih Ločanov.

**Delovanje
Muzejskega
društva
Škofja Loka**

Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2012

Zbor članov je bil v četrtek, 4. aprila 2013, ob 19. uri, v Galeriji Franceta Miheliča, v Kašči na Spodnjem trgu. Prisotne je najprej pozdravil predsednik društva mag. Aleksander Igličar, nato je v uvodnem delu večera Mojca Ferle, kustodinja za etnologijo v Muzeju in galerijah mesta Ljubljane in tajnica društva, predstavila članek *Ljubljana in razvoj klekljanje čipke na Slovenskem*, ki je objavljen v obsežni knjižni monografiji *Idrijska čipka – z nitjo pisan zgodovina*, izšla je decembra 2012 v Idriji.

Mojca Ferle je udeležencem zbora spregovorila o klekljanju in klekljanih čipkah na Slovenskem, s posebnim poudarkom na širšem škofjeloškem območju. (foto: Aleksander Igličar)

Ferletova je v predavanju osvetlila tudi vlogo, ki so jo v razvoju čipkarstva odigrala klekljarska središča s širšega loškega območja. Izpostavila je pomen čipkarskih šol v Žireh, Železnikih in Gorenji vasi, nanizala imena najbolj zaslužnih čipkarskih učiteljic, potek poučevanja in razširjenost čipkarske dejavnosti med lokalnim prebivalstvom. Mnogim so prav klekljane čipke pomenile pomemben vir dodatnega zaslužka, odkupovalcem pa poglavitni del njihove trgovske dejavnosti.

Predavanju je sledil uradni del zbora članov, ki se ga je udeležilo 44 članov društva, med njimi tudi častna člana Alojzij Pavel Florjančič in dr. France Štukl ter nestor, arhitekt Tone Mlakar. Pred pričetkom so se navzoči člani z minuto molka poklonili spominu nedavno preminulega častnega člana društva dr. Branka Berčiča. Zbor članov je potekal po naslednjem dnevnem redu:

1. Izvolitev delovnega predsedstva in organov zbora
2. Letno poročilo društva za leto 2012, poročilo predsednika in blagajnika

3. Poročilo nadzornega odbora
4. Poročilo verifikacijske komisije
5. Razprava na poročila in sprejem poročil
6. Program dela in finančni načrt za leto 2013
7. Razno

Zbor je vodilo delovno predsedstvo, v sestavi: mag. Srečko Beričič, predsednik, dr. Milena Alič in Andrej Pipp, člana, v verifikacijsko komisijo so bili izvoljeni Judita Šega, Jernej Tavčar in Jože Štukl, mag., za zapisnikarja je bil izvoljen Jernej Antolin Oman, za overovatelja zapisnika pa Alojzij Pavel Florjančič in Jernej Tavčar. Zbor je z javnim glasovanjem soglasno potrdil imenovane kandidate.

Zbora članov se je udeležilo 44 članov, med njimi tudi: Filip Mohorič, Tone Mlakar, Alojzij Pavel Florjančič, Jože Rant (spredaj), mag. Tone Košir, dr. France Megušar in Ana Florjančič (zadaj).

(foto: Aleksander Igličar)

Predsednik društva mag. Aleksander Igličar je v poročilu o delovanju društva v letu 2012 povzel aktivnosti, ki jih je društvo izpeljalo v preteklem letu: izdalo je 58. številko Loških razgledov, 7. številko Pasijonskih doneskov in knjigo 40 let Severjevih nagrad. Izid monografije Ive Šubic, slikar Poljanske doline se je zaradi razširitve vsebine premaknil v začetek leta 2013.

Poleg predstavitev omenjenih knjižnih izdaj je bilo pripravljenih še šest Blaznikovih večerov. Najbolj odmeven je bil pogovor z akademikom Zorkom Simčičem, letošnjim Prešernovim nagrajencem. Odmeven je bil tudi koncert slovenskega pevskega zbora San Justo iz Buenos Airesa, v starološki župnijski cerkvi. Dopolnila ga je priložnostna razstava o Bari Remec v avli gimnazije, ki jo je pripravila podpredsednica društva Helena Janežič. Zelo uspešen je bil dvodnevni društveni izlet v München in Freising. Zaključeno je bilo restavriranje freske z obzidja Nunskega vrta. Kljub naporom se število članov zmanjšuje, v porastu pa je obisk društvenih spletnih strani.

Za finančno podporo pri izdajanju Loških razgledov in ostalih knjižnih izdaj se je predsednik zahvalil županu mag. Mihi Ješetju in njegovim sodelavcem.

Delovanje društva otežujeta zmanjšanje postavk občinskega proračuna in zamujanje razpisa za sofinanciranje knjižnih izdaj za leto 2013.

Zahvalil se je dr. Mariji Bevčar Bernik, ženi pokojnega rojaka dr. Jožeta Bernika, ki je društvu donirala 1.000 evrov. Na koncu se je zahvalil tudi vsem odbornikom in članom uredniškega odbora Loških razgledov za nesebično, prostovoljno, a strokovno delo.

Dobro finančno poslovanje društva v letu 2012 je razvidno iz poročila blagajnika mag. Matjaža Čepina. Za dobro opravljanje računovodskih storitev se je zahvalil strokovni službi Loškega muzeja.

Poročilo nadzornega odbora za leto 2012 je podal predsednik mag. Srečko Beričič in pohvalil zgledno organizacijo, vodenje in poslovanje društva v letu 2012 (poročila so v celoti objavljena v nadaljevanju).

Pred glasovanjem o poročilih je član verifikacijske komisije Jože Štukl, mag. navzoče seznanil, da je na zboru prisotnih 44 članov, kar je zadostovalo, da je bil zbor članov sklepčen. Člani so vsa poročila sprejeli soglasno.

V nadaljevanju je predsednik društva mag. Aleksander Igličar predstavil vsebinski program dela društva za leto 2013. Predlog finančnega načrta je predstavil mag. Matjaž Čepin. Oba dokumenta sta sestavna dela zapisnika.

V odprti razpravi so člani podali več pobud v zvezi z Alejo znamenitih Ločanov (Ana Florjančič, Matevž Trilar). Alojzij Pavel Florjančič je podal predlog za letošnji društveni izlet. Več pobud je podal tudi Vincencij Demšar: MD bi moralo imeti večjo vlogo pri oblikovanju videza Škofje Loke; predlagal je postavitev pasijonskih obeležij v krožišču v Starem Dvoru, pri upravni enoti in pred kapucinskim samostanom; opozoril je na propadanje starih hiš v Škofji Loki in okolici in predlagal, da članki iz Loških razgledov drugod brez soglasja Muzejskega društva ne smejo biti objavljeni. A. P. Florjančič je opozoril na premajhno zavedanje, da je Škofja Loka pasijonsko mesto in predlagal obnovitev oziroma ponovno postavitve obeležja pri Poljanskih vratih in izdelavo freske Maje Šubic s pasijonskim motivom na zunanji steni kapele kapucinskega samostana.

Ana Florjančič je opozorila, da je Muzejsko društvo zgodovinsko društvo in bi ga občina morala upoštevati in vabiti k sodelovanju. Opozorila je na propadanje starega uršulinskega samostana in starološkega gradu ter izrazila pomislek, da lahko tudi na mestu nekdanje mesarije na Cankarjevem trgu zraste podobna stavba, kot je sosednja.

Predsednik mag. Aleksander Igličar je pojasnil sodelovanje Muzejskega društva in Občine Škofja Loka pri arhitekturni ureditvi mesta. Društvo je bilo na tem področju najbolj aktivno v 50. in 60. letih 20. stoletja, danes so za to pristojne strokovne službe (npr. Zavod za varstvo kulturne dediščine). Znotraj Muzejskega društva je težko izoblikovati enotno stališče, saj so pogledi včasih različni. Na Občini Škofja Loka je ustanovljen Urbanistični svet, njegov član je tudi Tone Mlakar. Jernej Tavčar je pojasnil, da je Urbanistični svet županovo posvetovalno telo in opozoril na razpis za celovito prenovo Škofje Loke. Rezultati bodo javno predstavljeni 19. aprila 2013.

Društvo je Jožetu Rantu podelilo zahvalno listino za dolgoletno videosnemanje dogodkov. Izročil mu jo je mag. Aleksander Igličar, predsednik društva.
(foto: Milena Igličar)

Po razpravi je zbor članov soglasno sprejel vsebinski in finančni načrt dela društva za leto 2013.

Pod točko Razno se je k razpravi priglasil Jože Peter Kranjc, predsednik občinske Komisije za evidentiranje in urejanje povojnih grobišč in povedal, da je bila zavrnjena objava dveh njegovih člankov v Loških razgledih. Gre za poročilo o delovanju komisije, katere predsednik je. Urednica Loških razgledov je v odgovoru pojasnila, da morajo biti članki za objavo napisani uravnoteženo in strokovno, poročilo kot tako pa ni bilo primerno za objavo.

Vincencij Demšar je ponudil g. Kranjcu pomoč. Predsednik je še dodal, da je o podobni temi že pisal A. P. Florjančič v Loških razgledih, leta 2001. Poudaril je vlogo urednice in tudi to, da razgledi niso namenjeni objavljanju poročil občinskih komisij.

Na koncu večera je društvo podelilo zahvalno listino članu Jožetu Rantu z Godešiča, za njegovo dolgoletno skrbno videosnemanje prireditev Muzejskega društva Škofja Loka.

Povzeli: Mojca Ferle in Judita Šega

Poročilo predsednika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2012

Spoštovane članice in člani Muzejskega društva Škofja Loka!

Kljub zaostrenim gospodarskim razmeram, ki se seveda močno odražajo tudi na področju kulturnih dejavnosti, smo v Muzejskem društvu Škofja Loka, ob podpori Občine Škofja Loka, v letu 2012 uspeli uresničiti večino načrtovanih aktivnosti.

Uredniški odbor Loških razgledov je pod skrbnim vodenjem urednice Judite Šega junija 2012 pripravil 58. številko *Loških razgledov*, ki so nedvomno naša najpomembnejša publikacija. Loškim razgledom uspešno sledijo *Pasijonski doneski*, saj je urednik Alojzij Pavel Florjančič lani pripravil že sedmo številko. Ob njihovi predstavitvi je neumorni Pavel organiziral še drugo srečanje slovenskih pasijonskih krajev in bil pobudnik ter organizator razstave *Passio Amoris*, akademskega slikarja Mateja Metlikoviča.

Poleg rednih knjižnih izdaj smo aprila 2012 izdali knjigo *40 let Severjevih nagrad*, ki jo je uredil Marko Črtalič, ob njeni predstavitvi pa je Loški muzej pripravil odmevno razstavo fotografskih portretov Staneta Severja *Podobe karizme*.

Izdaja knjižne monografije *Ive Šubic, slikar Poljanske doline*, katere urednik je dr. Tomaž Krpič, se je zaradi razširitve vsebine prestavila v letošnje leto. Lahko smo ponosni, da smo sodelovali pri izdaji izjemne monografije, ki presega loške meje, saj njen izid odmeva po vsej Sloveniji. Nedvoumen dokaz njene odmevnosti je dejstvo, da je bil prvi natis razprodan v dveh mesecih.

Poleg predstavitve knjižnih izdaj smo pripravili šest Blaznikovih večerov. Med njimi je bil najbolj odmeven septembrski pogovorni večer z akademikom Zorkom Simčičem, ki je letos prejel Prešernovo nagrado. Lahko smo izjemno veseli in ponosni, da smo ga gostili v loškem hramu kulture in predstavili njegov zadnji roman *Poslednji deseti bratje* in tretji ponatis zbirke filozofskih spisov *Pot iz mrtvila* filozofa Milana Komarja, ki je mladost preživel v Škofji Loki. Nekaj dni po loškem večeru me je poklical naš častni član Alojzij Pavel Florjančič in preroško predlagal, da bi morali Zorka predlagati za Prešernovo nagrado. Žal je bil rok prijave že mimo, a na naše veliko veselje so, podobno kot Pavle, tako razmišljali tudi drugi.

Izjemno odmeven je bil tudi koncert slovenskega zbora San Justo iz Buenos Airesa, ki je konec maja napolnil starološko cerkev sv. Jurija. Pred koncertom smo v prostorih loške gimnazije odprli razstavo Bara Remec, slikarka Debeljakovih del, ki jo je pripravila naša podpredsednica Helena Janežič. Z razstavo smo se ponovno spomnili predolgo zamolčanega člana »podnunske triperesne deteljice« Blaznik - Debeljak - Planina, ki so bili glavni pobudniki ustanovitve našega društva. V koncert so bile vpete še druge povezave z dr. Tinetom Debeljakom, saj je zbor vodila Andrejka Selan Vombergar, žena Debeljakovega vnuka fotografa Marka Vombergarja, v zboru pa je pel njun sin Marijan, torej Debeljakov pravnik.

Septembra smo uspešno izvedli društveni izlet v München in Freising. Dvodnevni izlet v kraje, od koder so bili dolgoletni loški posestniki – freisinški

Udeleženci zbora članov Muzejskega društva Škofja Loka.

(foto: Aleksander Igličar)

škofje, je bil organizacijsko velik zalogaj. Pri tem je največ dela opravila naša članica Mirjam Jan Blažič, ki pa se nam ni mogla pridružiti, saj je imela v istem času mednarodno srečanje livarjev v Pragi. Veseli smo, da je zanimanje za naše izlete zelo veliko, tako veliko, da je zapolnjen v nekaj urah. Po drugi strani pa nas seveda žalosti, da ne moremo sprejeti vseh, ki bi se nam radi pridružili in vem, da ste mnogi zaradi tega slabe volje. Zaradi tega razmišljamo, da bi letošnji izlet organizirali po Sloveniji, kar bi omogočilo večje število udeležencev.

Lani je bilo zaključeno tudi restavriranje freske iz obzidja Nunskega vrta, na kar je pred leti na zboru članov opozoril naš član Marko Vraničar. Freska je bila sneta z obzidja in je od avgusta lani na ogled v prostorih Loškega muzeja.

Trenutno je v društvu okrog 350 članov, članstvo pa se kljub vsem našim prizadevanjem z leti nekoliko zmanjšuje. Starejši odhajajo s tega sveta, mlajši pa se ne odločajo za včlanitev v »loško akademijo znanosti in umetnosti«, kot mnogi imenujejo naše društvo. Zato vas vabim, da za članstvo v našem društvu nagovorite tudi vaše sorodnike, prijatelje in znance. Mlajšim generacijam se poskušamo približati tudi prek spletne strani, ki jo je lani obiskalo 145.000 obiskovalcev oziroma povprečno 405 na dan, kar je 17 odstotkov več kot leta 2011. Naš član Blaž Karlin skrbi tudi za našo prisotnost na spletnem socialnem omrežju Facebook, kjer imamo trenutno 720 »prijateljev«.

Izdajanje Loških razgledov in ostalih knjižnih izdaj finančno podpira Občina Škofja Loka, za kar se županu mag. Mihi Ješetu, njegovim sodelavcem in občinskim svetnikom pristrčno zahvaljujem. S finančno podporo nadgrajujejo oziroma sploh omogočajo naše prostovoljno delo, ki je v dobrobit vseh občanov. Zaradi zaostrenih gospodarskih razmer se postavke občinskega proračuna, namenjene publicistični dejavnosti, iz leta v leto zmanjšujejo. Lani so bila sredstva za sofinanciranje knjižnih izdaj prvič razdeljena prek javnega razpisa, ki pa za letos še ni bil objavljen, kar še dodatno otežuje naše delovanje. Pred leti smo načrtovali, da bomo izdali knjižno fotomonografijo o Škofjeloškem pasijonu. Zaradi spremenjenih zunanjih okoliščin, zahtevne vsebinske zasnove in velikega finančnega vložka je aktivnosti za izdajo prevzela občina.

Zahvaljujem se tudi dr. Mariji Bevčar Bernik, ženi pokojnega rojaka dr. Jožeta Bernika, ki je društvu poklonila 1.000 evrov.

Vsem odbornikom in članom uredniškega odbora Loških razgledov se iskreno zahvaljujem za njihovo nesebično prostovoljno delo. Zahvala gre seveda tudi vam, drage članice in člani Muzejskega društva Škofja Loka, da ostajate zvesti »naši stvari«, kot se je rad izražal dolgoletni predsednik dr. Blaznik, ter redni obiskovalci naših prireditev.

Veseli bomo vseh vaših pobud in predlogov, ki jih bomo poskusili uresničiti po naših najboljših zmožnostih.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

Poročilo blagajnika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2012

Prihodki in odhodki

Muzejsko društvo Škofja Loka je v letu 2012 ustvarilo 41.493 evrov celotnih prihodkov, kar je četrtno manj kot predhodno leto. Dotacija občine se je znižala za 23 %, prodaja publikacij pa za 38 %. Razlog je v tem, da smo izdali in tudi prodali manj publikacij, kar se bo dogajalo tudi v prihodnje.

Prihodki od članarin, ki ponekod vključujejo tudi vrednost Loških razgledov, so se nekoliko zvišali. Poleg tega smo prejeli tudi osebno dotacijo dr. Marije Bevčar Bernik, žene pokojnega dr. Jožeta Bernika, v višini 1.000 evrov, in 203 evrov obresti za depozite.

Odhodki so bili 41.445 evrov, kar je četrtnina manj kot predhodno leto. To pomeni, da je bil padec odhodkov sorazmeren padcu prihodkov. Pri odhodkih je bilo stroškov porabljenega materiala 14.406 evrov ali dobro četrtno manj kot predhodno leto. Stroški storitev so bili 26.233 evrov ali četrtno manj kot v preteklem letu. Razlog je isti, to pomeni, da smo izdali manj publikacij kot prejšnje leto.

Presežek je znašal 48 evrov (v preteklem letu 829 evrov). Od tega je moralo društvo odvesti 40 evrov (lani 195 evrov) davka. To pomeni, da je društvo poslovalo pozitivno, čeprav z minimalnim presežkom prihodkov.

Stanje denarnih sredstev

Denarni tok v letu 2012 je bil pozitiven.

Denarna sredstva na TRR so bila na dan 31. 12. 2012 6.099 evrov, poleg tega je bilo vezanih 15.000 evrov pri Gorenjski banki. Obveznosti kupcev do društva so bile na ta datum 798 evrov, obveznosti društva do kupcev pa so znašale na isti datum 114 evrov (lani 386 evrov). Tako je znašal seštevek pozitivnih finančnih postavk na dan 31. 12. 2012 (stanje na TRR + vezana sredstva + terjatve kupcev) 21.897 evrov (leto nazaj 20.850 evrov). Na isti datum je imelo društvo 114 evrov kratkoročnih, nezapadlih obveznosti. Dolgoročnih obveznosti društvo nima.

Društvo med letom ni imelo nobenih težav na področju finančnega poslovanja in je lahko normalno poslovalo. Finančno stanje na dan 31. 12. 2012 zagotavlja normalno poslovanje v letu 2013, kar pomeni, da bomo lahko avansirali izdajo publikacij do prejema sredstev iz proračunskih virov in od prodaje publikacij.

Finančno-računovodske storitve je v okviru medsebojnega dogovora opravljal strokovna služba Loškega muzeja.

Blagajnik društva mag. Matjaž Čepin in delovno predsedstvo v sestavi: dr. Milena Alič, mag. Srečko Beričič (predsednik) in Andrej Pipp.

(foto: Aleksander Igličar)

Izkaz poslovnega izida Muzejskega društva Škofja Loka za leti 2012 in 2011

Postavka	Leto 2012 (v evrih)	Leto 2011 (v evrih)
PRIHODKI		
Prihodki od dotacij občine	27.000	37.001
Prihodki od prodaje	10.784	17.221
Članarine	1.985	1.550
Dotacije	1.000	
Finančni prihodki	203	163
Drugi prihodki	521	520
SKUPAJ PRIHODKI	41.493	55.935
ODHODKI		
Stroški materiala	14.406	19.596
Stroški storitev	26.233	34.328
Odpisi zalog	806	1.174
Drugi odhodki	0	8
SKUPAJ ODHODKI	41.445	55.106
Celotni presežek	48	829
Davek	40	195
Čisti presežek	8	634

Bilanca stanja Muzejskega društva Škofja Loka za leti 2012 in 2011

Postavka	Znesek v evrih	
	31. 12. 2012	31. 12. 2011
Opredmetena osnovna sredstva	412	412
Zaloge	3.612	4.923
Terjatve	798	760
Finančne naložbe	15.000	13.000
Denar	6.099	7.090
SKUPAJ SREDSTVA	25.921	26.185
Društveni sklad	25.807	25.799
Kratkoročne obveznosti	114	386
SKUPAJ OBVEZNOSTI	25.921	26.185

mag. Matjaž Čepin
blagajnik Muzejskega društva Škofja Loka

Poročilo predsednika Nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2012

Nadzorni odbor Muzejskega društva Škofja Loka, v sestavi Vincencij Demšar, Peter Pokorn in mag. Srečko Beričič kot predsednik, se je sestal 23. marca 2013, v prisotnosti predsednika društva mag. Aleksandra Igličarja in blagajnika mag. Matjaža Čepina.

Nadzorni odbor je pregledal vestno in natančno pripravljeno gradivo ter poslovanje društva v letu 2012. Člani odbora so se sej izvršnega odbora redno udeleževali in tekoče spremljali njegovo delovanje. Poslovanje društva je bilo skladno s statutom in sklepi izvršilnega odbora.

Nadzorni odbor je pregledal tudi specifikacijo stroškov za izdane publikacije in avtorske honorarje. Izdatki so bili v okviru letnega programa dela in načrta društva ter sredstev, ki jih prejme društvo od Občine Škofja Loka. V avtorskih pogodbah je treba zapisati, da se isti prispevki v drugih publikacijah lahko objavljajo samo s soglasjem uredniškega odbora Loških razgledov in z obvezno navedbo, da gre za ponatis iz Loških razgledov.

Tradicionalno sodelovanje med Muzejskim društvom in Loškim muzejem je bilo dobro. Člani izvršnega odbora so tudi v letu 2012 uspešno izpeljali zastavljene naloge. Kljub recesiji je društvo z uspešnim finančnim poslovanjem omogočilo izvedbo vseh načrtovanih projektov.

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka je bilo v letu 2012 dobro organizirano in vodeno, poslovanje skladno s predpisi, dokumentacija pregledna in lepo urejena, zato nadzorni odbor zboru članov predlaga, da potrdi poročila o delovanju Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2012, predsedniku mag. Aleksandru Igličarju, blagajniku mag. Matjažu Čepinu in uredniškemu odboru Loških razgledov pa izreka posebno pohvalo za uspešno delo.

mag. Srečko Beričič
predsednik nadzornega odbora

Vsebinski program dela Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2013

IZDAJA 59. ŠTEVILKE LOŠKIH RAZGLEDOV

Predstavitev 59. številke Loških razgledov bo v sredo, 12. junija 2013, v Sokolskem domu.

IZDAJA DONESKOV IN VODNIKOV

- V letu 2013 smo že izdali *PASIJONSKE DONESKE 2013/8*, urednik Alojzij Pavel Florjančič. Predstavitev je bila 28. februarja 2013, v Sokolskem domu.

- Načrtujemo izdajo vodnika *ALEJA ZNAMENITIH LOČANOV*, urednik in glavni avtor Alojzij Pavel Florjančič. Izid smo načrtovali že v letu 2012, a na občinskem razpisu nismo dobili sofinanciranja, zato ga bomo ponovno prijavili v letu 2013.

BLAZNIKOV VEČERI

- 11. februarja 2013 smo v Sokolskem domu sodelovali pri slovesnosti ob 150-letnici prve Prešernove proslave na Slovenskem,
- 28. februarja 2013 je bila v Sokolskem domu javna predstavitev *PASIJONSKI DONESKI* 2013/8, ki je bila združena z razstavo Tisnikarjev pasijon. Pred tem je bilo 3. srečanje slovenskih pasijonskih krajev. Pobudnik razstave in glavni organizator večera je bil Alojzij Pavel Florjančič.
- 12. marca 2013 je bila v Sokolskem domu predstavitev knjižne monografije *IVE ŠUBIC, SLIKAR POLJANSKE DOLINE*.
- maj 2013: Jože Štukl, mag.: Arheološka obdobja na ozemlju nekdanjega loškega gospostva
- 12. junija 2013: izid in predstavitev 59. številke *LOŠKIH RAZGLED*OV
- september 2013: dr. France Megušar: Hieronim Megiser in njegov večjezični slovar
- oktober 2013: Blaznikov večer, posvečen 110-letnici rojstva dr. Tineta Debeljaka in dr. Pavleta Blaznika.

OSTALE DEJAVNOSTI

- september ali oktober 2013: društveni izlet po Sloveniji (možnost večjega števila udeležencev)

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

Blaznikovi večeri in drugi pomembni dogodki v letu 2012

V letu 2012 smo v Muzejskem društvu Škofja Loka pripravili devet Blaznikovih večerov, tri razstave, organizirali koncert mešanega pevskega zbora slovenskega doma San Justo iz Buenos Airesa, bili glavni organizatorji srečanja slovenskih pasijonskih krajev in sodelovali na mednarodnem posvetu *Prostovoljstvo kot vrednota za lokalne skupnosti*.

Torek, 17. januar 2012, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka

Blaznikov večer: POGOVOR Z JUBILANTOM ALFONZOM ZAJCEM, častnim članom Muzejskega društva Škofja Loka

Z jubilantom 80-letnikom Alfonzom Zajcem se je pogovarjal **Tone Košir**. **Alfonz Zajec** živi v rodni Žireh, bil je vodja društvenega pododbora v Žireh, prvi in dolgoletni predsednik Muzejskega društva Žiri, prizadevni soorganizator muzejske zbirke v Žireh ter raziskovalec zgodovinskega, družbenega in gospodarskega življenja na Žirovskem. Za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka je bil imenovan leta 1993, za častnega člana Muzejskega društva Žiri pa leta 2000. Njegova življenjska pot in delo sta predstavljena v pogovoru *Alfonz Zajec, pred njegovo 80-letnico*, ki je bil objavljen v Žirovskem občasniku (41/2011).

V pogovoru se je spominjal tudi sodelovanja s »**podnunci**«, **Blaznikom**, **Debeljakom** in **Planino**, ki so bili leta 1937 glavni ustanovitelji Muzejskega društva Škofja Loka. Blaznika in Planino je spoznal leta 1970, ko je bil v Žireh oblikovan podbor loškega muzejskega društva, Debeljaka pa je srečal leta 1965, ko je bil na obisku pri svojih sestrah v Buenos Airesu.

Jubilant Alfonz Zajec in Tone Košir.

(foto: Aleksander Igličar)

Torek, 14. februar 2012, velika predavalnica Gimnazije Škofja Loka
HOMMAGE á TONE LOGONDER (1932–1987–2012)

Ob 80. obletnici rojstva in 25. obletnici smrti akademskega kiparja Toneta Logondra smo v sodelovanju z Gimnazijo Škofja Loka pripravili spominski večer, katerega pobudnik in organizator je bil **Alojzij Pavel Florjančič**.

Lahko rečemo, da je bil Tone Logonder loški mestni kipar, saj je v mestu postavljenih veliko njegovih del: kip Jurija in Agate pred Namo, kip matere v Podlubniku, Groharjev kip v Groharjevem naselju, relief na pročelju knjižnice idr.. Ena njegovih najbolj prepoznavnih stvaritev je monumentalni kip slikarja Ivana Groharja, ki je bil postavljen v Sorici leta 1981, ob 70. obletnici njegovega rojstva (več o dogodku lahko preberete v ločenem prispevku).

Petek, 9. marec 2012, Sokolski dom, Škofja Loka

- Predstavitev **PASIJONSKIH DONESKOV 2012/7**
- Odprtje razstave **PASSIO AMORIS**, akademskega slikarja **MATEJA METLIKOVIČA**
- Odprtje razstave ilustracij **PASIJON UBOGIH**, akademske kiparke **NEVE GRCE**
- **2. SREČANJE SLOVENSКИH PASIJONSKIH KRAJEV**

V okviru **Dnevv Škofjeloškega pasijona 2012** smo pripravili predstavitev *Pasijonskih doneskov 2012/7*, ki jih je, tako kot vse dosedanje, uredil **Alojzij Pavel Florjančič**. Pesnik **dr. Andrej Capuder** je prebral nekaj verzov iz pesnitve **Pasijon ubogih**, ki jo je napisal po vzoru Škofjeloškega pasijona. Del pesnitve je objavljen v Pasijonskih doneskih, v celoti pa je v knjižni obliki izšla pri založbi Novi svet.

V sodelovanju s Kulturnim centrom Sokolski dom smo pripravili razstavo akademskega slikarja **Mateja Metlikoviča**, z naslovom *Passio Amoris*. Umetnika

Mag. Aleksander Igličar, urednik Alojzij Pavel Florjančič, slikar Matej Metlikovič, slikarka Neva Grce, pesnik dr. Andrej Capuder in umetnostni zgodovinar mag. Andrej Doblehar. (foto: Milena Igličar)

in razstavo je predstavil umetnostni zgodovinar **mag. Andrej Doblehar**. V hodniku Sokolskega doma je bila na ogled tudi razstava ilustracij pesnitve *Pasijon ubogih*, akademske kiparke **Neve Grce**. V kulturnem programu je nastopila **vokalno-glasbena skupina His Master's Voice band** iz pobratenega mesta **Tabor na Češkem**.

Pred tem je popoldan potekalo **2. srečanje slovenskih pasijonskih krajev**, na temo ***Komu in zakaj pasijoni danes***. Na srečanju sta navzoče uvodoma nagovorila pobudnik srečanja **Alojzij Pavel Florjančič** in loški župan **mag. Miha Ješe**. V nadaljevanju so svoja razmišljanja predstavili **kapucin Štefan Kožuh**, gvardijan loškega kapucinskega samostana, **Borut Gartner**, režiser Škofjeloškega pasijona 2009, **Nejc Ilc** iz Ribnice, **Miha Trpin** iz Višnje Gore in **Luisa Maria Ruhdorfer** z avstrijske Koroške. Gospa Ana Florjančič je prebrala razmišljanje **Irme Krečič Slejko** z Vipavskega križa. Njihovi prispevki so objavljeni v Pasijonskih doneskih 2013/8.

Četrtek, 15. marec 2012, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka

Blaznikov večer: ARHEOLOŠKO JAMSKO NAJDIŠČE DIVJE BABE V DOLINI IDRIJCE IN NEANDERTALSKA PIŠČAL

Navzoče je uvodoma pozdravil **Jože Štukl**, organizator večera in skrbnik Blaznikovih večerov v izvršnem odboru Muzejskega društva Škofja Loka. V nadaljevanju je arheolog **dr. Matija Turk** predstavil potek izkopavanj v jami Divje Babe pod Šebreljami nad dolino Idrijce. V jami je bila najdena tudi neandertalska piščal iz stegenske kosti mladega medveda, ki naj bi bila stara med 50 000 in 60 000 let in je najstarejše doslej najdeno glasbilo na svetu.

V drugem delu večera je akademski glasbenik **Ljuben Dimkaroski** neandertalsko piščal prikazal kot glasbilo. Na repliki, ki dosegla zmogljivost glasbenih inštrumentov, je zaigral slovenske ljudske in klasične pesmi. Replike piščali izdeluje sam, z igranjem na njih pa se je predstavil že marsikje po svetu.

Torek, 10. april 2012, Galerija na Loškem gradu, Škofja Loka

– Predstavitve knjige 40 LET SEVERJEVIH NAGRAD

– Odprtje razstave portretnih fotografij Staneta Severja PODOBE KARIZME

Vsebino knjige, ki je izšla kot 27. naslov v naši knjižni zbirki Doneski, je predstavil urednik **Marko Črtalič**. Predstavitve se je udeležilo veliko udeležencev, med njimi so se mnogi še živo spominjali zadnje premiere velikega slovenskega igralca **Staneta Severja**, monodrame *Krotko dekle*, ki jo je odigral decembra leta 1970, v galeriji na Loškem gradu. Med udeleženci je bil tudi **Lojze Malovrh**, prvi predsednik Sklada Staneta Severja.

Urednik knjige 40 let Severjevih nagrad Marko Črtalič.

(foto: Aleksander Igličar)

Ob izidu knjige je **Loški muzej Škofja Loka** pripravil razstavo portretnih fotografij igralca Staneta Severja, z naslovom *Podobe karizme*. Na razstavi je bilo prikazanih več kot 40 Severjevih portretnih fotografij fotografov **Vlastje Simončiča**, **Leona Dolinška** in **Željka Stevanića**. Razstavo je pripravil kustos Loškega muzeja **Boštjan Soklič**.

Sreda, 25. april 2012, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka

Blaznikov večer: PRAZGODOVINSKI MAGIJSKI SIMBOLI IN NJIHOVA KONTINUITETA

Večer je pripravil **Andrej Rant**, upokojeni zobozdravnik in dolgoletni član Muzejskega društva Škofja Loka, ki že več kot 30 let proučuje prazgodovinsko duhovno kulturo v Evropi, izvor predkrščanskih verovanj, praznikov in običajev ter etimologijo slovenskih besed in istoizvornih izrazov v drugih evropskih jezikih. V predavanju je predstavil izvor in pomen prazgodovinskih znakov ter simbolov, ki so v ljudski umetnosti in običajih preživeli vse do današnjih dni.

Andrej Rant (foto: Aleksander Igličar)

Torek, 29. maj 2012

- **Koncert mešanega pevskega zbora slovenskega doma San Justo iz Buenos Airesa, cerkev sv. Jurija, Stara Loka**
- **Odprtje razstave *BARA REMEC, ilustratorka del Tineta Debeljaka*, vhodna avla Gimnazije Škofja Loka**

Pevci zbora San Justo, pod vodstvom zborovodkinje **Andrejke Selan Vombergar**, so navdušili poslušalce, ki so napolnili starološko cerkev sv. Jurija. V prvem delu koncerta so pevci izjemno občuteno zapeli slovenske pesmi, v drugem delu pa, preoblečeni v ponče, živahne argentinske pesmi. Izjemnega navdušenja je bila deležna maša *Misa criolla*, argentinskega skladatelja Ariela Ramireza, v kateri je blestel solist **Marcelo Brula**.

Na duhovni ravni je bil osrednja osebnost večera znameniti Ločan **dr. Tine Debeljak**, soustanovitelj Muzejskega društva Škofja Loka, saj je ravno njegova ustvarjalna dediščina pripeljala do gostovanja zbora San Justo v Škofji Loki. Zborovodkinja Andrejka Selan Vombergar je poročena z Debeljakovim vnukom, fotografom Markom Vombergarjem, v zboru prepeva tudi njun sin **Marjan**, Debeljakov pravnuk. V Debeljakov spomin so pevci zapeli pesem Pisemce, za katero je Debeljak napisal besedilo.

Pred koncertom je bila v vhodni avli Gimnazije Škofja Loka odprta razstava *Bara Remec, ilustratorka del Tineta Debeljaka*. Na panojih je bila predstavljena

življenjska pot in delo umetnice **Bare Remec** (1910–1991), ki je veliko umetniškega ustvarjanja namenila likovni opremi knjižnih del in drugih izdaj svaka dr. Tineta Debeljaka. Bara Remec je širši javnosti žal premalo poznana, saj je po 2. svetovni vojni odšla v Argentino. Mnogi jo imajo za eno največjih slovenskih likovnih umetnic. Slikarka Bara Remec je povezana tudi s Škofjo Loko, saj je leta 1936 za odrsko uprizoritev Škofjeloškega pasijona, ki je bila za sedanjo šolo Škofja Loka-Mesto, narisala impozantno kuliso »loškega placa«. Škofjeloški pasijon je bil leta 1936 v Škofji Loki, v priredbi in režiji Tineta Debeljaka, uprizorjen po več kot 150-tih letih.

Avtorica razstave je bila **Helena Janežič**, vodja zbirke tiskov Slovencev zunaj Republike Slovenije v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani in podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka. Na odprtju razstave so zapeli pevci zbora San Justo, Debeljakova vnukinja **Mojca Vombergar** pa se je v nagovoru spominjala stare tete Bare in atka Tineta.

Mešani pevski zbor San Justo, pod vodstvom Andrejke Selan Vombergar, med koncertom v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki. (foto: France Stele)

Sreda, 13. junij 2012, Sokolski dom, Škofja Loka

Predstavitev 58. številke LOŠKIH RAZGLEDOV

Vsebinsko nove številke *Loških razgledov* 58/2011 sta predstavili urednica **Judita Šega** in avtorica **Mojca Ferle**, ki je spregovorila o življenju in delu častne dvorne dame Franje Tavčar (1868–1938), širšemu krogu ljudi najbolj poznane kot žena pisatelja Ivana Tavčarja. V njeni predstavitvi smo spoznali široko družbeno, predvsem karitativno delovanje Visošče (Visoške gospe, kot jo je rad poimenoval mož Ivan Tavčar) v tedanjem ljubljanskem in širšem slovenskem meščanskem življenju.

Urednica Loških razgledov Judita Šega in avtorica Mojca Ferle na predstavitvi 58. številke Loških razgledov. (foto: Aleksander Igličar)

Petek, 30. junij 2012, Sokolski dom, Škofja Loka

Mednarodni posvet *PROSTOVOLJSTVO KOT VREDNOTA ZA LOKALNE SKUPNOSTI*

Občina Škofja Loka je kot partnersko mesto v Evropskem projektu *Prostovoljstvo nas povezuje* organiziralo mednarodni posvet, ki je potekal od 28. do 30. junija. Poleg Škofje Loke v projektu sodelujejo še mesta Neuville-la-Roche (Francija), Magherani (Romunija) in Penela/Rabacal (Portugalska). Glavna organizatorica posveta je bila **mag. Andreja Ravnihar Megušar**.

Na posvetu je pomen prostovoljstva v Muzejskem društvu Škofja Loka predstavil predsednik **mag. Aleksander Igličar**.

Sreda, 26. september 2012, Sokolski dom, Škofja Loka

Blaznikov večer: »SAMO, KDOR JE DEDIČ, MORE BITI PIONIR« (A. J. Heschel), pogovorni večer z akademikom Zorkom Simčičem

V okviru Dnevv evropske kulturne dediščine smo pripravili pogovorni večer z akademikom Zorkom Simčičem, s katerim sta se pogovarjala **Tone Rode**, direktor Družine, in **mag. Aleksander Igličar**, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka. Ločani in mnogi udeleženci od drugod so napolnili Kristalno dvorano Sokolskega doma in s tem izrazili spoštovanje akademiku Zorku Simčiču.

Pisatelj **Zorko Simčič** (rojen 1921) ima izjemno zanimivo življenjsko pot, na kateri je doživel mnogo preizkušenj. Rojen je bil v Mariboru, v družini, ki se je pred italijanskim nasiljem umaknila iz Goriških Brd. Po 2. svetovni vojni ga je življenjska usoda, kot mnoge druge Slovence, popeljala v Argentino, leta 1994 se je z družino vrnil v Slovenijo. Njegov najbolj znan roman je *Človek na obeh straneh stene* (napisan leta 1957), za katerega je leta 1993 prejel nagrado Prešernovega sklada. Leta 2011 je postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Za življenjsko delo je februarja 2013 prejel Prešernovo nagrado.

Akademik Zorko Simčič v predzdverju Sokolskega doma.
(foto: France Stele)

V prvem delu večera se je pogovor nanašal na najnovejši Simčičev roman *Poslednji deseti bratje*, ki je izšel januarja 2012. Roman je bil zasnovan konec 60. let, v Buenos Airesu in na Danskem, dokončan pa zadnja leta, večinoma na Visokem v Poljanski dolini, v apartmajih Cvetje v jeseni. Pisatelj je omenil, da je za opise lepote narave in rož navdih dobil ravno v okolici Visokega. Roman se navezuje na starodavni motiva desetništva, ko je moral deseti otrok v družini od doma, da bi zadoščeval za pretekle zablode v družini in preprečeval morebitne prihodnje. Pisatelj je motiv desetništva prenesel na življenjsko pot 21 oseb, ki jih je usoda 2. svetovne vojne popeljala na različne konce sveta. Vedeli so »zakaj« so šli od doma, skozi njihove zgodbe pa pisatelj postavlja vprašanje »za kaj« so morali iti,

v smislu desetniškega zadoščevanja – za njih same?; za njihove družine?; za ves slovenski narod?. Pisatelj ne da končnega odgovora in ga prepušča bralcu, prihodnosti oziroma večnosti. Ob koncu večera je ddr. Marija Stanonik roman *Poslednji deseti bratje* označila za največji slovenski roman, ki se s tematiko navezuje na čas 2. svetovne vojne, s samo vsebino pa odslikava še kako aktualne dileme sedanjega globalnega človeka oziroma človeštva.

V drugem delu večera je akademik Zorko Simčič obširneje spregovoril o filozofu **Milanu Komarju**, in sicer ob tretjem ponatisu njegovih razprav in esejev *Pot iz mrtvila*, ki jih je izdala Založba Družina. Milan Komar je bil Simčičev sovrstnik (rojena sta istega leta), bližje pa sta se spoznala in sodelovala v Argentini. Milan Komar je del mladosti preživel v Škofji Loki, kjer je njegov oče služboval kot davčni uslužbenec. Simčič meni, da je Milan Komar največji slovenski filozof, ki pa je žal v stroki in tudi širše spregledan. Poudaril je, da je imel Milan Komar izjemno lepe spomine na Škofjo Loko ter osebno in filozofsko prepričanje, da se človekova osebnost v največji meri oblikuje v času otroštva. Vse to sije tudi iz soneta *Škofji Loki*, ki ga je Komar zapisal ob praznovanju tisočletnice našega mesta. Zorko Simčič je filozofa Milana Komarja in njegovo delo obširneje predstavil v *Loških razgledih* 55/2008.

Akademik Zorko Simčič v pogovoru z mag. Aleksandrom Igličarjem in Tonetom Rodetom. (foto: France Stele)

Četrtek, 8. november 2012, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka

Blaznikov večer: IZPODNEBNIKI (METEORITI) NA SLOVENSKEM

Na naravoslovnem Blaznikovem večeru je **prof. dr. Dragan Božič** z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU v Ljubljani predstavil izpodnebnike oziroma meteorite na Slovenskem. V prvem delu večera je predstavil bogato mineraloško zbirko barona Žige Zoisa (1747–1819), ki je obsegala okrog 5 000 primerkov. Večina zbirke je danes shranjena v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. V zbirki je imel tudi tri meteorite, in sicer kamnitega iz Stonaržova na Moravskem, železnega iz Loketa na Češkem in kamnito-železnega iz Krasnojarska v Sibiriji.

Na ozemlje današnje Slovenije so padli oziroma so bili doslej najdeni trije meteoriti. Prvi je padel na zemljo 31. marca 1908, blizu kraja Avče ob reki Soči, drugi je priletel iz vesolja 9. aprila 2009, na Mežakljo nad Jesenicami, tretji je bil najden 5. novembra 2009, v gozdu blizu Javorij, kjer ga je našel domačin

Vladimir Štibelj, ko je delal novo gozdno pot. Javorski meteorit je v *Loških razgledih* 57/2010 obširneje predstavil geolog Alojzij Pavel Florjančič, ki je imel pomembno vlogo pri njegovem prepoznavanju.

Restavriranje freske iz zidne niše na opornem zidu Nunskega vrta

Za zaključek predstavitve najpomembnejših dogajanj v Muzejskem društvu Škofja Loka v letu 2012 moramo omeniti še zaključek restavriranja freske, ki je bila v zidni niši na opornem zidu **Nunskega vrta**. Na zboru članov Muzejskega društva marca 2010 je član **Marko Vraničar** opozoril, da je freska v zelo slabem stanju in obstaja velika nevarnost, da bo zaradi puhlosti zidnega ometa odpadla. Pobudo smo posredovali strokovnim službam na Občini Škofja Loka in pristojnemu zavodu za varstvo kulturne dediščine. Za restavriranje freske se je osebno zavzel župan mag. Miha Ješe in konec leta 2011 je bila freska strokovno odstranjena in predana v restavriranje. Ogleđ restavrirane freske je bil na Loškem gradu 1. avgusta 2012, ob odprtju parkirišča na Nunskem vrtu. Več o poteku restavriranja in umetnostno-zgodovinski vrednosti freske nam je povedal **Boštjan Soklič**, kustos Loškega muzeja:

Freska, sneta s stene niše opornega zidu nunskega vrta v Škofji Loki, je brez dvoma kakovostno likovno delo, ki ima poleg likovne vrednosti še zgodovinsko in emocionalno vrednost. Ker so iz druge polovice 19. stoletja freske v kontekstu zunanjih prostorskih zasnov in ureditev redke, je njena vrednost še večja. Že pozicioniranje samega motiva v stensko nišo je posebnost, izbira motiva prav tako. **Motiv Kristusa z otroki** je sicer navzoč v zahodnoevropski umetnosti, a je redek. Običajno se pojavlja v tabelnem slikarstvu (olje na platno, olje na les, tempera na les), redkeje pa v sakralni umetnosti. Loška freska je glede na vsa našeta dejstva pomembno delo. S prenosom v prostore Loškega muzeja smo jo zaščitili pred možnim dokončnim propadom (plesen, onesnaženost zraka, vandalizem ipd.).

Fresko pripisujemo Janezu Šubicu, loškemu podobarju, dejavnemu v drugi polovici 19. stoletja, ne samo v Škofji Loki in njeni okolici, temveč tudi na širšem področju Slovenije. Gre za klasično freskoslikarstvo, za stensko tehniko slikanja s pigmenti na svež apnen omet. Vsebina freske se navezuje na priliki iz Markovega in Matejevega evangelija, v katerih se Kristus pojavlja z otroki. Za njim so apostoli, ki so ljubosumni, ker se Kristus posveča otrokom. Posebnost loške upodobitve je sam lik Kristusa. Ta namreč ne sledi sirskega ali bizantinskega modelu s temnimi lasmi. Loški Kristus iz niše nunskega vrta bolj spominja na renesančnega viteza z urejenimi lasmi rdečkaste barve. Je pa zanimiv podatek, da se Kristus z rdečimi lasmi prvič omenja v indijskih virih iz 6. in 7. stoletja. Na freski je dobro viden tudi golobradi Janez Evangelist in seveda biblijska krajina, predstavljena s palmo v ozadju. Stil, barvitost in način izvedbe razodevajo avtorjev naslon na srednjeveške in renesančne stenske slikarije s tematiko iz Kristusovega življenja ter freskantovo poznavanje tako domače kot severno italijanske likovne umetno-

sti. Na freski prepoznavamo tipične italijanske vplive starejših umetnostnih obdobij, predvsem renesanse.

Fresko so s stene niše sneli strokovnjaki Restavratorskega centra iz Ljubljane, ki so jo tudi restavrirali, muzealci Loškega muzeja pa smo zanjo našli primerno mesto na Loškem gradu. Freska je bila loški javnosti prvič predstavljena 1. avgusta 2012, po slavnostni otvoritvi novega parkirišča na nekdanjem nunskem vrtu. Ob tej priložnosti si jo je ogledalo vsaj 50 obiskovalcev. Ker smo jo umestili v stalno zbirko na prehodu med pritličjem in spodnjimi, prenovljenimi prostori v vzhodnem delu Loškega gradu, jo vidijo praktično vsi naši obiskovalci, ki si muzejske zbirke ogledujejo bolj študijsko. Slutimo, da freska z motivom Kristusa in otrok ni bila edina slikarija v zasnovi obzidja. Logično bi bilo, da bi sledove polikromacije našli še v kakšni od preostalih niš. Mogoče stroko čaka še kakšno presenečenje, loško javnost pa tudi. Glede na vse kakovosti, ki jih ima freska domnevnega avtorja Janeza Šubica, ima za tisočletno mesto neprecenljivo vrednost, zasluži pa si tudi širšo pozornost tako strokovne kot laične javnosti.

Kustos Boštjan Soklič pred restavrirano fresko z Nunskega vrta.

Novosti v zbirki Doneski

ZA VZDRŽEVANJE PASIJONSKE KONDICIJE

Doneski 26

Memorabilia Locopolitana 15

Pasijonski doneski 2012/7; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2012, 184 +[16] str.

Tudi v letošnjem letu neumorni urednik in zbiralec Alojzij Pavel Florjančič skrbi za našo dobro pasijonsko kondicijo. V 7. zvezku Pasijonskih doneskov je nanizal kopico zanimivosti, novih odkritij in spoznanj.

V pasijonsko razpoloženje nas že uvodoma popelje *Pasijon ubogih* dr.

Andreja Capudra, v verze prelito razmišljanje ob vedno aktualni tematiki. Pasijonov na Koroškem se je v svojih raziskovalnih nalogah lotila Luise Maria Ruhdorfer in dognanja predstavila v obsežnem prispevku *Koroški pasijoni*. Že kar tradicionalno tudi letos urednik predstavi novo odkriti pasijon, tokrat je to Gregorin-Tominčev *I.N.R.I.*, iz leta 1928, ki ga je našel p. Felicijan Pevec v novomeškem frančiškanskem samostanu. Sledi urednikov prispevek o imenovanem delu, predstavitev obeh avtorjev in razmišljanje o duhovni drami na Slovenskem v 20. stoletju.

Pasijonski razgledi nam ponujajo razgled na nekaj slovenskih in evropskih pasijonskih iger, ki so se odvile v minulem letu, med drugim so to Višnjegorski pasijon, izviren pasijon iz Vira pri Domžalah, Ribniški pasijon ter

pasijon iz kraja St. Margarethen v Avstriji. Sledi prispevek o kongresu Evropasijona, ki se je aprila odvijal v italijanskem mestecu Cantian, kjer najdemo podatek, da v Evropi deluje kar 80 pasijonskih skupin. Zelo zanimiva in pregledna je tudi tabela o pasijonih po Evropi, s podatki o tem kdaj, na koliko let in kje natančno se odvijajo.

Ilustracije za tokratno številko sta prispevala Neva Grce in Matej Metlikovič; njegov katalog k razstavi, z naslovom *Passio amoris*, je tudi priloga tokratni številki. Razstava je bila v velikonočnem času na ogled v Sokolskem domu v Škofji Loki.

40 LET SEVERJEVIH NAGRAD

Doneski 27

40 let Severjevih nagrad (uredil Marko Črtalič); Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2012, 95 str.

O tem, da ima Škofja Loka, zibelka prvega slovenskega dramskega besedila, bogato tradicijo gledališkega izročila, govori tudi 40-letnica podeljevanja Severjevih nagrad. Imenuje se po legendarnem slovenskem igralcu Stanetu Severju, ki je oblikoval nad 250 gledaliških in filmskih vlog ter sodeloval pri nešteti radijskih igrh. Že pred 2. svetovno vojno je nastopil v ljubljanski Drami in postal eden njenih vodilnih igralcev, igral je v prvem slovenskem celovečercu, prejel dve Prešernovi nagradi in kot izredni profesor pou-

čeval na AGRFT. Po razhodu z Dramo je oblikoval samostojno Gledališče enega in svojo prvo predstavo – monodramo *Krotko dekle* – izvedel prav v Škofji Loki. Nato še trikrat, potem ga je presenetila nenadna smrt.

Knjiga je poklon velikemu umetniku, ki je tudi v Škofji Loki pustil svoj pečat. O njem spregovorijo njegovi učenci, sodelavci in prijatelji. Hkrati je zbornik pregled dogajanja na slovenski poklicni in ljubiteljski gledališki sceni zadnjih 40 let in zato obvezno branje za vse gledališke navdušence.

BÉSEDA V LOKI

Zbirka Krekiana 8

Doneski 28

Béседа v Loki, 150 let od Narodne čitalnice do sodobne knjižnice; Muzejsko društvo Škofja Loka, Knjižnica Ivana Tavčarja, 2012, 64 str.

Pisana in govorjena slovenska beseda imata v Škofji Loki od nekdaj pomembno mesto. O tem priča tudi visoka obletnica Béseде, prireditve, ki so jih od šestdesetih let 19. stoletja naprej prirejali po vsem slovenskem ozemlju in v katerih so se Slovenci kulturno in politično udeleževali.

Ob tej priložnosti je Oton Detela, domoljub in posestnik Ajmanovega gradu, v Loki odprl narodno čitalnico, prvo na Gorenjskem in sedmo na Slovenskem. Natanko 150 let po tem dogodku je Knjižnica Ivana Tavčarja, s pomočjo Muzejskega društva Škofja Loka, pripravila »novo« Bésedo. Na prireditvi so ob bogatem kulturnem programu, v zanimivem besednem dvoboju ženskega in moškega »glasu«, izpod peresa Ludvika Kaluže, Ločane podučili o tem, kakšna je zgodovina čitalništva in knjižnic v našem mestu. Ob tej priložnosti je izšla brošura,

ki prinaša celoten program Béseде iz leta 2012: Kaluževo besedilo, napisano v obliki dvogovora med moškim in žensko, nagovor mag. Mihe Ješeta, župana Občine Škofja Loka, ter direktorja knjižnice mag. Matjaža Eržena, ki je Knjižnico Ivana Tavčarja predstavil še v številkah. Drobnoknjižico zaključijo prispevek Alojzija Pavla Florjančiča o Prešernovi Béseди v Škofji loki, s katerim nam še dodatno odpre pogled v burne čase slovenskega narodnega prebujanja.

Notranjost platnic krasi podoba nove knjižnice, ki jo Ločani že težko čakamo in jo je leta 2011 - v idejni zasnovi prenovitve blagovnice Nama - pripravil Biro Ravnika/Potokar.

Izlet Muzejskega društva Škofja Loka v München in Freising

**V spomin na slikarja Antona Ažbeta
in v pobrateno mesto Freising**

Po večletnem premoru smo se pred petimi leti člani izvršnega odbora odločili, da oživimo nekdanje priljubljene društvene izlete. Po štirih enodnevnih smo tokrat sprejeli sklep, da bo letošnji, okrogli peti, društveni izlet dvodneven, saj je bil predlagan obisk pobratenega Freisinga. Celotno organizacijo je prevzel predsednik društva, ob izdatni pomoči mag. Mirjam Jan Blažić, članice društva in skrbnice za stike s Freisingom na občinski ravni. Tudi tokrat je zbiranje prijav potekalo pod stresom, saj je bilo 51 mest na avtobusu polnih v dveh urah (!), klincev in želja po udeležbi, ki jim nismo mogli ustreči, pa mnogo več.

V petek, 21. septembra smo ob dogovorjenem času krenili na pot. Po začetnih formalnostih in pozdravnih besedah predsednika društva mag. Aleksandra Igličarja smo bili hitro v Avstriji. Prisluhnili smo Jožetu Štuklu, mag., ki nas je seznanil s historičnim pregledom zgodovinskih povezav med Škofjo Loko in Freisingom (973–1803). Nadaljevala je mag. Andreja Ravnihar Megušar, s predstavitvijo novejšega sodelovanja med mestoma, ki sta plodne stike nadgradili s podpisom listine o pobratenju (2004).

Spomenik slikarju Antonu Ažbetu v Münchnu.

(foto: Aleksander Igličar)

V dobrem razpoloženju smo hitro premagovali kilometre do bavarske prestolnice München. Prijazno sta nas sprejela predsednik društva bavarsko-slovenskega prijateljstva Marjan Kumer in Alenka Valena, ki sta hitro ugotovila, da smo potrebni okrepčila. Peljala sta nas v znano pivnico Hofbräuhaus, nekaj najbolj vzdržljivih pa se je odpravilo na raziskovanje starega mestnega središča. V Münchnu se je prav tisti konec tedna začel Oktoberfest. Na najbolj donosno mestno turistično prireditev so nas opominjali prešerno/»Prešernovo« razpoloženji mladci, opremljeni z bolj ali manj polnimi kozarci svetlega piva, ki ga je bilo moč dobiti kar pri uličnih prodajalcih piva, točenega iz mobilnih sodčkov. Gospod Kumer nam je nato razkazal glavne mestne znamenitosti, ogled pa smo dopolnili s krožno vožnjo do mestne četrti Schwabing.

Glavni razlog, da smo se ustavili v bavarski prestolnici, je bila 150-letnica rojstva slikarja Antona Ažbeta (1862–1905), ki je na domačem kulturnem prizorišču minila brez opaznejšega spominskega dogodka. V Münchnu je Ažbe preživel dobrih dvajset let in tu vodil svojo slikarsko šolo. Skozi Leopoldov park smo se sprehodili do njegovega spomenika. V Münchnu je Ažbe v skromnih razmerah tudi umrl. Pokopan je v grobu svoje dobrotnice, krčmarice Kathi Kubus, vodje znamenite krčme Simplificissimus, kjer so se zbirali številni umetniki, Ažbe pa je bil eden njenih ustanoviteljev. Na njegov grob smo položili spominski venec in zapeli slovensko pesem. Večerno sonce se je počasi poslavljalo, ko smo zapuščali München. Mimo znanega nogometnega stadiona Arena in izjemno prometnega münchenskega letališča smo se bližali našemu končnemu cilju.

Udeleženci izleta na stolnem griču v Freisingu. Zadaž Marijina cerkev, spomenik freisingškega škofa Otona in stolna knjižnica. (foto: Jože Štukl)

V Freisingu nas je pričakala Monica Zauner, organizatorica našega obiska. Petkov večer smo zaključili v Hotelu zur Gred, kjer sta se nam pridružila tudi direktor občinske uprave Rupert Widmann in Dieter Thalhammer, dolgoletni župan Freisinga.

Pod vodstvom članov Zgodovinskega društva Freising smo se v sobotnem dopoldnevu najprej povzpeli na stolni grič, kjer dominira imenitna stolnica, z baročnimi poslikavami bratov Asam in veliko oltarno sliko flamskega slikarja Petra Paula Rubensa. Freising, najstarejše bavarsko mesto ter duhovno in kulturno središče, je bil do leta 1821 tudi sedež škofije. Od tu so freisinški škofje več kot 800 let upravljali loško gospodstvo. V novjšem obdobju so meščani Freisinga še posebej ponosni na povezave Freisinga z bivšim papežem Benediktom XVI. Joseph Ratzinger je tu študiral, bil profesor na tukajšnji univerzi in vrsto let tudi nadškof. Zato Ločani v njegovem grbu prepoznamo nam tako domačega zamorca s krono. Po spustu s stolnega griča smo si ogledali Marijin trg z rotovžem, v nekdanjem knezoškofijskem liceju pa znamenito baročno dvorano bratov Asam. S potepanja po mestu nas je pregnal šele dež, čakalo pa nas je tudi kosilo, na katerem smo se poslovili od prijaznih gostiteljev. Preden smo se dokončno utirili na pot proti Škofji Loki smo zavili še po obvezne odpustke za domače: bavarsko pivo in velike bavarske preste.

Kar nekaj nas je bilo, ki smo Freising obiskali prvič. Nekaj ur sprehoda po mestu je bilo le za prvi vtis, ostalo je še veliko neodkrita in potrebovali bi še kakšen dodaten dan, zato namig loškim turističnim organizacijam, da Freising uvrstijo v svojo ponudbo, saj je s svojo zgodovinsko povezanostjo in novodobnim sodelovanjem z Občino Škofja Loka zagotovo zanimiv za širši krog Ločanov.

Predstavitve knjig in kronika

Izšlo je v letu 2012

Ramoveš, Janez:

Skuz okn strejlam kurente

Ljubljana : Cankarjeva založba, 2012, 91 str.

Pesnik Janez Ramoveš živi in ustvarja v Suši pod Blegošem. Po petih pesniških zbirkah: Božjastnice (1990), Striptiz. Namesto Kim Basinger (1995), Poročilo iz geta (2001), Staroselski ciklus (2006), Čreda (2010) je pred nami šesta, z naslovom Skuz okn strejlam kurente. Pesmi so težke, temne, tudi grozljive in spominjajo na balade. V njih se dogaja nekaj hudega, kar pa ni povedano do konca. Človeku vedno sledijo strah, zlo in nasilje, pred njimi se ne more ubraniti. Ramoveševe pošasti so sence 2. svetovne vojne. Pesnik piše v narečju Poljanske doline, kar deluje starosvetno, arhaično in skrivnostno. Pesniške zbirke, skupaj z uglasbenimi izdajami na CD-jih, ki jih poje Uršula Ramoveš, po mnenju poznavalcev sestavljajo enega najboljših sodobnih pesniških opusov.

Za zbirko Skuz okn strejlam kurente je bil pesnik leta 2012 nagrajen z eno od dveh največjih pesniških priznanj v Sloveniji, Jenkovo nagrado. Ta je bila prvič podeljena pesniški zbirki, pisani v narečju.

Premk, Martin:

Poljanska vstaja in boj proti okupatorju v Sloveniji leta 1941

Ljubljana : Modrijan, 2012, 328 str.

Martin Premk je zgodovinar in sociolog kulture, zaposlen kot kustos v Vojaškem muzeju Slovenske vojske. V svoji najnovejši knjigi Poljanska vstaja in boj proti okupatorju v Sloveniji leta 1941 piše o dogodkih v Škofjeloškem hribovju v hudi zimi 1941/42. V tem času je bila v Evropi na osvajalnem pohodu nemška nacistična vojska, ki se je ustavila na obalah Rokavskega preliva in pred Moskvo.

V prvem delu knjige avtor opisuje okupacijo in razkosanje Slovenije, ustanovitev Osvobodilne fronte in delovanje partizanske vojske. V drugem delu predstavi začetke vstaje, boje v Ljubljanski pokrajini, na Štajerskem in Gorenjskem do decembra 1941. Zadnji, najobsežnejši del knjige opisuje zgodovinske danosti za

poljansko vstajo, gradnjo Rupnikove linije, nemško okupacijsko oblast na Škofjeloškem in njihovo nasilje nad Slovenci. V tem času je ustanovljen Cankarjev bataljon, začne se vstaja v Poljanski dolini, boji se preselijo v Selško dolino, v Rovt. Cankarjev bataljon se premakne v Dražgoše, 9. januarja Nemci napadejo vas. Poglavje se zaključi z opisom Dražgoške bitke in nemškimi ukrepi po končani vstaji.

Avtor je pripovedi dodal naslednje priloge: seznam padlih nemških policistov v Rovtu 12. 12. 1941, dokumente in poročila nemškega orožništva ter seznam udeležencev poljanske vstaje v decembru 1941. Opis dogajanja v tem usodnem času dopolnjujejo pričevanja tistih, ki so bili udeleženci vstaje; hranijo jih v Loškem muzeju.

Komar, Milan: **Pot iz mrtvila**

Ljubljana : Družina, 2012, 290 str.

Filozof in mislec Milan Komar se je rodil leta 1921, v Ljubljani, del mladosti je preživel v Škofji Loki. Študiral je pravo in filozofijo, po vojni se je iz Slovenije umaknil na Koroško in leta 1948 odpotoval v Argentino, kjer je bil profesor filozofije na katoliški univerzi. Imenovali so ga učitelj ljubezni do modrosti. Ker je bil mislec in učitelj, je le majhen del njegovih razmišljanj objavljen v pisani besedi. V knjigi *Pot iz mrtvila* je objavljena vrsta esejev, ki so nastali v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Filozofsko razmišljanje Milana Komarja hrepeni po zadnji jasnosti. Pojme iz obdobja antike in srednjega veka zna umestiti v sistem sodobnega humanističnega mišljenja. Piše tudi o človekovem iskanju naravnega reda in tako pred nami razprostri vrsto problemov iz življenja. Esej, po katerem je

zbirka dobila naslov, govori o »vprašanih mrtvila v skupnostnem življenju emigracije«. Avtor razmišlja, da boj »za življenje išče pot ven iz mrtvila, teži po stiku, po prisotnosti in udeležbi z vsem zares bivajočim, in končno po Viru bivanja samega«.

Na koncu knjige je dodanih nekaj avtorjevih sonetov. Urednik zbirke Matija Ogrin pravi, da je Milan Komar le redko prijel za pero kot pesnik. To se je zgodilo ob praznovanju tisočletnice Škofje Loke, in temu dogodku je namenjenih pet spominskih sonetov.

Gremo Kran puzdravt:

Pripovedi iz Kranja z okolico in iz vasi Sorškega polja

Celje : Celjska Mohorjeva družba : Društvo Mohorjeva družba, 2012, 179 str.

Knjiga z naslovom Gremo Kran puzdravt je izšla v zbirki Glasovi, ki že več let predstavlja folklorne pripovedi vse Slovenije. V letih od 2003 do 2010 je pripovedi Kranja ter vasi na Sorškem polju med mestnim in vaškim prebivalstvom zbiral Ivana Markun. Zbirateljica v uvodu pripoveduje o težavah svojega zbirateljskega dela. »V Kranju in vaseh na Sorškem polju je z zgodbami težko. Ni povedk, ni pravljič, nič od tega. Velikokrat sem slišala: »Oh dejte no, se je biv zmeraj sam dev!« In tako sem potem nagovarjala ljudi, naj mi pripovedujejo o svojih doživetjih v mladosti, o delu, šegah.«

Zgodbe so razvrščene v sedem razdelkov: bajčne in legendne povedke, sledijo zgodovinske, največ je socialnih povedk, saj ljudje najlaže pripovedujejo o svojih mladostnih doživetjih. Nekaj je etnoloških zgodb, zbirko pa zaključujejo anekdote in šaljive pripovedi.

Besedila, zbrana v vaseh ob reki Savi od Kranja do Medvod z najbližjo okolico, so pisana v gorenjskem narečju, ostala v rovtarskem. Že v stražiškem govoru gorenjščina polagoma prehaja v škofjeloško narečje, ki sega od Bitenj preko Škofje Loke do Pungerta ter v prve vasi na začetku dolin obeh Sor. Poleg narečnih besedil so v knjigi zapisana tudi besedila v gorenjskem pogovornem jeziku in mestnem govoru Kranja, ki se zelo približata knjižnemu jeziku.

Besedila so zaradi lažjega razumevanja opremljena s krajšimi opombami, to so prevodi manj razumljivih besed v slovenski knjižni jezik. Knjigi sta na devetih straneh dodana Slovarček narečnih besed in Abecedni seznam pripovedovalcev, s pripadajočo številko pripovedi.

Čelik, Pavle:

Naši financarji (1918–1946)

Ljubljana : Modrijan, 2012, 669 str.

Pavle Čelik je doma iz vasi Volča pri Poljanah nad Škofjo Loko. Po končani gimnaziji v Škofji Loki je služboval kot miličnik in nato kot starešina. Po tridesetih letih je kot poveljnik slovenske milice zaključil svojo službeno pot. Napisal je enajst knjig s področja varnostnih sil.

Avtor v knjigi opisuje delo »financarjev«, imenovanih tudi finančna straža. Danes bi jih postavili med carino in finančno policijo. Finančna straža je bila uniformirana in oborožena, bila je tudi vojaško organizirana. V obdobju 1918–1946 je skrbela za pobiranje različnih dajatev in preprečevala razne oblike preprodaje ter tihotapljenja blaga. Nadzorovanje tihotapstva je opravljala predvsem na meji in tam imela tudi policijske naloge dodatnega zavarovanja državne meje.

Pri pisanju knjige avtor ni našel nobenega slovenskega dela, ki bi opisovalo delovanje finančne straže, niti v času cesarja niti kasneje, v kraljevih časih. Morda zaradi neke vrste sovraštva do mož in fantov, ki so skrbeli, da so se izpolnjevale obveznosti do države. Bili so nepriljubljeni, zlasti med tistim delom prebivalstva, ki je kdaj kršil predpise in bil zato v stikih z oboroženimi stražniki.

Pri svojem delu je avtor lahko uporabil bogato in raznovrstno arhivsko gradivo ter sindikalno časopisje. Nanizal je vrsto zanimivih osebnih zgodb financarjev, prebiramo lahko tudi pisma kmetov in tistih, ki so zaradi raznih nevšečnosti zašli v finančne težave, zato je knjiga še posebej privlačna in zanimiva.

Kronika občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas - Poljane

(od 1. januarja do 31. decembra 2012)

4. **januarja 2012** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncertni večer izbrane glasbe za flavto in klavir, nastopila sta Ana Kavčič - Pucihar in Blaž Pucihar.
6. **januarja** – v Sokolskem domu je bil koncert pevskega zbora sv. Nikolaja iz Litije, pod vodstvom Helene Fojkar - Zupančič, izvajali so sakralno glasbo, tudi dela sodobnih skladateljev.
- na Loškem odru je gostovala SNG Drama Ljubljana, s predstavo Vinka Möderndorferja Nežka se moži, v režiji Jake Andreja Valjavca.
7. **januarja** – v dvorani na Češnjici je bila oddaja Radia Slovenija Prizma optimizma, med gosti je nastopil Moški sekstet Ratitovec iz Železnikov.
8. **januarja** – v Dražgošah so proslavili 70-letnico bitke Cankarjevega bataljona in 55-letnico prireditev Po stezah partizanske Jelovice, med njimi sta tudi nočna pohoda s Pasje ravni in Ratitovca. Slavnostni govornik je bil predsednik države dr. Danilo Türk, spregovorila sta tudi borca Janez Stanonik in 96-letni cankarjevec Franc Čopi - Borutin; v kulturnem programu so sodelovali orkester Slovenske vojske, partizanska pevska zbora iz Ljubljane in Trsta, sopranistka Janja Hvala, igralca Aleksander Valič in njegov vnuk Domen Valič.
11. **januarja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo puštalskih ustvarjalcev ter pripravili koncert Glasbene šole Škofja Loka.
12. **januarja** – na Loškem odru je Rotary klub Škofja Loka pripravil igro Ivana Tavčarja in Andreja Šubica Šarucova sliva, v izvedbi poljanskih ljubiteljskih igralcev. Prihodek od predstave so namenili družinam z veliko otroki.
- v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo likovnih del Manje Vandla.
14. **januarja** – v kulturnem domu v Retečah je bil ponovoletni koncert tamburašev Bisernice, sodelovala sta Folklorna skupina Sava iz Kranja in pevska skupina Dečve.
20. **januarja** – Loški oder je v spomin na pokojnega igralca Janeza Debeljaka uprizoril igro Mary Chase Harvey.
24. **januarja** – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Sredinem večeru v Kašči na Spodnjem trgu pripravila predstavitev knjige Vojka Hobiča, z naslovom Moji nastopi, zapuščina humorne ljudske pesnice Marinke Hobič.

28. januarja – na grajskem hribu v Škofji Loki je Društvo Rovtarji, smučanje po starem pripravilo 13. mednarodno tekmovanje v smučanju po starem.

31. januarja – v Galeriji Loškega muzeja na Loškem gradu so odprli gostujočo etnološko razstavo Življenje pod Triglavom.

V **januarju** sta Muzejsko društvo Žiri in krajevna knjižnica iz Žirov pripravila Lenčkov večer, pogovor o Jerneju Lenčku, duhovniku in pisatelju domoznanskega besedila o Žireh. Pogovarjala sta se Alfonz Zajec, ob njegovi osemdesetletnici, in Miha Naglič.

1. februarja – v Sredinem večeru v Kašči je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka predstavila knjigo Neže Maurer Kaj delajo palčki pozimi?

3. februarja – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli fotografsko razstavo Boruta Peterlina, z naslovom Flower Power.

– na Loškem odru je bila gledališka predstava Slovenskega mladinskega gledališča Pohujšanje v dolini Šentflorjanski Ivana Cankarja.

4. februarja – ob slovenskem kulturnem prazniku je bil v dvorani DPD Svoboda v Žireh redni letni koncert Moškega pevskega zbora Alpina Žiri.

– v dvorani na Češnjici so ob slovenskem kulturnem prazniku pripravili prireditev Ljubezen gore premika, nastopili so Mešani pevski zbor Domel Železniki, Ženski pevski zbor Kresnice iz Nove Gorice in člani KUD France Koblar iz Železnikov.

7. februarja – osrednjo občinsko proslavo ob slovenskem kulturnem prazniku sta v Škofji Loki pripravili Občina Škofja Loka in Osnovna šola Škofja Loka - Mesto. Kulturni program so izvedli učenci šole.

– v kulturnem domu v Poljanah je bila prireditev Poklon prazniku, redni letni občni zbor KD Poljane, razstava fotografij Izidorja

Jesenka, z naslovom Poljanska sephia, in gledališka monodrama Ivana Tavčarja in Andreja Šubica Šarucova sliva.

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil Večer samospevov, nastopili so pianist Antony Spiri, mezzosopranistka Bernarda Fink - Inzko in basbaritonist Marcos Fink.

8. februarja – osrednja občinska proslava ob slovenskem kulturnem prazniku v Občini Gorenja vas - Poljane je bila v šoli v Javorjah, pod naslovom Govoril bom, kot me je mati učila. V šoli so odprli dva nova oddelka Vrtca Agata.

9. februarja – za Kamnitnikom je bila žalna slovesnost za petdesetimi talci, ki so bili na tem mestu ustreljeni 9. februarja 1944. Slavnostna govornika sta bila loški župan mag. Miha Ješe in dr. Ivan Kristan.

13. februarja – v župnijski cerkvi sv. Petra v Selcih je bilo 15. regijsko tekmovanje mladih glasbenikov Gorenjske na orglah.

14. februarja – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravila glasbeno - literarni večer Soneti ljubezni in druge ljubezenske pesmi, sodelovali so Tanja Jenko in Škofjeloški oktet.

15. februarja – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo Od zimskih spustov do olimpijskih krogov – loški zimski olimpijci in zmagovalci Pokala Loka. Razstavo je odprla loška olimpijka Špela Bračun - Vnuk.

– v Centru domače in umetnostne obrti na Mestnem trgu so odprli čezmejno razstavo rokodelskih izdelkov Kunsthandwerk.

16. februarja – Loški oder je uprizoril igro Johna M. Syngeja Vražji fant z zahodne strani.

17. februarja – na 37. Pokalu Loka na Starem vrhu je nastopilo 250 mladih smučarjev iz 30 držav, skupni zmagovalci so bili Avstrijci. Paralelni slalom so izvedli na hribu pod Loškim gradom.

- na obisku v Škofji Loki se je mudila regijska direktorica mednarodnega programa za mlade MEPI Melek Muderrisgil s sodelavci ter sodelavci tega programa iz Slovenije in loških šol. Goste je sprejel loški župan mag. Miha Ješe.
- 23. februarja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Bachove glasbe, z naslovom Bach IV. Nastopili so Komorni pevski zbor in instrumentalni ansambel Aeternum, pod vodstvom Aca Biščevića, flavtistka Jerca Novak, oboist Mayn Wakaki, čembalist Domen Marinčič, violinistka Božena Angelova ter vokalisti – sopranistka Marta Močnik - Pirc, altistka Karin Torbjörndottir in tenorist Aco Biščević.
- 28. februarja** – v Kašči na Spodnjem trgu je bila monokomedija Jaz sem Ela, čistilka v knjižnici, na besedilo Irene Štusej je nastopila Olga Markovič.
- 29. februarja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost ob 10-letnici delovanja Združenja zgodovinskih mest v Sloveniji, spregovorili so o preteklosti in prihodnosti tega združenja, ki šteje deset slovenskih mest.
- 4. marca** – v športni dvorani v Železnikih so ob dnevu žena in materinskem dnevu pripravili koncert Pesem srca.
- 6. marca** – v piceriji Jesharna v Škofji Loki so odprli fotografsko razstavo Jane Jocif, z naslovom Kovaštvo. Ob tem je avtorica razstavila tudi nakit in nože iz damaščanskega jekla. V kulturnem programu so sodelovali pevka Uršula Ramoveš in Fantje iz Jazbecove grape.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila projekcija dokumentarnega filma Toma Križnarja in Maje Weiss, z naslovom Oči in ušesa Boga – video nadzor Sudana.
- 7. marca** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je nastopil Konservatorij za glasbo in balet Ljubljana.
- 8. marca** – v športni dvorani na Trati je bila osrednja občinska prireditev ob dnevu žena, program je pripravila Osnovna šola Cvetka Golarja.
- 9. marca** – v Kinu Sora se je pričelo filmsko gledališče; do 4. maja so predvajali naslednje izbrane filme: Parada, Poslednja postaja, Polnoč v Parizu, Sneg na Kilimandžaru, Ženske iz šestega nadstropja, Kruha in iger, Le Havre in Potomci.
- v Sokolskem domu je bilo Srečanje slovenskih pasijonskih mest, z naslovom Komu in zakaj pasijoni danes? Ob tem so odprli razstavo Passio amoris, avtorja Mateja Metlikoviča, in predstavili Pasijonske doneske 2012/7.
- 10. marca** – v kulturnem domu v Poljanah so domači igralci pripravili igro Lucije Kavčič Preja pod Blegošem. Nastopili so članice DPŽ Blegoš, Folklorna skupina Zala ter Bariton bataljon.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Vokalne skupine His Master's Voice Band iz Tabora na Češkem in glasbene skupine Jazz je kul bend.
- 11. marca** – pred Plnado v Železnikih je bila etnografska prireditev ob začetku pomladi – Luč v vodo.
- na nadomestnih županskih volitvah v Železnikih je zmagal Anton Luznar (56,60 % glasov), pred Igorjem Nastranom (27,39 % glasov) in Tomažem Demšarjem (16,01 % glasov). Udeležba na volitvah je bila 53,34 %.
- 13. marca** – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu predstavila knjigo Nade Polajžer Najtiše ure.
- 14. marca** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert violončelista Gala Faganela, pianista Caleba Harrisa in violinista Žige Faganela.
- 15. marca** – v krajevni knjižnici v Žireh so predstavili knjigo Janeza Kavčiča o Jožefu Mraku.
- 16. marca** – v Sokolskem domu na Mestnem

- trgu so v okviru Jesenkovega popoldneva predstavili izbrana diplomska dela študentov Biotehnične fakultete v Ljubljani in tako prispevali k popularizaciji biotehničnih znanosti.
- 17. marca** – v dvorani DPD Svoboda v Žireh je domača gledališka skupina pripravila premiero tragikomedije Evalda Flisarja Kaj pa Leonardo, v režiji Nadje Strajnar - Zadnik.
- 20. marca** – na Loškem odru je bila Območna revija plesnih skupin, v organizaciji Javnega sklada kulturnih dejavnosti, Območne enote Škofja Loka.
- 22. marca** – na gimnaziji v Škofji Loki so odprli fotografsko razstavo z naslovom Zemlji na kožo napisano in pripravili pogovor s šansonjerko Vito Mavrič.
- v Žireh so predstavili Slovenski smučarski slovar avtorice Milke Bogataj z Dobračeve in soavtorjev Aleša Gučka in Andreja Terčelja.
- 23. marca** – v kulturnem domu pri Sv. Duhu so priredili muzikal Ljubim te – spremeni se, v režiji Gašperja Tiča; ob glasbeni spremljavi so nastopili Simona Vodopivec, Romana Kranjčan, Daniel Malalan in Marjan Bunič.
- 24. marca** – v kulturnem domu v Retečah je gostoval Teater Afgunc s komedijo Ljubezen druge polovice.
- v Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto je bilo srečanje članov Društva izgnancev Slovenije Škofja Loka; v društvu je dvesto članov. O starostnikih je predaval zdravnik Tone Košir.
- 27. marca** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so podelili občinska športna priznanja za minulo leto najboljšim športnikom, športnim delavcem in društvom.
- 28. marca** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli fotografsko razstavo Tomaža Paulusa Zakulisje Škofjeloškega pasijona 2009.
- 29. marca** – v galeriji DPD Svoboda v Žireh je bil večer z Goranom Vojnovičem, avtorjem romanov Čefurji raus in Jugoslavija, moja dežela.
- 31. marca** – v okviru Dnevor Škofjeloškega pasijona so v športni dvorani na Trati pripravili koncert Pasijon po Janezu, kantata za orkester, zbor in soliste, avtorja Damijana Močnika. Nastopili so Simfonični orkester RTV Slovenija, Mladinski mešani zbor Zavoda sv. Stanislava, Komorni zbor Megaron, Pevski zbor Lubnik, solisti Marta Močnik - Pirc, Marcos Fink, Theresa Plut in Matej Vovk.
- v dvorani na Češnjici so ob 30-letnici selške folklorne dejavnosti zaplesali folkloristi vseh generacij.
- 2. aprila** – v Osnovni šoli Ivana Groharja v Škofji Loki je bilo območno srečanje otroških in odraslih folklornih skupin z območja Škofje Loke in obeh dolin, z naslovom Le zasuč' se okol'.
- na Loškem odru je gimnazijska skupina Ta prstjeni uprizorila igro Augusta Strindberga Sonata strahov in predstavo ponovila še v naslednjih dveh dneh.
- 3. aprila** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo grafik akademskega slikarja Andreja Jemca, z naslovom Kam?
- 10. aprila** – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu predstavila knjigo Jožeta Urbanije Soldat Klement.
- 11. aprila** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Mešanega in Ženskega pevskega zbora šole West Windsor – Plainsboro iz ameriške države New Jersey.
- predsednik države dr. Danilo Türk je obiskal Škofjo Loko, z loškim županom mag. Mihom Ješetom je obiskal Center domače in umetnostne obrti, Društvo upokojencev Škofja Loka, podjetji LTH Ulitki in Odejo, Osnovno šolo Cvetka Golarja in Mladinski dnevni center Blok na Trati ter si v Sokolskem domu na Mestnem trgu ogledal razstavo Zakulisje Škofjeloškega pasijona 2009.

- 17. aprila** – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravila potopisno predavanje Matica Suhodolčana, z naslovom Vzdlóž Latinske Amerike.
- 18. aprila** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert sopranistke Esther Kretzinger in Godalnega kvarteta Schneider.
- 19. aprila** – na Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto so ob 80-letnici šole pripravili razstavo o zgodovini šole, razstavo šolskih glasil in publikacij ter izdali novo številko svojega glasila Loška medla.
- v Muzeju Žiri je na Glasovi preji dr. Maja Bogataj - Jančič spregovorila o Avtorskih pravicah v digitalni dobi.
- 20. aprila** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Pevskega zbora Lubnik, z naslovom Generacije pojejo. Nastopili so še Otroški in Mladinski pevski zbor OŠ Ivana Groharja ter Pevski zbor Gimnazije Škofja Loka.
- v Muzeju Žiri so odprli novo zbirko o čevljarstvu, avtorica je mag. Tita Porenta.
- 21. aprila** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Moškega pevskega zbora Viribus unitis, pod vodstvom Tomaža Tozona.
- 22. aprila** – na Loškem odru so uprizorili muzikal Mary Poppins, v izvedbi igralcev Prosvetnega društva Sotočje Škofja Loka.
- na 22. tekmovanju slovenskih pevskih zborov v Mariboru so Grudnove šmikle iz Železnikov prejele Zlato priznanje; letos zbor praznuje že deset let umetniškega delovanja.
- 24. aprila** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so ob 70-letnici OF in boja proti okupatorju odprli spominsko razstavo in pripravili koncert Tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič.
- 25. aprila** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo Zakladi muzejev Gorenjske.
- 26. aprila** – ob 50-letnici vokalne skupine Fantje s Praprotna je bil v športni dvorani na Trati njihov jubilejni koncert.
- v DPD Svoboda v Žireh so z razstavo klekljanih čipk pričeli 6. Slovenske klekljarske dni, z mnogimi predstavitvami so potekali do 2. maja. 27. aprila je bila slikarska kolonija na Bahačevem vrtu, 28. aprila so v galeriji DPD Svoboda odprli likovno razstavo Simona Šubica, svoje delo sta ob tej priložnosti predstavila klekljarica in čevljar. Tega dne je bila na Rupnikovi liniji uprizorjena vojaška bitka iz 2. svetovne vojne, 29. aprila je bilo tekmovanje v klekljanju za otroke in odrasle, nastop folklornih skupin in Pihalne godbe Alpina Žiri z mažoretkami.
- 1. maja** – na Križni gori je bilo že trideseto praznovanje delavskega praznika. Slavnostni govornik je bil predsednik ZSSS Dušan Semolič.
- 2. maja** – v galeriji Muzeja Železniki so odprli razstavo z naslovom 50 fotografij za 50 let.
- 10. maja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slavnostna akademija ob 60-letnici Turističnega društva Škofja Loka.
- 12. maja** – v športni dvorani na Trati je bil koncert vokalne skupine Perpetuum jazzile.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil mednarodni festival ruskih pesmi, z naslovom Čuvaj me, moj talisman, v sodelovanju z Ruskim centrom znanosti in kulture iz Ljubljane in ruskim veleposlaništvom v naši državi.
- 15. maja** – ob 110-letnici ustanovitve Sodarske zadruga za Selško dolino so v Muzeju Železniki predstavili dokumentarni film Sodarstvo na Selškem – izdelava čebra.
- 16. maja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Mladinskega pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka.
- 18. maja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo akademskega slikarja Hermana Gvardjančiča iz Reteč.
- 19. maja** – na koncertu Orgle&, v kapelici Jezusovih blagrov v Papirnici, so nastopili učenci Glasbenih šol Škofja Loka in Ljubljana Vič - Rudnik.

- 20. maja** – Turistično društvo Sovodenj je na Novi Oselici pripravilo etnografsko prireditev Janez že kleplje, tekmovanje v kmečkih igrah, košnji in grabljenju ter predstavili klepanja kose.
- 22. maja** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo učencev Osnovne šole Jela Janežiča Škofja Loka in mednarodnih šol za otroke s posebnimi potrebami.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Ksenija Benedetti v okviru 10. tedna obrti in podjetništva na Loškem predavala o protokolu in poslovnem bontonu. 23. maja so v tem okviru v Sokolskem domu na Mestnem trgu odprli tradicionalno razstavo izdelkov dijakov Šolskega centra Škofja Loka. Najzaslužnejšim obrtnikom in podjetnikom so podelili priznanja loške obrtno-podjetniške zbornice.
- 25. maja** – na Mestnem trgu se je odvijala maturantska parada s plesno četvorko.
- 26. maja** – na Mestnem trgu je Društvo Rovtarji pripravilo 5. mednarodno srečanje starodobnih kolesarjev.
- na Loškem odru je bil Festival odrske umetnosti Kalejdoskop 2012, KD Qulenum je uprizoril M. Tute, S. Lončarja in B. Novaka plesne miniature Girooskop in plesno predstavo Sosledje.
- 27. maja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert komorne glasbe J. S. Bacha, nastopil je harmonikar Marko Hatlak z gostjama, violončelistko Karmen Pečar - Koritnik in Melino Todorovsko, solistko na angleškem rogu.
- 29. maja** – v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki je bil koncert Mešanega pevskega zbora slovenskega doma San Justo iz Buenos Airesa, v loški gimnaziji so odprli likovno razstavo Bare Remec, ilustratorke mnogih literarnih del rojaka dr. Tineta Debeljaka.
- 30. maja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka.
- 31. maja** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl intermedijsko razstavo Mita Gegića.
- 1. junija** – pod Homanovo lipo na Mestnem trgu je bil Večer s slovensko popevko, posvečen 50-letnici festivala slovenske popevke.
 - 2. junija** – PGD Bukovica je praznovalo 85-letnico delovanja, ob tem so pripravili tekmovanje veteranov Gasilske zveze Škofja Loka. Obiskal jih je obrambni minister Aleš Hojs.
 - v kapelici Jezusovih blagrov v Papirnici je bil koncert iz cikla Orgle&, nastopila sta Pavao Mašić na orglah in sopranistka Martina Burger.
 - v Štefanovi hiši v Poljanah je imela umetnostna zgodovinarka Saša Bučan predavanje Freskantski opus Iveta Šubica ob 90-letnici njegovega rojstva.
 - 3. junija** – v Škofji Loki se je od 26. maja odvijal 10. Teden podeželja – s številnimi razstavami, tečaji, ekskurzijami, pokušnjami domačih dobrot in kolesarjenjem.
 - z nastopom glasbene skupine Orfej z gosti se je v Sorici pričel 25. Groharjev teden, v tem času so potekala številna športna tekmovanja in kulturne prireditve.
 - v Štefanovi hiši v Poljanah je končala z delom umetniška kolonija ob 150-letnici rojstva slikarja Antona Ažbeta in 90-letnici rojstva slikarja Iveta Šubica. Sodelovalo je 32 umetnikov iz Slovenije ter gostje iz Nemčije, Italije, Hrvaške, Makedonije in Bolgarije. Konec meseca julija so izdelke razstavili v Sokolskem domu na Mestnem trgu.
 - 5. junija** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo del udeležencev projekta Knjiga za vse. Projekt je bil namenjen povečanju možnosti zaposlovanja invalidov v kulturi.

8. **juni**ja – ob mednarodnem dnevu arhivov je Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki predstavil listine, urbarje, popise prebivalstva, kronike, stavbne načrte, fotografije in razglednice iz obdobja od 16. do 20. stoletja.
- pod Homanovo lipo na Mestnem trgu je songe Franeta Milčinskega - Ježka predstavila glasbena skupina Ankaran, naslednjega dne je nastopila skupina Jazz je kul bend.
9. **juni**ja – Glasbena šola Škofja Loka je na prireditvi O'glasbena Loka v starem mestnem jedru pripravila številne nastope svojih učencev.
- Štrekljevo nagrado za življenjsko delo ali izjemne dosežke na področju zbiranja ljudskega blaga je letos prejela ddr. Marija Stanonik, častna občanka Žirov.
12. **juni**ja – v Galeriji Loškega muzeja na Loškem gradu so odprli razstavo akademskega slikarja Valentina Omana z avstrijske Koroške, z naslovom Likovni rokopis. Razstavljena dela so nastala v zadnjih petnajstih letih.
- ob zaključku delavnice Foto kluba Anton Ažbe Škofja Loka, z naslovom Mladi za Sorško polje, so na prireditvi v Osnovni šoli Ivana Groharja pripravili projekcijo nastalih del in podelili priznanja najboljšim.
15. **juni**ja – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo Unescovi spomeniki na Češkem, razstavo sta odprla veleposlanik Češke republike v Ljubljani Peter Voznica in loški župan mag. Miha Ješe.
- župan mag. Miha Ješe je na Loškem gradu podelil priznanja za dosežke učencem loških osnovnih šol in glasbene šole.
16. **juni**ja – v kapelici Jezusovih blagrov v Papirnici je bil koncert iz cikla Orgle&, nastopila sta gosta iz Avstrije in Italije, Silva Manfrè na orglah in Pietro Prosser na teorbi.
- na Loškem odru je bila svečana prireditev ob 20-letnici islamske skupnosti v Škofji Loki.
- na Dobračevi so z veliko gasilsko vajo, parado 346 gasilcev in odprtjem večnamenskega igrišča, proslavili 110-letnico delovanja PGD Dobračeva.
21. **juni**ja – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo žirovskega slikarja Konrada Peternelja - Slovenca (1936–2000).
22. **juni**ja – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bilo mednarodno srečanje Kulturna dediščina kot priložnost za aktivno staranje; v kulturnem programu je nastopil Mešani pevski zbor Vrelec DU Škofja Loka, naslednjega dne je mednarodno srečanje popestrila pesnica Neža Maurer.
23. **juni**ja – ob loškem občinskem prazniku so se pričele prireditve pod skupnim imenom Historial Škofja Loka 2012. V tem okviru je potekal srednjeveški semenj, promenada meščanov in nastopajočih v historičnih oblačilih, rokodelske igrarije za otroke, ogled kapucinske knjižnice in koncert stare glasbe. Osrednji dogodek je bila gledališka predstava Loškega odra, Zamorc s krono, v Sokolskem domu so likovne izdelke o umetnosti v historičnem mestu razstavljale loške osnovne šole. Odprli so tematsko pot v okviru projekta Leader, in sicer z Mestnega trga v Puštal in Hribec, mimo Nacetove hiše.
- pri dvorcu na Visokem so odprli letni vrt in razstavo o pisatelju Ivanu Tavčarju ter obeležili 150-letnico slikarja Antona Ažbeta.
25. **juni**ja – v dvorani DPD Svoboda v Žireh je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku Občine Žiri, na kateri so podelili občinska priznanja. Občinsko priznanje sta prejela Prostovoljno gasilsko društvo Dobračeva in Zveza šoferjev in avtomehaničkov Žiri, županova priznanja pa Zdravko Mlinar, Franc Jan in Juta Krulc. Po akademiji so odprli razstavo likovnih del in načrtov žirovskih vrtov, arhitektke Jute Krulc.
- v dvorani Loškega odra je bila osrednja občinska proslava ob dnevu državnosti.

- Slavnostni govornik je bil mag. Blaž Kavčič, predsednik Državnega zbora, v kulturnem programu je nastopil Mestni pihalni orkester Škofja Loka.
- 27. junij** – Loški oder je z igro Tomaža Lapajnet Dekleve Pavliha noče v šolo gostoval na 20. festivalu Lent v Mariboru.
- 29. junija** – na Upravni enoti Škofja Loka je potekal dvodnevni mednarodni strokovni posvet Prostovoljstvo kot vrednota v lokalnih skupnostih.
- 30. junija** – na Loškem gradu je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku Občine Škofja Loka, na kateri so podelili občinska priznanja. Bronasti grb je prejela Silva Žontar, predsednica Društva diabetikov Škofja Loka, srebrna grba sta prejela Zdenko Tomc, dolgoletni predsednik Medobčinskega društva gluhih in naglušnih za Gorenjsko Auris Kranj, in podjetnik Boris Mesec s Sv. Lenarta, zlati grb je prejel dolgoletni športni delavec in pedagog Ivan Križnar. V kulturnem programu so nastopili Trio Quarter in violinistka Anja Bukovec z orkestrom.
- ob loškem občinskem prazniku so odprli parkirišče Nunski vrt, ki je namenjeno prebivalcem starega mestnega jedra.
 - v športni dvorani v Železnikih je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku Občine Železniki, na kateri so podelili občinska priznanja. Občinsko plaketo sta prejela Lesna zadruga za Selško dolino in Turistično društvo Železniki, občinski priznanji sta prejela Športno društvo Senca Zali Log in PGD Dražgoše. Na akademiji so podelili tudi priznanja odličnjakom iz osnovnih in srednjih šol.
- 5. julija** – z nastopom skupine Dvospev se je začel festival Pisana Loka 2012, ki se je na več lokacijah v mestu nadaljeval tudi v mesecu avgustu.
- 8. julija** – od 8. junija je na vrtu Sokolskega doma na Mestnem trgu potekala knjižnica na prostem – s knjigami in revijami, predavanji ter glasbenimi prireditvami.
- 12. julija** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila v organizaciji Foto kluba Anton Ažbe letna skupščina European Photogroup of Art and Performance (EPHAP) in odprtje razstave EPHAP 2012. Sodelovalo je enajst umetnikov, iz šestih evropskih držav.
- 14. julija** – pri spomeniku talcev v Dolenji vasi je bila slovesnost ob 69-letnici streljanja talcev in ustanovitvi Prešernove brigade.
- 19. julija** – v okviru 50. Čipkarskih dnevov so v kulturnem domu v Železnikih uprizorili gledališko predstavo Srce med sabljo in kladivom, pri špendal so odprli razstavo slik Toneta Kalana in organizirali kolesarsko dirko za Zlato čipko. Od 20. do 22. julija so pripravili koncert Fantov s Praprotna, pobiranje kranceljnov, z začetkom pred cerkvijo, klekljarski spreved s konjeniki, pihalnimi orkestri, starodobniki in mažoretkami, slovensko tekmovanje otrok in odraslih v klekljanju na Merovem dvorišču in prikaz kovanja žebeljev – Izdelaj si kovan žebelj.
- 27. julija** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo del, ki so nastala na 15. koloniji Iveta Šubica v Poljanah.
- 28. julija** – Turistično društvo Žirovski vrh je na Žirovskem vrhu pripravilo 15. etnografsko prireditev Praznik žetve. V soboto so uprizorili igro Lucije Kavčič in Tončke Oblak Ljubezen na seniku, v nedeljo so žanjice prikazale žetev in prizor klepetanja na žetvi ter dela ob njej.
- V **juliju** je v francoskem mestu Caen na svetovnem čipkarskem kongresu učenka Čipkarske šole Železniki Tina Mesec osvojila 1. mesto na čipkarskem natečaju OIDFA, na temo Mostovi. Priznanje so ji podelili v Železnikih,

- na uvodni slovesnosti 50. Čipkarskih dni. Štipendijo organizacije OIDFA je prejela Jana Rihtaršič iz Železnikov, za raziskavo na temo Od starih tehnik do novih vzorcev.
- 5. avgusta** – na Mestnem trgu je bil koncert angleškega šolskega zbora Westholme School Choir iz elitne šole v Blackburnu, blizu Manchesterja.
- Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je na Sv. Ožboltu pripravilo glasbeno prireditev Srečanje ljudskih pevcev in godcev.
 - na Grebljici na Starem vrhu je bila 41. kulturno - etnografska prireditev Dan oglarjev. Pripravili so oglarsko kopo, prikazali spravilo in pripravo lesa za kopo ter uporabo oglja v kovaški delavnici in staro orodje, ki ga oglarji ter kovači uporabljajo pri delu.
- 11. avgusta** – Turistično društvo Slajka je na Hotavljah pripravilo glasbeno prireditev Večer slovenskih podoknic.
- 19. avgusta** – Turistično društvo Davča je pripravilo tradicionalno etnografsko prireditev Dan teric, na kateri so prikazali predelavo lanu, od bilke do platna, prireditev so spremljale glasbene točke.
- 23. avgusta** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost ob dnevu spomina na ukinitve suženjstva. Slavnostna govornika sta bila piranski župan Peter Bossman, doma iz Gane, in loški župan mag. Miha Ješe. Slovesnost sta spremljali afriška glasba in kulinarika.
- 26. avgusta** – v Galeriji v zvoniku v Žireh so odprli razstavo likovnih del Janeza Primožiča.
- 31. avgusta** – v Selah na Koroškem sta 40-letnico pobratenja proslavili delegaciji občin Sela na Koroškem in Škofja Loka.
- 2. septembra** – na Puču na Martinj vrhu je bilo srečanje borcev gorenjskih partizanskih enot. Slavnostni govornik je bil Tit Turnšek, podpredsednik Združenja borcev za vrednote NOB Slovenije.
- 13. septembra** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo akademskega slikarja Mateja Bizovičarja, z naslovom Brlog velikega belega lovca. Združenje umetnikov Škofja Loka je avtorju podelilo Groharjevo štipendijo za leto 2011.
- 14. septembra** – na Mestnem trgu je potekal dvodnevni festival pihalnih orkestrov Loka jo piha, nastopilo je šest pihalnih orkestrov iz Slovenije, Avstrije in Češke, 16. avgusta je sledil samostojni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka.
- 21. septembra** – v kulturnem domu v Poljanah je bil koncert, ki sta ga organizirala Zveza kmetič Slovenije in Društvo podeželskih žena Blegoš. Sodelovali so Kanomeljske punce iz Idrije, pevske skupine Klasek Izlake, Ribničanke, Šentjančanke, Sitnice Blegoš, glasbena skupina Frajton bas bariton sekcija iz Poljanske doline ter dramski skupini društev podeželskih žena Blegoš in Izlake.
- v Kinu Sora je do 16. novembra potekalo filmsko gledališče, na katerem so predvajali naslednje filme: Medtem, ko si spala, Torinjski konj, Prijatelja, Ločitev, Slep stene: ljubezen v virtualni obliki, Dva dni v New Yorku in Ime mi je Li.
 - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Foto klub Anton Ažbe Škofja Loka odprl mednarodno tekmovalno filatelistično razstavo Europhila 2012.
- 22. septembra** – pri dvorcu na Visokem je dva dni potekal 1. Slovenski festival karikature Poljane 2012. Karikaturne portrete so upodabljali v živo, risarske delavnice in razstava karikatur so potekale v Šubičevi hiši, v Poljanah.
- od 22. do 28. septembra so bili v Škofji Loki Dnevi turizma na Loškem, pod geslom Turizem in trajnostna energija, in Dnevi evropske kulturne dediščine, pod geslom Izkušnja dediščine. V Osnovni šoli Škofja

- Loka - Mesto je bila turistična delavnica Okusi loškega podeželja, kjer so predstavili pomen lokalne pridelave hrane. Loški muzej Škofja Loka je v Škoparici na grajskem vrtu 24. in 25. septembra predstavil tradicijo tkanja in klobučarstva na Loškem. 26. septembra se je v Sokolskem domu zaključila dvodnevna predstavitev programa Evropa za državljane in usposabljanje za projektno vodenje. 27. septembra so v Sokolskem domu predstavili projekt Egozero. 28. septembra pa odprli razstavo Male Groharjeve kolonije in razstavo Likovnega društva Kranj.
- v dvorani Ivana Groharja v Sorici so ob 100-letnici elektrike v vasi odprli dokumentarno razstavo ohranjenih dokumentov in eksponatov o elektriki, z naslovom Od zadružne elektrarne do javne elektrike. 23. septembra so na prireditvi Sadovi jeseni pripravili tematski prikaz koristi elektrike, ki daje luč in moč - običaje, povezane s pripravo na zimo, prve kmetijske stroje z elektromotorjem in postopke, ki jih je nova tehnologija pred sto leti prinesla v vas.
 - Galerija Krvina iz Gorenje vasi je na Četeni Ravni organizirala 18. slikarsko - kiparsko kolonijo Antona Ažbeta, v galeriji v Gorenji vasi pa odprla razstavo slikarja Franca Skrbineka.
- 28. septembra** - v galeriji Muzeja Železniki so odprli rezbarsko razstavo Podobe v lesu, avtorja Viktorja Marušiča.
- Loški oder je s predstavo Johna M. Syngeja Vražji fant z zahodne strani gostoval na 51. Linhartovem srečanju v Postojni.
- 29. septembra** - v Muzeju Železniki so odprli razstavo Sodarstvo v Selški dolini, od fužinarskih časov do lesnih zadrug.
- 3. oktobra** - Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v počastitev 140-letnice Društva slovenskih pisateljev pripravila v Kašči na Spodnjem trgu literarno - glasbeno prireditev Beseda na predvečer.
- 4. oktobra** - na Loškem odru so uprizorili premiero komedije Neila Simona Bosa v parku, v režiji Matije Milčinskega.
- 5. oktobra** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil Gimnazijski mozaik, na katerem so predstavili kulturne utrinke iz gimnazije.
- 6. oktobra** - v Železnikih je potekalo 42. srečanje gorenjskih turističnih delavcev, na katerem so podelili priznanja za urejenost naselij in najbolj zaslužnim za razvoj turizma.
- 10. oktobra** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil literarni performans o popotnici, pisateljici in pesnici Almi Karlin, v izvedbi dramske igralka Polone Vetrlih.
- 12. oktobra** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila proslava ob 40-letnici pobratenja med občinama Sela na Koroškem in Škofja Loka. V kulturnem programu so nastopili Mešani pevski zbor Sela in loški izvajalci Janez Jocif, Marta Močnik - Pirc, Marko Črtalič, Mija Stopar in Jože Drabik.
- 13. oktobra** - Muzejsko društvo Železniki je v dvorani na Češnjici predstavilo 9. številko zbornika Selške doline Železne niti, ob predstavitvi je bil bogat kulturni program.
- v Lučinah je bila proslava ob 150-letnici šole.
- 17. oktobra** - Arhivsko društvo Slovenije je ob dnevu slovenskih arhivov podelilo Aškerčevo nagrado in Aškerčeva priznanja za posebne dosežke na področju arhivistike. Nagrado za življenjsko delo je prejel dr. France Štukl iz Škofje Loke, priznanje pa mag. Bojan Cvelfar.
- 18. oktobra** - v Galeriji Loškega muzeja na Loškem gradu je muzej odprl razstavo arhitekta Roberta Potokarja.
- 19. oktobra** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil v organizaciji Gimnazije Škofja Loka tujejezični Unescov recital Jezik - kultura in tradicija za osnovne in srednje šole iz Slovenije in tujine, pod naslovom Ti meni modrost - jaz tebi radost.

- 20. oktobra** – v Osnovni šoli Železniki so pripravili spominsko razstavo njihovega likovnega pedagoga akademskega slikarja Janeza Hafnerja, ki je umrl poleti 2012.
- v Žireh so proslavili dan spomina na 23. oktober 1943, ko je bil iz kraja začasno pregnan nemški okupator. Proslave se je udeležil tudi predsednik države dr. Danilo Türk.
- 21. oktobra** – ustvarjalno - izobraževalni Atelje CLOBB je ob 150-letnici rojstva slikarja Antona Ažbeta v njegovi rojstni hiši v Dolenčicah organiziral Malo slikarsko kolonijo, razstavo nastalih del so odprli v Štefanovi hiši v Poljanah.
- 25. oktobra** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so ob 80-letnici šole odprli razstavo likovnih del nekdanih učencev Osnovne šole Škofja Loka-Mesto.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu so ob 150-letnici rojstva francoskega skladatelja Clauda Debussyja (1862–1918) predstavili njegovo glasbo. Program so izvedli Ženski pevski zbor Grudnove Šmikle, instrumentalisti Jerca Novak, Marta Kucborao, Mate Bekavac, Tilen Bajec in Aco Biščević ter pevke Marjeta Cerar, Urška Bernik in Marika Rainer.
- 26. oktobra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so v organizaciji Muzeja Železniki, Muzejskega društva in Javnega zavoda Ratitovec iz Železnikov odprli razstavo Ob bistrem potoku je mlin: Mlinarstvo ob porečju Selške Sore.
- V **oktobru** je pesnik Janez Ramoveš iz Suše prejel letošnjo Jenkovo nagrado za pesniško zbirko Skuz okn strejlam kurente. Avtor je eden redkih uveljavljenih slovenskih pesnikov, ki piše v narečju.
- V drugi polovici oktobra so Škofjo Loko obiskali vojaški atašeji iz ZDA, Kitajske, Rusije, Črne gore in Nemčije, ki so akreditirani v Sloveniji.
- 4. novembra** – v Galeriji v zvoniku v Žireh so odprli razstavo Od setve do žetve.
- v Groharjevi dvorani v Sorici je bilo srečanje folklornih skupin in odprtje slikarske razstave.
- 6. novembra** – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravila Torkov večer s knjižnico, na katerem je bilo potopisno predavanje S kolesom od malezijskih gozdov do arabske puščave.
- 10. novembra** – v Rokodelskem centru domače in umetnostne obrti na Mestnem trgu so pripravili praznično razstavo rokodelcev škofjeloške sekcije tega centra.
- 17. novembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Pevskega zbora Lubnik, z naslovom Kol'kor kaplic, tol'ko let; kot gost je nastopil Mešani pevski zbor Krka iz Novega mesta.
- 19. novembra** – Loški oder je z igro Johna M. Syngeja Vražji fant z zahodne strani kot slovenski predstavnik gostoval na srečanju 5. Repassage Fest, v srbskem mestu Ub, in osvojil pet nagrad.
- 21. novembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Arcadia tria, v zasedbi Reiner Gepp – klavir, Gorjan Košuta – viola in Miloš Mlejn – violončelo.
- 22. novembra** – v Galeriji Krvina v Gorenji vasi je bila Glasova preja s pesnikom in Jenkovim nagrajencem Janezom Ramovešom in njegovo ženo Uršulo, ki poje v poljanskem narečju.
- 23. novembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slavnostna akademija Béseada v Loki ob 150-letnici Narodne čitalnice v Škofji Loki, prve na Gorenjskem in sedme v Sloveniji, in ob dnevu slovenskih splošnih knjižnic.
- 24. novembra** – v Domu občine v Gorenji vasi je bila slavnostna akademija ob občinskem prazniku Občine Gorenja vas – Poljane, na katerem so podelili občinska priznanja. Plaketo občine sta prejela upokojeni ravnatelj gorenjevaške šole Valentin Kokalj in poveljnik Občinskega gasilskega poveljstva

- Roman Kokalj. Priznanje občine je prejel glasbenik in kulturnik Urban Jeram. Priznanje župana je prijel risar stripov Iztok Sitar. Ob tej priložnosti so si obiskovalci ogledali dokumentarni film o lepotah Poljanske doline.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil tematski koncert srednješolskih in odraslih pevskih zborov Gorenjske, z naslovom *Sozvočenja* 2012.
- 29. novembra** – ob 80-letnici Osnovne šole Škofja Loka - Mesto je bila na šoli osrednja slovesnost, z naslovom *Al' bo kal pognalo seme*, kdor ga seje, sam ne ve.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila proslava in na njej podelitev priznanj ob 60-letnici Zdravstvenega doma Škofja Loka, odprli so likovno razstavo delavcev doma.
- 30. novembra** – v kulturnem domu pri Sv. Duhu je bila monodrama Ivana Tavčarja in Andreja Šubica Šarucova sliva, v izvedbi Anice Berčič.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila proslava in na njej podelitev priznanj ob 40-letnici Kluba zdravljenih alkoholikov Škofja Loka.
- 1. decembra** – v Loškem muzeju Škofja Loka so odprli dve novi muzejski zbirki o Ivanu Tavčarju in Ivanu Groharju, avtoric Barbare Strle - Vurnik in Biljane Ristić.
- 3. decembra** – v Muzeju Žiri so ob slovenskem muzejskem prazniku Ta veseli dan kulture odprli novo muzejsko zbirko Žiri in Žirovci skozi čas, zbirko sta odprla častna občanka Žirov ddr. Marija Stanonik in župan mag. Janez Žakelj.
- v Loškem muzeju Škofja Loka je imel arheolog mag. Jože Štukl strokovno predavanje Stara Loka v arheoloških obdobjih.
 - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so pripravili pogovor z akademsko slikarko Doro Plestenjak, pogovor je vodila Monika Tavčar, nastopili so tolkalci Glasbene šole Škofja Loka.
- 4. decembra** – Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravila potopisno predavanje Maje Pešelj o Japonski.
- 6. decembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo letos umrlega akademskega slikarja Janeza Hafnerja iz Virloga.
- 7. decembra** – v dvorani župnišča in v župni cerkvi sv. Martina v Žireh so predstavili 42. številko Žirovskega občasnika, ki ga letos spremlja knjiga Olge Vončina Žirovske pravljice; v njih je avtorica priredila tri spevoigre Darine Konc, ilustrirala jih je Ajda Erznožnik.
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Mešani pevski zbor Vrelec pri DU Škofja Loka pripravil dobrodelni koncert, Mi za vas, s številnimi gosti; prihodek so namenili odpravljanju škode po letošnjih poplavih.
- 8. decembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil ob 10-letnici delovanja koncert Ženskega pevskega zbora Grudnove šmikle iz Železnikov.
- Loški oder je pripravil igro Tomaža Lapajnet Dekleve Od kod si, kruhek? in jo v decembrskih dneh večkrat ponovil.
- 12. decembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je nastopila Vokalna akademija Ljubljana, pod vodstvom dirigenta Stojana Kureta.
- 13. decembra** – v Galeriji Loškega muzeja na Loškem gradu so odprli likovno razstavo triindvajsetih loških slikarjev, z naslovom Veliki format.
- v krajevni knjižnici v Žireh so predstavili knjigo Žirovske pravljice.
 - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil dobrodelni koncert Bogdane Herman in Jurija Torija.
- 14. decembra** – v mali dvorani športne dvorane v Železnikih so na prireditvi Športnik Občine Železniki podelili zlata, srebrna in bronasta odličja najboljšim športnikom, športnim delavcem in društvom Selške doline.

Najboljši športnik v letu 2012 je bil skakalec Peter Prevc, športni delavec Niko Bertoncelj, med društvi pa Športno društvo Buldožerji Rudno.

15. decembra – v Poljanah so v rojstni hiši slikarjev Šubicev odprli stalno muzejsko zbirko o tej slikarski družini.

– v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki je bil koncert Mešanega pevskega zbora in simfoničnega orkestra Crescendo Gimnazije Škofja Loka.

16. decembra – v dvorani Loškega odra so že dvainštiridesetič podelili Severjeve nagrade. Letos so med poklicnimi igralci nagradili Natašo Barbaro Gračner iz Drame SNG Ljubljana in Branka Jordana iz Drame SNG Maribor. Med ljubiteljskimi igralci so nagradili Miho Zrimška, med študenti AGRFT pa Ano Urbanc in Ajdo Smrekar.

20. decembra – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademskih slikarjev Andreja Pavliča in Jožeta Vrščaja, z naslovom Obratno.

21. decembra – v Poljanah so v rojstni hiši slikarjev Šubicev predstavili knjigo gorenjevaškega rojaka Metoda Bohinca Moja iskanja.

22. decembra – v športni dvorani na Trati je bil o dnevu samostojnosti božično - novoletni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka, kot gosti je nastopil ansambel Igor in Zlati zvoki.

– v kulturnem centru slikarjev Šubicev v Poljanah so odprli likovno razstavo ob 90-letnici rojstva Iveta Šubica, razstavili so njegove portrete, krajine in risbe.

23. decembra – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Pevskega zbora Lubnik, kot gostje so nastopili Moški pevski zbor Provoks iz Renč in Poljanski orgličarji.

24. decembra – na predvečer božiča so v Železnikih obnovili običaj hoje za zvoncem.

26. decembra – Pihalni orkester Alpina Žiri v Žireh pripravil božično - novoletni koncert. V Železnikih sta na božično - novoletnem koncertu sodelovala Pihalni orkester Alples Železniki in Oto Pestner.

27. decembra – Moški pevski zbor Alpina Žiri je v vojaški utrdbi na Golem vrhu pripravil božično - novoletni koncert.

29. decembra – v krajevni knjižnici v Žireh so na Večeru kulture predstavili knjigo o vojni za Slovenijo leta 1991, z naslovom Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah.

Objave virov

**Srednjeveški obračuni
freisinške škofije
7. del –
Obračuni gospostva
Škofja Loka 1486–1491
in Klevevž 1486–1487**

Wolffgang pankh 48 ß .

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ß</i>
—	—	48
2	80	

⌘ **Summa** 2½ *m* ß .

5 ⌘ Hoffczins in der statt 1 *m* minus 10 ß .

— 150

⌘ Hoffczins purgstall 1 *gld*.

1 — —

fol. 20

Vall et wandel

10 ⌘ Item Sibold schuester hatt von eines todslags wegen gestelt 1 *m* ß .

1 —

⌘ Item Trepall hatt gestelt vmb ein pluett 48 (ß).

— 48

⌘ Item Wabekh¹ hatt gestelt vmb ein pluett 48 ß .

— 48

⌘ Item Gasper Khiczpüchel von einer zicht wegen 60 ß .

— 60

15 ⌘ Item Wesiakh hatt gestelt vmb ein pluett 60 ß .

— 60

34 52 74²

Summa facit 52 *m* vnd 74 ß // 34. Den gulden gerehendt vmb ½ fl vnd 6 ß .

20 **Summa totalis** facit 100 *gld* vnd 78 ß .

100 — 78

Dauon ist dem richter aufgehebt 17 *gld*. Remanett domino totaliter 83 *gld* vnd 78 (ß).

— 17 — —

= 83 — 78

25

¹ Ime se pojavlja v urbarju iz leta 1501 v koroškem uradu, Urbarji freisinške škofije, str. 319.

² Pri seštevku je ¼ *gld* (str. 178.21) upoštevana po kurzu 124 ß ; sicer je v obračunu upoštevani kurz 126 ß .

Vermerckt die raittung von dem ambt zw Klingnfels¹ im LXXXVI.

<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>ß</u>	<u>p</u>	Item innemen der zins phennig von allen hueben, die vor beschedigt vnd die hewer beschedigt sein vnd die vor besecztt sein.	10
34	87	6	℥	Summa ^{a)} facit 34½ mß 7 d 1.	15
2	4		℥	Item innemen von den gaden 2 m vnd 4 ß.	
1	—		℥	Item innemen von vier mullen 1 mß.	
—	80		℥	Item von dem vrfar zw der Weyssen Khirchen ² ½ mß.	
				Summa mit den zins phennig, gaden, mullen vnd vrfar mit sambt denn hueben, so her Casper ³ besecztt hatt.	20
38	11	6		Summa 38 mß 11 d 1.	
				Item abgang von den hueben, die vor beschedigt sein vnd die hewer beschedigt sein, auch von den hueben, die vor besecztt sein.	fol. 21
12	80			Summa facit m 12½.	30
				Item so ains gegen dem anderen abgezogen wirtt von den hueben, dy vor beschedigt sein vnd die hewer beschedigt sein, auch von den hueben, die vor besecztt sein.	
25	91	6		Summa facit m 25½ ß 11 d 1.	35
<u>N. mess</u>	<u>k. schaff</u>			Item innemen des waicz von allen hueben, die vor beschedigt sein vnd die hewer beschedigt sein, auch von den hueben, die vor besecztt sein.	40
809				Summa 800 vnd 9 kasten schaff.	

^{a)} pri sumab je orig. nastavljeno samo: summa, ostalo je dodano pozneje z drugo, svetlejšo tinto.

¹ Kleverz, gl. zgoraj, str. 48, op. 1. ² Bela Cerkev. ³ Gasper Črnomajski, kleverški oskerbnik, glej zgoraj, str. 138, op. 6 in str. 163, op. 6.

		<i>N. mess</i>	<i>k. schaff</i>
fol. 22	Item gebendlich ausgab gen Preisekh ¹ 84 kasten schaff vnd dem ambtman 20.		84
	Item abgang von den hueben, die vor beschedigt sein vnd die hewer beschedigt sind warden, auch die vor besetzt sein.		20
5			
	Summa pringt 220 kasten schaff.		220
10	Item so ains gegen dem anderen abgezogen wirtt von den hueben, die vor beschedigt sein vnd die hewer beschedigt sind, auch von den hueben, die vor besetzt sein.		
	Summa so pleibt 485 kasten schaff. Facit Newnstetar meß ² 108 minus 1 kasten schaff.		485
15		= 107	3,5
fol. 22'	Item innemen des gemischad von allen hueben, die vor beschedigt sein vnd die hewer beschedigt sein vnd die vor besetzt sein.		
20	Summa pringt 100 vnd 37 kasten schaff vnd 1 mesel.		137,5
	Item abgang von allen hueben vnd die vor vnd hewer beschedigt sein.		
25	Summa facit 75 kasten schaff vnd 1 mesel.		75,5
	Item gebondlich ausgab gen Klingnfels ³ 24 kasten schaff ainem torbartel vnd gen Preysekh ¹ 24.		24
30			24
	Item so es alles gegen ain ander abgezogen wirtt mit den beseczten hueben vnd die vor vnd hewr beschedigt sein, mit sambt der gebondlichen ausgab.		
35	Summa so peleibt 14 kasten schaff. Facit Newnstetar meß ² facit meß 3 vnd 1 mesel.		14
		= 3	0,5
fol. 23	Item innemen der greus facit 1 meß Newnsteter mas ² vnd 2 kasten schaffel.		
40	Item in nehmen des habern von allen hueben, die vor beseczten sein vnd die vor vnd hewer beschedigt sein.		
	Summa pringt 789 kasten schaff.		789
45			

¹ Grad Prežek.² Novomeška mera.³ Kleverž, glej zgoraj, str. 48, op. 1.

N. mess k. schaff

Item abgang des habern, den dy paweren von der vogteÿ wegen zu Landestras¹ nicht geben bellen.

220

Summa facit 220 kasten schaff.

5

60

Item gebendlich ausgab gen Preissekh² 60 kasten schaff vnd dem ambtman 10.

10

Item so ains gegen dem anderen abgezogen wirtt der abgang von allen hueben mitsambt den beschedigten vnd gebondlicher ausgab, so pleibtt summa 500 minus 1 schaff. Facit Newnstetar meß³ 110 vnd 4 kasten schaff.

10

499

= 110 4

Item innemen des zinswein mit den hueben, die vor beseczt sein vnd die vor vnd hewer beschedigt sein. *fol. 23'*

15

N. emper z./p. emper

245

Summa bringt 200 vnd 45 emper.

Item abgang des zinswein, so hewer nicht geraiten ist mitsambt den beschedigten hueben, facit des jars 150 vnd 15 emper.

20

165

80

= 56 3

Restatt hewer 80 emper. Facit Newnstetar emper⁴ 56 vnd 3 zins emper.

25

643

Item innemen der pergrecht facit 600 vnd 43 emper.

100

Item gebondlich ausgab gen Preysekh² 100 emper vnd abzug fur sulbein vnd gerben facit 40 emper.

40

30

Item vber gebondlich ausgab ist^{a)} abgang der oden weingarten, auch so hewer mit gegeben ist warden nach dem ^{b)}der bein^{b)} nit geraiten ist, facit des jars 300 emper.

300

Item der pergrecht emper^{c)} genndt 3 auff zwen kauffemper. *fol. 24*

Item so ains gegen dem anderen auffgehebt vnd gelegt wirdett mitsambt^{d)} der gebendlichen ausgab restatt des jars 183 perg emper. Facit statt emper 120 vnd 3 perg emper.

40

183⁵= 120 3⁶

^{a)} prvotno vnd, pozneje prečrtano in s tinto sumiranja nadpisano ist. — ^{b-b)} *z isto tinto popravljen iz cr; bein za Wein.* — ^{c)} emper dodano nad vrstico s tinto sumiranja. — ^{d)} pred tem prečrtano so pelciben.

¹ Kostanjevica.
⁵ Pravilno 203 vedra.

² Grad Prežek.

³ Novomeška mera.

⁴ Novomeško vedro.

⁶ V skladu z gornjim popravkom 135 novomeških in pol gorskega vedra.

Summa totalis des zinswein vnd pergrecht
des jars facit statt emper 178 vnd 3 zins em-
per.

N. emper z./p. emper

= 178 3¹

fol. 25'

Das paw zw Klingnfels²

gld m ₰ p

	Item zwen zimerman, jeder zewn tag, die pawm zw dem grossen tor im bald abgeslagen; dem maister 12 ₰, dem knechtt 10 ₰, facit 44 ₰ an dý speis.	—	44
10	Item zwen zimerman, jeder 7 tag an dem tor gearbaitt; dem maister 12 ₰, dem knecht 10 ₰, facit 1 m ₰ minus 6 ₰ an dý spaes.	—	154
	Item fur gross negel dar zu 100 ₰.	—	100
15	Item fur zwen eýsnan stegken vnd zwo puxen, dar in das tor lauft vnd fur zwen eysnen ring da fur ½ m ₰.	—	80
	Item fur zway panter zu dem klain turlein 32 ₰.	—	32
	Item fur ain groß platt sloss zu dem turlein 1 m ₰.	1	—
	Item das alt sloss zu dem tor gepessertt dafur 40 ₰.	—	40
20	Item zwen zimermann, dý die pawmen zu der stiegen in den grossen turen abgeslagen haben vnd dy stiegen gemacht; hatt jeder 8 tagberch, dem maister 12 ₰, dem knechtt 10 ₰, facit 1 m ₰ 16 ₰ an die speis.	1	16
	Item 12 ₰ fur negel dar zue.	12	—
25	Item ain mawrer, so den fueß vnder der stiegen gepessertt vnd vndermawertt hatt vnd oben in der tür dý tragkhel eingemauertt, hatt 10 tagberch, je ain tag 10 ₰, facit 100 ₰ an dý speis.	—	100
fol. 26	Item zwen mawrer haben jeder 16 tagberch an ainem egkh, so an dem gesloss nider gangen ist gemawertt, albeg ainem ain tag 12 ₰, facit 2 m ₰ 64 ₰ an die speis.	2	64
30	Item ain pachoffen von neuen gemacht haben ir zwen, jeder 6 tag dar an gearbaitt, albeg ainem ein tag 12 ₰, facit 1 m ₰ minus 16 ₰.	—	144
	Item 500 ziegel dar zue gesten 1 gld.	1	—
35	Item zwen khachelloffen gesten 2 gld an die speis, achtt tag dar an gearbaitt.	2	—
	Item dem glasar, so dý fester gepessertt vnd ein neues gemacht hatt, dafur 1 gld an dý speis 3 tag.	1	—

fol. 26'

Awsgab des jars

	Item zwein wachtare zu Preysekh ³ 5 m ₰ ain jar.	5	—
45	Item so hab ich auff peden gesslosseren des jars im vnfrid gehalten 8 fuesknechtt ain gantz jar.		

¹ Pravilno 177 novomeških in 3 činžna vedra; v skladu z gornjimi popravki pa 191 novomeških, 3 činžna in pol gorskega vedra. ² Klevevž, glej zgoraj, str. 48, op. 1. ³ Grad Prežek.

<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>ß</u>	<u>p</u>			
60	—			a)Item pverghuet ^{b)} gen Kliengenfels ¹	60 mß.	
3	—			Dem wachter vnd torbartl	3 mß.	
10	—			Puerghuet gen Preiseck ²	10 mß.	
1	80			Dem torbartel	1½ mß.	
—	80			Die khappelen daselbst zv peleicht	½ mß.	5
1	—			Dem, der die vaser anslecht	1 mß.	
—	70			Dem amtman	70 ß.	
2	6			Die, dass pergrecht ainpringen	2 mß vnd 6 ß vnd die speiss avef ^{c)} die arbader ist gerait vnd pehalt.	
				Item die speis avf die söldner ist mir avch pehalt vnd hiein ferrechtent.		10

^{a)} sledeče besedilo je napisano z drugo roko. — ^{b)} verjetno mišljeno purghuet. — ^{c)} sic!, recte auf.

¹ Klevenž, gl. zgoraj, str. 48, op. 1.

² Grad Prežek.

[24. 4. 1487 — 24. 4. 1488]

fol. 1

5

1487

Vermerckht die raittung der nutz vnd rantt der herschafft Laakech¹ anno domini etc. 87°.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ſ</i>	<i>p</i>
10	# Summa tocius census facit m 444 ſ 57 p novem fl 1.	1	444	57	9
	Vndersas zu Lengfeld ² ſ 84.		—	84	
	Stewer extranorum m 233 ſ 38.		233	38	
	Census camere Veitting, ³ Gadmer, ⁴ Neusas ⁵ m 3 ſ 35.		3	35	
	Pro pullis m 5.		5	—	
15	Von gereuten m 1.		1	—	
	Pro decimis v 46 ſ 26 fl 15.	15	46	26	
	Pro angnis et edis hoc anno ultra et ius officialis m 5 ſ 40.		5	40	
	Pro pokhlan hoc anno non.				
	Plochpfenig m 2½ ſ 6.		2	86	
20	Pro skapulis hoc anno m 1.		1	—	
	Franpfard hoc anno 96 per ſ 24, facit m 14½ ſ 32.		14	112	
	Sterbrecht ^{a)} fl 2 ſ 40.	2	—	40	
	Kawffrecht ^{a)} fl 4 d 40.	4	—	40	
	Vall et wandel ^{b)} fl 12½ ſ 36. ^{b)}	12	—	36	
25	Stewer civitatis m 40.		40	—	
	De balneo m 5.		5	—	
	De molendino aputt walneum ⁶ m 14.		14	—	
	Von hamern im Poden ⁷ fl 4.	4	—	—	
	Von zwain agkeren zu Polan ⁸ ſ 60.		—	60	
30	Pro tabernis m 30½ ſ 28.		30	108	
	Pro carnis brefy m 10 ſ 31.		10	31	
	De officys m 18½ ſ 60.		18	140	
	De koloni eklesie m 3 ſ 12.		3	12	
	De swagis m 206 ſ 40.		206	40	
35	Der zins im turen ⁹ m 2 minus 20 ſ.		1	140	
	Von zwain gereuten ſ 60.		—	60	
	Ratmaner ¹⁰ zehend ^{c)} ſ 24.		—	24	
			<u>38,5</u>	<u>1088</u>	<u>89 9</u>
	¶ Summa facit markas mille 88 et ½ ſ 9 fl				
40	38½ parvuli 9. ^{c)}				

a) pred tem s temnejšo tinto prečrtana okrajšava za marko. — b—b) napisano s temnejšo tinto. — c) vsota od druge roke.

¹ Škofja Loka. ² Donje. ³ Bitenjski urad. ⁴ Gadmarski urad. ⁵ Godeški urad.
⁶ Nekdanji mlin na prostoru današnje tovarne Šešir. ⁷ Fužine ob Selsčici v Podnu. ⁸ Poljane nad Škofjo Loko. ⁹ Zgornji stolp na Krancju. ¹⁰ O rodbini Rotenmanner glej zgoraj, str. 158, op. 10.

mutt mesel qr**Percepta tritici**

fol. 1'

143,5	—	De affictibus mod. 143½.	
26,5	—	De decimis mod. 26½.	
5	—	De molendinis mod. 5.	5
175	—		

Summa tritici mod. 175.**Exposita**

27	—	Dem vicari mod. 27.	10
3	—	Abgangk officialibus mod. 3.	
2,5	—	De decimis mod. 2½.	
2	—	Deperitt propter mures mod. 2.	
5	—	Den chlasterfrawen mod. 5.	
10	—	Dem Sigedarffer ¹ nach wefelh meine gnadigen heren mod. 10.	15
—	4	Dem stattschrayber 4 mes. ^{a)}	
6	—	Ann drein zehendts gehengt hewr mod 6.	
49,5	— ²		

= 125,5	— ³	Summa ^{b)} expositorum cum abgangk mod. 49½. Et sic remanett domino mod. hundert 25½; sunt venditi, modium unum per fl 72½, ^{c)} facit m 54½ fl 23½.	20
---------	----------------	---	----

 fl **Percepta silliginis**

253	4 1,5	De afictibus mod. 253 mesel 4 qr. 1½.	25
39	1	De decimis mod. 39 mesel 1.	
5	—	De molendinis mod. 5.	
297,5	2 1,5		

Summa silliginis mod. 297½ mesel 2 qr. 1½. 30**Exposita**

20	—	Dem vicari mod. 20.	
32	—	Den franaren per totum annum mod. 32.	
9	—	Abgangk officialibus mod. 9.	35
3,5	—	De decimis mod. 3½.	
3	—	Deperitt propter mures mod. 3.	
1	—	Den sameren Triest ⁴ et Mauterendorff ⁵ mod. 1.	
5	—	Den chlasterfrawen mod. 5.	

^{a)} vpis je prečrtan. — ^{b)} formulirano besedilo sumarnih postavk pri žitnih izdatkih (velja za cel obračun) je bilo nastavljen vnaprej (s pisavo glavne roke), izračuni pa so vstavljeni z drugo roko in nekoliko večjo pisavo. — ^{c)} dodano ob robu; prvotno napisana številka prečrtana.

¹ Jurij Sigesdorfer — rodbina verjetno izvira iz Strmice pri Šmarjeti — med leti 1474–1493 gradiščan na Starem gradu pod Ljubnikom, pozneje, 1490–1503 loški kašar, prim. zgoraj str. 163, op. 4 in Urbarji freisinske škofije, str. 36. ² Pravilna vsota 55,5 mod. ³ V skladu z gornjim popravkom 119,5 mod. Preračun v denar se ne sklada z nobeno od obeh vsot in je za pol marke previsok. ⁴ Trst. ⁵ Mauterndorf v Lungau na Salzburškem.

An vier zehendten hewer gehengt mod 12.

mult messel qr

— 12 —

85,5 —

= 212 2 1,5

Summa expositorum cum abgangk mod. 85½. Et sic remanett domino mod. 212 massel 2 qr 1½; sunt venditi, modium unum per fl 70, facit *m* 92 ½ fl 40.

5

fl

fol. 2

Percepta mily

10 De afictibus mod. ½.

0,5 —

De decimis mod. 53 mesel 2.

53 2

53,5 2

Summa mily mod. 53½ mesel 2.

15

Exposita

Dem vicari mod. 7.

7 —

De decimis mod. 4.

4 —

Deperitt propter mures mod. 1.

1 —

An vier zehendten gehengt mod. 9½.

9,5 —

= 22,5 —¹

20

Summa expositorum cum abgangk mod. 22½^{a)} Et sic remanett domino mod. 31 massel 2; sunt venditi, modium unum per fl 40, facit *m* 7½ fl 40.

= 31 2²

fl

25

Mixture mod. 54, dauon gett vier bachtaren et tarbartel mod. 40. Remanet domino mod. 13; sunt venditi, modium unum per fl 22, facit *m* 1½ fl 22.

54 —

— 40 —

= 13 —³

fl

30 fl **Ordei** mod. 2½ fl 70.

2,5 —

Percepta avene

De afictibus mod. mile 252 qr. 1½.

1252 — 1,5

35 De decimis mod. 270½.

270,5 —

1522,5 — 1,5

Summa avene mod. 1522½ qr. 1½.

Exposita

40

Dem chastner mod. 50.

50 —

Abgangk officialibus mod. 15.

15 —

Den sbageren mod. 12.

12 —

^{a)} *za tem prečrtano et.*

¹ Pravilno 21,5 mod. ² V skladu z gornjim popravkom 32 mod. 2 messla. Denarna protivrednost je preračunana brez dveh messlov; s popravki znaša 8 m 13 fl . ³ Pravilno 14. mod. Preračun v denar napačen; ob upoštevanju popravkov 1,5 m 68 fl .

mutt messel qr

8	—	Deperitt propter mures mod. 8.	
70	—	De decimis mod. 70.	
3,5	—	Den samaren Triest, ¹ Mauterendarff ² mod. 3½.	
48	—	Dy ratt verczertt mod. 48.	
3	—	Andre an der Oberen Saw ³ mod. 3.	5
91	—	An 7 zehendten hewer gehengtt mod. 91.	

300,5	—	Summa abgangk mod. 300 et medium. Et sic remanett domino avene mod. mille 222 qr. 1½; sunt venditi, modium unum per β 17, facit <i>m</i> hundred 29½ β 54.	10
=1222	— 1,5		

§

gld m β p
36 — —§ Decima Lurenfeld⁴ oc^a) anno β 36.

fol. 2'

5

Σp
74,5 1375 96 15

Summa omnium perceptorum in pecuneis et wladi facit *m* mille 375½ β 16½ parvulos 9 β 74½.

15

Exposita

80	—	Dem pfleger vier quotember <i>m</i> 80.	20
32	—	Dem chastner <i>m</i> 32.	
6	—	Dem schreyber <i>m</i> 6.	
4	—	Dem tagbacher <i>m</i> 4.	
11	40	Vier bachtaren et tarbartel vier quotember <i>m</i> 11 β 40.	
—	24	Für sand Jörigen gaiß β 24.	25
31	—	Dem pfleger Wildenlakh ⁶ vier quotember <i>m</i> 31.	
24	—	Dem pfleger am turen ⁷ vier quotember <i>m</i> 24.	
12	—	Gen Gortschach ⁸ <i>m</i> 12.	
5	64	Dem pfleger franros 36 per β 24, facit <i>m</i> 5 β 64.	
2	—	Auff dy chirchtag zu pehüeten <i>m</i> 2.	30
		Dem vicari 50 lemper per β 14, facit <i>m</i> 4 β 60, hñner 50, facit 100 β , 50 zehling har, facit 50 β , facit als <i>m</i> 5 β 50.	
17	— 30	Der rainfal gestett wiß gen Lakch ⁹ β 17 minus β 30.	
—	80	Franpfard gen Triest ¹ 5, jedem 16 ^b) β , facit <i>m</i> ½. ^{c)}	
1	—	Franpfard Weltz ¹⁰ 5, jedem 32 β , facit <i>m</i> 1.	35
5	— —	Dem poten mitgangen β 5.	
10	— —	Auff dy fuer β 10.	
24	— —	Zerung gen Freyssing ¹¹ zu der raittung geriten β 24.	
56	214 68		

§ **Summa** *m* 214 β 68 β 56.

a) recte hoc. — b) $\approx$ isto tinta napisano nad vrstico in prvotno napisana številka 32 prečrtana. —
c) popravljeno iz 1.

¹ Trst. ² Mauterndorf v Lungavu na Salzburškem. ³ Gorenja Sava pod Šmarjetno goro, danes del Kranja. ⁴ Lurnsko polje na Koroškem. ⁵ Pravilno 98 β ; $\approx$ upoštevanjem vseh gornjih popravkov pa: 74,5 gld 1376 *m* 37 β 9 par. ⁶ Stari grad pod Lubnikom. ⁷ Zgornji stolp na Krancju. ⁸ Goričane. ⁹ Škofja Loka. ¹⁰ Oberwölz, glej zgoraj, str. 83, op. 2. ¹¹ Freising.

fol. 3

Abgangkch officialibus*ghl m fl*

	<i>m</i> 13½ <i>fl</i> 56.	13	136
	Den swageren <i>m</i> 22 <i>fl</i> 50.	22	50
5	De mansis desolatis <i>m</i> 12 <i>fl</i> 38.	12	38
	De decimis <i>m</i> ½ <i>fl</i> 16 <i>fl</i> 3.	3	96
	Dem Tschuegel ¹ <i>m</i> 1.	1	—
	Dem Siretz smid <i>fl</i> 24.	—	24
	Dem Matschek von slifstain 12 <i>fl</i> .	—	12
10	Dem Chramer am zehendt 40 <i>fl</i> .	—	40
		<u>3</u>	<u>50</u>
			<u>76</u>

⌘ **Summa** facit *m* 50 *fl* 76 *fl* 3.

Abgangk hewer

15	Lienhart filius Crise <i>fl</i> 64.	—	64
	Laure Selnik <i>fl</i> 54.	—	54
	Clemen Dolmatz 74.	—	74
	Idem dy od 42.	—	42
20	Supan raittung <i>m</i> 2 <i>fl</i> 43.	2	43
	Smid 12 <i>fl</i> .	—	12
	Tewtscharin <i>fl</i> 12.	—	12
	Paull sneider <i>fl</i> 12.	—	12
	Linhart <i>fl</i> 12.	—	12
25	Abgangk khamerschatz <i>m</i> 1½ <i>fl</i> 39.	1	119
	Arathia Parde <i>fl</i> 80.	—	80
	Lawre Rayabitz <i>fl</i> 10, idem 32, idem 42 <i>fl</i> .	—	84
	Petter Per <i>fl</i> 6, idem 32, idem 42 <i>fl</i> .	—	80
	Abgangk supan raytung <i>fl</i> 63.	—	63
30	Abgangkh hewer am pad <i>m</i> 1.	1	—
	Taferengeltt hewer gehengt <i>m</i> 3.	3	—
	Parenta am zehendt hewer gehengt <i>m</i> 3.	3	—
		<u>14</u>	<u>111</u>

⌘ **Summa** facit *m* 14 ½ *fl* 31.

35

fol. 3'–4

Potenlan et zerung

40	Item zw zwain malen pin ich zw hawbtman geriten, das dy von Krainburg ² das abgehakht holcz ligen liessen verczertt 1 <i>fl</i> 28 <i>fl</i> .	—	148
	Item ich hab den richter vnd Wolfgang zwir zw den von Krainburg ² geschihe haben verczertt 65.	—	65
	Item do dy von Krainburg ³ ein von Drasisch ⁴ auff meins gnadigen herren gericht gefangen haben, pin ich zum hawbtman geriten vnd ain tag auff sy gebartt verczertt 1 <i>fl</i> 40 <i>fl</i> .	1	—

¹ *Morda Abac Tschuegel, glej zgoraj, str. 147, op. 4.*² *Kranj.*³ *Kranjčani.*⁴ *Stražiče.*

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>℔</i>	<i>p</i>	
				Item do dy Krainburger ¹ das holtz gewaltigklich haben genomen, pin ich zwir zw dem hawbtman geriten, verczertt 1½ <i>℔</i> <i>d</i> .
1	20			Item do vns der hawbtman dy verhor vnd rechtag zw zwain malen gesezt ^{a)} hatt, hab ich den Sigesdarffer, ² richter vnd etlich purger dar zue geschikht, verczertt 2 <i>℔</i> <i>d</i> vnd 46 <i>℔</i> .
1	26			Item der stattschreyber ist fünffmall ^{b)} zw dem hawbtman von der Krainburger ¹ wegen geriten vnd zwir zu den von Krainburg ³ mit des hawbtman schreyben, hab ich geben 1½ <i>℔</i> <i>d</i> .
1	20			Item do das geschray von Turgken ⁴ ist gebesen, hab ich ain chnechtt zwo nachtt zw Laybach ⁵ gehabt verczertt 100 <i>℔</i> .
—	100			Item mer ein knechtt tag vnd nachtt auff chuntschaft zu Laibach ⁵ verczertt 50 <i>℔</i> .
—	50			Item mer zw viermalen eylund gen Laybach ⁵ auff chundtschaft geschikht verczertt 1 <i>℔</i> <i>d</i> .
—	120			Item zw dem anderen Turgken ⁴ geschray hab ich ain chnechtt 4 tag auff chundtschaft zw Laybach ⁵ gehabt verczertt 1½ <i>℔</i> <i>d</i> .
1	20			Item do dy von Krainburg ¹ haben welen meinem g(nadigen) heren das dorff Drasisch ⁶ auffheben, verczertt mit allen meinen geselem vnd sunst zwm vmb schikhen haimlich auff dy chundtschaft verczertt <i>m</i> 3 <i>℔</i> 14.
3	14			Item der stewart halben pin ich selbs zw zwain malen zu dem hawbtman in denn lantag geritten vnd in da erzelt meins g(nadigen) heren mangel verczertt 2 <i>℔</i> <i>d</i> .
1	80			Item do ich mit dem Konczianar für den hawbtman von der weschow wegen komen pin verczertt 1 <i>℔</i> <i>d</i> 33 ^{c)} <i>℔</i> .
—	153			Item dem schuester gen Freissing ⁷ geschikht der stewart halben 2 <i>m</i> <i>℔</i> .
2	—			Item der Hansel gen Freyssing ⁷ geriten, do ich die von Kerainburg ² gepfendt hab 4 <i>gld</i> .
4	—	—		Item den schuester gen Freyssing ⁶ geschikht der irrung der statt halbs 2 <i>m</i> <i>℔</i> .
2	—			Item vber dy gebondlich ausgab der chirchtag zu pehüeten des jars <i>℔</i> 23.
23	—	—		Item auff chundtschaft gen Cily, ⁸ so der Zagkl Jacob ⁹ in den land hatt welen ziehen, verczertt <i>℔</i> 1½.
1,5	—	—		

a) *vstanljeno nad vrstico*. — b) *prvi f popravljen čez v*. — c) *popravljen iz 32 z dodatkom enega i*.

¹ Kranjčani. ² Jurij Sigesdorfer, gl. *zgoraj str. 163, op. 4 in str. 86, op. 1*. ³ Kranj. ⁴ Turki. ⁵ Ljubljana. ⁶ Stražiče. ⁷ Freising. ⁸ Celje. ⁹ Jakob Szekely, prim. *zgoraj str. 163, op. 10*.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ß</i>	<i>p</i>
	Item des maln hab ich ausgeschikht vnd fuesknecht zw pestelen lassen ob ich ^{a)} der nottdurften gebesen war, verczertt 3½ <i>ß</i> <i>d</i> .			<u>2</u>	<u>100</u>
		28,5	21	56	
5	⚡ Summa facit <i>m</i> 21 <i>ß</i> 56 <i>fl</i> 28½.				
<i>fol. 4'-5</i> Paw					
10	Item den mawrer gedingtt auff Wilden Lakch ¹ dy ringkh-mawer vnd alenthalbs gepessertt. 13 <i>gld</i> vnd 40 <i>ß</i> .	13	—	40	
	Item dem merter knecht fünff vnd sibenzig tag, facit <i>m</i> 4 minus 40 <i>ß</i> .		3	120	
	Item der zimerman, dy ringkhmawer gedegkht, zwaÿ tag gemacht vnd ein rin vnderzagen 2 <i>mß</i> .		2	—	
15	Item vier tawsendt scharnagel gesten 2 <i>gld</i> .	2	—	—	
	Item 1½ tawsendt pretter gesten 3 <i>mß</i> .		3	—	
	Item latnagel per 40 <i>ß</i> .		—	40	
	Item ein offen gemacht zw Wildenlakch ¹ per 1 <i>gld</i> 20 <i>ß</i> .	1	—	20	
	Item 2 offen im gesloß ² vberleggt 1½ <i>mß</i> .		1	80	
20	Item dem Michel smid 1 <i>mß</i> 20, das er dy ember im gesloß ² vnd marstall peslagen, hatt auch panter zw den türen gemacht.		1	20	
	Item für den esteraich auff das pad ½ <i>mß</i> .		—	80	
		16	12	80	
25	⚡ ^{b)} Summa facit <i>m</i> 12½ florenos Vngrisch 16.				
	Summa summarum omnium expositarum ^{c)} facit <i>m</i> 313 <i>ß</i> 71 <i>fl</i> 103½.		Σ		
		103,5	313	71	
30	Einnemen vnd ausgeben gegen ainander auf gehebt remanet domino finaliter florenos Vng(rica)les mille 298 <i>ß</i> 89½ parvuli novem.	1298	—	89	15 ³

^{a)} vstavljen nad vrstico. — ^{b)} od tu dalje druga roka. — ^{c)} sic!

¹ Stari grad pod Lubnikom. ² Škofjeloški grad.

³ Ob upoštevanju popravkov pri pribodkih je bilanca za 101 *ß* višja. Guldni so obračunani po 128 *ß*.

Vermerckht die rayttung der nucz vnd randtt der herschafft Lagkb¹ 89.

<i>ghd</i>	<i>m</i>	<i>℔</i>	<i>p</i>			
1	444	57	9	#	Summa tocius census facit <i>m</i> 444 <i>℔</i> 9 <i>fl</i> 1 <i>℔</i> 57.	10
—	84				Vndersas zw Lengfeld ² 84 <i>℔</i> .	
233	38				Stewer extranorum <i>m</i> 233 <i>℔</i> 38.	
3	35				Census camere Veiting, ³ Gadmer, ⁴ Newsas ⁵ <i>m</i> 3 <i>℔</i> 35.	
5	—				Pro pullis <i>m</i> 5.	
1	—				Von gerewten <i>m</i> 1.	15
15	46	26			De decimis <i>m</i> 46 <i>℔</i> 26 <i>fl</i> 15.	
5	40				Pro angnis et edis hoc anno ultra et ius officialis <i>m</i> 5 <i>℔</i> 40.	
12	90				Pocklan hoc anno <i>m</i> 12 ½ <i>℔</i> 10.	
2	86				Plochphening hoc anno <i>m</i> 2½ <i>℔</i> 6.	
					Pro scapulis hoc anno non.	20
14	112				Franphertt hoc anno 96 per <i>℔</i> 24, facit <i>m</i> 14½ <i>℔</i> 32.	
3	158				Sterbrecht <i>m</i> 4 minus 2 <i>℔</i> .	
3,5	5	47			Kawffrecht <i>m</i> 5 <i>℔</i> 47 <i>fl</i> 3 ½.	
9	40				Vall vnd wandl <i>m</i> 9 <i>℔</i> 40.	
40	—				Stewer ciuitatis <i>m</i> 40.	25
5	—				De walneo <i>m</i> 5.	
14	—				De molendino apud balneum ⁶ <i>m</i> 14.	
4	—				Von hameren im Poden ⁷ <i>fl</i> 4.	
—	60				Von zwain agkheren zu Polan ⁸ <i>℔</i> 60.	
30	108				Pro tabernis <i>m</i> 30½ <i>℔</i> 28.	30
10	31				Pro carnis breuy <i>m</i> 10 <i>℔</i> 31.	
18	140				De officys <i>m</i> 18½ <i>℔</i> 60.	
3	12				De collonis ecclesie <i>m</i> 3 <i>℔</i> 12.	
206	40				De swagis <i>m</i> 206 <i>℔</i> 40.	
1	140				Der zins im turen ⁹ <i>m</i> 2 minus 20 <i>℔</i> .	35
—	60				Von zwain gereüten <i>℔</i> 60.	
—	24				Rattmaner ¹⁰ zehendtt <i>℔</i> 24.	
23,5 1117 147 9				¶	Summa facit <i>m</i> mille 118 minus 13 <i>℔</i> <i>fl</i> 23½	40
					parvuli 9.	

mutt messel qr

Percepta tritici

fol. 3'

143,5 — De affectibus mod. 143½.

45

¹ Škofja Loka. ² Doyje. ³ Bičenjski urad. ⁴ Gadmarski urad. ⁵ Godeški urad.
⁶ Nekdanji mlin na prostoru današnje tovarne Šešir. ⁷ Fužine ob Selščici v Podnu. ⁸ Poljane nad Škofjo Loko. ⁹ Zgornji stolp na Kranciju. ¹⁰ O rodbini Rotenmanner gl. Zgoraj, str. 158, op. 10.

De decimis mod. 26½.

De molendinis mod. 5.

<i>mutt</i>	<i>mesel</i>	<i>qr</i>
26,5	—	
5	—	
175	—	

Summa tritici mod. 175.

5

Exposita

Dem vicari mod. 27.

Abganngk officialibus mod. 3.

10

De decimis mod. 2½.

Deperitt propter mures mod. 2.

Den khlosterfrawen mod. 5.

Dem Sigesdorffer¹ mod. 10.

Janes Rotel verprunen mod ½.

15

27	—	
3	—	
2,5	—	
2	—	
5	—	
10	—	
0,5	—	
50	—	

Summa expositorum cum abgangk facit mod. 50. Et sic remanet domino mod. 125; sunt venditi, modium unum per ℔ 61½, facit m 48 ℔ 7½.

= 125 —

₤

20

Percepta silliginis

De afflictibus mod. 253 mesel 4 qr. 1½.

De decimis mod. 39 mesel 1.

25

De molendinis mod. 5.

253	4	1,5
39	1	
5	—	
297,5	2	1,5

Summa silliginis mod. 297½ mesel 2 qr. 1½.**Exposita**

30

Dem vicary mod. 20.

Den franaren per totum annum mod. 32.

Abgangkh officialibus mod. 9.

De decimis mod. 3½.

35

Deperitt propter mures mod. 3.

Samaren Triest² et Mawterendorff³ mod. 1.

Den khlosterfrawen mod. 5.

Am zehendt Zawchen⁴ mod 2.

Janes Rotel verprunen mod. 1½.

40

20	—	
32	—	
9	—	
3,5	—	
3	—	
1	—	
5	—	
2	—	
1,5	—	
77	—	

Summa expositorum cum abgangk mod. 77. Et sic remanet domino mod. 221 masel 2 qr. 1½; sunt venditi, modium unum per ℔ 43½, facit m 60 ℔ 5.

= 221 2 1,5⁵

₤

¹ Jurij Sigesdorfer, gl. zgoraj str. 163, op. 4 in str. 86, op. 1. ² Trst. ³ Mauterndorf v Lungau na Salzburškem. ⁴ Suha, pri Škofji Loki. ⁵ Razlika je za pol modija previsoka; pri preračunu v denar je upoštevan pravilen rezultat.

mutt mesel qr**Percepta mily**

fol. 4

0,5 —
53 2
 53,5 2

De afflictibus mod. $\frac{1}{2}$.
 De decimis mod. 53 mesel 2.

Summa mily mod. $53\frac{1}{2}$ mesel 2.

5

Exposita

7 —
 4 —
 1 —
2,5 —
 14,5 —

Dem vicary mod. 7.
 De decimis mod. 4.
 Deperitt propter mures mod. 1.
 Abgangk am zehendtt mod. $2\frac{1}{2}$.

10

= 39 2

Summa expositorum cum abgangk mod. $14\frac{1}{2}$. Et sic remanett domino mod. 39 mesel 2; sunt venditi, modium unum per $\text{ß } 25\frac{1}{2}$, facit *m* 6 $\text{ß } 46$.

15

53 —
= 40 —
 = 13 —

Mixture mod. 53, dauon gett vier wachteren et torbertel mod. 40. Remanet mod. 13; sunt venditi, modium unum per $\text{ß } 25\frac{1}{2}$, facit *m* 2 $\text{ß } 11\frac{1}{2}$.

20

2,5 —

₰ **Ordey** mod. $2\frac{1}{2}$ $\text{ß } 70$.

25

Percepta avene

1252 — 1,5
270,5 —
 1522,5 — 1,5

De afflictibus mod. mille 252 qr. $1\frac{1}{2}$.
 De decimis mod. $270\frac{1}{2}$.

Summa avene mod. mille $522\frac{1}{2}$ qr. $1\frac{1}{2}$.

30

Exposita

50 —
 15 —
 12 —
 8 —
 70 —
 3,5 —
 7 —
 3 —
 58 —
58 2

Dem chastner mod. 50.
 Abgangk officialibus mod. 15.
 Den swageren mod. 12.
 Deperitt propter mures mod. 8.
 De decimis mod. 70.
 Den sameren Triest¹ et Mauterendorff² mod. $3\frac{1}{2}$.
 Dy ratt verczertt mod. 7.
 Dem Andre nachgelasen mod 3.
 Am zehennt gehengt mod. 58.
 Dem Romischen kayser³ mod. 58 mesel 2.

35

40

45

¹ Trst. ² Mauterndorf v Lungau na Salzburškem.
 Friderik III. Habsburški (1440–1493).

³ Rimsko-nemški kralj in cesar

Summa abgangk mod. 284½ messel 2. Et sic
remanet domino mod. mille 238; sunt ven-
diti, modium unum per 17, facit m 131 1/2 86.

mult messel qr
284,5 2
= 1238 —

fol. 4' 1/2 Decima Lurnnfeld 1/2 40.

gld m 1/2 p
40

Summa omnium perceptorum in pecunys et
blady facit m 1366 1/2 53 1/2 63½. parvulos 9.

2p
63,5 1366 53 9

10

Exposita

	Dem phleger vier quotember m 80.	80	—
	Dem kastner m 32.	32	—
	Dem schreyber m 6.	6	—
15	Dem tagbacher m 4.	4	—
	Vier wachteren et torbettel vier quotember m 11 1/2 40.	11	40
	Für sand Jorigen gaiß 24 1/2.	—	24
	Dem phleger Wildenlagk ² vier quotember m 31.	31	—
	Dem phleger am turen ³ vier quotember m 24.	24	—
20	Gen Gortschah ⁴ m 12.	12	—
	Dem phleger franros 36 per 1/2 24, facit m 5 1/2 64.	5	64
	Auff dy khirchtag zu behüeten m 2.	2	—
	Dem vicari 50 lempere per 1/2 14, facit m 4 1/2 60, hünere 50, facit 100 1/2, har 50 zehling, facit 50 1/2, facit als m 5 1/2 50.	5	50
25	Der rainfol gestett wis gen Lagkh ⁵ 1/2 28.	28	—
	Franphertt gen Triest ⁶ 8, jeden 32 1/2, facit m 1 1/2 92.	1	92
	Franphert gen Welcz ⁷ 8, jeden 16 1/2, facit 1 1/2 8 1/2.	—	128
	Dem potten mitgangen 1/2 5.	5	—
	Auff dy fuer 1/2 10.	10	—
30	Dem Thoman Rueder ⁸ nach beuelh meins gnadigen heren hab ich geben 1/2 75.	75	—
	Heren Linhartten ⁹ für die muldinst 1/2 10.	10	—
	Vber dy gebondlich ausgab der kirchtag zu behueten m 3 1/2.	3	80
35	Heren Andre Awrspurger ¹⁰ 50 gld nach lawtt ainer quit- tung.	50	—
		178	218 158

Summa facit m 219 minus 2 1/2 178.

Abgangk officialibus

40	m 13 1/2 56.	13	136
	Den swageren m 22 1/2 50.	22	50
	De mansis desolatis m 12 1/2 38.	12	38

¹ Lurnsko polje na Koroskem. ² Stari grad pod Lubnikom. ³ Zgornji stolp na Krancju.
⁴ Goričane. ⁵ Škofja Loka. ⁶ Trst. ⁷ Obervölz; glej zgoraj, str. 83, op. 2. ⁸ Thoman
Rueger, sel freisinškega škofa, ki je v letih 1487–1493 deloval na relaciji Freising – Škofja Loka;
omenjeno izplačilo se nanaša na december 1489, gl. AEM, Heckenstalleriana 62, fol. 89'. ⁹ Loški
kaplan Lienhart, gl. spodaj, str. 201.35. ¹⁰ Andrej IV. Turjaški, glej zgoraj, str. 175, op. 9.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ſ</i>	<i>p</i>		
3	—	96		De decimis <i>m</i> ½ <i>ſ</i> 16 //	3.
	1	—		Dem Tschuegel ¹ am zehendt	<i>m</i> 1.
	—	12		Dem Matschekh vom sliffstain	12 <i>ſ</i> .
	—	24		Dem Syrecz vom sliffstain	<i>ſ</i> 24.
	—	40		Dem Kramer am zehendt	<i>ſ</i> 40.
3	50	76			
				§ Summa facit	<i>m</i> 50 <i>ſ</i> 76 //

5

Abganngkh hewer

fol. 5

—	64	Lienhart filius Crise	64 <i>ſ</i> .		10
—	54	Lawre Selnik	54 <i>ſ</i> .		
—	42	Dy öd hueben	42 <i>ſ</i> .		
—	72	Clemen Dolenicz	72 <i>ſ</i> .		
2	43	Suppan rayttung <i>m</i> 2	<i>ſ</i> 43.		15
—	76	Die öd zu Tesnem ²	76 <i>ſ</i> .		
—	85	Suppan rayttung	85 <i>ſ</i> .		
1	150	Abgangk kamerschacz	<i>m</i> 2 minus 10 <i>ſ</i> .		
—	80	Mathia Perde	80 <i>ſ</i> .		
—	84	Lawre Rayabicz	84 <i>ſ</i> .		20
—	80	Petter Per	80 <i>ſ</i> .		
—	85	Busolt	85 <i>ſ</i> .		
4	142	Suppan rayttung 6 ½	<i>ſ</i> 2.		
1	—	Abgangk am pad	<i>m</i> 1.		
3	—	Abgangk taferen	<i>m</i> 3.		25
3	40	Abgangk am zehendt	<i>m</i> 3 <i>ſ</i> 40.		
—	120	Janes Rotel 1	<i>ſ</i> <i>d</i> suppanraittung verprunen.		
—	91	Justin Wirfan	91 <i>ſ</i> .		
—	70	Suppan rayttung	70 <i>ſ</i> .		
1	8	Dy öd zw Wesolniczy ³	<i>m</i> 1 <i>ſ</i> 8.		30
4	141	Dy od zw Posirini ⁴	6 ½ <i>ſ</i> 1.		
—	91	Suppan rayttung	91 <i>ſ</i> .		
—	85	Terschel	85 <i>ſ</i> .		
—	106	Vlegkh	106 <i>ſ</i> .		
22	29				35
				§ Summa	<i>m</i> 22 <i>ſ</i> 29.

Pottnlonn vnd zerung

fol. 5'-6

3	—	80	Dem Romischen kayser ⁵ ein ochsen gestett	3 <i>gld</i> ½ <i>m</i> <i>ſ</i> .	40
	1	56	Idem 8 frischung	1 <i>m</i> 56 <i>ſ</i> .	
—	60	Idem vmb vleisch	60 <i>ſ</i> .		
—	24	Idem vmb zway lempen	24 <i>ſ</i> .		
—	8	Idem 8 <i>ſ</i> vmb kastrawne fleisch.			

45

¹ Morda Abac Tschuegel, glej zgoraj, str. 147, op. 4 ² Kmetija Petelin pri Gorenjih Brdeh, S od Gorenje vasi, gl. Blaznik, Urbarji freisinške škofije, str. 304. ³ Bezovnica, SV od Selc. ⁴ Pozirno, V od Selc. ⁵ Rimsko-nemški kralj in cesar Friderik III. Habsburški (1440–1493).

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ß</i>
	Idem fur pratt 5 <i>gld</i> .	5	—	—
	Idem fur pratt 1 <i>mß</i> 23 ½.		1	23,5
	Idem 3 sam rainfoll gesten 11 <i>ß d</i> .		8	40
	Idem 3 lagel most 3 <i>gld</i> 60 <i>ß</i> .	3	—	60
5	Idem 1 lagel terandt 1 <i>gld</i> .	1	—	—
	Idem 1 lagel rainfoll 1 <i>mß</i> 40.		1	40
	Idem 26 <i>ß</i> .		—	26
	Idem 14 <i>ß</i> .		—	14
	Idem zwo khubl smalcz 2 <i>mß</i> .		2	—
10	Idem fur kais 1 <i>gld</i> .	1	—	—
	Do ich vnd dy ratt zw dreyen fertten gen Laybach ¹ geritten sein verczertt 3 ½ <i>ß d</i> .		2	100
	Zw wesichten ius Lurnfeld ² 1 <i>gld</i> .	1	—	—
	Vmb da s geltt geschikht ius Lurnfeld ² 60 <i>ß</i> .		—	60
15	Dem Thoman gen Freyssing ³ der stewr halben 5 <i>gld</i> .	5	—	—
	Vier fueßkneht haben gedient 9 wochen, facit 18 <i>ß d</i> .		13	80
		21	33	63,5⁴
	¶ Summa facit <i>m</i> 33 <i>ß</i> 63½ <i>fl</i> 21.			
			Σ	
20	¶ Summa aller ausgab des 89 jars facit <i>m</i> 325 <i>ß</i> 6½ <i>fl</i> 200 vnd 2.	202	325	6,5 ⁵

¹ Ljubljana.² Lurnsko polje na Koroškem.³ Freising.⁴ Pravilna vsota znaša 19 *gld*31 *m* 131,5 *ß*.⁵ Rezultat je sicer pravilen, ob upoštevanju popravkov pa znaša letna vsota izdatkov 200 *gld* 323 *m* 74,5 *ß*.

Vermerckh die nucz vnd ranntt der berschafft Lagkh¹ im LXXXX jare.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ß</i>	<i>p</i>			
1	444	57	9	#	Summa tocius census facit <i>m</i> 444 <i>ß</i> 9 <i>fl</i> 1 <i>ß</i> 57.	10
—	84				Vndersas zu Lengfeld ² 84 <i>ß</i> .	
233	38				Stewra extraneorum <i>m</i> 233 <i>ß</i> 38.	
3	35				Census camere Veitting, ³ Gadmer, ⁴ Newsas ⁵ <i>m</i> 3 <i>ß</i> 35.	
5	—				Pro pullis <i>m</i> 5.	
1	—				Von gerewtten <i>m</i> 1.	15
15	46	26			De decimis <i>m</i> 46 <i>ß</i> 26 <i>fl</i> 15.	
5	40				Pro angnis et edis hoc anno ultra et ius officialis <i>m</i> 5 <i>ß</i> 40.	
					Poklan hoc anno non.	
2	86				Plochphennyng hoc anno <i>m</i> 2½ <i>ß</i> 6.	
					Pro scapulis hoc anno non.	20
14	112				Franphard hoc anno 96 per <i>ß</i> 24, facit <i>m</i> 14½ <i>ß</i> 32.	
1	24				Sterbrecht <i>m</i> 1 <i>ß</i> 24.	
1	2	20			Kawffreht <i>m</i> 2 <i>ß</i> 20 <i>fl</i> 1.	
7	70				Vall vnd wandel <i>m</i> 7 <i>ß</i> 70.	
40	—				Stewr civitatis <i>m</i> 40.	25
5	—				De walneo <i>m</i> 5.	
14	—				De molendino apud balneum ⁶ <i>m</i> 14.	
4	—				Von hameren im Poden ⁷ <i>fl</i> 4.	
—	60				Von zwain agkeren zu Polan ⁸ <i>ß</i> 60.	
30	108				Pro tabernis <i>m</i> 30½ <i>ß</i> 28.	30
10	31				Pro carnis breuy <i>m</i> 10 <i>ß</i> 31.	
18	140				Pro officys <i>m</i> 18½ <i>ß</i> 60.	
3	12				De collonis ecclesie <i>m</i> 3 <i>ß</i> 12.	
206	40				De swagis <i>m</i> 206 <i>ß</i> 40.	
1	140				Der zins im turen ⁹ <i>m</i> 2 minus 20 <i>ß</i> .	35
—	60				Von zwain gerewtten <i>ß</i> 60.	
—	24				Rattmaner ¹⁰ zehendt 24 <i>ß</i> .	
21	1097	87	11			
				§	Summa facit <i>m</i> mille 97 <i>ß</i> 87 <i>fl</i> 21.	

mutt messel gr

Percepta tritici

143,5 — De afflictibus mod. 143½.

¹ Škofja Loka. ² Dovje. ³ Bitenjski urad. ⁴ Gadmarski urad. ⁵ Godeški urad.
⁶ Nekdanji mlin na prostoru današnje tovarne Šešir. ⁷ Fužine ob Selsčici v Podnu. ⁸ Poljane nad Škofjo Loko.
⁹ Zgornji stolp na Kranciju. ¹⁰ O rodbini Rotenmanner gl. zgoraj, str. 158, op. 10.
¹¹ Pri vsoti je izpuščenih 9 parvulov.

De decimis mod. 26½.

De molendinis mod. 5.

mult messel qr

143,5 —

26,5 —

5 —175 —**Summa** tritici mod. 175.

5

Exposita

Dem vicari mod. 27.

Abgangk officialibus mod. 3.

27 —

10

De decimis mod. 2½.

3 —

Deperitt propter mures mod. 2.

2,5 —

Den klasterfrawen mod. 5.

2 —

Dem Sigesdorffer¹ mod. 10.

5 —

Den ratten geantburtt mod 20.

10 —

15

20 —

Summa expositorum cum abgangkh facit
mod. 69½. Et sic remanet domino mod. 105½;
sunt venditi, modium unum per fl 61½, facit
 fl 40 fl 88 obulus 1.

69,5 —

= 105,5 —

20

Percepta silliginis

De afflictibus mod. 253 mesel 4 qr. 1½.

De decimis mod. 39 mesel 1.

253 4 1,5

25

De molendinis mod. 5.

39 1

5 —297,5 2 1,5**Summa** silliginis mod. 297½ mesel 2 qr. 1½.**Exposita**

30

Dem vicary mod. 20.

Den fronaren per totum annum mod. 32.

20 —

Abgangk officialibus mod. 9.

32 —

De decimis mod. 3½.

9 —

35

Deperitt propter mures mod. 3.

3,5 —

Sameren Triest² et Mawterendorff³ mod. 1.

3 —

Den klasterfrawen mod. 5.

1 —

Am zehendt Zawchen⁴ mod 1.

5 —

Den ratten geantburtt mod. 20.

1 —

40

20 —

Summa expositorum cum abgangk facit
mod. 94½. Et sic remanett domino mod. 203½
masel 2 qr. 1½; sunt venditi, modium unum
per fl 43½, facit fl 55 fl 52 obulus 1.⁵

94,5 —= 203,5 2 1,5⁶

45

¹ Jurij Sigesdorfer, gl. žgoraj str. 163, op. 4 in str. 86, op. 1.² Trst.³ Mautendorff v Lungavu

na Salzburškem.

⁴ Suba, pri Škofji Loki.⁵ Pri preračunu so upoštevani samo modiji, sicer je

žneseke 55 m 55 fl.

⁶ Pravilno 203 mod. 2 mesel qr. 1,5.

mutt mesel qr**Percepta mily**

fol. 11

0,5 —
53 2
53,5 2

De afflictibus mod. $\frac{1}{2}$.
 De decimis mod. 53 mesel 2.

5

Summa mod. $53\frac{1}{2}$ mesel 2.**Exposita**

7 —
 4 —
 1 —
2,5 —
14,5 —

Dem vicari mod. 7.
 De decimis mod. 4.
 Deperitt proptter mures mod. 1.
 Abganngk am zehendtt mod. $2\frac{1}{2}$.

10

= 39 2¹

Summa expositorum cum abgangkh mod.
 $14\frac{1}{2}$. Et sic remanett domino mod. 39 mesel
 2; sunt venditi, modium unum per ß $25\frac{1}{2}$,
 facit *m* 6 ß 46.

15

53 —
— 40 —
= 13 —

Mixture mod. 53, dauon gett vier bachtaren^{a)} et torbartel
 mod. 40. Remanet domino mod. 13; sunt venditi, modi-
 um unum per ß $25\frac{1}{2}$, facit *m* 2 ß $11\frac{1}{2}$.

20

2,5 —

ß **Ordey** mod. $2\frac{1}{2}$, ß 70.

25

Percepta avene

1252 — 1,5
270,5 —
1522,5 — 1,5

De afflictibus mod. mille 252 qr. $1\frac{1}{2}$.
 De decimis mod. $270\frac{1}{2}$.

30

Summa avene mod. mille $522\frac{1}{2}$ qr. $1\frac{1}{2}$.**Exposita**

50 —
 15 —
 12 —
 8 —
 70 —
 3,5 —
 43 —
 3 —
56 —

Dem kastner mod. 50.
 Abgangk officialibus mod. 15.
 Den swageren mod. 12.
 Deperitt proptter mures mod. 8.
 De decimis mod. 70.
 Den sameren Triest¹ et Mawtterendorff² mod. $3\frac{1}{2}$.
 Den ratten geantburtt mod. 43.
 Dem Andre an der Saw⁴ nachgelassen mod 3.
 Am zehendt gehengt mod. 56.

35

40

^{a)} vstavljeno nad vrstico.¹ Pravičen rezultat je 6 m 43 ß .² Trst.³ Maunternorff v Lungavu na Salzburškem.⁴ Gorenja Sava; urbar iz 1501 navaja tam med podložniki Andreja Pirkeha, Blažnika, Urbarji freisinške škofije, str. 333.

Summa abgangk mod. 260½. Et sic remanet domino mod. 1262 qr 1½; sunt venditi, modium unum per 17ß, facit m 134ß 18½.

mutt. messel qr.

260,5 —
= 1262 — 1,5¹

fol. 1r ¶ Decima Lurnnfeld² // 40.

gld m ß p
40

¶ Summa omnium perceptorum in pecunys et bladÿ facit m 1336 ß 53½ // 61 parvulos 9.

Sp
61 1336 53,5 9

10

Exposita

	Dem phleger 4 quotember m 80.	80	—
	Dem kastner m 32.	32	—
	Dem schreyber m 6.	6	—
15	Dem tagbacher m 4.	4	—
	Vier bachtaren et torbartel 4 quotember m 11ß 40.	11	40
	Fur sand Jorigen gaisß 24ß.	—	24
	Dem phleger Wildenlakh ³ 4 quotember m 31. ^{a)}	31	—
	Dem phleger am turen ⁴ vier quotember m 24.	24	—
20	Gen Gortschah ⁵ m 12.	12	—
	Dem phleger franros 36 per ß 24, facit m 5ß 64.	5	64
	Auff dy khurchtag zw pehueten m 2.	2	—
	Aber auff dy khurchtag zu pehueten vber dy gebondlich awsgab m 2ß 40.	2	40
25	Dem vicari 50 lempere per ß 14, facit m 4ß 60, huner 50, facit ß 100, har 50 zehling, facit 50ß, facit als m 5ß 50.	5	50
	Der raynfall gestett piß gen Lakh ⁶ mit sambt der zerung // 29ß 50.	29	— 50
	Franphart gen Triest ⁷ 8, ydem 32ß, facit m 1½ß 12.	1	92
30	Franphartt gen Welcz ⁸ 8, yden 16ß, facit 1ß dß 8.	—	128
	Dem potten mitgangen // 4½.	4,5	— —
	Auff die fuer // 10.	10	— —
	Dem Thoman Rueder ⁹ hab ich geben nach weuelh meins gnadigen heren // 52½ß 21.	52,5	— 21
35	Heren Lienharten kapplan zu hoff fur den mulldienst // 10.	10	— —
		105	218 147 ¹⁰
	¶ Summa expositorum facit m 219 minus 13ß // 100 vnd 5.		

^{a)} pred tem prečrtano m 30.

¹ Pravilno 134 m 15ß. ² Lurnsko polje na Koroškem. ³ Stari grad pod Lubnikom. ⁴ Zgor-

nji stolp na Krancju. ⁵ Goricane. ⁶ Škofja Loka. ⁷ Trst. ⁸ Obervölz; glej zgoraj, str.

83, op. 2. ⁹ Thoman Rueger, gl. zgoraj, str. 195, op. 8. ¹⁰ Pravilen rezultat je 106 gld 218 m 29ß.

*gld m ſ p***Abgangk officialibus***fol. 12*

13	136	<i>m</i> 13½ <i>ſ</i> 56.	
22	50	Den swageren <i>m</i> 22 <i>ſ</i> 50.	
12	38	De mansis desolatis <i>m</i> 12 <i>ſ</i> 38.	5
3	—	De decimis <i>m</i> ½ <i>ſ</i> 16 <i>ſ</i> 3.	
1	—	Dem Tschuegel ¹ am zehendt <i>m</i> 1.	
—	12	Dem Matschekh vom sliffstain 12 <i>ſ</i> .	
—	24	Dem Syrecz vom sliffstain <i>ſ</i> 24.	
—	40	Dem Khramer am zehendt 40 <i>ſ</i> .	10
3	50	76	
⌘ Summa facit <i>m</i> 50 <i>ſ</i> 76 <i>ſ</i> 3.			

Abganng hewer

15

—	64	Lienhart filius Crise 64 <i>ſ</i> .	
—	54	Lawre Selnik 54 <i>ſ</i> .	
—	42	Dy öd hueben 42 <i>ſ</i> .	
—	72	Clemen Dolenicz <i>ſ</i> 72.	
2	43	Suppan rayttung <i>m</i> 2 <i>ſ</i> 43.	20
—	76	Die öd zw ^{a)} Tessnem ² 76 <i>ſ</i> .	
—	85	Suppan raytung 85 <i>ſ</i> .	
1	150	Abgangk kamerschacz <i>m</i> 2 minus 10 <i>ſ</i> .	
—	80	Mathia Perde 80 <i>ſ</i> .	
—	84	Lawre Rayabicz 84 <i>ſ</i> .	25
—	80	Petter Per 80 <i>ſ</i> .	
—	85	Busoltt 85 <i>ſ</i> .	
—	132	Suppan rayttung 6½ <i>ſ</i> 2.	
1	—	Abgangk am pad <i>m</i> 1. ^{b)} Nympt di stat ein. ^{b)}	
3	—	Abgangk am taferen <i>m</i> 3.	30
3	40	Abgangk am zehendtt <i>m</i> 3 <i>ſ</i> 40.	
—	91	Justin Wurian 91 (<i>ſ</i>).	
—	70	Suppan rayttung 70 <i>ſ</i> .	
1	8	Dy öd zw ^{c)} Wesolniczy ³ <i>m</i> 1 <i>ſ</i> 8.	
—	131	Dy od zw ^{d)} Posirini ⁴ 6½ <i>ſ</i> 1.	35
—	91	Suppan raytung 91 <i>ſ</i> .	
—	85	Tarschel 85 <i>ſ</i> .	
—	106	Flegkh 106 <i>ſ</i> .	
—	2	Valentini am zehendtt <i>m</i> 2.	
23	69		40
⌘ Summa <i>m</i> 23 <i>ſ</i> 69.			

^{a)} vstavljeno nad vrstico. — ^{b—b)} dodano ob robu z manjšo pisavo in svetlejšo tinto. — ^{c)} vstavljeno nad vrstico. — ^{d)} vstavljeno nad vrstico.

¹ Morda Abac Tschugel, gl. zgoraj, str. 147, op. 4
zgoraj, str. 196, op. 2.

³ Bežovnica, SV od Selc.

² Kmetija Petelin pri Gorenjih Brdeh, glej
⁴ Požirno, V od Selc.

<i>fol.</i>		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ſ</i>
12–13	Pottnnlon vnd zerunnig			
	Mitt den habichen gen Görcz ¹ 60 ſ.	—	60	
	Zw pesuchten jus Lurnfeld ² 1 <i>gld</i> .	1	—	—
5	Vmb das gelt geschikht jus Lurnfeld ² 60 ſ.	—	60	
	Dem Thoman gen Freyssing ³ von der stewer wegen geschikht 5 <i>gld</i> .	5	—	—
	Dem puxenmaister von zwain jaren 10 <i>gld</i> .	10	—	—
10	Als dy ratt verritten sein, pin ich zu dem lantag gen Laybach ⁴ geriten vnd an vierden tag daniden gebesen, verczertt 1½ <i>ſ</i> d 9.	1	29	
	Zwm anderem mall gen Laybach ⁴ mit meines gnadigen herren vnderichtung, was sein gnad zu Frangkhhart ⁵ vnd Lincz ⁶ verczertt hett, hab ich verczertt 1½ <i>gld</i> 18 ſ.	1,5	—	18
15	Do man das kayserlich geschafft vmb geschikht hatt auff zesein, pin ich gen Laybach ⁴ geriten, mich anstatt meins gnadigen heren zu erberen verczertt 1½ <i>m</i> 23 ſ.	1	103	
20	Do die von Krainburg ⁷ meim gnadigen heren armen man ainen geslagen haben, hab ich zu dem richter gen Krainburg ⁷ geschikht, verczertt 24 ſ.	—	24	
	Do die sach pey dem richter kain ansehen haben hatt welen, hab ich zu dem hawbtman geschikht, verczertt 54 ſ.	—	54	
	Ich selbs zu dem hawbtman geritten der sachen halben, do ein lantag gebesen ist, den hawbtman vnd landtleutt bericht des obligen meins gnadigen herren, der von Krainburg ⁷ halben verczertt 2½ <i>ſ</i> d.	1	140	
25	Mer hab ich des hawbtman schreiben, so er mir geben hatt auff die von Krainburg ⁷ vnd ich ingeschikht hab verczertt 14 ſ.	—	14	
30	Do ich mit dem vicary von sand Mertten rechten hab muessen vnd zwir selber gen Laybach ⁴ geritten pin zu den capitel heren, auch zwir vmb dy gemain geschikht, so ir pawr der ruebs (?) angefangen vnrechtlichen hett, verczertt alles dings 3 <i>gld</i> ½ <i>m</i> 1 ſ verczert.	3	—	80
35	Do mir der landes hawbtman verkundt hatt das k(aiserliche) geschafft das die stewer auff ain hueben der 32 ſ nicht erlangen mocht, verczertt ½ <i>m</i> 21 ſ.	—	101	
40	Do her Reympreht zu Laybach ⁴ ist gebesen, pin ich zu im geritten zue versuechen, ob mein her der stewer vertragen mocht sein vor allen landtlewtten, verczertt 1½ <i>ſ</i> d 22 ſ.	1	42	

¹ Gorica. ²Lurnsko polje na Koroškem. ³Freising. ⁴Ljubljana. ⁵Frankfurt na Majni. *Škof Sixt se je v začetku junija 1489 udeležil državnega zbora v Frankfurtu, Paul-Joachim Heinig, Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440-1493), H. 4: Die Urkunden und Briefe aus dem Stadtarchiv Frankfurt am Main, št. 991, Wien (i.d.r.) 1986.* ⁶Linç v Spodnji Avstriji. ⁷Kranj.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ß</i>	<i>p</i>		
				Do das geschray erstanden ist, das man des Zäckel Jacob ¹ ins land gebartt hatt vnd die sag seins zugs fur Lagkh ² gebesen ist drey mall auff kundtschaft aus geschikht, verczert 1½ <i>m</i> 12 <i>ß</i> .	
1	92			Aber pin ich selber ain mall zu dem hawbtman geritten von des geschray wegen, des Zäckl ¹ halbs, verczertt 93 <i>ß</i> .	5
—	93			Des Walthasar Lueger ³ pott, der mir kundtschaft pracht hatt, wie die von Windisch Gracz ⁴ her wolten ziehen, hab ich geben ½ <i>gld</i> .	
0,5	—	—		So mir der landeshawbtman das auff pott zuegeschikht hatt, das ich für meinen gnadigen heren 6 pherdtt schikhen soltt pin ich zu im geritten, verczertt 1 <i>m</i> 9 <i>ß</i> .	10
1	9			Aber pin ich zwir pey dem hawbtman gebesen, das er die armen lewtt der stewer halben nicht auff hielt vnd verczug biß der Thoman kam, den ich deshalb zu meinem gnadigen heren geschikht hab, verczertt 1 <i>ß</i> 9 <i>ß</i> .	fol. 13–14 15
—	139			Do sy nw auffgehalten waren, pin ich dreymall zue dem hawbtmann geritten, das ich die Eysner ⁵ mit irem guett zw Laybach ⁶ vnd etlich gefangen zu Krainburg ⁷ geledigt hab, verczertt 2½ <i>ß</i> 22 <i>ß</i> .	20
3	2			Aber pin ich mit heren Rueprechten Stainer ⁸ zu dem hawbtmann geriten von der paweren zu Rottendorff ⁹ vnd der awen wegen, verczertt 62 <i>ß</i> .	
—	62			Zu dem Khüenberger geschikht von der Lengfelder ¹⁰ wegen verczertt 92 <i>ß</i> .	25
—	92			Do mich der hawbtman zu im erfordertt hatt, do der Zäckl Jacob ¹ vmb dy huldigung geschriben hatt verczert 111 <i>ß</i> .	
—	111			Do der Rawber ¹¹ meins gnadigen herren lewtt auffgehalten vnd gefangen hatt, hab ich zu im gen Klainhewsslein geschikht, das ich die ledig machett verzert ½ <i>m</i> <i>ß</i> .	30
—	80			Do der Kuenberger von Weissenvels ¹² die paweren zu Lengfeld ¹³ gephendtt hatt vnd in die gemain verpotten, hab ich zu im geschikht, verczert 1 <i>ß</i> 21 <i>ß</i> .	
—	141			Do ich zu dem lantag gen Laybach ⁶ geritten pin, do man dy stewer auff die dinstleutt dem kayser angelegt hatt, auch das man den anslag ins Newstatel ¹⁴ gemahtt hatt, verczertt piß auff den vierden tag 3 <i>ß</i> 21 <i>ß</i> minus 20 <i>ß</i> .	35
2	20			Do die Vngeren ¹⁵ vmb Treffen ¹⁶ aufgehebt haben hatt der hawbtman wellen, das ich mit 10 pharden für meinen	40

¹ Jakob Szekely, *prim. zgoraj*, str. 163, op. 10. ² Škofja Loka. ³ Baltazar Jamski, *v tem času deželnoknežji oskrbnik v Mozirju, pred tem pa na Lebeku, Trotter, Die Burggrafen von Lienz und zum Lueg*, str. 66–67. ⁴ Slovenj Gradec. ⁵ Prebivalci Železnikov. ⁶ Ljubljana. ⁷ Kranj. ⁸ Ruprecht Stainer, *deželnoknežji oskrbnik gospostva Goriciane*. ⁹ Reteče. ¹⁰ Prebivalci Dvojega. ¹¹ Eden od članov kranjske plemiške rodbine Ravber. ¹² Bela Peč v Kanalski dolini. ¹³ Dvojega. ¹⁴ Novo mesto. ¹⁵ Ogrska vojska. ¹⁶ Treffen/Trebinje ob Osojskem jezeru na Koroškem.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ſ</i>
	gnadigen herren auff sein soltt, pin ich zu im geriten, verczert 52 <i>ſ</i> .	—	52	
	Do ich von der dienstleutt wegen ins Newstatel ¹ zu dem hauptman geritten pin, do mir mein gnadigen her zu empoten hatt 8 phert zu schikhen, verczertt 63 <i>ſ</i> .	—	63	
5	Achtt phard ins Newstät ¹ 6 wochen, ye auff ain phard ein wochen für sold vnd schaden 2 Vngrisch <i>gld</i> , facit 96 <i>gld</i> .	96	—	—
	Einen potten zu dem hawbtman geschikht, do er gen Weichselberg ² geczogen ist vnd hatt wellen Klingenfels ³ wetaidigen, hab ich mich erpoten von meins gnadigen heren begen auff zu sein, damit sein gnaden das geslos bider burd, verczertt 52 <i>ſ</i> .	—	52	
	Do der wan huldigen hatt wellen vnd ist in dy Metlin ⁴ geczogen auff kuntschaft, verczertt 1 <i>ſ</i> d 32½ <i>ſ</i> .	—	152,5	
15	Do der richter von Krainburg ⁵ den kirchtag Okroglach ⁶ meinen gnadigen herren enczogen hatt an sand Maria Magdalena tag [22. jul.], verczertt 62 <i>ſ</i> .	—	62	
	Zw dem hawbtman mich des erklagt vnd in der sachen bericht verczertt 62 <i>ſ</i> .	—	62	
20	Do ich zu dem hawbtman geriten pin vnd in berichtt, das die von Krainburg ⁵ vmb sein geschafft nichcz geben haben wellen vnd er wider mit in geschafft hatt etlich meinen gnadigen heren vnbekumert zulassen, verczert 42 <i>ſ</i> .	—	42	
<i>fol.</i> 14'–15	Do ich von dem von Polham gen Laybach ⁷ eruordert, was von der stewer begen der 500 <i>gld</i> , verczert zwen tag 1 <i>m</i> <i>ſ</i> 9.	1	9	
	Zu dem hawbtman geschikht von der von Rottendorff ⁸ vnd der beschaw halben, verczertt 33 <i>ſ</i> .	—	33	
30	Do ich zu dem landtag von meins gnadigen heren wegen eruordertt was, do der Mamynger da ist gebesen vnd man dy ybertewrung auff die dienstlewtt angelegt hatt, verczertt 1½ <i>ſ</i> d 13 <i>ſ</i> .	1	33	
	Do das Turgken ⁹ geschray was, so sy zum Samobar ¹⁰ gelegen sein auff alle kundtschaft 2½ <i>ſ</i> d 21 <i>ſ</i> .	3	1	
35	Das erst mall, do mich herr Mang zu im gen Laybach ⁷ eruordert hatt meins gnadigen heren vnd der stewr halbs, verczertt 42 <i>ſ</i> .	—	42	
	Aber pin ich zu dem landtag geritten, do man dy stewer der 90 <i>ſ</i> angeslagen hatt, verczert 1 <i>ſ</i> d 86 <i>ſ</i> .	1	46	
40	Ich hab gen Villach ¹¹ zu den Trahoffer ¹² geschikht, do mans mit dem rechten vmb die versessen vnd hiezig stewer furgenomen hatt, verczert 1 <i>ſ</i> d 21 <i>ſ</i> .	—	141	

45

¹ Novo Mesto. ² Višnja Gora. ³ Klevč. ⁴ Metlika. ⁵ Kranj. ⁶ Okroglo. ⁷ Ljubljana. ⁸ Retteč. ⁹ Turki. ¹⁰ Samobar, pri Zagrebu. ¹¹ Beljak. ¹² Pripadnik koroške rodbine Trahofer, izvorno z gradu Drauhofen pri Spittalu na Koroškem.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ß</i>	<i>p</i>		
				Zw drey mallen zu heren Pangraczen Awrspurger ¹ geschikht von des Mathiasch sneider vnd der statt wegen, verczertt 2 <i>ß</i> <i>d</i> .	
1	80			Ich pin selbs zw heren Pangraczen ¹ geritten von der gefangen begen, verczert 1 <i>ß</i> <i>d</i> 22 <i>ß</i> .	5
—	142			Do ich zu dem hawbtman geriten pin, das er heren Pangraczen ¹ geschriben hatt, verczert 92 <i>ß</i> .	
—	92			Dem potten mit des hawbtman brieff zu heren Pangraczen, ¹ verczertt 24 <i>ß</i> .	
4	—	—		Den Steffan goltsmid gen Freyssing ² geschikht, 4 <i>gld</i> .	10
1	80			Von vier jaren mit den habichen gen Görz, ³ facit 1½ <i>mß</i> .	
2	—			Den Hansen gen Freyssing ² geschikht, der stewart halben 2 <i>mß</i> .	
—	10			Den Lienhart sneider gen Stain ⁴ zu jungker Hansen Lamberger ⁵ der gefangen halben geschikht, verczert 10 <i>ß</i> .	15
4	—	—		Aber den Thoman am montag nach oculi in der vasten [7. mar.] gen Freyssing, ² 4 <i>gld</i> .	
				Aber pin ich mit dem Hertenfelser zu dem hawbtman geriten, do er dem Seyetz seine oxen genomen hatt zu zwain mallen, verczert vnd dem schrangschreyber geben, 1 <i>ß</i> <i>d</i> 82 <i>ß</i> .	20
1	42			Den schuester mit der landtleutt brieff gen Freyssing ² geschikht 2 <i>mß</i> .	
2	—			Der klain Hansel Arsinger ^{a)} 6 meinem gnedigen heren gedient, 2 <i>ß</i> <i>d</i> .	25
1	80			Den goltsmid von des auffpott vnd stewart wegen gen Freyssing ² geschikht, 5 <i>gld</i> .	
5	—	—		Vber dy gebondlich behuet der khirchtag verczertt 5 <i>mß</i> 1.	fol.
4	—	—		Den Thoman gen Wien ⁷ Klingenfels ⁸ halben geschikht 4 <i>gld</i> .	15–16
				Do ich mit dem Kanczianer zw Laybach ⁹ getaydingt hab von der awen begen, die er meins gnadigen heren lewten hat nemen wellen, verczertt 1 <i>gld</i> .	30
1	—	—		Do ich den landeshawbtman erpeten hab, das er mit der stewart verczug piß das der pott von Freyssing ² kam, verczertt 62 <i>ß</i> .	35
—	62			Do ich mit den supleutten zu dem hawbtman geriten pin, do ers zu purgen auffgenomen hatt, verczertt 61 <i>ß</i> .	
—	61			Aber do ich zu dem hawbtman geritten pin, do die paweren nicht gehorsam haben wellen sein der stewart halben	40

^{a)} vstavljeno nad vrstico.

¹ Pankrac II. Turjaški, deželnoknežji glavar v Metliki in dedni deželni komornik na Kranjskem ter v Slovenski marki, Preinfalk, Auerspergi, str. 88–89, 496. ² Freising. ³ Gorica. ⁴ Kamen pri Begunjah. ⁵ Hans Lamberger, sin loškega oskrbnika Jakoba ali njegovega brata Gašperja iz kamensko-gutenberske linije. ⁶ Hansel Arsinger, verjetno v sorodu s škofjskim kanclerjem Ulrikom Arsingerjem, prim. zgoraj, str. 138, op. 5. ⁷ Dunaj. ⁸ Kleverž. ⁹ Ljubljana.

vnd in erpeten, das er die purger vnd dy Eysner¹ mit
ierem guet gen Krabatten² hatt sich lassen gen,
verczert $\frac{1}{2}$ mß.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>£</i>
	—	80
129	48	26.5³

5 **§ a) Pottenlon vnd zerung** thuet des jars mer
dan des LXXXVIII, wan etlich awsgab in
dem selben jar beschehen, ist in das lautt des
register gelegtt, facit *m* 48 *ß* 26 $\frac{1}{2}$ *b)* // 129.

Paw

fol.	Dem Rayabicz mulner 1½ m 35 β.	1	115
16'-17	Den mörtel knehten alenthalben pey heren Linhartts mull m 3½ β 38.	3	118
15	Idem für 7.000 nagel zu dem mull dah, facit 3½ β d.	2	100
	Das schloß an der mull gepessert 10 β.	—	10
	Für den ofen in der mull 1 m β.	1	—
	Für dy stangl dar zue 26 β.	—	26
	Dem Naglitz vmb laden zwm marstall 90 β.	—	90
20	Dem Naglicz vmb digk laden zum puden 1 m 11 β.	1	11
	Dem Swaistrigk, das er die stand gemahnt hatt 1½ m β.	1	80
	Idem, do er das dach pey dem kalh gemahnt hatt, 100 β.	—	100
	Do er den marstall gepudnt hatt, m 1½ β 20.	1	100
	Do er den gangk zu Wilden Lagkh ⁴ gedegkht hatt, 90 β.	—	90
25	Do er den garten verplangkht hatt, m 1.	1	—
	Do er dy khuchel et gangkh gedegkht hatt, m 5.	5	—
	Für 4.150 pretter facit 8 m β 58.	8	58
	Vmb nagel 5 β d.	3	120
	Für vier mulstain 3 m 40 β.	3	40
30	Dem turner, der dy mulstain gepunden hatt ½ m β.	—	80
	Dem Vendel Flah, das er die mulstain gefuert hatt, 6½ β β.	4	140
	Dem smid für stangen, ring vnd puxen mit aler zugehorung 2 m minus 30 β.	1	130
	Für laden zum poden im marstall et plangkhen peim garten vnd zu der mull, 6 m minus 11 β.	5	149
35	Dem Neffen für dy gehawte tur im marstall, 1 m 40 β.	1	40
	Dem zimmerman, der dy tur gemahnt hatt, 16 β.	—	16
	Für die pant zu der tur 35 β.	—	35
	Dem Steffel mawrer, der dy tur eingeseetzt hatt, 16 β.	—	16
40	Dem merterkneht 8 β.	—	8
	Dem Jorig Mell pawmaister 4 β d.	3	—
	Dem smid für hawen inn graben genuczt, 24 β.	—	24
	Dem Swaistrigk har auff dy pastein 1½ m β.	1	80

a) *sumirano s svetlejšo tinto.* — b) *sledi ponovno β.*

¹ Prebivalci Železnikov.
Lubnikom.

² Hrvatska.

³ *Pravilno 135 gld 49 m 70,5 β.*

⁴ *Stari grad pod*

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>℔</i>	<i>p</i>			
—	84			Zu der mull pey dem pad 200 pretter, 84 ℔.		
—	13			Fur negel 13 ℔.		
—	100			Vierczig laden gen Wilden Lagkh ¹ gesten 100 ℔.		
—	120			Idem 2.000 nagel 1 ℔ <i>d</i> .		
—	48			Idem 150 ^{a)} pretter, 48 ℔.		5
—	120			Dem zimerman 1 ℔ <i>d</i> .		
—	80			Dem mawrer fur ein fenster vnd esterreich legen ½ <i>m</i> ℔.		
—	36			Dem slosser fur pandt vnd schlos, 36 ℔.		
4	—			Auff den marstall 2.000 pretter, facit 4 <i>m</i> ℔.	<i>fol.</i>	
2	40			Idem 6.000 nagel, facit 3 ℔ <i>d</i> .	17–18	
1	40			Dem zimerman 1 <i>m</i> 40 ℔.		
1	80			Dem Steffl, das er den pachoffen gemaht hatt, 1½ <i>m</i> ℔.		
3	60			Idem fur nagel zum muldach 9.000, facit 4½ ℔ <i>d</i> .		
				Dem Zelle vnd sein gesellen, das er dy stuben pey der mull im Poden ² gemacht, verslahen vnd poden gelegtt hatt,		15
	4	40		4 <i>m</i> 40 ℔.		
1	—			Fur laden zum poden, 1 <i>gld</i> .		
1	130			Fur negel 1½ <i>m</i> ℔ 50.		
—	64			Vier tag in der mull gepessertt, 64 ℔.		
2	64			Idem 1.200 pretter, ye ain hundertt per 32 ℔, facit 3 ℔ <i>d</i> 24 ℔.		20
1	40			Fur zwen mullstain 1 <i>m</i> 40 ℔.		
—	110			Fur den offen in der stuben 110 ℔.		
				Dem Fugkuler das er dy stuben vntermawert vnd den offenfues gemacht hatt, 1 <i>m</i> ℔ 20.		25
—	44			Dem merter kneht 44 ℔.		
				Dem Swaistrigk vnd Pawll zimerman, dy die poden in dy padstuben im geslos gemacht haben, 112 ℔.		
—	112			Idem 7 pawm zwm poden in der padstuben, 35 ℔.		
—	35					
—	72			Fur den offen 72 ℔.		30
—	28			Dem Swaistrig, die pengk in der torstuben gemaht 28 ℔.		
—	80			Fur den khahloffen auff dem pachoffen im geslos, 80 ℔.		
				Dem Farmaher et Vendel Herczog im frawnczimer, do sy dy prunst gehebt, 32 ℔.		
—	32			Dem Swaistrigk im frawnczimer, das glander ^{b)} vnd penng vmb offen gemacht, 32 ℔.		35
—	32					
1	—			Fur den offen im frawnczimer, 1 <i>m</i> ℔.		
—	16			Dem morter knehtt 4 tag 16 ℔.		
				Idem 1.200 pretter gen Wilden Lagk, ¹ den matl (?), padstu- ben et torstuben gedegkht 2 <i>m</i> 64 ℔.		40
2	64					
1	20			Fur 3.000 negel 1 <i>m</i> 20 ℔.		
—	98			Dem Zimerman 98 ℔.		
—	52			Den offen in der chanczley gepessertt 52 ℔.		

45

^{a)} pred tem prečrtan v. — ^{b)} d popravljen čez g.

¹ Stari grad pod Lubnikom.

² Mlin v Podnu, gl. zgoraj, str. 88, op. 2.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>ſ</i>	<i>p</i>
	Der Farniaher et Fugkuler, yeder 4 tag an der zwynger mawer gearbaytt, 112 <i>ſ</i> .	—	112		
	Dem morter kneht pey der mawer et im frawnczimer 56 <i>ſ</i> .	—	56		
	Dem Swaistrigk den khrawtt garten verplangkht 52 <i>ſ</i> .	—	52		
5	¶ ^{a)} Summa des paw facit <i>m</i> 89 <i>ſ</i> hundertt vnd 19 <i>ſ</i> 1.	1	89	119	¹
10	¶ Summa summarum alles ausgeben des LXXXX jars facit <i>m</i> 430 <i>ſ</i> 117½ <i>ſ</i> 200 vnd 38.	238	430	117,5	²
<i>fol. 18</i> ³	Summa summarum alles innemens der zwayer jar, des LXXXVIII vnd des LXXXX, facit <i>m</i> 2.700 vnd 2½ <i>ſ</i> 100 vnd 24½ <i>ſ</i> 26½.				
15	Solh einnemen ^{b)} alles, das margk in gold angeslagen, ye ain gulden vmb 1 <i>ſ</i> <i>d</i> vnd 16 <i>d</i> ³ verrechent, facit funff vnd dreyssigk hundert vnd drithalb gulden Vngriſch <i>ſ</i> 41½ parvulos 18.	=	3502,5	—	41,5 18
20	Summa summarum aller ausgab der zwayer jar, des LXXXVIII vnd des LXXXX, facit <i>m</i> 755½ <i>ſ</i> 440 <i>ſ</i> 44.				
25	Solh awsgab in gold angeslagen facit 1384 <i>gld</i> <i>ſ</i> 92.				
30	Item yber alles einemen vnd ausgeben des LXXXVIII vnd des LXXXX jar ist Jacob Lamberger ⁵ meinem gnedigen heren von Freyſſing ⁶ schuldig worden zway tawsendtt ain hudertt vnd achczehn ^{c)} Vngriſch <i>ſ</i> 13½ parvulos 18.	=	2118	—	13,5 18 ⁷
<i>fol. 19</i>	Item pey solher rechnung, der obgenanten zwayer jar, so Jacob Lamberger ⁵ heren Casparen Marolt ⁸ et Wolfgang Rüeger ⁹ vnd Sigmunden Puecher ¹⁰ anstatt vnd vor wegen meins gnadigen hern von Freyſſing ⁶ getan				

^{a)} *sumirano s svetlejšo tinto (vsi sledeči odstavki razen zadnjih treh).* — ^{b)} *prvi c popravljen čez a.* — ^{c)} *a popravljen čez se.*

¹ *Pravilno 1 gld 93 m 130 ſ.* ² *Rezultat je pravilen, ob upoštevanju popravkov pa znaša skupna vsota 245 gld 435 m 54,5 ſ.* ³ *Pri preračunu je upoštevan kurz dukator 128 ſ.* ⁴ *Rezultat je pravilen, ob upoštevanju popravkov pa znaša skupna vsota 445 gld 758 m 129 ſ.* ⁵ *Jakob Lamberger, glej. zgoraj, str. 165, op. 5.* ⁶ *Freisinski škof Sixt, glej. zgoraj, str. 171, op. 3.* ⁷ *Vsi preračuni in izračuni v guldnih so pravilni, ob upoštevanju popravkov pri izdatkih pa znaša končna bilanca v guldnih 2109 gld 40,5 ſ in 18 p.* ⁸ *Gaſper Marolt, freisinski kanonik in loški župnik, glej Bizjak, Die geschichtliche Beziehungen, str. 55.* ⁹ *Wolfgang Rueger, freisinski stolni dekan in ſkofjski kancler, König, Korrespondenzbücher, str. 14, 245.* ¹⁰ *Sigmund Puecher, freisinski mestni sodnik, König, Korrespondenzbücher, str. 190, 245.*

gld m fl p

hatt, sind gebesen Jorig Sigessdorffer,¹ Wolfgang Swarcz,² Petter Larensagkh statt richter zw Lagkh,³ Vrban Schuester, Michell Smid purger vnd Jorig statt schreyber daselbs, weschehen am montag in den phingst feyertagen [23. maj], anno etc. im ain vnd newnczigistem. 5

24 100 Item an solher obgenanter summa hatt Jacob Lamberger⁴ entrichtt 32 fl d vnd 100 fl, so im fur newn swein pachen, etlich käs vnd smalcz, ain khessel in der padstuben vnd fur ain gewelb holcz auch fur zerung, der ratt im LXXXVIII jar 6 wochen selb viert vnd im LXXXI jar vierczehen tag selb sibent auff gehebt ist worden. 10

7 — a) Daran hat man dem neuen pfleger eingeben Jorgen von der Dur⁵ 7 pachen, ain fuer 1 mark schilling, item 9 mes 15
1 20 baicz vnd 1 centen kas fuer 1½ fl d, sol Durer⁵ czalen inhalt seiner quittung, so hÿe inne stekcht.

Item dem Sigesdorffer¹ ist man schuldig 89 mes habern Chraiburger^{b)} 6 mas vnd 4 mes rokken vnd 4 mes haiden, 1 mes greis, 1 mäss gersten, innhalt ainer czedel 20
auch hÿe ein gestekcht.

^{a)} od tu dalje z drugo roko (avtograf škofa Sixta, cf. str. 165, op. b). — ^{b)} recte Chrainburger.

¹ Jurij Sigesdorfer, gl. zgoraj str. 163, op. 4 in str. 186, op. 1. ² Wolfgang Swarcz, loški trgovec in vplivni meščan, Josip Zontar, Ločan Volbenk Schwarz, Loški razgledi 4 (1957), str. 25–33. ³ Peter Larensagkh, loški mestni sodnik, Blaznik, Škofja Loka, str. 455. ⁴ Jakob Lamberger, glej. zgoraj, str. 165, op. 5. ⁵ Jurij von der Dur ali Dürer, loški oskrbnik 1491–1494, Blaznik, Škofja Loka, str. 450. ⁶ Meščani Kranja.

Avtorji prispevkov

Janez Pavel Arhar	ljubiteljski zgodovinar, Škofja Loka
Matjaž Bizjak	dr. zgodovinskih znanosti, višji znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, predavatelj na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici
Jože Bogataj	prof. angleščine in slovenščine, ravnatelj Gimnazije Škofja Loka
Martin Cregeen	prevajalec za angleščino, Kranj
Saša Čadež	profesorica razrednega pouka, svetnica, pomočnica ravnateljice na Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto
Marko Črtalič	vodja izpostave Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti v Škofji Loki
Tina Dolenc	univ. dipl. novinarka, pomočnica urednice Podblegaških novic, Gorenja vas
Igor Drakulič	univ. dipl. novinar, Škofja Loka
Matjaž Eržen	mag. bibliotekarstva, direktor Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka
Elizabeta Eržen Podlipnik	univ. dipl. zgodovinarica, arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki
Mojca Ferle	univ. dipl. etnologinja in sociologinja kulture, muzejska svetovalka, Muzeji in galerije mesta Ljubljane
Alojzij Pavel Florjančič	univ. dipl. inž. geologije v pokoju, urednik zbirke Doneski, častni član in dolgoletni predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

Irena Gajić	univ. dipl. zgodovinarica in sociologinja kulture, Škofja Loka
Damir Globočnik	ddr. umetnostne zgodovine in zgodovine, muzejski svetnik in likovni kritik, Gorenjski muzej Kranj
Andreja Hafner	učiteljica razrednega pouka, svetnica, Osnovna šola Škofja Loka - Mesto
Matjaž Hafner	univ. dipl. ing. kemije, bivši član uprave Heliosa in direktor Colorja v pokoju, član Nadzornega odbora Občine Škofja Loka
Aleksander Igličar	mag. ekonomskih znanosti, višji predavatelj za računovodstvo na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka
Polona Jamnik	prof. dr., visokošolski učitelj, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za živilstvo, Katedra za biotehnologijo, mikrobiologijo in varnost živil
Helena Janežič	univ. dipl. zgodovinarica in univ. dipl. bibliotekarka, vodja Zbirke tiskov Slovencev zunaj RS, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka
Stanislav Južnič	dr. zgodovinskih znanosti, dipl. ing. fizike, Oddelek za zgodovino znanosti Univerze v Oklahomi, Norman, ZDA
Darja Kocjan Ačko	doc. dr., visokošolski učitelj, Biotehnična fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za agronomijo
Bojan Kofler	mag. farmacije v pokoju, inovator, entomolog in biospeleolog, Škofja Loka

Tone Košir	mag. medicinskih znanosti, zdravnik v pokoju, Škofja Loka
Vida Košmelj	zdravnica, ginekologinja v pokoju, Kranj
Matija Križnar	mag. geoloških znanosti, paleontolog v kustodiatu za geologijo Prirodoslovnega muzeja Slovenije, Ljubljana
Doris Kužel	profesorica razrednega pouka, mentorica, ravnateljica Osnovne šole Škofja Loka - Mesto
Marjan Luževič	prof. geografije in sociologije, dolgoletni ravnatelj Gimnazije Škofja Loka v pokoju
Jana Mlakar	prof. umetnostne zgodovine in angleškega jezika, direktorica Loškega muzeja Škofja Loka
Miha Naglič	prof. filozofije in sociologije, publicist in kulturni delavec, urednik Žirovskega občasnika in predsednik Muzejskega društva Žiri
Marta Novljan	učiteljica biologije in gospodinjstva v pokoju, dolgoletna predsednica Gobarskega društva Škofja Loka, članica komisije za izobraževanje pri Mikološki zvezi Slovenije
Peter Pipp	gradbeni tehnik v pokoju, dolgoletni član izvršnega odbora Muzejskega društva Škofja Loka ter član odbora Muzeja športa pri Športni zvezi in Zavodu za šport Škofja Loka
Franc Podnar	upokojeni zgodovinar, Stara Loka
Miha Preinfalk	dr. zgodovinskih znanosti, višji znanstveni sodelavec, docent, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana, predavatelj na Fakulteti za humanistične študije Univerze za Primorsko, Koper
Davorin Preisinger	inženir strojništva, jamar, ljubitelj mineralov in fosilov, Kranj

Elizabeta Proj	učiteljica razrednega pouka, svetovalka, pomočnica ravnateljice na Osnovni šoli Škofja Loka - Mesto
Andreja Ravnihar Megušar	mag. mednarodnih odnosov in univ. dipl. geografinja, vodja programa za Sokolski dom, Škofja Loka
Biljana Ristić	univ. dipl. zgodovinarica, kustosinja, Loški muzej Škofja Loka
Goran Schmidt	dr. znanosti, dramaturg in literarni zgodovinar, Radio Slovenija, Ljubljana
Marija Stanonik	dr. literarnih in dr. teoloških znanosti, slovstvena folkloristka in etnologinja, redna profesorica na filozofskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru, znanstvena svétnica na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana, častna občanka Občine Žiri in častna članica Muzejskega društva Žiri
Kristina Strnad	profesorica slovenščine in zgodovine, svetovalka, Osnovna šola Škofja Loka - Mesto
Judita Šega	prof. zgodovine in dipl. etnologinja, arhivska svetovalka, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki
France Štukl	dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik v pokoju, častni član Muzejskega društva Škofja Loka
Jože Štukl	mag. arheologije, višji kustos, Loški muzej Škofja Loka
Snežna Taler	bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka
Jernej Tavčar	univ. dipl. geograf in sociolog kulture, svetovalec za odnose z javnostmi na Občini Škofja Loka

Alenka Vojsk	prof. nemščine na Gimnaziji Ledina, Ljubljana
Dejan Vončina	profesor sociologije, muzejski svetovalec, Notranjski muzej Postojna
Marko Vraničar	univ. dipl. inž. strojništva v pokoju, podpredsednik Združenja borcev za vrednote NOB Škofja Loka
Ciril Zupanc	polkovnik JLA v pokoju, Nova Gorica
Katka Žbogar	univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, svetovalka za regionalni razvoj in razvoj turizma, Turizem Škofja Loka

Navodila avtorjem člankov

Sedanji in prihodnji sodelavci Loških razgledov naj pri sestavljanju člankov upoštevajo naslednja navodila:

Oblika prispevka:

- Znanstveni ter strokovni članki za poglavje Razgledi ne smejo biti daljši od ene avtorske pole (30.000 znakov brez presledkov), prispevki za Gradivo ne daljši od pol avtorske pole (15.000 znakov brez presledkov), nekrologi, predstavitve razstav, knjig in podobni prispevki pa ne daljši od četrte avtorske pole (7.500 znakov brez presledkov) računalniško napisanega besedila.
- Prispevki naj bodo napisani z urejevalnikom besedil Word, v naboru znakov Times New Roman. Velikost pisave naj bo 12 pik, z enojnim razmakom. Naslov in mednaslovi naj bodo poudarjeni, vsebinska razčlenitev prispevka pregledna in logična.
- Znanstveni in strokovni članki za poglavje *Razgledi* naj vsebujejo še:
 - a) *izvleček* – kratek opis prispevka (v obsegu od 5 do 10 vrstic),
 - b) *povzetek* – predstavi naj glavne rezultate prispevka (v obsegu od 20 do 30 vrstic).
- Opombe morajo biti pisane enotno, pod črto na dnu vsake strani (footnote).
- To velja tudi za navajanje virov in literature.

Citiranje virov in literature:

Citiranje virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Celoten naslov citata naj bo le v seznamu virov in literature na koncu prispevka. V opombah navajajte vire in literaturo le v skrajšani obliki, predpisano citiranje je obvezno. Viri in literatura naj bodo citirani takole:

- **Arhivski viri** – navedemo: arhiv (uporabljamo uveljavljene kratice), signatura in ime fonda ali zbirke, številko arhivske škatle ali fascikla (tehnične enote), številko mape (arhivske enote) in/ali ime dokumenta.

Primer: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, ŠKL 1, Občina Zminec, tehnična enota 14, arhivska enota 144, regulacija Sore. V skrajšani obliki citiramo: ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t. e. 14, a. e. 144.

- **Literatura – monografije** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov (*in podnaslov*) dela (*v ležečem tisku*), kraj, založnik in leto izida, stran(i).

Primer: Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str. V skrajšani obliki citiramo: Blaznik, *Škofja Loka*, str. 230–235.

- **Literatura – članek** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov članka, *naslov publikacije (v poševnem tisku)*, letnik, številka, kraj, založnik in leto izida, stran(i).

Primer 1: Ramovš, Anton: Amoniti na loškem ozemlju. V: *Loški razgledi* 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 11–14. V skrajšani obliki citiramo: Ramovš, Amoniti, str. 11–14.

Primer 2: Stariha, Gorazd: Trije tolovaji. V: *Zgodovina za vse*, letnik IV, št. 1, Celje : Zgodovinsko društvo, 2000, str. 47–58. V skrajšani obliki citiramo: Stariha, Trije tolovaji, str. 53.

Slikovne priloge:

- Zaželeno je, da avtorji svoje prispevke opremijo s fotografijami, skicami, risbami ipd. Oddajo naj jih v kuverti ali na CD oziroma DVD (skenirani posnetki morajo biti v formatu TIFF ali JPG, v ločljivosti vsaj 300 dpi na 15 cm širine).
- Slikovne priloge morajo biti označene s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi morajo biti že v tipkopisu glavnega besedila. V oklepaju naj bodo navedeni vir, avtor oziroma lastnik fotografije.

Ostala navodila:

- Teksti morajo biti posredovani v tiskani obliki (ena kopija) in elektronski obliki (na CD oziroma DVD). Ime datoteke naj bo ime avtorja. Pisci jih lahko pošljejo na naslov Muzejskega društva Škofja Loka (Grajska pot 13, Škofja Loka), po elektronski pošti na naslov judita.sega@guest.arnes.si ali osebno izročijo urednici.
- Zadnji dan za oddajo prispevkov je 1. november, razen za prispevke, ki so kronološko vezani na povzemanje dogodkov v tekočem letu, kjer je rok za oddajo 5. januar.
- Prispevke preberejo urednica in recenzenti, ki odločajo, če je prispevek primeren za objavo oziroma ga (po potrebi) s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzije so anonimne.
- Za trditve in znanstveno vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
- DVD, CD in rokopisov ne vračamo.

Podatki o avtorju:

- Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek avtorja, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen.

Nakup knjig in Loških razgledov

Spoštovani ljubitelji domoznanskega branja!

Obveščamo vas, da so na zalogi nekatere starejše številke Loških razgledov in knjige, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

France Stele: PISANA LOKA ŠKOFJA LOKA25 EUR

DONESKI

France Štukl: PO POTI KULTURNE DEDIŠČINE.....25 EUR

Marko Črtalič: 40 LET SEVERJEVIH NAGRAD.....8 EUR

PASIJONSKI DONESKI 2013/88 EUR

PASIJONSKI DONESKI 2012/75 EUR

PASIJONSKI DONESKI 2011/65 EUR

OLIMPIJSKI VENEC / GRADIVO ZA BIBLIOGRAFIJO

DR. TINETA DEBELJAKA.....5 EUR

Valentin Bogataj in Metka Sulič: MARIJAN GABRIJELČIČ 1940–1998.....5 EUR

VODNIKI

SLIKAR JERNEJ IZ LOKE IN NJEGOVA DELA NA LOŠKEM.....5 EUR

LOŠKI RAZGLEDI

od številke 55 do 58.....8 EUR

Knjige in Loške razglede lahko naročite v spletni trgovini na spletnih straneh Muzejskega društva Škofja Loka www.mdloka.si, lahko pa jih kupite tudi na blagajni Loškega muzeja Škofja Loka na Loškem gradu in v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu v Škofji Loki.

Želimo vam prijetno branje!

Uredništvo

Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!

Muzejsko društvo Škofja Loka je že tričetrst stoletja nosilec domoznanstva na širšem Loškem ozemlju.

Naša najbolj prepoznavna dejavnost je izdajanje domoznanskega zbornika Loški razgledi, ki redno izhaja že od leta 1954. Poleg tega imamo še dve zbirki, v katerih izdajamo domoznanske knjige, in sicer:

- zbirko Doneski, kjer smo do sedaj izdali 29 naslovov in
- zbirko Vodniki po loškem ozemlju, v kateri je do sedaj izšlo 10 naslovov.

Redno tudi pripravljamo tematske Blaznikove večere, na katerih obravnavamo različne vsebine, pomembne za ljudi na širšem loškem ozemlju.

Naše delo in zgodovino delovanja društva si lahko ogledate na naših spletnih straneh: www.mdloka.si.

Vabimo vas, da se nam pridružite. Pristopno izjavo lahko izpolnite na spletnih straneh www.mdloka.si ali jo dvignete v pisarni Loškega muzeja.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA